

ده روونناسیې ګومه لایېتی

نارین

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نازین

دەروونناسیی كۆمه‌لایه‌تی

نازین

- ناوی کتیب: دہرووناسی کومہ لایہ تی
نوسینی: دکتور خلیل عہدولپرہ حمان معایت
وہرگپرانسی: سہ لاج سہ عدی
نہ خشہ سازی ناوہ وہ: کومپیوتہری نارین (محمد علی)
نورہ و سالی چاپ: یہ کہ م ۲۰۱۳
ژمارہی سپاردن: (۱۶۹۰) ی سالی (۲۰۱۳) ی پیدراوہ

نازین

مہولیر: بازارپی زانست بو کتیب و چاپہ مہنی

website: www.nareenpub.com

E-mail: info@nareenpub.com

تہلہ فون: ۲۵۱۱۹۸۲ ۶۶ (۰۰۹۶۴)

موبایل: ۰۰۹۶۴ ۷۵۰۴۰۶۴۶۱۰

دەروونناسی كۆمەلەئەتی

نووسینی

دكتور خەلیل عەبدولرەحمان معایتە

ومرگیپانی

سەلاح سەعدی

ناپیت

پیشکشہ بہ:

★ گیانی پاکی باوکم.

★ دایکی بہسؤزم.

★ ہاوسہرم و مندالانم

پێشهکی

مرۆڤ لە گەڵ لەدایکبوونەوە چەند پێداویستییهکی سەرەکی هەیە کە تێرکردن و وەدیهێنانیان دەبێتە هۆی بەر دەوامیبەخشین بە مانەوی، وەك پێداویستی خۆراك و خواردنەو و پاشەپۆکردن و سێكس و چەندان پێداویستی دیکە پێویست بۆ مانەوی مرۆڤ و جۆر. جا لە بەرئەوەی مرۆڤ بەشیوەیهکی دابراو لە ژینگەکی بەتەنها و دوور لە خەلك نازییت، بەلكو لەتەمەنی مندالییهو بەر لەوێ پشت بەخۆی ببەستی، پشت بە خەلكانی دیکە دەبەستی، لە کۆمەلەیهك دەژیەت کە پێی وابەستە دەبێت. بەمەیش پێویستی بە خۆشەویستی و ریزلیگرتن و هەستکردن بە پەيوەستبوون دەبێت، هەر و هەر پێویستی بەو دەبێت خەلكان قبولی بکەن و ئەویش خەلكان قبول بکات، هەر ئەمەیش لەمیان پەيوەندی و کارلیکە کۆمەلایەتییهکانەو و بەگشت ئەو سیفەتانەکی کەوا لە کەسیتییهکەیدان و بەگشت تاییەتەندی و وروژێنەرەکانی کۆمەلایەتییهو، کاریگری بەسەر خەلكانی دیکە دەبێت و خەلكانی دیکەیش کاریگری لێدەکەن و دەیکاتە بوونەوهرێکی کۆمەلایەتی بابەتەکانی ئەم کتیبە تەژین لەو شتەکانەکی کەوا پەيوەندیان بە تاک و دەورو بەرەکەیهو هەیه لەمیان کارلیکی کۆمەلایەتییهو.

بابەتی یەکەم بڕۆکەیهکی سەرەکی سەبارەت بە دەروونناسی کۆمەلایەتی و بوارەکانی توێژینهوێ نیو ئەم زانستە و گرنگییهکی لە بوارەکانی ژيان و پەيوەندییهکانی بە زانستەکانی دیکەو دەخاتەپوو.

بەشی دووهم باس لە ریبازەکانی لیکۆلینهوێ دەروونناسی کۆمەلایەتی و بێرۆزەکانی لیکۆلینهوێ دەکات. بەشی سێیهمیش باس لە شیاندنی کۆمەلایەتی دەکات بە گشت شیوه و دەستگەکان و رۆلی لە پیکهێنانی بونیادی دەروونی تاک.

به شی چواره م به شیوه یه کی که میك دورودریژ باس له چه مک و شیوه و تاییه تمه ندییه کانی خود ده کات.

به شی پینجه م باس له تاییه تمه ندی و گزنگی و جۆره کانی کۆمه له و دهسته و تاقمه کان و دینامیکه ته کانی کۆمه له و پێوه ره کانی کۆمه لایه تی و یه کگرتوی یی کۆمه له کان و کارلیکی کۆمه لایه تی و پشتگیریکردن و ته بایی و گونجانی نیوان تاکه کان ده کات. به شی شه شه م باس له چه مکه سه ره کییه کانی دهروونناسی کۆمه لایه تی ده کات که گزنگترینیان ناراسته کانی کۆمه لایه تی و دهروونی و به هاکان و رۆله کانی کۆمه لایه تی و رای گشتی و ده مارگیری و سه رکردایه تیکردنه که به شیکی تاییه تی بۆ ته رخا نکراوه .

به شی هه شته م باس له ژینگه و ره فتاری کۆمه لایه تی و کاریگه ری و شوینه واره دهروونییه کانی شوین و دیارده ی چری دانیشتوان ده کات.

به شی کۆتاییش باس له پیاده کارییه کانی دهروونناسی کۆمه لایه تی ده کات له بواره کانی راگه یانندن و په یوه ندییه کانی گشتی و ریکلام و په یوه ندییه دینامیکیه که ی نیوان کۆمه له ی قوتا بخانه یی.

بابه ته کانی ئەم کتیبه به شیوه یه ک دارپژراون که تا ئاستیکی زۆر له گه ل پلانی به رنامه کانی دهروونناسی کۆمه لایه تی نیو کۆلیژ و زانکۆکانی ئوردن بگونجین، هیوادارم ئەم کتیبه سوود به فیرخوازه کانمان و لیکۆله ره وه کۆمه لایه تییه کانمان و مامۆستایانمان ببه خشی.

(خودایش پشتو په نایه)

نووسه ر

بەشى يەكەم
بابەتەكانى دەروونناسىيى
كۆمەلەيەتى

★ دەروازە

★ بېناسەکردنى دەرووناسىيى كۆمەلایەتى.

★ بوارمکانى لىكۆلینەوۋە لە دەرووناسىيى كۆمەلایەتى.

★ كارلىكى كۆمەلایەتى و كارىگەرى كۆمەلایەتى.

★ بېشكەوتنى مېژووېيانەى شىرۆفەکردنى دەرووناسىيى كۆمەلایەتى.

★ ھۇناغەكانى دەرووناسىيى كۆمەلایەتى.

★ گرنگى دەرووناسىيى كۆمەلایەتى لە بوارمکانى ژياندا.

★ دەرووناسىيى كۆمەلایەتى و ئەو زانستانەى پەيوونىيىيان بېيەوۋە ھەيە.

★ دەرووناسىيى كۆمەلایەتى لەنيوان زانستى دەرووناسىيى و زانستى كۆمەلناسى.

دهروازه:

دهرووناسی، ئه و زانسته یه که رهفتار و کرده ئه قلییه کانی پشت رهفتار و پالنهرو و بینامیکیه تهکان و کاریگری و شوینه واره کانی به شیوه یه کی زانستی ئه وتو شروقه دهکات که ده توانین به هویه وه له رهفتار بگهین و پیشبینی چه شنه کانی بگهین و پلانی بو دابنیتین.

دهرووناسی وهما پیناسه ده کریت به وهی که: ئه و زانسته یه گرنگیی به شروقه کردنی رهفتاری بوونه وهری زیندوو دمدات له گشت له لایه نه کانی که سی و جهسته یی و نه قلی و هه لچوونی و کۆمه لایه تی.

مرۆفیش بوونه وهریکی کۆمه لایه تییبه و له گه ل کۆمه لدا ده ژیه ت و کاریگری له کۆمه ل ده کات و کۆمه لیش کاریگری له سه ر به جیده هیللی و رهفتاره کۆمه لایه تییبه که یشی له سه ر بنه مای ئه و رهفتاره کۆمه لایه تییبه وه هه لده سه نگیند ریت که هه مووان له سه ری ریکه وتوون.

مندال له گه شه کردنی کاتی له دایک بوونیبه وه چه ند گۆرانکارییه کی به سه ردا دیت که گشت لایه نه که سیبه کانی ده گریتته وه و له مندالکی ده سته پاچه و بیده سه لاتی نیو کۆمه له بچووکه که ی خانه واده وه گه شه ده کات و ده بیتته ئه ندامیکی به پرس تا ده گاته ئه و کۆمه لگه یه مه زنه ی که تیایدا ده ژیه ت و چه ندان به پرس یاریه تی له سه ر شانه و له سه ری پتویسته هه ولی خۆی له پیناو کارلیکیکی دروست له گه ل کۆمه له که دا بخاته گه پ.

تاک له په یوه ندیی خۆی له گه ل کۆمه لدا خۆی له به رانه ر چه ندان پرسدا ده بینیتته وه که گرنگترینیان په یوه ندیه که یه تی له گه ل تاکه کانی نیو کۆمه له که و ده بی رهفتاری ئه وان هه ل بگریت. رهفتاری کۆمه لایه تیی تاکیش له ئه نجامی کارلیکی نیوان خۆی و ژینگه که یدا دیاری ده کریت.

پێناسەی دەروونناسی کۆمەلایەتی:

* دەروونناسی کۆمەلایەتی ئەو زانستە یە کەوا شەرۆفە ی رەفتاری تاک دەکات و لەمیانی هەلۆیستەکانی کۆمەلایەتیدا پێکدێت.

* شەرۆفەکردنی رەفتاری وەلامدانەوهیی (کاردانەوهیی) تاک لەهەمبەر (وورژینەرەکان) ی کۆمەلایەتی و پەيوەندییەکانی نێوانیان.

* شەرۆفەکردنی زانستیانه ی رەفتاری تاکە لە چوارچێوه ی کۆمەلایەتیدا، واتا لەمیانی ئەو هەلۆیستە کۆمەلایەتیانە ی کە تیایدا و لەگەڵیدا کارلێک دەکات.

* شەرۆفەیهکی زانستیانه ی رەفتاری بوونەوهری زیندوو وەک بوونەوهریکی زیندویی کۆمەلایەتی.

* بابەتەکانی ئەم زانستە شەرۆفەیهکی زانستیانه ی ئەو رەفتارانە یە کە مرۆڤ لە ژێر کاریگەری وورژینەرە جۆراوجۆرەکانی کۆمەلایەتی و پەيوەندییەکانی نێوانیانەوه ئەنجامیان دەدات.

مەبەست لە وشە ی کۆمەلایەتی: وەسفکردنی ئەو پەيوەندییە یە کە لەنێوان تاک و خەڵکانی دیکە ی هاو پرەگەزدا دروسندەبێت و دەرھاوێشته رەفتارییەکانی ئەو پەيوەندیانە یە.

هەلۆیستی کۆمەلایەتی: کۆمەلێک هەلومەرج و وورژینەری کۆمەلایەتین کەوا چوار دەوری مرۆڤیان تەنیو و لە ساتێکدا کاریگەری لە تاک دەکەن، وەک: بینینی یەکیک، بیستنی هەوالێک .... هتد.

شروڤه کردنی زانستی؛ لیکۆلینه وه یه کی سیستماتیکه که پشت به ریبازی نه زموونگه ری ده به ستیت و و پئویستی به تئیینیکردن و شیمانەکان و نه زموون و پێوان و هه لسه نگانندی ورد و هه لئینجان (استنتاجات) هه یه .

* رهفتار: بریتیه له هه رگۆرانیك که له جووله و ئاستی چالاکی (ئه قلی، جووله یی، هه لچوونی) له کاتیکی دیاریکراو دیته کایه وه یان هه موو نه و چالاکیانه ده گرته وه که سه رچاوه که ی بوونه وه ری زیندوو بیت.

* وروژینه ر و ئاگادار که ره وه مکان: گشت نه و گۆرانیکاربیانه ن که له ناوه وه و ده ره وه ی تاکدا رووده ده ن و وه ک پالنه ریک کاری لیده که ن.

* کارلیک: کرده ی کاریگه ری دوولایه نه ی ئالۆیرکراوی نئوان دوو سیستم و پتره که یه کیک کار له نه وی دیکه ده کات و به شیوه یه کی رهفتاری پئی کاریگه ر ده بیت.

* بوونه وه ری کۆمه لایه تی: نه و بوونه وه ره یه که له گه ل خزم و که س و هتد له نئو کومه لگه دا ده ژیه ت و کارلیکیان له گه لدا ده کات و کاری لیده که ن و کاریان لیده کات.

وروزینه ره راسته وخۆیه ساده گانی کۆمه لایه تی؛ ناباو مکان؛

- قیژه ی به هانا وه چوون که دواتر نامینی.

- که سینک بینی دواتر ونبوو.

- نه خۆشیک ده که ویته دۆخی له هۆشچوون دواتر هه لده ستیته وه و ده بینی

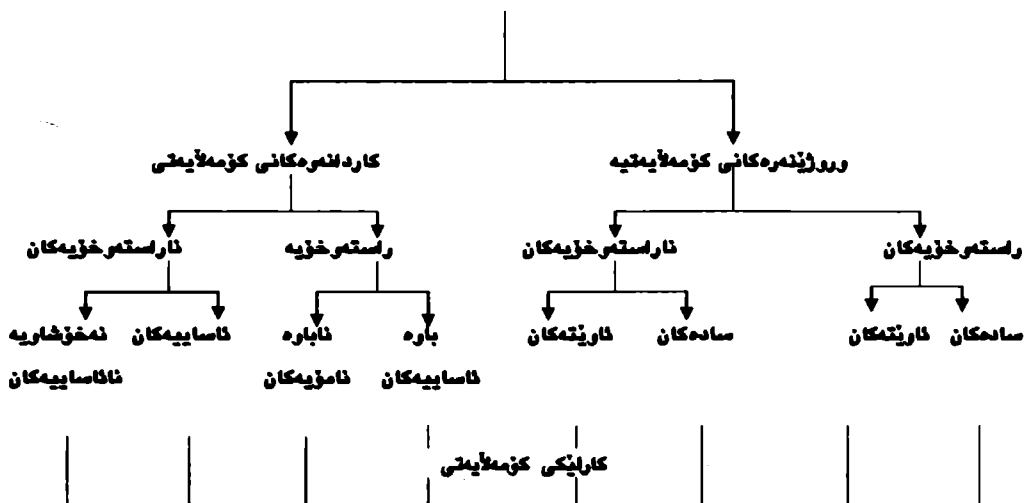
په رستاریک به سه ر سه ری وه یه، دواتر له هۆش خۆی ده چیته وه .

وروژینه ره راسته و خوږیه ناوښته گانی کومه لایه تی:

- که سیک چاوی به هاورپیه کی ده که ویت و گوی لیده گریت لیره دا (چه ندان وروژینه) دینه کایه وه، وه ک: شیوازی قسه کردنی، شیوازی مامه له ی، نه وه لویستانه ی قسه یان له باره وه ده کات، ناماژه کان، گزپانی قسه له بابه تی که وه بۆ بابه تی کی دیکه و هند.

- مه لویستی ماموستا کاتی چاوی به فیروانزی ده که ویت.

بواره گانی شروقه کردن له دهرووناسی کومه لایه تیدا

وروژینه ره نا راسته و خوږیه ساده گانی کومه لایه تی:

- وینه ی که سیک دینه یادگت به بی نه وه ی ناو و نه وه لویسته ت بیریته وه که وا مامه لت له گه لدا کردوه.

- ناوی که سه که ت بیردینه وه به بی نه وه ی شتی کی دیکه ت له باره یه وه بیر بیته وه.

وروژىنەرە نا راستەوخۆيە ئاويىتەكانى كۆمەلەيەتى:

- يادەۋەرىيە فرە رەھەندەكان بەتايىبەت لەگەل ئەو كەسانەى كە پەيوەندىيەكمان لەگەلئاندا ھەبوۋە يان لە ھەلويستى جۆراوجۆردا مامەلەمان لەگەلئاندا كىرۋوۋە.

- يادەۋەرىيە كەسىك لەھەمبەر باوك و دايك و خوشك و برا و مامۆستا و ھاوكارانى كار (لەچەندان رەگەز پىكىدەت).

- ۋەبىرھاتنەۋەى دامەزراۋە و تەلار و گەشت و سەردانەكان و ئەو شارانەى سەفەرمان بۆيان كىرۋوۋە و ھتد.

□ كاردانەۋە راستەوخۆيە باۋمەكانى كۆمەلەيەتى

- قەسەكرىن، ئامازەكان، زەردەخەنەكان، پىكەن، ھەلچوۋنە جۆراوجۆرە كانى ۋەك : توپەرىيە، ترس، غەم، دلخۇشى، دىئىيەي: لەدۋاى ئەۋەى كەسەكە وروژىنەرەكە بەكاردەھىنەت لە كەسەكەدا دەبىندىت.

□ كاردانەۋە راستەوخۆيە ناباۋمەكانى كۆمەلەيەتى:

رۆد بەكەمى و دەگەمى رۋودەدەن، ۋەك: دوزمىنكارى، لىدان، كۈشتىن، خۇكۈشتىن.

□ كاردانەۋە نا راستەوخۆيە ئاسايى و ئاناسايەكان (نەخۇشياۋىيەكان):

ۋاتا دواخراۋەكان رۋوداۋى رەفتارىن لە شوپىن و كاتى دىيارىكراۋدا رۋودەدەن، ۋەك: تۆلەكرىنەۋە، ئاراستەكان، بىرۋاۋەپەكان، پىۋەرەكانى كۆمەلەيەتى كە ناتوانىن راستەوخۇ بىيانبىنەن ۋەك " تايىبەتەندى و خەسلەتە كەسىيەكانى چەشنى زىرەكى و توانا تايىبەتەكان و خەسلەتەكانى مگىزىي (مىزاج) ى ۋەك ھاۋسەنگىي وىژدانى و گۆشەگىرى.

دەتواندىرە خەسلەتەكانى مگىزىش دابەش بىكرىنە سەر ئاسايى (باۋ) و ئاناسايەكان (ناباۋەكان).

کارلیککردن

کاریگەری دوولایەنە ی ئالۆیژکرۆی نیوان دوو سیستم و پترە (پەیوەندی نیوان دوو لایەن) کە وەها لە رەفتاریکی بەکێکیان دەکات بێتە وروژینەری رەفتاری ئەوی دیکە. گشت هەلۆیستە کۆمەلایەتیەکانی لەم جۆرە، وروژینەر - کاردانەو - وروژینەر - کاردانەو و بەم شێوەیە.

کارلیکی کۆمەلایەتی و کاریگەری کۆمەلایەتی؛

هەندێ توێژەری دەروونناسی کۆمەلایەتی وەها لە کارلیکی کۆمەلایەتی دەکەن بێتە جۆریک لە جۆرەکانی کاریگەری کۆمەلایەتی، پێشیانواوە کە دەروونناسی کۆمەلایەتی بوارەکە ی فراوان دەبێتەو بۆ ئەوەی شۆرفەکردنی گشت جۆرەکانی کاریگەری کۆمەلایەتی بگرێتەو.

یەكێك لەو توێژەرەوانە نیوکمبە کە جیاوازییەك دەخاتە نیو کاریگەری کۆمەلایەتی و دابەشیان دەکاتە سەر ئەم سێ جۆرە ی خوارەو:

جۆری یەكەم: کاریگەری یەکلایەنە: لەم جۆرەدا کەسیك یان چەندان کەس کاریگەری لە کردەکانی دەروونی بەک کەس و چەندان کەس دەکەن، تا لە لایەنیکی رەفتارییەو بەرزەفتی رەفتار و ئاراستەکانی دەکەن.

جۆری دووهم: کاریگەری دوولایەنە: ئەویش کاریگەری دوو کەس یان پترە بەسەر یەکتەیدا، کاریگەرییە کەیش زنجیرەیی و بەدواوە کدا هاتوو. چەندان تاقیکردنەو لەسەر ئەم جۆرە کاریگەریانە ئەنجام دراوان و ئاماژەیان بەو کردوووە ئەگەر هاتوو کەسەکان بەیەکەو و لەیەك کاری هاوشێوە و وێکچوودا کاریانکرد،

توانای کارکردن پتر دەبێت و بەرھەم پتر دەکات. ئەلبێرت ئەم دیاردەییە ناوناوہ: (ناسانکاری و ھەراھەمکاری کۆمەلایەتی) بەوھیش لێکی دەداتوہ کہ گۆشەنیگا و تێروانینی خەلک و بیستنی دەنگیان لەو کاتە یەک کار ئەنجام دەدەن توندیی ئەو وروژینەر و ناگادارکردنەوہ یە پتر دەکات کہ وەھا لە مۆژدە کات کار بکات.

جۆری سییەم: ھەماھەنگیی دوولایەنە ئالۆپێرکراو: نیوکمب دەلێت "من زاراوہی ھەماھەنگیی دوولایەنە ئالۆپێرکراو بەکار دەھێنم بۆ ئەوہی ئاماژە بەو کردانە بکات کہوا کہ سێک بەھۆیوہ کاریگەری لەوی دیکە دەکات و لەھەمان کاتدا بە رێگە یەکی "نیمچە رێژەیی" پتی کاریگەر دەبێت.

نیوکمب نمونە یەکی ئەم جۆرە کاریگەرییە کۆمەلایەتییە یان ھەماھەنگیی دوولایەنە ئالۆپێرکراو دەبەخشیت بەوہی کہ پەیوہندییەکی موگناتیسیانە یە کاتی لەنیوان دوو کەسدا پەیدا دەبێت، ھەر وەھا ئەو ھۆکارانەشی شروۆفە کردووە کہ یارمەتی سەرھەلدان و گەشەکردنەکی دەدەن. کۆی ئەم باسەیشی لە لیکۆلینەوہ تاییبەتەکی خۆیدا باسکردووە، چونکہ جگە لەوہی نمونە یەکی لیکۆلینەوہ کانی دەروونناسیی کۆمەلایەتییە و دەپزێتە نیو شروۆفە کردنی دیاردە ی کارلێکی کۆمەلایەتییەوہ، لەھەمان کاتیشدا لە دەروونناسیی کۆمەلایەتیدا بە بەلگە و بنەمایەکی ریبازی لیکۆلینەوہی زانستی دادەندرێت.

ھەر وەھا "سویف" ھەز بەوہ دەکات بوازی دەروونناسیی کۆمەلایەتی فراوان بکات، پێشویا بە بریتییە لە شروۆفە کردنی کۆی وروژینەرە کۆمەلایەتییە راستەوخۆیەکان و ناراستەوخۆییەکان و سادە و ئاویتەکان. ھەر وەھا لەخۆگری شروۆفە کردنی کۆی کاردانەوہ راستەوخۆ و ناراستەوخۆ و ئاسایی و نااسایی و

نەخۆشییایوییه کانه . ئەو هه لۆیستانه ی وروژانی کۆمه لایه تی - که دەروونناسی

کۆمه لایه تی شروڤه یان ده کات- دابهش ده کاته سه ر نه مانه ی خواره وه :

یه که م: هه لۆیسته کانی تایبه ت به که سان و خه لکانی دیکه که دابهش ده بنه

سه ر:

۱- ئەو هه لۆیستانه ی خه لکانی دیکه یش ده گرته وه .

۲- ئەو هه لۆیستانه ی کۆمه له کان ده گرته وه .

۳- هه لۆیسته کانی کارلنکی کۆمه لایه تی وه که هه لۆیسته کانی هه شامه تی خه لک و

بینه ران، رهنگه که سانی به شداربووی نیو ئەم کارلنکه به چه ند رایه له یه کی که سی و

کۆمه لایه تی و به یه که وه په یوه ستبن، رهنگه وه هایش نه بن.

دووهم: هه لۆیسته کانی تایبه ت به وروژینه ره روژنبیره یه کان، که دابهش ده بنه

سه ر:

۱- هه لۆیسته کانی تایبه ت به روژنبیره یی مادیی وه که: ده ره نجامه کردارییه کانی

کارلنکی خه لک که ده تواندری ببینرین و هه ستیان پبیکریت، بۆنموونه: به ره مه کانی

ته کنۆلۆژی و نامرازه کانی گواستنه وه و هاتووچوو.

۲- هه لۆیسته کانی تایبه ت به روژنبیره یی نامادیی وه که: زمان و ئاین و ئۆرگانه کانی

کۆمه لایه تی.

نزیکتیرین پیناسه یه که بواری دەروونناسی کۆمه لایه تی دیاری ده کات زۆرێک له و

روخسار و دیمه نانه دیاریی ده کات که له دیارده ی کارلنکی کۆمه لایه تیدا بوونیان

هه بوو و دەروونناسی کۆمه لایه تی شروڤه ی ده کرد. پیناسه که ی هارتلیه و هارتلی

ده لیت " دەروونناسی کۆمه لایه تی گرنگیدانی خۆی له سه ر ئەو لایه نانه ی ره فتاری

کۆمه لایه تیدا چر ده کاته وه که له کاتی کارلێکی نێو په یوه ندییه بهرچاوه کانی کۆمه لایه تی خه لگ له گه ل په کتریدا بوونیان شکلگیر ده بیت ."

له مه وه ده بینین که دهروونناسی کۆمه لایه تی له رێگه ی پیشکه وتنی خۆی، به ره و لای دیاریکردنی بواره که ی خۆی چوو و ته نها له دیارده ی کارلێکی کۆمه لایه تیدا کورتبووه ته وه . نه مه یش مه سه له به کی سروشتییه، چونکه نه گه ر شرۆفه ی گشت وروژینه ره کانی کۆمه لایه تی بکات له کاریگه ری دروستکردن له سه ر ره فتاری تاکا کاندا، مانای نه وه یه که شرۆفه ی گشت شتیکی دهروونناسی تاک ده کات، چونکه هه یچ ره فتاریکی تاکه که سی نییه به وروژینه ری ده ره کی و ناوه کیی کۆمه لایه تی کاریگه ر نه بیت. کاتی تۆ له به یانیدا پۆشاکێک بۆ پۆشین هه لده بژێریت نه وا ده که ویته به ر وروژینه ری کۆمه لایه تییه وه، چونکه تۆ حسیب بۆ نه و که سه ده که یت که ده بیینیت. کاتی پۆلیسی هاتوچوو له سه ر رێگه یه کدا ناماژه یه کت بۆ ده کات، به هه مان شتیه ده که ویته به ر وروژینه ری کۆمه لایه تییه وه. هه ره ها کاتی هاو پۆلانی کۆلێژ ده بینیت و به ره نگێک سه رسام ده بیت و به ر له کیشانی جگه ره ده که یته وه و رۆژی سه فه رکردنت به ریدیته وه بۆ نه وه ی له شاره که ته وه بچیته شارێکی دیکه و له وی بخوینی، دیسانه وه ده که ویته به ر وروژینه ری کۆمه لایه تییه وه. تۆ له گشت ساته کانی ژیا تندا ده که ویته به ر نه م وروژینه ره کۆمه لایه تییا نه وه، جا له ماله وه بیت یانیش له رێگه و زانکۆ و یاریگه و مۆزه خانه و هتد. جا نه گه ر دهروونناسی کۆمه لایه تی کۆی نه م ره فتاران ه ی شرۆفه بکردبا یه که تاک به هۆی وروژینه ره کانه وه نه جامی ده دات، نه وا گشت بواره کانی دهروونناسی ده گرته وه و ده بوویه دهروونناسی په ره ده یی و دهروونناسی گشتی و دهروونناسی نه کلینیکی و دهروونناسی گه شه کردن، به لام دهروونناسی

کومه لایه تی هه لویستیکی دیاریکراوی کومه لایه تی هه لده بیژیریت، نه ویش هه لویستی تاکه له و کاته ی که له گه ل که سیک یان کومه له که سیکدا چه ند وروژینه ریکی کومه لایه تی به رده وامی دوولایه نه نالویرده کات، دهره نجامی رهفتاریش له م هه لویسته دا ته نها رهفتاری خوی و رهفتاری که سی به رانبهر و که سانی دیکه نییه، به لکو دهره نجامی رهفتاری نه م هه لویسته پوخته ی رهفتارییه که تیایدا هه ردوو لا تیکه ل و ناویته ی دهن و بیرۆکه ی هه ر لایه ک له هه مبه ر نه وی دیکه دا و سه باره ت به بابته هاوبه شه که ده چیته نیو پیکهاته که یه وه .

پیشکەوتنی میژووویانە ی شروۆفە کردنی دەروونناسی کۆمەلایەتی

ئەو هی گرنکی بە شروۆفە کردنی دەروونناسی کۆمەلایەتی دەدات، دەتوانیت دەستیشانی چوار سەرچاوەی سەرەکی دەروونناسی کۆمەلایەتی بکات کە لەلایەن سارجنت ووليامسۆن دیاریی کراوە بەو هی کە :

نووسینەکانی فەیلەسووفانی کۆمەلایەتی و ریبەرانی ئەنتروپۆلۆژیا و زانایانی بواری پیشکەوتن و زانایانی کۆمەلناسن.

یەكەم: فەیلەسووفانی کۆمەلناس:

ئەو نووسینانە ی کە چەندان گەورە فەیلەسووفی کۆمەلایەتی پیشکەشیان کردووە چەندان هز و بیردۆزی قوول لەبارە ی سروشتی مرۆیی و سروشتی کۆمەلایەتیانە ی مرۆف و پە یوهندییەکانی لەگەڵ ئەوانی دیکەدا و رەمەك و خووەکان و چەندان گرفتیی دیکە لەخۆ دەگریت کە دەروونناسی کۆمەلایەتی شروۆفە ی دەکات، بۆنموونە: نووسینەکانی ئەفلاتون سەبارەت بە کۆمارەکە ی و نووسینەکانی ئەرستۆ سەبارەت بە سیاسەت و ئاکار و نووسینەکانی جۆن لۆک و جان جاک روسۆ کە چارەسەری گرفتەکانی مرۆف دەکەن وەك بوونەوهرێکی کۆمەلایەتی لە هەمان خولگەدا دەخولیتنەو. هەرۆها ئەو نووسینانە ی سەبارەت بە یاسا و سیستم و دیاردەکانی کۆمەلایەتی و ئاوەدانکردنەو هی مرۆیی و ئاین و زمان و هتد نووسراون پە یوهندیی پتەویان پێیەو هە یە.

دووهم: ریبەرانی ئەنتروپۆلۆژیا:

ئەنتروپۆلۆژیا: ئەو زانستە یە کە شروۆفە ی رەگەزە زیندوووەکان و رۆشنبیریەکانی مرۆف دەکات، چوونکە مرۆف بوونەوهرێکی کۆمەلایەتیە و لەنیۆ چەند کۆمەلە یە کدا لەگەڵ خەلکانی دیکەدا دەژیەت و توانای قسەکردن و هەلئینجان و گشتاندن و پە یوهندی و گواستنەو هی کارامەیی و شارەزاییەکان و ئالۆیزکردنی هە یە.

هه روه ها زانستی نه نترپولولجیا گرنگیی به شروفه کردنی روشنبیری مرؤیی ده دات له رابردوو و نیسته و ناینده دا و شروفه ی خونهریت و روشنبیرییه کانی کومه له کان ده کات. له م باسه دا نه وه مان بۆ روونده بیته وه که گرنگیدانی نه نترپولولژیا له سه ر شروفه کردنی چۆنیه تی و ده دسته یانی نه وه روشنبیرییه دا چر ده بیته وه که تاك له کومه لدا وه ده ستیده هیئت، نه وه یش دیاری ده کات که خو و خده کان چۆن سه ره لده دن و چۆن له نه وه یه که وه بۆ نه وه یه کی دیکه ده گوازیته وه.

سییه م؛ زانایانی بواری پیشکه وتن:

زۆریک له لیکۆله رانی زانسته کانی کومه لایه تی وه ک کارل مارکس و سپینسه ر که وتونه ته ژیر کاریگری داروینه وه، داروینیش له زۆر لیکۆلینه وه ی کومه لایه تی هاوشیوه دا به شداری کردوو، چونکه له کتیه که ی به ناوی (اصل الانواع) دا شوینپی پی پیشکه وتنی مرؤفی له شیوه هه ره نزمه که ی به ره و شیوه به رز و هه لکشاهه که ی هه لگرتوو و جه ختی له سه ر گرنگیی به ره مه شارستانیه کانی وه ک زمان و داهیتانه کان و سیسته کانی هاوکاری و هاوسۆزی و هه ستیاریوون له هه مبه ر ره خنه و هانداندا کردوو ته وه.

داروین روونیکردوو ته وه که مانه وه ی مرؤف به نده به کرده ی هه لبژاردن و بژاری سروشت به مانا ده روونیی کومه لایه تییه که ی پتر له مانا بایۆلۆژییه که ی زاواوه که، مانه وه بۆ باشتریش له پووی لایه نه کانی نه قلی و کومه لایه تی و لایه نه کانی نه دامیه وه یه.

هه روه ها هیزیریتر سپینسه ر نه وه ی باسکردوو که چاکه و ده ستپیشخه ری له به کاره یانی ریبازی پیشکه وتن و گه شه کردن و هزی خۆی له زیانی کومه لایه تیدا

هه بووه، چاکه و دهستپیشخه ریه که یشی له وه دا بووه له نووسینه کانیدا جه ختی له سه ر نه وه کردووه ته وه که ژیان کرده ی هه ماهه نگی و گونجانی به رده وامه که تیایدا ژیانی ناوه کی له گه ل په یوه ندییه کانی دهره کیدا ده گونجیت، ئەم مه سه له یه خودی په یوه ندییه کانی کۆمه لایه تیش ده گریته وه . هه روه ها پیشبینیی سه ره لانی " زانستی کۆمه لایه تی " کردووه که شرۆفه ی تاک ده کات و تاکیش ده بیته ئەندامیکی کۆمه له و چۆنیش کۆمه ل ده بیته به که یه کی ئەندامی .

چوارهم: زانایانی کۆمه لئاس

تۆگست کومت به دامه زرینه ری زانستی کۆمه لایه تی داده ندریت، ناویراو پییوایه که مرۆڤ به سیفەت و سروشتی خۆیه تی و ئەقلى مرۆپیش ته نها له کۆمه لگه دا گه شه ده کات و ده بی هه میسه تاک له رووی ئەو هه لومه رجان ه وه شرۆفه بکریت که تیایدا ده ژیه ت. له یه که مین زاناکانی کۆمه لئاسی فه ره نسشیش ئەگیل دورکایمی خاوه نی بیردۆزی ئەقلى به کۆمه له، ئەم بیردۆزه یش ده چیته سه ر ئەو مه سه له یه ی که کۆمه ل هه ست و بیرکردنه وه و ره فتاری خۆی هه یه که جیاوازه له بیرکردنه وه و هه ست و ره فتاری تاکه کان.

دامه زړینه رانی دهرووناسی کومه لایه تی:

نه و زانا کومه لایه تی و فله سووفه کومه لایه تی پیاوړی باسما نکرډن، ریگه یان بؤ به دیارکه وتنی دهرووناسی کومه لایه تی خوشکرد. نیسته ده توانین باسی چوار کس بکه یین له وانه ی که به دامه زړینه ری دهرووناسی کومه لایه تی داده ندرین، نه وانیش:

۱- نارد: پیاوړیکی و دادگی فله رهنسی و یاسایی بوو، شروفه کانی له هه مبه ر تاواندا پالنه ریگ بوو بؤ نه وه ی نه و باوه پړه ی له لا دروستبات که لاسایی کړدنه وه بڼه مای کړده کانی کومه لایه تی و گه یه نره به ره و ژبانی کومه لایه تی و بڼه مای کارلیکی کومه لایه تیبه.

۲- لیبون: کتیبی جه ماوه ری نووسیوه، نم کتیبه له باره ی سایکلوزیای جه ماوه ر به یه که مین لیکولینه وه کانی داده ندریت و پییوایه جه ماوه ر نه قلیکی به کومه لی هیه. ناوبراو رولیکی مه زنی له دهرووناسی کومه لایه تییدا هه بوو و چه مکه کانی پزیشکی نه قلی له لیکدانه وه ی ره فتاری به کومه لدا به کاره یناوه.

۳- رؤس: به وه پیناسه ی زانستی کومه لایه تی کړدوه که "لقیکی مه عرفیه یه و خه ریکی شروفه کړدنی کارلیکی دهروونی نیوان مرؤف و ژینگه کومه لایه تیبه که یه تی". ناوبراو پییوایه نه و دهرووناسیبه کومه لایه تیبه ی شروفه کړدنی کاریکه ریبه جوراوجوره کانی کومه لایه تی پشتگویده خات پر له که موکورتی ده بیت و هیچ سووډیک نابخشیت. به بی کارلیکی کومه لایه تی شه کړدنی مندال له رووی دهروونیبه وه له ناستیک ده وه ستیت که له ناستی ده بنگ و که وده کان به رزتر نیبه.

۴- ولیام ماکدوگل: شروفه کانی خو ی له بواری دهرووناسی کومه لایه تی له سره بڼه مای تاك نه نجام داوه و پییوایه وه چه ند ره مه کیک هه ن که بناغه ی ژبانی کومه لایه تی و کارلیکی کومه لایه تی و وه ک خولیا و ناراسته گری وه مان و بؤ حوت

رهمه کی سه ره کیی پۆلینی کردون که هه ریه کێکیان دۆخی هه لچوونی تاییه ت به خۆیان هه یه، نه وانیش:

* هه لاتن: هه لچوونه که یشی ترسه.

* نه گونجان و دژایه تی (النفور) هه لچوونه که یشی بیزهاتنه وه یه.

* چه زی شترانین (استطلاع) هه لچوونه که یشی سه رسامبوونه.

* شه پرکردن و هه لچوونه که یشی تووره ییه.

* سۆز بۆ دایباب.

* چوونه ژێربار، هه لچوونه که یشی (ملکه چبوون و گوێپایه لیه).

* جه ختکردنه وه له سه ر خود هه لچوونه که یشی (شانازیکردنه).

دواتر ده روونناسیی کۆمه لایه تی که وته ژێر کاریگه ریی شیوازه مه نهه جیهه کانی زانستی که له سه ر بنه مای تاقیکردنه وه و پێوان و تیبینییه کانه وه دارپێژاون.

قوناغه کانی ده روونناسیی کۆمه لایه تی له ۱۹۴۰-۱۹۸۰

بارۆن و بایرن له کتێبه که ی خۆیاندا به ناوی "ده روونناسیی کۆمه لایه تی تیگه یشتنی کارلیکی مرۆیی" باسی نه وه یانکردوه که ده روونناسیی کۆمه لایه تی له دوا ی جهنگی دووه می جیهانییه وه زۆر به خێرای پێشکه وتوه و بواره کانی له چه ندان ئاراسته وه فراوانبووه.

یه کێک له پرسه گرنه گه کانی په نه جاکان: "پرسی کاریگه ری و نه دامیه تی کۆمه له بوو له سه ر ره فتاری تاک و بابته تی په یوه ندیی نیوان خه سلته و تاییه ته ندیه جه و جۆره کانی که سی و لایه نه کانی ره فتاری کۆمه لایه تی بووه.

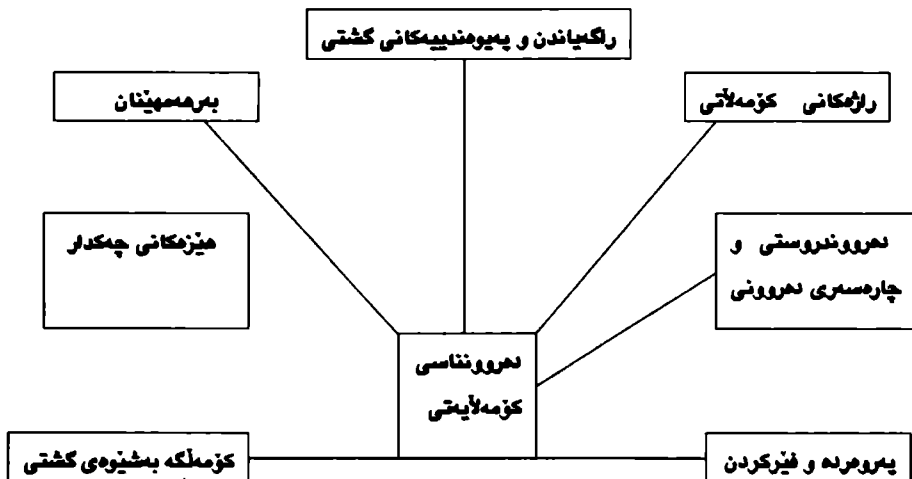
گرنه گه رین رووداوه کانی نه م قوناغه ییش گه شه کردنی بیردۆزی (نه گونجان و دژایه تی مه عریفی) بوو، که له ره هه ند و ئاراسته کانی خۆمان و ره فتاره کانه ماندا ده ببینین، نه م

بیردۆزه چهندان کەسی بەرەو لای خۆی راکێشا کە چەندان لیکۆلینە وەیان لەبارە یە وە ئەنجام دابوو.

لەو پەرسانە ی کە لە شەستەکاندا بەدیارکەوتن: " راکێشان و خۆشەویستی و دۆژمنایه تی و توندوتیژی و درککردنی کۆمه لایه تی بوون.

لەو پەرسانە ییش کە لە حەفتاکاندا بەدیارکەوتن: بابە تی ئەو هۆکارانە بوون کە لە پشت رەفتار دە وەستن یانیش دە چنە وە سەر رەفتار و دە خڕینە پالێ وە ئە ویش " پرسی مە عریفە ی کۆمه لایه تی بوو کە بە هۆیە وە هە وائی خە لکانی دیکە مان بێردیتە وە و تێدە گە یین " و اتا بابە تی کاریگە ریی هۆکارە کانی ژینگە یی وە ک کاریگە ریی گەرما و هەراوزە نا بە سەر رەفتاری کۆمه لایه تی وە .

ئەو بابە تانە ی کە لە هەشتاکاندا بەدیارکەوتن بریتی بوون لە: دۆژمنایه تی " ئاراستە کان " بە کێشکردن و تیکە ل و ئاو پتە بوون " سازشکردن و گونجان و و قەرە بالغی و دوورکە و تنە وە ی کۆمه لایه تی " کردە کانی کۆمە ل: سەرکردایه تی و بپیراردان " درککردنی کەسی " پە یو هە ندیی نا و اچە یی " کاریگە ریی کۆمه لایه تی " رەفتاری یارمە تیدان " گە شە کردنی کە سیتی و کۆمه لایه تی " رۆ لە کانی سێکسی و جیا وازی نیوان دوو رە گە زە کە ."

گرنگی دهرووناسی کومه لایه تی له بواره کانی ژياندا:

مادام تاك و كومه لگه و كرده كانی كارلیکی کومه لایه تی هه ن، دهرووناسی کومه لایه تی له بواره جؤراوجؤره کانی ژياندا گرنگیبه کی مه زنی هه یه .

نیسته باس له گرنگی دهرووناسی کومه لایه تی ده که یه ن له بواره کانی ژياندا:

یه که م؛ له بواری پهروه رده و فیئرکردندا:

پهروه رده کرده ی ژيانه که تاك تیایدا فییری ژيانکردن ده بیئت و که سیئتیه که ی له هه مو لایه نه کانی که سیدا به شیوه یه کی ته وار که شه ده کات. دهرووناسی کومه لایه تی نه و زانیاریانه پیشکه ش به مامؤستا ده کات که تیگه یشتن و بؤچوونی له هه مبه ر بنه مای که شه کردنی کومه لایه تیانه ی تاك پته و ده که ن. هه ر به هژی نه م زانسته شه وه زانیاری له هه مبه ر سروشتی نه و په یوه ندییا نه وه ده سته هینی که له نیوان تا که کانی فیئرکه دا سه ره لده دات (به پئوه به ر، فه رمانبه ران، ده سته ی وانه بیژ، فیئرخوازان).

گرنگترین نه و بابه تانه ی دایبا بان و مامؤستایان له دهرووناسی کومه لایه تییدا گرنگی پیده ده ن، نه مانه ی خواره وه ن:

□ سه رکردایه تی و ریگه کانی له کرده ی پهروه رده ییدا.

□ ناراسته و خولیا کانی کومه لایه تی.

□ پیکهینیانی خانه واده ی فیئرکه (وه ک کومه له یه ک) و بونیاد و یه کگرتووی و

کارلیکی نیوانیان.

□ کومه له کانی پهروه رده یی و دهرووندروستی له فیئرکه دا.

□ فیئرکه وه ک یه که یه کی کومه لایه تی و پهروه رده یی.

□ خانه واده وه ک یه که یه کی کومه لایه تی و پهروه رده یی.

دووهم: له دهرووندروستی و چاره سه ری دهروونیدا

له کاتی شروڤه کردنی نه خوشییه کانی دەروونیدا، هه رده بی نه و هویانه شروڤه بکریڻ که ده بنه هوی سه ره له دانی نه خوشی دەروونی و ماکه کانی ده ستنیشان بکریڻ و دواتر نه خوشییه کان دیاری بکریڻ و دواتر چاره سه ریان بۆ بدۆزیته وه هۆ و ماکه کانی نه خوشییه کانی دەروونی کۆمه لایه تین، ده ستنیشان کردنه که یشی پشت به شروڤه کردنی لایه نه کۆمه لایه تییه کانی نه خوش ده به ستیت و له خوگری چاره سه ری دەروونی و کۆمه له ییه .

هۆیه کۆمه لایه تییه کانی نه خوشییه کانی دەروونی ئەمانه ن:

- ژینگه ی کۆمه لایه تی پر له فشار و ژینگه ی هه ژار و خراب.
- زیار و شارستانییه ت و پیشکه وتنی خیرا.
- جهنگ و شه پوشۆپ
- شیاندن و په روه رده کردنی نادرستی کۆمه لایه تی.
- کار و هه لومه رجه نه گونجاوه کانی وه ک بیکاری و بارودۆخی خرابی کریکاران و نه گونجانی پیشه یی.

- تیکچوون و شله ژانی په یوه ندییه کانی خانه واده یی.
- گرفتگی که مینه نه ته وه ییه کان و کارو ره فتاری تیکده رانه .
- هاوپی خراب و ره فتاری ناوازه له کۆمه ل و نه گونجانی کۆمه لایه تی.
- ماکه کۆمه لایه تییه کانی نه خوشییه کانی دەروونی:

- نه گونجانی کۆمه لایه تی.
- که سیتی سیایکۆباسی و لادانه کان.
- هه ستی دوژمنایه تی.
- داهینان له بواری تاوانکاریدا.

□ لەکاتی دەستنیشانکردنی نەخۆشییەکانی دەروونی پەسپۆری

کۆمەلایەتی ئەم شتانه ئەنجام دەدات:

- چاوپێکەوتن و سەردانەکانی مەیدانی.
- شروڤەکردنی میژووی دۆخەکە و کۆکردنەوی زانیاری و شروڤەکردنی ژینگەی کۆمەلایەتی نەخۆش.

- لیکۆلینەوی لە میژووی تەندروستیانە نەخۆش و میژووی خانەوادەکە، کەشی خانەوادە، میژووی پەرەردەیی، میژووی پیشەیی، هاوسەری و حەز و مەیلەکان و هتد.

□ لە چارەسەکردنی نەخۆشییەکانی دەروونی چارەسەری کۆمەلایەتی

ئەمانە دەگریتەوه:

- چارەسەری بەکۆمەل بەگشت شێوازه جۆراوجۆرهکانی.
- چارەسەرکردن بەگەم و چارەسەری سەرقالکردن و کات بەسەربردن و هەواکۆپی.

- چارەسەرکردن بە کار.

- شیانندی کۆمەلایەتی.

- ئاساییکردنەوی کۆمەلایەتی.

سێپیه م : راژهی کۆمەلایەتی:

گرنگترین نامانجەکانی راژهی کۆمەلایەتی وەدیھێنانی ژيانیکی باشتره بۆ تاک و کۆمەلگە و کارکردنە بۆ چاودێریکردن و سەرپەرشتیکردنی کاریگەری دوولایەنە نالۆیکراو و کارلێکی نۆوان تاک و کۆمەلە و کۆمەلگە و گرنگیدان بە چاودێریکردنی کۆمەلایەتی و دەروونی تاکەکانی کۆمەلگە.

ئەرك و كارى پىسپۆرى كۆمه لایه تی له گشت بواره كاندا گرنگیى به زۆرىك له بابەتەكان دەدات. لەو پرسیانەى كە دەروونناسی كۆمه لایه تی گرنگییان پێدەدات:

- * كۆمه له (جۆره كانى، بونیاده كەى، كارلیكه كەى، هتد).
- * گەشه كردنى كۆمه لایه تی و كرده كانى شیاندى كۆمه لایه تی.
- * سايكۆلۆژیای سەر كرده یه تىكردن.
- * گۆرانی كۆمه لایه تی.

شروڤه كردنى دۆخ و نه خۆشییە كانى كۆمه لایه تی

چوارەم: راگە یاندىن و پە یوه ندىیه كانى گشتى؛

یه كێك لهو بوارانه ی كە رۆلێكى مەزنى له كرده كانى كارىگەرى به سەر ره فتارى تاكو كۆمه له كاندا هیه راگە یاندىن و پە یوه ندىیه كانى گشتین كە رۆلى هوشیار كرده وه ی جە ماوه ریان له سەر شانە، هه روه ها پىسپۆرى بواری پە یوه ندىیه كانى گشتى كار بو بەرز كرده وه ی گیانى مەعنه وى نىوان كارگە ران دەكات.

پیشكه شكردنى ماده كانى راگە یاندىن و پە یوه ندىكردن به جە ماوه ر و ئاگادارییه كان

پىویستى به وه هیه كەسى پىسپۆر شارە زایى له م بوارانه ی خواره وه دا هە بێت:

- * ئامرازە كانى راگە یاندىن و پە یوه ندىیه به كۆمه له.
- * شروڤه كردنى جە ماوه ر و كۆمه له و رای گشتى.
- * رێگە كانى راپرسى و روپۆو و شروڤه كردنى رای گشتى.
- * پە یوه ندىیه كانى گشتى و رۆلى له پە یوه ندىكردن به جە ماوه ره وه.

پینجه‌م: به‌ره‌م

گرنگی پیا‌ده‌کاریی دەروونناسیی کۆمه‌لایه‌تی له‌بواری پیشه‌سازی و کار و چه‌ندان لایه‌نی دیکه‌ی وه‌ک تیگه‌یشتن له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی دەروونی و کۆمه‌لایه‌تی و شرو‌فه‌کردنی گرنگی په‌یوه‌ندییه‌کانی مرۆیی له‌ کرێکاران و گرنگی کارلێک و په‌یوه‌ندیی نێوانیان و نێوان ئه‌و که‌سانه‌دا به‌دیار ده‌که‌وێت که‌ له‌ به‌ره‌مدا سه‌ره‌شتیان ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها باس له‌ گرنگی به‌شداری کرێکاران ده‌کات له‌ پلاندانان و سه‌ره‌شتیکردن و جێبه‌جێکردندا، هه‌روه‌ها دەروونناسیی کۆمه‌لایه‌تی به‌شداری له‌ بواری پیشه‌سازی و کاریشدا ده‌کات، ئه‌ویش له‌م دۆخانه‌ی خواره‌وه‌دا:

- * مه‌لبژاردن و راهێنان له‌ پیشه‌سازیدا.
- * گه‌رفته‌کانی وازهێنان له‌ کار و دواکه‌وتن و نه‌هاتن بۆ سه‌ر کار.
- * رۆلی کۆمه‌لایه‌تی سه‌ره‌شتیاران و به‌رپۆه‌به‌ران و کارگێڕان و کرێکاران.
- * گیانی مه‌عنه‌وی له‌ کار و ئه‌و هۆکارانه‌ی کاری تیا‌دا ده‌که‌ن.
- * دینامیکیه‌ته‌کانی کۆمه‌له‌ و ده‌رووندروستی له‌ کۆمه‌له‌دا.
- * ئاراسته‌کانی هه‌مبه‌ر کار و کۆمه‌له‌ی کرێکاران.

شه‌شه‌م: هێزه‌کانی چه‌کدار

هێزه‌کانی چه‌کدار رۆلێکی گرنگ له‌ کۆمه‌لگه‌دا ده‌گێڕن، دەروونناسیی کۆمه‌لایه‌تیش گرنگیه‌کی مه‌زنی له‌ بواری سه‌ربازیدا هه‌یه و له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌دا روونده‌بیته‌وه‌:

- * شرو‌فه‌کردنی بنه‌ماکانی ره‌فتار و کارلێکی کۆمه‌لایه‌تی نێوان تاکه‌کان و کۆمه‌له‌کان و په‌که‌کانی سه‌ربازیدا له‌ کاتی شه‌ڕ و ناشتیدا.

* شروۆفە کردنی رەفتاری کۆمەلایەتیانە ی تاکەکان لە کۆمەلە ی بچووک و بەکە گەرەکاندا.

* شروۆفە کردنی ئەو کردە جۆراوجۆرانە ی دەبنە هۆی ئەو ی تاکەکان ئەو شیوازه رەفتاریانە فێربین کە لەسەریان پێویستە لە ژبانی سەریازیدا پێوی ی پابەند بن.

* شروۆفە کردنی کارلێکی کۆمەلایەتی نیوان تاکەکانی کۆمەلە و سەرکردایەتی و نیوان کۆمەلە و کۆمەلەکانی دیکە.

* شروۆفە کردنی کردەکانی شیانندی کۆمەلایەتی.

* شروۆفە کردنی ئەو هۆکارە دەروونی کۆمەلایەتیانە ی کە کاریگەرییان لە گۆڕینی رەفتاری نێو جەنگی دەروونیدا هەیە، وەک: پرۆپاگەندە و ئاگاداری و راگەیانندن و گۆڕینی ئاراستەکان و دەمارگیری و شروۆفە کردنی رای گشتی.

کۆمەلگە بە شیۆه یەکی گشتی؛

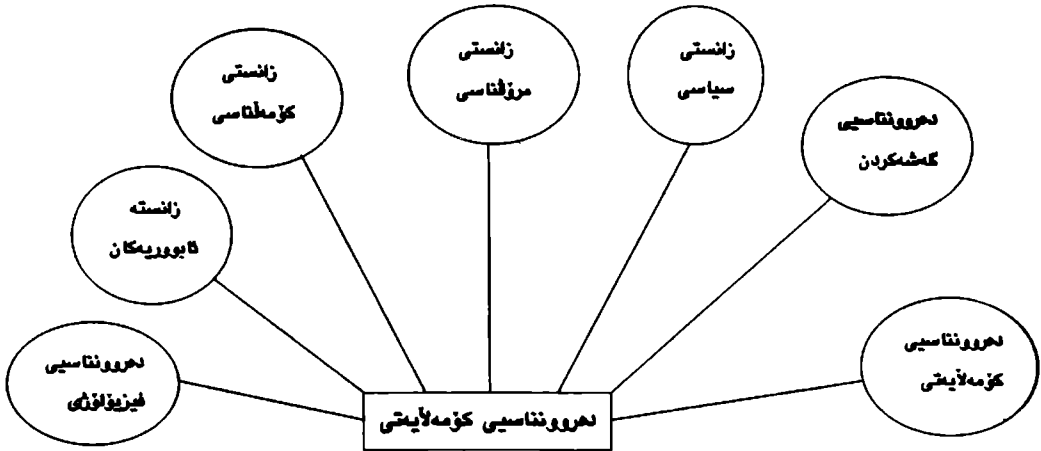
دەرووناسی کۆمەلایەتی لەکاتی شروۆفە کردنی تاک و کۆمەلەکاندا گرنگی بە بونیادنانی کۆمەلگە یەکی باشتر دەدات کە لەسەر رەفتاری هەر یەکە لە تاک و کۆمەلگە وەستابیت، هەر وەها بە شیۆه یەکی گشتی گرنگی بە کاروبارەکانی نێو کۆمەلگە دەدات و ئەم گرنگیدانە ییشی لەمانە ی خوار وەدا کۆدەبیتە وە:

- دروستکردنی پەیوەندی دروستی نیوان تاکەکان و کۆمەلەکان.

- گرنگیدان بە شروۆفە کردنی سەربەستی و دیموکراسی و دادپەرورەیی کۆمەلایەتی و جەماوەر و سەرکردایەتی و لاساییکردنە وە ی کۆمەلایەتی و بەهاکان و پێۆهەرەکانی کۆمەلایەتی و پشتبەخۆبەستان لە بەرھەم و هێزی پائەنر و ئاراستەکان و هتد.

دروونناسی کومه لایه تی و نهو زانستانه ی په یوه نندیان پییه وه هیه

Developmental Psychology: ددروونناسی گه شه کردن

دروونناسی گه شه کردن زانستیکه و شروفه ی گه شه کردن منډال و پیشکوتن و نهو هؤکاره جؤراوجؤرانه دهکات که وا کاریگه رییان به سر گه شه کردن و پیشکوتنه وه هیه.

دروونناسی گه شه کردن نهو پیشکوتنه نه قلی و ه لچرونی و جهستی کومه لایه تیانه ده گرتنه خو که هر له گه ل ل دایکوبونه وه تا کاتی ته او پیگه یشتن به سر مرؤفدا دیت. هروه ها گرنکی به داتا و سیستمه کومه لایه تیبه کان و کاریگه رییان ده دات به سر منډال له قوناغه کانی گه شه کردنیدا.

گشت مرؤفیک پیویستی بهو زانسته هیه بو نه وه ی کرده ی فیزکردن و په روه رده کردن منډال ریڅخات و دهره ته کانی گه شه کردن ته او ی ناسایی هاوسه نگی بو دهسته بهر بکات.

۲- دەروونناسىي فيسيۆلۆژى Physiological Psychology

دەروونناسىي فيسيۆلۆژى شىرقەي پەيۋەندى و وابەستەيەكانى نىوان چالاكەيەكان يان كىردەكانى فيسيۆلۆژى و رەفتار دەكات، چوونكە چالاكەيە ماسولكەي پىشت بە پىكەتەي جەستەي و بەتايەتەي تۇرگەنى دەمارى (جهاز العصبى) و ئەندامەكانى ھەستىردن و ماسولكەكان و رۇنەكان و كىردەكانى كىمىيەي دەبەستەت.

دەروونناسىي فيسيۆلۆژى يارمەتيدەرى زانين و ئاشناپونە بە مەلەبەندەي مېشك و دەماخ كە تايەتن بە بىر كىردنەو و دەبىرەتەنەو و بىستەن و بىنەن و جۇرەھا كىردەي دىكەي نىو ئەم مەلەبەندەنە.

دەروونناسىي فيسيۆلۆژى بە سنورى جياكەرەو نىوان دەروونناسىي و زانستى تويكارى و دەمار دادەندىت، ھەرەھا زۇرتىن ئەو ئەركە فيسيۆلۆژىيەي كە پەيۋەندىيان بە دياردەكانى دەروونىيەو ھەيە كىردەي دەمارى رىكخەر و ھاوسەنگەرى كىردەكانى دىكەيە و كاملىپونى بوونەو ھەيە زىندو دىننەتەكەيەو.

دەروونناسىي فيسيۆلۆژى دەكەوتتە نىوان دەروونناسىي و زانستى تويكارى و شىرقەي كاريگەرى زانستى تويكارى دەكات بەسەر دەروونناسىيدا.

۳- دەروونناسىي كۆمەلەيەتى و لىكۆلەينەو ھەكانى كۆمەلەيەتى (زانستى

كۆمەلەئاسى و ئەنترۇپۆلۇژىا).

كۆمەلەئاسى ئەو زانستەيە كە شىرقەي سەرھەلدان و پەيدابونى سىستەم و دياردەكانى كۆمەلەيەتى ھەك ئاين و زمان و ياسا و ئاكار و پىشكەوتنىيان دەكات، ھەرەھا شىرقەي رەفتارەكانى كۆمەلەكان و پايە ئابورى و سىياسىيەكانى دەكات.

هه‌روه‌ها شروۆفه‌یه‌کی زانستییه له‌مه‌ر په‌یوه‌ندییه‌کانی کۆمه‌لایه‌تی ئالۆیژیکراوی تێوان خه‌ك و ئه‌و هۆکارانه‌ی کار له‌ په‌یوه‌ندییه‌کان و ده‌ره‌نجامه‌کانی ده‌که‌ن.

له‌وه‌ی پێشوردا ئه‌وه‌مان بۆ روونده‌بێته‌وه که کۆمه‌لناسی شروۆفه‌ی گه‌شه‌کردنی رێکخستنی کۆمه‌لایه‌تی و بنه‌ماکانی کۆمه‌لایه‌تی و ره‌فتاری کۆمه‌له‌کان ده‌کات نه‌ك ره‌فتاری تاکه‌کان له‌ کۆمه‌له‌ و کۆمه‌لگه‌کاندا، چونکه شروۆفه‌کردنی ره‌فتاری تاک له‌ کۆمه‌له‌کاندا ئێشی دەروونناسییه. هه‌روه‌ها شروۆفه‌ی ره‌فتاری کۆمه‌له‌کان ده‌کات نه‌ك ره‌فتاری تاکه‌کان له‌ کۆمه‌له‌ و کۆمه‌لگه‌دا هه‌روه‌ك چۆن دەروونناسی کۆمه‌لایه‌تی ئه‌نجامی ده‌دات. ده‌توانین باس له‌ گرنه‌گترین ئه‌و بوارانه بکه‌ین که کۆمه‌لناسی ده‌یخاته به‌ر شروۆفه‌کردنی خۆیه‌وه:

- شروۆفه‌کردنی بێرۆژه‌کان و رێگه‌کانی لێکۆلینه‌وه له‌ کۆمه‌لگه‌کان و یاساکانی کۆمه‌لایه‌تی و پێشکه‌وتنی کۆمه‌لگه‌کان که ئه‌مه‌یش کۆمه‌لناسی گشتی شروۆفه‌ی ده‌کات.

- شروۆفه‌کردنی دابه‌شبوونی دانیشه‌تووان و گرده‌بوونه‌وه‌کانیان له‌ شار و لادیه‌یه‌کاندا (زانستی مرفۆلۆژیای کۆمه‌لایه‌تی شروۆفه‌ی ده‌کات).

- شروۆفه‌کردنی دیاره‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مرۆیی وه‌ك ئاین و ئاکار و ئابووری که (زانستی فیسپۆلۆژیای کۆمه‌لایه‌تی) شروۆفه‌ی ده‌کات.

- شروۆفه‌کردنی گرفته‌کانی کۆمه‌لایه‌تی و خراپ رێکخستنی کۆمه‌لایه‌تی و که‌راندنه‌وه‌ی کۆمه‌لگه‌ که (زانستی بانولوجیا) شروۆفه‌ی ده‌کات.

□ زانستی ئەنتروپۆلۆژیا Antropology مرۆفناسی.

ئەو زانستە یە کە شروۆفە ی رهگهزه زیندوو و رۆشنبیرییه کانی مرۆف دهکات.

ئەم زانسته گرنکی به شروۆفه کردنی رۆشنبیری مرۆیی ده دات به چه مکه فراوان و چه شنه جۆراوجۆره کانی ئەم رۆشنبیرییه له ژینگه مرۆییه جۆراوجۆره کان له رابردوو و ئیسته و ناینده دا.

ئەنتروپۆلۆژیای کۆمەلایەتی شروۆفە ی چوار جۆر بزافی مرۆیی دهکات:

۱- لایه نه کانی ئەو بزافه ی که پیداو یستییه زیندوو ده روونییه کانی وه ک برسیه تی و سیکسی مرۆف دهسته بهر دهکات.

۲- لایه نه کانی ئەو بزافانه ی ده بنه هۆی ریکخستنی کۆمه لایه تی کۆمه له کان وه ک دابونه ریته کان.

۳- لایه نه کانی ئەو بزاف و ئاراستانه ی که به رهو بوونی هیزی بان سروشتییه ده چن وه ک ناین و ئەفسوون.

۴- لایه نه کانی ئەو بزافه ی که په یوه ندییهان به گوزارشتکردنه له جوانییه کان (چالاکیی ستاتیکی وه ک هونه ر و مۆزیک و شیعن).

په یوه ندییه کانی نیوان زانسته کان و کۆمه لئاسی و زانستی ئەنتروپۆلۆژیا و دەروونناسی کۆمه لایه تی په یوه ندییه کی زۆر پته و توندوتۆله، چونکه کۆمه لئاسی و زانستی ئەنتروپۆلۆژیا تاییه تن به شاره زایی و رهفتاری به کۆمه ل، هه روه ها دەروونناسی کۆمه لایه تی تاییه ته به شروۆفه کردنی شاره زایی و ئەزموون و رهفتاره کانی تاک له میانی کارلیککردن له گه ل ژینگه ی رۆشنبیری و کۆمه لایه تی، چونکه له چوارچێوه کۆمه لایه تییه که دا شروۆفه ی تاک دهکات.

۴- دەروونناسی کۆمەلایەتی و زانستەکانی ئابووری:

لە بوارەکانی پەيوەندییە مرۆییەکانی نێو پێشەسازی و بازرگانی و پەروەردە و فێرکردندا سوود لە شەرۆفەکانی دەروونناسی کۆمەلایەتی وەر دەگیریت، چونکە بەرەمی کۆمەلەکان جیگە ی گرنگیپێدانی دەروونناسی کۆمەلایەتی بە میانێ:

- تێگەشتن لە پەيوەندییە دەروونی کۆمەلایەتیەکان.

- شەرۆفەکردنی گرنگی پەيوەندییە مرۆییەکان لە کار لە نێو کۆمەڵەکان خۆیان و هەروەها کۆمەڵەکان و سەرپەرشتیارانیان.

۵- دەروونناسی گشتی:

دەروونناسی گشتی شەرۆفی تاک دەکات بەبێ ئەوەی گرنگی بە ژینگە ی کۆمەلایەتی و گشت ئەو لادانانە بدات کەوا بەهۆی کاریگەرەکانی کۆمەلایەتیەوه دروست دەبن و وەک شتیکی گۆپاویان هۆکاری کاریگەری گۆپاوی لێکدەدرێنەوه کە دەبێ جیگەر بکۆن بۆ ئەوەی یاساکانی رەفتار بدۆزێنەوه.

ئامانجی دەروونناسی گشتی دۆزینەوهی ئەو رەفتارانەیه کە بەهۆی جیاوازی گەشەکردن و شیانندی کۆمەلایەتیەوه کاریگەر نابێت، وەک: یاساکانی پالئەرایەتی و درککاری و فێرکۆون و یادگە و بێرکردنەوه، بە لکو بە شتێوهیهکی دامالراو لە تاک دەنواردری. بەلام دەروونناسی کۆمەلایەتی شەرۆفی رەفتارەکانی تاک دەکات لە هەمبەر وروژێنەرەکانی کۆمەلایەتی، هەروەها لە هەلۆیستەکانی کۆمەلایەتیدا شەرۆفی رەفتاری مرۆژ دەکات.

۶- دهرووناسیی کۆمه لایه تی و زانسته گانی مرۆیی:

دهرووناسیی کۆمه لایه تی په یوه ندییه کی پته وی به زانستی گه لان (نه نترۆپۆلۆژیا) وه هه یه و ده چیته نیو زانستی سیاسی و وابسته یی له گه ل فله سه فه شدا هه یه، چونکه پسه پۆرانی ئەم زانستانه گرنگیی به ده ره نه جانی کۆتایی کارلێکی کۆمه لایه تی و گه شتاندنه تایبه ته گانی هه لۆیسته گانی کۆمه لایه تی ده ده ن به بی ره چا و کردنی ره فتاره تاکیه گانی تاکه گان. پسه پۆری ده رووناسیی کۆمه لایه تیش گرنگیدانی خۆی له سه ر بنه مایه گانی ره فتاری مرۆییدا چه ده کاته وه.

دەروونناسی کۆمه لایه تی له نیوان دەروونناسی و کۆمه لئاسیدا

دەروونناسی گشتی شروۆفه کردنی زانستی ژیا نی ئه قلییه به گشت لایه ن و روخساره کانییه وه. دەروونناسی شروۆفه ی کرده ئه قلییه کانی وه ک درککاری و تاسینه وه و فیروون ده کات. زانا یانی نو یی دەروونناسی گرنگییه کی زۆر تاییه ت به شروۆفه کردنی هه ستوسۆز و پالنه ر و هانده ره کان و ئه و رۆله ده دن که له دیاری کردنی چه شنه کانی که سیتیدا ده یگتپن. دەروونناسی ره گی قوولی له نیو زانستی زینده وه رناسی و ئه رکی ئه ندانه کان هیه و تا ئیسته یش ئه م په یوه ندییه پته وه ی پاراستوه. تیبینی کراوه که لایه نکی که وره ی لیکۆلینه وه کانی زانا یانی دەروونناس که باس له درک کردنی بینایانه و گو ییبستیانه ده که ن بۆ ره فتاری کۆمه لایه تی گرنگییه کی که وره یان نییه، به لام په یوه ندییه کی روون له نیو ئه و لیکۆلینه وانه دا هیه که تاییه تن به سۆز و پالنه ره کان و هتد، هه روه ها ئه وانه یش که تاییه تن به به شداری کردنی تا ک له په یوه ندییه کانی کۆمه لایه تی و زۆریه ی جاریش شروۆفه کارانی درککاری و فیروون و کرده کانی ئه قلی هه ول ده دن به سیسته کانی ئه رکه کانی ده روونی بگن، مه به ستمان ئه و سیسته مانه یه که جیاوازی نیوان تا که کان و ته نانه ت به ک جۆریش تیده په پرتی. به لام ئه وانه ی شروۆفه ی سۆز و ره فتاری نه ریتی ده که ن زۆریه ی جار گرنگی به تا ک و مۆرکه جیا که ره وه که ی که سیتیه که ی ده دن، ئه مه یش به شیوه یه کی تاییه ت به سه ر که سانی بواری دەروونناسی ئه کلینیکیدا پیاده ده بیت.

چه مکی (که سیتی) له لای ئه و زانا دەروونیا نه ی که گرنگی به لایه نه سایکۆلۆژییه کان ده دن چه مکی ته وه ریا نه یه هینده گرنگی به لایه نه کانی فسیۆلۆژی ناده ن. چه مکی (که سیتی) له لای زانا ی دەروونی هاوتای چه مکی

(کۆمه لگه) و (رهوتی کۆمه لایه تی) زانای کۆمه لئاسه، که واته دەروونناسی ههول دهادات به بی زیاد و کهم و له میانى ئه رکى ئەندامه کانی جهسته و میشک و ئۆرگانی دەروونی و ئەزمونه بیهاوتاکانی تاکه وه لیکدانه وه بۆ رهفتار بکات، به لام کۆمه لئاسی به پیچه وانه وه له میانى ئه و رهفتاره ی له کۆمه لگه دا دهرده که ویت و له میانى هه ندی هۆکاری وه ک ژماره ی دانیشتوان و روشنبیری و ریکخستن و هتد لیکدانه وه بۆ رهفتاره کان ده کات.

ئه گه ره زانستی کۆمه لئاسی بنواپین ده بینین که به راستی هه ندی پرس و بابته هه ن هیچ شتی که به قه د سیستمه کانی کۆمه لایه تی و په یوه ندییه کانی کۆمه لایه تی و هتد ده ستیان تیایدا نییه و رۆل ناگۆین، ده توانین به کورتی بڵین که سی بابته ی سه ره کیی هه یه که وا کۆمه لئاسی ده یانگرتیه خو، ئه وانیش: کۆمه لگه کان، سیستمه کانی کۆمه لایه تی، په یوه ندییه کانی کۆمه لایه تین.

بیرۆکه که یش ئه وه یه که بابته ی کۆمه لئاسی ئه و په یوه ندییه کان که ره گه زه کانی کۆمه لگه به قبولکردن و پیشوازییه کی گه ره وه به یه که وه گری دهادات، هه رچه نده هه ندی که س پێیانوایه که سیستمه کۆمه لایه تییه کانی وه ک خانه واده و دامه زراوه کانی ئایینی و فیرگه و پارتی سیاسی له خودی خو یاندا چهند پرسیکن که له سه ره کۆمه لئاسی پێویسته له سه ره بنه مای ئه وه دا بیانگرتیه خو که کۆمه لگه به راستی به که یه که له شیکردنه وه ی زانستیانه ی میژوو و ئه نترۆپۆلۆژیا پیکده هینی، به لام ئه م رهوت و ئاراسته هاوچه رخه مه یلی به لای شروقه کردنی تایبه تمه ندییه گشتییه کانی سیستمه کانی کۆمه لایه تیدا ده چیت.

هه نده ی نه ماوه کۆمه لئاسی و دەروونناسی له خائیکی دیاریکراودا به یهك بگن که خۆی له خۆیدا باسگه یه کی تایبه ته مند پێکده هێنیت ئه ویش دەروونناسی کۆمه لایه تییه . له پووی بۆچوونیکه ته واو سایکۆلۆژیانه شدا ده بینین که دەروونناسی کۆمه لایه تی گرنگی به تاوتوێکردنی ئه و هۆکارانه ده دات که له میانیاوه که سیتی (یان رهفتار) ملکه چی تایبه ته ندییه کۆمه لایه تییه کانی تاک و دۆخه کۆمه لایه تییه که ی ده کات. ده توانین به لیکۆلینه وه کانی (سلۆمۆن اش) به لگه ی درککاری به یئینه وه . ناوبراو ئه وه ی روونکردووه ته وه که کرده ی سایکۆلۆژی (درککاری) به هه لۆیستی کۆمه لایه تییه وه کاریگر ده بیته ، ئه مه ییش ده بیته هۆی سه ره له دانی شه ژانیکه دیاریکراو له تاکدا.

به لام له روانگه ی سۆسیۆلۆژییه وه ده بینین که دەروونناسی کۆمه لایه تی گشت لیکۆلینه وه کانی تایبه ت به کرده کانی کۆمه لایه تی ده گرته خو و هه ولده دات ئه وه روونبکانه وه که چۆن تایبه ته ندییه کانی سایکۆلۆژی هه ر تاکیک یان ئاماده ییه که سییه کانی چه ند تاکیکه دیاریکراو و رهفتارکردن به شیوه یه کی دیاریکراو له هه لۆیستیکه دیاریکراودا کاریگره یی له سه ر مرۆکی کرده کانی کۆمه لایه تی ده کات.

که واته ، دەروونناسی کۆمه لایه تی شرۆفه ی ئه وه ده کات که چۆن مرۆڤ بیره کاته وه و هه لده چیت و له هه لۆیسته کانی کۆمه لایه تیدا رهفتار ده کات. هه روه ها شرۆفه ی ئه وه ییش ده کات که چۆن ژینگه و ده وره به ر کار له هه ز و هه ستوسۆز و کرداره کانمان ده کات و چۆن درک به رهفتار و پالنه ری خه لگی ده که یین و لیکیده ده یینه وه و چۆن بیروباوه ر و خولیاکانمان هه وین ده بیته و چ شتیک واده کات که سانیکمان خۆشبویت و رقمان له هه ندی که سیش بیته وه ؟.

ههروهها دهرووناسی له لیکۆلینه وه کانی خۆی له هه مبه ر ئه م دیاردانه ی ره فتاری مروییدا پشت به دوو تیبینی سه ره کی ده به ستیت ، به که م: ره فتار ده ره نجامی که سو هه لۆیسته ، وه ک ده زانین ره فتاری که سه کان له به ک هه لۆیستی دیاریکراودا ده گۆریت، ره فتاری هه ر که سیکیش پیکهاته و سیفه ته زه قه کانی تایبه ت به که سه که پیشان ده دات، هه ر ئه مه یش بواری تایبه تی سایکۆلۆژیای که سی تی و جیاوازییه تاکه که سییه زه قه کانی تاکه کانه . جگه له مانه یش هه مان تاک له هه لۆیسته جۆراوجۆره کاندایه شیوه ی جیا جیا ره فتار ده کات، چونکه هه ر هه لۆیستیک کۆمه لیک هه لومه رچ و هیژ له خۆ ده گۆریت که وا کاریگه رییان به سه ر ره فتاری تاکه که وه هه یه ، هه ر ئه مه یش بواری پسپۆری ده رووناسی کۆمه لایه تییه .

به لام تیبینی دووه ئه وه یه که ئه گه ر تاکه کان وه ک شتیکی راسته قینه درکیان به هه لۆیسته که کرد، ئه وا ده ره نجامه کانیسی راسته قینه ده بن، به واتایه کی دیکه : خه لک کاردانه وه و وه لامدانه وه یان له هه مبه ر ره گه زه واقیعی و راسته قینه کانی نیو هه لۆیسته که نابیت، به لکو کاردانه وه و وه لامدانه وه یان بو لیکدانه وه خودیه تایبه ته کانی خۆیان ده بیت له هه مبه ر هه لۆیسته که دا.

ئه مه یه کیکه له و هۆیانه ی که واده کات خه لکان له هه مبه ر به ک هه لۆیستی بابه تیدا ره فتاری جیاوازی پیشان بدن، بۆ نمونه : کاتی که سیک ده که ویته نیو هه لۆیستیکی رووگیره وه ، وه های لیکه داته وه که خه لکانی دیکه داویان بو دانا وه ته وه ، بۆیه به شیوه یه ک کاردانه وه ی ده بیت زۆر جیاوازه له و که سه ی که که وتنه نیو هه لۆیسته رووگیره که ده خاته پال که موکورتی و بیده سه لاتی خۆیه وه . له به ره وه ، ده رووناسی کۆمه لایه تی گرنگی به کرده کانی کۆمه لایه تی و لیکدانه وه یان ده دات، واتا گرنگی به شیوازه کانی مامه له کردن ده دات له گه ل زانیارییه کان، ههروهها گرنگی به و شیوازه ی لایه نگری ده دات که له نیو ئه م شیوازه دا هه ن.

بەشى دووھەم

رېياز و بەرنامەكانى لىكۆلېنەوھ لە دەروونناسىي
كۆمەلەيەتى و بىردۆزە ئاراستەكراوھكان بۆ
توئىژىنەوھ لەم بوارەدا

- ئامانجەكانى لىكۆلئىنەۋەي زانستى.
- رىبازى ئەزموونى.
- رىبازى ۋەسفى.
- رىبازى مېژوۋىي.
- ئەزموونگەرىي مەيدانى.
- رىگەكانى كۆكردنەۋەي زانىارىيەكان.
- ھۆكارمەكانى لايەنگرى (تەجىز) لە لىكۆلئىنەۋەمەكانى پەرۋەردىيى.
- ئەۋ بىردۆزانەي دەروونناسىي كە رەفتارى كۆمەلەيەتى لىكەدەنەۋە.
- ★ بىردۆزى شىكردنەۋەي دەروونى.
- ★ بىردۆزى رەفتارى.
- ★ بىردۆزى بوۋار.
- ★ سۆسىۋمەترى
- ★ تەمپلى كۆمەلەيەتى
- ★ سايكۆلۇژىيەي گەلان و مۆركى نەتەۋمىي.
- ★ سايكۆلۇژىيەي جەماۋەر.
- ★ بىردۆزى رەمەكەكان.
- ★ بىردۆزى كىرچىئىلد.
- ★ بىردۆزەكانى دانەپال (دانەپال)

ئامانجەکانی لیکۆلینەوهی زانستی

ئامانجی سەرەکی زانست پێشکەشکردنی لیکدانەوهی راستگۆیانە ی دیاردەکانی سروشتییە، ئەم لیکدانەوهیەش بە بێردۆز ناویدیڕکراوه، ئامانجەکانی لیکۆلینەوهی زانستیش: لیکدانەوه و پێشبینیکردن و کۆنترۆڵە.

لیکدانەوه (التفسیر)

دەبی لیکۆلینەوهی زانستی لە وهسفی دیاردەکهوه بەرهو لیکدانەوهی بچیت، هەوای ئاشنابوون و زانینی هۆیه شیمانەبیهکانی دیاردەکهیش تویژەر گشتاندنیک دادەپێژیت که ئەگەری وهدهباتنی هەبیت، واتا بتواندری وهدهیهتندریت. چونکه تویژەر تەنها بهوه ناوهستی بزانی دیاردەکه چیه، بەلکو لههەمان کاتیشدا دهیهوی بزانییت چون ئەم دیاردەیه بهم شیوهیه رویداوه.

پێشبینیکردن:

تویژەر بۆ لیکدانەوهی دیاردەکه تەنها به دارشتنی چەند گشتاندنیک دەست هەلناگریت، بەلکو لههەمان کاتیشدا دهیهویت بزانییت پێشبینی ئەو ریگەیهش بکات که گشتاندنه که له ئایندهدا لهسەری دهپوات و کاری پێدهکات، زانیارییه باو و زانراوهکان و گشتاندنه بهجیهکانیش وەردهگریت و بهشیوهیهک دادیدهپێژیت که دهتوانییت پێشبینی رووداویکی ئایندهی یان دیاردەیهک بکات که تا کاتی ئێستەیش تیبینی نهکراوه.

بهرزهفتکردن (الضبط)

واتا بهرزهفتکردن و دهسەلات پهیداکردن بهسەر هەندیک لهو هۆکاره بنهپهتیانهی که دهبنه هۆی پهیداوونی دیاردەکه.

رېياز و بەرنامەي ئەزمونى

لېكۆلېنەۋەي ئەزمونى بۇ تاقىكردنەۋەي پەيۋەندىي ھۆيەكە بە دەرنەجامى نىۋان دوو گۆپراۋ يان پتر ئەنجام دەدرېت، فاكتهرى ھۆيەكېش بە گۆپراۋى سەربەخۆ ناودەبرېت و لېكەوتەكانىشى بە دەرنەجام ناودەبرېت، ئەم كارىگەرى و شوپنەۋارەيش بە گۆپراۋى پاشكۆ ناودەبرېت.

لېكۆلەرى ئەزمونىي كۆنترۆلى گۆپراۋە سەربەخۆيەكە دەكات بۇ ئەۋەي لېكۆلېنەۋە لەسەر كارىگەرىيەكەي بكات لەسەر پاشكۆيەكەدا. بىنەماي لېكۆلېنەۋەي ئەزمونىي كۆنترۆلكردنى گۆپراۋە سەربەخۆيەكەيە، بۇ نمونە: كارىگەرىي بەكارھېتانى ژمېرە (حاسبە)ي ئەلېكترۆنى لە خويىندنى بېركارىدا.

رېيازى ئەزمونگەرى لە دەرووناسىيدا بە وردترىن رېيازەكانى لېكۆلېنەۋە دادەندرىت و باشترىن رېيازى لېكۆلېنەۋەيە، ئەۋىش لەبەر ئەم دوو ھۆيەي خوارەۋە:
* لە بابەتېبون زۆر نزيكە و خودى نىيە.

* لېكۆلەر دەتوانىت كۆنترۆلى ئەۋ ھۆكارە جۆراۋجۆرئانە بكات كە كارىگەرىي لەسەر ئەۋ دياردە رەفتارىيە دەكەن كەۋا لېكۆلەر مەبەستىەتى لېي بکۆلېتەۋە و بەئارەزۋى خۆي دەتوانىت گۆپرانكارىيان تىادا بكات و ئەۋانەيش جىگېر بكات كە كردهي لېكۆلېنەۋەكەي ئاسان دەكەن.

لېكۆلېنەۋە بەپېي ئەم رېيازە بەم قۇناغەبەندىە بەپېۋە دەپوات: (دياردە) - گرفت - ئامانچ - شىمانەكان - تاقىكردنەۋە - راستىيەكان - ياساكان - بېردۆن.

لېكۆلېنەۋەكە سەبارەت بە دياردەيەكى دەروونى كۆمەلەيەتى دەبېت و دواترىش زەرورەتى ديارىكردنى گرفتهكە دېت، پاشان دەرخستنى ئامانچى لېكۆلېنەۋە دېت و

هواتریش ئه و قوناغه دیت که رینوینی توپژهر دهکات بۆنه وهی بگاته دۆزینه وهی راستیه کانی زانستی.

شیمانیش بریتیه له لیکدانه وهی کاتیانه ی دیارده که و خه ملاندنی زیره کانه و پیشبینکردنی کاتی. دوا ی ئه مه ییش ئه و تاقیکردنه وه یه دیت که لیکۆله ر ئه نجامی ده دات. لیره دا له سه ری پتویسته گرنگی به هه لبراردنی تاقیکردنه وه و پتوه ره باوه رپیتکراوه جیگیره بابته ییه کان بدات، هه روه ها پتویسته گرنگی به پتوه ره کانی ئاراسته کان و تاقیکردنه وه باوه کانی زیره کیسه وه ک بینیه و ووکسلر و گزوانف و چه ندانی دیکه بدات، هه روه ها ده بی گرنگی به تاقیکردنه وه کانی هه لسه نگاندنی په یوه ندییه کانی کۆمه لایه تی و تاقیکردنه وه کانی لکاندنی وه ک تیگه یشتن له بابته و له که کانی مه ره که ب بدات. کۆی ئه م شتانه ییش ئامرازی به رده ستی توپژهرن بۆ هه لبراردنی نمونه (عینه) ی توپژینه وه که به ریگی زانستی. هه روه ها کاتی هه ر گۆراویک به جیا شروقه ده کات ده بی گرنگی به به رزه فته کردنی گۆراوه کانی دیکه ییش بدات و جیگیریان و گۆراوه سه ره به خۆ و پاشکۆ و ده ستوه رده ره کانیش بدات. له شیکردنه وه ی داته کاندای ورد بیته و سوور بیته له سه ر لیکدانه وه ی ئه و دهره نجامانه ی که وه ده ستیناده هینیت بۆنه وه ی بگاته ئه و راستیه زانستیانه ی که په یوه ندییان به دیارده که وه هه یه، ده بی چه ند یاسایه ک دابریژیت و بیردۆزیکی زانستی دابنیت. یه کتیک له و مه رجانه ی که ده بی له بیردۆزی زانستیدا هه بن کورتی (ایجان) و سه رتا پاگیری و تاکایه تی و لیکدانه وه و پیشبینیکردن بن.

- ریپازی وه سفی (نا نه زموونی)

نامانجی ریپازی وه سفی کۆکردنه وهی وه سفه ورده زانستییه کانی دیارده کانی کومه لایه تییه له دۆخه کانی ئیسته بیان و شروقه کردنی نه و په یوه ندییا نه په که له نتوان دیارده کانی کومه لایه تیدا هه ن. گرنگترین ریگه کانی ریپازی وه سفی تیپینی زانستییه. له م ریپازهدا توپزه ر گرنگی به شروقه کردنی دۆخی ئیسته ی دیارده که و وه سف کردنی وردی دهدات و نامانجی دیاری کردنی سروشتی هه لومه رج و کار کرده کان و نارسته باوه کانه، به واتایه کی دیکه گه پان و پشکنینه به دوا ی چهند وه سفیکی وردی چالاک و شت و کرده کان و که سه کان. هه روه ها لیکۆله ر گرنگی به گشت جۆره کانی تیپینی دهدات. به رجه سته ترین نمونه ی لیکۆلینه وه وه سفییه کانیش لیکۆلینه وه کانی رۆپتوی و پیشکه وتنی (دریژی و پانی) و لیکۆلینه وه کانی شیکردنه وه یی (شیکردنه وه ی کار، شیکردنه وه ی ناوه رۆک و ناواخن).

ریبازی میژووی

هو ریبازیه که تو یژه ران بۆ زانینی رو دواوه کانی رابردوو ده یگر نه بهر. تو یژه ران هه ل ده دن نه زمون و شاره زاییه کانی رابردوی کومه لگه ی مرۆی زیندوو بکه نه وه، له بهر نه وه راستییه کان کۆده که نه وه و ده پیشکنن و بزاری ده که ن و به پیتی چند بجه مایه کی دیار یکر او ریکیده خه ن. هه روه ها ریبازی زانستی له تو یژینه وه ی پیشکه وتنی کومه لایه تی کومه لگه یه ک به کار ده هیئن. تو یژینه وه له م بواره دا نامانجی مقلیابوونه له مانا و راستگویی راستییه کانی دیرین.

کاتی تو یژه ریکی بواری ده رووناسی کومه لایه تی شروقه ی میژوو ده کات، هه ندی چالاکی نه نجام ده دات که تو یژه ره کانی دیکه ش تیابدا به شدارن، به لام سروشتی ماده که ی رووبه پووی هه ندی گرفتی تاییه ت ده بیته وه و نه وه ی به سه ردا ده سه پینیت که چند بنه ما و شیوازیکی تاییه ت پیاده بکات، به تاییه ت له کاتی هه ل بژاردنی گرفتیک و کۆکردنه وه ی ماده کانی و داړشتنی شیماننه کان و لیکدانه وه ی نه وه ره نجامانه ی که پینانده گات.

له کۆکردنه وه ی ماده ی زانستیشدا تو یژه ر په نا ده باته بهر:

سه رچاوه سه ره تاییه کانی وه ک وته کان و راپۆرتنه به رچاوه باوه پینکراوه کان و به لگه نامه و دۆسیه فهرمی و که سییه کان و شویننه واره مادییه کان و چاپکراو و ده ستنوسه کان.

ئەزموونگه ری مهیدانی.

ئەم جۆره لیکۆلینه وهیه پتر له واقعی زانستی نزیکه که تیایدا گۆپاوه کان به رزهفت ده کرین و زۆر له پهروه رده و زانسته کانی مرۆییدا به کار دیت و گۆپاوه سه ربه خۆیه کان ده که ونه ژیر کۆنترۆلی توێژه ره وه، به لام به شیوه یه کی که متر له لیکۆلینه وه کانی ئەزموونی تاقیگه یی. توێژه ره ده توانیت تیایدا تاقیکردنه وه کانی پیشووی و تاقیکردنه وه کانی دواتر به کار بهینیت. دوا ی مه لباردنی ئەو نمونه یه ی توێژینه وه ی له سه ره ده کریت، دابه شیان ده کاته سه ره دوو کۆمه له: کۆمه له ی تاقیکراوه و کۆمه له ی تاقینه کراوه و گۆپاوه سه ربه خۆیه که ده چیته نۆ کۆمه له تاقیکراوه که وه.

ریگه کانی کۆکردنه وهی زانیاری

تیبینی کردن:

جۆره کانی بریتین له راسته وخۆ و نا راسته وخۆ. ههروهها تیبینی کاریش به شداربووه
 تابه شداربووه، ههروهها تیبینی به مه بهستی (زانستی) و تیبینی بیه بهستی (کتوپی)
 ههیه که تایبه ته ندیه کانی نه وهیه زانیاری به رچاو و دیار له هه لۆیسته کانی ژیان
 ده په خستی، به لام مرۆکیکی خودیانه به سه ریدا زاله. تیبینیش بریتیه له و شتانهی
 که ده یان بیهستی و گوئیستیان ده بیست نه مهیش به هزی بزافیکه وه ده بیست که
 لیکۆله ره وه له میانی قوناغیکدا نه جمای ده دات که لیکۆلینه وه که پایدا تیه په ده بیست،
 نمونهی تیبینییه کانی: کوراسه ی تیبینی کردنه بو خه ملاندن و هه لسه نگانندی
 تاییه ته ندی و خه سه له ته کانی که سیتی و ره فتاری کۆمه لایه تی، کوراسه که ش له شه ش
 بهش پیکدیت: داتا و زانیاری گشتی و داتا و زانیاری تاییه ته به خانه واده و زانیاری
 تاییه ته به دۆخی جهستی و توانای نه قلی و په ی خویندن و تاییه ته ندی و
 خه سه له ته کانی ره فتاری کومه لایه تی و که سیتی " تیبینی گشتی له سه ره که سیتی " و
 لایه نه کانی لادانی ده روونی.

چاوپیکه وتن

قسه و باس و گفتوگۆیه که که له نیوان که سی نه انجام ده ری گفتوگۆیه که و که سی
 پشکینراوه وه نه جم ده دریت (په یوه ندی زاره کی راسته وخۆ له نیوان دوو که س یان
 پتر)، مه به ستیش لی هه لبراردنی تاکه کان و ئاراسته کردنیانه به ره و کاری گونجاو.
 که سی پشکینره ده ره تی ئاشنابوون و ناسینی نه و لایه نانه ده ره خستی که زۆریه ی

ئامرازه کانی رۆپۆتوکردن و پشکنین ناتوانن روپۆتوی بکه ن و بیپشکنن، وه ک: چۆنیه تی قسه کردنی که سه که و دیمه نی ده ره وه و که موکورتیه کانی جهسته یی و خیرایی و که موکورتیه کانی قسه کردن و هتد.

جۆره کانیشی بریتین له تاکه که سی و به کۆمه ل و کۆتوبه ندکراو و سه ره بستانه. گرنگترین تایبه تمه ندیه کانیشی به کارهیتانیه تی له و بابته و هه لومه رجانیه که زه حمته بنووسرینه وه و بخویندرینه وه، به شیوه یه کی قسو لیش ده چیته نیو بنجوبنه وانی بابه ته کان. به لام یه کیک له که موکورتیه کانی نه وه یه که پتویستی به کاتیکی زۆر هه یه و لایه نی خودی به سه ریدا زاله.

رێگه ی شرو فیه کردنی میژووی دۆخه که:

زانباریی ته واو له هه مبه ر ژیاننامه ی رابردووی تاکه، ئه م زانباریه ش تایبه تن به خانه واده و پێگه ی کۆمه لایه تی و ئابووری و فیکردن و ئاین و دۆخی جهسته یی و مگیزی. ماده ی شرو فیه کردنی میژووی دۆخه له چه ندان سه رچاوه ی وه ک: نووسینی ژیاننامه و یادگارییه کانی رۆژانه و چاوپێکه وتنه کان و دۆسیه ی ده ستگه کۆمه لایه تیه کان و هتد وهر ده گیریت.

رێگه کانی ئاماری

چاره سه رکردنی ئامارییه ی داتا و زانباریه کانی لیکۆلینه وه که بریتیه له گوزارشت لیکردنیان به شیوه ی چه ندایه تی و ژماره یی که لیکۆله ره له میانیه وه هه ول دهدات بگاته چۆنیه تی روودانی دیارده یه کی دیاریکراو به شیوه ی دووباره بووه وه، هه روه ها ئامرازه تایبه ته کانی پێوانی وه ک رێژه کانی مامناوه ندی و رێژه ی سه دی و به یوه ندیه کان و پێوه ره کانی جیاوازی نیوان کۆمه له کان.

رېنگەكانى ئەزموونى

ھەر ئەو باسەى لە لاپەرەكانى پېشووئا سەبارەت بە رېئازى ئەزموونى باسكراوھ،
ئۆرۈنكردنەوھى ئەم بابەتە بەسە.

شېۋازى ھەۋالنىران:

پىسپۆپى كۆمەلەيەتى لەكانى شىرۆفەكردنى كۆمەلگە بچووكەكانى ۋەك گوند و تىرەو
ھۆزەكانى بىباباننىشىندا شېۋازى كاركردنى ھەۋالنىران بەكاردەھىتت، ئەمەيش بۆ
ۋەتتىن ۋاشناپوونە بە رەفتارى كۆمەلەيەتتەن. لەبەرئەوھ پەيوەندىيە بە ۋاكەكەسانە
دەككەت كە گشت شىتېك سەبارەت بە باروئۆخى كۆمەلەكان دەزانن بۆئەوھى ھەۋال
ۋەتتارى پېشكەش بكن. ئەم زانىارى ۋە ھەۋالانىش بۆ شىرۆفەكردنى ئەو دىاردەپەي
كە ھەۋلى پەردە لەسەر لادانى دەدات، يارمەتيدەرى دەبن ۋەك: ئاستى بۆئۆيى گوند
ۋادەى نىزىكايەتى ۋە پەند ۋە قسە نەستەقە باۋەكان ۋە دابونەرىتەكانىان ۋەتت.

شېۋازى دەستنىشانكردن:

شېۋازى دەستنىشانكردن لە شىرۆفەكردنى كەسىتتى ۋە ھەندەكانى رەفتارى
كۆمەلەيەتتە بە كارىگەرتتىن رېنگەى ئەم لايەنەنە دادەندىتت، گشتاندەن زۆر
پىادەكراۋەكانىش دەبنە ھۆى بەكارھىتتەننى ژمارەپەكى زۆرى تاكەكان ۋە چەند
تايپەتەندىيەكى بېھۋاتاشى تىداداپە كە لەھىچ رېنگە ۋە شېۋازىكى دىكەدا نىيە، چوونكە
جگە لەوھى ئامانجى لە ھەۋلىستى چارەسەرىدا سوودگەياندەن بەتاك، لەھەمان
كاتىشدا ئاراستە ۋە خوليا ۋە بىرۋېچوون ۋە ۋە دىارىكراۋە نەستىنەنى تاكىشمان بۆ
رووندەكاتەوھ كە لەپشتىنەوھ دەۋەستت، يەككە لەم رېنگە ۋە شېۋازانە، شېۋاز ۋە

رێبازی شیکردنەوهی دەروونییە کە لەلایەن (فرۆید) هەو دەهێنراوه، هەروەها ئەو شتێزەهی دەستنیشانکردنەیشە کە کارل رۆجر بەکارهێناوه.

دۆخی ئابووری کۆمەلایەتی:

تویژەر لەکاتی هەولدان بۆ دۆزینەوهی پەیوهندی ئاستی ئابووری وکۆمەلایەتی بە لایەنەکانی رهفتاری تاکهوه پێویستی بە ئاشنابوون و زانینی زۆریک له دۆخهکانی وهک: ئاستی زیرهکی و ئاستی خۆیندنی تاک ههیه. فۆرمی کۆکردنەوهی زانیارییهکانی سهههتایی و داتاکانی کۆمەلایەتی خانهوادهیی لهبارهی خانوو و مولکومال و دهرامهتی خانهواده و بهسهربردنی کاتهکانی دهستبهتالی و هتد رۆلێکی مەزن له مههه دا دهبینن.

تاقیکردنەوهکان

به پێوه بردن و نهجامدانی سیستماتیکه بۆ ههلسهنگاندن و پێوانی چهند نمونهیهکی رهفتاری "ئامرازی کۆکردنەوهی زانیاری" که گرنگترینیان تاقیکردنەوهکانی زیرهکی و لکاندنی و پێوهههکانی خولیا و ئاراسته و بهها و رای گشتی و تاقیکردنەوهکانی تواناکان.

هۆکارەکانی لایەنگری (تەحیز) لە لیكۆلینەوه‌کانی دەروونیدا

۱- قورپسی بەرزەفتکردنی گۆراوه‌کان: رەفتاری تاك لە بواری کۆمەلایەتیدا لە کاتی شروۆفەکردنیدا بەهۆی چەندان هۆکاری دیکەوه کاریگەر دەبێت، هەردەبێت ئەمەیش بەرزەفت بکریت و جیابکریته‌وه بۆئەوه‌ی شروۆفی پەيوەندییەکانی نێوان گۆراوه‌کان بکریت.

۲- کاریگەری دۆخی ئەزمونی قەلپ (ساخته) بەتایبەت ئەگەر کەسەکه زانی کەوتووته بەر تاقیکردنەوه و تێبینیکردنەوه.

۳- نەبوونی کاردانەوه و هاوکاری پێویستی کەسەکه بەهۆی ترسان لەوه‌ی نەوه‌ک وەلامە تۆمارکراوه‌کانی ببنە هەپەشه بەسەریه‌وه و بەهۆیه‌وه سزا بدریت، وەك (دۆخی ترسان لە دەسەلات).

۴- رەفتاری تاك لەبواری کۆمەلایەتیدا بەپیتی ئەو هەلوێستانە دەگۆریت کەوا رووبەرووی دەبنەوه. جگە لەچەند هۆکاریکی دیکە‌ی وەك:

* نەبوونی پێوه‌رایەتی زاراوه‌کان و نەبوونی پێناسە‌ی پەسند بۆیان.

* کاریگەری ئەنجامدان و بەپێوه‌چوونی نا تۆکمە و پێرەو نەکردنی هەنگاوه‌کانی لیكۆلینەوه‌ی زانستی بەشیوه‌یه‌کی دروست لەلایەن توێژەرەوه.

* کاریگەری شیکردنەوه‌ی زانیارییەکان و شینەکردنەوه‌ی بەشیوه‌یه‌کی ورد.

* لایەنگری لە تاقیکردنەوه‌کان لەهەمبەر کۆمەلە تاقیکراوه‌کە و تاقینەکراوه‌کەوه

(الضابطة).

ئەو بێردۆزه دەروونیانە ی بەشدار ی ئە لیکدانە وە ی رەفتاری کۆمە لایە تیدا دەکەن.

یە کە م: بێردۆزی شیکردنە وە ی دەروونی و دەرووناسیی کۆمە لایە تی / فرۆید

سیگمۆند فرۆید پێیوابوو کە سایکۆلۆژیای کۆمە لە پیش سایکۆلۆژیای تاک دەکەوێت، شیمانە ی ئە وە ی شێ کردبوو کە حە شامە تی یە کە م primal Horde یان کۆمە لە ی یە کە م یە کە مین یە کە ی کۆمە لایە تی - سیاسی بوو، دۆخی پیش ئە مە ی ش، یان ئە وە ی بە دۆخی سروشتیی مرۆڤ دادە ندرێت، دۆخی ناسە قامگیری و نە بوونی دەسە لات و سەر کردایە تی بوو.

بە تواناترین کە سێک دوا ی فرۆید کە درکی بە م مە سە لە یە کردبێ ویل فرید بیونی شیکەرە وە ی دەروونی بوو، ناوبراو دە لێ: تاک بوونە وە رێکی کۆمە لایە تی یە و لە جە نگیکی بە رده و امدا یە ئە ویش نە ک لە گە ل کۆمە لە بە لکو لە گە ل خۆیدا، ئە مە ی ش لە بە رنە وە یە کە ئە ندامێکی کۆمە لە کە یە، مە روه ا جە نگ بە دژی ئە و لایە نانە ی کە سێتی یە کە ی دە کات کە مە یلی کۆمە لیانە ی بە سە ردا دە سە پێنن.

ئە م بێرۆکە یە بناغە ی ئە و بە شدارییە یە کە بە شداریکردنی شیکردنە وە ی دەروونی لە درککردنی کاریگەر بوونی تاک بە کۆمە لە لە سە ری بونیادنراو، ماناکە ی شێ ئە وە نییە کە کۆمە لە زاده و مە لقولاوی ئە و تاکانە بێت کە و ا پێکی دە مینن، بە لکو واتاکە ی ئە وە یە مە ندی لایە نی رەفتاری تاک مە ن کە بە دیارناکە ون تە نها لە کاتی بوون و نامادە یی تاک نە بێت لە نێو کۆمە لە دا.

چ شتیك تاكه‌كان به کۆمه‌له‌كانه‌وه ده‌به‌ستیت‌ه‌وه؟

فرۆید پێیوابوو که ئه‌و شته‌ی تاك به کۆمه‌له‌كان ده‌به‌ستیت‌ه‌وه به‌کبوون و توانه‌وه‌ی تاكه له‌نیۆ کۆمه‌له‌دا و به‌کبوون و توانه‌وه‌ی ئه‌ندامه‌كانه له‌گه‌ڵ سه‌رکرده‌دا چوونکه به‌کبوون و توانه‌وه له‌نیۆ سه‌رکرده‌دا به‌کسانه به‌ به‌کبوون و توانه‌وه له‌گه‌ڵ باوکدا، به‌ واتایه‌کی دیکه (سه‌رکرده - باوک) به‌هۆی کارکردن وه‌ك باوک و شوانی کۆمه‌له، کار بۆ کالکردنه‌وه‌ی نیگه‌رانی و گرزئی نیۆن ئه‌ندامه‌كان ده‌کهن، له‌م چه‌مه‌دا دینامیه‌تی کۆمه‌له فراوانیی به‌خۆیه‌وه بینیه‌وه و پێیوايه ئه‌و شته‌ی له‌پایه‌ی به‌که‌مدا کۆمه‌له به‌کده‌خات به‌شداریکردنیه‌تی له‌ به‌ک میکانیزمی به‌رگری دژ به‌ نیگه‌رانی و گرزئی، چوونکه تاكه‌كان به‌هۆی به‌شداریکردن و هاوبه‌شبوون له‌همان به‌رگریه‌کانی دژ به‌ نیگه‌رانییه‌کان به‌کده‌گرن، نه‌ك به‌هۆی به‌شداریی ملکه‌چبوونیان بۆ به‌ک سه‌رکرده .

ئه‌وه روونه که ئه‌ندامه‌كان به‌پله‌ی جیاوازه‌ده‌ست ئه‌م نیگه‌رانییه‌وه ده‌نالینن، چوونکه پله‌ی په‌یوه‌ندی و وابه‌سته‌یی و نیگه‌رانیی هه‌ر به‌کیکیشیان جیاوازه، به‌لام له‌هه‌مبه‌ر هه‌مان کۆمه‌له‌دا نیگه‌رانی بال‌ به‌سه‌ر هه‌موویاندا ده‌کیشیت. له‌به‌رئه‌وه بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی ئه‌و نیگه‌رانییه‌ ئه‌و میکانیزمانه‌ی به‌رگری به‌کارده‌هینیت که کۆمه‌لگه‌ پیشکesh و ده‌ستبه‌ری ده‌کات، واتا به‌ مۆرکی کۆمه‌له‌که ره‌نگده‌کریت و له‌گه‌ڵیدا ده‌گونجیت. له‌ راستیدا کۆمه‌له یارمه‌تی ئه‌ندامه‌کانی ده‌دات که دژ به‌ قوولترین نیگه‌رانییه‌ که‌سییه‌کانیان خۆیان پڕ چه‌ك بکهن. نیگه‌رانیش له‌پیناوه‌ کۆمه‌له‌دا بوختکردنه‌وه‌ی گشت جۆره‌کانیه‌تی. جا ئه‌گه‌ر ئه‌م نیگه‌رانییه‌ دووچارى مرفۆ بوو، ئه‌وا هۆیه‌که‌ی ده‌گه‌ریت‌ه‌وه بۆ ئه‌وه‌ی گیاندارێکی کۆمه‌له‌خوازه - هه‌روه‌ك بیۆن

دەلالت- ئەم نیگەرانییە دالتهنگەرە کرۆکی ترسە لەوێ کۆمەلە نەتوانی ئەو بەلێتانه بباتە سەر کە بەردەوام بە گوێیدا دەچرپینی. بۆیە بەپێی پتویست پتنگات و ھەژموونیکى وەھای نابیت ریگەى بۆ خۆشبكات پارچە پەرشوبلاوھکانى خۆى كۆبكاتوھ و بەتوندوتۆلى بھینیتەوھ و بەرھو ئامانجھکانى خۆى ھەنگاو ھەلێنیت. ئەم جۆرە نیگەرانیھش پێیدەگوتريت نیگەرانیى دالتهنگەر لەبەرئەوھى تاكەكان سەبارەت بە توانای كۆمەلە بۆ وەدبھینانى ئامانج و مەبەستەكانى دووچارى بېھوایى دەبن. زۆربەى جار كۆمەلە كار بۆ دەستەبەركردنى دلارامى و دەریازبوون لەو بېھوایى دەكات بەوھى كە كەموكورتییەكە بخاتە پال خەلگانی دیکە و سەرزەنشتیان بكات" ئەگەر كۆمەلەكەى دیکە و دەلالت: فلانە شتى نەكردبايە، دەگەیشتىنە خواست و مەبەستەكانمان.

لێكۆلینەوھەكان ئەوھیان دەرخستووھ كە لەگشت كۆمەلەيەكدا سى جۆرە ميكانيزمى بەرگرى ھەن، ئەوانیش: جیابوونەوھ splitting و یەكبوونی لكاندنى Projective identification و نكۆلێكردنە Denial.

ئەو وانە و پەندانە چىن كە لە پیاوھەكردنى بىردۆزى شىكردنەوھى دەروونى بۆ سەرھەلدان و كارایى كۆمەلەكان دەتوانىن سوودیان لێوھربگرىن.

۱- كاتى مرۆف كۆنترۆلى چارەنووسى خۆى دەكات، واتا بەشدارى لە كردهى ديموكراسيانە دەكات، كارىكى زۆر گرنگ ئەنجام دەدات، چونكە دەبیتە ھۆى كۆنترۆلگردنى خود و رووبەرووبوونەوھى بەرپرسىيارىتەكان. ئەمەيش قورپستىرین ئەرك و كارىكە كەوا كۆمەلەكان ئەنجامى دەدەن، قورپسىھەكەشى بەپلەيەكى بەرز

دەگەر پێتەوێ بۆ بێهوابوون (نیگەرانیی دلتەنگەر)، چونکە ئەندامان لە هەستی دوژمنکارانە و دەمارگیری و زرگنی و هەلپە و رقی خۆیان دەترسن. رەنگە ئەمەیش بێتە هۆی تیکچوونی کۆمەلەکە و ئەوانیش لەو بێهزترین کە بتوانن لە هەمبەریدا شتێک بکەن، دەرەنجامە کەیشی ئەو دەبێت کەوا زۆری جار کۆمەلەکان گرنگی بە لادانی بەرپرسیاریەتی سەرشانیان دەدەن و سەرزنەشت و گوناھە کەیش دەخەنە ئەستۆی دوژمنانی دەرەکیی خۆیان (ئیسرائیل، گروپە ئیسلامییە توندپەرەکان و هتد). بەردەوامیش بەدوای دروستکردنی قۆچی قوریانی و نکۆلیکردندا دەگەڕێن. بەلام بەشداریکردن بەپێچەوانەو هۆکاری ئافراندنی ئەندام و تاکی کامڵە و هانیان دەدات بەتەواوی سەرقالی چالاکییەکانی کۆمەلە بن، بەمەیش رینگەیان لێدەگریت و زۆر بەقورسی دەتوانن لە بەرپرسیاریەتەکانیان هەلبێن و لەبەرانبەر هەلاتنەکەشدا پاداشت وەرگیرن. هەندێ دەستکەوتی دەروونی هەن کەوا کاتی تاک خودی خۆی تاقیدەکاتەو دینەکایەو، بەوێ کە هەست دەکات گشتیکێ تەواو، کەواتە دەستکەوت بەرپرسیاریەتیە. ئەو روونە کە تەنها بەشداریکردن لە هەلبژاردن و راپرسییەکاندا بۆ وەدەستەینانی ئەو دەستکەوتانە بەس نین، چونکە زۆری دەنگەران ئەو پالتیوراو هەلەبژێرن کە یارمەتی کۆمەلەکە دەدات بۆئەوێ لە بەرپرسیاریەتی هەلبێن، نەک هەر ئەمە بەلکو ئاستیکێ هەرەبەرزێ بەشداریکردن وەدیپێنەریکی تەواو نییە.

۲- سەرکردەکان گرنگی مەزنیان هەیە، لەهەمان کاتیشدا هەرگیز گرنگ نین، هەردوو رستەش راستن. چونکە سەرکردە (باشەکان) بۆ لەخۆگرتنی نیگەرانیی کۆمەلە سوودبەخشن، بەمەیش ئەو باوەرپەڕی لەلا دروستدەکەن کە بۆ رووبەرووبوونەوێ واقع توانای پێویستی (نەتەوێی و سیاسیان) هەیە (واتا ناز بە

جەماوەر نابەخشن و بە درۆ و فریسی کردن هەولی و دەستەپێنانی رەزامەندیان (نادەن)، چونکە لەمیان کاری مکوڕ و دەردەسەری و فێرپوون لە شارەزایی و ئەزموون و هەڵدەن و هەڵکردنەوه کۆمەلە دەتوانی گرتەکانی چارەسەریکات، هەروەها کۆمەلەکان یارمەتی سەرکەردەکان دەدەن بەپوونی گوزارشت لە ئەرکەکانی کۆمەلە بکەن.

۳- بە بۆچوونی دەروونناسی کۆمەلایەتی میژوو کۆتایی نییە، واتا کۆتاییەك بۆ ئەو ئەرکانە نییە کە کۆمەلەکان ئەنجامی دەدەن، هەروەها کۆتایش بۆ ئەو هەلوکۆشەش نییە کە دەبێ بخریتە گەپ بۆئەوهی ئاراستەئێ خۆی بەرەو و دەبێتانی ئەرکەکانی بپارێزیت و لێی لاندات. ئەرکی ئەو دەروونناسیە کۆمەلایەتیە گرنگی بە گونجاندنی حەز و مەیلەکانی تاک و ئەرکەکانی کۆمەلە دەدات ئەو یە هاوسەنگیەك لەنیوان واقع و نیوان بەرگری و نیکەرانیهکان دروستبکات و ئەویش بەدیاریخات کە پاراستنی هاوسەنگی بە ئاراستەئێ واقع بۆ کۆمەلە سوودبەخستەرە، لەو رووهی کە باشترین هەلومەرجی ریتێچوو پتر بەرەو گەپان بەدوای دلدانەوه و نقومبوونی نێو خەیاڵی پووج و دوورکەوتنەوه لە واقعی دەبات.

ئەو بەشدارییانە کە شیکردنەوهی دەروونی پیشکەشی دەروونناسی کۆمەلایەتی کردووه، لەم خالانەئێ خوارەوه دا بەدیاردەکەون:

- شیانندی کۆمەلایەتیانەئێ تاک.

- بونیادنان و کارلێکی خانەوادهی.

- سایکۆلۆژیای کۆمەلە.

- بنه‌چه و بناغە‌ی کۆمه‌لگه‌.

- سروشتی شارستانیە‌تی مۆ‌یی.

۱- شیاندنی کۆمه‌لایه‌تیانە‌ی تاك: فرۆ‌ید پ‌ی‌ی‌وا‌یه‌ مندال له‌ ساله‌کانی یه‌که‌می ته‌مه‌نیدا ئه‌و شی‌وازه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ ده‌نو‌یی‌ که له‌ نی‌و که‌لتور و رۆ‌شن‌بیری نی‌و ژینگه‌که‌یدا هه‌یه‌، ئه‌مه‌یش له‌میانی چ‌وونه‌ نی‌و ده‌وروو چ‌وونه‌ نی‌و رۆ‌لی دایباب دیته‌کایه‌وه‌، ئه‌م نواندنه‌یش دواتر له‌میانی کرده‌ی چ‌وونه‌ نی‌و ده‌وره‌وه‌ له‌ ژیا‌نی مندال به‌دیارده‌که‌و‌یت له‌هه‌م‌به‌ر ئه‌و که‌سانه‌ی که نو‌ینه‌رایه‌تی دایباب ده‌که‌ن و له‌ کۆمه‌لگه‌دا له‌ پ‌ینگه‌ی ئه‌وانن.

ئه‌م یه‌که‌بوونه‌ش (توحد) کاریگه‌ری به‌سه‌ر گه‌شه‌کردنی که‌س‌یت‌یه‌که‌یدا هه‌یه‌ و زۆ‌ر به‌ باوکی ده‌چ‌یت، به‌تایبه‌ت هه‌رکاتیک باوک ئه‌و ئامانجانە‌ی به‌ده‌سته‌یتنا که مندال به‌ په‌سندیان ده‌زان‌یت و خۆ‌شیانی ده‌و‌یت. جا ئه‌گه‌ر دایباب ئامانجه‌کانی مندالانیان نه‌ه‌یتنا یه‌ کایه‌وه‌، ئه‌وا مندالانیان رووده‌که‌نه‌ ئاراسته‌یه‌کی دیکه‌ بۆ‌ئه‌وه‌ی به‌دوای نمونه‌ و سه‌رمه‌شقیکی گونجاودا بگه‌ر‌ین. کۆمه‌لگه‌یش شی‌وازی پاداشت و سزا به‌کارده‌ه‌یت بۆ‌ئه‌وه‌ی مندال بخاته‌ بواری قب‌ول‌کردن له‌لایه‌ن خه‌لکانی دیکه‌وه‌ و رۆ‌لی به‌رزترین ده‌سه‌لاتی ده‌ره‌کی ده‌گ‌یر‌یت بۆ‌ ئه‌وه‌ی تاك هاوته‌ریبی کۆمه‌لگه‌ ب‌روات و له‌گه‌ل‌یدا بگ‌ونج‌یت.

۲- بونیادنان و کارل‌یی خانه‌واده‌یی: فرۆ‌ید ره‌خنه‌ی له‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌ی زیاد گرت‌وه‌ له‌سه‌ر رۆ‌لی دیاریکه‌ره‌ بایۆ‌لۆژییه‌کان و گرنگی به‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌ی سه‌ر رۆ‌لی رۆ‌شن‌بیری کۆمه‌لایه‌تی داوه‌ له‌ پ‌یکه‌یتان و گه‌شه‌کردنی که‌س‌یت‌یدا. ره‌نگه‌ نمونه‌

کۆمه لایه تیبیه کان و سیستمه کانیش جۆری دیاریکراوی که سیتی به رهه مبهینن. کاتیکیش فرۆید باسی خانه واده ی کردوه و شروقه ی کردوه به وهی که له دایباب و مندال پیکدیت، پییوابوه که په یوه ندیی دایک و باوک بهر له بوونی منداله که هه بووه و په یوه ندییه که و له خانه واده دا کاریگه رییه کی نکۆلی لینه کراوی به سه ر مندال و پیگه که ی هه یه ، خانه واده نه ک هه ر ته نها سه رگی هه نگاهه کانی تاکه به ره و په یوه ندیی به خه لکانی دیکه وه، به لکو له هه مان کاتدا نمونه ی په یوه ندییه کۆمه لایه تیبیه کانی دواتریشه ، چونکه مندال هه مان نه و ناراسته و خولیا یه بۆ کۆمه له ده گوازیته وه که که له کاتی ژبانی خانه واده ییدا پیکه اتوه . خانه واده پیدایستییه کانی تاک وه دیده هینیت و ره مه که کانی تیر ده کات، نه م تیرکردن و وه دیه تانه ییش وای لیده کات سنووری په یوه ندییه کۆمه لایه تیبیه کانی فراونتر بکات.

٣- سایکۆلۆژیای جه ماوهر: سه باره ت به سایکۆلۆژیای جه ماوهر وه چونه نیتو ده ور به پای فرۆید به کلیلی کردنه وه ی ده رگی چه مکه دینامیکیه کانی کۆمه له داده نریت، چونکه به بۆچوونی ناوبراو کۆمه له ی سه ره تایی کۆمه لیک تاکن که له نیتو که سیتی سه رکرده دا به کده گرن و ده توینه وه به م شیوه یه ش په یوه ندییه هه لچوونییه کانی نیتوان نه ندامانی کۆمه له و نیتوان گشت نه ندامان و نیتوان نه ندامان و سه رکرده شکلگیر ده بیت. کاریگه ری و شوینه واره کانی کۆمه له ش له چه پاندن و به رزه فتکردنی هه لچوون و نه رکه کانیدا شکلگیر ده بیت، تاکیش نه ندامی کۆمه له ی جۆراوجۆره، له بهر نه وه یه کبوون و توانه وه سۆزییه که ی چه ندان ناراسته به خۆیه وه ده گریت، منه میسالیه که شی ره نگدانه وه ی چه ندان سه رکرده ی جۆراوجۆره .

٤- بنه‌چه و بناغه‌ی کۆمه‌لگه: فرۆید زۆر به‌ورد و دووردریژی باسی ئەم بابەتە‌ی کردووه و دە‌ئیت که له‌سه‌ره‌تای پیکهاتنی کۆمه‌لگه‌دا مرۆڤ له‌چه‌ند هۆزێکی بچووک و له‌ژێر کۆنترۆلی نێرێکی به‌هێز ژیاوه، نێره‌که‌یش باوکی گشت هۆزه‌که بووه و هێزێکی بێسنووری هه‌بووه، ئەم هێزه زۆره‌یش له‌هه‌م‌به‌ر منداله‌کانیدا تا سنووری سادیزمی بردووه. گشت مێیه‌کانی هۆزه‌که‌یش مولکی ئەو بوون، له‌به‌رئه‌وه گشت نێره‌کانی هۆزه‌که‌ی کردووه‌ته نامی‌رێکی سێکسی، ئە‌گه‌ر رۆله‌ کۆپه‌کان باوکیان توو‌په بکردبا‌یه ده‌یکوشتن یانیش له‌ هۆزه‌که وه‌ده‌ری ده‌نان، له‌به‌رئه‌وه کۆپه‌کان ناچار بوون له‌گه‌ڵ هۆزی دیکه‌ هاوسه‌رگه‌ری بکه‌ن. ئە‌مه‌یش ده‌بێته هۆی پتریبوونی په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایەتی له‌نیۆ هۆزه‌که و هۆزه‌کانی دیکه‌دا، بۆ‌نموونه (هۆزی تابۆ واتا هه‌رام‌کراوه‌کان).

٥- سروشتی شارستانی م‌رۆ‌یی: فرۆید وه‌های پێناسه‌ ده‌کات کۆمه‌لێک ده‌ستکه‌وت و ده‌ستگه‌یه که ژیا‌نی مرۆڤ له‌ ژیا‌نی ئاژه‌ڵ جیا ده‌کاته‌وه. شارستانی‌ش دوو ئه‌رکی هه‌یه: یه‌که‌م: پاراستنی تاکه‌کان له‌ مه‌ترسییه‌کانی جیهانی ده‌ره‌کی، دووهم: رێکخستنی په‌یوه‌ندییه‌کانی نێوان خه‌لکان.

هه‌روه‌ها بوونی م‌رۆ‌ییانه‌ی کۆمه‌لگه‌کانیش ته‌نها له‌و کاته‌دا ده‌بێت که‌وا کۆمه‌لێک پیاو یه‌کده‌گرن. ئە‌وسا کۆمه‌له‌که به‌سه‌ر گشت تاکێکدا سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ستده‌هێنێت و به‌سه‌ریدا زالده‌بێت. جا ئە‌گه‌ر هێزی کۆمه‌له‌ یه‌کگرتووه‌که گۆپا بۆ هه‌ژمونی یه‌ک پیاو ئە‌وا به‌پای فرۆید ده‌بێته کۆتایی شارستانی‌هت، چونکه‌ دوژمنایه‌تی ده‌بێته ئە‌و هێزه‌ی که رێگه‌ له‌ پێشکه‌وتنی شارستانی ده‌گرێت.

فرۆيدىيە نوپىيەكان و دەرووناسىي كۆمەلەيەتى:

ئادلەر

ئادلەر پىيوايە رەفتار لە لايەن ھاندەرەكانى كۆمەلەيەتتە پائى پتوۋە دەنرەت وشكلىگر دەبىت، چوونكە مەزۇن بەرپاى ناوبراۋ بوونە ۋە رىكى كۆمەلەيەتتە ۋ خۇى بەخەلكانى دىكە دەبەستتە ۋە ۋ كار لە چالاكىيەكانى ھەر ۋەزى دەكات ۋ شىۋازى ژيانكردنىشى مۇركىكى كۆمەلەيەتى بەسەرىدا زالە، ئادلەر دەلەت: گرنىگىدانى كۆمەلەيەتى لە مەزۇندا شىتىكى رەمەكىيە.

ئەرىك فرۇم

فرۇم دەلەت: مەزۇن پىيوستى بە چوارچىۋەيەكى مەرجەى ھەيە، واتا پىيوستى بە شىۋاز ۋ رىيازىكى نەگۇر ھەيە بۇنە ۋەي لە جىھانى دەرەكى بگات ۋ دركى پىيكات. ناوبراۋ لە ھەمبەر پەرسى پەيوەندى مەزۇن بە كۆمەلگە ۋە پىيوايە كە ئە ۋىنە ۋ دىمەنانەى تىياندا پىداۋىستى ۋ ئە ۋ رىگەيانە دەرەكە ۋن كە مەزۇن بە ھۆيانە ۋە تواناى ناۋەكى ۋە دەستدەنى، ئە ۋ رىكارە كۆمەلەيەتتە دىارىيان دەكەن كە لە ساپەيدا دەزىت. چوونكە گەشەكردنى كەسىتى تاك لەسەر ئە ۋ دەرەتەنە ۋە ستاۋە كە ۋا كۆمەلگە بۇى دەستەبەر دەكات. ھەر ۋەھا دەلەت: مەزۇن ۋ سۆزەكەيشى زادە ۋ دەرەنجامى رۇشنىرىيە.

كارىن ھۆرنى

لىكدانە ۋەي ھۆرنى بۇ زۇرىك لە ھەلۋىستەكان (ئابلۇقە دانە) ە، چەمكە كەيشى لە لاي ئە ۋ جەخت لەسەر ئاستى پەيوەندى كۆمەلگە بە مندال دەكاتە ۋە، ناوبراۋ سەبارەت بە ئابلۇقە دەلەت: ئە ۋ ھەستەيە كە بە ھۆى گۆشەگىر بوون ۋ بىدەسەلەتتى لە ھەمبەر جىھانىكى پەر لە دوزمنايەتى ۋ زۇرىك لە ۋ ھۆكارە ژىنگەيىانە ۋە دروست دەبىت كە تاك پىشۋازى لىدەكات، ۋەك: فىر بوون ۋ رىزەگرتن لە پىداۋىستىيە تايىبەتەكانى مندال ۋ

سته م و به جینه هینانی به لاین. دابرانیش له مندالانی دیکه ده بیته هوی هه سترکردن به نا ئارامی و بی ئاسایشی. لیره وه مندال گه شه به چه ند شتوازیك ده دات بۆنه وه ی به هۆیانه وه رووبه پرووی گوشه گریبه که ی خۆی بیته وه، یه کیک له و شتوازانه ییش: ده بیته که سیکی دوژمنکار و توله له و که سانه ده کاته وه که بیژاندوویانه، یانیش ده بیته که سیکی ملکه چی نه لقه له گوئی، یانیش ده چیته نیو پیستی میسالیه تیکی نا واقعی بۆنه وه ی رووبه پرووی هه سته ی خۆ به که مگری و که موکورتی بیته وه.

هاری ستاک سۆلیفان: پییویه که قسه کردن سه باره ت به تاک ته نها له کاتی شروقه کردندا به های نییه، له به ره وه ی تاک دوور له خه لکان ناژییت، زراسک (مندالی تازه له دایکبوو) هه ر له رۆژی یه که مه وه به شیکه له هه لۆیستیکی ئالویرکراو و به درژیایی ژیانیشی نه ندامیکی بواری کۆمه لایه تییه. هه روه ها جه خت له سه ر نه وه ش ده کاته وه که مرۆف به ره م و زاده ی کارلیکه کانی کۆمه لایه تییه.

دوووم: بێردۆزی و روژاندن و کاردانه وه و دەروونناسی کۆمه لایه تی (رهفتاری)

چه مکه سه ره کیه کانی بێردۆزی و روژاندن و کاردانه وه خۆی له چه ند خووخده و عاده ت و فێریوون و پالنه ر و به لگه و کاردانه وه (پالپشتیکردن و خامۆشکردن) دا ده بینته وه .

* خوو وخده (عاده ت): و روژان و کاردانه وه به شیوه یه کی نه گۆر به یه که وه ده به ستیته وه . زانایان سه رنجی خۆیان خسته سه ر شروقه کردن و لیکۆلینه وه ی چۆنیه تی سه ره لدانی ئه م جوړه په یوه ندیانه و نه مانیان و زانیسی ئه وه لومه رجانیه کی که خووخده کان له سایه دا سه ره لده دن یانیش پارچه پارچه ده بن و شیده بنه وه .

* فێرکردن: وانا گۆرینی ره فتاری سه رچاوه گرتوو له و روژاندن. ئه مانیه خواره وه په یوه ندیان به فێریوونه وه هه یه و پێی وابه ستن:

- پالنه ر: و روژینه ریکی به هیزه که پال به مرۆفه وه ده نیت کار و کاردانه وه و ره فتار بکات. دوو جوړ پالنه ریش هه ن، یه که میان: پالنه ری سه ره تایی (زگماکین) و خۆیان له نێو لایه نه فیسپۆلۆژییه کاندایه بیننه وه، وه ک پالنه ری (تینوویه تی و برسیه تی)، جوړی دووه میشیان: پالنه ری ناوه ندیی (وه رگیراون) که له میانی شیاندن و په روه رده کردنی کۆمه لایه تییه وه دینه کایه وه، وه ک: ئاراسته گری و خولیاکان و چه ز و مه یل و سۆز و هتد.

- به لگه، نه گه پالنه ر پال به تا که وه بنیت ره فتاریک بکات، نه وا به لگه ده بیته بیانوی وه لامدانه وه که که شوین و کات و جۆره که ی دیاریکراوه شیوه یه که ئارسته گری و خولیا یی له خۆی ده گریت.

- کاردانه وه؛ کاتی کاردانه وه نه نجام گیرده بیته نه وا به رده وامبوون و پایه داری و نه بوونه که یشی پشت به و پالپشتی و خامۆشکردنه ده به ستیت که به دوایدا دیت، پالپشتیکردن به پاداشت ده بیته له هه مبه ر نه و کردار و ره فتاره ی که منداله که یان که سه پیگه یشته وه که نه نجامی داوه، خامۆشکردنه که ش به سزادان ده بیته، به و مانایه ی که پاداشتکردنی مندال و به رده وامبوونه که ی خۆشه ویستی کاری (پته وکردن) له لا به هیز ده کات، به لام سزادانه که ی ده بیته هۆی پشتکردن له کاره که.

هه روه ها کاردانه وه به سه ر هه لۆیسته کانی هاوشیوه شدا ده گشتیندریت، چونکه نه و خووه ی که روژاندن و کاردانه وه که به یه که وه گری ده دات و له دۆخیکی دیاریکراودا فیری ده بین، حه ز ده که یین بیگوازی نه وه و به سه ر هه لۆیستی دیکه شدا بیگشتینین، نه مه یش له و کاته دا ده بیته که روخسار و ره هه نده کانی هه لۆیسته کان ویکچوو بن.

بیردۆزی وروژینه ر و کاردانه وه و ره وتی کۆمه لایه تی

نه و ره فتاره ی تا ک پیشانی ده دات و ئاشکرای ده کات ، زۆر به و کۆمه لگه یه کاریگه ر ده بیته که تیایدا ده ژییته. هه ریه که له دۆلارد و میله ر جه خت له سه ره نه وه ده که نه وه که ناگری له ره فتاری مرۆیی تیگه یین ته نها به درکردنی ته وای نه و بواره کۆمه لایه تیبه نه بی که وا ره فتاره که ی لی رووده دات. که واته ناتوانین پیشبینیی ره فتاری مرۆڤ بکه یین

تەنها بە زانیی سیستمی ژینگە کۆمه لایه تیبه که ی و په یوه ندیبه که ی له گەل خەلکانی دیکه و ئەو کاردانەوانە ی نه بیته که به هۆیه وه پاداشت ده گریته یانیش سزا ده دریت.

بیردۆزی وروژاندن و کاردانه وه و شیاندن و په روه رده کردنی

کۆمه لایه تی

لایه نگران و پێره وانی بیردۆزی وروژاندن و کاردانه وه له گەل زانیانی شیکردنه وه ی دەروونی کۆکن له سه ر ئەوه ی که سه له کانی په که می ته مه نی مندال بناغه و چوارچیوه ی که سیتیبه که ی له ژیا نی ناینده دا دیاری ده کات. هه روه ها ئەو شته ی که له میانی قوناغی نیو لانک و ساوا ییدا فیتری بووه له ژیا نی ناینده ی مندالدا بناغە ی شه لژانه هه لچوونیبه کانی دیاری ده که ن. ئەم ده ره نجامه یش به هۆی هه لومه رچی ژینگە ی کۆمه لایه تی منداله وه دپته کایه وه و په که مین جاریش سه رچاوه له دایباب و ناستی په یوه ندییا ن ده گریته له گەل منداله که وه له پرووی خۆشه ویستی به خشین و سۆزو توندوتیژی له په ره وه رده کردندا، ئەمه یش به رۆلی خۆی ده گه رپته وه بۆ چه ند هۆکارێکی ده وروپه ری دایبابه وه که ئاخۆ سه قامگیره یان ناسه قامگیر، ئەم پێچه وانه یه ش وه ها له دایباب ده کات ره فتاری پێچه وانه و دژبه یه ک له هه مبه ر منداله که یاندا بکه ن. ئەو هه لۆیسته شارستانیا نه ی کار بۆ دروستکردنی پێچه وانه یی و کیشمه کیش ده که ن ئەمانه ی خواره وه ن:

- هه لۆیستی خۆراک به خشین به مندال له قوناغی نیو لانکدا.

- هه لۆیستی راهینانی مندال بۆ په یساییکردن و چۆنیه تی خاوینکردنه وه ی.

- راهینانی زووی سێکسی.

- راهینان بۆ کۆنترۆلکردنی تووپه یی و هه ستی دوژمنایه تی.

بۆنموونه ئەگه ر مندال به برسیه تی به جیهیلدرا، دواتر له ته نیایی ده ترسیت، ئەگه ر

که مکردنه وه ی گزویی برسیه تیبه که ش تەنها له دوا ی ناماده بوون و هاتنه وه ی دایبابه وه

كەمكراپەوه، ئەوا دەبیتە هۆى ئەوهى منداڵ ئامادەبوونەكە و كاردانەوهى ترس بەیەكەوه گرى بەدات، چونكە ئەو منداڵەى لەبرسان دەگریەت و درك بەوه دەكات كە گریانەكەى دەبیتە هۆى دەستكەوتنى خۆراك، ئەوا كاردانەوهى ئەرىیى لە منداڵەكەدا دروستدەكات.

سییه م: بیردۆزی بواری و دەروونناسی کۆمه لایه تی (گیرت لیفین)

بونیا د و بناغە ی ئە م بیردۆزه لە سەر (بواری سایکۆلۆژی) دارپێژاوه، چونکە گشت رووداویکی سایکۆلۆژی بە دەره نجامی ئە و بواری لیکدراوه تە وە کە لە تاک و ژینگە پێکدێت. ئە وانیش یە ک کۆمه لێ هۆکارن و هەر هە موویان پشت بە یه کتری دە بە ستن. گشت رووداویکی سایکۆلۆژی وە ک خەون و درککردن و بیرکردنە وە هە لای دە نواردی کە دیاریکەری تایبە تە ندییه کانی تاک و ژینگە کە یه تی و پە یوه ندیی ئالوێرکراوی نێوان راستییه هە مە کییه کانی نێویانە و لە تایبە تە ندییه کانی تاک و بونیا دی ژینگە کە ی پێکدێت.

بنه مایه کانی بیردۆزی بواری

لیفین پێیوایه کە بیردۆزی بواری جەخت لە سەر ئە م خالانە دە کاتە وە:

١- هە لۆیست و روودا و رهفتاره کان دە ره نجامی زۆرێک لە هۆکاری تیکچرژاوی کارلیکەرن، ئە م هۆکارانه یش هە رده بی له هە لۆیسته کە دا بە تە وای خۆیان بنوینن، بۆنموونه: سەرکەوتن لە گە مە ی تۆپی پی بە نده بە چە ندان هۆکاره وە، لە وانه: هاوکاری و وردی و توانای ماسوولکە یی و خێرای جیوه له کردن و دە رکردنی بریار بۆ شووتکردنی تۆپ، جا گۆرانی یه کێک لە و هۆکارانه دە بیته هۆی گۆرانی ئە نجامه کە.

٢- هە لۆیست لە ساتیکی دیاریکراودا چە ند تایبە تە ندییه کی هە یه کە هە رده بی بە

پیا ده کردنی ئە م دوو کرده جیا وازه ی خواره وە دە ستنیشان بکرین:

- یان بە پشتبە ستن بە میژوو و رووداوه کانی پیشوو (شیکردنە وە ی دە روونی)

چە ند دە ستوو و بریارێک ئە نجام بدریت.

- یانیش بۆ دۆخی هه نووکه یی چه ند تا قی کردنه وه و تو یژینه وه یه ک نه نجام بدریت (دهرووناسی نه زموونگه ری).

به لام که سانی سه ر به بیردۆزی بو ار راوی چوونیان له خه لکانی دیکه جیاوازه، چوونکه نه وان له ساتیکی دیاریکراودا وه ها له هه لۆیسته که نا پروانن که ته نها به رده وامیی زه مه نیانه و دریزی ماوه ی زه مه نی بیته هه روه ک لیفین رای وه هایه به نده به ئاست و مه ودای هه لۆیسته که وه، جا هه رچه نده ماوه ی هه لۆیسته که له ساتیکی دیاریکراودا زیاد بوو، هه لۆیسته که له ره هه نده بواری و کاتیبه که یدا چاره سه ر ده کریت.

٣- لیفین پییوایه که رابردوو و ئیسته و ئاینده له ساتیکی دیاریکراودا چه ند به شیکن له بواری دهروونی، چوونکه بو ار هزی تاک له هه مبه ر رابردوو و ئاینده ی ده گریته وه، روانگه و بینینی تاک بۆ ئیسته له میانی ترس و هه ز و خه ون و پیشبینی و چاوه روانییه کانی هه مبه ر ئاینده ی ده بیته.

به شداریی بیردۆزی بو ار له دهرووناسی کۆمه لایه تیدا

کیرت لیفین له کاره کانی خۆیدا به دوو ئاراسته به شداری له دهرووناسی کۆمه لایه تیدا کردوه:

- لیکنۆلینه وه له کردار.

- کارلیکی کۆمه له و دینامیکه کانی کۆمه له.

لیکنۆلینه وه له کار Action Resarch

کیرت لیفین گرنگیی به رۆل و گرنگی و به های لیکنۆلینه وه و په یوه ندییه که ی به کار (کردار) ی کۆمه لایه تی ده دات، چوونکه زانیاریی زانای کۆمه لایه تی له هه مبه ر کرده سه ره کییه کانی کۆمه لایه تی پتر ده کات. ناوبراو بۆ چوونی وه هایه که چه ند

دهستگه یه کی کۆمه لایه تی و پیشه سازی هه ولیانداوه زۆرێک له و گرفت و تهنگچه له مانه چاره سه ر بکن که رووبه رووی که سانی نیو ئه و دهستگه یانه ده بیته وه، وه لێ هه رچه نده هه ولێکی زۆریشیان دا نه یانتوانی ئه مه بکن. لیفین پێیوايه هۆی ئه مه دهگه پێته وه بۆ نه بوونی پێوه ره کانی پێوانی راده ی خویندن و پێشکه وتن و کاری کرێکاران، ئه مه یش ده بیته هۆی ئه وه ی خاوه نکار لییان نارازی بیته. هه روه ها له و بواره ی که پێوه ری بابه تی نییه، پێشکه وتن و فیزیوون وه دینایه ت، له به رئه وه هه رده بی چهند پێوه رێک بۆ پێوان و هه لسه نگاندنی په یوه ندی نیوان هه ول و راده ی خویندن هه بیته، ئه مه یش به هۆی لیکنۆلینه وه ورده کانه وه ده بیته.

دینامیکه کانی کۆمه له Group Dynamic

کیرت لیفین جه ختی له سه ر گرنگی په یوه ندی کار به لیکنۆلینه وه کردوه ته وه، به تایبه تیش په یوه ندی لیکنۆلینه وه به بیردۆز. ناوبراو هه سستی به ئه گه ری روودانی کاملبوونی نیوان زانسته کانی کۆمه لایه تی کردوه، ئه مه یش به جوولانی له ته نها وه سفکردنێکی ژیا نی کۆمه لایه تی و کۆمه له وه به ره و شیکردنه وه ی تیوری و شرو فیه کردنی ئه زمونیانه ی ئه و گرفتانه ی کارلێک له گه ل ژیا نه گۆراوه که ی کۆمه له دا ده که ن، له مه دا له ژێر ناو نیشانی "کارلێکی کۆمه له" دا ئاماژه ی به مه کردوه. نووسینه کانی لیفین باسیان له دینامیکه کانی کۆمه له کردوه، به لام پسپۆرانی ده روونی به شیوه یه کی گشتی نکولییان له حه قیقه تی بوونی کۆمه له کردوه. یه کێک له و کاره گرنگانه ی لیفین کردویه تی، وایکردوه پسپۆرانی ده روونی باوه پ به و

بیرۆکەیه بهینن که کۆمەلە تاییبەتمەندیی خۆی هەیه و رەفتاری تاکیش بەو کۆمەلە جۆراوجۆرانە کاریگەر دەبێت که وابەستەیی لەهەمبەریاندا هەیه و تیاياندا دەژیەت.

لیفین کارلیکی نیوان تاکەکان بە بناغەیی کۆمەلە دادەنێت و پێیوایە که رەنگە وێکچوونی ئەندامان بۆ کارلێککردن بنەمایەکی چاکبێت ئەگەر هاتوو مەبەستەکه وێکچوونی ئاراستەگری و ئامانجەکان بێت. هەرۆهە رەنگە کارلێککردن بەهۆی وێکچوونەوه بێت یانیش هۆیک بێت بۆی. دەتوانین خەسلەتە سەرەکییەکانی بێردۆزی بواریی - لیفین - لەم خالانەیی خوارەوه دا پوخت بکەینەوه:

- ١- ئەو رەفتارانەیی دەلالەت لە بواری دەکەن لەوکاتەیی رەفتارەکهی تیا دا روویداوه.
- ٢- شیکردنەوه که وهک گشتیک بە هەلۆیستەکه دەستپێدەکات، لە هەلۆیستەکه شدا بەشە پێکەینەرهکان جیا دەبنەوه و تاییبەتمەندیی خۆیان وەر دەگرن.
- ٣- دەتوانیی که سە راستەقینەکه و هەلۆیستە راستەقینەکه بنوینددرێت.

لیفین جەخت لەسەر گرنگی ئەو هیزانە دەکاتەوه که بەشداریی لە دیاریکردنی رەفتارەکاندا دەکەن. ئەو گوزارشت لەوه دەکات که وهسفی سایکۆلۆژی بواری باشترە لە هەردوو وهسفی فیزیایی و فیسۆلۆژی، وهههههیش پێناسەیی بواری کهی دەکات که: کۆبوونەوهی راستی و رووداوهکانن بەیهکهوه، بەوههیش درکیان پێدەکرێت که هەندیکیان پشت بە هەندیکێ دیکەیان دەبەستن. لیفین چەند چەمکی تێوری بواری لەسەر دیار دەروونی و کۆمەلایەتییه جیاوازهکاندا پیاوێ کردوو هەر لە قۆناغی مندالی و نهوجه وانیی مۆفوه وه تا دهگاته که مینهکان و مۆکی نهته وهیی و دینامیکیی کۆمەلە. لە وتاریکدا که لە گۆفاریکی ئەمریکی لەسالی ١٩٣٨ دا بەناو نیشانی (بێردۆزی بواری و ئەزمونگەری لە دەروونناسیی کۆمەلایەتییدا)

بلاوکرایەوه، گرتەکانی دەروونناسی کۆمەلایەتی لەم خالانەى خوارەوه دا چرکردبوویەوه:

۱- دروستکردنی کاملی نیوان روخسار و رەهەند و لایەنە جیا جیاکان و هینانە کایەى زمانیکى زانستی یان چەند چەمکێک کە بتوانی لەسەر بنەمایەکی هاوبەش مامەلە لەگەڵ راستی و رووداو و رۆشنبیری و میژوویی و کۆمەلایەتی و دەروونی و فیزیاییەکاندا بکات.

۲- تاوتویکردنی رووداو و راستییەکانی پیشوو لەسەر بنەمای پشتبەستنیان بەیەکتەری.

۳- چارەسەرکردنی گرتەکانی میژوویی و سیستمی.

۴- چارەسەرکردنی گرتەکانی تاک و کۆمەلەکان.

۵- تاوتویکردن و لەخۆگرتنی کۆمەلەکان بەگشت (قەبارەکانی)، چونکە دەروونناسی کۆمەلایەتی گرنگی بە گرتی گەلان و نەتەوهکان دەدات، لە هەمان کاتیشدا گرنگی بە کۆمەلەییەکی مندانیش دەدات کە لەسەر منداڵ پێکھاتن و بۆ گەمەکردن کۆبووینتەوه.

۶- گرتی کەشی کۆمەلایەتی وەك فشار و هتد.

۷- لەسەر دەروونناسی ئەزمونگەری کۆمەلایەتی پێویستە بۆ مامەلەکردن لەگەڵ کۆمەلە گەورەکان لە چوارچۆیەییەکی بچووکدا رینگەیک بدۆزێتەوه کە زەمینە بۆ هەول و کاری تاقیگەیی خوشبکات.

هەمەپەنگی و جۆراوجۆری ئەو رووداو و راستیانەى کە لەسەر دەروونناسی کۆمەلایەتی پێویستە چارەسەریان بکات، لەلای بویرترین ئەقلى زانستی ترس و تۆقین

دروستده کات، چوونکه به هاکانی وهك (بیرویاوه په کان و ئاکار و ئایدۆلۆژیه کان) ی وهك لایرالی و سۆسیالستی و شیۆازهکانی ژیان و بیرکردنه وه و چهندان راستیی دیکه ی (رۆشنبیری) ده گرتیه وه، نه مه بیجگه له گرفتهکانی سۆسیۆلۆژی وهك بونیادو په بهندی کۆمه له و جهشنهکانی دهستگه کان و جیاوازی نیوان کۆمه له کان. له تهك ئەمانه یشدا گرفتی فیسۆلۆژی وهك تهندروستی و نهخۆشی و لاوازی و هیز و رهنگی پیمست هه ن که نه م زانسته گرنگییان پیده دات. له کۆتاییشدا چهندان گرفتی مادی وهك رووبه ر و نه و شوینه جوگرافیه هه ن که وا کۆمه له داگریان ده کات.

بوار و کایه ی دهروونی له یه که م جاردا له پانتایی ژیانی نه و تاکه پیکدیت که ژینگه یه کی دهروونی دهوری داوه، که سه که له ناوچه ی (درککاری - جووله یی) و ناوچه ی که سی - ناوه کی تایبه تمه ند ده بیت و جیا ده کرتیه وه. ناوچه ی که سی - ناوه کی به رۆلی خۆی دابه ش ده بیته سه ر چه ند کۆمه له یه ک خانه ی دهرووبه ری و خانه ی سه نته ری. هه روه ها ژینگه ی دهروونیش به چه ند ناوچه یه ک جیا ده کرتیه وه و پانتایی ژیانیش روپۆشیک دهوری داوه که به ناوی روپۆشی نامۆ ناو دیرکراوه و به شیک له ژینگه ی دهروونی یان بابه تی پیکده هینیت. له نیوان ناوچه ی که سه که و ناوچه ی ژینگه که یش سنووریک جیا که ره وه هه یه که به تایبه تمه ندیی توانای چوونه ژوره وه ده ناسریتیه وه و گشت ناوچه کان پانتایی ژیانیش له نیو خۆیاندا تیکده چرژین، به شیوه یه ک رووداوی ناوچه یه ک کاریگه ری به سه ر ناوچه یه کی دیکه ده بیت. کاتیکیش نه م کاریگه رییه له نیوان دوو واقیعه که دا رووده دات پیده گوتریت رووداو، په ی په یوه ندیی نیوان ناوچه کان و ئاستی کاریگه ری ئالۆیرکراوی نیوانیان، له لایه ن توندوتۆلی سنووره کان نیوان هه ردوو ناوچه کارلیککه ره که و تایبه تمه ندیی رووپه یی

ناوچەكانەوہ ديارىي دەكرىت. ئەوہيش دەگوترى كە ناوچەكانى ژىنگەكە پەيوەندى و وابەستەيى لەگەل يەكترىدا پەيدادەكەن كاتى مرؤف يان كەسەكە دەتوانىت لەنىو ناوچەكاندا جوولە بكات. ھەرۇھا ئەوہيش دەگوترى كە ناوچەكانى كەسەكە پەيوەندى و وابەستەيىيان لەنىواندا ھەيە كاتى ئەو ناوچانە دەتوانن پەيوەندىي لەگەل يەكترىدا بەرقەرار بكن. پانتايىيەكانى ژيان دوو رەھەندى دىكەشيان ھەيە، ئەوانىش: واقع و نا واقع و رابردو و ئىستەيە .

ليقن چەمكەكانى پىشوو بە زاراوہى شوئىي دەنوئى، بەشيۆەيەك دەتوانن بەھۆى لىقىكى بىركارى تاوتوئى بكن كە پىدەگوترىت تۆبۆلۆژيا. زانستى تۆبۆلۆژياش تاوتوئى پەيوەندىيەكانى شوئىي دەكات و گرنگىي بەقەبارە و شيۆە و رووبەر و دورى وچەندان تايبەتمەندىي دىكەي تەقلىدىانەي شوئىن نادات، بەلكو تاوتوئى پەيوەندىيە شوئىيەكانى وەك " ئاويتەبوونى شتىك بە شتىكى دىكە و بەشو ھەمەكى و پەيوەندى و ناپەيوەندى دەكات. جا لەبەرئەوہى لىقن چەمكە بونىادىيەكانى خۆي بەشيۆەيەكى تۆبۆلۆژيانە دەنوئى، ئەم بەشەي بىردۆزەكەي (يان رىبازەكەي) بە دەروونناسىي تۆبۆلۆژى ناودىردەكرىت.

بۆئەوہى لىقن چەمكە دىنامىكەكانى وەك ئاراستە و دورى و ھىز وئىنا بكات و بىنوئى، لەسەرى پىويست بوو جۆرىكى دىكەي شوئىن دابھىئى كە ناوى لىناوہ شوئىي ھۆدۆلۆژى. ھۆدۆلۆژيا زانستى رۆينگە (ممرات) و رەوتەكانە. رۆينگە و رەوت لەلای ناوبراو يەكسانە بە جوولە، تايبەتمەندىي شوئىي ھۆدۆلۆژىش ئەوہيە كە دەكرى بە وئىنەي نەخشەيى گوزارشتى لىبكرى و گشت ناوچەيەك بە خال و سنوورى نىوان ناوچەكانىش بەھىلئىك دەستىشانىبكرىت كە ئەم خالانە بەيەكترى دەبەستىتەوہ.

سه رتا پای چه مکی دینامیکی لیفین ئه و شته پیکده هینیت که به سایکولۆژیای ناراسته کراوه کان Vector Psychology ناودیری کردوه.

دینامیکیه گانی که سیتی:

ده رخستنی کیرفیانیه پانتاییه گانی ژیان به نه خشه ی ریگه ده چیت، چونکه نه خشه ی باشی ریگه کۆی ئه و زانیاریانه ی تیا دایه که مرۆف پیویسته بیزانی بۆئه وه ی هه ر جۆره سه یران و سه فه ریک بکات، ریک وه ک ده رخستنی روونکردنه وه یی کیرفیانیه ی باش بۆ که س و ژینگه که ی کۆی ئه و راستی و واقع و رووداوانه ی تیا دایه که مرۆف پیویسته تی بۆئه وه ی بتوانی لیکدانه وه بۆ هه ر جۆره ره فتاریکی گریمانه یی بکات. به لام هه روه ک چۆن نه خشه ی ریگه ناتوانیت ئه و که شت و سه یرانه مان بیرینیتته وه که مه به ستمانه ئه نجامی بده ین، به هه مان شیوه یش هه ی وینه یه کی پوخت و تیروته سه لی پانتایی ژیان ناتوانی پیمان بلیت ره فتاری که سیک سه د له سه د چۆن ده یت. به هه مان شیوه ش چه مکه بونیادی و تۆبۆلۆژیه کانیش به ته نها ناتوان ره فتاری به رچاوی نیو هه لۆیستیک لیکدانه وه، چونکه ئه م جۆره تیگه یشته پیویسته به تیگه یشته ی دینامیکی هه یه.

چه مکه دینامیکیه سه ره کییه گانی لیفینیش بریتین له: وزه، گرژی، پیویسته، به کسانی، هیز یان ریژه ی ناراسته کراو.

تیبینی ده که ین که چه مکی پیویستی تاکه چه مکه که به گشت ویناندنه دینامیکیه گانی دیکه وه گریدراوه، چونکه پیویستی وزه ده رده په ریئی و به هایش ده به خشیت و هیزیش دروستده کات، ئه مه چه مکی سه ره کیی یان مه لبه ندی لیفینه که چه مکی دیکه له ده وروبه ریدا ریکده خرین.

لەوانەيە دىنامىكىەكانى ژىنگەي دەروونى بە چوار رىگەي جۇراوجۇر گۇرانيان بەسەردا بىت، رىگەكانىش:

۱- رەنگە بەھاي ناچەكە بەشىۋەبەكى رىژەيى (چەندايەتى) بگۇرپىت، بۇنمونه لەناوچەبەكى كەم ئەرىيىەوہ بىتتە ناوچەبەكى ئەرىيىتر، ھەرۋەھا رەنگە بەشىۋەبەكى چۇنايەتیش گۇراني بەسەردابىت، واتا لە ناوچەبەكى ئەرىيىەوہ بىتتە ناوچەبەكى نەرىيى. ھەرۋەھا رەنگە يەكسانىي نوئ بەديارىكەون و يەكسانىي كۆن بزر بىن.

۲- رەنگە توندىي رىژە ئاراستەكراوہكان بگۇرپىن يان خودى ئاراستەكەيان بگۇرپىت، يانىش ئاراستە وتوندىيەكەيان بەيەكەوہ بگۇرپىت.

۳- رەنگە سنورەكە زۇر پتەو وتوندوتۇل و بەھىز بىت، ھەرۋەھا رەنگە زۇر لاوازش بىت، يان بەديارىكەويت يان بزر بىت.

۴- ھەرۋەھا رەنگە تايىبەتمەندىيە مادىيەكانى شوينەكەيش بگۇرپىت، بۇنمونه نەرمى و چەقبەستەكەي بگۇرپىت.

سەرلەنوئ بونىادنانەوہى ژىنگەي دەروونى لەئەنجامى كردهكانى مەعرىفيەوہ و بەھۇي گۇرپانەكانى سىستەمەكانى گىزى لەلەي كەسەكەوہ روودەدات، ھەرۋەھا سەرلەنوئ بونىادنانەوہى بونىادى مەعرىفيش لەو كاتەدا روودەدات كە كەسەكە بۇ چارەسەر كىرگى گىزىكە رىگەي نوئ دەدۇزىتەوہ (رۇشنىبىنى)، يانىش كاتى شىتىكى لەبىر كراوى بىردىتەوہ، يانىش درك بە شىتىكى ژىنگەكەي دەكات كە پىشتىر دركى پىتەكردوہ، سەرلەنوئ بونىادنانەوہكە لەكاتى ھەلگوتانى چەند ھۇكارىكى نامۇي رووپۇشىكى نامۇ فەراھەم دەبىت كە دىتە نىو ژىنگەي دەروونىيەوہ.

دوا نامانجى گىشت كردهكانى دەروونى سەرلەنوئ گەپاندنەوہى كەسەكەيە بۇ دۇخى ھاوسەنگى، دەشتوانرى بەچەند رىگەيەكى جۇر بەجۇر ئەو نامانجە وەدىبەئىرى، ئەمەيش ئەو شتەيە كە پىشت بە جۇرى رووداوەكە دەبەستىت.

باوترین رینگەى وه رگرتنه وهى دۆخى هاوسەنگى، جووله و چالاکییه کی گونجاوه له ژینگەى دەروونیدا، هەر جووله و چالاکیی گونجاویشە کە سەکە بەرەو ناوچەى بابەتە تیرکەرە کەى ئامانجە کە دەبات. جا ئەگەر کە سەکە لە دۆخى گرزى بێت بە هۆى ئە وهى بێکار و دەستە پاچەیه، ئەوا وه دەستەپێنانى کار دەبێتە هۆى لا بردنى گرزىیه کە. لەم جۆره دۆخانه یشدا کردەکانى درککاری و جووله یى هۆکارى کی کارایە لە وه دەپێنانى کە مکردنه وهى گرزىیه کە. رەنگە زۆر پێویست بێت کە سەرله نوێ بونیادی پێکھاتەى ژینگە کە بنیته وه بۆنه وهى توانای هەبیت بگاتە ئامانجە کە، هەر وه ها رەنگە سەرله نوێ بونیادنانه وهى ئەم کردە مەعرفیه ئالۆزه کاتیک بخایه نیت. چونکە ئەو کە سەى کە هیواخوازه بێتە سەرکۆک، بەرله وهى سەرکەوتن وه دەستبەپێنى چەند سالتىکی تەمەنى لە مامە لکردن لە گەل ژینگە کە دا دەباتە سەر، رەنگە لەم دۆخە یشدا سەرکەوتن وه دەستنه هێنى و لە دۆخى ناهاوسەنگى بەر دە و امدا بێت.

رەنگە جوولانه وه و بزافى جیگره وه یش بێتە هۆى کە مکردنه وهى گرزى و وه رگرتنه وهى هاوسەنگى، ئەم کردە یەش پێویستی بە وه هەیه متمانە یە کی ئالویکرایى توندوتۆل له نیوان هەردوو پێداویستیه کە دا هەبیت بە شیوه یە ک تیرکردنى هەزىکیان بێتە هۆى بە تالکردنه وهى گرزى نیو سیستمى پێداویستیه کە ی دیکە.

لە کۆتاییدا رەنگە جووله و بزافه خەیا ل بکراوه بێگەر دەکان بینه هۆى دابە زاندى ناستى گرزى، چونکە ئەو کە سەى وه ها خەیا ل دەکات کە پۆستى کی گرنگ وه رده گرىت تەنها بە هۆى ئەو زینده خەونانەى کە تاییه تن بە سەرکەوتن، تیرىوونى کی جیگره وه بە دەستە هێنى. چەندان زینده خەونى ئامادە مان هەیه لە سەر شیوه ی چپۆک و شانۆی و فیلمە کانى سینە ماییه وه.

چوارەم؛ سۆسیۆمەتری له لای جاکوب مۆرینۆ

جاکوب مۆرینۆ له کتێبه که ی خۆی به ناوی (مانه وه بۆکی) دا که له ساڵی ۱۹۵۳دا چاپیکردوه، بانه مایه کانی بیردۆزه که ی خۆی له هه مبه ر پێوانی سۆسیۆمەتری دا رافه کردوه، ئەم جۆره هۆکارانه ی توێژینه وه بوونه ته شتیکی باو و به شیوه یه کی زۆر به ربلاو له توێژینه وه کان و لیکۆلینه وه کانی دینامیکیه کانی کۆمه له دا به کارده برۆن. ئامانجی ئەم شیواز و ریبازه یش دۆزینه وه ی ئەو تۆرانه ی په یوه ندیی کۆمه لایه تین که تاکه کان به شیوه یه کی واقعی له کارلیکی رۆژانه ی راکیشران و دوورکه وتنه وه و که مته رخه می جیا ده کاته وه و خه سه له تیکی تایبته به خۆیانیا ن پیده به خشیت. هه روه ها ئامانجی دۆزینه وه ی نا فه رمیانه ی کۆمه له کان و پێگه کانی کۆمه لایه تی تاکه کانه. سۆسیۆمەتری شیکردنه وه و ئامرازیکۆکردنه وه ی زانیاریه کانه. مۆرینۆ پێیوايه که به ردی بناغه ی ریباز و به رنامه که ی، له یه ک کاتدا تیورو پیا ده کردنی شه. مۆرینۆ له نه مسا خۆیندوویه تی و به رله وه ی بچیته ئەمیریکاو له وی بگرسیته وه وه ک پزیشکیکی ده روونی کاری کردوه.

سۆسیۆمەتری له لای ناوبراو سی وینه و روخساری هه یه، ئەزمونی سۆسیۆمەتری، چاره سه رکردنی به کۆمه لی ده روونی، سایکۆدرا ما که تیایدا ئەندامانی کۆمه له که له سه ر سروشتی خۆیانن و به پێی سروشتیان ره فتار ده که ن و زۆر به شیوه یه کی ئاسایی و دوور له زۆر له خۆکردن کارلیکده که ن، له سه ر بانه مای پتهویه که شی له خۆوه یی (تلقانیه تی) کۆمه له ناکه نه قوربانی. دووبه ره کی و کیشمه کیشی نیو کۆمه له که هینده گرنگ نییه مادامه کی گوزارشتیکۆ راستگۆیا نه ی شته ده روونیه کانی تاکه کان، پته وی و به کگرتوویی کۆمه له یش به پله ی هاوکاری و هه ما هه نگی و ئەو کاملبوونه

دەپتۆری که له نۆوان تاکه کان و کۆمه له لاوه کییه کانی دیکه ی نۆ کۆمه له سه ره کییه که و چه ندان کۆمه له ی دیکه دا هەن و له سه ر بنه مای ئەو نامانجه ده پتۆریت که کۆمه له که له پیناویدا پیکهاتوه. ریی تیده چی له کۆمه لگه کانی تلقائی - ئەوانه ی په یوه ندییه کانی نۆی زۆر به سه ره سستی دیته کایه وه - پتهوی و توندوتۆلییه که تیکبجیت یانیش به پتی زیادبوونی ژماره ی کۆمه له سه ره خۆییه کانی نۆی و ژماره ی ئەو نامانجانە ی هه ولی بۆ ده دات، پتهوییه که پتر بییت.

که واته سۆسیۆمه تری له چوارچۆیه ی کۆمه له راسته قینه کان و پیشبینکراوه کانه وه کارده کات، له سه ر دووبه مایش بونیاد ده نریت، به که میان: دینامیکیه کان و ره فتاره کانی کۆمه له که یه و دووه میشیان پتوانی ئەو په یوه ندییه دینامیکیانه یه که به هۆی له یه کتر نزیکبوونه وه و دوورکه وتنه وه له یه کتر سه ره لده ده ن.

مۆینۆ بیرمه ندیکی سۆسیالستی بوو، سۆسیۆمه تریشی به و ئەلقه دینامیکیه دانابوو که زانستی کۆمه لناسی و بیردۆزی سۆسیالستی مارکسی له یه کتری نزیکه کاته وه، جا ئەوه ی له پیاده کردن به سه ر کۆمه له کانی بچووکدا سه رکه وتن وه ده سته هینی ره نگه به سه ر کۆمه له کانی گه وره تریشدا سه رکه وتن وه ده سته هینی و بگشتینری. سۆسیۆمه تری به چه ند به لگه و سه له مینراویکی سه ره تایی (یه که می) ده سته پیده کات و گرنگترینان ئەوه یه که مۆفایه تی به که یه کی کۆمه لایه تی و ئەندامییه، به مەیش له نۆوان گشت به شه جۆربه جۆره کانیدا چه ز و مه یلی له یه کتری نزیکبوونه وه و پشت له یه کترکردن سه ره لده دات. ئەمەیش له چه ند به لگه و ناماژه یه کی روونی راستییه بایۆلۆژی و کۆمه لایه تی و ده روونییه کانه وه خۆی به دیار ده خات.

سۆسیومه تری له لای مۆردوو جه مسهری ههیه، که بالئیکیان به رهو دۆزینه وه و ناشکراکردنی قوولترین ئاسته کانی بونیادی کۆمه لگه ئاراسته ده گریت، له کاتی کدا نه وهی دیکه به رهو نه جامدانی گۆپانکاری له کۆمه لگه یه دا ئاراسته ده گریت که له سه ر نه و راستی و رووداوانه دا بونیاد نراوه که بونیاده که ی ناشکرا ده که ن. مۆرینۆ هه ول دهدات به مه گۆپان و کارلئیککردن ناماده و ئاسان بکات له گشت یه که یه کدا کۆیان بکاته وه. مۆرینۆ بۆنه وهی ره سه نایه تی و جیاوازی خۆی بسه لمینی و خۆی له گشت که سانی خاوه ن بیره دۆزی مه زنی دهرووناسیی و کۆمه لئاسی جیا بکاته وه، سووربووه له سه ر داهینانی چه ند زاراو هیه کی تایبه ت به رییازه که ی خۆی بۆنموونه: به کارهینانی واژه ی چاوپێکه وتن encounter بۆنه وه یه تا گوزارشت له گشت شیوه کانی په یوه ندی بکات (یه کترینین، په یوه ندی و به یه گه یشتنی جه سته یی، رووبه رووبوونه وه، کیشمه کیش، بینین و درککردن، له مس و به ریه ککه وتن، به شداریکردن، خۆشه ویستی، به رده وامی..). هه روه ها زاراو ه ی تیلی Tele داهیناوه (که واژه یه کی یۆنانیه و واتای کاریگه ری دروستکردن له دووره وه ده گه یه نی).

ده توانین به کیشکردنیش وه ها لئیکبده یه وه بۆنه وه ی گوزارشت له و شته بکات که تاک و کۆمه له کان به یه که وه له خۆی ده گریت، تیلیش (به کیشکردن) به و چه سه په لئیکده داته وه که کۆمه له کان به یه که وه ده لکینیت به شیوه یه ک پته وی و یه کگرتویی و ئالویرکردنی په یوه ندی و به رژه وه ندی و شاره زایی و زانیارییه کان گشتیان ده بنه چه ند نه رکینکی تیلی (به کیشکردن).

پینجه م: بیردۆزی نمایش و ناساندنی کۆمه لایه تی

Social Representation

ئەمەیش ئەم بیردۆزه یه که له میانی ئەم بیست ساڵی دواییدا سه باره ت به و کرده مه عرفیانه وه سه ریه لدا که حوکم به سه ر ره فتاری کۆمه لایه تیدا ده کات. ئەم بیردۆزه له سه ر ده سستی لیکۆله رانی فه ره نسسیه وه هاته کایه وه، به لام بنه ما و ره گوپیشه تئورییه کانی ده گه رپتته وه بۆ چه مکی نمایش و ناساندنی به کۆمه ل Collective Representation که دۆرکایم له سالی ۱۸۹۸ دا هینایه ئاراهه بۆ نه وه ی خه سلته ته کانی بیرکردنه وه ی به کۆمه ل له بیرکردنه وه ی تاکانه جیابکاته وه. ئەمەیش پرسیکه و بۆ ده رووناسیی کۆمه لایه تی زۆر گرنگه، به لام تاوتویکردنی دواکه وتنی ده ره نجامی هه ژموونی هه ر دوو شه پۆله گه وره که یه که بریتین له ره فتاریه ت له ده رووناسیی (وضعیه) له فه لسه فه ی زانسته کان، ئەمانه یه گرنگیان به وه دا که زانسته کانی کۆمه لایه تی بخه نه نیو بواری زانسته کانی سروشتی.

مۆسکۆ فیچی زانای فه ره نسی له سالی ۱۹۶۱ دا بانگه شه ی بۆ ئەم بیرۆکه یه کرد که له سه ر بنه مای پیداکری له سه ر ئەرکه سومبولیه کان و رۆلی له بونیادنانی واقع دارپێژراوه، اتا رۆلی زمان و په یوه ندیی هیمایی له بونیادی واقعی کۆمه لایه تیدا. ئەم ئەرکه هیماییانه شی به سیستیمیک له به ها و هزد و کارکردی دوو لایه نه داناوه: یه که م: دروستکردنی سیستم و ریککارییه ک که وه ها له تاکه کان ده کات له نیو جیهانه مادیه کۆمه لایه تیه که یاندا خۆیان ئاراسته بکه ن و به سه ریدا زالبن، دووه میش ده سته به رکردنی په یوه ندی و به رده وامیی نیوان ئەندامانی کۆمه له که به وه ی که کۆدیك

یان زمانیکی تایبەتیان بۆ دەستەبەر بکات بۆ ناوڵینان و پۆلینکردنی لایەنە جۆرەجۆرەکانی جیهان و میژووی تاکەکەسی و بە کۆمەلایان.

ئەم چەمکە لە چەمکە ھاوشیوەکانی وەك راویۆچوون و ئاراستە و وینە جیاوازه، لەوەی کە ئەم چەمکانە واتا کاردانەوه و وەلامدانەوه لەهەمبەر وروژینەرێکی دەرەکی و دواتریش نامادەیی بۆ ئەنجامدانی کاریک لەخۆی دەگریت. بەلام نمایش و ناساندنی کۆمەلایەتی هەریەکە لە وروژینەر و کاردانەوه دیاری دەکات، چونکە لەوه پترە تەنھا بەلگەیهکی رهفتارییت، بەلکو ئەو رهگەزانی زینگی دادەپێژیتەوه کە دەبنە هۆی رهفتار لە چوارچێوهی خۆیدا، بەمەیش مانایهکی پێدەبهخشیت و تیکهلی رهوتیکی گەرەتری پهیوهندیهکانی دهکات. کۆمەلەکانیش بەپێی نواندن و ناساندنە کۆمەلایەتییهکانیانەوه واتا لەمیانى دونیابینییهکانیانەوه جیا دەکرێتەوه. کەواتە نواندن و ناساندنی کۆمەلایەتی رینگ و ریبازی مەعریفەیهکی تایبەت بە کۆمەلگەیهکی دیاریکراوه و ناکرێ کورت و کال بکرێتەوه یان بەرهو رینگەیهکی دیکە رهتبکرێتەوه. بەکورتی رۆلی نواندن و ناساندنی کۆمەلایەتی ئەوهیه نامۆ بکاتە ئاشنا، لۆژیکی پشت ئەم کردەیهش ئەوهیه کە دەرەنجامەکان حوکم بەسەر پێشکەییەکاندا دەکەن، چونکە دەرەنجامی رهفتاری کۆمەلایەتی دەستنیشانى جۆرەکانى رهفتارهکانى دواتر دهکات. توێژینهوه ئەزموونگەرییهکان پهیوهندیی پتهوی نێوان نواندن و ناساندنە کۆمەلایەتییهکان و رهفتاریان بەدیارخستووه. لە دەرەنجامەکانیشیاندا وەها دەرەکەوێت کە نمایش و ناساندنە جۆراوجۆرەکانی کۆمەلایەتی لە یەك پێگە و دۆخدا (کار، ھاویەشەکان، هەلوێستەکان، کۆمەلەکان و هتد) جۆرەکانی رهفتاری هەمەچەشن دیاری دەکەن. ئێمە بە تیببینیکردنی چۆنیەتی سەرھەلدان و پێشکەوتنی نواندن و

ناساندنی کۆمه لایه تی و هاوشیوه یی و چوونیه کیی نیوان سه ره له دان و نه رك و رۆله كه ی له بهرده وامبوون و په یوه ندیی دا رهنگه بگهینه دیاریکردنی وردترین رۆلی کرده کانی مه عریفی له رهفتاری کۆمه لایه تیدا.

درککردنی خه لکان په یوه ندییه کی پتهوی به مه سه له ی شروڤه کردنی ناراسته کانه وه ههیه، وهك باوه به ناماده ییه کی وه رگپراوی رهفتاریی خاوه ن سروشتیکی پتوه رکاریی داده ندریت، جا ئایا ناراسته کان تا چ ئاستیک کاریگه ریی له رهفتار ده که ن؟ رابوچوونه کان له هه مبه ر ئه م مه سه له یه دا جیاوازن، به لام زۆربه ی توژیینه وه کانی نوێ کۆکن له سه ر نه وه ی که له ژیر سایه ی هه لومه رجی دیاریکراودا ده توانی ناراسته کان به هۆی پتوه ره باو و ناسراوه کانه وه بپۆرین، هه روه ها له پیشبینیکردنی رهفتاری تاک و کۆمه له کانددا ده تواندری متمانه به ده ره نجامه کانی بکریت. له دهرووناسی کۆمه لایه تیدا زۆترین لیکۆلینه وه ی له باره ی له گۆپینی ناراسته کان ئه نجام دراوه. ده بیینین زۆربه ی بیردۆزه کان و به تایبه تیش بیردۆزی دوورکه وتنه وه و پشتیککردن (تنافری) مه عریفی و گۆپینی ناراسته کان به هۆی بینینی ئه و ناکوکیانه وه رووده ات که ده که ویتته نیوان ناراسته سه ره تاییه کانی تاک و نه وانه ی که سه رچاوه ی نوێی زانیاری پیشکه شیان ده کات، وه هایش باشتره که ناراسته کان به به شیکی نمایش و ناساندنی کۆمه لایه تی و سیستمی به هایه کان دابننن.

توژیینه وه پیاده کارییه کانی ناراسته کان گرنگیان به پرسه کانی وهك ده مارگیری و هه لاواردن داوه و بیردۆزه کانی یه که میش جه ختیان له سه ر گرنگیدان به ره گه زه که سییه کان کردووه ته وه (نموونه یه ك بۆ ئه م مه سه له یه ش ئه و توژیینه وه یه بوو که سه باره ت به که سییتی هه ژموون خواز و ده سته سه رداگردا ئه نجام درا)، به لام

تویژینه وه کانی دواتر ئه وه بیان روونکرده وه که هه لآواردن په یوه ندی به په یوه ستبونی کۆمه لایه تی و حه زی تاکه کانی کۆمه له کان هه به بۆ وه ده سه تهیتانی ناسنامه ی کۆمه لایه تی.

له روی لایه نه کانی پالنه ری ره فتاری کۆمه لایه تیشه وه، ئه و لیکۆلینه وانه ی که کارلیکی رۆژانه ی کۆمه لایه تیان شیکردووه ته وه، ئه وه بیان ده رخستوو که دوو ره هه ندی سه ره کی بوونیان هه به، ئه وانیش ره هه ندی ره فتاری هه ژموون و ده سه سه رداگرتن له به رانبه ر ملکه چی و ره فتاری ئه ریانه ی کۆمه لایه تی (به کی شکرانی په یوه سه ته ی یارمه تیدان) له به رانبه ر ره فتاری نه ری ی وه ک (دوژمنکار)ین. دوژمنکاریش له و بواران ه ی لیکۆلینه وه به که ده رووناسیی کۆمه لایه تی به ریژه یه کی زۆر به شداریی تیا دا کردوو. چونکه دوا ی ئاراسته بایۆلۆژییه کان که فرۆید و لۆره نس پیاده بیان کرد و جه ختیان له سه ر سروشتی که له به ری (تنفسی) دوژمنایه تی ده کرده وه، ئه و بیردۆزانه سه ریان هه لدا که له سه ر بنه مای فیریوونی کۆمه لایه تی و بیرۆکه ی بیهیوایی - دوژمنکارانه بونیاد نرابوون. به لام تیروانینی هه نووکه یی بۆ دوژمنایه تی به شیوه یه ک له شیوه کانی ره فتاری کۆمه لایه تی داده ندریت که هۆکاره کانی راهاتن و پالنه رایه تی دیارییان ده کن.

شەشەم: سایکۆلۆژیای گەلان و مۆرکی نەتەوهیی

ئەم بێردۆزه وهك شیوهیهك له شیوه کانی بێردۆزی دەروونناسی کۆمه لایه تی یه کهم جار له ناوه پاسته کانی سه دهی نۆزدهیه م له ئەلمانیا دا سه ریه لدا، سه رگه ی خۆیشی له یه که مایه تی (اولویه) کۆمه لگه گرتبوو، گوتبووی " گیان له سه رووی تاکه کانه وه یه و ته نها به هۆی بوونی گەل و نه ته وه کاملّ ده بیّت. ئەم بێرۆکه یه به تایبه ت له ئەلمانیا دا زۆر زه ق بوویه وه، چونکه ئه وساکه ئەلمانیا له چه ند هه ریم و مێرنیشینی جیا جیای دوور له یه کتری پێکهاتبوو، چه ندان بزووتنه وه تیایدا سه ریا نه لدا که داوای یه کخستنیان ده کرد. لازرسی فه یله سوف و شینتال ی زانای زمانناسی دامه زینه ری بێردۆزی سایکۆلۆژیای گەلان بوون و هه ردووکیان له سالی ۱۸۵۹ دا وتاریکیان به ناو نیشانی " رامانی ریخۆشکه ر بۆ مه سه له ی سایکۆلۆژیای گەلان " له گو فاری " سایکۆلۆژیای گەلان و زانستی زماندا " نووسی که له هه مان سالدا دامه زینرا. له م وتاره دا ئه و بێرۆکه یان دا رپشت که هیزه سه ره کییه کانی میژوو گەل یان (گیانی هه مه کییه) که له هونه ر و زمان و ئەفسانه کان و دابونه ریه کاندایه دیارده که ویت، به لام هۆشیا ری تاکه که سی ته نها ده ره نجامی گیانی گەل و ئه و یاسایانه یه که به پیتی ئه وه وه پێکدین.

ئەم بێرۆکه یه دواتر له سه ر ده سته فۆنت Wundt ۱۸۳۲-۱۹۲۰ پێشکه وت که به وه ده ناسریت یه که م دامه زینه ری تاقیگه ی دەروونناسییه. فۆنت یه که م جار له سالی ۱۸۶۳ دا وانه یه کی خۆیدا به ناوی (چه ند وانه یه ک سه باره ت به گیانی مرۆڤ و نازەل) بێرۆکه ی خۆی دا رپشت، به لام له سالی ۱۹۰۰ دا ده سته به نووسینی کتیبه فه به که ی

خۆی کرد که له ده بهرگ پیکهاتبوو و ناوی لێنا سایکۆلۆژیای گهلان. له بهرگی به که می ئەم کتیبەدا باسی له پۆلینکردنی دەروونناسی کردوو و گوتوویتی که دەبی له دووبەش پیکبیت، ئەوانیش دەروونناسی و فیسۆلۆژیای گهلانە که دەبی له تاقیگەدا به هۆی دەرونگه راییه وه شروڤه ی بگرت، به لام تاقیگه به که لکی شروڤه کردنی کرده به رزه کانی دەروونی وه ک بیرکردنه وه و قسه کردن نایهت. له بهرئه وه دەبی به سایکۆلۆژیای گهلان وه دهستپیکه ین که هیچ ریگه و شیوازیکی کارگهی تیادا به کارنایهت، به لکو شیکردنه وه بۆ به ره مه کانی رۆشنیری وه ک زمان و هونه ر و هتد ده کات.

دواتر فۆنت وازی له چه مکی (گیانی هه مه کی) ناپوون هینا، سایکۆلۆژیای گهلانیسی کرده زانستیکی وه سفی و سیفەتی واقیعی پیبه خشی به وه ی که وه های لیکرد شروڤه ی زمان و خوو و نه ریت و ئەفسانه کان بکات. له گه ل ئەمه یشدا بیرۆکه ی سه ره کی پشت چه مکه که له لای لازارۆس و شینتال و فۆنت پیکهاته ی دەروونی تاکه که ره گوریشه که ی ده گه رپته وه سه ر هۆشیاری گه ل. له بهرئه وه له سه ر دەروونناسی پیویسته بۆ شروڤه کردنی ئەم مه سه لانه ده روازه و به شیکی تایبهت له خو بگرت. له لای تاکیش له ته ک هۆشیاری تاکه که سیدا شتیکی دیکه هه یه که مۆرک و تایبه ته ندی ده به خشیته کۆمه له و نه ته وه یه ک.

به باوه ری ئیمه بیرۆکه ی سایکۆلۆژیای گهلان باوکی شه رعیی نه و بیرۆکه هاوچه رخیه که به مۆرکی نه ته وه یی ناودێرکراوه، ئەم بیرۆکه یه ش زۆر به توندی له دوای جهنگی دووه می جیهانی له میانی توێژینه وه سه بارهت به سه روشتی دوژمنکارانه ی گه لی ئەلمانی به دیارکه وت، چونکه ئۆبالی داگیرساندنی جهنگ خرایه ئەستوی

خه سلته زاله که ی هندی گه له وه که پالی پتوه ده نیت نه مه بکات، واتا نه ندامان و کهسانی نه و نه ته وه و گه لانه که سیتییه کی دوزمنکارانه یان هه یه .

جا بۆ نه وه ی چه مکی مۆرکی نه ته وه یی روونبکه ی نه وه، ده لئین: که دوو واتا له خو ده گرت، یه که م: چه مکیکی ناماریانه یه، واتا پشت به دابه شکردنی خه سلته و چه ند تایبه ته ندییه کی دیاریکراوی نه ته وه و گه لیک ده به ستیت، به م شیوه یه ده تواندریت بگوتری که که سیکي ئینگلیزی (له ناوه پاستدا) له نه مریکییه ک پارێزگارتره . دووهم: نامازه به وه ده کات که جۆره کانی رهفتاری کۆمه لایه تی به گه لیکي دیاریکراوه وه وه ستاوه، بۆ نمونه ده گوتریت چه شنی داپلۆسینه ری ده ستبه سه رداگر له نیو تاکه کانی کۆمه لکه یه کدا باوه که له که شیکي لیبورده یان که شیکي توندوتیژدا په روه رده ده بن . کلاینبیرگ نه وه ی به دیارخستوه که نه م دوو واتایه له یه کتر دابراو نین، چونکه خه سلته کانی تاکه کانی نه ته وه و گه لیک به شداری له پیکهاتنی سیسته کۆمه لایه تییه که ی ده کات، هه روه ها سیسته میش به شداری له دارپشتنی تایبه ته ندییه کانی تاکه کانی ده کات .

رهنگه یه کیک له وه سه رچاوه گه ورانه ی که به شداری له سه ره له دانی بیرۆکه ی مۆرکی نه ته وه بییدا کردوه نه و سامان و به ره مه ی زانیاری نه نترۆپۆلۆژی بیته که توێژه ران له هه مبه ر گه لانی سه ره تاییدا کۆیان کردوه ته وه، چونکه واپیده چیت نه م زانیاریانه بیرۆکه ی بوونی جیاوازی روون له نیوان (سروشته ی) نه و گه لانه روونبکه نه وه، به لام نابێ نه وه مان له بیر بچیت که نه و کۆمه لکه به ژماره که مانه و له گه ل یه کتر گونجاوانه جیاوازییه کی گه وره یان له گه ل گه لانی جیهانی نه مپۆدا هه یه، دروستیش نییه که چه ند گه شتاندنیکیان لۆ ده ره پینین و به سه ر گه لانی گه وره دا پیاده یان بکه ین، چونکه گه لانی

جیهانی نه مړوکه مان له نيو کړی دانیشتوندا جوراوجوره. له بهرته وه نه گری گوره نه وه په که جیاوازیی گوره له نیوان (سروشت و خووه کان) ی نه م کومه لانه دا ه بن، نه ک هر نه م، به لکو رنگه نه م جیاوازیانه گوره ترین له وانه ی که له نیوان گه لانی جوراوجوردا هیه. له گه ل نه مانه ی شدا هندی توپزه ر ه و لیا ندا وه بوونی مړکی نه ته وه یی گه لانی نه لمانی بسه لمینن، بونموونه (برکنن) ده لیت: له لای گه لی نه لمانی به گشتی سیفه تیک هیه که به (بارانویای روشنبری) ناوی بر دووه. هروه ها جور ده لیت: گه لی یابانی (دوژمنکارانه)، نه م هیش ده گه پته وه بو شیاندن و په روه رده کردنی چه قبه ستوانه ی مندال، به لام نه م توپزینه وانه له ره خنه ده رباز نه بوون، له بهرته وه راوبوچوونی باوی نیسته نه وه په که له مړکی نه ته وه پیدا به راستی جیاوازیی له نیوان جوره ها گه ل و تانانته له نيو کومه له جوراوجوره کانی نيو په ک گه لیشدا هیه. له بهرته وه نه م توپزینه وانه که مبوونه وه یانیش هر نه مان که به دوا ی نه م چه مکه دا ده گه رین.

جهوتهم: بیردۆزی سایکۆلۆژیای جه ماوهر

ئەمەیش یه کیکه له شیوه کانی ئه و بیردۆزانه ی که باس له یه که مایه تی و سه رایستبوونی تاک ده کات، به لام له ژێر سایه ی جه ماوهر دا ئه م تاکیه تیبه بزده بیته. ئه م بیرۆکه یه له سه ر ده ستی تاردی زانای کۆمه لناسی فه ره نسیدا سه ریه لدا که گوته بووی ره فتاری تاک له نیو جه ماوهر دا به له ده ستدانی ئه قلانیه ت و پشتبه ستان به لاماییکردنه وه ده ناسریته وه. دوا ی ناوبراویش سو سیۆلۆژیستی فه ره نسی گۆستاڤ لۆبۆن ۱۸۴۱-۱۹۳۱ له سه ر ئه م ریه ازه به رده وام بوو و سه رنجی خه لکانی بو سه ر دژیوونی نیوان کزی جه ماوهر و ده سه ته بزێر راکیشا.

لۆبۆن پێیوایه خه سه له ته سه ره کییه کانی جه ماوهر بریتین له:

نا ئاماده یی تاکیه تی (ئەمەیش دەبیته هۆی پێشه وایی کردن له لایه ن کاردانه وه و ره مه که کانی سه ره تایی).

زالبوونی هه لچوونه کان - (ئەمەیش دەبیته هۆی سه رکیشیکردن).

نه مانی لۆژیک (واتا نه مانی هه سه تکردن به به رپرسیاریه تی که سی). ئه م سیفه تانه یه و ده که ن کۆبوونه وه ی جه ماوهر ی بیته قه واره یه کی پڕ له هه راوزه نا و نارێک و بی سیستم، به مەیش پێویستی به سه رکردایه تیبه ده بیته که خۆی له نیو ده سه ته بزێردا ده بینیته وه. به لام بۆچوونی لۆبۆن له کاتی تێبینیکردنی ره فتاری هه شه مه تیکی جه ماوهریدا سه ریه لداوه که له دۆخی تۆقیندا بووه، دواتر به سه ر شیوه کانی دیکه ی جه ماوهریشدا گه شتێندراوه، له به ره وه بۆچوونه کانی زۆر زالمانه و بوونه و نه یه توانیوه لێکدانه وه یه ک له هه مبه ر راستینی په یوه ندی نیوان تاک و کۆمه له بیه خشیته.

هەشتەم : بێردۆزی رەمەکان لە لای ماکدۆگل

ئەو بێردۆزەیه که وایام ماکدۆگلی زانای دەروونناسی بریتانی دایناوه. ناوبراو بێرۆکه که ی خۆی له کتێبێکدا به ناوی (پیشەکیهک بۆ دەروونناسی کۆمه لایەتی) باسکردووه، ئەم کتێبه له ساڵی ۱۹۰۸ دا دەرچوو، ساڵی ۱۹۰۸ له میژووی دەروونناسی کۆمه لایەتیدا به ساڵیکی زۆر تاییهت داده ندریت که تیایدا پایه کانی ئەم زانسته به ته وای به رپاکران و راگهیه ندرا که زانستیکی سه ره خۆیه.

بێرۆکه ی سه ره کیی له لای ماکدۆگل ئەوه یه که رەمە که زگماکیه کان هۆی رهفتاری کۆمه لایەتین. رەمە که کان به پای ناوبراو چەند ره وتیکن و له لایه ن بۆ ماوه وه دیاریکراون بۆ به تالکردنه وه ی ئەو وزه ده ماریبانه ی که ره مە ک و هه لچوون به یه که وه ده به ستنه وه، هه ر ره مە کیکی سه ره کیش هه لچوونیکی تاییهت به خۆی هه یه و وروژاندنه که یشی له ئه رکی ره مە کدا ده بیته به شیکی سه ره کیی.

ره مە که کانیش خزمه تی ئامانجیکی گه وره تر ده که ن، ئه ویش پالنه ره بۆ ئە نجامدانی رهفتار و چالاکیه ک. له لای ماکدۆگل مڕۆف بوونه وه ریکی ئامانجداره و هه ر رهفتاریکی مڕۆفیش مه به ستیکی له دواوه یه، له به رئه وه ئەو سايکۆلۆژییه ی که دایه ئناوه به سايکۆلۆژیای ئامانجدارو سايکۆلۆژیای مه به ست (هۆرمی) ناو دێرکردوه، (وشه ی Horne) وشه یه کی یۆنانیه و واتای (به رته مابوون، چه ز، ئاره زوو) ده گه یه نی. گشت رهفتاریک مه به ست و ره مە کیک له پشتیه وه یه که هه لچوونه کان ده وروژینی به شیوه یه که به هۆی چالاکی و جووله ی مڕۆفه وه ئەو مه به ستانه دینه دی. ناوبراو ره مە ک و هه لچوونه به دوا داهاتووه که ی به یه که وه گریداره، حه وت جووتی به یه که وه گریدراو هه ن، وه ک: ره مە کی جه نگردن که هه لچوونی توو په یی و ترسی به دوا دادیت، ره مە کی تاکایه تی

که هه لچوونه که شی پاراستنی خوده، ره مه کی بونیادنان که هه لچوونه که ی قۆزه نکرده وه یه، ره مه کی میگه ل که هه لچوونه که ی په یوه سته بوونه. له کۆی ئه و ره مه ک و مه به ستانه ی که وه ک ئامانج هه ولیان بۆ ده دات گشت ده سته گۆمه لایه تیه کانی وه ک خانه واده و جۆره ها کرده ی کۆمه لایه تی وه ک ئالۆیر و هند په یدا ده بن.

بیرۆکه ی لیكدانه وه ی ره فتاری کۆمه لایه تی له سه ر بنه مای ره مه که کان که وتوه ته به ره خنه ی زۆره وه که گرنگترینیان ئه وه یه که ئیمه ناتوانین جۆره کانی ره فتار له سه ر بنه مای ماکدۆگل لیكدبه یه وه ته نها ئه و ره مه کانه نه بن که ره مه که هۆکاره که ی پختی ده بینینه وه و ناودیژی ده که یین. ئه وه روونه که ناوانان له ره مه کێک لیكدانه وه بۆ ره فتاریک ناکات و پیشبینیشی ناکات، مه سه له که گه یشتووه ته ئاستیک که هر ره فتاریک ره مه کێکی تایبه ت به خۆی هه بیته.

هه روه ها توێژینه وه کانی ئه نترۆپۆلۆژی ئه وه یان سه لماندوووه که هه ندی هۆزه ن به هیه جۆریک دوژمنایه تیان تیادا به دیارناکه ویت، جا له و کاته ی گشت که سانی خاوه ن بیردۆزی ره مه که کان کۆکن له سه ر ئه وه ی که دوژمنایه تی ره مه کێکی سه ره کیی گشت که سیکه، ئه وا نه بوونی له لای هه ندی که سدا ده بیته به ره نگاریبوونه وه یه کی سه ره کیی بیردۆزه که. پرسه که یش له دۆخی هه ندی هۆزدا به دیارده که ویت که خولیا و حه زی به مولککردنیا ن نییه و ده مانگه یه نیته سه ر ئه و راستیه ی که لیكدانه وه ی که سانی ئه م بواره واتا که سانی سه ر به بیردۆزی ره مه ک، له ره فتاری مروییدا ته نها وه سفیکی ئه و ره فتار و چالاکیانه یان کردوووه که مروف ئه نجامیان ده دات و لیكدانه وه یه کی راستینی نییه، چونکه ره مه که کان وه سفی ره فتار ده که ن و لیکی ناده نه وه.

هەروەها ئەو بۆچوونەى که پێیوایە مرۆڤ لەبەر بوونی رەمەکی دوژمنکاری شەپدەکات، سەبارەت بەم رەفتارە زانیاریی ئێمە کەم و زیاد ناکات. هەرچۆنێک بێت کەسانی پەسپۆرپی ئەم بوارە لەنیوان خۆیاندا لەسەر ژمارەى رەمەکەکان رێکنەکەوتوون، چونکە هەندیکیان گریمانەى ئەوەیانکردووە کە دوورەمەک هەیە، هەندیکى دیکەشیان شیمانەى هەژدە رەمەکیان کردووە، هەندیکى دیکەشیان هەولیان داوە بۆ هەر رەفتاریکی دیاریکراوی مرۆڤ رەمەکیک دابنین.

بەلام ئەوەى ئێستە باوە ئەوەیە کە چەمکی رەمەک پتر بۆ ئازەل و گیاندارانی دیکە دەگونجیت نەک بۆ مرۆڤ. هەروەها پێناسەکەیش وردتر بوووتەو و رەمەک بە رەفتاریکی تایبەت ناو دەبریت کە تایبەتە بە جۆرە نەژادیک، واتا شتیوازێکی رەفتارییە کە بەشیوەیەکی ریزەیی هەموار ناکریتەو. هەرچەندە جۆرەها رەفتاری مرۆیی نین کە بەومانایە بتوانین بە رەمەک ناوی بیهین، بەلام ئەگەرێک هەیە کە بەچەند ئامادەییەکی رەمەکی دێینە سەر دۆنیاوە کە بەهۆی شارەزایی و ئەزموونەو دەستکاریان دەکریت و هەمواردەکرێنەو.

دەبێ ئەوە بزانی کە رۆشنگیری و ئەزموون و شارەزایی و پیشکەوتن، بەدریژایی هەزاران سال رەفتاری مرۆفیان هەموار کردووتەو و دەستکاریان کردووە، بوونی رەمەکەکانی مرۆیییش لەپەڕی لێکدانەوێ پالنه‌ره‌کانی ئەنجامدانی رەفتاری کۆمەلایەتیدا بووتە مەسەلەیه‌کی بێبایەخ.

نۆیه م: بیردۆزی کرچفیلد

کرچفیلد پتیوایه که پالنه رایه تی داینه مۆ و هۆیه دینامیکیه که ی رهفتاره. ناوبراو له بیردۆزه که ی خۆیدا که له بواری دەروونناسی کۆمه لایه تیدا به باشترین بیردۆزی مه عریفی داده ندریت، ئاماژه ی به چهند سه لمیندراو و راستییه کی نیو بیردۆزه که ی خۆی کردوه، نه وانیش:

۱- یه که ی گونجاو بۆ شیکردنه وه ی پالنه ری یه که ی به شه کین که مامه له له گه ل پتیوستی و ئامانجه کان ده که ن.

۲- دینامیکیه کانی رهفتاری به شه کی له بواری راسته و خۆی دەروونیدا سه ره له دات و لایه نه میژوو ییه کانیش گرنگ نین، کاتی ده سه لاتداریش کاتی هاوچه رخه، نه و شته ی له میژووشدا گرنگه ده بی ئاماده یی هه بیته بۆنه وه ی کارا بیته.

۳- تیکچوونی سه قامگیری له بواری دەروونیدا ده بیته هۆی چهند گرژیه ک که کاریگه ری به سه ر زانیاری و درککاری و کرداردا ده بیته، ئارسته کانی ئه م کاریگه ریانه ییش به ئارسته ی دروستکردنی بونیاد و قه واره یه کی دەروونی سه قامگیرتر ئارسته ده گریته. هاوسه نگیی دەروونیش له و کاته دا تیکده چیت که پیداو یستی و هه زه کان تیرنه کرین، ئه م تیکچوونه ییش کاریگه ری به سه ر درککردن و مه عریفه و کرداری تاکه وه ده بیته و دواتریش مرۆف به داوی پیداو یستییه که دا ده گه ریته تا پیداو یستییه که کاله ده بیته وه و پالنه رایه تیه که ش به ره و چاره سه رکردنی ئه و پیداو یستییه ئارسته ده گریته.

۴- بیه یو ابوون له گه یشتن به ئامانج یان شکسته ییان له دابه زاندنی گرژیدا ده بیته هۆی چهنده ها جوړه رهفتاری جیا جیای گونجینه ر و نه گونجینه ر.

۵- هه ندی رینگه و شیواز هه ن که له هه مبه ر تاکدا تایبه تمه ندییان دیاریکراوه و وابه سته ی وه دیهیتانی ئامانجه کان و دابه زاندنی گرزیه کانه، ده شکری تاک فیتری ئه م رینگه و شیوازانه ییش بکریت و له لای جینگیر بکریت که رهنگه فیلبازانه و پیداکرانه و قرچۆکانه بن.

۶- کاتیگ تاک درک به وه ده کات که ئه ندامیکی کۆمه له یه، گشت تایبه تمه ندیه کانی ئه و تاکه که رووبه پووی تایبه تمه ندیه کانی کۆمه له ده کریت وه به هۆی ئه ندامبوونه که ی له کۆمه له که وه کاریگر ده بیته و کاریگریه که به شیوه یه ک به ره و ناساندن و نواندن و به راوردکاری ئاراسته ده گری، وه ک: کۆمه له (حزب) که تایبه تمه ندیی دیاریکراوی هه یه. کاتیگیش رووبه پووی تاکیک ده بینه وه و به تایبه تمه ندیه کانی کۆمه له که به راوردی ده که یین، بۆنموونه کاتی ده لئین: ئه ندامی حزبیگ بیروبوچوونی وه ها و وه های هه یه و به وه به مه ده ناسریته وه. باوکیش به ژماره ی ئه و تایبه تمه ندییانه به راورد ده که یین که کۆمه له که پیی ده ناسریته وه، جا وه ها درک به تاکه که ده کریت یان سیفه ته که ی هاوشیوه ی سیفه تی کۆمه له که یه، یانیش جیاوازه.

سه ره له نوئی ریکخسته وه ی مه عریفیانه:

۱- کاتی بیهبابوون له گه یشتن به ئامانجه کان دیته کایه وه، ریکخسته نیکی مه عریفیانه سه ره له ده ات، سه ره له نوئی ریکخسته وه که ییش به ره و دابه زاندنی ئاستی ئه و گرزیا نه ده چیت که هه لۆیسته که ی بیهبابوون پیکیده هیتنی، چونکه کاتی مرۆڤ شتیکی ده ویت و له وه ده ستهیتانی شته که دا بیهبوا ده بیته، هه لۆیسته که دووباره ده کاته وه. کاتیگیش هه لۆیسته که دووباره ده بیته وه، ئه و زیاده کارییه کی مه عریفی

نوئ له هه مبه ر هه لویسته نوپیه که کاریگری شاره زایی و نه زموونه کانیشی ده خاته سه ر.

۲- کرده ی سه رله نوئ ریڅخسته وه ی مه عریفی له زنجیره یه ک ریڅخستنی به یه کتر وابه سته پیکدیت که به شیوه یه کی قووجه کی پیکهاتووه .

۳- بونیاده مه عریفیه کان به پپی بنه ماکانی ریڅخسته که، له میانی کاته وه به چهنه گورانکارییه کی پله پله تیده په پیت .

۴- ناسانی و خیرایی روودانی کرده ی سه رله نوئ ریڅخسته وه ی مه عریفی به ناماژهی ناستی تایبه تمه ندبوون و جیابوونه وه ی یه که م بونیادی مه عریفی دیاریی ده کریت.

دەیهەم: بێردۆزەکانی دانەپال:

شرۆڤەکردنی چەمکی دانەپال لەگەڵ ژمارەیهکی زۆری گۆپانکارییهکان وەك نامراز و چارهسەى گرفت و درككردن و نیکه رانی و لەئەستۆگرتنی بەرپرسیاریهتی و ریزگرتن لەخود و فشارهکانی دەروونی و یادگە و توندوتیژی بەکۆمەل و چەندان گۆپانکاریی دیکەى دەروونی و کۆمەلایەتی شرۆڤەکراون، چەمکی دانەپال لە زۆریه بوارهکانی دەروونناسیدا و بەتایبەتیش دەروونناسی کۆمەلایەتیدا شرۆڤەکراوه.

بێردۆزەکانی دانەپال نامازە بە چۆنیەتی لیکدانەوهی تاکەکان دەکات لەهەمبەر ئەو رووداوانەى که لە ژینگە و دەورووبەریاندا روودەدات. دانەپال مانا بە رووداوهکانی جیهانی دەرەکی و ناوهکی دەبەخشیت، واتاکەى ئەو یە که چۆن خەلك لیکدانەوه بۆ هۆی رووداوهکان و هۆیهکانی رهفتارهکانی کهسانی دیکە دەکن لەهەمبەر وروژێنەر و ئەو بابەتانەى که مامەلەى لەتەکدا دەکن، بەو مانایەى چۆن خەلك وەلامى ئەو پرسیارانە دەدەنەوه که بە بۆچی دەستپێدەکن؟ واتا ماهیەتی درککردنی کۆمەلایەتی بۆ رهفتارهکه.

بێردۆزی دانەپال لە دوو ئاراستەدا خۆی دەنوێنی، یەکهەم: شیمانەى ئەوه دەکات که هۆیهکی (السببیه) پشت بە کۆمەلێک شیوهی مەنەجی و کرۆکیی رووداوهکان دەبەستێ که رەنگە جارێکی دیکەش لە هەلوێستەکاندا رووبدەنەوه، بەواتایەکی دیکە لە هەولدانى خۆی بۆ لیکدانەوهی رووداوهکان پشت بە پەيوەندی نێوان زانیارییهکانی بەردەست و بەلگە و نامازەکان دەبەستیت.

ئاراستەى دووهمیش پشت بەو شیمانەیه دەبەستیت که پێیوايه مۆڤهکان ئەو چەمکه پێشوهختانەیان لەبارەى هۆیهکیدا هەیه و پێشبینی دەکن، ئەم زانیاریهش رینگە بە تاکەکان دەدات شیوهیهکی مەنەجی رهفتار بە رینگهیهکی کورت جیبەجی بکن.

۱- بىردۆزى دانەپالى رۆتەر

هەلئىكە لەنىوان دوو ئاراستە لە دەروونناسیدا، ئەوانىش ئاراستەى رەفتارى و ئاراستەى مەعریفانەى لىكدانەوہى ئەو شتانەىە كە لە هەلئۆستەكاندا رووبەرووی تاكەكان دەبنەوہ و دركردنە بەھۆیەكانى روودانىان.

رۆتەر گەشەى بە چەمكى چەقى كۆنترۆلى داوہ كە بە چەمكە ھاوچەرخەكانى دەروونناسى دادەندرىت، چونكە بە گرنكىدانى چەندان زانا كاریگەر بووہ و بە سەرچاوەیەكى سەرەكىى تاك دادەندرىت كە لەمیانىەوہ لىكدانەوہ بۆ ئەو شتانە دەكات كە لەھەلئۆستەكاندا رووبەرووی تاكەكان دەبیتەوہ و درك بە ھۆى روودانىان دەكرىت، چونكە تاك یان ئەمە بۆ ئەو ھۆكارانە دەگەپنیتەوہ كە پەيوەندیان بە كەسیتىیەكەىەوہ ھەىە ھەك (ھۆكارەكانى ناوہكى ھەك كارامەىى و ھەول، واتا بەرپرسى ئەو شتانەن كە بەسەرى دین)، یانىش دەیاندا تە پال چەند ھۆكارىكى رىكەوتى و قەدەر و بەخت و ھىزى خەلكانى دىكە، واتا كەوتوو تە ژىر كۆنترۆلى ھىزى دەرەكى كە ھىچ توانایەكى نىیە بۆ ئەوہى كاریگەرىى لەسەر بەجىبھىتلى. ھەروہا رۆتەر ئاماژەى بەو ھەسفانە كردووہ كە ھەسفى ئەو كەسانەى پىدەكرىت كە چەقى كۆنترۆلى ناوہكییان ھەىە، گرنكترىن سیفەتەكانىش برىتىن لە:

۱- ئەوان ئاگایى و زىتەلەىیەكى زۆرترىسان لەھەمبەر ئەو گۆرپانكارىیە جۆرەجۆرانەى ژىنگە ھەىە كە لەھەمبەر رەفتارى ئایندەىیاندا زانىارىى بەسوودیان پىدەبەخشىت.

۲- بۆ چاكتركردنى ژىنگەى دەوروبەریان ھەنگاوى كارا و شروڤەكراو دەگرنە بەر.

۳- بەرپەرچى ئەو شتانە دەدەنەوہ كە رەنگە بیانورژىتینىت و لەخشتەیان بەرىت.

بەلام ئەو كەسانەى كە چەقى كۆنترۆلىيان دەرهكییە، گزنگترین سیفەتیان ئەمانەن:

۱- نەرییبووونىكى گشتى و لاوازیی بەرەمیان هەیه.

۲- لەهەمبەر بەرگەگرتنى دەرهنجامى ئەو كار و رهفتارانەى ئەنجامى دەدەن، زۆر

بەكەمى هەست بە بەرپرسیاریهتی دەكەن.

رۆتەر پێیوایه چەندان جۆر مەلەبەندى كۆنترۆلى دەرەكى هەن:

۱- دەتواندریٔ بە بەخت و ریکەوت Luckr- chance ناویریت، ئەمەیش باوهرپی

تاكەكان دروستەكات بەوہى كە جیہان پێشبینى ناکریت (نەزانراو و ونە).

۲- قەدەر ئەوہ لەلای تاكەكان دروستەكات كە ناتوانن رەوتى رووداوەكان بگۆپن،

چونكە ئەو رووداوانە پێشتر بریاریان لەسەر دراوہ.

۳- هێزى خەلگانى دیکە، و اتا خەلگانى دیکە هەن كە توانا و کاریگەرییان لە

خودى كەسەكە زۆرتەر.

۴- رەنگە پەيوەندىی بە بەخت و ریکەوت و قەدەرەوہ هەبیٔ، جیہان بەشیوہیەك

ئالۆزە كە ناتواندریٔ خوڤى و رووداوەكانى پێشبینى بكریٔ. ئەمەیش لەبەرئەوہیە

چونكە خودى تاك مەسەلەكانى لى تیکەل دەبیٔ و تییان ناگات و ناتوانیٔ پێشبینیان

بكات و بەرزەفتیان بكات.

رۆتەر و قوتابیانی ئەوہیان روونکردووەتەوہ كە واپێدەچیت ئەم جۆرە مەلەبەندانەى

كۆنترۆلى دەرەكى جیواوزین، بەلام پەيوەندیان بەیەكەوہ هەیه. لەمیانى

هەلوێستیشەوہ روو دەكریتە مەلەبەندى كۆنترۆلەكەوہ، یانیش لەمیانى دۆخیكى

دەروونیەوہ كە تاییەتمەندییەكانى تاكەكە لەگەل رووداوەكە كار لیک دەكەن و

تاكەكان بەپێى ئەو پلە و ئاستەى هەیانە ئەو بەرپرسیاریهتە دەگرنە ئەستۆ كە لە

هەلوێستیک سەرچاوە دەگریت.

له‌سه‌ر ئه‌م بنه‌مایه‌وه باوه‌په‌یوون به‌مه‌لبه‌ندی کۆنترۆلکار به‌شێوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی پشت به‌ ئاستی درککردنی تاك ده‌به‌ستیت له‌هه‌مبەر په‌یوه‌ندی نێوان ره‌فتاره‌کان و کاردانه‌وه‌کانی ژینگه‌یی و ئاستی هه‌ستکردنی به‌ به‌رپرسیاریه‌تی له‌ئاست رووداوه‌کاندا، چوونکه‌ کرۆکی مه‌لبه‌ندی کۆنترۆل باوه‌په‌یوونه به‌ بوونی په‌یوه‌ندی له‌نێوان کار و ئه‌نجام، تاکیش به‌پێی ئه‌و ئاسته‌ی له‌م مه‌سه‌له‌یدا هه‌یه‌تی، له‌هه‌مبەر ئه‌و شتانه‌ی به‌سه‌ری دیت، به‌رگه‌ی به‌رپرسیاریه‌تی که‌سی ده‌گریت.

کاتی تاك باوه‌په‌وه ده‌هینیت که‌ ده‌ره‌نجامی ئه‌رییی و نه‌رییی، زاده‌ی لۆژیکیانه‌ی کردار و ره‌فتاری تایبه‌ت به‌خۆیه‌تی، ئه‌و تاكه‌ وه‌ها وه‌سف ده‌کریت له‌و که‌سانه‌یه‌ که‌ مه‌لبه‌ندی کۆنترۆله‌که‌ی ناوه‌کییه‌، به‌لام کاتی تاکێکی دیکه‌ باوه‌په‌ی وه‌هایه‌ که‌ ده‌ره‌نجامی ئه‌رییی و نه‌رییی ره‌فتار و کردار ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ رووداوه‌کان و په‌یوه‌ندیان به‌کرداره‌ تایبه‌ته‌که‌یه‌وه‌ نییه‌، به‌لکو ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ هێزه‌کانی ده‌ره‌وه‌ی خودی خۆی، ئه‌وا ئه‌و تاكه‌ وه‌ها وه‌سف ده‌کریت که‌ مه‌لبه‌ندی کۆنترۆله‌که‌ی ده‌ره‌کییه‌.

له‌هه‌مان کاتدا رۆته‌ر ئاماژه‌ی به‌وه‌شکردوه‌ که‌ ئه‌و تاکانه‌ی مه‌لبه‌ندی کۆنترۆلی به‌رزی ناوه‌کیان هه‌یه‌، ره‌نگه‌ له‌ بواری سیاسه‌ت و هزر و هونه‌ردا داھینه‌ر و نوێگه‌رین.

له‌کاتی قسه‌کردن له‌سه‌ر کۆنترۆلدا هه‌رده‌بێ ئاماژه‌ به‌ چه‌مکه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی بێرئۆزی رۆته‌ر بکه‌ین که‌ خۆیان له‌م خالانه‌دا ده‌بیننه‌وه‌:

۱- ئیمکانیه‌تی ره‌فتار: ئه‌مه‌یش مانای ئه‌وه‌یه‌ ئه‌گه‌ری روودانی هه‌ر ره‌فتاریک له‌ هه‌لۆیستیک یان هه‌لۆیسته‌کاندا، په‌یوه‌ندی به‌ هه‌ر پالپشتکار و پته‌وکاریک یان چه‌ند پالپشتیکه‌وه‌ هه‌یه‌، واتا ئه‌و شیمانیه‌ی که‌ ره‌فتاریکی دیاریکراو وه‌ک ئاماژه‌ی پێشبینیه‌کانی تاك رووده‌دات، به‌های پالپشتی ره‌فتاریک له‌ هه‌لۆیستیک دیاریکراویدا به‌دیار ده‌خات.

۲- پیشببینیکردن؛ نه و نه گره یه که تاك له هه مبه ر نه و پرسه دا ده یگریته بهر که پالپشتیکی دیاریکراو وه ک ناماژه یه کی ره فتاریکی دیاریکراو رووده دات که له هه لوپستیک یان هه لوپسته کانی دیاریکراو دا نه جامی ده دات.

چوونکه هر ره فتاریک به پالپشتیکردنیک به سترا یه وه ده بیته هوی سه ره لادانی پیشببینیکردن، له بهر نه وه هر پیشببینیه کیش له سه ر بنه مای تاقیکردنه وه و نه زمونه کانی رابردوو بونیاد ده ندریت.

۳- به های پالپشتیکردن؛ واتا پله ی بزارکردن و به باشترا زانیی پالپشتیک له نیو کومه لیک پالپشتدا، به مرچیک نه گره کانی نه م پالپشتیکردنانه هر هه موویان یه کسان بن.

۴- هه لوپستی دهروونی؛ بو پیشببینیکردنی ره فتاریک سوود له م چه مکه وهرده گیریت، چوونکه هه لوپستی دهروونی نه و شته یه که تاك له روانگه ی تایبه تی خۆیه وه ده ستنیشانی ده کات.

۲- بیردۆزی هایدر:

هایدر شیمانه ی نه وه ی کردوو که بیردۆزی دانه پال له چوارده وری هۆیه کیی روودانی نه و شت و رووداوه کان ده خولینه وه، چوونکه هر تاکیک ملکه چی هیزی ژینگه ییه وه ک نه و فشاره ی خه لکانی دیکه ده یخه نه سه ر، گشت تاکیکیش ناماده یی جیا جیای هه یه، وه ک ناراسته و چه ز و مه یل و توانا و خه سه له ته کانی که سی، نه م ناماده ییانه ش ریگه به و هیزانه ده دن له میانی تیکه له و ناویته ی جۆراو جۆر به ریگه ی جیا جیا کاربکه ن.

ھەر ھەروەھا ئاماژە بە ھەش دەكەت كاتى ھۆزەكانى ژینگەىى كاریگەر ییان بەسەر رووداوەكان زۆر بە ھۆز دەبیت، ئیتمە تیببىنىى دوو جۆرە كەس دەكەین كە لە كاردانە ھەكانى خۆیاندا جیاوازیان لە نۆیاندا ھەیە، ھەندىكیان كەلەپرەقن و برپار و دەرەنجامەكانى رووداوەكە رەتدەكەن ھەو و زۆر بە سووربوون و كەلەپرەقىی ھەو بەرپەرچى ھەولەكانى وروژاندن و لەخشتە بردنەكان دەدەن ھەو و نایەن ھیچ شتىك كاریان لىبكەت، ھەندىكى دىكەش چۆك دادەدەن و زۆر بە ئاسانى قبولى دەكەن. تاكیش لە ژینگەدا باوھەپى بە بوونى پەيوەندىى نۆیان ھۆ و دەرەنجام ھەیە و لە ھەمبەر ئەو شتانەى روودەدەن ھەست بە بەرپرسىارىیەتى كەسى دەكەت، ئەمەیش بە دانەپالى ھۆیەكى كەسى ناودەبریت.

بەلام ھۆیەكى ناكەسىتى، ئاماژە بە ھەلوستانە دەكەت كە تاك لە پشتیانە ھەو مەبەستى نییە رەفتارىكى دیارىكراوى لى بەرھەم بىت، یانىش رەفتارەكە ئەنجام دەدات و لە دەرە ھەو ھەستى خۆیدا روودەدات، بە مانایەى كە ھەندى ھۆزى دەرەكى لە ژینگەدا ھەن و دەبنە ھۆى روودانى ئەو رەفتارە. ھەر ھەو لىرەدا تاك باوھەپى ھەو دەبیت كە لە ژینگەدا پەيوەندىى لە نۆیان رەفتار و كاردانە ھەو دا بوونى نییە.

رۆتەر لە شوپىنىكى دىكەدا دەلێت: ھەردەبى ھەندى كارلێك بە شىوھەپى كى مەبەستدار لە نۆیان ھۆیەكانى كەسى و پالئەر یەتیدا ھەبیت، ھەر ئەمەیشە دەبیتە پالئەرى رەفتار. بىردۆزەكە جەختى لەسەر ئەو كرىووەتەو كە رەفتار بە ھەو دانانرى بە ھۆزىكى دەرەكى یان ناوھەپى پالى پىوھەرابى ئەگەر تاكەكە مەبەستى نەبووبیت بە ئامانجىكى دیارىكراو بگات، بەم شىوھەپە مەبەست و پىشبینكردن و بە ھەو لە ئاراستەى مەعرىفیانەى لىكدانە ھەو رەفتاردا دەبنە چەمكى سەرھەپى.

دانه پالی هۆیه کیی که سی وینه ی به رزه فتیکی ناوه کی ده بیّت له به رانه ر دانه پالی هۆیه کی نا که سیتیدا که نوینه رایه تی وینه ی به رزه فتی ده ره کی ده کات، وانا ره فتار یان له ناوه وه ی تاکه که لیکده دریتته وه و بیرۆکه یه کمان له باره ی توانا و ناماده ییه کانی تاک پیده به خشیت، یانیش له ده ره وه یه و له ژینگه ی ده وره یه ری تاکه که یه .

هه ره ها هایدر نه وه یشی خستوه ته سه ر که کرداره کانمان به هۆی درکردنمان له هه مبه ر رووداوه کانه وه کۆنترۆل ده کریت نه ک له میانی نه و شته ی که به شیوه یه کی راسته قینه رووده ات، چونکه نه گه ر درک به رووداوه نه که یه نه هه چ کاریگه رییه کی به سه ر ره فتارمانه وه نابیت.

بەشى سىيەم

شياندن و پەرودەي
كۆمەلەيەتى

پیناسه که ی.

ئامانجه گانی.

شیوه گانی.

رۆلی شیاندن و پهروهردی کۆمه لایه تی له پیکهاته ی بونیادی

دەروونیدا.

دهستگه گانی.

شیانندن و په روه رده ی کومه لایه تی

نامانجی کرده ی فیبریون ناماده کردنی کورپه و دواتر مندال و که سی پیگه یشتووه بونه وه ی بجیته ریزی کومه لگه و خوی له گال پیوه ره کانی کومه لایه تی و به هایه باوه کان و نه و کومه لانه بگونجینیت که ده بیته نه ندامیان و له وه ده گات که نه رک و مافه کانی چین. هه روه ها نه و رۆله گونجاوه ی پوس ت و پیگه که ی خوی فیترده بی ت و ده زانیت خه لکیش نه رک و ماف و رۆلیان چیه .

پیناسه ی شیاندنی کومه لایه تی:

کرده ی فیبریون و فیترکردن و په روه رده یه و له سه ر بنه مای کارلیکی کومه لایه تیدا بونیاد دهنریت و نامانجیشی نه وه یه تاک ره فتار و پیوه ر و خولیا و ناراسته ی گونجاوی هه مبه ر نه و رۆله دیاریکراوه کومه لایه تیان ه فیتریبیت که توانای نه وه ی پیته به خشیت له گال کومه له بگونجیت و هه ماهه نگی و گونجانی کومه لایه تی له گالدا به رقه راریکات و تیکه لیبون و ناویته بوونی به ژیان ی کومه لایه تی فه راهه م بکات.

* کرده ی گورپین و وه رچه رخانندی بوونه وه ری زیندووه بۆ بوونه وه ریکی کومه لایه تی.

* کرده ی پیکهینان و دروستکردنی ره فتاری کومه لایه تیان ه تاکه که سه .

* کرده ی فیبربوونی کومه لایه تی تاکه که تیایدا ریگه ی کارلیکی کومه لایه تی و رۆله

کومه لایه تییه کان فیترده بی ت و دهنوینیت و نه و پیوه ره کومه لایه تییان ه وه ده سنده هینی که دیاریکه ری نه م رۆلانن.

* کرده ی گه شه کردنه که تاک تیایدا له مندالئیکی بیده سه لات و پشتبه ستوو به خه لکانی دیکه، که تنها نامانجی تیرکردنی پیداو یستییه فیسبولژییه کانه ده گوریت و ده بیته تاکئیکی پیگه یشتوو که درک به مانای به پرسیاریه تی کۆمه لایه تی ده کات و ده شزانی چۆن وه نه ستوی بگریت و هه لچوونه کانی به رزه فت بکات و له تیرکردنی پیداو یستییه کانیشیدا ره چاوی پیوه ره کانی کۆمه لایه تی ده کات و درک به به هایه کانی کۆمه لگه ده کات و ده توانیت په یوه ندیی ساغ و دروست له گه ل خه لکانی دیکه دا دروست بکات.

چیلر وه ها پیناسه ی شیاندنی کۆمه لایه تی ده کات به وه ی که کرده یه کی هه مه کییه و تاک به هۆیه وه ناراسته ده گریت تاکو ره فتاره راسته قینه کانی خۆی له بوارئیکی دیاریکراوترا گه شه پیدبات، نه ویش بوار و ماوه باو و په سندکراوه کانه به پیتی نه و پیوه ره کۆمه لایه تیانه ی که له سه ری په روه رده بووه .

هه روه ها بارسۆنزیش وه ها پیناسه ی شیاندنی کۆمه لایه تی ده کات به وه ی که بریتییه له کرده ی فیرکردنیک که پشت به سرووش (تلقین) و لاساییکردنه وه و یه کبوون ده به ستیت له گه ل چه شنه نه قلی و سۆزی و ناکارییه کانی مندال و که سی پیگه یشتوو، کرده یه که و نامانجی ناویته کردنی ره گه زه کانی رۆشنبرییه به ره وته کانی که سیتی و کرده یه کی به رده وامی بیگۆتاییه .

شیاندنی کۆمه لایه تییه کرده ی فیربوونی کۆمه لایه تییه که تاک به هۆی کارلیکی کۆمه لایه تی و رۆله کۆمه لایه تییه کان فیری ده بیته، هه روه ها نه و پیوه ره کۆمه لایه تیانه ش وه رده گریت که نه م رۆلانه دیاریی ده که ن.

شیانندی کۆمه‌لایه‌تی کرده‌یه‌که کارلیک و گۆپان له‌خۆیده‌گریت، تاک له کارلیکی
 خۆی له‌گه‌ڵ تاکه‌کانی کۆمه‌له‌که‌یدا دانوستان له‌باره‌ی پێوه‌ره‌کان و رۆله‌کانی
 کۆمه‌لایه‌تی و ئه‌و ئاراسته‌ ده‌روونی و که‌سیانه‌ ده‌کات که ده‌ره‌نجامی ئه‌م کارلیکه‌ن.
 شیانندی کۆمه‌لایه‌تی کرده‌یه‌کی به‌رده‌وامه‌ و ته‌نها تاییه‌ت نییه‌ به‌ قۆناغی
 مندالییه‌وه، به‌لکو تا ته‌مه‌نی پیری به‌رده‌وام ده‌بیت.

ئاما نجه كانی شیاندنی کۆمه لایه تی

به رجه سته ترين ئاما نجه كانی شیاندنی کۆمه لایه تی نه مانه ن:

- ۱- وه رگرتن و وه ده سته پنهانی نه و پيوه ره کۆمه لایه تيانه ی که ره فتار به رزه فت ده که ن و ئاراسته ی ده که ن.
- ۲- فیربوونی رۆله کانی کۆمه لایه تی.
- ۳- وه ده سته پنهان و وه رگرتنی زانیاری و به ها و ئاراسته و خولیا و گشت چه شنه کانی ره فتار.
- ۴- وه ده سته پنهان و وه رگرتنی ره که زه رۆشن بیرییه کانی کۆمه له به شیوه یه ک بیته به شیک له پیکهاته ی که سیتیبه که ی.
- ۵- کۆرینی مندال له بوونه وه ریکی با یۆلۆژییه وه به ره و بوونه وه ریکی کۆمه لایه تی.
- ۶- فیربوون و ئاشنا بوون به دابونه ریته با وه کانی کۆمه لکه و راهینهان له سه ر شیوازه کانی وه دیه پنهانی پیداویستییه کان.
- ۷- وه ده سته پنهانی توانای پیشبینی کردنی کاردانه وه کانی که سانی دیکه به ره و ره فتار و ئاراسته کانی.

شیۋە و جۆرەكانى شياندىنى كۆمەلایەتى

شياندىنى كۆمەلایەتى دوو شیۋەى سەرەكىي ھەيە:

۱- شياندىنى مەبەستدارى كۆمەلایەتى: ئەم شيۋازە لەرىگەى خانەوادە و فېرگەوہ دېتەدى، چوونكە لەویدا منداڵ لەرىگەى خانەوادەوہ زمان و نەرىتەكانى قەسەكردن و رەفتار و پېۋەر و ئاراستەكان فېردەبېت، ھەرۋەھا فېرېۋونى قوتابخانەيېش فېرېۋونىكى مەبەستدار و راستەوخۆيە و كار بۇ پەرۋەردەكردن و شياندىنى منداڵان دەكات.

۲- شياندىنى بېمەبەستى كۆمەلایەتى: ئەم شيۋازە لە رېگەى مزگەوت و ئامرازەكانى راگەياندن و سېنەما و شانتو ھتد دېتەدى و تاك بەھۆيانەوہ كارامەيى و ھزد و پېۋەرى كۆمەلایەتى و ئاراستە و ئەو خوونەرىتانە فېردەبېت كە پەيوەندىيان بە خۇشەويستى و رق و سەرکەوتن و شەكست و ھاوكارى و لەئەستۆگرتنى بەرپرسىارىيەتەوہ ھەيە.

رؤلی شیاندنی کومه لایه تی له پیکهینانی بونیادی دهروونیدا

زانایانی کومه لئاس وهما دهنوارنه مروشی کومه لایه تی که بوونه وه ریکه و ملکه چی کرده ی نه و شیاندنه کومه لایه تیبه ده بییت که به پیتی ویست و داواکارییه کانیه وه ره مه که نازه لیه کانی ده گورپین بۆ نه وه ی له گه ل سروشتی ژبانی نیو کومه لگه ی مرویدا بگونجین. روونه که نه م بۆچوونه له گه ل نه وه ی دیکه دزه که جهخت له سه ر لایه نی ره مه کی نانه قلبانه ی مروژ ده کاته وه. زۆریه ی زانایانی کومه لئاس پینانویه که مروژ له گشت شوینیکدا سروشتیکی ره مه کی سه رمتمایی نازه لیبی هیه، دوا ی نه مه نه م سروشته ییش به هۆی کرده یه ی فیروونی کومه لایه تیبه وه ده گورپیت که بۆماوه یه کی زۆر ملکه چی ده بییت. نه و کرده ی فیترکردنه ییش ده توانیت پالنه ره بایۆلۆژییه کانی ناراسته بکات بۆ نه وه ی چه ند ره وتیکی په سندرکراوی کومه لایه تی بگرنه بهر، دواتریش وزه ره مه کییه کانی ده گورپین و ده بنه پالنه ری کومه لایه تی.

به لام زانایانی دهرووناس نکۆلی له و ره گه زه نا نه قلبیه ناوه کیبانه ی نیو بونیادی مروژ ناکن، بۆنموونه: باریتۆ جهخت له سه ر رؤلی لایه نه نا نه قلبیه کانی ره فتاری مروژ ده کاته وه. به مه رحال زانایانی کومه لئاس هه ست به وه ناکن که لایه نی نانه قلبی مروژ ته گه ره له بهرده م گورپانی مروژ دروست بکات تا بتوانیت ژبانی کومه لگه په سندرکات. ههروه ها جهخت له سه ر هیزی کومه لگه ش ده که نه وه بۆ رینگه گرتن له به دیارکه وتنی نه و شوینه واره نه ریبانه ی که لایه نه نا نه قلبیه کانی مروژ بهرپای ده کن، نه مه ییش له میان ی بهرزه فتی کومه لایه تی و پاداشت و سزاکانه وه. جگه له مانه ییش جهخت له سه ر هه ولی بهرده وامی مروژ ده که نه وه بۆ وه دیهینانی نامانجه کومه لایه تی و که سییه کانی، مه به ست نه و نامانجانانن که له میان ی رۆشنیبری وکه لتووردا مۆرکیکی ره و

وهرده گرن. به پیتی ئەم واتایه ده توانین بڵین که زۆریه ی کرداره کانی مرۆڤ به به جیبی و پیگه یشتن ده ناسریتنه وه، ئەمەیش ئەو بنه مایه یه که ژیا نی کۆمه لایه تی ده کاته شتیکی قورس. به بی متمانه ی دوولایه نه ی نیوان خه لکیش پیگه کانی ژیا نی کۆمه لایه تی پته و تابییت.

که واته زانا یانی کۆمه لئاس له ژیر تیشکی پالنه ره کانی کۆمه لایه تییه وه له مرۆڤ ده نواری، ئەوان جهخت له سه ر جهزی به هیزی مرۆڤ ده که نه وه بۆ وابه سته بوون و په یوه ندی دروستکردن له گه ل خه لکانی دیکه دا، هه روه ها جهزیش به وه ده کات که متمانه یان پیبکات و ناماده یی ئەوه شی هه یه که له میانی کاری به کۆمه له وه چوارچیوه ی هیزی خۆی فراوانتر بکات. ویناندنی سۆسیۆلۆژی له هه مبه ر مرۆڤدا پتر به ره و پشتر پراستکردنه وه ی ئەو راستیه ده چیت که (مرۆڤ) جهزده کات خۆی به خه لکانی دیکه گریتدات و هه لیا نبه س نه گینی. لیره دا وه ها دیته به رچاو وه ک ئەوه ی مرۆڤ پابه ندی گونجانی دوولایه نه ی ئالۆیترکرا و بییت که به هۆیه وه نامانجه تاییه تی و گشتیه کانی دینیتنه دی.

زاراوه ی شیا ندی کۆمه لایه تی یان ئاساییکردنه وه ی کۆمه لایه تی Socialization له به شی کۆتایی سیه کانی ئەم سه ده یه دا هاتوه ته نیو ئەنترۆپۆلۆژیا و دەروونناسی و کۆمه لئاسیه وه بۆنه وه ی وه سفی ئەو کردانه بکات که تاک به هۆیه وه ده بیته ئەندامیکی کارای کۆمه لگه که ی. خالی جهختکردنه وه له نیوان ئەم زانستانه دا جیاوازه، چوونکه کهسانی بواری ئەنترۆپۆلۆژیا جهخت له سه ر گواستنه وه ی رۆشنبیرییه کان ده که ن و کهسانی خاوه ن بیردۆزه کانی که سیش جهخت له سه ر به رزه فتی مرۆڤ ده که نه وه، به لام کهسانی بواری کۆمه لئاسی جهخت له سه ر فیزیوونی

رۆله کان (الادوار) ده که نه وه. له کۆی ئەم بوارانه شدا زاراوه که مانا و میژووی تاییه تی خۆی ده بێت.

قوتابخانه ی ئەنترۆپۆلۆژیای ئەمریکی به وه جیا ده کرێته وه که بیرۆکه ی په یوه ندی له نیوان که سی تی و رۆشن بیری کردووه ته وه و پشتی به بیردۆزی شیکردنه وه ی ده روونی به ستووه و ده سه ته واژه ی بونیادی سه ره کی که سی تی Basic Personality Structure داناه، ئەم ده سه ته واژه یه ش گرنگیدانی که سانی بواری سایکۆلۆژیای قوولایی له هه مبه ر ئەو شتانه دا پیشان دهدات که به رده وام و پایه دار و سه نته رین له که سی تی دا، له لایه کی دیکه شه وه گرنگیدانی که سانی بواری ئەنترۆپۆلۆژیای له هه مبه ر شته باو و هاویه شه کانی نیوان تاکه کانی کۆمه لگه یه کی دیاریکراو روونده کاته وه، به مه یه ش وه ها شیمان ده کریت که بونیادی سه ره کیی که سی تی به جیاوازی ئەزمونه کانی شیانندی کۆمه لایه تی ده گۆریت.

بیردۆزی فیزیوونی کۆمه لایه تی یان فیزیوون به هۆی تی بینیکردن و لاساییکردنه وه بۆ لیکدانه وه ی هه ژموونی دایباب و که سانی نزیک و هتد له سه ره هفتاری مندال به دیارکه وتوووه، هه روه ها ره خنه ی له بیرۆکه ی نه رتیوون و وه رگری (تلقی) مندال گرتوووه، له جیاتیان ئەو بیرۆکه یه ی زه فکردوووه ته وه که پێیوايه مندال له کرده ی ئاساییکردنه وه ی کۆمه لایه تیدا به شداریکارتیکی نه رتیبه.

سه باره ت به زانستی کۆمه لئاسی ش شروقه کردنی ئاساییکردنه وه ی کۆمه لایه تی به چه ند گۆرپانکارییه کدا تیپه رپوه که بارسوونی ریبه ری گشت کۆمه لئاسانی ئەمریکی به و کرده ده روونییه ی داناه و له میانیدا خانه واده ی ناوه کیی ئەوتۆ ده سه ته به ر ده کات که رۆلی تاییه تمه ندی هه یه له وه ی که مندالانی به شیوه یه ک گه شه بکن که وا

کەسێتییهکی مۆیایانەیان هەبێت و لەسەر سیستەمە باوەکان بپۆن وەک پێرەوکردنی رەفتاری گونجاری کۆمەلایەتی.

بەبۆچوونی دەروونناسی گەشەکردنیش، زاراوەی شیاندن بۆ وەسفکردنی سەرچەم کردەکانی گەشەکردن بەکار دەهێندرێت و بەشیوەیهکی گشتیش ئاماژە بە هەر شیوەیهک لە شیوەکانی گەشەکردنی کۆمەلایەتی دەکات. شروۆفەکانی سەرەتا بە بۆچوونی شیکردنەوەی دەروونی کاریگەر بوون بەتایبەت لە و شتانهی کە پەیوەندییان بە جیاوازییەکانی نێوان هەردوو رەگەز و ریزبەندیی منداڵ لەخانەوادە و پێگەیشتن و قۆناغە رووگیرەکان و کاریگەری بیبەشبوون و سرووتەکانی پەروەردەییەوه هەیە. دواتر گرنگیدانە کە بەهۆی کاریگەری بیاجی و کۆلبرگەوه دەچیتە سەر قۆناغەکانی گەشەکردنی ئاکاری و مەعریفی.

زانایانی بواری دەروونناسی کۆمەلایەتی گرنگیی بە رۆلی شیاندن دەدەن لەرووی فیزیوونی پێوهر و بەها و ئاراستەکان و رەفتاری گونجاو بۆ سەرکەوتن لە ژیانی کرداریدا، بەتایبەت ئەوهی پەیوەندیی بە گونجانی پیشەییەوه هەیە.

جگە لە زاراوەی شیاندنی کۆمەلایەتی، زاراوەیهکی هاوشیوەی دیکە هەیە ئەویش شیاندنی کەلتووری و رۆشنبیرییە Enculturation، مەبەستمان لە پێکھێنانی مۆۆفە لەرێگەیی فێرکردن و راهێنانەوه تاکو دەبیتە کەسێک کە توانای ئەوهی هەبێت لەژیاانی رۆشنبیریانەیی کۆمەلگەیدا بەشداربێت، ئەم کردەیهش هەندێ جار بەشیوەیهکی هەستی و هەندێ جارێ دیکەش بەشیوەیهکی نەستی دیتەدی. قۆناغە جۆریەجۆرەکانی فیزیوونیش هۆکاری شیاندنی کەلتووری و رۆشنبیرین. جیاوازیی لەنێوان شیاندنی کۆمەلایەتی و شیاندنی رۆشنبیری لەوهدایە کە ئەوهی دوایی واتای رەهەندە جۆراوجۆرەکانی ئەزمونی فێرکاری دەگەینێ کە مۆۆف لە گیاندارانی دیکە جیا دەکاتەوه و وەها لە تاک دەکات لەرێگەیی فیزیوون و راهێنانەوه ئەو رۆشنبیرییە هەلبگریت کە تیایدا دەژیەت و تیایدا پەسپۆرە. بەلام شیاندنی کۆمەلایەتی ئاماژە بەو

کردە دەروونی و کۆمەلایەتیانە دەکات کە مۆژ لەسەر رەفتاری کۆمەلایەتی رادەهێنیت و پتریش تاییبەتە بە منداڵان، لەکاتی کەدا شیانندی رۆشنبیریانە گەورە و بچوک دەگریتەو. جۆرە گوزارشتیکی دیکەیش هەبە ئەویش گونجانی کەلتوری و رۆشنبیریە "Acculturation" واتا ئەو کردە ی گونجانە یە کە تا کە لەنیوان دوو کەلتور و رۆشنبیریە ئەنجامی دەدات، بەلام ئەگەر لەکۆمەلگە بەکدا ژیا کە پتر لە رۆشنبیریەکی هەبوو یان لەنیو دوو کۆمەلگەدا لە هاتووچوودا بوو کە هەریەکیکیان رۆشنبیریەکی جیاوازی هەبوو، ئەوا هەولێ گونجانی هەردوو کەلتور دەدات.

دام و دەستگەکانی شیانندی کۆمەلایەتی

دەستگە ی کۆمەلایەتی بریتیە لە کۆی ئەو ریکخستنه کۆمەلایەتیانە ی کە کۆمەلگە دایاندەمەزینێ بۆ ریکخستنی پەیوەندی نیوان تاکەکان تا کۆ ژیا نیتی باشتریان بۆ فەراهم بکات.

شیوە و جۆرەکانی دەستگەکانی کۆمەلایەتی بەپێی جیاوازی ئەو ئەرکانە دەگۆرێن کە دەستگە کە ئەنجامیان دەدات و لەنیو خۆیاندا دەچڕێنە نیو بەکتریەو. دەستگەکانی شیانندی کۆمەلایەتی تیش رۆتیککی تەواوکاریان لە بونیادی کەسیتی تاکدا هەبە، بەرجهستەترینی ئەم دەستگەیانەش ئەمانەن:

خانەوادە:

خانەوادە بە گرنگترین هۆکاری شیانندی کۆمەلایەتی منداڵ دادەندریت و نوینەری بەکەمی کەلتور و رۆشنبیریە، خانەوادە فیرگە ی بەکەمی منداڵە و هۆکاری بەکەمی رەنگکردنی رەفتاری منداڵە بە مۆرکی کۆمەلایەتی. خانەوادەکان لە رووی شیوازەکانی رەفتاری باو و پەسندەو لەژێر تیشکی پێوەرە کۆمەلایەتیەکان و بەپێی چینه کۆمەلایەتیەکان یان و ژینگە جوگرافی و رۆشنبیریەکانەو ویکدەچن و ویکیش ناچن.

خانەوادە بەچەند تاییبەتەندیە ک دەناسریتەو کە گرنگیە کە ی لە کردە ی

شیانندی کۆمەلایەتیە هەویندەبیت، تاییبەتەندیەکانیش ئەمانەن:

* خانەواده ئه و یه که کۆمه لایه تی به که مندال ئیایدا گه شه ده کات و به پررسی به که می شیاندنی کۆمه لایه تیانه ی منداله .

* خانەواده به باشترین نمونه و سه ره شقی ئه و کۆمه له سه ره تاییه داده نریت که مندال ئیایدا گه شه ده کات و له گه ل ئه ندامانی به شیوه یه کی رووبه پروو کارلیک ده کات و ره فتاریان به نمونه و سه ره شق ده زانیت .

- ئه و هۆکارانه ی له خانەواده دا کرده ی شیاندنی کۆمه لایه تی فه راهه م ده که ن، ئه مانه ن:

□ پشت به ستنی مندال به که سانی گه وره بۆ ماوه یه کی زۆر دووردریژ .

□ پێویستی مندال بۆ ره زامه ندیی گه وران و په سندرکردن و داننانیان به

رازیبوونیان له منداله که .

ئهرکی سیستمی خانەواده یی:

□ زۆربوون و وه چه خستنه وه یه که م ئه رکه که خانەواده بۆ به رده وامیبه خشین به

پتربوونی ئه ندامانی خانەواده ئه نجامی ده دات .

□ تیرکردنی پالنه ری سینکسی به شیوه یه کی ره وا .

□ چاودیریکردن و سه ره رشتیکردنی مندالان و شیاندنی کۆمه لایه تیانه یان و

فیرکردنی به ها و دابونه ریته کانی کۆمه لگه .

□ به رزه فتکردنی ره فتاری تاکه کان .

□ تیرکردنی پێداویستییه ده روونیه کانی تاک و به شداریکردن له پیکه یانی

که سینتی ناسایی و دروست و فه راهه مکردنی هه ستی ناسایش و دلارامی و دلنایی .

سیستمه کانی خانەواده ییش به چه ند هۆکاریکی میژوویی و شارستانی و

ده روونی کاریگه ر ده بن، ئه و چه شنه شیاندنه خانەواده ییانه ی مندال رووبه پروویان

ده بیته وه، ئه مانه ی خواره وه ن:

- شیوازی توندوتیژی و داپلۆسین و دهستبه سهرداگرتن؛ ره تکرده وهی
 چهزه کانی مندال و توندوتیژی له مامه له کردن له گه ل مندالدا.
- شیوازی پشتگوێخستن: گرنگینه دان به مندال و وه دینه هیتانی پیداو یستییه
 سه ره تاییه کانی و پالپشتینه کردن و دهستخۆشی لینه کردنی له کاتی سه رکه وتندا.
- شیوازی پاراستنی زیاد له ئەندازه و دهستوه ردانی دایباب له کاروباری مندال و
 ئەنجامدانی ئەرکه کان له جیات مندال و نه پره خساندنی ده رفه ت بۆ مندال بۆ هه لباردنی
 چالاکییه کانی خۆی.
- شیوازی راپرایکردن؛ واتا گۆرانی شیوازی مامه له کردن له گه ل مندال له نه رمییه وه
 بۆ توندوتیژی و له توندوتیژییه وه بۆ نه رمی نواندن و پالپشتیکردن و پشتکردن له
 مندال (سزا و پاداشت)، ئەمەیش وه ها له مندال ده کات بکه ویته سه رلیشتیان و
 نیگه رانیی به رده وامه وه.
- شیوازی هه لاواردن و جیاوازیکردن؛ واتا جیاوازیکردن له مامه له کردن له نیتوان
 مندالان و نایه کسانی، ئەمەیش ده بیته هۆی دروستکردنی ئیره یی له نیتوانیاندا.
- شیوازی په کسان؛ دور که وتنه وه له شیوازه کانی ناپه روه رده یی و پیاده کردنی
 بنه مایه کانی ده رووندروستی، ئەمەیش ده بیته هۆی گونجان و هه مامه نگی.
- به لام ئەو شیوازه ده روونی کۆمه لایه تیانه ی که خانه واده له کرده ی شیاندنی
 کۆمه لایه تیدا ده یانگرتیه بهر ئەمانه ی خواره وەن؛
- کاردانه وه له هه مبه ر ره فتاری مندالدا، ئەمەیش ده بیته هۆی گۆرپانکاریکردن له م
 ره فتاره دا.
- پاداشتی (مادی و مه عنوی) چونکه خانه واده هانی مندال ده دات ره فتاری
 ئاسایی بکات ، به مەیش خانه واده ره فتاره که پته و ده کات.

□ بەشداریکردن له هه‌لۆیست و نه‌زمونه جۆراوجۆره‌کانی کۆمه‌لایه‌تی به‌مه‌به‌ستی نه‌وه‌ی مندال فیزی ره‌فتاری کۆمه‌لایه‌تی ببیت.

□ ئاراسته‌کردنی راسته‌وخۆی ره‌فتاری مندال و ئاشناکردنی به‌پێوه‌ره‌کانی کۆمه‌لایه‌تی تاییه‌ت به‌ره‌فتار و رۆل و به‌ها و ئاراسته‌کان و هتد.

- به‌لام په‌یوه‌ندیی خانه‌واده‌یی و کاریگه‌رییه‌که‌ی به‌سه‌ر کرده‌ی شیانندی کۆمه‌لایه‌تی، له‌م چه‌ند خاله‌ی خواره‌وه‌دا پوخت ده‌که‌ینه‌وه:

یه‌که‌م: په‌یوه‌ندیی نیوان دایباب:

□ به‌ختیاری له‌ژیانی هاوسه‌ریدا ده‌بیته‌هۆی پته‌وتربوونی خانه‌واده، نه‌مه‌یش به‌رۆلی خۆی ده‌بیته‌هۆی گه‌شه‌کردنی مندال و گه‌شه‌کردنیکی دروستی ده‌روونی.

□ ناکۆکیه‌کانی نیوان دایباب ده‌بیته‌هۆی دروستکردنی گه‌ژێ و نه‌م گه‌ژیه‌ش بال به‌سه‌ر که‌شی خانه‌واده‌دا ده‌کیشیت و ده‌بیته‌هۆی دروستبوونی چه‌ندان شیوازی ره‌فتاری شله‌ژاوانه‌ی مندال، وه‌ک: ئیره‌یی و خۆپه‌رستی و ترس و ده‌مه‌قالی و نه‌بوونی هاوسه‌نگی هه‌لچوونی.

دووه‌م: په‌یوه‌ندیی نیوان دایبابان و مندال: (ئاراسته‌کانی دایبابی به‌ره‌و مندال)

□ نه‌و په‌یوه‌ندی و ئاراستانه‌ی لیوانلیون له‌خۆشه‌ویستی و په‌سندکردن و متمانه، یارمه‌تی مندال ده‌ده‌ن بۆنه‌وه‌ی وه‌ک که‌سیک گه‌شه‌بکات که‌خه‌لکانی دیکه‌ی خۆشبویت و خه‌لکانی دیکه‌ په‌سندبکات و متمانه‌یان پێبکات.

□ په‌یوه‌ندی و ئاراسته‌خرابه‌کان و هه‌لومه‌رجه‌نه‌گونجاوه‌کانی وه‌ک پاراستن و به‌نازکردنی زیاد له‌نه‌ندازه، هه‌روه‌ها پشتگوێخستن و باشتردانانی کوپان له‌کچان یان

به پیچه وانه وه یان مندالی بچوک یان گوره وهدت کاریگه ریبه کی خراب له سه ر
گه شه کردن و دهرووندروستیی مندال دهکات.

سییه م: په یوهندی نیوان خوشکان و برایان

□ په یوهندی گونجاو و هه ماهه نگی نیوان خوشکان و برایان که هیچ جزره
هه لوارندیکی تیادا نه بیته و مندالتیک له یه کیکی دیکه به باشتر دانه نریت و
په یوهندیبه که دوربیته له کیپرکی، ده بیته هوی گه شه کردنی ساغ و دروستی دهروونی
مندال.

به م شیوه به ده بینین که کرده ی شیاندنی کومه لایه تی ده بیته هوی گه شه کردنی
ناسایی و دروستیی دهروونی و دهرووندروستی. ده بی که شی خانه واده یی به م شتانه
بناسریته وه:

□ تیرکردنی هه زهکانی مندال و وه دیهینانی پیداو یستیبه کان، به تایبته
پیداو یستی هه ستکردن به ناسایش و سه قامگیری و دلارامی.

□ گه شه پیدانی تواناکان به هوی گه مه و نه زمونی بونیادنه رانه وه.

□ کار بۆ نه وه بگریته که مندال بتوانی کارلیکی کومه لایه تی بکات و ریز له مافی
خه لکانی دیکه بگریته و هاوکارییان بکات و به خشنده بیته.

□ مندال فیزی هه ماهه نگی و گونجانی که سی و کومه لایه تی بگریته.

□ پیکهینانی خولیا و ناراسته ی دروست به خوراک و قسه کردن و خهوتن و ههدت.

□ پیکهینانی هزی دروست.

لێرەو دەبینین کە کاریگەری خانەوادە بەسەر مندالەووە لەم لایەنەکانی کە سێتیدا

بە دیاردەکان کە لە خوارەووەدا هاتوون:

□ گەشەکردنی جەستەیی مندال.

□ ئاسایشی دەروونی مندال.

□ هاوسەنگی هەلچوونی مندال.

□ پێگە یشتنی کۆمه لایه تیانه ی مندال.

چەندان توێژینهووە سەبارەت بە رۆلی خانەوادە لە کردەیی شیاندنی

کۆمه لایه تی و کاریگەرییەکی لەسەر هەندێ دیاردەیی رەفتاری مندالدا ئەنجام

دراون، ئەمانەیی خوارەووەیش سەر جەمی دەرەنجامەکانی توێژینهووەکان:

□ جیاوازی چینهکانی کۆمه لایه تی دەبێتە هۆی جیاوازی شیاندنی کۆمه لایه تی،

یەك کۆمه لگه ی دیاریکراویش چەندان جیاوازی لە شیاندنی کۆمه لایه تیانه ی نێوان

چینهکان و خانەوادە و خانەوادەییکی دیکەیی تیا دا هەیه .

□ ئەو سیستەمە خۆراکییەیی کە دایک لە هەمبەر مندالە کەدا لە قۆناغی شیرەخۆریدا

پێرەوی دەکات، کاریگەریی لە جوولە و بزاشی مندال دەکات، نەرەخساندنی دەرفەتی

پێویستیش بۆ مژین دەبێتە هۆی مژینی پەنجەکان و لە شیرکردنەووەی کتوپریش

شلەژانیکی گەورەتر لە شیرکردنەووەی پەپلە دروست دەکات، هەرەها

لە شیرکردنەووەی درەنگیش زیان بە کەسێتی مندال دەگەیهنی، پێرەوکردنی

بەرنامەییکی وشکی وادەکانی شیرپێدان و توندتیزی لە کردەیی لە مەمکردنەووە دەبێتە

هۆی ئەووەی مندال زۆر پشت بە خەلکانی دیکە بێستیت جا لە فێرگە بیت یانیش لە

دایەنگە .

- شیوازی کۆنترۆلکردنی کردەى بیسیایکردن له مندالیدا په یوه ندییه کی پتهوی به قرچۆکی و پیسکهیی و ریککاری و ریکوپتیکی کاتی گه وره پیدا ههیه.
- هه رچهنده کردەى شیاندنی کۆمەلایەتی پتر بیهیواکار بیت دایباب پتر مندال ده بیژینن، به مەیش له دەروونی مندالدا ههستی دوژمنکاری پتهوتر ده بیت.

فیرگه

فیرگه دهستگه یه که که هه موو لایه که له سه ر دامه زانندنی ریککه وتوون به مە بهستی پاراستن و گواستنەوهی نه و روشنبیرییه له نه وهیه که بۆ نه وهیه کی دیکه و فه راهه مکردنی ده رفه تی گونجاو بۆ نه وهی به شیوه یه کی جهستی و نه قلانی و هه لچوونی و کۆمەلایەتی گونجاوی نه وتۆ که شه بکات که له گه ل چاوه پروانی و هیواکانی کۆمەلگه بگونجیت له هه مبه ر ئاسته کان و راده ی توانای تاک بۆ نه نجامدانی نه رکه کانی.

به رپر سیاریه ته کانی قوتابخانه ش له کردەى شیاندنی کۆمەلایەتیدا

نه مانه ی خواره وەن:

- پیشکه شکردنی چاودیری دەروونی بۆ مندال و چاره سه رکردنی گرفته کانی و کۆرینی له مندالێکی پشتبسته به خه لکانی دیکه بۆ پینگه یشتوویه کی سه ره خۆی پشتبسته توو به خۆی و گونجاو له پووی دەروونی و کۆمەلایەتییه وه.

□ فیرکردنی مندال بۆ چۆنیه تی وه دیهیتانی ئامانجه کانی به ریکه یه کی گونجاوی نه وتۆ که له گه ل پیه ره کانی کۆمەلایەتیدا بگونجیت.

□ ره چاوکردنی تواناکانی له هه مبه ر گشت نه و شتانه ی که په یوه ندییه به کردەى

په روه رده یی و فیربوونه وه هه یه.

- گرنگیدان به ئاراسته کردن و رینمایی دەروونی و په روه رده یی و پیشه یی.

□ گرنگیدانی تایبەت بە کردە ی شیاندنی کۆمه لایه تی له هاوکاریکردنی دهستگه کۆمه لایه تیبه کانی دیکه به تایبەت خانه واده .

□ ره چاوکردنی گشت ئه و شتانه ی ده بنه هزی دهستبه رکردنی گه شه کردنی دهروونی و کۆمه لایه تیبی دروست .

- په یوه ندییه کۆمه لایه تیبه کانی نیو فیترگه و کاریگه ری به سه ر کرده کانی شیاندنی کۆمه لایه تی، له م خالانه ی خواره وده دا چریان ده که یه نه وه .

□ ده بیّ په یوه ندییه کانی نیوان مامۆستا و فیترخواز له سه ر بنه مای دیمو کراسی و ئاراسته کردن و رینماییکردنی دروسته وه بیّت، ئه مه یش ده بیّته هزی پته ویی کۆمه له و په یوه ندییه باشی نیوان تاکه کان، واتا گه شه کردنی دروستی په روه رده یی و دهروونی .

□ ده بیّ په یوه ندییه نیوان فیترخوازن له سه ر بنه مای هاوکاری و تیگه یشتنی دوولایه نه بیّت .

□ ده بیّ په یوه ندییه نیوان فیترگه و خانه واده له سه ر بنه مای په یوه ندییه به رده وام بیّت، ئه نجومه نه کانی دایبابان و مامۆستایان له کردە ی ته واوکردنی نیوان فیترگه و خانه واده له شیاندنی کۆمه لایه تیدا رۆلێکی گرنگ ده گێرێت .

ئه و شیوازه دهروونی و کۆمه لایه تیانه ی که فیترگه له کردە ی شیاندنی کۆمه لایه تیدا دهیگێرێت له م خالانه ی خواره وده دا چر ده بیّته وه :

□ پالپشتیکردنی به ها باوه کانی کۆمه لگه به ریگه ی راسته وخۆ و راشکاوانه له بهرنامه کانی خویندندا .

- ناراسته کردنی چالاکیی فیڤرگهیی، به شیوه یهك بییته هۆی فیڤیوونی شیوازه په سنده کانی رهفتاری کۆمه لایه تی.
- پاداشت و سزا و پیاده کردنی دهسه لاتی فیڤرگهیی له فیڤرکردنی بهها و ناراسته و پیوه ر و رۆله کانی کۆمه لایه تیدا.
- کارکردن بۆ دابړینی ورده وردهی مندال له خانه واده.
- پیشکه شکردنی نمونه کانی رهفتاری ناسایی و باوی کۆمه لایه تی، ئه و نمونه ش یان وهك وانه پیاننده گوتریت، یانیش چه ند نمونه یه کی کردارین که مامۆستایان له رهفتاری رۆژانه یاندا پیشانی مندالانی ده دن.
- رۆلی مامۆستا به تایبته له کردهی شیاندنی کۆمه لایه تیدا له م خالانهی خواره وهدا چر ده بیته وه:
- مامۆستا وهك رۆلیکی کۆمه لایه تی، به رده وام کاریگه ریی به سه ر فیڤرخوازا ده یه هه روه ها وهك که سیکی نویکه ره وه و گۆپا و هه ر له یه که م رۆزی هاتنی فیڤرخواز بۆ فیڤرگه تا رۆزی ده رچوونی له خویندنه کانی بالادا کاریگه ریی بیچه ندوچۆنی هه یه.
- مامۆستا وهك نوینه ری ده سه لات به های گشتی پیشکه ش ده کات جا نه گه ر له پووی ره گه ز و فلسه فه و ته مه نه یشه وه له مامۆستا کانی دیکه جیاواز بیته.
- مامۆستا وهك جیبه جیکاری سیاسه تی په روه رده ییه له کۆمه لگه دا ئه وهی کۆمه لگه دیاریی ده کات به ده سته پکی و راستگۆیا نه پیشکه شی کۆمه لگه ی ده کات.
- مامۆستا وهك نمونه و سه ره شقی رهفتاری زیندووه که فیڤرخوازان لاسایی ده که نه وه و ده چنه نیو که سیتیبه که یه وه.

- مامۆستا وهك نوێنه ری سیستم و به هاگانی مه عریفه و خویندن، له گشت مه لوێسته گانی په روه رده بیدا کاریگه ری له سه ر فیرخوازا به جیده هیلی.
- مامۆستا وهك سه رووشبه خشی ره فتار، ره فتاره گانی فیرخواز چاك ده كاته وه و زانیاری و درك کارییه گانی فیرخواز گه شه پیده دات.
- مامۆستا وهك ئاراسته کاری ره فتار، ره فتاری فیرخواز راست ده كاته وه و به هۆی دانانی له نه زمونه گانی ره فتاریی دروسته وه.

كۆمه له ی هاورپیان

هاورپیه تی له گه شه کردنی ده روونی و کۆمه لایه تییا نه ی مندال هۆکاریکی گرنه، چونکه کاریگه ری له به ها و خوونه ریت و ئاراسته گان و شیوازی مامه له کردن ده کات. مندال له گه ل کۆمه له ی هاورپیاندا په یوه ندیی له گه ل نه و که سانه دا به رقه رار ده کات که له رووی ته مه ن و چه ز و مه یله گانه وه لیی نزیکن.

هاورپیه تیش چه ند ئه رکیکی دیاریکراوی هه یه، وهك:

- مندال نه و که سانه ده بینیته وه که هاوته مه نی خۆیه تی.
  - پیکه یانی ئاراسته و خولیا و رۆله کۆمه لایه تییه گان.
  - ده گاته ئاستیکی گونجاوی باوه ر به خۆکردن.
- شیوه و جوړه به کۆمه له گانی هاورپیه تیش نه مانه ی خواره وهن:
- کۆمه له ی هاوگه مه گان: مه ر له خۆوه به ئامانجی گه مه کردن و سه رگه رمیی بیکرتوبه نده وه پیکدیت.

□ کۆمەلەى گەمە: کۆمەلەىەك بەشدارىی تىادا دەكەن و بنەما و رۆپرەسمەكانى گەمەكە دەپارێزن.

□ کۆمەلەى یەكگرتوو: کۆمەلەىەكى زۆر پتەو و بەكگرتوون و تاكى وەها كۆدەكاتەرە كە لەرووى پىنگە و چىنى كۆمەلایەتییەوہ جىاجىان.

□ کۆمەلەى پانە: لە نۆوہەندىكى فەرمىدا سەرھەلەدات كە كەسانى پىنگەيشتو سەرپەرشتى دەكەن و دەرفەتى چالاكىي جەستەيى و گەشەكردنى ئەقلى و بەتالكردنەوہى ھەلچوونى و فېرېوونى كۆمەلایەتى دەپرەخسىنى.

□ دەستەو تاقم: (العصبه) كۆمەلەىەكە و لەبەرانبەر كۆمەلەكانى دىكەدا بەتايبەتمەندىي كىشمەكىش دەناسرێتەوہ و ھىما و سىمبولى تايبەت بەخۆى ھەيە.

كارىگەرىي كۆمەلە لە كردهى شىاندنى كۆمەلایەتىدا لەم خالانەى خوارەوہدا چر دەبێتەوہ:

□ يارمەتىدان بۆ گەشەكردنى جەستەيى بەھۆى رەخساندنى دەرفەتى ئەنجامدانى چالاكىي وەرزشى و گەشەكردنى ئەقلى بەھۆى پىادەكردنى ئارزوومەندىيەكانەوہ و گەشەكردنى كۆمەلایەتىش بەھۆى دروستكردنى ھاورپيەتییەكان و گەشەكردنى ھەلچوونى بەھۆى گەشەكردنى پەيوەندىيەكانى سۆزى لە ھەلوپستەكاندا كە لەھىچ جۆرە كۆمەلەىەكى دىكەدا ئەوہى بۆ ناپرەخسى.

□ پىكھىنان و ھەوینبوونى پىوہرەكانى كۆمەلایەتى لەھەمبەر ھەندى

پىوہرى كۆمەلایەتىي تايبەت بە رەفتار.

- ئەنجامدانی چەند رۆلئیکی کۆمەلایەتی وەك سەرکردایە تیکردن.
- یارمەتیدان بۆ وەدیھێنانی گەرنگترین داواکارییەکانی گەشەکردنی کۆمەلایەتی کە ئەویش سەر بەخۆیی و پشتبەخۆبەستنە.
- رەخساندنی دەرفەت بۆ سوودگەیاندن بە گەورەکان لە کەشئیکی لێبوردەدا.

- رەخساندنی دەرفەتەکانی رەفتار دوور لە سانسۆری کەسانی گەورە.
- رەخساندنی دەرفەتی لە ئەستۆگرتنی بەرپرسیاریەتی کۆمەلایەتی.
- راستکردنەوێ توندڕۆیی و لادانی رەفتاری نیوان ئەندامەکانی.
- تێرکردنی گەرنگترین حەزی تاک لە مەمبەر پێگە و پەيوەستبوون (الانتما).

– گەرنگترین تێبینییەکانی تاییبەت بە کۆمەلەئەوی ھاوڕێیان ئەمانەن:

- ۱- جۆری کۆمەلەئەوی ھاوڕێیان بەندە بە جۆری ئەو ژینگە کۆمەلایەتیەیی کە تاک پێو پەيوەستە.
- ۲- ھاوڕێی خراب کاریگەری خراب لە منداڵ و نەوجەواندا دەکات، چونکە بەهۆیوێ رێژەئەوی تاوان و کەتنی نەوجەوانان لە مەندئە کۆمەلگەدا دەبینن.
- بەلام سەبارەت بەو شیواز و رێگە دەروونی کۆمەلایەتیەیی کە کۆمەلەئەوی ھاوڕێیان لە کردەئەوی شیاندنی کۆمەلایەتیدا دەگرنەبەر ئەمانەن:

- پاداشتى كۆمەلەيەتى و قبولكردن، كاتى ئەندامىك لەگەل پىوهر و بەهاكانى كۆمەلە دەگونجىت، ئەمەيش ئەم رەفتارە پتەوتردەكات.
- سزادانى كۆمەلەيەتى و رەتكردنەوہ لە دۆخەكانى سەرىپچىكردنى ئەندام لەھەمبەر بەھاكانى كۆمەلەكەي، ئەمەيش دەبىتتە ھۆي وەستاندن و خامۆشكردنى رەفتارى سەرىپچىكارانە.
- بەشدارىكردن لە چالاكىي كۆمەلەيەتى بەتايىبەتەيش گەمەكردن، ئەمەيش دەرفەتى فېربوونى كۆمەلەيەتى دەپرەخسىنى (ھاوكارى و كىپركى و بنەما و ئەرك و ماف).
- پىشكەشكردنى چەند نمونەيەكى رەفتارى كە ھەندى ئەندام لەگەلیدا دەبنە يەك و يەكدەگرن (چالاكىيە سەرگەرمكارەكان، شايى، نواندى شاتۆيى و ھتد).

ئامرازه کانی راگه یاندن:

ئامرازه کانی راگه یاندن بۆ شیواز و جۆره دیاریکراوه کانی رهفتار رۆئیکی گه لێ مه زن له پێکه یێنان و دروستکردنی که سیتی و گونجانه کۆمه لایه تیه که یدا ده گێرن.

ئامرازه کانی راگه یاندن له م لایه نانه ی خواره وه دا ده توانن کاریگه رییان به سه ر کرده ی شیاندنی کۆمه لایه تیدا هه بیته:

۱- بلاوکردنه وه ی زانیاری جۆراوجۆری تایبته به گشت بواره کان که له گه ل ته مه نی که سه کاندای بگونجیته.

۲- ره خساندننی کاریگه ربوون به رهفتاری کۆمه لایه تیه که لتووهره کانی دیکه به هۆی ئه و فیلم و هه والانه ی پێشکه شیان ده کات.

۳- وه ده یه یێنانی پیدایه سیتی زانیاری و هه وال.

۴- سه رگه رمکردن رابواردنی کاتیکی زۆر.

- ئه و شیوازانیه که ئامرازه کانی راگه یاندن له شیاندنی کۆمه لایه تیدا به کاریانده هینی، ئه مانه ن:

۱- دووباره کردنه وه: به هۆی دووباره کردنه وه ی چه ند په یوه ندی و که سیتی و هزر و وینه یه کی دیاریکراوه وه ده بیته وه ک چون له چیرۆک و کتیبه ی وینه دار و ته له فریۆندا ده بینریت.

۲- سه رنجراکیشان: ئه مه یش به هه مه ره نگکردنی ئه و شیوازانه ده بیته که مندال به ره و ئامرازه کانی راگه یاندن راده کیشیت.

۳- بانگه‌یشتکردن بۆ به‌شداری؛ ئەمەیش به بانگه‌یشتکردنی مندا لان ده‌بیټ بۆ به‌شداریکردنی کرداری یان به‌شداریکردن به‌هۆی نووسین و وینه‌کیشان بۆ راده‌برین و نووسین له‌باره‌ی بابەتییکی دیاریکراو.

۴- نمایشکردنی نمونه‌کان: ره‌نگه‌ شتیکی که‌سی بیټ که ره‌فتاریکی دیاریکراوی هه‌یه، بۆ نمونه: ئەوکه‌ سانه‌ی که‌ پینگه‌یه‌کی کۆمه‌ لایه‌تی دیاریکراویان هه‌یه.

دەستگه کانی ئایینی

دەستگه کانی ئایینی رۆلێکی گرنگیان له شیانندی کۆمه لایه تی تا کدا هه یه، له پووی:

۱- فێرکردنی ئه و رێوره سمه ئاینیانه ی که حوکم به سه ره فتاردا ده که ن و ده بنه هۆی به ختیاریی تاکه کانی کۆمه لگه .

۲- به خشینی چوارچۆه یه کی ره فتاری به تاک که سه رچاوه ی له رێوره سمه کانی ئایینه که یه وه گرتووه .

۳- بانگه یشتکردنی خه لک بۆ پیاده کردنی رێوره سمه کانی ئایینی و به کرداریکردنیان .

۴- به کخستنی ره فتاری کۆمه لایه تی و نزیککردنه وه ی له نیوان چینه جیاوازه کانی کۆمه لایه تی .

۵- چاندنی به ها کانی ئایینی له میانی شوینه کانی په رستشدا .

به لام ئه و هۆکار و شیوازانه ی دەستگه کانی ئایینی بۆ کرده ی شیانندی کۆمه لایه تی به کاریده هین ئه مانه ن:

□ ترساندن و هاندان ئه مه یش به داواکاری بۆ ئه دجامدانی ره فتاری باو و ئاسایی و دوورکه و تنه وه له ره فتاری لاده رانه ده ییت .

□ دووباره کردنه وه و باوه پپه ینان له مه مبه ر به شداریکردنی به کۆمه ل .

□ رینماییکردنی کرداری و پیشاندانی نمونه میسالییه کانی ره فتاری .

بهشی چواره م چه مکه کانی خود

- ★ چه مکه که ی
- ★ ریژ و به های خود
- ★ نه و بیردۆزانه ی باسیان له خود کردوو
- ★ شیوه کانی چه مکی خود
- ★ تایبه تمه نندییه کانی چه مکی خود
- ★ سروشتی کۆمه لایه تیانه ی خود
- ★ کاریگه رییه کۆمه لایه تییه کان له چه مکی خود

خود :

خود ههستکردن و هۆشیارییه له هه مبه ر بوون و قهواره ی تاك و به هۆی كارلینكردن له گه ل ژینگه دا شكلكیر ده بئیت و هه وڵی گونجان و هه ماههنگی و پایه داری ده دات و به هۆی پینگه یشتن و فیژیوونه وه گه شه ده كات.

چه مکی خود :

ده توانین وه ها پیناسه ی چه مکی خود بکهین به وه ی که پینکاته یه کی زانیاری ریکوپیک و یه کگرتوو و فیژکراوی درکپیکراوه کانی ههستی و ویناندن و گشتاندنه تایبه ته کانی خوده که تاك پینکیده هینیت و به پیناسه یه کی دهروونی خودی خۆی داده نیت.

چه مکی خود به هۆی هزره خودییه ریکخراو و ره هه ند دیاریکراوه کانی ره گه زه جۆراو جۆره کانی بوون و قهواره ناوه کی و ده ره کییه کانی پینکدیت و ئه م ره گه زانه ده گرتته وه :

□ ئه و درکپیکراو و ویناندانه ی که دیاریکه ری تایبه ته ندییه کانی خوده هه ره ها به شیوه یه کی کرداریش له وه سفکردنی وه سفی تاك بۆ خود و چۆنیه تی ویناندنی تاك بۆ خودی خۆی ره نگ ده داته وه (خودی درکپیکار).

□ ئه و درکپیکراو و ویناندانه ی که ئه و وینه یه دیاری ده كات که تاك پینوایه خه لکانی دیکه خه یالی بۆ ده کهن و تاك له میانی کارلینکی کۆمه لایه تی له گه ل خه لکانی دیکه دا نمایشی ده كات (خودی کۆمه لایه تی).

□ نه و درکپیکراو و ویتاندنانه ی وینه ی میسالیی نه و که سه دیاریی دهکات که ده یه ویی بیته " خودیکی میسالی "

نه رکی چه مکی خود نه رکیکی پالنه ری و کاملبون و هه ویتنبونی جیهانی نه زمون و شاره زایی گۆراوه که تا که له نیویدا بوونی هه یه " رهفتار ریکده خات و دیاریی دهکات ". کارۆل رۆجه رزی خاوه ن بیره دۆزی خود پیتیوایه که ده کریی چه مکی خود له ژیر هه لومه رجه کانی چاره سه ری چپی دهروونی که سه کانه وه هه موار بکریته وه هه رچه نده چه مکی خود تا ئاستیکی به رز نه گۆر و پایه داره .

هه روه ها پیتیوایه که چه مکی خود کۆی نه و تاییه تمه ندیانه یه که ده یانخاته پال خۆی، هه روه ها نه و به ها کۆمه لایه تییه نه رییی و نه ریییانه ن که په یوه ندییان به و تاییه تمه ندیانه وه هه یه .

هه روه ها نه تۆته ر Atwater وه ها پیتاسه ی خود دهکات به وه ی که وینه یه کی هه مه کی و نه و هۆشیاریه یه که له باره ی خۆمانه وه هه مانه له خۆگری بیروباوه پ و بۆچوونی خۆمان و هه ستوسۆزمانه له هه مبه ر خۆمان و نه و به هایانه ی په یوه ندییان پیتیوه هه یه .

به لام هه ماچک Hamachek وه ها پیتاسه ی چه مکی خود دهکات به وه ی که کۆمه لیک بیروباوه پ و بۆچوونی تا که له هه مبه ر خۆمان و تاییه تمه ندییه بیهاوتا و نه و رهفتارانمان که په یوه ندییان به لایه نه خودییه جهسته یی و کۆمه لایه تی و هه لچوونی نه قلبیه کانه وه هه یه .

لایین و گرین (Labane & Green) وه ها پیتاسه ی چه مکی خود دهکات به وه ی که هه لسه نگاندنی تا که وه که هه مه کییه که له پرووی قیافه و پاشخان و ره چه له ک و نامرازو

ئاراسته و خولیا و هه لچوونه کانیه وه که رۆلێکی سه ره کیی له ئاراسته کردنی رهفتاره کانی تاکدا ده گێرن.

هیدنرک وه ها پیناسه ی خود ده کات که وینه و ویناندنی تایبته به خوده و نه وه یه که چۆن مرۆف خۆی ده بینێ و بۆ چوونی له هه مبه ر خۆیدا چۆنه و نه و خوده میسالییه یه که ده یه وی پێی بگات.

هه روه ها بێرنس پێی وایه که چه مکی خود درک کردنی تاکه به خۆی، به تایبه تیش بریتیه له و ئاراسته و هه ستوسۆز و زانیاریانه ی هه مبه ر توانا و کارامه ییه کان و روخسار و قیافه و قبول کردنی کۆمه لایه تییه وه.

رێز و به های خود-esteem-

رێزگرتن و به هادانان بۆ خود هه لسه نگانندی گشتیی تاکه بۆ خودی خۆی له سه رتا پای خۆی و تاییه تمه ندییبه ئه قلی و کۆمه لایه تی و هه لچوونی و نا کاری و جه سته ییه کانی، ئه م هه لسه نگاننده ش به سه ر متمانه به خۆبوون و هه ست و سه ززی له هه مبه ر خودی خۆی و سه ززی له هه مبه ر ئاستی گرنگییه که ی و پێشبینیییه کانی له خودی خۆی ره نگه داته وه، هه روه ها ئه م مه سه له یه ره نگدانه وه ی به سه ر ته واوی هه لۆیسته کانی زیانی شهیدا ده بیته.

هامشک پێیوایه رێزگرتن و به هادانان بۆ خود داوه ریکردنی تاکه له به ره ی گرنگی که سیتییه که ی خۆی، هه روه ها تا ک چه ند ئاراسته و خولیا یه ک له هه مبه ر گشت ئه و با به تانه پێکده هێنی که مامه له یان له گه لدا ده کات، خودیش یه کێکه له و پرس و با به تانه.

کۆپه ر سمیسیش پێیوایه که رێزگرتن و به هادانان بۆ خود له خۆگری ئاراسته هه لسه نگانندیه کانی ئه و خوده یه که به سه ز ده ناسرێته وه، هه روه ها کاردانه وه به رگریکاره کانی ده گریته وه. وه ها پێناسه ی هه لسه نگانندی خودیش ده کات به وه ی که ئه و شته یه تا ک له هه لسه نگانندی خۆی له پووی توانا و گرنگیبوونه وه ئه نجامی ده دات.

به لام دیمۆ پێیوایه که رێزگرتن و به هادانان بۆ خود ئاماژه به بوونی هه ستو سه ززی ئه ریییی تا ک و هه ستکردن به سه رکه وتن و توانا و قبو لکردنی خود و ئه و هه سته ده کات که تا ک پێیوایه له لایه ن خه لکه وه په سند کراوه.

هه‌روه‌ها گارارد پێیوایه که رێزگرتن و به‌ه‌ادانان بۆ خود، ئاماژه به بۆچوونی تاک ده‌کات له‌هه‌مبەر خودی خۆیدا، به‌مانایه‌ی که تاک بۆچوونی له‌هه‌مبەر خۆیدا بۆچوونێکی پر له‌متمانه به‌خۆکردن بێت، هه‌روه‌ها بریتیه له‌هه‌ستکردنی تاک به‌کارامه‌یی و لێهاتوویی و ئاماده‌یی بۆ وه‌رگرتن و پێشوازیکردن له‌ئهموم و شاره‌زایی نوێ.

هه‌روه‌ها (Chinn) پێیوایه کۆمه‌لێک هۆکاری کاریگر له‌پێشخستنی رێز له‌خۆگرتن و به‌ه‌ادانان بۆ خود هه‌ن که بریتین له:

- وینه‌ی هزی و ئەندیشه‌یی تاک له‌هه‌مبەر پیکهاته جه‌سته‌یه‌که‌ی.
- وینه‌ی هزی و ئەندیشه‌یی تاک له‌هه‌مبەر ره‌گه‌ز (نێر و می) و نه‌ژاد و ده‌رامه‌تی.
- ئەو وینه‌ میسالییه‌ی که ده‌بی تاک له‌رووی ده‌روونی و جه‌سته‌یه‌وه هه‌یبێت.

ئەو بیردۆزانە ی باسیان ئە مەسەلە ی ریژ و بەهای خود کردوو

چەندان بیردۆز مەولیانداوێ لیکدانەوێ بۆ ریژ و بەهای خود بکەن، گرنگترینیان:

۱ - بیردۆزی رۆزنبیرگ:

رۆزنبیرگ مەولیانداوێ شڕۆفە ی گەشەکردن و بالانوماکردنی رەفتاری مەلسەنگاندنی تاک بۆ خود و رەفتاری بکات لە میانێ پێوهره باوێکانی نێوهندی کۆمە لایه تی ی چواردهوری مرۆڤ (گەشەکردنی رەفتاری مەلسەنگاندنی تاک بۆ خودی خۆی لە میانێ ئەو نێوهندە کۆمە لایه تی ی تیایدا دەژیەت). رۆزنبیرگ بە شێوێ بەکی تاییەت گرنگی بە مەلسەنگاندنی نەوجەوانان داوێ بۆ خودی خۆیان، مەروەها گرنگی بەو رۆلێ داوێ کە خانەوادە لە مەلسەنگاندنی تاک بۆ خودی خۆی دە یگێرێت، کاریشی بۆ ئەوێ کردووێ پە یوهندی نێوان ئەو ریژگرتنە ی خود بکات کە لە خانەوادەدا پێکدێت، مەروەها کاری بۆ روونکردنەوێ پە یوهندی نێوان ئەو ریژ لە خۆگرتنە کردووێ کە لە چوارچێوێ خانەوادە و نێوان شێوازەکانی رەفتاری کۆمە لایه تی دواتری تاکدا روودەدات، رۆزنبیرگ وەهای داناوێ کە ریژگرتن لە خود رەنگدانەوێ ئاراستە ی تاکە لە مەمبەر خودی خۆیدا.

ب- بیردۆزی کۆپەر سمیس:

بەلام کارەکانی کۆپەر سمیس خۆیان لە ریژگرتنی خودی ئەو مندالانەدا بینوێتەوێ کە هیشتا نە چوونەتە قۆناغی فیرگە ی ناوهندی. ناوبراو دوو جۆرە ریژلە خۆگرتنی لە یەکتەری جیا کردووێتەوێ، ئەوانیش ریژگرتنی راستە قینە ی خودە و لەلای ئەو کە سانەدا دەبینرێ کە بە راستی مەستدە کەن بە هادارن، مەروەها جۆرە ریژ

لەخۆگرتنەكەي دىكە برىتتپە لە رىز لەخۆگرتنى بەرگىكارانە و لەلاي ئەو كەسانەدا ھەيە كە ھەستدەكەن بەھايان نىيە، بەلام ناتوانن دانى پىدا بنىن و لەسەر ئەم بىنەمايەو لەگەل خۇيان و خەلكانى دىكەش رەفتار بكن. سىمىس جەختى لەسەر ئەو تايبەتمەندىيە زانستيانە كىرەووتەو كە لەمىانيەو لەيەنە جۇراوچۆرەكانى دياردەي كۆمەلەيتى پەيوەندىيەكى پتەويان بەكردەي رىز لەخۆگرتنەو ھەيە. ناوبراوشىمانەي چوار كۆمەلە گۇراوى كىرەووتە كە وەك ديارىكەرى رىز لەخۆگرتن كار دەكەن، ئەوانىش: سەركەوتنەكان، بەھاكان، بەرتەمايى و بەرگىيەكانن. سىمىش پىيوايە كە ھەرچەندە تواناي ديارىكردنى چۆرە جياوازەكانى خانەوادىيمان نىيە كە خاوەننى ئەم چۆرە نمرە بالاىە و نمرە نزمەكانى رىز لەخۆگرتنى مندانان لەيەكترى جياوەكەنەو، بەلام لەگەل ئەوھشدا سى دۇخى گىرنگىدان و سەرپەرشتىكردنى دايبابىي ھەن كە پەيوەندىيان بەگەشەكردنى ئاستە بەرزەكانى رىز لەخۆگرتنەو ھەيە، ئەوانىش:

۱- پەسندبوونى مندانان لەلەيەن دايبابانەو.

۲- پالپشتىكردنى رەفتارى ئەرىيانەي مندان.

۳- رىزگرتن لە دەستپىشخەرىيەكانى مندان و سەرىەستيان لە دەرىپىنى ھىزو

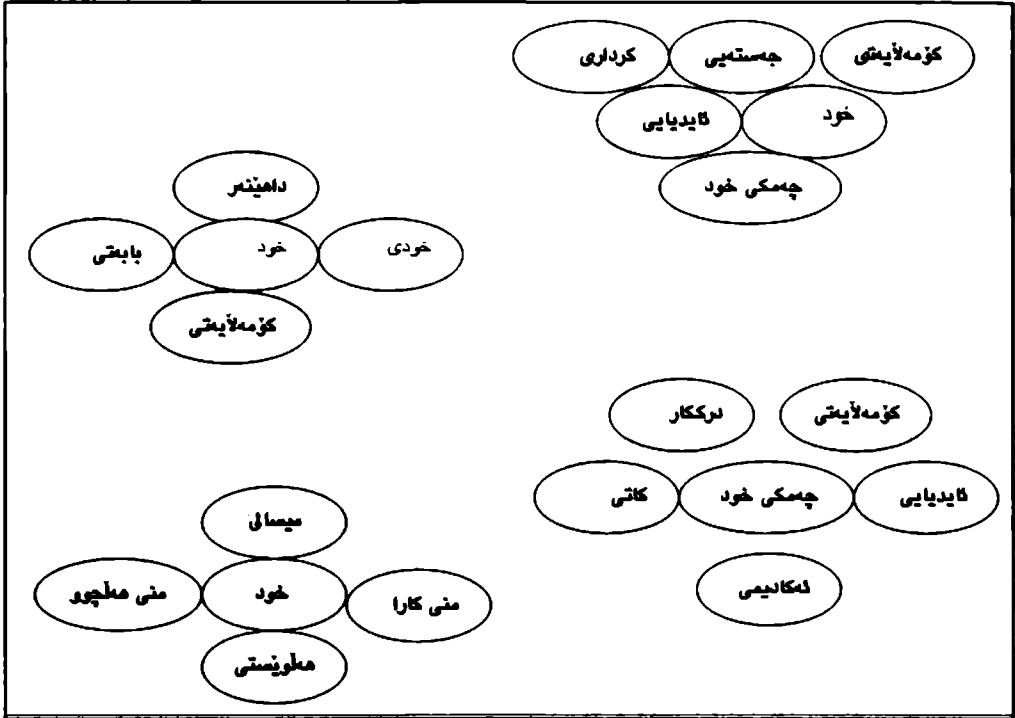
بىرۆچوونەكانيان، لەلەيەن دايبابانەو.

ج- بىردۆزى زىلەر:

زىلەر لە گۆشەنىگاي بىردۆزى بوار لە كەسىتيدا دەنوارپتە رىز لەخۆگرتن و جەخت لەسەر ئەو دەكاتەو كە رىز لەخۆگرتن و ھەلسەنگاندنى خود لە زۆرىەي جارىكاندا روونادات تەنھا لە چوارچۆرەي مەرجى كۆمەلەيتيدا نەبىت، ناوبراو ھەا پۆلىنى رىز لەخۆگرتن دەكات بەوھى كە رىزگرتنىكە و تاك لەھەمبەر خۇيدا دەينوئىنى و رۆلى

گۈرۈنكەرى نۆۋەند (الوسيط) دەيىنى، يانېش ناۋچەي نۆۋەپراستى نۆۋان خود و جىھانى واقىعى داگىر دەكات، لەبەرئەۋە كاتى گۈرۈنكارى لە ژىنگەي كۆمەلەيتى تاكدە روودەدات، ئەۋا رىزلەخۇگرتن ئەۋ ھۆكارەيە جۆرى ئەۋ گۈرۈنكارىيانە دەستنىشانى دەكەن كە لە ھەلسەنگاندنى تاك بۇ خودى خۇي دىئەكايەۋە، لەۋ باسەي پىشوردا ئەۋ دەرەنجامە ۋە دەستدەھىتەن كە ئەۋ بىردۆزانەي باسيان لە چەمكى رىزلەخۇگرتن كىرۋوۋە جەخت لەسەر گۈرۈنگىي رۆلى خانەۋادە و جۆرى گۈرۈنگىيەدنى دايباب دەكەنەۋە لە گەشەكردن و پىشكەۋتنى ئەم چەمكە لەلەي تاكەكاندا ۋەك چەمكىكى گۈنچىنەر كە تا ئاستىكى زۆر بە ۋوژىنەرە ژىنگەيەكان و رىگەكانى شىاندنى كۆمەلەيتى كارىگەر دەيىت، لەبەرئەۋە زانايانى دەرووناس گۈرۈنگىيان بە ئەزمون و رووداۋە زوۋەكانى سەردەمى مندالىي زوۋ داۋە (بەتايىبەت پىنج سالى يەكەم)، چوونكە رۆلىكى گۈرۈنگىيان لە پىكەيتان و بونىادنانى كەسپتى و پىكەيتانى ئەۋ رەفتارەدا ھەيە كە بەرەۋ سەربەخۇيى و متمانە بەخۇكردنى دەبات، بەپىچەۋانەشەۋە ھەستى پىشتبەستان بە خەلگانى دىكە ۋە دەستەپاچەيى بۇ كاروبارى تايىبەتى خۇيان دىئەكايەۋە. ھەرۋەھا خەزى گۈشەنشىنى و پاشەكشەكردن و دوور كەۋتنەۋە لە كارلىكى كۆمەلەيتى لەگەل خەلگانى دىكەدا ھەستىكردن بە كەموكورتى و بىتوانايى بۇ بىراردان لەھەمبەر شتە تايىبەتەكانى خۇيان دىئەكايەۋە كە لەمەدا پىشت بەخەلگانى دىكە دەبەستەن بەتايىبەت لە بىرپارە كۆمەلەيتىيەكانىاندا. بە واتايەكى دىكە، رىزلەخۇگرتن پالئەرى تاك بۇ ئەنجامدانى ئەۋ كارانە پتر دەكات كە پىۋىستىيان بە كارلىكى كۆمەلەيتىانە ھەيە، ھەرۋەھا دەتوانىت لە كارلىكى كۆمەلەيتىدا بە كارامەيىكى بىۋىنە بەشدارى بكات، دەشتوانى گىتوگۇ بەرگى لە بىرۋىچۈنەكان و ئەۋ بىرپارانەدا بكات كەۋا ئەنجاميان دەدات.

شیوه و جوړه کانی چه مکی خود

شیوه کانی چه مکی خود په یوه نډیبه کی به هیژیان له نیوان په کتریدا هیه و کاریگری له په کتری ده کن و به په کتری کاریگر ده بن. ده توانین شیوه و جوړه کانی چه مکی خود به م شیوه ده ستنیشان بکه بن:

- ۱- چه مکی خودی کۆمه لایه تی؛ ویناندنی تاك بۆ هه لسه نگانندی خه لکانی دیکه، له مه یشدا پشت به ره فتار و قسه کانیان ده به ستیت و له و درکپیکراو و ویناندنانه پیکدیت که نه و وینه په دیاری ده کات که پنیوایه خه لک وینا و خه یالی بۆ ده کن.
- ۲- چه مکی خودی نه کادیمی؛ ناراسته گری و هه ستوسوژه کانی تا که به ره و شاره زایی په یدا کردن له چند بابه تیکی دیاریکراو که تا که که فیری ده بیت.

۳- چه مکی خودی در ککار: له و در کپیکراو و ویتانندانه پیکدیت که تایبه تمندیه کانی تاک پیکدینیت، به شیوه یه کی کرداری و پیاده کاری به سهر وه سفکردنی تاک بۆ خودی خۆی ره نگده داته وه، بریتیشه له در ککردنی تاک بۆ دهروونی خۆی له سهر شیوه راسته قینه کی و واقعیه کی، نه که نه و خوده ی که خۆی ده یه ویت.

۴- چه مکی خودی میسالی، به خودی به رته ما (طموح) ناوده بریت و بریتیه له دۆخیک که وا تاک هه ز ده کات پییگات.

۵- چه مکی خودی کاتی: چه مکی ناچیکیر و ناپایه داره و تاک بۆ ماوه یه کی که م ده بیته خاوه نی، دواتریش نامینیت و به پیی نه وه لویسته ی که وا تاک خۆی تیا دا ده بینیته وه به سند ده کریت.

هه ندیکی دیکه پییانویه که خود چوار شیوه ی هه یه:

۱- خود یان منی کارا: گوزارشت له واژه ی (من) ده کات، من پیماویه، من ده مه وی.

۲- خود یان منی پیکراو (منفعله) به کارهینانی واژه ی من له دۆخی روودانی کاریک " پییانگوم، هه والیان پیدام.

۳- خودی میسالی: خودیکی به رزتره له واقع و به ها و ویژدان و پیوه ره کانی تیا دایه.

۴- خودی هه لویستی: من له هه لویستی دیاریکراو به ره گه زه کانی مادی و کلمه لایه تی.

جۆرج مید خودی دابەشکردوووە تە سەر ئەو خودە کۆمەلایەتییهی که تاك بههۆی پهیوه‌ندیکردنی به خه‌لكانی دیکه و کۆمه‌لگه‌وه وه‌ده‌ستیده‌هینیت، داهینانه‌که‌شی ناوه‌پۆکی تاکانه‌ی خود ده‌گریته‌وه.

به‌لام لاند هۆلم خودی خودیبوونی جیاکردوووته و به‌پای ئەو له‌گه‌ڵ خودی بابەتی به‌پیتی چه‌ندان هۆکاری جۆراوجۆره‌وه پینکدیت که له‌چه‌ند هیمایه‌ک پینکدیت و خه‌لكان له‌ میانیه‌وه وه‌سفی که‌سه‌که ده‌که‌ن.

١- خودی جه‌سته‌یی: جه‌سته و چالاکییه‌کانی بایۆلۆژی جه‌سته ده‌گریته‌وه.

٢- خود وه‌ك كرده: هزر و هه‌ستوسۆز و ره‌فتاره‌کانی ده‌گریته‌وه.

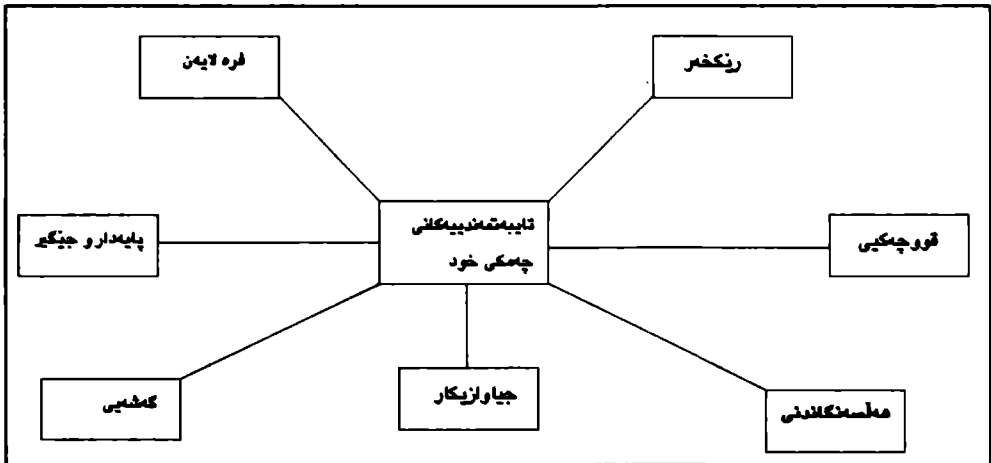
٣- خودی کۆمه‌لایه‌تی: له‌ هزر و ئەو شته ره‌فتاریانه پینکدیت که تاك وه‌ك

کارदानه‌وه و وه‌لامدانه‌وه له‌ هه‌مبهر خه‌لكانی دیکه‌ی نێو کۆمه‌لگه‌دا پيشانیان ده‌دات.

٤- چه‌مکی خود: ئەو وینیه‌یه که تاك له‌هه‌مبهر خودی خۆیدا هه‌یه‌تی.

٥- خودی میسالی: ئەو خودیه که تاك هه‌زه‌کات پیتی بگات.

تاییه تمه ندییه کانی چه مکی خود

★ چه مکی خودی ریکخهر **Organized**: نه زمون و شاره زاییه جوراوجوره کانی تاك نهو زانیاریبانه و هرده گریت که درکردنی خودی خوی له ساری وه ستاوه، بویه سه رله نوی دایه ریژیته وه و به شیوه یه کی دیکه عه نباری ده کاتوه و پییده گوتریت پۆلینکارییه کان، نه مه یس بریتیه له شیوازی ریکخستنی شاره زایی و نه زموننه کان و مانا پییه خشین.

★ چه مکی خودی فره لایه ن: **Multifaceted** به و مانایه یه که چند لایه نیکی تاییه تی همه جوری هیه و نهو سیستمه پۆلینکردنه دنوینی که تاك ده یگریته بهر.

★ چه مکی خودی قوچه مکی: **Hieracnical**: ده کری چه مکی خود له شیوه ی قوچه کیك بکیشریت که بنکه کی شاره زایی و تاقیکردنه وه کانی تاك و ترۆپکه که یسی چه مکی خودی گشتی بیت، ترۆپکی قوچه که یس دابه ش ده بیته سهر دوو پیکهاته،

ئەوانیش: چەمکی خودی ئەکادیمی و چەمکی خودی نا ئەکادیمی، ئەکادیمیەکش بەپێی مادە فێرکارییە جۆراوجۆرەکان دابەش دەبێتە سەر چەند بوارێک، نا ئەکادیمیەکش دابەش دەبێتە سەر چەند چەمکی کۆمەلایەتی و جەستەییانە خود.

★ چەمکی خودی پایەدار و جێگیر: **Stable** : چەمکی خود بە پایەدارییەکی رێژەیی وەسفەکریت، جا هەرچەندە بەرەو بنکەکه چوو پایەدارییەکی پتر دەبێت.

★ چەمکی خودی گەشەیی: **Developmental**: هەرچەندە منداڵ پتر گەشەبکات تاقیکردنەوه و ئەزموون و شارەزاییەکانی پتر دەبن و دەتوانی کاملبوونی نێوان بەشە لقییەکانی ئەو شارەزاییانە بدۆزیتەوه که پێیاندا گوزەردەکات بۆئەوهی بەک چوارچۆیە چەمکیانە پیکبەیت.

★ چەمکی خودی هەلسەنگاندنی **Evaluative**: تاک لە هەلۆستەکانی جۆراوجۆردا چەند هەلسەنگاندنێک بۆ خودی خۆی ئەنجام دەدات.

★ چەمکی خودی جیاوازیکار: **Differential**: چەمکی خود بەوه لە چەمکەکانی دیکە جیاوەکریتەوه که پەيوەندییەکی تیوریانە پێیەوه هەیە، بۆنموونە: چەمکی خود بۆ توانای ئەقلی پتر پەيوەندییە بە خویندنی ئەکادیمیەوه هەیە لەوهی پەيوەندییە بە هەلۆستەکانی کۆمەلایەتی و مادییەوه هەیە.

سروشتی کۆمه لایه تیانه ی خود

ره هه نده کانی خود ده ره نجامی کارلیکه کانی کۆمه لایه تییه، چونکه:

* بیردۆزه کانی گه شه کردنی خود جهخت له سه ر درککردنی تاك ده کاته وه بۆ

چۆنیه تی گۆشه نیگای تاکه کانی دیکه له هه مبه ر خۆیدا (خودی پیچه وانه که ره وه).

* جهختکردنه وه ی گرنگیدانه که به و کرده و شیوازه ی که به راوردی بیروبۆچوونی

خۆی له هه مبه ر خۆی ده کات به و شیواز و چهشنه کۆمه لایه تییه ی که هه یه له گه لّ نه و

پیشبینیه ی که پئیوايه له لای خه لگانی دیکه وه پیکهاتوه.

به پئی راوبۆچوونی کولی، درکمان به چۆنیه تی روانین و بیروبۆچوونی خه لککرد

له هه مبه ر ئیمه دا که پئیده گوتریت خودی پیچه وانه که ره وه، هه ره ها به کاره یانی

زاراوه ی (شوناسی گشتی خودی) له لایه ن میله ره وه بۆ گوزارشتکردنه له درککردنی

تاك بۆ دیمه نه که ی خۆی له هه مبه ر کۆمه له یه کی تایبه ت، میله ر ده لیت: تاك نه م خوده

و نه و خوده ی ده بیّت به پئی نه و ریژه و ئاسته ی که بوونی کۆمه له کانی پیوه به نده و

پئیوايه که خۆی به و وینه تایبه تمه نده ده بینى له بۆچوونی نه ودا، بۆیه تاك (خودیکی

ناوه کی) پیکده هیتیت که وه ک ناوکیکه و قوولتر و به هیزترین خوده، نه م ناوک و

تۆیه ش له ده ره وه ی چوارچۆیه ی کرده فیرکارییه کانی کۆمه لایه تیدا گه شه ده کات

به تایبه تیش فیربوونی رۆلّ و یه کبوون و چوونه نۆو ده ور.

کرده ی چوونه نۆو ده ور له تیگه یشتنی گه شه کردنی خود و له کاتی شیکردنه وه شدا

گرنگییه کی رۆزی هه یه و نه و هۆیانه روونده کاته وه که بۆچی که سیکی دیکه وه ک

سه رمه شق و نمونه یه کی بالا هه لده بژێردریت و له گه لّ هه لبژاردنه که یشیدا تاك ره فتاری

که سه که فیرده بیّت و لاسایی گشت شتیکی ده کاته وه.

کارێگه‌رییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له چه‌مکی خود:

وینە‌ی جه‌سته: وینە‌ی جه‌سته کارێگه‌ری له چه‌مکی خودی منداڵ ده‌کات چونکه به تاییه‌مه‌ندییه‌ بابه‌تییه‌کانی وه‌ک قه‌باره و خێرایسی جووله و هه‌ماهه‌نگیی ماسوولکه‌یی کارێگه‌ر ده‌بیت، جا نه‌گه‌ر نه‌م تاییه‌مه‌ندیانه پشت به‌چه‌ند پێوه‌ریکی کۆمه‌لایه‌تی وه‌ک بۆچوونی خه‌لك له‌هه‌مبه‌ر که‌سه‌که و هه‌لسه‌نگاندنی به‌رده‌وامی نێوان باش و خراپ بیه‌ستی، نه‌وا ده‌بیته‌ چه‌ند تاییه‌مه‌ندییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی.

پێوه‌ره‌کانی کۆمه‌لایه‌تی: توێژینه‌وه‌کان گرنگی پێوه‌ره‌کانی کۆمه‌لایه‌تیان له‌هه‌مبه‌ر چه‌مکی خود روونکردووه‌ته‌وه، نه‌وه‌ش روونبووه‌ته‌وه که له‌لای پیاوان جه‌سته و قه‌باره‌ی گه‌وره ده‌بیته‌ هۆی رازیبوون له‌خود، له‌لای ئافره‌تانیش به‌پێچه‌وانه‌یه، ره‌زامه‌ندی تاکیش له‌هه‌مبه‌ر خودی خۆیدا پشت به‌ چۆنیه‌تی نه‌و پێوانکاریانه ده‌به‌ستیت که له‌هه‌مبه‌ر دیارده‌ دۆزراوه‌کاندا نه‌نجامی ده‌دات.

رۆلی کۆمه‌لایه‌تی: رۆلی کۆمه‌لایه‌تی کارێگه‌رییه‌کی زۆر له چه‌مکی خود ده‌کات، چونکه وینە‌ی خود به‌هۆی کارلێکه‌کانی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه گه‌شه ده‌کات، نه‌مه‌یش له‌و کاته‌دا ده‌بیت که تا‌ک ده‌خریته‌ نێو کۆمه‌لێک رۆلی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه، لێره‌وه‌ فێرده‌بیت که چۆن هاورپێیه‌کانی له‌ هه‌لوێسته کۆمه‌لایه‌تییه‌ جۆراوجۆره‌کاندا ده‌یبینن، نه‌ویش وه‌ها خۆی ببینیت و فێری پێوه‌ره‌کانی کۆمه‌لایه‌تی و نه‌و پێشبینیه‌ ره‌فتاریانه ده‌بیت که خه‌لكانی دیکه به‌ رۆله‌که‌ی ده‌به‌ستنه‌وه.

کارلێکی کۆمه‌لایه‌تی: توێژینه‌وه‌کان ئاماژه‌یان به‌وه داوه که کارلێکی ساغ و دروست و په‌یوه‌ندی سه‌رکه‌وتووانه‌ی کۆمه‌لایه‌تی، بێرۆکه‌ی ساغ و دروست و نه‌رییی و

باش له هه مبهه خود پیکده هیئت، چه مکی نه ریانه ی خودیش سه رکه وتنی کارلیکی کومه لایه تی پته و ده کات و سه رکه وتنی پتر به په یوه ندییه کانی کومه لایه تی ده به خشیت، نه م سه رکه وتنه ش ده بیته هوی پتر بوونی نه گه ری سه رکه وتنی کارلیکی کومه لایه تی.

تایبه تمه نندی و خه سه له ته کانی خانه واده یی: نه و مندالهی له خانه واده په کدا بژیته که گرنگی پیبدریت و ره چاوبکریت، توانا و گرنکیدان و کارامه ییه کانی له و مندالنه پتر ده بیته، که له خانه واده کانیاندا شیوازه هه له کانی شیاندنی کومه لایه تیان لی ده گریته بهر، رهنگه نه و خانه وادانه ی شیوازی هه له ی شیاندن ده گرنه بهر وه ها له مندال بکه ن درک به وه بکات که سیکی ده به نگ و شه رفروش و جی متمانه نییه.

به راوردکاری: به راوردکاری رولیکی وه های هه یه که وا کاریگری له سه ر چه مکی خودی تاک ده کات نه گه ر هاتوو خوی به کومه لیک که س به راورد کرد که له و که متوانا تر بوون نه وا به ها که ی پتر ده بیته، نه گه ر خویسی به که سانیک له خوی به رزتر به راورد کرد نه وا به ها که ی داده به زیت و له وانیه تاکه که به شیوه یه کی ناراسته قینه هه ست به که متوانایی و هزاری بکات نه گه ر په یوه ندییه له گه ل کومه لیک که س به رقه رار کرد که ناسته نابورییه که یان له ناستی خانه واده که ی به رزتر بوو.

دهتوانین هه ندی پیاده کاری په رومردمی له و توپژنه وانه دهر به یینین که په یوه ندییه یان به چه مکی خوده وه هه یه:

- له سه ر ماموستا و به خیتوکار و دایباب و که سانی بواری راگه یاندن پیویسته رولی خویان له که شه کردنی چه مکی خودی مندال و نه وچه وانان هه لسه نگیتن، یانیش هه ولی نه وه بدن که تاک فیری نه وه بکه ن ریز له خوی بگریته و خوی به که سیکی په سند

بزانیت و متمانه ی به خۆی هه بیّت و چه مکی خودی ئه رییی له لای مندال گه شه پێبدهن،
 ئه مه یش به وه ده کریت که شاره زایی و زانیاری گونجاویان پێببه خشن و که شیکی
 له باری دهروونیان بۆ فه راهه م بکه ن.

- ده ره نجامه کان ئاماژه به گرنگی خود و گرنگی رینماییکردن و ئاراسته کردن و
 چاره سه ری دهروونی ده که ن، ئه مه یش ده بی سه ره تا له خانه واده کان و دواتریش له
 ژینگه یه کی فراوانتری کۆمه لگه دا ده ستی پێکریت.

- ده ره نجامی توژیینه وه کان پالپشتی ئه و بیرۆکه یه ده که ن که پێیوایه
 په سندرکردن و تیگه یشتنی خود به ره هه ندیکی سه ره کی گونجان و هه ماهه نگیی
 کۆمه لایه تی داده ندریت.

- ده ره نجامه کان ئه وه یان روونکردووته وه که په سندرکردنی خود په یوه ندییه کی
 ئه رییانه ی به په سندرکردنی خه لکانی دیکه وه هه یه.

- توژیینه وه کان له میانی ده ره نجامه کانه وه جه خت له سه ره ئه و باوه په باوه
 ده که نه وه که پیکه اتن و شکلگیربوونی چه مکی خود به ئاستیکی زۆر به هۆکاره
 کۆمه لایه تییه کانی وه ک ئاراسته کانی تاک له هه مبه ر خه لکانی دیکه و ئاراسته کانی
 خه لکانی دیکه له هه مبه ر تاک کاریگه ر ده بیّت.

بەشى پىنجەم

كۆمەلە

- ★ چەمكەكەي
- ★ تايبەتمەندىيەكانى
- ★ جۆرەكانى
- ★ دىنامىكىيەكانى كۆمەلە
- ★ پىئومەكانى كۆمەلەيەتى
- ★ پتەوى و توندوتولى و يەكگرتووى كۆمەلە
- ★ كارلىكى كۆمەلەيەتى
- ★ كردهى بەكىشبوون لەنىوان كەسەكاندا
- ★ گونجان و ويكچوون

چه مکی کۆمه له

کۆمه له به که به کی کۆمه لایه تیبه و له ژماره به ک که س پتکدی ت که هر به کتکیان رۆلێکی له سه ر شانه و نه نجامی ده دات و په یوه ندیبه کانی له گه ل خه لکانی دیکه دا ریکده خات، هر مه مو نه ندامانی ش له ریکخستنێکی دیاریکراوی پێوه ریکدا به شدارن که ره فتاری هر مه موویان ریکده خات.

کۆمه له ژماره به ک که سن که وا کارلێک له گه ل په کتری ده که ن، درککردنی تاکه کانیش دیاریی ده کات بۆ سروشتی ئه و رۆلانه ی نه نجامی ده دن و ئه و کارلێکه ی له نیوانیاندا دیته دی .

تایبه تمه ندیبه کانی کۆمه له

کۆمه له چه ند تایبه تمه ندیبه کی مه به، له وانه:

□ بوونی حه ز و به ها و پالنه ری هاوبه ش و په سندکراو ده بیته هۆی کارلێکی نیوان تاکه کان.

□ بوونی شیوازی کارلێکی پایه دار و سیستما تیک له مه مبه ر نه ندامانی کۆمه له دا ده ره نجامی خۆی ده بیته.

□ بونیادنانی بونیادی کۆمه له که پایه کانی رۆله کان و به رزیوونه وه ی پێگه کانه.

□ ریکخستنی پێوه ر یان ئه و به هایانه ی که په یوه ندی و کارلێکه کان ریکده خات.

□ بوونی ئامانجێک یان چه ندان ئامانجی هاوبه ش که هه ندی پێداویستی نه ندامانی

کۆمه له که ده هینیتته دی.

□ بوونی رێگه و هۆکاری په یوه ندیبه به تایبه تیش زمانی قسه کردن و نووسراو.

هەندی تاییه تهنیدی کۆمهله

چەندان کۆمهله هەن که تاک په یوه ستیان ده بیته، وهك خانه واده و كار و یانه و

هاوپیان و كهسانی نزیك، ئەم كۆمه لانه له هه ندىك تاییه تهنیدی هاوبهشن، وهك:

۱- میژووی هاوبهش

رهنه كۆمه له میژوویه كی هاوبه شی هه بیته رهنه نه شیبیته، ئەمەیش کاریگه ریی به سه ر هه فتاره كه یدا ده بیته، بۆنمونه له دۆخی كۆمه له نوێیه كاندا ده بینین كه ئەندامانی هه ولێكی زۆر له پیناوا ناسین و به یه كتری ئاشنا بوون و درك كردن به و ئامانجه ی كۆمه له ده دەن و ئەو ئامرازانه ده خه نه به رده ست كه وایان لێده كات زۆر به كارامه ییه وه له گه ل یه كتریدا كار بكەن. به لام سه باره ت به و كۆمه له یه ی كه ماوه یه ك به سه ر دروست بوون و پێكهاتنیدا دروست بووه، پێویستی به وه نییه كه ئەوه روونبكات وه چی له ئەندامه كانی ده ویت و ئەو پێداویستییه بیچه ندو چوونانه چین كه ده بی ده سته ر بكرین و چۆنیه تی ئەمەیش ناخریته به رباس، به لام رهنه له وه جۆره كۆمه له یه دا هه ندى خووخده سه ره له بدات كه ده بیته ته گه ره له به رده م كارامه ییه كه ی، وهك بیژبازی زیاد له ئەندازه و نه ریییبوون و كات به فیرۆدان. زۆریه ی جار ئەندامانی كۆمه له كه له وه یه كگه یشتنانه ئاماده ده بن و هه ندى پێشبینشیان هه یه، رهنه ئاگاداری و شاره زایی ته واویان له هه مبه ر رووداوه كاندا هه بیته، یانیش رهنه چه ند بێرۆكه یه كی ناته واو و په ریشانیان له باره وه هه بیته و هه زیان بۆ كۆبوونه وه زۆر زۆر بیته و رهنه وه هایش نه بیته، ئەم په رسیارانیه ی خواره وه یارمه تیده ری تیگه یشتنی پاشخانی میژوویی كۆمه له ده بیته:

۱. تا چ ئاستیك ئەندامان بۆ چوونه نیو كۆمه له كه ئاماده كراون؟

۲. پێشبینی و چاوه پوانی و رۆلی ئەندامان له كۆمه له كه دا چییه؟

۲. بېكەتەي كۆمەلەكە چىيە - جۆرى ئەندامانى - شارەزايى و ئەزمونەكانى
 ۋايرىدوويان - شىۋاز و مۆركى پەيوەندىيەكانيان لەگەل ھاورپىيانان. - چۆن
 ھەلبۇزىردراون؟

۴. رىكارەكانى ئامادەكردنى كۆبۈنەۋە و بەيەكگە يىشتنەكانى ۋەك شوپنەكانى
 ھەلبۇزىشتن و ئامرازەكان و ھەتد چىن؟.

۲. شىۋازى بەشدارىكردن

لە گشت ساتىكى دىيارىكراۋدا ھەر كۆمەلەيەك شىۋازىكى تايبەتى بەشدارىكردنى
 ھەيە، بۆنمۇنە: رەنگە بەشدارىكردن بەيەك ئاراستە بىت كاتى سەركرەدە قسە بۆ
 ئەندامان دەكەت، ھەرۋەك لە ۋانەكاندا دەبىندىت، ھەرۋەھا ھەندى جار
 بەشدارىكردنەكە دوو ئاراستەيىيە و سەركرەدە قسە بۆ ئەندامان دەكەت و ئەۋانىش
 ۋەلامى دەدەنەۋە و بەشدارى دەكەن، يانىش بەشدارىكردنەكە فرە رەھەندى دەبىت.
 زۆرىك لە توپۇزىنەۋەكان ئەۋەيان روونكرىدوۋەتەۋە كە ھەرچەندە بەشدارىيى نىۋان
 ئەندامانى كۆمەلەكە پەربىت، ئەۋا گرنگىدان بە كۆمەلە و تىكەل بوون و تۋانەۋە
 لە نىۋىدا پەربىت.

۳. پىۋەرەكان

گشت كۆمەلەيەك لە ھەمبەر ئەۋ بابەتەي كە دەكرى گفتوگۇيان لە سەر بىرەت
 ھەرۋەھا ئەۋانەيش كە قەدەغەكراۋەكان، بەرەۋ پىكەتەن و دوستكردنى كۆمەلەك
 رىكارى ئاكارى و پىۋەرى گونجاۋى رەفتارى پەسەند دەچىت، ھەرۋەھا كۆمەلەكان
 ھەز بەۋەدەكەن لە پۈۋى جارەكان و كاتەۋە بەشىۋەيەكى راشكاۋانە پىۋەرىك بۆ
 گوزارشتەكان و ئاستى گونجاۋى بەشدارىيە خۇبەخشىيەكان و ئاستى رىگە پىدراۋى

قسه کان هه بن. ههروه ها پۆهه بۆ ئه وهه یهش داده نه ئین که ئاخۆ قسه بهرینه کان ریگه یان پۆهه راوه یان نا، ئه مانه و چه ندان بنه ما و پۆهه ری دیکه سه بارهت به ریگه پۆهه راوه و قه دهغه کراوه کان ده چه نه نیو ناخی کۆمه له. رهنگه ئه ندامی نوێ به زه حمهت به توانی درکیان پۆهه کات و له گه لیا ندا بگونجیت به تایبهت ئه گه ره ئه و پۆهه رانه له گه ل ئه و پۆهه رو بنه مایانه نه گونجین که له کۆمه له ی دیکه له سه ری راهاتوهه یانیش شتیکی نادیار و نه زانراوه بووه به ره له وه ی بیته نیو کۆمه له که وه، هه ندی کات ئه م پۆهه رانه بۆ ئه ندامانی کۆمه له که روون نه ین و رهنگه دژ به یه کیش بن، ئه مه یهش ده بیته هوی دروستکردنی ئیفلیجی و گرژی و چه قبه ستنیکی گه ره.

په رسیاریش له باره ی پۆهه ره گانه وه ئه مانه ده گریته وه:

- ۱- ئه و به لگانه چه ین که ئه وه روونده که نه وه که کۆمه له ده ستووری تایبهت به به های وه ک ریگه کاری و به ره زه فتی خودی و هه ستکردن به به ره پرسیاریه تی و قبولکردنی رای جیاواز و سه ره به ستی راده ره پین و هتد هه یه؟
- ۲- ئایا لادانی که سیک یان په تر له ئه ندامیک هه یه له و پۆهه رانه.
- ۳- ئایا ئه ندامان له م پۆهه رانه تیده گن، یان هه ندی ناروونی هه یه، ئه گه ره هه یه کاریگه ریه که ی چه یه؟
- ۴- کام له م پۆهه رانه یارمه تیده ری سه ره که وتنی کۆمه له که ن و کامیشیان سه ره که وتنه که په کده خه ن.

۴- شیوازی سوؤسیۆمه تری

له گشت کۆمه له کاندایه ئه ندامان چه ز ده که ن ئه و که سانه دیاریی به کن که له خه لکانی دیکه په تریان خۆشده وین و ئه وانهش به هه مان شیوه دیاریی به کن که وا خۆشیان ناوین.

ئەم پەيوەندییە وردەى خوشویستن و خوشنەویستن کاریگەرییەکی گشتییان لەسەر بزافەکانی کۆمەلەدا هەیە. هەندى لیکۆلینەوێ ئاماژە بەو دەکەن کە خەلگ حەز دەکەن لەگەڵ ئەو کەسانە ریکبەون کە خوشیان دەوین و دژی ئەو کەسانەش بن کە رقیان لییان دەبیتەوێ، جا ئەگەر گوزارشتیان لەهەمان ریکبەوتنکرد لەگەڵ ئەو کەسانەى خوشیان دەوین و گوزارشتیش لەو دژاریەتییە بکەن لە هەمبەر ئەو کەسانەى رقیان لییان دەبیتەوێ.

ئەم پرسیارانەى خوارووه پارمەتیدەرى تیکەیشتن و دۆزینەوێ شیوازی سۆسیۆمەترین:

- ۱- ئەو ئەندامانە کین کە حەز بە تیکەلبون پالپشتیکردنی یەکتە دەکەن.
- ۲- ئەو کەسانە کین کە بەردەوام لەگەڵ خەلگانی دیکەدا لە کیشمەکیشدان؟
- ۳- ئایا هەندى ئەندام وەک نوینەرى کاردانەوێ یەکسەری کار دەکەن لەهەمبەر خەلگانی دیکەدا جا ئەگەر لایەنگریان بن یان دژیشیان بن؟

۵- بونیاد و ریکخستن

کۆمەلەکان پیکهاتەبەکی سیستماتیک و بینراو و نەبینراویان هەیە، پیکهاتەى بینراو پتر فەرمیانەبە وەک دیاریکردنی ئەندامانی لیژنەکان و پۆستەکان و دۆخى ئامادەبووان، یانیش نا فەرمەبە. بەلام پیکهاتە نەبینراوەکە لەپشت پەردەکانەوێ و ئەندامەکان بەپێى پیکە و کاریگەرى و هیز و دیرینی و چەند توانایەکی هاوشیۆه ریکدەخات.

پرسیارەکانی تاپبەت بە بونیاد بریتین لە:

۱- ئەو رێکخستەنە چیبە کە کۆمەلە بە شێوەیەکی ھۆشیارانە دیارییان دەکات،

وەک: پۆستەکانی سەرکردایەتی و گروپەکانی کار و لیژنەکان؟

۲- ئەو رێکخستەنە نەببنراوە چیبە کە حوکم لەسەر وەدبەیتانی دۆخەکە دەکات و

کار لە وەدستەتوووەکان (انجان) ی کۆمەلەکە دەکات، کۆی ملکەچی کۆی دەبێت؟

۶- رێکارەکان

گشت کۆمەلەیک پێویستی بەو ھەبە چەند رێکارێک بۆ جێبەجێکردن و

وەدبەیتانی ئامانجەکان بگرتە بەر، رەنگە رێکار و رێوشوێنە دیاریکراو و

توندوتیژەکان بە کاربەیت ھەرۆک لە چاوپێکەوتنە فەرمییەکاندا دەبیندرێ، یانیش

رەنگە کەمتر توندوتیژ بێت ھەرۆک لە کۆمەلە نافەرمییەکاندا دەبیندرێت. جۆری

رێکارەکانیش راستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر گشت لایەنەکانی دینامیکی کۆمەلەدا

دەبێت، وەک وابەستەیی و کەش و بەشداریکردن و ھتد. دەبێت کەمە نەرمی و

دایەتێکی ھەبێت بۆئەو زەمینە بۆ کۆمەلە خۆشبات و ئەو رێکارانە ھەلبژێرێت کە

لەگەڵ پێداویستیەکانی ھەلۆیستە جۆراوجۆرەکان بگونجێت.

ئەو پرسیارانە خوارووە بۆ پشکنین و ھەلسەنگاندن و تاقیکردنەووی

رێکارەکان یارمەتیدەرن:

۱- کۆمەلە چۆن ئامانج و خستە و نەخشەی کارەکانی دیاری دەکات؟.

۲- کۆمەلە چۆن دەگاتە بریاری دروست؟ بەکۆدەنگییە یان بەھەلبژاردن یانیش بە

رەزامەندی بێدەنگ؟.

۳- کۆمەلە چۆن توانای ئەندامەکانی دەدۆزێتەو و سوویدیان لێوەردەگرت؟.

۴- کومه له چوڼ کار بو گونجانی نه ندامه کانی و کومه له ژیره وییه کان و بزافه کانی

ده کات؟.

۷- نامانجه کان

گشت کومه له یه ک نامانجی هیه جا نه گه نامانجی دريژخایه بن وه ک گه شه پیدانی ژینگه، یانیش کورتمه ودا بن وه ک کارکردن بو نه نجامدانی لیکولینه وه ی مهیدانی تاییهت به گرفتیکي دیاریکراوی کاتی ژینگه یی وه ک دیاریکردنی قسه که ری دانیشتن و کوبوونه وه یه ک، له هندی دؤخیشدا نامانجه کان روون و دیاریکراو و راگه یه ندراو ده بن، به لام له هندی دؤخی دیکه دا شیواو و ناپوون و گشتین.

گرنگی کومه له

په گم؛ سه بارهت به تاك؛

* هاوړپیه تی جوراوجوری نوی له میانی کارلیکی کومه لایه تیدا دروسته بیت.

* تاك پیوه ری کومه لایه تیانه ی ره فتار ودرده گریټ و راوېچوونه که سیه کانی

پینکدین.

* تاك له ریگه ی کومه له وه ره فتاری گونجاو کومه لایه تیانه فیرده بیت.

* تاك خوښی و ره زامه ندی خوی له کارکردن له گه ل کومه له دا ودرده گریټ.

* تاك شتیکی زور سه بارهت به خوی و هاوکارانی فیرده بیت.

* کارامه ییہ کان له تۆزه نکرده وه ی کومه له و له میانی په یوه نندی مرؤییه وه

به پله یه کی به رزتر گه شه ده کن.

* بیرکرده وه و گوزارشتکردن له خود و توانای چاره سه رکردنی گرفته کان گه شه

ده کات.

* تاك به هوی به شداریکردن له کومه له وه هه ست به وه دیهیتانی پیگه ی

کومه لایه تی خوی ده کات.

دووهم؛ سه بارهت به کومه لگه

* به شداریکردن له گه شه پیدان و پیشستن و چاکترکردنی کومه لگه.

* وه دیهیتانی شادومانی مرؤف به هوی کارلیکی کومه لایه تییه وه.

* نه نجامدانی گشت ره هه نده کانی چالاکیی نابووری.

* دامه زانندی ده سته کانی کومه لایه تی له نه نجامی هه ولوکوششی کومه له کانه وه.

جۆره کانی کۆمه له کان

کۆمه له کان چه ندان پۆلینیان مه یه، گرنگترینیان *

بنه مای پۆلینکردن	جۆره کانی کۆمه له	نمونه
کارلینککردن (بوون ونه بوونی کارلینکی رووبه پوو په یوه ندییه راسته وخۆیه کانی کەسی).	* سه ره تایی * ناوه ندی	خانه واده کان، هاو پتیانی گوند، هاو سیتییه تی، تیم. کاری چپ، پارێزگه، گه ل، پارتی سیاسی.
سیستم (بوون ونه بوونی سه ره ژگایه تی و ده سه تورد و یاساکان.	* فه رمی * نافه رمی * مامناوه ندی	ئه نجوومه نی زانکو هاو پتیان خانه واده
تاقیکردنه وه	* ناچار (جبری) * ئاره زوومه ندانه. * سه پیندر او	ره گه زی مرۆیی، نه ژاد، خانه واده، ئاین. چالکی له کۆلیژه کان. به هه لپژاردنی (ئه نجوومه ن) ده سه ته.
گوندان و ویکچوون	* گوندان و ویکچوون * نه گوندان و جیاواز	کۆمه له ی فیرخوازان ماده یه کی تایبه ته مند ده خوینن. فیرخوازان نوێ پیش دابه شکردنیان.
ئه گه ری چوونه نیو	* داخراو * دیاریکراو * کراوه	خانه واده سه ندیکا. یانه و ئاره زوومه نده کان.
به رده وامی	* کتوپر * کاتی * ماوه یه کی دیاریکراو به رده وام ده بیته. * به رده وامیی ریژه یی	له ده وری رووداوه که کۆده بیته وه. گه شته کرائی نیو ئوتومبیل و شه مه نده فه ر. سه ریازی، لیژنه. گه ل.
سه روش	* سه روش * دروستکراو	خانه واده، گوند. سه ریازگه.

<p>که په کتکی دیاریکراو. گوندیکی دیاریکراو. که لی کورد</p>	<p>* هاوسپیه تی * کومه له ی ناوختی * که ل</p>	<p>شوین</p>
<p>۳ که س. فیرخو ازانی نیو وانه. فیرخو ازان له کولیددا. ره که زی مریی.</p>	<p>* بچوک * مامناو هندی * که وره * زور که وره</p>	<p>قه باره</p>
	<p>* نیر * می</p>	<p>ره که ز</p>
	<p>* مندالان * نه وچه وانان. * که سانی که وره. * پیره کان</p>	<p>تہ من</p>
<p>خانه واده ی فیرکه، کومه له ی مانگی سوور. نه و کومه لانه ی ناویان له خور ناوه نیشتمانی. دهسته و تاقم (عصابه)، یانه ی رووته کان. دانشتوانی ناوچه یه کی داپراو.</p>	<p>* کومه لایه تی * نیمچه کومه لایه تی * دزه کومه لکه. * نا کومه لایه تی.</p>	<p>ریکخراوی کومه لایه تی " په یوه ندی کومه له به کومه له کانی دیکه وه.</p>

دینامیکیه کانی کومه له Group Dynamics

کومه له به وه دهناسریتته وه که (همه کیه کی دینامیکه) واتا نه و کارلیکه ی ده بیته هوی گوران له هه ربه شیکي کومه له دا، گورانی به شه کانی دیکه ش دینیتته کایه وه، بونموونه: په یوه نندییه کانی هیژ له خانه واده دا نه گهر نه ندامیکي خانه واده که بمریت یان نه ندامیکي نوی به هوی له دایکبوون و هاوسه رگرییه وه هاته نیوه یه وه، دینامیکه تی کومه له له کارلیک کردنه و ره گه زیکي گورانکاری بی زیادکراوه، نه وه روونه ته نانه ت سوکس و دوو کومه له ی کارلیک کهریش له دوی به رپابوونی کارلیکه که نابنه یه ک شت، به لکو به ره و دویکی دیکه ده گورین که پتر یان که متر دستانه و هه ماهه نگ ده بن وه که دهره نجامی کارلیکه که، نه گهر کارلیک کردنیش نه بویه گوران که دروست نه ده بوو. ره هند و روخساره کانی دینامیکه تی کومه له: بریتیه له کارلیک و کاملبوونی کومه لایه تی و په یوه نندییه کانی مروی و گورانی کومه لایه تی و چه ندان روخسار و ره هند ی دیکه ی ره فتاری کومه لایه تی.

سی به کارهینانی باوی دینامیکه کانی کومه له هه ن که له نیو خه لکاندا باون، هه ندیکیان دینامیکه تی کومه له بۆ ناماژه کردن به نایدولژئیای دیاریکرای سیاسی به کاردینن که په یوه نندی به ریگه کانی ریخستنن کومه له کان و به رپوه بردنیا هه یه و جهخت له سه ر گرنگی سه رکردایه تیکردنی دیموکراسیانه و به شداریکردنی گشت خه لک ده کات بۆ دروستکردنی برپاره کان و ناستی نه و سووده ی که گشت کومه لگه و تاکیک له نه نجامی به شداریکردنی گشت خه لک له ره هه نده کانی نه و چالاکیه دا ده بیینن که کومه له کان نه نجامی ده دن، به کارهینانی دووه میش بریتیه له کومه لیک له و شیواز و ریگه یانه ی که له به رنامه کانی راهینان به مه به سستی چاکترکردنی کارامه یی له

به پرتوه بردنی کۆمه له کان و کۆنگره و په یوه ندییه کانی مرۆیی و گه یشتن به و یاسایانه ده یگیرینه بهر که گه شه کردنی کۆمه له که و په یوه ندییه تاکه کان به کۆمه له و ده ستگه کۆمه لایه تییه جۆراو جۆره کانی دیکه ی له سه ره و سه تاوه .

ده توانین بلۆین که چه مکی دینامیکه تی کۆمه له لقنکی زانسته کانی مرۆییه که وا گرنگیی به شروقه کردنی سیستما تیکی کۆمه له و پیکه اتن و گه شه کردن و چالاکیی و به ره م و لایه نه کانی دیکه ده دات له پینا و گه یشتن به و یاسا زانسته یانه ی که نه م لایه نانه ریکده خات.

بنه مایه کانی دینامیکه تی کۆمه له

کۆمه له کان پێشتر و ئیسته ییش به که م جار له خانه واده و دواتریش له تیره و هۆز و گروپ و کۆمه له و دواتریش کۆمه له که دا بۆ وه دیه پینانی ئاماچه مرۆییه کان ئامرازنکی زۆر گرنگ بوون ، کۆمه له کان له رابردوو و ئیسته شدا وه ک هۆکارنکی حوکم و جهنگ و کار و دامینان و په رستش و فیرکردن به کار ده هیندران، له زۆر کۆنه وه و به هۆی هه ولدان و هه له کردنه وه که سانی دیرین نه وه یان بۆ روونبوویه وه که چه ند شیوازنکی دیاریکراو بۆ نه انجامدانی شته کان له کۆمه له کاندایا ده ره نجامی باشتری ده بیته ، به مه ییش داناییه میلییه کان و وته به نرخه کان له هه مبه ر شیوازه کانی بریاردان و دابه شکردنی کار و هه لبژاردنی سه رۆکه کان که له که بوون .

له چاخه کانی کۆندا- له و کاته ی که توندیی کیشمه کیشی نیوان مرۆف و دوژمنه کانی له به رزترین پله دا بوو- گرنگیدانی هه ره که و ره له سه ر ملکه چیکردن بوو بۆ

سه رکردایه تی نهك بۆ چاكرکردنی توانای ئه ندامانی كار به یه كه وه به هاوکاری و لههیتان.

به پینچه وانه ی کرده سروشتیه كان مرۆف توژیینه وه یه کی جیدی بۆ کۆمه له بچوکه کانی ژیا نی نه کرد ته نها دوا ی ئه وه ی چه ندان سه ده بیرکردنه وه له لایه نه هه ره گه وره که ی سیستمی کۆمه لایه تی که له که بوو، له سه ده ی حه فده هه مدا چه ندان ریبازی تاییه ت به " بیرکردنه وه ی رامینهر" ی تاییه ت به سروشتی کۆمه لایه تیا نه ی مرۆف و په یوه ندی نیوان تاکه کان و گردبوونه وه کان سه ریا نه له دا، نه مه یش بووه هۆی پیکه یئانی بنه ما ی ئه قلانی ئه و شوپشانه ی که له سه ده کانی هه ژده و نۆزده دا ته واوی ئه وروپا و ئه مریکای گرته وه .

له سه ره تا ی سه ده ی بیستیشدا هه ندی بیرمه ندی وه ك کۆلی و مید زمیل باسیان له ره گزی " به رزه فته کردنی کۆمه لایه تی کۆمه له بچوکه کان کردوه " له گه ل گرنگی دانی تاییه ت به و مه رجه کۆمه لایه تیا نه ی که له سایه یدا پالنه ره کانی تاک به شیوه یه کی کاریگر ریکده که ون.

له سه ره تا یه کانی سه ده ی بیستیشدا ئیدوارد لیندما ن به ره نگاری ریبازی رامینهر بوویه وه له هه مبه ر گشت ئه و شرۆفه کۆمه لایه تیا نه ی که تاییه ت بوون به کۆمه له کان و پینساری ریبازی ئه زموونگه ری کرد بۆ شرۆفه کردنی کۆمه له وه زیفیه کان و یه که م هه ولیش زۆر به فراوانی بۆ شرۆفه کردنی کرده کانی کۆمه له ئه نجام درا و ناوی لیترا لیکۆلینه وه The inquiry که له کتیبیکدا به ناوی (په روه ده ی کۆمه لایه تی) دا ها تبوو. ریبازی لیکۆلینه وه جه ختی له سه ره ئه و کردانه کرده وه که له لیژنه و کۆنگره بچوکه کانی تاییه ت به چاره سه رکردنی گرفته گه وره کانی کۆمه لایه تی به پێوه ده برین.

جا لە ژێر کاریگەری شیکردنەوێکە (دیوی) لە هەمبەر هزری ئەزموونگەریدا چەند توێژینەوێک بە هۆی گفتوگۆ و شتواری چارەسەرکردنی گرافتەکانەوێ سەبارەت بە چۆنیەتی وەدیپێنانی ئامانجەکان لە لایەن کۆمەلەکانەوێ ئەنجام دران.

جگە لە کاریگەرییە دەروونی و لۆژیکییەکان لە سەر شروۆفەکردنی کۆمەلەکانەوێ، فرۆید لە بیستەکانی سەدەیی بیستدا لە ژێر کاریگەری بنەما قوول و نەستیەکان و ئەو کردانەیی بەرزەفتکردن کە کۆمەلەکان بە سەر خانەوادیەکانی یەکەمدا دەیسەپێنن، توێژینەوێ سەبارەت بە پێکھاتنی کۆمەلەکانکرد. فرۆید پتر جەختی لە سەر لایەنە هەلچوونییەکانی سەرکردایەتیکردنی کۆمەلە و پێکھاتنی کرد لەوێ کە لە کاریکی هۆشیارانەدا جەخت بکاتە سەر ریکخستنی ئەندامان.

لە دوو دەیی بەدوایە کداهاتووی سییەکان و چلەکاندا، زۆر بەروونی چەند ئاراستەییکی دیاریکراو بۆ شروۆفەکردنی کۆمەلەکان بەدیاریکەوتن کە ئیمە لەمانەیی خوارەوێدا پوختیان دەکەینەوێ:

۱- ئاراستەیی بێردۆزی بواری

کیرت لیفین "بۆ تیگەیشتن لە رەفتاری کۆمەلە بێردۆزی بواری دانا". ئەم بێردۆزە بە کاریگەرییەوێ بە بێردۆزی گشتالتییەوێ شیمانەیی ئەوێ دەکات کە بواریکی دەروونی هەییە و وێک بواری کارمۆگناتییسی فیزییا کاردەکات، ئەم بواریەش لە چەندان هیژو گۆراو پێکدیت کەوا کاریگەرییان بە سەر رەفتاری کۆمەلەکانەوێ هەییە. هیژی ریزەیی ئەم گۆراوانەیش ئاراستە و خیرایی جوولەیی کۆمەلەکان دیاریی دەکات، لە سەر زانایانی کۆمەلناسییش پێویستە ئەو ئامرازانەیی تیبینیکردن و پێوانکاریانە پێشبەخەن کە

بەهۆیانەوه دەتوانن ئەو هیژانە شیبیکەنەوه و ئەو یاسایانە دیاریی بکەن کە حوکم بەسەر رەفتاری کۆمەلە دەکات.

لیفین بپیار لەسەر ئەوه دەدات کە شتی گرنگ لە بپردۆزی بواردا بە مامەلەکردن لەگەڵ سیفەتەکانی هەلۆیستە کە وهک هەمەکیەک دەستپێدەکات، دواى ئەمەیش رەگەزولایەن و بەشەکانی ئەم هەلۆیستە کۆمەلایەتیە ملکەچی شیکردنەوهی پەسپۆر دەبێت، لەبەرئەوه هاوکێشە بپرکاری و وێنە ئەندازەییەکانی نیو کتییەکانی بەهۆی نووسینی پێپەرەکارانییەوه پەرشوبلاو دەبنەوه. هەرچەندە لیفین زاراوهی عینامیکیەکانی کۆمەلەى داناوە بەلام لەم بوارەدا شروۆفەى بەر فراوانی ئەنجام نەداوه.

٢- ئاراستەى شیکردنەوهى هۆکاری

ئەم ئاراستەیه لە کارەکانی ریمۆند کاتل و یارمەتیدەرانی زانکۆی ینویدا بەدیاردەکەوێت کە تیایدا رەهەندە سەرەکییەکانی کۆمەلەکان بەهۆی شیکردنەوهی هۆکارییەوه دیاریی دەکریت، هەر وهک چۆن کاتلیش دەلێت: ئێمە شروۆفەى ژمارەیهکی زۆری کۆمەلەکان دەکەین کە چەند بنەمایەکی گشتیی سەر بەخۆی لێدەر دەچیت کە بەهۆیانەوه دەتوانین وهسفی کۆمەلە بکەین و تیی بگەین. کاتل بۆ وهسفکردنی کۆمەلە چەند زاراوهیهکی داھیناوه، ئەم زاراوانەشی لە زانستی نەحو خواستوو، وهک زاراوهى Synality پێکھاتەى هیناوهتەوه بۆ ئەوهی بەهۆیهوه ئامازە بە کۆی تاییەتمەندییەکانی کۆمەلە بکات، هەر وهک چۆن زاراوهى کەسیتی بۆ وهسفکردنی تاک بەکار دەھینن. مەبەستیشی لەم زاراوهیه پێکھاتەى کۆمەلەیه ریک بەپیی شوینی لە ئیعرابدا، کاتل لە شروۆفەکردنەکانی خۆی لەهەمبەر کۆمەلەدا گرنگیی بە هۆکارەکانی وهک وزە و توانا دەدات.

شیکردنه وهی هۆکاری شیواز و ریبارزکی ئامارییه ئه و په یوه ندییه وابسته بیانه ی نیوان ژماره یه ک گۆراو ده پشکنیت و تایبه تمه ندییه هاوبه شه کانی ئی هه لده هیتنجی، به شیوه یه ک ده گاته که مترین ژماره ی ئه و هۆکارانه ی که وه سفی دیارده که ده که ن و گوزارشت له راستییه سه ره کییه کانی ده که ن، بۆیه مامه له کانی په یوه ندی نیوان ژماره یه ک دیارده ی وه ک به کگرتویی و پتهوی و دابړان و پچړان و هتد ده کات. دواتر له م په یوه ندی بیا نه وه ئه و هۆکارانه هه لده هیتنجین که ده توانین به مه زنتین خالی هاوبه شی ناوبه یین و دواتریش له و وینه بیرکارییه ژماره بیانه هه لده که پینه وه بۆنه وه ی وینه به کی واقعی تایبه تمه ندییه کانی کومه له بکیشین.

٣ - ئاراسته ی ریڅخستنی ره سمی

ئه م ئاراسته یه سه باره ت به ریڅخستن و تیگه یشتن له سروشتی سه رکردایه تی له ریڅخراوه کانی ره سمیدا له بنه رته وه گرنگی به دانانی هزی لۆژیکی ده دات. ئه م ئاراسته یه له لایه ن س ل شارتل و هاوکارانییه وه له زانکوی ویلایه تی تۆهایق ریبه رایه تی ده کرا و شیوازه کانی جه خت له سه ر تیبینیکردنی کارلیکی ئه و سیستمانه و وه سفی تیروته سه لی پیکهاته که یان ده کاته وه.

٤- ئاراسته ی پیوانی سو سیۆمه تری

ئه م ئاراسته یه ره مه ندی هه لچوونی ژبانی کومه له ده گریته وه له میانی ئه و کارلیکه ی که له نیوان ئه ندامانیدا رووده دن و ریژه ی به کیشکردنی کومه له و پله ی پتهوی و توندوتولی نیوان ئه ندامانی دیاری ده کات. بناغه ی ئه م ئاراسته یه ش ئه و پیوه ره یه که مرۆینۆ بۆ پیوانی به کیشکردن و له یه کتری دوورکه و تنه وه دایناوه و تیایدا

ئەو پرسیارە لە ئەندامە کە دەکریت کە دەتوانی چی هەلبژێرت و چی هەلنەبژێرت وەک هاوڕێیەک یان هاوکارێک و ئەندامانی گەشتیک یان وەبیرھاتنەو و هتد... ئەمەیش پێوەری سۆسیۆمەترییە، دواتریش پەیوەندییەکانی نێوان ئەندامان لە وێنە یە کدا رووندەکاتەو کە پێیدەگوتریت سۆسیۆگرام و پێگەی ئەندامان رووندەکاتەو ، بۆنموونە (ئەو ئەستێرانی کە زۆرتەین ئەندام هەلیاندەبژێرن، هەرەھا ئەو هێلانەیش هەن کە شوینەکان بەیەکتەری دەگەین و ریزە ی توندوتوێی و یەکگرتووییە کە رووندەکەنەو.

۵- ئاراستە ی شیکردنەوہ ی کارلێکی:

ئەم ئاراستە یە لەسەر دەستی رۆبێرت ف. بیلز و هاوکارانی لە تاقیگە ی پەیوەندییە کۆمەلایەتییەکانی زانکۆ ی هارفارد سەرپه‌لدا و جەخت لەسەر رەفتاری دەرەکی دەکات لە کارلێکی تاک لەگەڵ خەڵکانی دیکە و کۆۆکی شروۆفە کردنی کرداریانە ی پێوانی کارلێکی کۆمەلە بچووگەکانە، ئەم ئاراستە یە بۆ تێبینیکردنی کۆمەلەکان بەبێ هیچ هەراسانییە ک بەکارھێنانی ئامێری تۆمارکردن و پەنجەرە یە ک رەھەندییەکانی بەکارھێناوہ.

۶- ئاراستە ی شیکردنەوہ ی دەروونی

ئەو ئاراستە یە یە کە لە گەشەکردنی دەروونی و رۆلی پەیوەندییە هەلچوونییەکان لەگەڵ دایک و باوک و خوشک و برا بە بێردۆزی فرۆیدەوہ کاریگەرە. ئەم ئاراستە یە لەبنەرەتەوہ پێداگری لەسەر رەگەزە سۆزییە نەستییەکان و کاریگەرییان لەسەر گەشەکردنی کەسیتی دەکات، رێگە ی لێکۆلینەوہ لەم ئاراستە یە دا لەسەر بنەمای شیکردنەوہ ی شارەزایی و ئەزموونە تۆمارکراوہ وردەکان کار دەکات و بەزۆریش مامەلە لەگەڵ کۆمەلەکانی چارەسەری دەکات.

۷- ئاراسته ی کۆمه له کانی کاری به کۆمه ل

ئاراسته که به شیوه یه کی ته قلیدی له شیکردنه وه ی تۆمارکراوه چیرۆکییه کانی کاری کۆمه له کان و هه لئینجانی گشتینراوه کان له زنجیره یه کی میژووی دۆخه کانی کۆمه له کان پینکدیت، ئەم ئاراسته یه له بنه په ته وه گرنگی به پیشخستنی که سیتی داوه له میانی شاره زایی و ئەزمونه کانی کۆمه له وه هه رچه نده چاره سه رکاریش نییه . ریبه رانی ئەم ئاراسته یه پتر گرنگییان به ئەزمون داوه نه ک به توێژینه وه کان، هه ربۆیه نووسینی تیروته سه لی تیورییان نییه ، هه روه ها ئاراسته یه کی هاوچه رخ له باره ی ئاراسته کردنی توێژینه وه کانی کاری کۆمه له کانه وه هه یه بۆ چاودتیریکردنی کاریگه ری هه ندی گۆپاوی وه ک سه رکردایه تی له سه ر کاری کۆمه له و گه شه کردنی تاکه کانی، ئەمه یش له جیات وه سفکردنی ته نها ئەو شته ی که له کۆمه له رووده دات.

رێگەکانی لیکۆلینەوه: شیاوژەکانی لیکۆلینەوه لە دینامیکەتی کۆمەلەدا

یەكەم: توێژینەوهی بواری:

ئەم جۆرە توێژینەوانە لە خۆگری هاندانی کۆمەلە یەكە - بواری لیکۆلینەوه کە - بۆ توێژینەوهی بەبێ ئەوهی ئەم کاریگەرییە بێتە هۆی کاریگەری دروستکردن لەسەر ژیانی کۆمەلە و چالاکییەکانی. توێژەر لەم جۆرە توێژینەوه یەدا گشت نامادەگییە پیشووەختەکان دەگریتەبەر بەشیۆه یەك نەبیتە هۆی ئەوهی بەهۆی کارەکانیەوه دەستووردان بکات و کاریگەری لەسەر ژیانی کۆمەلە بەجیبەتی.

یەكێك لەم جۆرە توێژینەوانە توێژینەوه کە نیوکمبە کە لە ماوهی نیوان ۱۹۳۵ - ۱۹۳۹ دا ئەنجامی دا و نامانجی دۆزینەوه و ئاشکراکردنی کاریگەری کۆمەلە بوو لەسەر هەموارکردنەوه و گۆڕینی پێوهەر کۆمەلایەتییهکانی تاك. لەمەیشدا زانکۆی پەنتنگۆنی ئەمریکی هەلبژێردرا. نیوکمب ئاراستە سیاسییهکانی هەلبژارد بۆ ئەوهی گوزارشت لە ناوه پۆکی پێوهەرەکانی کۆمەلایەتی بکات، چونکە ئەم زانکۆیە لەهەمبەر ئەم ئاراستانەدا لەگشت زانکۆیەکانی دیکە ئەمریکی ئازادترە. بۆیە ئەو زانیاریانە کۆکرانەوه بەبێ ئەوهی فێرخوازان نامانجی توێژینەوه کە بزائن کە تەنها کۆکردنەوهی زانیاری بوو. لەو دەرەنجامانە پێیگەیشت ئەوه بوو کە ئاراستە ی هەندی فێرخوازی پۆلی یەكەم لەوانە ی کە لەخانەواده پارێزکارەکانەوه دین، بەشیۆه یەکی نۆر لەو ئاراستە باوانە ی نیو کۆمەلگە زانکۆییه کە لادەدەن، کۆمەلگە ی زانکۆییش کاریگەری لە هەموارکردنەوه ی ئاراستە ی ئەو فێرخوازانەدا هەیه، بەو بەلگە یە کە فێرخوازان ی پۆلی دووهم لەه ی یەكەم پتر ئازادن. نیوکمب گەیشت ئەو دەرەنجامە ی کە زانکۆی

ناویراو پاداشتی ئەو فێرخوازانە دەکات کە ئاراستەى خۆیان دەگۆڕن بۆ ئەوەى لەگەڵ ئاراستە باوەکانى زانکۆکە بیگونجین و هتد. بەکێک لە تاییەتمەندییەکانى ئەم ریبازەش ئەوەیە کە لەبواری کۆمەلە فیعلییەکە چەند زانیارییەکی ورد و واقعیمان پێدەبەخشیت، بەلام کە موکورتییەکەیشی لەوەدایە کە ناتواندێ دەرهنجامەکانى بەسەر کۆمەلەکانى هاوشیۆدەدا پیاوێ بەکریت، هەرۆهە بەکێک لە مۆرکەکانى ئەم ریبازەش قورسی دیاریکردنى ئاراستەى هۆیەکییە، واتا نازانى ئەو دیاری بکات کە چ هۆکارێک بووئە هۆی دەرخستنى ئەم دەرهنجامانە.

دووهم: ئەزموونگەریی سروشتی:

ئەم ریباز و ئاراستەیه شۆرفەکردنى ئەو کاریگەری و شۆینەوارانە دەپەخشینێ کە لەئەنجامی بەرپاکردنى گۆرانیکاری لە هۆکارەکانى دیاریکردەدا دەیخولقیین، بەمەیش دەتوانین تاناستیک ئاراستەى هۆیەکی دیاری بەکەین، ئەمەیش ریباز و شیۆزى پێشوو(بواری) نەیتوانى دیاری بکات. ئەزموونیش بەپێى ئەم ریبازە دروستکراوى لیکۆلەر نییە بەقەد ئەوەى دروستکراوى ژیانە، چونکە لیکۆلەر هیچ هەموارکردنەوێهە بەک بۆ ژیانى کۆمەلەکان ناکات تاكو شۆرفەى کاریگەرییەکانى ئەمە بکات، بەلکو سوود لەو هەموارکردنانە وەرەگریت کە لەهەمبەر ژیانى کۆمەلە روودەدات، بۆ ئەوەى شۆرفەى شۆینەوارەکانى ئەم هەموارکردنەوێهە بکات، ئەمەیش لەوکاتەیه کە ژیانى کۆمەلەکان دەکەوێتە بەر رووداویک.

لەو تووژینەوانەش تووژینەوێهەکەى (لایرمان) هە کە لەسالى ۱۹۵۶دا لەبارەى شۆینەوارەکانى گۆرانی دەورەکان لە ئاراستەکانى کەسانى ئەنجامدەردا ئەنجامى دا،

ئەم توپىزىنە ۋە يە گوزارشت لە نموونەى ئەزمونگەرىى سىروشتى دەكات، تىايدا توپىزەر لە پىكەتتى كۆمەلە كارگە يە كدا سوودى لە رووداۋ بىنىۋە، ئەم گۆرپانە يىش كىردەى بەرزىۋونە ۋەى پلەى ھەندى كرىكارە بۆ ناستى سەرىكى كرىكاران. لىكۆلەر وىستوۋىەتى شىرۆفەى شۆپىنە ۋارە كانى گۆرپانى ئەو دەۋرانە بكات كە كرىكاران لە ئاراستەى ھەمبەر بەرپۆە بەرايەتى و يە كىتەبە كانى كرىكاران ئەنجامى دەدەن. لىكۆلەر دەره نجامى لىكۆلەينە ۋەى پىشۋوى بوارى لەسەر ھەمان كرىكاران بەكارھىتتا و لە ھەمبەر بەرپۆە بەرايەتتە كەن و يە كىتەبە كانى كرىكاراندا ئاراستە كانىانى شىرۆفە كىرد و بەو دەره نجامانەى بەراۋرد كىرد كە لە كاتى پىداە كىردنى ھەمان توپىزىنە ۋە لە ھەمبەر بەرزىۋونە ۋەى پلەى كرىكاران و ئەوانە شدا بە دەستى دەكە ۋىت كە ھىشتا پلەيان بەرز نەبوۋەتە ۋە بۆنە ۋەى شىرۆفەى كارىگەرىى بەرزىۋونە ۋەى پلە بكات لەسەر ئاراستە كانىان، لەو دەره نجامانە پىتەگە يىشت ئەۋە بوو كە ئەو كەسانەى رۆل و دەۋرىان گۆرپاۋە، ئاراستە كانىشىيان گۆرپاۋە، بەلام ئاراستەى ئەوانى دىكە نەگۆرپاۋە، چۈنكە ئاراستەى ئەو كەسانەى كە پلەيان بەرزىۋونەتە ۋە بوونەتە سەرىكى كرىكاران لە ھەمبەر بەرپۆە بەرايەتى پتر ئەرىپتە، ھەروەھا ئەو كەسانەى لەلاين يە كىتەبە كانى كرىكارانىشە ۋە ھەلبۇزىردراۋن لە ھەمبەر يە كىتەبە كە پتر ئەرىپتەن.

يە كىكە لە تايبەتە ندىبە كانى ئەم رىبازە يىش ئەۋە يە كە ھەمۋار كىردنە ۋە گۆرپان دىروست ناكىت، بەلكو بەخۆى لەمىيانى ژيانى كۆمەلە يەتتى كۆمەلە ۋە روودە دات. بەلام ئەم رىبازە كە موكرتتەبە كى ھەبە ئەۋىش ئەۋە يە كە ماۋە يە كى دەۋىت چۈنكە لەسەر لىكۆلەر پىۋىستە چاۋەپوانى گۆرپانكارىبە كەن بىت بۆ ئەۋەى شىرۆفەى كارىگەرى و شۆپىنە ۋارە كانىان بكات، ئەم رىبازە سوودىكى ھەبە، ئەۋىش ئەۋە يە كە لەپىش كىردەى

گۆرپان و دواى كرده كه یش زانیاری گونجاو كۆده كاته وه، ههروهها به شێوهیهكى گونجاو بهراوردكارى له نێوان كۆمهلهكانى ئەزموونى و بهراوردكارى دهكات، ئەمەیش پێویستی به دانانى پلانى گونجاوه بۆ كۆکردنهوهى زانیاری له سهڕژيان و چالاكییهكانى كۆمهله به شێوهیهكى رێكۆپێك.

سێیههه: ئەزموونگهريی بواری:

تویژه له م ریبازه دا هه ندی گۆرانكارى ئەنجام ده دات كه ئامانجى شروقه كردنى شوینه واره كانیه تی، گرنگترین پیداو یستیه كانى سه ركه وتنى ئەم ریبازه یش هاوكاری نێوان تاكه كانى كۆمه له یه كه تویژه ر كارى له گه لدا ده كات بۆ ئەوه ی زانیاری گونجاوی ده ست بكه ویت. یه كێك له نمونه كانى تویژینه وه ی ئەم ریبازه شروقه ی (كوش و فرنش) ه كه له سالى ۱۹۴۸ دا له یه كێك له كارگه كانى رستن و چنینه دا ئەنجام دراوه، ئاراسته كه یش بۆ گۆرپن و ده ستكارى كردنى هه ندی رێگه ی كار كردنى پێپه و كراو بوو، ئەم هه مواركردنه وه یش ره نگه ببیته هۆى و روزاندنى نیگه رانیی كرێكاران، ئەمەیش ده بیته هۆى نزمبوونه وه ی ئاستى به ره م، له به ره ئه وه هه ردوو تویژه ر شروقه یه كى ئەزموونگه ریبیان دا پشت و چهند كه سێك له كۆمه له كان هه لبرێردان كه له پووی ئاستى به ره م یه كسان بوون و كرانه سى به ش كه هه ر به شێك له ژێر هه لومه رجێكى دیارى كراودا كار یانده كرد.

□ هه لومه رجى یه كه م : كۆمه له كان له گه فته گۆرپن سه باره ت به رێگه ی نوێى كار به شدارییان نه كرد.

□ هه لومه رجى دووه م: كۆمه له كان له هه مبه ر شێوازی كار له رێگه ی نوێنه رایه تى كرده و به شدارییان له گه فته گۆرپن كرد.

□ ھەلومەرجى سىيەم: گىشت تاكەكانى كۆمەلەكان لە گفتوگۆكردن سەبارەت بە رىنگەى نوێى كار گفتوگۆيان كرد.

دەرەنجامەكانىش بەم شىوہەيە بوون: لەھەمبەر ھەلومەرجى بەكەمدا ئاستى كاركردىان دابەزى دواى ئەوہى گۆران روويدا و بۆ ماوہى شەش ھەفتە بەردەوام بوو، ھەلومەرجى دووہمىش لەسەرەتادا ئاستى ئەدا و كاركردىان دابەزى دواتر لە كۆتايى ھەفتەى سىيەم بەرزبووہو، ھەرۇھا ھەلومەرجى سىيەمىش لە سەرەتاي قوناغەكەدا تىكراى بەرھەمەكانيان نزمبوونەوہەكى كەمى بەخۆيەوہ بىنى دواترىش بەرزبووہو.

لە تايبەتمەندىيەكانى ئەم رىيازەيش ئەوہەيە كە تايبەتمەندىيەكانى رىيازى بوارى و ئەزموونى لەخۆيدا كۆدەكاتوہ، كەموكورتىشى ھەيە و دووچارى تەنگوچەلەمەيش دەبىتەوہ، گرتەكەيشى لەوہدايە كە ئاسان نىيە تويزەر بچىتە لاي كۆمەلەيەكەوہ و بە بەرپۆھەرانى كۆمەلەكەيش بلىت نىيازى چ گۆرانكارىيەكى ھەيە، ھەرۇھا ئاسان نىيە ھاوكارىيە كەسانى نىو كۆمەلەكە بەدەستبىنيت.

چوارەم: ئەزموونگەرىيە كەردارى

ئەم رىيازە نامانجى پترکردنى تواناي تويزەرە بۆ بەرزەفتکردن و كۆنترۆلكردنى ئەو گۆرانكارىيە جۆراوجۆرانەي كە كاريگەرىيە لە دياردەي ژىر تويزىنەوہ كە دەكەن، تويزەر دەتوانى ئەو شتانە بگۆرپىت و جىگىريان بكات كە حەز بە گۆران و جىگىركردىان دەكات، لەم رىيازەدا ئەمەي بەپلەيەكى باشتر پىدەكرىت، بەلام لە رىيازەكانى دىكەدا بەم شىوہەيە نىيە. تويزەرىش بەپىي رىيازەكە دواى ئەوہى كۆمەلە سروشتييەكان بەكاردەھىتى، دەيانگوازىتەوہ تاقىگەكەي خۆي.

يەككە لە نموونەي شىرۆفەكارىي ئەم رىبازەيش شىرۆفەكەي (فرنش و سنيدىر) ە كە لەسالى ۱۹۵۹دا لەسەر كۆمەلەكانى پياوانى ھىزى ناسمانى ئەمريكىدا ئەنجاميان دا، توپزىنەوہكە نامانجى زانينى ئەو ھۆكارانە بوو كەوا دەست لە ديارىكردى ناستى كاريگەريي ئەفسەران وەردەدات لە ناستى كاري سەربازەكانيان لەوكاتەي كاريكى نافەرمى ئەنجام دەدەن، ھەروەھا لە توپزىنەوہكەدا ناستى خۆشەويستىي سەربازان لەھەمبەر ئەفسەرانيان وەك ھۆكارىك لە ھۆكارەكان ھەلبژىردا.

سەربازەكان دابەش كرانە سەر چەند كۆمەلەيەك، ھەر كۆمەلەيەكيش لە سى سەرباز و ئەفسەرىك پىكھاتبوو، دوو جۆرە كۆمەلە ھەبوون، جۆرىكيان خۆشەويستىي سەربازان لەھەمبەر ئەفسەرانيان تيايدا بەدى دەكرا، جۆرەكەي ديكەشيان ئەم خۆشەويستىي تيايدا نەبوو. دواترىش كۆمەلەكان گواسترانەوہ كار و ھەر كۆمەلەيەكيش كاريكى پىسپىردا، بەھۆي تىببىنيكردى ورد و تۆماركردى گشت ئەو شتانەي كە لەكاتى ئەنجامدانى كارەكانياندا دەيكەن ناستى ئەو كاريگەرييە بەدياركەوت كە ئەفسەران دەيانويست لەسەر سەربازەكانيان بەجىي بەيئەن، ھەروەھا دەردەنجامەكان ئەو شيان روونكردەوہ كە ئەفسەرانى خۆشەويست لە ئەفسەرانى ناخۆشەويست پتر ھەوليان دەدا كاريگەريي لە ئەفسەرەكانيان بكەن و سەرکەوتنىشيان پتر بوو.

دواي ئەمە ئەفسەران لە سەربازان جياكرانەوہ بەشپۆيەك كە لەژوورىكى ديكەوہ ھەر ئەفسەرىك پەيوەندىي بە سەربازانى بكاتەوہ، ھەروەھا چەند رۆشويئىك درايە گشت ئەفسەرەكان كە دواتر دەبوايە وەك فەرمانىك بياندا بوايە سەربازەكانيان، رۆشويئى و فەرمانەكانىش وىكچوو بوون.

لێکۆڵینهوهکان ئهوهیان روونکردهوه که ئهفسهراڻی خۆشهویست له کاریگه‌ریی بروسکردن له‌سه‌ر سه‌ربازه‌کانیان له ئهفسهراڻی ناخۆشه‌ویست پتر سه‌رکه‌وتن‌یان به‌ده‌سته‌ینا، به‌م شیوه‌یه هه‌ردوو توێژه‌ر توانیان تاقیکردنه‌وه‌یه‌ک له تاقیگه‌یه‌کی تاییه‌ت ئه‌نجام بده‌ن و کۆنترۆلی چه‌ند گۆراویک بکه‌ن و توانیشیان ئه‌و گۆراوانه‌ جێگیر بکه‌ن که بینیبوویان و ئه‌و شتانه‌ش بگۆڕن که ده‌یانویست بیکۆڕن.

یه‌کێک له‌که‌موکورتییه‌کانی ئه‌م رێبازه‌یش ئه‌وه‌یه که زۆر به‌زه‌حمه‌ت ده‌توانی ئه‌م ده‌ره‌نجامانه‌ به‌سه‌ر هه‌لۆیستی ئاساییدا بگه‌شتیترین، ده‌ره‌نجامه‌کانیش ناگه‌شتیترین ته‌نها له‌وکاته‌دا نه‌بی‌ت که ویکچوونیکی گونجاو له‌نیوان هه‌لومه‌رجه‌کانی کار و هه‌لومه‌رجه‌کانی ئه‌و هه‌لۆیسته‌دا هه‌بن که ده‌ره‌نجامه‌که‌ی تیادا ده‌گه‌شتیندری.

پېۋەرەكانى كۆمەلایەتى

پېناسەكردنى پېۋەر:

* پېۋەرى كۆمەلایەتى پېكھاتەيەكى شىمانەكراۋە ماناكەي تەرازۋو يان پېۋەر و بىنەما و چوارچىۋەرى مەرجەيى ئەزمون و شارەزايى و درككردنى كۆمەلایەتى و ئاراستە و رەفتارەكانى كۆمەلایەتییە.

* رەفتارىكى نمونەيى يان مىسالىي كۆمەلایەتییە و بەبى رەتكردنەۋە و نارەزايى و رەخنەلىگرتن و بەھۆى پەسندكردنى كۆمەلایەتییەۋە دووبارە دەگرېتەۋە.

* گشتاندنېكى پېۋەرىيە لەھەمبەر جۆرەكانى رەفتارى پېشېبىنىكراۋ لەھەر بابەتېك كە پەيۋەندىي بە كۆمەلە و تاكەكانى ھەبېت.

* ئەۋ پېۋەرەيە كە ئەندامانى كۆمەلە لەنىۋ خۇياندا دابەشى دەكەن و رەفتارىيان ديارىي دەكات و پېشېبىنى ئەۋە دەكات كە لە ھەلۋىستەكانى كۆمەلایەتيدا پېۋەرى پابەند بن.

* چوارچىۋەيەكى ھاۋبەشى مەرجەيە و لە كارلىكى نىۋان تاكەكانى كۆمەلدا سەرچاۋە دەگرېت و بەھۆيەۋە لە كۆمەلدا حوكم لەسەر رەفتارى كۆمەلایەتىي دەدات.

چەند تېببىنىيەك لەسەر پېۋەرەكانى كۆمەلایەتى

* چەند دەرەنجامىكى كارلىكى كۆمەلایەتى دەگرېتەۋە لە رابردوو و نېستەيدا، بۆنمونه رېۋرەسمە ئابىنىيەكان و پېۋەرەكانى ئاكارى و بەھاكانى كۆمەلایەتى و بىنەما ياسايىيەكان و دابونەرىت ۋەتد دەگرېتەۋە. ھەرۋەھا شتە راست و ھەلەكان و رېنگە

پیدراو و قه دهغه کراوه کان و په سندن و عه یبه کان ده گریته وه، هه روه ها نه و ره فتاران ه ش ده گریته وه که ده بی له کۆمه لگه دا هه بن و نه وان ه ش که نابی بوونیا ن هه بیته .

* له میانی کارلیکی کۆمه له وه پیکدیته و رۆله کانی کۆمه لایه تیش دیاریی ده کات و له هه لویسته کانی کۆمه لایه تیدا ره فتاری تاکه کان ریگده خات .

* نه و پپوه ره کۆمه لایه تیا نه ن که تاک له میانی کرده ی شیا ندن ی کۆمه لایه تیدا وه ریا نده گریته و فیریان ده بیته

* پپوه ره کانی کۆمه لایه تی به جیاوازی رۆشن بیری و که لتوو ر و کۆمه له کانه وه ده گۆرپین .

شروڤه کردنی پپوه ره کانی کۆمه لایه تی:

ده توانین له میانی سی ریگه وه شروڤه ی پپوه ره کانی کۆمه لایه تی بکه یین:

* چاوپیکه وتن له گه ل نه ندامانی کۆمه له و زانی نی هزره هه سستیبه کانیا ن یا ن نه و شیوه و قالبه ی که ده بی له هه لویسته کۆمه لایه تیبه دیاریکرا وه کاند ا ره فتاری تاک و کۆمه له تیایدا قالبریژ بیته .

* تیبینی کردنی ره فتاری خودی کۆمه له له کاتی کرده ی کارلیکی کۆمه لایه تی نیو هه لویسته کانی کۆمه لایه تیدا .

* شروڤه کردنی بنه ما و سیستم و لیست و یاسا کانی نووسراو .

پیکهاتن و کاریگه ری پیوه ره کانی کۆمه لایه تی

شروڤه و ئەزموونه کان چۆنیه تی پیکهاتنی پیوه ره کانی کۆمه لایه تی و ئاستی و کاریگه ربوونی تاکیان به پیوه ره کانی کۆمه لایه تی روونکردووه ته وه، ههروه ها ئەو ئاسته یان روونکردووته وه که تاک له دروستکردنی پیوه ره کانی کۆمه لایه تیدا دیارییان ده کات:

* کۆمه له به شیوه یه کی خیراتر له تاک پیوه ری کۆمه لایه تی پیکدینیت.

* ئەو که سانه ی به شیوه ی تاکه که سی ده ستیان پیکرد هه ریبه که و بوخویان تاک پیوه ریکیان پیکهیتنا، کاتیکیش کۆبوونه وه پیوه ره تاکه که سیبه کان ورده ورده له یه کتری نزیکبوونه وه و پیوه ریکی کۆمه لایه تیان پیکهیتنا.

* ئەو که سانه ی که له کۆمه له کانه وه ده ستیان پیکرد به پیوه ره کانی کۆمه لایه تی کاریگه ربوون و ریژی خویان له هه مبه ریدا پاراست.

* تاک پیوه ره کانی کۆمه له هه لده گریت و له خۆی ده گریت و نوینه رایه تی ریگه و پیوه ری کۆمه له ده کات له درکردنی بابه ته کانی ئەو ژینگه یه ی که وا تیایدا ده ژیه ت.

* پیوه ره کانی حوکه کانی تاک به هۆی گوپیستبوونی حوکه ی خه لکانی دیکه کاریگه ره بیت، کاتیکیش له به رده م خه لکانی دیکه دا گوزارشت له حوکه کانی ده کات، مانای ئەم شته ی پیشوو ئەوه نییه که تاک به رده وام حوکه م و خولیا و ئاراسته کانی له حوکه م خولیا و ئاراسته ی کۆمه له وه رده گریت و بویری ئەوه ی نییه دژی بوه ستیته وه و هه ندی تاکیش له راویچوونی خویاندا سه ریبه خۆن و خویان وابه ستی راویچوونی کۆمه له ناکن و له سه ر راویچوونی خویان سوورن جا ئەگه ر سه رجه م کۆمه له که دژی بوه ستنه وه، هه ندی تاک هه ن که وا هه له ی کۆمه له به پوونی

دەبینن، لەگەڵ ئەوەشدا خۆیان لەگەڵ ئەوشتانەدا دەگونجینن کەوا کۆمەڵە کە پەسندی کردووە، هەندێ کەسی دیکەش هەن تەنها بەچاوی کۆمەڵەو دەنوارنە شتەکان و هەلۆیستەکان و بەلێ و نەخیری خۆیان نییە.

لێکدانەوهی پابەندبوون و خۆگونجانندی تاکەکان لەگەڵ پێومەرەکانی

کۆمەلایەتیدا

کارترایت و زاندر و مالباس ھۆیەکانی پابەندبوون و خۆگونجانندی تاک لەھەمبەر پێومەرەکانی کۆمەڵە لەم خالانەئێ خوارەویدا چڕ دەکەنەو:

* رەنگە ئەندامیەتی تاک رەفتاریکی ھاوشیۆە کۆمەڵەکانی دیکە بگریتەبەر، چونکە دەیهوێ دنیایی لەویدا پەیدا بکات کە هەلۆیستەکەئێ دروستە و تیگەیشتنی لەشتەکان راستە، جا ئەگەر لە دروستیی هەلۆیست و تیگەیشتنەکەئێ دلتیا نەبوو، ئەوا راویۆچوونی ئەو کەسانە پەسند دەکات کە خۆشیدەوین و متمانەئێ بە راویۆچوونەکانیان ھەیه.

* فشاری کۆمەڵە لەسەر ئەندامەکانی بەمەبەستی یەکخستنی رەفتاریان چەندان تاییەتمەندی و خەسلەتی بۆ دەستەبەر دەکات.

دوو جۆرە فشار ھەن کە یارمەتیدەری پابەندبوون و خۆگونجانندی تاک دەدەن لەھەمبەر پێومەرەکانی کۆمەڵە، ئەوانیش:

۱- فشارمکانی ناومکی؛ ئەو فشارانەن کە لە کێشمەکێشی نیو خودی تاکەکەسەکەو سەرھەلەدەن کاتی تێبینیی ئەو دەکات کە راویۆچوون و رەفتارەکانی جیاوازن لە راویۆچوون و رەفتاری خەلکانی دیکە.

۲- فشارەكانى دەرەكى: ئەو فشارانەن كە لەلایەن خەلگانى دىكەوہ ئاراستە دەكرىن بۆ كاریگەرى دروستكردن لەسەر راویۆچوون و رەفتارى تاك (فشارى كۆمەلە بەسەر تاكەكان) ئەم فشارەش بۆ وەدیھینانى ئەم ئەركانەى خوارەوہ ئاراستە دەكرىن:

* يارمەتيدانى كۆمەلە لە جوولە و بزافى خۆيدا بەرەو ئامانجەكانى.

* نۆژەنكردەوہ و مشتومالكردەوہى كۆمەلە و ھىشتەنەوہى.

* يارمەتيدانى ئەندامان بۆ ئەوہى لە (واقىعى كۆمەلایەتيدا) پالپشتىك بۆ راویۆچوون و رەفتارىيان بدۆژنەوہ.

ئەو ھۆكارانەى كە ھىزى پىئوہرەكانى كۆمەلە و ئاستى پابەندبوونى تاك پىيانەوہ و خۆگونجاندنى تاك لەھەمبەرياندا ديارى دەكات:

* پتەوى و توندوتۆلى و كۆمەلە و راكيشانى ئەندامانى: چونكە ھەرچەندە كۆمەلە پتەوتر و توندوتۆلتر بىت و پتر ئەندامانى رابكيشىت، ئەوا ئاستى خۆگونجاندەكە بەرزتر دەبىت. ھۆى راكيشرانى ئەندامىك بۆ كۆمەلەكەى برىتيە لە:

- بەكيشبوونى بەرەو ھەندى تاكى كۆمەلەكە.

- ئامانجەكانى كۆمەلەكەى خۆش دەووت و پەسندى دەكات.

- ئەندامەكانى پىگەيەكى تايبەتيان ھەيە.

- خودى تاكەكە پىگە و شوپىنىكى تايبەت و پۆستىكى تايبەتى لە كۆمەلەكەدا

ھەيە.

* زيادبوونى ژمارەى كەوتنە بەر پىئوہرەكانى كۆمەلەى، چونكە ناسىنەوہكەى

ئاسانتر دەبىت و تاكەكان بەئاسانى دەتوانن خۆيانى لەگەلدا بگونجىن.

* روونى پىئوہرەكانى كۆمەلە، رەنگە ھۆى روونى پىئوہرەكان برىتى بن لە:

- پتەوى و توندوتۆلىي كۆمەلەكە و گونجان و ھەماھەنگىبۇنى ئەندامەكانى.

- ئۆزىي پەيوەندىي نىوان ئەندامەكانى.

* بۇونى ئۆزىنە: ھەرچەندە ئۆزىنە لەسەر پىئوەرئىكى دىيارىكراو رىككەون و ھەرچەندە متمانەي تاك لەھەمبەر راوبۇچۇونى ئۆزىنە پىتر بوو، ئەوا ھەز بەو ھەكات پىشتىگىرىي لە راوبۇچۇونى كۆمەلە بكات و پىئوەرەكەي لەخۇبگىرىت و كارى پىبىكات.

* فشارى كۆمەلە لەسەر ئەو كەسانەي دىئى پىئوەرەكانى دەوہستەنەو ھەك ناپەزايى و ھەلئەبۇزاردنى كۆمەلەيتى لە ھەلئۇزاردنەكاندا و لە دابەشكردنى بەرپرسىيارىتەيەكان و بايگۇتكردن و رەتكردنەو.

* گىرنگىي ئەو كارەي كەوا كۆمەلە ئەنجامى دەدات: ھەرچەندە گىرنگىي كاركردن پىتر بىيىت ئەو ھە ئەندامەكانى روونتر دەبىتەو ھە پىتر لەگەل پىئوەرەكاندا دەگونجىن و لەسەرى دەپۇن.

* ھۇكارى دىكەي ھەك تەمەن بچووكىي ئەندامى كۆمەلە و سادەيى رادەي فىرپوون و بۇونى پاداشتى پىشوو لەھەمبەر خۇگونجاندىنى لەگەل پىئوەرەكانى كۆمەلەو بالا دەستبۇونى كەشى داپلۇسىنەر و سەركوتكردن لە كۆمەلەدا.

ئەو ھۆکارانەى دەبنە ھۆى لادان و دژبۆونى تاکەکان لەگەڵ

پێوەرەکانى کۆمەلەدا :

ئەو ھۆکارانەى دەبنە لادان و نەپۆیشتن بە پێرەوى پێوەرەکانى کۆمەلە لە لایەن تاکەکانەو بەریتین لەمانەى خوارەوہ :

۱. جیاوازیی لە راکیشانى کۆمەلە لە ھەمبەر تاکە جۆراوجۆرەکانەوہ .
۲. لێلى و ناپوونى پێوەرەکانى کۆمەلە .
۳. سستى و بێھیزی ئەو فشارەى ئاراستەى تاکەکانى نێو کۆمەلە دەکریت .
۴. نەبوونى نۆرینە .
۵. ناپوونى و لێلى لە گرنکیى ئەو کارەى کەوا کۆمەلە ئەنجامى دەدات .

ھەر و ھە چەند تاییبەتمەندى و خەسلەتییى کەسێش دەچنە پال ئەو ھۆکارانەى

سەرەوہ :

۱. متمانەى تاک بەخودى خۆى یان ئەو سەر بەخۆییەى لەسەر متمانەى تاک لە درککردن و شارەزاییەکەى بونیاد نراوہ .
۲. گۆشەگیریى تاک .
۳. ستم، واتا ئەو ستمەى کە تاک لە خۆى و خەلگانى دیکەى دەکات کاتى کە بەشیوہیەکی ئەنقەست لە پێوەرەکان لادەدات .
۴. نەزانى، واتا ئەو کاتەى کە تاک بەشیوہیەکی نەزانانە لە پێوەرەکان لادەدات .

۵. بنه مای (دژیه و ده زانیت) یان سه ره به خۆیی له سه ر بنه مای هه سته کردن به زه وره تی نه نجامدانی کارێک که به مۆرکی لیها تواتوانه رهنگ کرابی گه رچی رووبه پووی گه رژی و گومانێکی توندیش ده بیته وه .

پته وی و یه کگرتووی کۆمه له Group Cohesiveness

پیناسه ی پته وی و یه کگرتووی کۆمه له:

کۆمه له کان له ئاستی پته وی و یه کگرتوویاندا جیاوازن، چونکه هه ندی کۆمه له هه ن نه ندامه کانی به ره و پیلی نه و چالاکیانه ده چن که نه نجامی ده ده ن و په یوه ندییه کی پر له سۆز و خۆشه ویستی و هاوڕییه تی و دۆستایه تی له نیتوانیاندا هه یه، کۆمه له ی دیکه ش هه ن که ده مه قالی و کیشمه کیش و کێپرکی تیا یاندا زاله و په یوه ندییه کانیا ن هیه جۆره خۆشه ویستی و دۆستایه تییه کی تیا دا نییه . چه مکی پته وی یه کگرتووی کۆمه له به چه ندان شیوه به کارهاتوه، که ده توانین دابه شی بکه یه سه ر دوو جۆر:

جۆری یه که م: چه مکی پته وی و یه کگرتووی بۆ ئاماژه کردن به لایه نه بیاریکراوه کانی ره فتار و کرده کانی به کارده هینیت، بۆیه پته وی و یه کگرتووی کۆمه له له ژیر تیشکی گیانی مه عنه وی و رووکردنه بزافی کۆمه له و توانای به ره مه می کۆمه له و چه ندان شتی دیکه به کارده هینیت که په یوه ندیی به کۆمه له وه هه یه .

جۆری دووهم: چه مکی پته وی و یه کگرتووی کۆمه له بۆ ئاماژه کردن به هیزی به کیشکردنی کۆمه له له هه مبه ر راکیشانی نه ندامه کانی به کارده هینیت، بۆنموونه: فستنگر و باک وه ها پیناسه ی ده که ن و پیا نوا یه که (ریژه ی مامنا وه ندیی هیزی به ره مه اتوو و کاریگه ره له ئاراسته کردنی تاکه کانی نیو کۆمه له به ره و کۆمه له کانیا ن).

جىياۋزىي نىۋان ھەردوۋ جۆرىش لەۋەدايە كە جۆرى يەكەم شىمانەي بوۋنى پەيوەندىي راستەۋخۆي نىۋان پتەۋى و يەكگرتوۋىي كۆمەلە و ژمارەي ھۆكارەكانى ۋەك بەرھەمى كۆمەلە دەكات، ئەمەيش ماناي ئەۋەيە ھەرچەندە پتەۋى و يەكگرتوۋىي كۆمەلە پتر بېيىت بەرھەمەكەي پتر دەبېيىت. جۆرى دوۋەمىش شىمانەي ئەۋە دەكات كە بە پتەۋىي يەكگرتوۋىي كۆمەلە ھىزى كۆمەلە بۆ كاريگەرى دروستكردن لەسەر تاكەكانى پتر دەبېيىت، جا ئەگەر ھىزى كۆمەلە بۆ راکىشانى ئەندامەكانى لە ھىزى پىۋىست بۆ دروستكردنى گۆپان لە رەفتارى كۆمەلە زۆرتەر بوۋ، ئەۋا گۆپان دروست دەبېيىت، بەلام ئەگەر ھىزى پىۋىست بۆ دروستكردنى گۆپان لە ھىزى كاريگەر بۆ ئاراستەكردنى تاكەكان زۆرتەر بوۋ، ئەۋا گۆپان دروست نابېيىت و رەنگە خەلكىش لىي ھەلسنەۋە و بىنە دەنگ، ۋەك بەرزبۈنەۋەي ئاستى بەرھەم.

پێوهه‌کانی پته‌وی و یه‌کگرتووی کۆمه‌له‌:

* به‌کاره‌یتانه‌که‌ی فستنگر و شاختر و باک ۱۹۶۰ بۆ ئاماژه‌کردن به‌ ئاستی پته‌وی و یه‌کگرتووی کۆمه‌له‌ و هاوڕێیه‌تی نیوان تاکه‌کانی بوو" بۆنموونه: چه‌ند ده‌رفه‌تیک ده‌درایه‌ نه‌ندامه‌کانی کۆمه‌له‌ بۆ ئه‌وه‌ی هاوڕێیانی خۆیان هه‌لبژێرن، دواتر ئاماریک بۆ رێژه‌ی سه‌دی نیوان ژماره‌ی هه‌لبژاردنه‌کانی نه‌ندامه‌کانی کۆمه‌له‌ و ژماره‌ی ده‌رفه‌ته‌ ره‌خسپندراوه‌کان ده‌کرا، بۆنموونه: نه‌گه‌ر تاک بۆ هه‌لبژاردنی هاوڕێیه‌کانی په‌نجا ده‌رفه‌تی پێدرا و ئه‌و تاکه‌ش چل که‌سی له‌نیۆ کۆمه‌له‌که‌ هه‌لبژارد و ده‌که‌سیشی له‌ ده‌ره‌وه‌ی کۆمه‌له‌که‌ هه‌لبژارد، ئه‌وا رێژه‌ی سه‌دی ۸۰٪ ده‌بوو، به‌م شێوه‌یه‌ هه‌رچه‌نده‌ رێژه‌که‌ به‌رزبویاوه‌ ئه‌وا پتر ئاماژه‌ی به‌ پته‌وی و یه‌کگرتووی کۆمه‌له‌که‌ ده‌کرد، نه‌گه‌ر رێژه‌که‌یش نزم ببویاوه‌ ئه‌وه‌ به‌لگه‌ و ئاماژه‌یه‌ک بوو بۆئه‌وه‌ی که‌ هێزی کۆمه‌له‌که‌ بۆ راکێشانی نه‌ندامه‌کانی سست و لاوازه‌.

* دیموک ۱۹۲۷ بۆ پێوانی هاوڕێیه‌تی رێنمایه‌کی دانا بۆ ئه‌وه‌ی ئاستی پته‌وی و یه‌کگرتووی کۆمه‌له‌ له‌سه‌ر بنه‌مای حسێبکردنی رێژه‌ی سه‌دی بپێوی له‌نیوان ژماره‌ی هه‌لبژاردنه‌کان و له‌نیوان نه‌ندامانی ئه‌و کۆمه‌له‌یه‌ی که‌ تاکه‌که‌ په‌یوه‌ستیه‌تی و له‌نیوان ژماره‌ی ئه‌و هه‌لبژاردنه‌ی که‌ رێگه‌ی پێده‌دریت، نه‌گه‌ر ده‌ ده‌رفه‌تی هه‌لبژاردنی پێدرا.

* کۆش شاختر ۱۹۵۱ پێوه‌ریکی بۆ هه‌لسه‌نگاندن به‌کاره‌یتنا که‌ له‌ سی‌ پرسیار پیکهاتبوو، ئه‌مه‌یش بۆ پێوانی ئاستی پته‌وی و یه‌کگرتووی کۆمه‌له‌ بوو و بریتی بوون له‌:

- چه‌نده‌ ئه‌و کۆمه‌له‌یه‌ت خۆشده‌وێت که‌وا کاری تیا‌دا ده‌که‌یت؟

- چه‌نده‌ حز به‌ بینینی نه‌ندامانی کۆمه‌له‌که‌ت ده‌که‌یت؟

* ھەرۆھا یەکیك له پێۆه ره كان بۆ ئاشنابوون بوو به ئاستی پتهوی و یه کگرتووی کۆمه له تیکرای نا ئاماده یی و ریکوپیک یی له ئاماده بوون له دانیشتن و کۆبوونه وه كان و ریکوپیک یی له به خشین پیتاک و ئابوونه كان و هتد.

ئهو هۆکارانه ی کار له پتهوی و یه کگرتووی کۆمه له ده که ن:

پتهوی و یه کگرتووی کۆمه له چه مکیکه و بۆ گوزارشتکردن له دیارده یه کی دیاریکراو به کاردیت و ته نها به بوونی کۆمه له کانیش ه وه بوونی خۆی ده سه لمین، چونکه کاتی کۆمه له ئه ندامه کانی خۆی راده کیشیت ئه م راکیشانه له سه ر دوو هۆکار به نده که وابه سه تی کۆمه له که یه به تاییه ت کاتی کۆمه له ده بیته جیکه ی تیرکردنی لایه نه کانی تاک و وه دیهینانی پیداو یستییه کانی، ئه و هۆکارانه ش په یوه ندی به کۆمه له وه هه یه کاتی کۆمه له ده بیته ئامرازیک یی وه دیهینانی پیداو یستییه کانی تاک، به و مانایه ی بۆ گه یشتن به ئامانج له ده ره وه ی هه مان کۆمه له دا یارمه تی ده دات.

ره نگه تاکیش په یوه سه تی کۆمه له یه ک بییت و کۆمه له پتر به ره و خۆی به کیشی بکات، چونکه:

- چه ند که سیکی تیادا ده بینیت ه وه که هه ز ده کات مامه له یان له گه لدا بکات و هاو پێیه تییا ن له گه لدا دروست بکات.

- کۆمه له چه ندان چالاکی و بزافیک ده کات که تاکه که هه زی پیده کات و هه ز ده کات ئه نجامی بدات.

- کۆمه له هه ولی وه دیهینانی ئه و ئامانجان ه ده دات که ریزیا ن لیده گریت و باوه پی به زه روورته ی وه دیهینانیا ن هه یه .

* ھەروەھا رەنگە تاکێک پە یۆه سستی کۆمەلە یەك بییت و کۆمەلە کە بە شتۆه یەکی بەتین بەرە و لای خۆی بە کیشی بکات چونکە چەند دەرفە تیکی بۆ رەخساندووہ بۆ ئەوہی لە دەروەہی کۆمەلە کە دا پێداویستی یەکانی بەیئیتە دی، وەك:

- بەھۆی پە یۆه سستی بۆ کۆمەلە یەوہ ریز و حورمەتی خەلکانی دیکە بە دەستی بەیئیت (کۆمەلە ی ئاینی یان سیاسی).

- چونکە تەقلیبوون و چوونە نیو ریزی کۆمەلە ئاسایش و دلارامییەکی زۆر و سامان و کارە دلخوازە کە ی بۆ ھێناوہ تە دی.

جا پرسیارە کە ئەو یە کاتی راکیشانی تاکە کان لە لایەن کۆمەلە کەوہ بییتە ئامرازیکی وە دیھێنانی پێداویستی یەکانی تاک و وە دیھێنانی ئامانجەکانیان چی روودەدات؟ ئایا ئاست و ھیزی ئەو بە کیشکردنە تاک لە لایەن کۆمەلە وە دادە بە زیت یانیش لە ئاستی جارانی خۆی دە مینیتە وە ؟ بۆ ئەم پرسیارە دوو وە لام ھە یە:

وہ لامی یە کە م: ھەندئ کە س پێیانوایە ئەو بزاڤ و چالاکییە ی کە ھۆکاریکی تیرکردن و وە دیھێنانی پێداویستی یەکان یان ئامانجیک بوو، خودی خۆی دە بییتە ئامانجیکی سەر بە خۆ، بە مانایە ی ئەو رەفتارە ی کە دە بووہ ھۆی وە دیھێنانی ئامانجیک، تەنانەت ھوای وە دیھێنانی ئامانجە کە ش تاک تیایدا بە ر دەوام دە بییت و ئەمجارە خودی خۆی دە بییتە ئامانج.

وہ لامی دووہ م: ھەندئ کە س بانگە شە ی ئەوہ دە کە ن کە بە کیشکردنە تاک لە لایەن کۆمەلە وە بە ئاستیکی زۆر بە و دەرفە تانە کاریگەر دە بییت کە و کۆمەلە پێشکە ش بە تاکەکانی دە کات جا بۆ وە دیھێنانی پێداویستی یەکانیان بییت یانیش بۆ وە دیھێنانی ئەو

ئامانجانەي ھەولى بۇ دەدەن، جا ئەگەر ئەم دەرفەتەنە كەم بوونەوہ ئەگەرى ئەوہ ھەيە ئاستى بەكئىشكردى ئەندامان لەلايەن كۆمەلەوہ كەمتر بېيتەوہ.

زۆر توئىزىنەوہ ھەن ئەو ھەلومەرجانەيان روونكردووەتەوہ كە دەبنە ھۆى پتركردى ھىزى بەكئىشكردى كۆمەلە بۇ ئەندامەكانى، ئەوانىش:

* توئىزىنەوہى (كىلى ۱۹۵۱): ھەرچەندە پىنگە و پلەى تاك لە كۆمەلەدا بەرزتربوويەوہ، يان ھەرچەندە دەرفەتى ئەوہى پتر بېتە پىش كە لە كۆمەلەدا بگانە پۆست و پىنگەى بەرز، ئەوا ھىزى بەكئىشكردى كۆمەلە بۇ راكئىشانى ئەندامەكە پتر دەبېت.

* توئىزىنەوہى (رىتەز ۱۹۵۹): ھىزى بەكئىشكردى كۆمەلە پتر دەبېت ھەرچەندە درك و ھەستى تاك پتر بوو بەوہى كە جىگەى پەسندكرن و رىزى كۆمەلەكەيە.

* توئىزىنەوہكەى (دوئىش ۱۹۴۰) ھەرچەندە ھاوكارى لەنئوان ئەندامانى كۆمەلە پتر بوو و كئىپركىتى نئوانيان كەمتر بوويەوہ، ئەندامەكان پتر بەكتريان خۆشەدەوئەت و ھەولەكانى كارىگەرى دروستكرن لەسەر بەكترى و ئاستى پەسندكردى بەكترىش پتر دەبېت.

* توئىزىنەوہكەى (رىفئىن ۱۹۵۷) ھەرچەندە درككردى تاك لەھەمبەر ئامانجەكانى كۆمەلە و شىۋازى بەكارھاتوو بۇ كەيشتەن بە ئامانجەكان روونتر بوويەوہ، رۆل و پىنگەى خۆيشى لەنئو كۆمەلەكەدا بۇ روونبوويەوہ، ئەوا كۆمەلە پتر دەتوانئەت ئەندامانى بۇ خۆى رابكئىشئەت.

* توئىزىنەوہكەى (بوفاروا): ھەرچەندە كارلئىكى نئوان ئەندامان پتربوو ئەوا پتەوہى و بەكگرتووييان پتر دەبېت، ھەرۋەھا چەند ھۆكارئەك ھەن دەبنە ھۆى سستى و لاوازىي

پتەوى و يەكگرتووى كۆمەلە و دابەزىنى ھىزى بەكيشكردنى كۆمەلە لەھەمبەر تاكەكانى، ھۆكارەكانىش ئەمانەن:

- ئەگەر ھاتوو كۆمەلە ھۆكار و ئامرازى و ھېرھېتائە ھەستوسۆزە ئازار بەخشەكانى تاك بوو.

- ئەگەر تاكەكەس ھەستى كرد لە رووى پىنگە و شوپىنى كۆمەلایەتییە ھە لە خەلكانى دىكە نزمترە يان كۆمەلەكە خستبىتتە بەر چەند ھەلۆيستىك كە تيايدا شكستى خواردى.

- ئەگەر داواى ئەنجامدانى ھەندى كار لە تاك كرا كە لەسەر رووى تواناى خۆى بىت يانىش لەگەل تواناكانى نەگونجىت، يانىش لەسەر رووى تواناكانى خۆى بىت.

- ھەرچەندە كۆمەلە قەبارەكەى گەورەتر بوو، جياوازى نىوان ئەندامەكانى لەپرووى ھەز و خوليا و ئاراستەگريپەكان و گرنگيدانەكان و ئاستى ھەولى ھەگەپخراو بۆ خزمەتكردنى كۆمەلە پتر دەبىت، ئەمەيش كاريگەرى لەسەر رادەى پتەوى و يەكگرتووى كۆمەلەكە دەبىت.

جياوازى لەنىوان كۆمەلەكان لەشپۆھى تۆرمەكانى پەيوەندى

ھەندى كۆمەلە ھەن رىگە بە تاك دەدەن تەنھا لەگەل ئەو كەسانەدا پەيوەندى راستەوخۆ بگريت كە لە ريزبەنديدا لە خوار خۆى يان لەسەر رووى خۆيدان، ھەندى كۆمەلەى دىكەش ھەن رىكخستەكەيان لە دەورى كەسيك يان دووكەس دەخولپتە ھە كە كەوتوونەتە چەقى پەيوەنديپەكە و ئەو زانياريانەيان پيشكەش دەكەن كە داواى دەكەن. ھەندى كۆمەلەى دىكەش ھەن كە رىكخستەكەيان نافەرمىيە بەشپۆھەك رىگە

بە گشت تاكەكان دەدات لەگەڵ بەكترىدا زانیارییەكان بگۆرەنەو. رەنگە رێكخستنیش وەها لە هەندى تاك بكات هەست بەو بەكن پىگە و شوپىنى گرنگ لە كۆمەلەكەدا داگیردەكەن و هەندىكى دىكەش هەست بەو دەكەن كە كەوتوونەتە پەراویزی كۆمەلەو.

هارۆلد لیفین بۆ شروۆفەكردنى تۆرە جۆراوجۆرەكانى پەيوەندى و كارىگەرىی هەریەكێكیان لەسەر رەفتارى ئەندامەكان ئامرازىكى نوێى داھێناو و نەخشەى بۆ چەند ھەلوێستىكى ئەزموونى داناو بەشپۆھەك كۆمەلەكان لە پېنج ئەندام پىكدېن و پەيوەندیان لەنێواندا ھەبە، ناوبراو ھەولەدەدات ژمارەىك لەو گرفتانە چارەسەر بكات كە چارەسەرەكەى پىوېستى بە برك زانیارى و دواتریش ئالوێركردنى ئەو زانیاریانە ھەبە لەنێوان گشت ئەندامەكان، كۆمەلەكانى خۆى لەسەر چوار جۆرى پەيوەندى رێكخستوو، ئەوانیش

$$\begin{array}{r} \text{بازنە} \quad \text{راستە ھێل} \quad \text{پىتى } y \quad \text{و پىتى } x \\ \text{_____} \\ y \quad \quad x \end{array}$$

لە جۆرە بازنەبىيەكەدا مافى ھەر ئەندامێكە تەنھا زانیارى لەگەڵ دوو كەسەكەى لای راست و چەپى خۆیدا ئالوێر بكات. لە جۆرە راستە ھێلەكەشدا ھەمان بنەماى پىشوو بەسەردا پىدائە دەبێت تەنھا كەسەكانى تەنیشتەكان پەيوەندى بە يەك لاو دەكەن. لەجۆرى y دا ئەو ئەندامەى دەكەوێتە لای مەلبەندى رێكخستنەكە بەسەرىدا دەسەپىندى بىتە سەنتەرى زانیارییەكان. لە چەشنى y شدا ئەو كەسانەى دەكەونە لایەكانەو تەنھا پەيوەندى بەو ئەندامەو دەكەن كە دەكەوێتە سەنتەرەكەو و ئەویش بە رۆلى خۆى زانیارى لەگەڵ گشت ئەندامەكانى كۆمەلەكەدا ئالوێر دەكات.

له م تاقیکردنه وه یه ی پێشوو دا ئه وه به دیارده که ویت بازنه و راسته هیلکه له و ریکخستنه یه که کارامه یی زۆر که مه، به لام له کاتی هه له کردن له ریکخستنی بازنه ییدا، ئه وا راستکردنه وه ی له گشت جۆره کانی دیکه ئاسانتره و بۆ فیزیوونی په یوه ندییه کان ده رفه تی زۆر بۆ گشت ئه ندامان ریکده خات و له کارکردنیشدا گه وره ترین ده رفه تی سه ره خۆیی بۆ ئه ندامان ده ره خستنی و هه ست ناکن چه ند پۆست و پێگه یه کی رووکه شانه ی په راوێزیان داگیرکردوه .

له تاقیکردنه وه یه کی دیکه ی (فرنج) دا ئه وه به دیارده که ویت که ریکخستنی کۆمه له کاریگه ری به سه ره رفه تاری تاکه کانیدا هه یه، بۆیه توێژینه وه یه کی له سه ره جیاوازی نیوان دوو کۆمه له کرد که یه کێکیان ریکخراو بوو و یه کتریان ده ناسی، کۆمه له که ی دیکه ش له رووی چۆنیه تی کاردانه وه ی له هه مبه ر بیهیواییدا نا ریکخراو بوو له و کاته ی چاره سه ری هه ندی گرفت ی ده کرد. ریکار و رینماییه کانی ناوبراو بریتیبوو له وه ی که هه ر کۆمه له یه ک وه ک گروپێکی یه کگرتوو کار بکات، چوونکه گرفته کان و چاره سه رکردنه کانیان پێویستی به هاوکاری نیوان تاکه کانی کۆمه له که هه بوو، له م توێژینه وه یه دا ئه وه به دیارکه وت که کۆمه له نا ریکخراوه که گرنگی و په رۆشیی خۆی له کاردا له ده ست ده دات و داده پچریت کاتی شکست ده هینی و ده بیته چه ند کۆمه له یه کی بچووکتریان ده بنه چه ند جووته که سیك بۆ ئه وه ی سه رقالی گرفته که بنه په تیبه که یان گرفته نوێیه که بن که له هه لبژاردنی خۆیه تی و په یوه ندی به و گرفته نییه که ده بوایه چاره سه ر بکرا بوایه، له کاتی کدا کۆمه له ریکخراوه که پالی پتوه ده نان کاریک بکن که له تاقیکردنه وه که دا وه ک داواکاری به سه ریاندا سه پیندرا بوو هه روه ها چه زێکی به کۆمه لیشیان هه بوو له وه ی که وه ک گروپێک له چاره سه رکردنی ئه و

گرفتانه دا به باشی ره رفتار بکن که روویه پوویان ده بوویه وه، بؤماوه یه کی زؤرتیش هه ولی خوین له سر چاره سه رکردنی گرفته کاندایا چه ده کرده وه، هه رچه نده هه ندی گرفت و ناکوکیان هه بوو له وکاته ی له چاره سه رکردنی گرفته کاندایا هه ستیان به بیه یوایی ده کرد، به لام چونکه له نئو هاو پئیانی خویناندا بوون بؤ گوزار شتکردن له خودی خوین هه ستیان به سه ره سستیبه کی پتر ده کرد. تیبینی ئه وه ده که این که ههستی خۆشه ویستی و دۆستایه تی نیوان تاکه کانی کومه له ریکخواه که حه ز و گوپوتاوی خوی بؤ سه رکه وتن پاراست و وه های لیکردن وه ک گرؤپیتی کار به رده وام بن هه رچه نده ته نگوچه له مه یه کی زؤریان هه بوو وه که می نهرمی و خؤگونجاندن و بیه یوایی و مه ترسی.

پیکهاته ی دیموکراسی و ئوتوکراتیی کومه له کان

توئینه وه کان روویانکرده شه نوکه وکردنی کاریگه ری جیاوازی نیوان کومه له کان له رووی پیکهاتنی له سر ره فتاردا، له وانه توئینه وه که ی (لیقین و هوایت) بوو بؤ به راوردکردنی ره فتاری مندالان له ته مه نی یانزه سالی له که ش و ده وروبه ره کومه لایه تیبه جؤراوجؤره کان به و مانایه ی کاتی سه رۆک و سه ره رشتیاری ئه و مندالان له رووی شیوازی کارکرد و رۆلگیرانیان جیاواز ده بن.

له که ش و ژینگه دیموکراسیه که دا سه ره رشتیاره که گشت فیخووانی بانگده کرد و ریژه ی کات و سه رچاوه به رده سه ته کانی بؤ رافه ده کردن و پرسپاری لیده کردن که ناخؤ حه ز به نه نجامدانی چ کاریک ده که ن، هه روه ها خوی به نه ندامیتی کومه له که ده زانی و کاری له گه ل ده کردن و له دانانی پلانه کانیشدا له گه لیان به شدار ده بوو.

به‌لام له‌كه‌ش و ژینگه‌ داپلۆسینه‌ره‌كه‌دا سه‌رپه‌رشتیاره‌كه‌ كۆمه‌لێك فێرخوازی بانگه‌كرد بۆئوه‌ی ئه‌و شتانه‌یان بۆ وه‌سفبكات كه‌ ده‌بوايه‌ ئه‌نجامی بدن، هه‌روه‌ها چۆنیه‌تی ئه‌نجامدانی كاره‌كانیشی بۆ رافه‌ ده‌كردن، زۆر به‌وردی و چاوی كراوه‌وه‌ تێبینی منداڵه‌كانی ده‌كرد بۆ ئه‌وه‌ی له‌گشت هه‌نگاوێكدا فه‌رمانیان به‌سه‌ردا بكات بۆیان رووبنكاتوه‌ به‌چ شیوه‌یه‌ك ره‌فتار بكن.

له‌ ده‌ره‌نجامه‌كاندا ئه‌وه‌ به‌دیاركه‌وت كه‌ سیستمی داپلۆسینه‌ر ده‌بێته‌ هۆی بلاوكردنه‌وه‌ی ركابه‌ری و دوژمنایه‌تی و رقوكینه‌ ئاراسته‌ی قۆچه‌كانی قوربانیی نیو كۆمه‌له‌كه‌ ده‌كرایه‌وه‌ نه‌ك خودی سه‌رپه‌رشتیاره‌كه‌، هه‌روه‌ها كۆمه‌له‌ داپلۆسینه‌راوه‌كه‌ به‌كه‌میی گورپوتاو و متمانه‌كردن به‌ سه‌رپه‌رشتیاره‌كه‌ ده‌ناسرایه‌وه‌، سه‌ركرده‌ داپلۆسینه‌ره‌كه‌یش چه‌ق و سه‌نته‌ری گه‌یاندنی زانیارییه‌كان بوو. له‌ كاتیكدا سیستمی دیموكراسی كاریکی وه‌های كرده‌بوو كه‌وا كۆمه‌له‌كه‌ی له‌ ئالۆیكردنی زانیارییه‌كاندا پشكێکی مه‌زنتری هه‌بێت و به‌ رێژه‌یه‌کی زۆرتیش ئه‌و ده‌سته‌واژانه‌ی تیا‌دا به‌كارده‌هات كه‌ جیناوی (ئیمه‌) یان تیا‌دابوو و رێژه‌یه‌کی زۆرتی ئه‌و پێشنیارانه‌شی تیا‌دا پێشكه‌ش ده‌كرا كه‌ په‌یوه‌ندییان به‌ سیاسه‌تی كۆمه‌له‌كه‌وه‌ هه‌بوو و له‌هه‌مبەر سه‌ركرده‌شدا ئاستێکی به‌رزتری خۆشه‌ویستی و سۆزی تیا‌دا ده‌بینرا.

کۆمەلەکانی مەرجەعی و پتەوی و یەگرتووی کۆمەلە

رەفتار بە چەندان رێگەی جۆراوجۆر و پلەیی جیاوازی بە تاکەکانی دیکە کاریگەر دەبێت، چونکە تاک بەر لەوەی بپاریک بەدات زۆریەیی جار رەچاوی ئەو شتە دەکات کە دەیکات و دەبێت یان بپروپای خەلک و کۆمەلەیی دیاریکراو لەبەر چاوی دەگرێت. ئەم بپاری و گرنگیدانەیی تاک بە راوبۆچوونی ئەو کەس و کۆمەلە سەرگەیی باسەکی نێمەییە کە بریتیە لە چەمکی کۆمەلەیی مەرجەعی Reference Group. کۆمەلەکانی مەرجەعی بە دوو رێگەی سەرەکی کاریگەری لەسەر رەفتاردا دەکەن، ئەوانیش:

یەکەم: ئاستەکانی بەرته‌مایی (طموح): بۆ نمونە ئەگەر کەسانی دیکەیی کۆمەلەیی مەرجەعی تاکە کە (بۆ نمونە هاوسی) لە کەسە کە دەولە مەندتر و بەناوبانگتر کارامە تریبون، ئەوا تاکە کە لە ئاستی خۆی رازی نابێت، رەنگە هەول بەدات بگاتە ئەو شتانەیی کەوا خەلکانی دیکە پێی گەشتوون، هەستکردنیشی بە بێبە شیبوون دەدرێتەوه پال ئەو کۆمەلەییەوه.

دووەم: جۆرەکانی رەفتار: کۆمەلەکانی مەرجەعی چۆنیەتی بەکارهێنانی سامان و ناوبانگ لەلایەن تاک و جۆرەکانی دیکەیی رەفتار دیاری دەکات، هەروەها شتە بقی و قەدەغە کراوە کانیشتی دیاری دەکات، رەنگە توانای ئەویشی هەبێت کە تاکە کە لە کۆمەلە کە وه‌دەربنێت.

ئەم دوو جۆرە کاریگەرییە هاوبە شیبەکی زۆریان لەنێواندا هەیە، هەردووکیشتیان لەخۆگری درککردنێکی دیاریکراوە لەلایەن ئەو تاکە کە سەر بە کۆمەلە تاییبە تەندییە مەرجەعییە کە یە کە رەنگە پێی بناسرێتەوه و لەوانە شە پێی نەناسرێتەوه، هەروەها هەردووکیان لە روی دەروونییەوه لەخۆگری پاداشت و سزان.

کاریگەری کۆمەلە ی مەرجه ی لەسەر بریاری تاکەکان بەندە بە چەندان ھۆکاری تیکچرژاوەوە کە ھەندیکیان پەیوەندییان بە تاکەکەو ھەیە، وەک: ھەستکردن و نەکردن بە ئاسایش لە ھەمبەر ئەو شتانی پەیوەندییان بە کۆمەلەکانی مەرجه ی و درککردنی ھەلۆیستی ئەو کۆمەلەنەو ھەیە سەبارەت بە جۆرەکانی رەفتارە پیشبینیکراوەکان و ئاراستەکانی ھەمبەر بابەتە دیاریکراوەکان و ئاستی زانیی ئەو بابەتە ی کەوا بریاری لەبارەو دەدریت، ھەندێ ھۆکاری دیکەش پەیوەندییان بەو بابەتەو ھەیە کەوا بریاریان لەبارەو دەدریت.

چەمکی کۆمەلە ی مەرجه ی بەم شێو ھەندە ی نەماو ھەبیتە ئەمری واقع و گشت خەلک لەسەری کۆک بن ، بەلام دەروونناسی کۆمەلایەتی گرنگی بە دیاریکردن و شیکردنەو ی ئەو شتانی دەدات کە پەیوەندییان بەچەمکی ئەو گرفتارنەو ھەیە بەشێو ھەیک کە بتوانرێ لە ھەلۆیستی دیاریکراویدا سوودی لێو ریکریت.

جۆرەکانی کۆمەلەکانی مەرجه ی

چەندان جۆری کۆمەلە ھەن کە تاک لەکاتی ھەلسەنگاندن و ھەموارکردنەو ی رەفتاری خۆیدا بۆیان دەگەریتەو ھ، لەوانە:

۱- ئەو کۆمەلە ئەندامیانە ی کە تاک بەشێو ھەیک راستەقینە پەیوەستیانە، ئەم کۆمەلەنەیش ئەمانە دەگرتەو ھ:

أ) کۆمەلە بچووکەکانی رووبەروو بوونەو کە پەیوەندی راستەقینە تیاپاندا بەرقەرارە، وەک: خانەوادەکان و ریکخراوەکان، جا ئەگەر ریکخراوەکانی کاربن، یانیش ریکخراوەکانی ئاینی و کۆمەلایەتی و سیاسی.

ب) ئەو کۆمەلەنە ی تاک پەیوەستیانە بەبێ ئەو ی لەخۆگری ھاوکاری (زمالە ی) راستەقینە ی کەسی بێت (و ھک ئەندامیەتی لە کۆمەلە ی ھەرەو ھزی بەبێ ئامادەبوون لە کۆبوونەو ھکانی)، رەنگە ئەم کۆمەلەنە ی دوایی لە ھەمان جۆری کۆمەلەکانی پیشوون،

بەلام تەنھا لەو دەدا لەگەلى جياواز بىت كە ھاوكارىي كەسى و رووبەروو بوونەو و يەكتر بىنى تىادا نەبىت.

۲- ئەو گروپ و دەستە و تاقمانەي كە تاك بەشىو بەيەكى خۇكارانە و بەھۆي تەمەن و رەگەز و رۆشنىبىرى و كەلتورى و دۆخى ھاوسەرگىرىيەو پىيانەو بەيوەستە، ئەم بەيوەندىيە بەكۆمەلەي مەرجهي چەمكى رۆل لەخۆي دەگرىت، بۆنموونە بەر لەوہي تاك كاريكى ديارىكراو ئەنجام بدات ئەو رەچاودەكات كە ئاخۇ ئەم كارە (وہك پياويك يان وەك خویندەوارىك و كىخوا و كەسىكى بەتەمەن، يان ھەر كۆمەلەيەكى دىكەي ديارىكراوى رۆلەكان) لەگەلى دەگونجىت.

۳- كۆمەلەكانى پىشنىاركراو يان چاوەروانكراو، بۆنموونە ئەگەر تاكىك حەز بە ئەندامىەتى كۆمەلەيەك بكات كە پىشتر ئەندام و بەيوەستى نەبوو، ئەگەرى ئەو ھەيە تاكەكە بۆي بگەرپتەو يانىش لەكاتى بىر يارداندا خۆي بە پىوەرەكانى بەراوردبكات، پتر لەو ئەگەرەي بگەرپتەو بۆ پىوەرەي ئەو كۆمەلەيەي كەوا بەراستى ئەندامىەتى و پىيەو بەيوەستە و حەز دەكات بەجىي بەئىلى، وەك ئەو جووتيارە ھەژارىەي كە حەز بەو دەكات پارچە زەوييەك بىيەتە مولكى، يان ئەو كەسەي بۆ پۆستى نوینەرايەتى و ئەندامىەتى كۆمەلەيەك پالتىوراو، يان ھەندەي نەماو بەجىتە حەج.

۴- رەنگە كۆمەلە مەرجهيەكە نەرىيى بىت، ئەويش لەو كاتەي كە ھەندى كات تاك خۆي لە ئەنجامدانى كاريكى ديارىكراو بە دوور دەگرىت كە بەيوەندىي بەو كۆمەلەيەو ھەيە (جا ئەگەر تاكەكە بەراستى ئەندامى بىت و پىيى وابەستەبىت يانىش بەپىچەوانەو) حەز دەكات لىي جيا بىتەو، بۆنموونە: وەك ئەو رەبەنانەي كە بەرەو ژيانى ھاوسەرى ھەنگاودەننن و ئەو گوندنشيانەي حەز دەكەن گوند بەجىبەئىلن.

کارلیکی کۆمه لایه تی

کارلیکی کۆمه لایه تی به چه مکیکی سه ره کیی دهرووناسی کۆمه لایه تی داده ندریت، چونکه گرنگترین لایه نی په یوه نندییه کانی کۆمه لایه تی و شیانندی کۆمه لایه تییه، کارلیکی کۆمه لایه تیش کۆمه لایه تی پیشبینی له لایه ن که سانی به شداربووی نیوی له خو ده گریت.

هه روه ها کارلیکی کۆمه لایه تی درککردنی رۆلی کۆمه لایه تی و ره فتاری تاك له خو ده گریت له ژیر تیشکی نه و پیوه ره کۆمه لایه تیانه ی که رۆله کۆمه لایه تییه که ی و رۆلی خه لگانی دیکه ش دیاریی ده کات.

چه مکی کارلیکی کۆمه لایه تی

سواسۆن وه ها پیناسه ی کارلیکی کۆمه لایه تی ده کات به وه ی که : نه و کرده یه یه که نه نامه کانی کۆمه له له رووی نه قلی و پالنه ری و پیداووستی و چه ز و نامرازه کان و مه به سه کان و زانیارییه کان به یه کتری ده به سه تته وه.

هه روه ها به شیوه یه کی جیبه جیکاریش وه ها پیناسه ی کارلیکی کۆمه لایه تی ده کات که نه و شته یه له کاتی په یوه نندی نیوان دووکه س یان پتر رووده ات و به هۆیه وه ره فتار ده ستکاری ده گریت و هه موار ده گریته وه.

هه روه ها سه عد جه لال وه ها پیناسه ی کارلیکی کۆمه لایه تی ده کات به وه ی که په یوه نندی ئالویرکراوی دوو لایه نه ی نیوان دووکه س یان پتره که ره فتاری هه ر یه کتیکیان به وی دیکه به نده، یانیش ره فتاری گشتیان به ره فتاری خه لگانی دیکه وه به نده.

چه مکی کارلیکی کۆمه لایه تی بۆ نامه زه کردن به کاریگه ری ئالویرکراوی دوولا (دووکه س یان دوو کۆمه له ی بچوک یان تاك و کۆمه له یه کی بچوک و گه وره) به کاردیت و هه ر یه کتیکیشیان کاریگه ری به سه ره فتاری نه وی دیکه ده بییت.

چەمكى كارلىكى كۆمەلایەتى ئامازە بە كرده ئالۆيركراوہكانى ئوولایەنى كۆمەلایەتى دەكات لە ھەلۆیست و نۆوہندیكى دیاریكراوى كۆمەلایەتى، بە شتۆوہیەك كە رەفتارى ھەر یەكێکیان وروژنەر و ئاگادار كەرەوہى رەفتارى لایەنەكەى دیکە دەبیت. لەو باسەى رابردوودا دەتوانین ئەم تاییبەتەندیانەى كارلىكى كۆمەلایەتى ھەلبەتتەنجین:

- ۱- كارلىكى كۆمەلایەتى بەرەو ئامانجىكى دیاریكراو ئاراستە كراوہ.
- ۲- گشت تاكێك رۆل و بەرپرسیاریەتییى خۆى ئەنجام بدات.
- ۳- گشت تاكێك لەمیانى كارلىكى كۆمەلایەتییەوہ بە تاكیەتى و كەسیتیى خۆى دەناسریتتەوہ.

مەرجەكانى كارلىكى كۆمەلایەتى

۱- ئالۆيركردن مەرجى سەرەكییى روودانى دیاردەى كارلىكى كۆمەلایەتییە، بەبێ ئالۆيركردنیش رەفتار یان كاریگەر دەبیت یان كارلىكراو، ھەردوو كاریگەر یەكەش مانای كارلىكى كۆمەلایەتى نییە، بۆنموونە كاتى تۆ رینمایى و رێكار دەبەخشیت یانیش وەریدەگرت، كاتى قسە بۆ كۆمەلە یەك دەكەیت، یان گوێ لە وانە یەك رادەگرت، لە و كاتەى ئامازە بەوانەى دواى خۆت دەبەخشیت كە بە ئوتومبیلەكەت بەرەو لای چەپ بسورپیتتەوہ، یان ئامازە یەك لە ئوتومبیللى دیکە وەرەگرت بەوہى كە دە یەوئى بە پینشت بکەوئیت. تۆ لەم ھەلۆیستەدا لە ھەلۆیستى كارلىكى كۆمەلایەتیدا نیت. بە لكو كارلىك لە و كاتەدا دروست دەبیت كە رۆشووئین دەبەخشیت و كەسى وەرگر گفتوگۆت لە گەلدا دەكات و داواى روونکردنەوہ و ھەموارکردنەوہ دەكات، كاتىكیش گوئى لە وانە یەك رادەگرت راو بۆچوونى خۆت لە بارەى خالىكى وانەكە دە دەیت، یان داواى روونکردنەوہى پتر دەكەیت.

۲- بهرده وامبوون مه رجی سه ره کیی روودانی دیارده ی کارلیکی کۆمه لایه تییه، چونکه به بیّ بهرده وامبوون هه لۆیسته زه فتارییه که کار و کاردانه وه، یان هۆ و نه نجام ده بیته له یه که ئاراسته دا. مه سه له کهش ته نها به ند ده بیته به و که سه ی که ئاگاداری و روزانیکی و هه رده گریت و وه لأمی ده داته وه و کاره که یش له م ئاسته دا ده وه سیتت. که سیک به یانیان سلأوت لیده کات و تۆیش وه لأمی ده ده بیته وه.

ئالۆیترکردن و بهرده وامیش به یه که وه به ستراون و به بیّ ئالۆیترکردنی ره فتاریش بهرده وامی نایه ته دی و به بیّ بهرده وامیی ره فتاریش ئالۆیترکردن نایه ته دی.

۳- رووبه پوو بوونه وه: هه روه ها مه رجیکی دیکه ی پیویست بۆ وه دپه یانی کارلیکی کۆمه لایه تی هه یه و به ند ه به ئالۆیترکردنه وه ئه ویش رووبه پوو بوونه وه یه، و اتا په یوه ندیی راسته وخۆی نیوان دوو که سه ی کارلیککه ر یان کۆمه لیک که سه ی کارلیککه ر، ده بیّ ئالۆیتره کهش به شیوه یه کی رووبه پوو بیته دی.

۴- تیکچرژان و ئاویتته بوونی ره فتار: هه روه ها بهرده وامی پیویستی به وه هه یه که ره فتاری که سه کارلیککه ره کان ئاویتته ی به کتری ببن به شیوه یه که ره فتاری به کتکیان پشت به ره فتاری ئه وی دیکه به سیتت و ره فتاری هه ر یه کیک بیته وه لآمدانه وه ی ره فتاری ئه وی دیکه و له هه مان کاتیشدا بیته ئاگادارکه ره وه ی. تۆ به توورپه یی وه لأمی ره فتاری هاوړپیه که ت ده ده بیته وه و توورپه ییه که ت ده بیته روزینه ری ره فتاری لیبورده یی هاوړپیه که ت.

۵- هه ماههنگی و گونجانی ئالۆیترکراو: مه به ست له هه ماههنگی و گونجانی ئالۆیترکراو ئه وه یه که وه لآمدانه وه و کاردانه وه ی که سه کان له هه لۆیسته کانی کۆمه لایه تیدا به ریگه یه کی ئاسان کامل بیته، به شیوه یه که ئالۆیترکردنی ره فتاره کانی نیوانیان وه که یه که خووی فره ره هه ندی که سیک بیته به رچاو، باشتین نمونه بۆ ئه م

مه سه له یه که وینه یه کی روونی ئەم هه ماهه نگی و گونجانه ئالۆیترکراوه ده داته ده ست، ره فتاری تیپی تۆپی پییه، ئەم هه ماهه نگیه ش به دوو تایبه تمه ندی ده ناسرێته وه:

یه که م: بوونی کۆمه له یه کی هاوبه شی پیشبینه یه کان له لایه ن گشت که سیکه وه له هه مبه ر که سی دیکه .

دووهم: گشت که سیک رۆلێکی دیاریکراوی هه بیته و په یوه ندییه که له نیوان رۆله کان بیته، له نیوان دایک و کوپ، سه رکرده و جه ماوه ر، یان له نیوان فیخرخواز و مامۆستا و نه خۆش و پزیشک و هاوپی و هاوپی.

ئامرازهکانی کارلیکی کۆمه لایه تی

ئامرازهکانی کارلیکی کۆمه لایه تی له میانی نیوه نده جۆراوجۆره کان ده بیته و ده تواندری دابه ش بکرینه سه ر:

- ئامرازهکانی واژه یی verbal

- ئامرازهکانی نا واژه یی non-verbal

یه که م: ئامرازه کارلیکه رهکانی واژه یی: زمان به ئامرازێکی گرنگی کارلیکی کۆمه لایه تی داده ندریته، چونکه زمان قسه ی گوتراو و بیستراو ده گریته وه و به ده نگ و خیرایی و تۆن و کات و بیده نگی و گوینگرتن و واژه کان و مانا و هزره کان کاریگه ر ده بیته .

دووهم: ئامرازه ناواژه ییهکانی کارلیککردن: گشت ئەو شتانه ده گریته وه که رووژینه ر و ئاگادارکه ره وه یه کی ره فتاری جۆراوجۆر پیکه پینیت و به شداری له روودانی کرده ی کارلیکی کۆمه لایه تی و چالاککردنی بکات، هه روه ها کۆی شته نا واژه ییهکان

دەگریته وهك جووله ی جهسته و دهست و پیه كان و ئاماژه و دهنگه نا قسه ییه كان و تهوقه كردن.

قۇناغه كانی کارلیکی کۆمه لایه تی

ورچر و کۆپر ئاماژه یان به بوونی ژماره یه ك قۇناغی کرده ی کارلیکی کۆمه لایه تی کردوه، نه وانیش:

قۇناغی یه که م: قۇناغی یه که تر ناسین: هه ردوو لا دهسته واژه كانی خوشخوی و بیرو پای سه رپتیانه ی نه خشه بۆ نه کیشراو ئالویر ده که ن و گشت لایه کیش هه ولی نه وه ده دن بچنه نیو قولایی ژیانی به کتیه وه و هه ولی ئاشکراکردن و دیاریکردنی به ها و سووده که ی ده دن له هه مبه ر خۆی و ئامانجه که ی، له مه یشدا پشت به بنه مای (تیچوون و قازانج و ئاستی گونجان و هه ماههنگی و ویکچوونی هه ردوو لا ده به ستیت.

قۇناغی دووه م: قۇناغی دانوستان و سازشکردن: گشت لایه ك هه ولی دیاریکردنی جۆری نه و په یوه ندیه ده دات که ده یه وی پیتی بگات و له گه ل که سی به رانه ردا دروستی بگات و به دوای باشترین ده ره نجام و ده ستکه وتی نه م په یوه ندیه دا ده که ریت.

قۇناغی سییه م: قۇناغی هه ماههنگی و پابه ندبوون: هه ر لایه ك له پوی تاییه تمه ندی و به هاوه باوه ر به لایه که ی دیکه ده کات، چیدی به دوای جیگره وه ی دیکه ناگه ریت و ته نها به و په یوه ندیه ده ست هه لده گریت که له گه ل لایه نه که ی دیکه دروستی کردوه.

قۇناغى چوارەم: قۇناغى راگەياندىنى پەيوھىدى و پتەوگىردن و جىگىرگىردنى؛
ئەو بىرپارانە رادەگە يەندىرىن كە گوزارشت لە باوہ پەكان و ئەو پابەندىبونە دەكات كە
لايەنەكان لە قۇناغەكانى پىشودا پىيگە يىشتون بۇ ئەوہى جەخت لەسەر جۆر و
چەشنى ئەو پەيوہندىيە بگەنەوہ كەوا پىيگە يىشتونە و بەھى كارتىكەوہ
وہ دىھاتوہ .

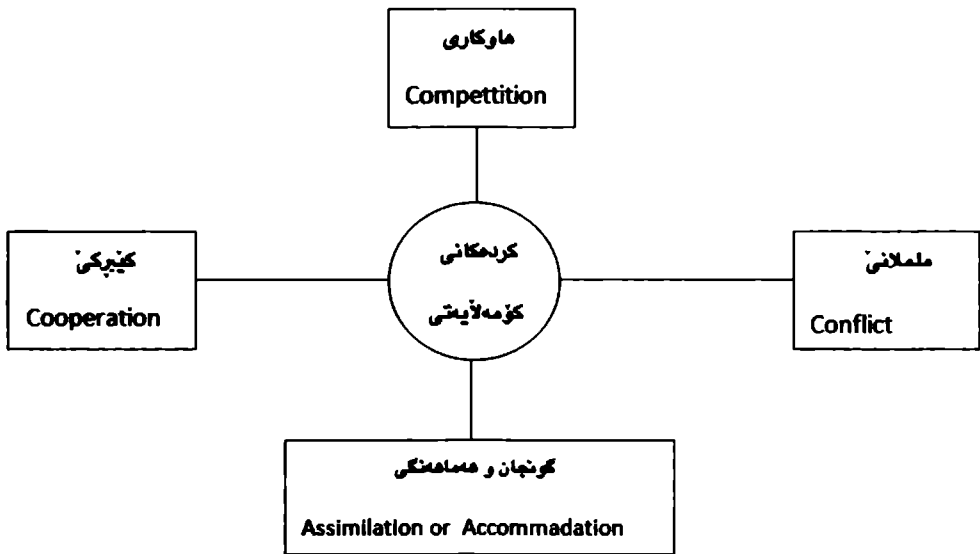
ھۆكەرە كارىگەرەكانى نىو كارتىكى كۆمەلە

بىلز چوار ھۆكەرى دىارىگىردوہ كەوا كارىگەرى لە كارتىكى كۆمەلایەتى دەكات،
ئەوانىش:

۱. كەسىتىيى و رۆلى ئەو كەسانەي كە لە كىردەي كارتىك بەشدارن .
۲. تايبەتمەندىيە ھاوبەشەكانى نىوانيان و ئەو رۆشنىبىرى و كەلتوورە تايبەتەي پىي
پەيوہستىن .
۳. رىكخستى پەيوہندىيانەي كۆمەلە، واتا ئەو پىشبنىيانەي كە تاكەكان لەبارەي
پەيوہندىيەكانى كۆمەلایەتى و پىگە و رۆلەكانيان لەھەمبەر يەكتىدا ھەيانە .
۴. سىروشتى ئەو گىرغىرى روىپەرووى كۆمەلە دەبىتەوہ، ھەروہا ئەو رووداوانەي
كە لە گىرغىرەدا ھەلدەقولىن بەپىي كارتىكى كۆمەلەوہ دەگىرپىت و پىشەدەكەوئىت .

کرده کانی کۆمه لایه تی وه ک رهه نه دیکی کارلیکی کۆمه لایه تی

ئه م چوار کرده یه ی کارلیکی کۆمه لایه تی به گشتی له گشت کۆمه لگه یه کدا به دیارده که ویت، به لام به شیوه ی جۆراوجۆر و جیاواز له کۆمه له جۆراوجۆره کاندایه دیارده که ویت.

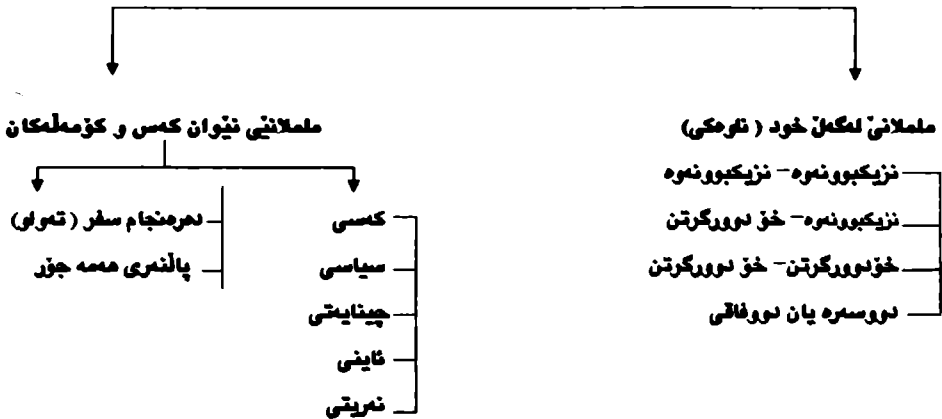
یه که م: ململانی

ململانی له وه کاته دا رووده ات که تاک خۆی له نێو دوو هه لۆیستی دژ به یه ک ده بینیته وه و یه کێکیان ره فتاریکی دیاریکراو و ئه وی دیکه شیان داوای ره فتاریک ده کات که له گه ل ره فتاره که ی دیکه ناگونجیت، هه روه ها دوو جۆره پالنه ری دژیه یه کو ناکوک ده بنه هۆی په کخستنی تاکه که سه که و نایه لێن بگونجیت.

که واته مملانی له م دۆخانه ی خواره وه دا رووده دات:

- بوونی تاك له نیو دوو هه لویستی دژ به یه ك كه هه ریه كێك له وه لویستانه ش ره فتاریکی دیاریکراوی گه ره که و دژی به کترین.
- بوونی دوو جوړه پالنه ری ناکوک و دژبه یه ك واده کات تاکه که نه توانیت بگونجیت.
- مملانیش ده بیته هژی دروستبوونی شله ژان و نیگه رانی و هه لچوون و دلته نگی و ئیفلجیوونی توانای کارکردن.

جوړه کانی مملانی

Intra Personal مملانی ناوهکی

★ نزیکبوونه وه - نزیکبوونه وه Approach - Approach : کاتی تاك رووبه پووی دوو مه سه له ده بیته وه و له یه ك کاتدا حه ز به هه ردوکیان ده کات و ده زانی که ته نها ده توانی به کیکیان وه ده ست بهینی.

* خۆ دوورگرتن – خۆ دوورگرتن Avoidance - Avoidance : کاتی دلاوا

له تاك دهكریت كه له نێوان دوو شتی نه رێبیدا هه لێژێریت.

* نزیكبوونه وه – خۆ دوورگرتن Avoidance Approach : کاتی تاك

رووبه پووی مه سه له یه ك ده بیته وه كه هه ندی شتی باشی تیادایه و پالی پێوه ده نیت ههنگاوی بۆ بنیت، ههروه ها هه ندی شتی خرابیشی تیادایه كه لێی دوور ده کاته وه و خۆی لێ به دوور ده گرت.

* دووسه ره یان دوو فاقی – Avoidance Approach Double : کاتی تاك

سه رپشك ده كرت له نێوان دوو ئامانجا كه هه ر دووکیان باشه و خرابه یان هه یه .

۲. مەلانی نیوان کۆمه له و که سه کان

ئهم جۆره یان له و کاته دا رووده ات كه مه به ست یان شیوازیان له وه ده یه تانی مه به سه ته که دا دژی یه کتری ده وه سه تنه وه، یان له و کاته ی که مه به سه ته کان کۆکن و بیرو پای هه مبه ر وه ده یه تانی ئامانج و مه به سه ته کان جیاواز و دژیه کن و به پێچه وانه شه وه، بۆنموونه: رهنگه مەلانی نیوان کۆمه له کان به م شیوه یه سه ره لبات: به ندیخانه و یاخیبووه کان، ئامانجی یاخیبووه کان وه ده یه تانی پێویستی و داواکارییه کانیا ن و سزانه دانیانه به هۆی یاخیبوونه که، ئامانجی به رپرسانی ش وه دینه هیتانی داواکارییه کانیا ن و سزادان و رزگارکردنی بارمه کانی ژێر ده ستی یاخیبووه کانه، رهنگه خودی به رپرسه کانیش ببنه دوو ده ستی دژ به یه ک به هۆی په سندکردنی ئامانجه کانیا ن و جیاوازیان له شیواز و رێگه کانی وه ده یه تانی ئامانج و داواکارییه کان، چوونکه ده سه ته یه ک هه لده کورتنه سه ر به ندیخانه که و بارمه کان ئازاد

ده کهن، نه وانی دیکه ش دانوستان به شیتوازیکی رزگارکردنی بارمته کان له قه لاهم ده دن.

ململانی نیوان کومه له کانیش له و کاتهدا سه ره لده دات که خه لک به شیتوه یه کی گشتی له هه مبر کومه له که یاندا هه ست به شانازی ده کهن و پیتوانویه کومه له که یان له کومه له کانی دیکه باشتره. نه م هه ست به شانازیکردنه کاریگری به سه ر تاک و ره فتاره کانیان ده کات به بی له به رچاوگرنتی نه وه ی که ناخو هه ستیکه پاساوی خوی هه یه یانیش هیه بنه مایه کی ریگ و دروستی نییه. له هه ندی دؤخیشدا ده بینین که نه م هه سته له سه ر یه کگرتووی رایانده هینیت و پالیان پیوه ده نیت شتی مه زن وه ده ستهینن و کاری مه زن نه نجام بدن، له هه ندی دؤخی دیکه شدا نه و شانازیکردنه به کومه له له سه ر بنه مای به راوردکردنی کومه له که و کومه له ی دیکه بونیاندزروه، نه مایش ده بیتسه هوی کیپرکی و ململانی نیوان کومه له کان نه گه ر هاتوو به رزه وه نندیه کانیان دژی یه کتری وه ستاوه یه وه.

ده توانین چند نمونه یه که له باره ی ململانی بهینینه وه، له وانه ململانی نیوان نه وچه وانان و کومه له کانی ناینی، چندان توپژینه وه تاوتوی نه و بوارانه یان کردوو که په یوه نندیان به ململانی نیوان کومه له کانه وه هه یه، له نه نجامدا نه وه به دیارکه وتوو که هه سته شانازیکردن به کومه له له هه ندی هه لومه رچی دیاریکراودا بووه ته هوی کیپرکی و ململانی نیوان کومه له و کومه له کانی دیکه، جگه له و توپژینه وانه ی که په یوه نندیان به لایه نگری کومه له و کومه له کانی دیکه هه یه (پشتگیری و په یوه سته بونه دوو فاقیه کان)، وانا نایا تاکیک ده توانیت په یوه سته بون و پشتگیری خوی بو پتر له کومه له یه که بپاریزی. نایا پشتگیری و په یوه سته بونی تاک له هه مبر یه کی که له و کومه لانه له کومه له کانی دیکه پتره، بو نمونه: نه و نه وچه وانه ی

سەر بە خانەوادەیهکی دیاریکراوە و پێوهی پەيوهسته له رووی کۆمەلایەتییهوه هەولێ ناساییکردنەوهی دەدات، له هەمان کاتیشدا پەيوهستی کۆمەلەیی هاورپێیان و دۆستانەو داواکاریی ئەوهیان لێی هەیه که پابهندی پێوهرهکانی بێت و ئەو ئاراسته و خولیاiane وهریگریت که دژی ئاراسته و خولیاي خانەوادەکهن، کاتیکیش ئەو ئاراسته و خولیاiane دژی یهکتری بوون رهفتاری چۆن ده بێت؟ ئایا ئەندامیهتی خۆی له هەردوو کۆمەلەدا دەپارێزێت و دەتوانێت پشتگیری خۆی بۆ هەردوو کۆمەلە بپارێزێت بهی ئەوهی یهکێکیان بهسەر ئەوی دیکه دا زالبێت.

چەندان توێژینهوه سه بارهت به بابەتی پەيوهستبوون و پشتگیریکردنە دوو فاقییهکانهوه ئەنجام دراوان و ئەوهیان روونکردووه تهوه که رهنگه ئەم جۆره خه لکه نه توانن له هەردوو کۆمەلەدا سه رکهوتن وه دهستبهێنن. ده رهنجامی توێژینهوهکانی دیکه يش ئەوهیان لێ به دیارکهوتوه که تاکه کان به پێی توانا خۆیان له گه ل هەردوو کۆمەلەدا ده گونجینن. ئەوهی له گشت توێژینهوهکاندا سه بارهت به پرسى مملانییى نێوان کۆمەلەکانهوه گرنگه ئەوهی بۆمان روونکردووه تهوه که ئەندامیهتی تاک له کۆمەلەیهکی دیاریکراودا له رووی ئاراسته کردنی رهفتاردا گرنگی خۆی ههیه، هه روهها گرنگی شرۆفه کردنی ئەندامیهتی تاکى له کۆمەلەکان و کۆمەلە جۆراوجۆرهکاندا روونکردووه تهوه.

مملانیی کۆمەلایەتی نێوان تاکه کان و کۆمەلەکان ئەم شه قل و شیوانه ی خواره وه

به خۆیه وه ده گریت:

۱. مملانیی کهسی:

ئەم مملانییهش له و کاته دا روودهات که کێپرکیی نێوان دوو کهس هینده توند بېیت بگاته ناستی رق و دوژمنایه تی جا به هۆیه کی دیاریکراو بێت یانیش هېج هۆیه کی له پشته وه نه بێت، هەردوو لایش به چەندان ئامراز و هۆکاری به رده ست هەولێ

لەناوبردن و شكستپېھىنان و ملپىكە چكردى ئەوى دىكە دەدات. دەتوانىن ئەم جۆرە مەملانئىيە كەسىيە لە چەندان بواری جۆرە جۆرى ژياندا ببىنين، زۆرەي جارىش خۆپەرسىتى و خۆويستى و حەزى كۆنترۆلكردن و ھەژمون پەيداكردن و سامان، پالئەرى سەرەكىي ئەم مەملانئىيە كەسىيانەن.

۲. مەملانئىيە سىياسى:

ئەم مەملانئىيە لە چوارچىۋەي يەك كۆمەلگە و دەۋلەتدا روودەدات، بۆنمونه ۋەك مەملانئىيە نىۋان پارتەكانى سىياسى، ئەم مەملانئىيەش چەند دىمەنىكى ۋەك ماۋەي پىروپاگەندە و جنىۋەكان و رووبەرووبوونەۋە مەترسىدارەكان لەخۆيدەگرىت. ھەرۋەھا رەنگە مەملانئىيەكە نىۋنەتەۋەيىش بىت، واتا لەنىۋان كۆمەلگە و كۆمەلگەيەكى دىكە بىت، ئەم مەملانئىيەش شىۋەي ھىرشەكانى پىروپاگەندە و ھەرۋەشەكردن و ئابلۇقى ئابوورى و بىرىنى پەيوەندى سىياسى و جەنگەكان لەخۆيدەگرىت.

۳. مەملانئىيە چىنايەتى:

ئەم مەملانئىيە لەنىۋو يەك كۆمەلگەدا و لەنىۋان چىنە جىياجىياكاندا سەرھەلدەدات، ھەرۋەھا لە چوارچىۋەيەكى نىۋنەتەۋەيىشدا بەدىاردەكەۋىت. ئەم جۆرە مەملانئىيە لەئەنجامى ھەستكردى كۆمەلە و چىنىك سەرھەلدەدات بەۋەي كە بەرزىرو پىشكەوتوتتەرە لە كۆمەلەكەي دىكە و ۋەھا ھەست دەكات لە كۆمەلەكەي دىكە پىشكەوتوتتەرە، بۆيە ھەول دەدات كۆنترۆلى بكات و بۆ ۋەدىھىنانى بەرژەۋەندىيە سىياسى و چىنايەتىيەكانى بەكارىدەھىنىت. ئەم جۆرە مەملانئىيە دىمەنى شەژان و شۆپشەكان و دەستدرىژى و لىدان و كوشتن و سووتاندن و تالانكردن بەخۆيەۋە دەگرىت.

۴- مەملانی ئاینی:

ئەمەیش لەنیوان ئەو کۆمەلە و تائیفانەدا روودەدات کە سەر بە ئاینی جیاگیان، هەروەها هەندێ جارێش لەنیوان ئەو تائیفانەدا روودەدات کە سەر بە یەك ئاینن.

۵- مەملانی نەزادی:

ئەمەیش لە ئەنجامی هەستکردنی نەزادیک بەسەرکەوتن و باشتربوون لە رهگەز و نەزادیکی دیکەدا سەرھەلەدەدات، چونکە گشت جۆرەکانی توندوتیژی و چەوساندنەوهی لەدژدا بەکاردههینیت، ئەم مەملانییە لە شیۆه و دیمەنتیکی پر لە شلەژان و شوپش و خۆپیشاندانەکان و هەندێ جارێش شەپی ناوخۆیی و دەرەکیی نیوان دەولەتاندا بەدیاردەکەوێت، بۆنموونە: ئەو مەملانییە ی کە لە باشووری ئەفریقادا باوبوو مۆرکی هەلاواردنی نەزادیی نیوان رەشپیتست و سبپپیتستەکانی بەخۆیەوه گرتبوو.

جۆری مەملانییەکانی نیوان کۆمەلەکان

★ مەملانییە دەرەنجام سفر (مەملانییە تەوار) Zero- Sum: لەم جۆرە مەملانییەدا

قازانجی لایەنێک دەبێتە هۆی زیانگەیاندن بەوی دیکە و بەپێچەوانەشەوه.

* مەملانییە پالنەر جۆراوجۆر Mulit Motive Situation: لەم جۆرە

مەملانییەدا قازانجی لایەنی یەكەم نابێتە هۆی زیانی لایەنی دووهم، زیانی لایەنی

یەكەمیش نابێتە هۆی قازانجی لایەنی دووهم.

دووم: رېكخستنى ھاوکارىانە و كېپرېكېيانەي كۆمەلە

چەند توپۇنەنە يەك لەسەر فېرخوازانى زانكۇيەكاندا ئەنجام درا كە (مۇرتۇن دوپچى) توپۇنەنە نىجامى دا و كەشېكى ھاوکارانە و كېپرېكېيانەي لەنئو پۇلى خويۇندندا دروستكرد و بەگشت فېرخوازانى نئو ھەردو كۆمەلەكەي راگەياندا لەكاتى ئامادەبىيان بۇ خويۇندنى دەروونناسىي گىشتى كە رېگە بەشئوھەي وانەگوتنەوھەي تىورى نادات، بەلكو توپۇنەنەوھەي چەند دۇخېكى واقىعيان پېشكەش دەكرېت بۇ ئەوھەي شېبەكەنەوھەي گىفتوگۇي لەسەر بكن.

فېرخوازانى تىپە كېپرېكېكارەكە ئەوھەيان پى راگەيەندرا كە لەگىشت وانەيەكدا بە رىزبەندىيەكى سەربەرەو خوار رېككەخرىن، ئەمەيش پېشېبىنىيەكە بۇ ئاستى باشىيان لە شىكردنەوھەي دۇخەكە و گىفتوگۇ لەسەر كىردنى، دوا نەمەيش كە بۇ گىشت فېرخوازىك دادەنرېت لە كۇتايى مادەكەدا برىتى دەبېت لە مامناوھەندىيەتى رىزبەندى و رېكخستنەكانى لە گىشت ئەو وانانەدا.

بەلام بۇ تىبە ھاوکارەكە گەرەتەرىن لايەنى دوانمەرى بەند دەبېت بە پلەي باشىي تىپەكە بۇ گىفتوگۇ كىردن و شىكردنەوھەي دۇخەكە.

رېنمايىەكانى پېشوو ئەوھەيان روونكردەوھە ئامانجى تاك لە كۆمەلە ھاوكار و ھەرەزەكە لەگەل ئامانجى كۆمەلەكە دەھاتەوھە و سوورپوون لەسەر زەرورەتى كارلېككىردنى ئەندامان، لەكاتىكدا لە كۆمەلە كېپرېكېكارەكەدا داوا لە تاكەكان دەكرا ھەرىكە و لەپىناو بەرژەوھەندىي خۇي كارىكات و ئەوھەشيان بۇ رووندا كىردنەوھە ھىچ شتېكى دىكەيش سووديان پېنابەخشىت.

ئەم جیاوازییە لە رێنماییه کاندایا بووه هۆی جیاوازییەکی گه‌وره له کار و هه‌ول و ره‌فتاردا، چوونکه ئەمە‌ی خواره‌وه روونبوویه‌وه:

کۆمه‌له‌ هاوکاره‌که رێژه‌یه‌کی زۆرتری هز و بیرى به‌ره‌م ده‌هێنا و کوالیتیه‌که‌یشی باشت‌ر بوو، ئەندامه‌کانیشی له‌نیوان یه‌کتیدا توانایه‌کی زۆرتریان بۆ پایه‌دارى و ره‌سه‌نایه‌تیی هزى هه‌بوو و له کارکرد و هه‌ولێ کۆمه‌له‌که‌یش رازیت‌ر بوون. هه‌روه‌ها ئەوه‌یش روونبوویه‌وه که رێکخستنی زۆل و ده‌وره‌کان له‌نیوان هه‌ردوو کۆمه‌له‌دا جیاواز بووه، چوونکه ژماره‌یه‌کی زۆرتری ئەندامانی گروپه‌ هاوکاره‌که ده‌ستیان به رێکخستنی گفتوگۆ و وه‌دیه‌تانی ره‌گه‌زی کامل‌بوون ده‌کرد.

کۆمه‌له‌ی دووه‌میش: به‌وه ناسرایه‌وه که بوار و ده‌رفه‌تیکی زۆری تیا‌دایه و تاکه‌کان هه‌ولێ کۆنترۆل‌کردنی کۆمه‌له‌که‌یان ده‌دا و هه‌ولیان ده‌دا دان به‌هه‌ول و توانا‌کانیان بنریت و رێزبان لێ‌بگیریت.

له‌م باسه‌ی رابردوودا ده‌بینین تاییه‌ت‌ه‌ندی که‌سی‌تیی ئەندامه‌کان له‌ بۆنه‌ ده‌سته‌ج‌ه‌معیه‌کاندا رۆلێکی سه‌ره‌کی له‌ دیاری‌کردنی ره‌فتاره‌کاندا ده‌بینیت و ئەوه‌یش روونده‌بێته‌وه که ره‌فتار له‌ زانکویه‌کاندا به‌و که‌شه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌ کاریگه‌ر ده‌بیت که رێکخستنی کۆمه‌له‌ ده‌یه‌تێته‌ ئاراوه و رێکخستنه‌کانی به‌کۆمه‌ل‌یش ئەو هه‌سته‌ی تاک پتر ده‌کات به‌وه‌ی که پینگه‌ و شوینێک له‌ نیو کۆمه‌له‌که‌ی داگیر ده‌کات و هانی سه‌ره‌ستیی و به‌رده‌وامیی هزری ده‌دات و بۆ گشت ئەندامێکیش ده‌رفه‌تی ئەنجام‌دانی رۆله‌ خۆش و سه‌رنج‌پراکێشه‌کان ده‌په‌خسێت له‌ پێناو وه‌دیه‌تانی به‌رژه‌وه‌ندیی هاوبه‌شدا.

۱. کۆپرکی Competition

کرده یه که که له سه رگه ی نه وه وه جۆری دابه شکردن و پیشکه و تن له کۆمه لگه دا دیاری ده کریت. کۆپرکی کرده ی مملانی نالویرکراوی نیوان تاکه کان و کۆمه له کان له خۆ ده گریت بۆ گه یشتن به مه به ستنکی دیاریکراو. کۆپرکی هه ولی گشت تاک و کۆمه له یه که بۆ وه ده سته یانی گه وره ترین پشکی شته دیاریکراوه کان، بۆنموونه فیرخوازان له سه ر چونه زانکو کۆپرکی ده که ن، ده وله تانیس له سه ر نه و شوینانه ی جیهان له کۆپرکیدان که وا سامانیکی زۆری سروشتی تیادایه .

که واته کۆپرکی دیمه نکی کۆمه لایه تیانه ی کرده ی کارلینککردنی نیوان تاکه کان و کۆمه له کانه سه باره ت به شته ده گمه نه کان، چونکه ده گمه نیی شته کان سه رچاوه ی کۆپرکییه .

کۆپرکی شه قل و تایبه تمه ندییه کی سه ره کیی کارلینکی کۆمه لایه تییه و چه شنکی سروشتی ره فتاری مرۆی و هۆکارینکی گۆپان و پیشکه و تنه له کۆمه لگه دا. کۆپرکی کرده یه کی به رده وام و پایه داره له کۆمه لگه دا.

۲. هاوکاری Cooperatin

هاوکاری کاملبوونی نیوان رۆل و ده وره کانه، چونکه که سی هاوکار و یارمه تیده ر له خه لگانی دیکه دا که سانیک ده بیینی که له روه ی تایبه تمه ندی و توانا کانه وه وه که نه و نین و جیاوازن، له به ر نه وه به کاملکردنی توانای خۆی نه وان بۆ وه دپه یانی نامانجه هاوبه شه کان هه ولی به کاره یان و خسته گه پی تایبه تمه ندی و توانا کانیان ده دات.

هاوکاری دیارده یه کی کۆمه لایه تییه و کاریگه ری دوولایه نه ی نالویرکراوی نیوان تاکه کان له نه نجامدانی کارینکی دیاریکراو ره نگدانه وه ی تیادا ده بییت، له هاوکاریدا

ھەولۇ خۆگۈنجاندىن و يەكترى تەواوكردن لەگەل خەلكانى دىكەدا دەبىنرەت جگە لە
و دەبەيتانى نامانجى ھاوبەش.

۳. گۈنجان و ھەماھەنگى Assimilation and Accmmodation

تاك لەگەل ژىنگە كۆمەلەيەتتە كەيدا لە دۆخى كارلىكى بەردەوام دايە، بەردەوامىش
ھەول دەدات لە رەگەز و لايەنەكانى دەوربەر بگات و ھەولۇ ۋەرگرتنى
كارىگەرىيەكانى دەدات بۆئەۋەى بىنويىنى بەشئۆھەيك بېتتە ھۆى ھەمواركردەنەۋە و
دەستكارىكردى جۆر و شىۋازەكانى رەفتارى تاكو بتوانى خۆى بگۈنچىنەت و لەگەل
رەگەزەكانى ژىنگە كۆمەلەيەتتە كەى چوار دەورىدا كاردانەۋە و گۈنجانى دروستى
ھەبەت.

ئەو بىردۆزانەى لىكدانەۋەيان بۇ كارلىكى كۆمەلەيەتى كرددوۋە

يەكەم: لىكدانەۋەى رەفتارىيەكان لەھەمبەر كارلىكى كۆمەلەيەتتە
رەفتارىيەكان كرددەى كارلىكى كۆمەلەيەتتە نىۋان تاكەكان بۇ بىردۆزى وورژاندن و
كاردانەۋە و ھاندان دەگىرپنەۋە، ئەم بىردۆزەيش لەلايەن سىكنەرى زاناۋە رىبەرايەتى
كراۋە.

ئەم كەسانە پىيانۋايە كە بوونەۋەرە كۆمەلەيەتتەكان لە كارلىكى خۇياندا نەرىيى
نەن، بەلكو ئەوان كاردانەۋە و ۋەلامدانەۋەيان لەھەمبەر ئەو كارىگەرى و وورژىنەرانە
دەبەتت كە لەمىانى ئەو شىاندەنە كۆمەلەيەتتەۋە ۋەرىدەگىرن كە لەسەر كارلىككردن
ۋەستاۋە:

ئەو كەسىتتەي كە بۇ تاك و كۆمەلەيش دروست دەبەتت دەرنەجامى راستەۋخۆى
ئەم كارلىكەيە.

کارلیکیش به م مانایه له وه لامدانه وه و کاردانه وه ئالوێزکراونه ی نێوان تاکه کان له نێوه ند و هه لۆیستیکی کۆمه لایه تی به دیارده که ویت به شیوه یه ک هه ر یه کتیکیان ده بیته وروژینه ر و کاریگه ری ره فتاریکی دیکه .

کارلیککردن

وروژینه ر ← کاردانه وه ← وروژینه ر ← کاردانه وه ← وروژینه ر
سکهر پێیوایه که مرۆف هه ز به دووباره کردنه وه ی ئه و ره فتاران ه ده کات که پێداویستییه کانی ده هینه ده ی یانیش هه زکی تێرده که ن یان ئامانجیکی بۆ ده سه ته به ر ده که ن.

دووهم: لیکدانه وه ی نیوکمب له هه مبه ر کارلیکی کۆمه لایه تیدا

نیوکمب به پشتبه ستن به بنه مای ویکچوون و هاوسه نگی، لیکدانه وه بۆ کارلیکی کۆمه لایه تی ده کات و به پای ناوبراو کارلیکی کۆمه لایه تی ده بیته هۆی تیکه لبوون و گونجان (الانداماج) ی کۆمه لایه تی.

به پێی بیردۆزه که ی نیوکمب ده توانین به سی رینگه په یوه ندییه کانی کۆمه لایه تی لیکبده ینه وه، رینگه کانیش:

۱. ئه و رینگه و بنه مایه ی پێیوایه که کارلیک له ئه نجامی ویکچووندا دیته دی که ئه گه ر هه بیته ده بیته هۆی په یوه ندییه هاوسه نگانه ی کۆمه لایه تی.

۲. ئه و رینگه و بنه مایه ی پێیوایه که سه ویکچووه کان له نێوان خۆیاندا ئه و پاداشته پیشکه شی یه کتری ده که ن که کارلیکی نێوانیان پته و ده کات و ده بیته هۆی راکیشانیان به ره و یه کتری.

۳. ئەو رینگ و بنه مایه ی که پئیوایه ویکچوون ده بیته هۆی پئیشبینیکردنی ئەو به کیشکردنه ی که کرده ی کارلیک و به رده وامی وابه سته بوون به ره و په یوه ندییه کی ئەرییی کۆمه لایه تی ده بات.

نیوکمب ناوی له بیردۆزه که ی خۆی ناوه (أ ب س) بۆ راکیشان ABX Theroy Attaction، نیوکمب پئیوایه که جۆره په یوه ندییه کی هاوسه نگانه له نیتوان دوو که سی کارلیککه ردا باو ده بیته کاتی ئاراسته و خولیا و بیرو پچوونه کانیان له هه مبه ر شت و که س و هه لۆیستیکی دیایکراودا پیکده چیت. هه روه ها په یوه ندییه جۆری گرژ و ناهاوسه نگ له نیتوان دوو لایه نی ئاشنا (متألفین) دا سه ره لده دات ته که هه ریه کیک له و دوو لایه نه چه ند هز و ئاراسته و خولیا ی جیاوازیان له هه مبه ر لایه نی سییه می هاوبه شدا هه بیته. هه روه ها په یوه ندییه نا هاوسه نگ له نیتوان دوو لایه نی نه گونجاودا دروست ده بیته ته که ره له هه لۆیست و ئاراسته کانی شیاندا له هه مبه ر لایه نی سییه م ویکچووبن. نیوکمب ده لیت : دروستکردنه وه و گێرانه وه ی هاوسه نگ، به نده به گۆرانی په کیک یان چه ندان ره گه زی کارلیککه ره که به په یوه ندییه که وه به یه که وه گری دراون.

سییه م: لیکدانه وه ی سامبسۆن بۆ کارلیکی کۆمه لایه تی

سامبسۆن پئیوایه که په یوه ندییه هاوسه نگ له چوارچێوه ی کارلیکی کۆمه لایه تی ده ره نجامی:

* بیروباوه پی لایه نیکه به وه ی که لایه نه که ی دیکه (ئه وه ی که خۆشمانده ویت) هه مان بیروبا و به های هه یه که له لای ئیمه دا هه یه و به هی ئیمه ده چیت.

* ئەو بیروباوەرپه به وهی که لایه نه که ی دیکه (ئوهی که خوشمان ناوێت) هه مان بیروباوەرپ و به های وه ک ئێمه ی نییه و به ئێمه ناچێت.

به لام په یوه ندییه گرژ و نا هاوسه نگه کان:

* ئەو بیروبوچوونه یه به وهی که ئەو لایه نه ی خوشمان ده ویت چه ند بیروباوەرپ و داوه ریبه کی هه یه که دژی بیروباوەرپ و داوه ریبه کانی ئێمه یه .

* ئەو بیروبوچوونه یه به وهی که ئەو لایه نه ی خوشمان ناوێت چه ند بیروبوچوون و داوه ریه ک پیشان ده دات که به ی ئێمه ده چێت.

چوارهم؛ لیكدانه وهی فیلدمان له هه مبه ر کارلیکی کۆمه لایه تی

بیردۆزی فیلدمان سه باره ت به کارلیکی کۆمه لایه تی له سه ر (به رده وامی پالپشتیکردنی ره فتاریی) نێوان ئەندامه کانی کۆمه له و کۆمه له کانی دیکه بونیادنراوه .
ناوبراو پێیوايه که کاملبوونی کۆمه لایه تی سی لایه ن له خۆی ده گریت که ئەوانیش بریتین له :

ته واو بوونی ئه رکی: ئەو بزاف و چالاکییه پسپۆرانه و تایبه ته منده ریخراوه یه که پیداو یستییه کانی کۆمه له له رووی وه دیه ئنانی ئامانجه کانی و ریخستنی په یوه ندییه ناوه کییه کانی نیوی و په یوه ندییه ده ره کییه کانی نێوان کۆمه له که و کۆمه له کانی دیکه وه دیده هێنی.

– ته واو بوونی کارلیکی: وانا ته واو بوون و کاملبوونی که سه کان له رووی کاریگه ری دروستکردن و کاریگه ربوون و په یوه ندییه کانی خوشه ویستی دوولایه نه و گشت ئەو شتانه ی که ئاماژه به پتهوی و یه کگرتووییان ده کات.

- ته و او بوونی پێوهری؛ واتا ته و او بوون و کامل بوونی تایبەت بە پێوه ره کانی کۆمه لایه تی و ئەو بنه ما باو ناسراوانه ی که له کۆمه له دا ره فتاری تاکه کان به رزه فت ده کات.

پینجه م: بیردۆزی بیلز بۆ کارلێکی کۆمه لایه تی

بیلز توانیویه تی بگاته بیردۆزی کارلێکی کۆمه لایه تی که سیستمیکی دیاریکراو له خۆیده گریت و یارمه تیده ری دیراسه کردنی جۆره کان و قوناغه کانی کارلێکی کۆمه لایه تی و لیکدانه وه و شیکردنه وه یانه له پیناو چاکترکردنی دۆخی ئەم کارلێکه و پیشخستن و سه ره له نوێ ریکخستن وه ی بۆ ئەوه ی بۆ وه دیه پینانی ئامانج و مه به سه کانی توانایه کی پتری مه بیته.

مه به ستیش له کارلێکی کۆمه لایه تی له چوارچێوه ی بیردۆزه که ی بیلزدا: ره فتاری دیار و به رچاوی تاکه کانه له هه لۆیسته کی دیاریکراودا و له چوارچێوه ی کۆمه له یه کی بچووکدا، به لام هه لۆیسته که له وه که سانه پیکدیت که ره فتازه که یان ئاراسته ده گریت وه ک خود و خه لگانی دیکه و ئەو ره گزه مادیانه ی که هه لۆیسته که له خۆی ده گریت. به لام کۆمه له ی بچووک له هه ر ژماره ئەندامیک پیکدیت که روویه روو و یه ک جار و چهندان جار کار له یه کتری ده که ن و هه ریه که و به شیوه یه کی تایبەت ئەوی دیکه ده ناسیت و کاردانه وه و وه لامدانه وه ی له هه مه بریدا ده بیته.

کارلێکیش له لای بیلز گشت کرداریکه جا ئەگه ر له نێوان که سه که و خودی خۆیشیدا بیته، ده بیته هۆی کاردانه وه یه ک یان چهند کاردانه وه و وه لامدانه وه یه ک له چوارچێوه ی کرده ی ئالۆیرکردنی کردار و کاردانه وه کان.

بیلز به م شیوه یه ی لای خواره وه قوناغه کانی کارلێکی کۆمه لایه تی دابه ش کردوه:

* ناسینەو: واتا گەشتن بە پێناسەیهکی هاوبەش بۆ ھەلۆیستەکە، ئەمەیش ئەمانە ی خوارەو دەگرێتەو:

- داواکردنی زانیاری و رێنمایی و رێکارەکان و روونکردنەو و جەختکردنەو (گرفته که چیه - بۆچی کۆدەبنەو؟)

- بەخشینی زانیاری و رێنمایی و رێوشوێنەکان و رێکارەکان و سەرلەنوێ روونکردنەو (دیاریکردنی گرفته که).

* ھەلسەنگاندن: واتا دیاریکردنی سیستەمیکی هاوبەش کە لەژێر تیشکیدا چارەسەری جۆراوجۆر پێشنیار دەکریت و ھەلەسەنگێتری، ئەمەیش ئەمانە لەخۆی دەگریت:

- داواکردنی راویۆچوون و ھەلسەنگاندن و شیکردنەو و گوزارشتکردن لە ھەستوسۆزەکان (ئایا گرفته که گرنگ؟)

- دەرپرینی راویۆچوون و ھەلسەنگاندن و شیکردنەو و گوزارشتکردن لە ھەستوسۆز و ھەزەکان.

- بەرزەفتکردن: واتا ھەوڵی تاکەکان بۆ کاریگەری دروستکردن لەسەر یەکتەری، ئەمەیش ئەمانە دەگرێتەو:

- داواکردنی پێشنیارەکان و ئاراستەکردن و رێگە کردەبێھەکانی چارەسەرکردن (رێک چی دەکەن؟)

- پێشکەشکردنی ئەو پێشنیار و رێنمایانە ی کە یارمەتیدەری گەشتنە بە چارەسەرەکان.

* دهزکردنی برپار: واتا گه یشتن به دوا برپار، ئەمەیش ئەمانە ی خوارەوہ ده گریتەوہ:

- رازی نەبوون و رەتکردنەوہ و خۆ وابەستەکردن بە شتە رووکەشەکان و یارمەتی نەدان.

- رازیبوون و پەسندکردن و تیگە یشتن و گوێپایەلی.

* بەرزەهفتکردنی گرژی: واتا چارەسەرکردنی ئەو گرژیانە ی که لە کۆمە لایە دا سەرھە لێ دەن، ئەمەیش ئەمانە ده گریتەوہ:

- پیشاندانی گرژی و پاشەکشەکردن لە مەیدانی کۆمە لایە.

- که مکردنەوہ ی گرژی و دروستکردنی دلخۆشی و شادومانی.

* کاملبوون: واتا باشپراگرتن (صیانە) وە یشتنەوہ ی کاملبوونی کۆمە لایە، که ئەمانە ده گریتەوہ:

- پیشاندانی لە یە کترازان و دووبەرەکی و دوژمنایە تی و که مکردنەوہ ی ریز و بە های خە لکی.

- پیشاندانی پتەوی و بە کگرتوویی و بەرزکردنەوہ ی پایە و ریزی خە لکی.

بیلز بە م شیوہ یە ی لای خوارەوہ چەشنەکانی کارلیکی کۆمە لایە تی دابەش کردوہ:

۱. کارلیکی بیلا یە نانە ی کۆمە لایە تی (پرسیارەکان): قۆناغەکانی (۱-۳)

ده گریتەوہ و بە پرسیارکردن دەناسریتەوہ: داواکردنی زانیاری و پیشنیار و راویۆ چوونەکان.

۲. کارلیکی بیلایه نانه ی کۆمه لایه تی (وه لأمه کان) قۆناغه کانی (۶-۴) ده گرێته وه به هه وڵدانی جۆراوجۆر ده ناسرێته وه بۆ وه لآمدانه وه: به خشین زانیاری و پیشکه شکردنی پیشنیاره کان و را ده برپینه کان.

۳. کارلیکی هه لچوونیا نه ی کۆمه لایه تی (نه رییی): قۆناغه کانی (۹-۷) ده گرێته وه و به وه لآمدانه وه ی نه رییی ده ناسرێته وه: رازینه بوون، گرژی، پچران و پاشه کشه کردن.

۴. کارلیکی هه لچوونیا نه ی کۆمه لایه تی (ئه رییی): قۆناغه کانی (۱۲-۱۰) ده گرێته وه و به وه لأمی ئه رییی ده ناسرێته وه: رازیبوون و که مکردنه وه ی گرژی و پیشاندانی به کگرتویی و پته وی.

بیلز پێیوایه بۆ نه وه ی ئه م نمونه یه له کارلیکی کۆمه لایه تی بێته دی، پێویسته چه ند مه رجیکی دیاریکراو له کۆمه له و گرفته که دا بێته دی، ئه وانیش:

۱. تاکه کان که سانی ئاسایی بن.

۲. که سه کان پێگه یشتووین.

۳. تاکه کان له ئاستیکی ماقوولی فێربووندا بن.

۴. گرفتیکی دیاریکراو هه بیته که پێویستی به نه خشه و دانانی پلان و بریاردان هه بیته.

۵. ده بی هه ندی نزیکبوونه وه له مه له بند و سه نته ره جۆراوجۆره کانی کۆمه له دا هه بن.

۶. بتوانی له میانی کاتی گفتوگۆدا گرفته که چارسه ربکریته.

ئەم خشته یه جۆر و چه شن و قۆناغه کانی کارلیکی کۆمه لایه تی له لای بیلز پيشان

ده دات:

قۆناغه کانی کارلیک	جۆر و چه شنه کانی کارلیک
<p>۱. داواکردنی زانیاری.</p> <p>۲. داواکردنی راویۆچوون.</p> <p>۳. داواکردنی پيشنیار.</p> <p>۴. به خشینی زانیاری.</p> <p>۵. ده ربړینی راویۆچوون.</p> <p>۶. پيشکه شکردنی پيشنیار.</p> <p>۷. رازینه بوون.</p> <p>۸. پيشاندانی گزځی.</p> <p>۹. پيشاندانی پچپان و لیکتزازان.</p> <p>۱۰. ره زامه ندی.</p> <p>۱۱. که مکړدنه وه ی گزځی.</p> <p>۱۲. پيشاندانی پته وی و یه کگرتووی.</p>	<p>کارلیکی بیلایه نانه ی کۆمه لایه تی (پرسیاره کان)</p> <p>کارلیکی بیلایه نانه ی کۆمه لایه تی (وه لاهه کان)</p> <p>کارلیکی هه لچوونیا نه ی کۆمه لایه تی (نه ریی)</p> <p>کارلیکی هه لچوونیا نه ی کۆمه لایه تی (نه ریی)</p>

هیزی به کیشکردنی نیوان که سه کان

ئەگەر کارلیکی کۆمه لایه تی له نیوان دوو که سدا دروستبوو و ئەم به رده وامی و په یوه ندییه ماوه یه ک درێژبوویه وه، ئەوا رهنگه په یوه ندییه ک له نیوانیاندا دروستبیت که پینگه و بناغه که ی سه رسامبوون و متمانه و پشتگیریکردن بیت، هه رته مه یشه به به کیشکردن ناوده بریت، چونکه له نه نجامی کارلیکی کۆمه لایه تیدا دروستده بیت، رهنگه ئەم کارلیکه کۆمه لایه تییه ش چه ندان جۆری دیکه ی په یوه ندی ی لی سه ره له دات

که هەندیکیان ئەرییی و هەندیکیشیان نەرییین، چونکە پەیوەندی نێوان دوو کەس یەکیکە لەم سی جۆرە پەیوەندییە:

پەیوەندی ئەرییی ئالۆیژکراو و اتا هەر دوو کەسە که یەکتریان خۆش دەوێت و بە یەکتەری سەر سامن و پشنگیری لە یەکتەری دە کەن و یەکتەری پەسند دە کەن، ئەم پەیوەندییەش پەیوەندی بە کیشکردنە بەم دروشمە بێرکارییە (+ +) هێمای بۆ دە کرێت.

پەیوەندی نەرییی ئالۆیژکراو، و اتا هەر دوو کەسە که رقیان لە یەکتەری دە بیتەو و متمانە بە یەکتەری ناکەن و پشنگیری لە یەکتەری ناکەن، ئەم پەیوەندییەش پەیوەندییەکی رق و لە یەکتەری دوور کە و تەنەو یە و بە هێمای (- -) ی بێرکاری ئاماژە ی بۆ دە کرێت.

پەیوەندییەکی تیکەل که هەر دوو لایەنی ئەرییی و نەرییی تیا دایە و لایە نیکیان ئەریییە و باوەشی بۆ ئەوی دیکە کردووە تەو و خۆشیدەوێت، بەلام لایە نە کە ی دیکە نەریییە و لێی دوور دە کە وێتەو، ئەمەیش پەیوەندی ئالۆیژنە کراوە یان پەیوەندییەکی نایە کسانە و بە هێمای (+ -) ی بێرکاری هێمای بۆ دە کرێت.

ئەو ھۆکارانە ی وەدیھینەری بە کیشکردن

په کهم؛ ویکچوون

نۆدیە ی توژیئە وەکان ئەو ویکچوونە یان شەنوکە و کردووە که دووکه سی
خۆشە ویست و نزیك به یه که وه ده به ستیته وه، ههروه ها شەنوکە ی ویکچوونی خولیا و
ئاراسته و که ستیی و سیفته تی دیکه کراوه، گرنگترین ئەو شتانە ی که لیکۆلینە وەکان
بپیگە یشتوون ئەمانە ی خواره وەن:

* ویکچوون له ئاراسته و خولیاکاندا

* به کیشکردن ده بیته هۆی درکردن به ویکچوون له خولیا و ئاراستهکاندا.

* ویکچوون له ئاراسته گری و خولیاکاندا ده بیته هۆی به کیشکردن.

* کاریگه ریی باهه تی ئاراسته .

ئایا ویکچوون له ئاراسته دا به ره و باهه تیکی گرنگ ده بیته هۆی وەدیھینانی هەمان
نمرە ی ئەو بە کیشکردنە ی که ویکچوون له ئاراسته دا له هه مبه ر باهه تیکی پرپووج
دروستی ده کات؟

توژیه ران ئەو یان بۆ روونبووه ته وه که گرنگی باهه تی ئاراسته به نیسه به که سیك
کاریگه ریییه کی گه وه ی له دیاریکردنی ناستی ئەو بە کیشکردنە دا ده بیته که به هۆی
درکردنی ویکچوون له گه ل که سیکی دیکه له هه مبه ر باهه تیکی دیکه دروستی ده کات،
چونکه ویکچوون له ئاراسته دا به ره و باهه تیکی گرنگ ده بیته هۆی به کیشکردنیکی
به هیژتر له و ریکه وتن و گونجانە ی که له ئاراسته به ره و باهه تیکی پرپووجدا هه یه،
بۆ نمونە: تۆ ئەو که سانه ت خۆشده ویت که له ئاراسته ت به ره و سه رکرده یه کی
نیشتیمانی هه ته، خۆشە ویستیت بۆ ئەو که سه پتره نه ک ئەو که سه ی له ئاراسته ی

خۆشەویستیت لە ھەمبەر یاریرزاننکی تۆپی پێدا بە تۆ دەچیت، بە تاییەت ئەگەر تۆ لەو کەسانە بیت کە وا گرنگی بە تۆپی پێ نادەن.

درککردن بە وێکچوون لە ئاراستەکاندا دەبێتە ھۆی بەکێشکردن و سەرسامبوون و ریزگرتن، پرسیارە کەیش ئەو یە: بۆچی درککردن بە وێکچوونی ئاراستەکان دەبێتە ھۆی بەکێشکردن؟ ھەر ھە ئایا وێکچوون لە ئاراستەکاندا بۆ ئەو کەسە چی بەرھەم دەھێنێت کە درکی پێدەھات، بە شێوەیە کە بێتە ھۆی خۆشەویستی و راکێشراوەی بەرھەم کەس و لایەکی دیکە؟

ھۆیەکانی سەرھەڵدانی بەکێشکردن لە درککردن بە وێکچوونی

ئاراستەکان

۱. بەکێشبوون و راکێشراوەی بەرھەم ئەو کەسە کە لە ئاراستەکاندا وێکچووی ئێمە یە دەبێتە ھۆی وەدیهێنانی ھەماھەنگی و گونجانی مەعریفی. ھەماھەنگی و گونجانی مەعریفیش لە پێداویستی دەروونییەکانە، چونکە کەسێ ئاسایی (لەرووی دەروونییەو) بە گشت ئاراستەکانیەو خۆی خۆش دەوێت، جا بۆ ئەو ی زانیارییەکانی گونجاو و ھەماھەنگ بن، ھەردەبێ ئەو کەسانە خۆشبویت کە لەم ئاراستانەدا بەو دەچن (مەبەست لەو ئاراستانە یە کە لە دەروونی خۆیدا خۆشیدەوین.

۲. درککردن بە وێکچوونی ئاراستەکانی نیوان کەسیک و کەسیکی دیکە دەبێتە ھۆی راستی و دروستی ئەو ئاراستانە و پالپشتیی لێ دەھات و پێداویستی ھەلسەنگاندنی بێرورا و بۆچوونەکانی وەدیدهھێنیت، ئەمەیش بە پێی بێردۆزی (بەراوردکاری کۆمەلایەتی) چونکە ئەم بێردۆزە جەخت لە سەر گرنگی پێداویستی ھەلسەنگاندنی راستی و دروستی راوبۆچوونەکان و ئاراستەکان دەکاتەو، لە سەرچاوەکانی ئەم

هه لسه نگاندنه ش حه قیقه تی کۆمه لایه تییه، واتا ئاراسته و بیروبوچوونی خه لکانی دیکه . کاتیکیش که سیک ده بینێ که وا که سه که ی دیکه هه مان ئاراسته ی ئه وی هه یه، دنیایی له هه مبه ر ئاراسته کانی خۆی په یدا ده کات و له وه دنیایا ده بیته وه که ئاراسته کانی ساغ و دروستن، جا له م دۆخه دا راستیه کی کۆمه لایه تی و ده سه ته ی ناوه . کاتیکیش ده بینین که وا که سیک دیکه ئاراسته کانی به ئاراسته کانی ئیمه ده چیت ئه وا پالمان پیوه ده نیت په یوه ندییه کی ئه ریانه ی له گه لدا ببه ستین (به کیشکردن).

۳. ئاراسته کان پیشبینی ره فتار ده کهن و بوونی ویکچوون له ئاراسته کاندایا له هه مبه ر باهه تیگدا پیشبینی روودانی به شداریکردنی ره فتاری ده کات له هه مبه ر ئه م باهه ته دا. پیشبینیه که یش ئه وه له خۆیده گریت که پاداشتیکی دیاریکراو دیته دی له ئه نجامی کارلیککردنمان له گه ل که سیک دیکه دا و یارمه تیمان ده دات بۆ ئه وه ی له گه ل کۆمه له یه کدا کۆبینه وه که به شداریین له خۆشویستن و ئه نجامدانی چالاکیه ک که وا له خۆشه ویستییه که ی به شداریین.

۴. کاتی که سیک درک به ویکچوونی خۆی و که سیک دیکه ده کات، چاره پوانیی ئه وه ی له و که سه هه یه خۆشیبویت به پتی بوونی ئه و ویکچوونه ی که له نێوانیاندا هه یه بۆیه ئه و که سه ی خۆشده ویت که وا ئه وی خۆشده ویت.

ویکچوونی که سیتی

ئه و که سه ی درک به خۆشه ویستترین که سی خۆی ده کات هه ست ده کات که وا زۆر پتی ده چیت، هه روه ها کاتی درک به وه ده کات رقی له که سیک ده بیته وه هه ست ده کات ئه و که سه زۆر به که می به و ده چیت، جا ئایا ئه و که سانه ی به کترین خۆشده ویت و هاوپی به کترین له سیفه ته کانی که سیتی خۆیاندا به راستی به یه کتری ده چن؟.

زوریه ی په نده کانی پیشینان هم مه سه له یه پشتر استده که نه وه " پیم بلی کئی
 هاوړپته پتده لیم تو کیتت ". به لام نه ورنگه زانستیانه ی شروفه ی هم دیارده یه
 ده کن په نا ده به نه بهر ه لېژار دنه که سییه کان بو نه وه ی سیفه تی که سیی دوو هاوړپ
 بپووی و به راوردی نه وه دهره نجامانه بکن که له و تا قیکردنه وانده ده ستیان ده که ویت
 و تیایدا به دوا ی ویکچووندا ده که رین. له و لیکولینه وانده ی که و ناویانگیکی مه زنی
 به ده سته پنا لیکولینه وه یه که بو که هریه که له Reader and English
 نه نجامیان دا، هم دوو که سه پینچ تا قیکردنه وه ی که سییان له سر کومه لیک جوت
 هاوړپ و کومه لیک که سی نا هاوړپدا نه نجام دا، دهره نجامی هردوو دؤخیان
 ده سته وت و دهره نجامه کانیش له دؤخی هاوړپکاندا ناماژه یان به بوونی په یوه ندیی
 نه ریی مه زن کرد. هروها لیکولینه وه یه کی دیکه ش نه نجام درا چونکه لیکولانه ران
 ته نها به ونده ده ستیان ه لنگرت که و خودی که سه که حوکم له سر سیفه ته
 که سییه کانی خوی بدات، به لکو په نایان برده بهر حوکمدانی خه لکانی دیکه ش له سر
 سیفه تی نه و هاوړپپانه، وانا جگه له راوېچوونی خودی که سه کانیش له سر خویان
 پرساریان له خه لکانی دیکه ش ده کرد که ناخو راوېچوونیان له سر سیفه تی که سیی
 هاوړپپه کان چیه بونه وه ی راوېچوونی خه لکانی دیکه له هم بهر سیفه تی هاوړپپه کاندا
 بکه نه بناغه ی حوکمدان له سر ویکچوون. دهره نجامه کان بوونی په یوه ندیی نیوان شته
 باوه کانی که سه که و نه و شتانه یان روونکرده وه که و هاوړپپ که سه که ی پی و سف
 ده کریت. هروها نه و ویکچوونه ی که و خه لکانی دیکه له سر هاوړپپان برپاریان
 له سر ده دا زور توند تریو له و ویکچوونه ی که له و سفکردنی گشت هاوړپپه که بو
 خودی خوی روونده بوویه وه.

به شیوه یه کی گشتیش لیکولینه وه کان نه وه یان به دیارخست که ویکچوون له که سیتیدا توندیبه کی که متره و که متر باوه له ویکچوونی ناراسته کانی نیوان هاورپیه کان، به م شیوه یه هۆکاری ویکچوون له که سیتیدا کاریگه ریبه کی که متری هه یه له وه دیهینانی به کیشکردن له هۆکاری ویکچوونی ناراسته کان.

له گه ل نه مه یشدا لیکولینه وه کان له سه ر نه وه کۆکن که نه و ویکچوونه ی له سیفته تی که سیتی نیوان هاورپیاندا هه یه زۆر له و ویکچوونه به رزتره که له نیوان دوو که سی نا هاورپیدا هه یه. جا ئایا چ شتیک لیکدانه وه بو ویکچوونی نیوان که سه نا هاورپیه کان ده کات؟ ئایا هاورپیه تی و له گه ل به ک بوونه؟ یانیش که سه که له بنه په ته وه چه ز به هاورپیه تی نه و که سانه ده کات که وا به و ده چن؟ وه لاهه که به م شیوه یه ده بیته:

هاورپیه تی و په یوه ندی به له یه کچوونه وه: نه که ر هاورپیه تی نه و هۆکاره بیته که بیته هۆی ویکچوون له که سیتیدا، نه و مانای وایه که هه رچه نده ماوه ی هاورپیه تیبه که زۆتر بو ویکچوونی که سیتیبه که توندتر و زۆتر ده بیته. چه ندان توژی نه وه سه باره ت به کاریگه ری درژی ماوه ی هاورپیه تی له سه ر ویکچوونی که سیتی نه نجام دراوه، نه و نمونه یه ی که تاقیکردنه وه که شیان له سه ر نه نجام درا چه ند ه اوسه ریک بوون که ماوه ی ژبانی ه اوسه رییان جیاواز بوو، به لام ده ره نجامه کانی لیکولینه وه کان نه وه یان پشتراست نه کرده وه که درژی ماوه که ده بیته هۆی ویکچوون به و مانایه ی که درژی ماوه ی ژبانی ه اوسه ری ویکچوون به هیزترین سیفته که سیبه کی نه بووه (که واته هاورپیه تی نابیته هۆی ویکچوون) جا ئایا ویکچوون ده بیته هۆی هاورپیه تی؟ به و مانایه ی که هاورپیه تی له نه نجامی درکردن به ویکچوون دینه پیشی؟ زۆریه ی نه و لیکولینه وانیه ی که بو شروقه کردنی رۆلی که سه که نه نجام دران

ئەو كەسەى كە سېكى دېكەى خۆش دەوێت شیمانەى ئەو سېفە تانەى خۆى لە دەروونى كەسە ھاو پېئە كەى دەكات و اتا ئەو سېفە تانەى خۆش دەوێت كە لە خۆیدا هەن ئەمەيش لە ئەنجامى حەزە نەرگسىيە كانیە تی، و اتا ئەو سېفە تانەى لە كەسى بەرانبەر خۆش دەوێت كە لە خودى خۆیدا هەن، لە بەرئەو دەركردن بە وێكچوون دەبێتە هۆى دروستكردنى بە كێشكردن لە نێوان دوو كەسدا.

وێكچوون لە لایەنە كانى دېكەدا؛ جگە لە وێكچوون لە ئاراستە كان و كەسێتیدا توێژینە وە كان گرنگیان بە لایەنى دېكەى وەك وێكچوون لە توانای ئەقلى و هەلومەرجى كۆمە لایەتى داوە. لە توێژینە وە كاندا ئەو بە دەركە و تەووە كە وێكچوونێك لە نێوان كۆمە لایە گەنجى دەستگيراندار هەبە، بە تايبەت لە لایەنە كانى وەك هەلومەرجى خانە وادەبى و شوێنى نیشته جێبوون و ئاستى خوێندن و دەرامەت و ئاستى كۆمە لایە تى باوكانیان، هەروەها وێكچوونێك لە ئاین و جۆرى پەيوەندى بە باوەكەى نێو خانە وادەدا هەبوو.

دووهم: كاملېوون

هەندى تېببىنى ژيانى رۆژانە مان ئاماژە بەو دەكەن كە بە كێشكردن تەنها لەسەر بنەماى وێكچوون لە گشت دۆخە كاندا دېتەدى و جياوازبوونيش لە هەندى سېفە تدا رەنگە بېتە هۆى بە كێشكردن. هەندى لێكۆلینە وە جەخت لەسەر رۆلى ئەو جياوازییە دەكەنە وە لە وە ديهێنانى بە كێشكردندا، بە تايبە تيش جياوازی لە لایەنە ھاوبەشە گشتیيە كانى وەك پېداوېستىيە كانى دەروونى. ئەو جياوازییەى كە لێرەدا مەبەستمانە و دەبێتە هۆى بە كێشكردن، ئەو جياوازییەى كە لە رووى سېفە تیانە وە كاملېوونى نێوان دوو كەس دەهێنێتەدى. لەم جياوازییەدا سېفە تى لایەنێك لە سېفە تى لایەنە كەى دېكە و

له هه مان کاتیشدا له ته و او بوونیدا جیاوازه. چونکه ئه و که سه ی به تایبه تمه ندیی
 حه زی کونترۆلکردن ده ناسریتته وه به ره و ئه و که سه به کیش ده کریت که به تایبه تمه ندیی
 ملکه چکردن ده ناسریتته وه، هه روه ها ره نگه پیچه وانه که شی روویدات، چونکه
 تایبه تمه ندی کونترۆلکردن و تایبه تمه ندیی ملکه چیکردن په کتری ته و او ده کهن و له کاتی
 به په کترگه یشتنیشیان ره نگه وه ها له دوو که سه که بکات کاملین. لیکۆلینه وه په ک
 له سه ر ئه و گه نجان ه ئه نجام درا که تازه چوو بوونه نیو ژایانی هاوسه ریه وه،
 ده ره نجامه کان ئه وه یان پیشان دا که ته و او بوون له پیداو یستییه ده روونیه کاندای
 بنه مای هه لبراردنی هاوسه رانه، به و مانایه ی گه نجان که سانیک هه لده بژێرن که
 سیفه ته کانیان ته و او که ری سیفه ته کانیان بیته و پیداو یستییه ده روونیه کانیان
 وه دید به یئیت، ئه و که سانه ش هه لئا بژێرن که له رووی پیداو یستییه ده روونیه کانیاندا
 به وان بچن.

هه روه ها بیرۆکه په کی دیکه ش هه یه پییوایه گشت که سیک پیویستی به وه هه یه له و
 هاوکار و هاوپییه ی که وا هه لیده بژێریت هه مان کومه له سیفه تی په سندی ئه وانیان
 هه بیته وه ک جوانی و زیره کی و هاوسه نگیی هه لچوونی، پیداو یستییه بشۆ ئه م
 سیفه تانه له هاوپی و هاوکاره که یدا زۆر تر ده بیته هه رچه نده ئه و سیفه تانه له خۆیدا
 که م بیته وه.

سییه م : ئالویرکردن

بنه مای پالپشتکردنی ره فتار (پاداشتکردن) زۆریه ی جار ده بیته بناغه ی
 لیکدانه وه ی په یوه ندیی نیوان هاوپییان: تاك ئه و که سه ی خۆشده ویت که پاداشتی
 ده کات، رقیشی له و که سه ده بیته وه که سزای ده دات. پاداشتیش چه ندان شیوه ی
 جیا جیا له خۆده گریته، وه ک: ویکچوون له ئاراسته کان و به شداریکردن له چالاکی و
 حه زو کاملکردن به مانای دا بینکردنی پیداو یستییه ده روونیه کان و ته و او کردن به مانای

وھەدىھاتنى ئەو وئىنەيەيە كە كەسەكە لە كەسەيتى ھارپتەيە كەيدا بۇ خۇي دەيخوۋاڭى.
ئىستە باسى بەھىزترىن جۆرەكانى پاداشتكردن دەكەين لە پەيوەندىيەكانى كەسىيدا
كە ئەويش ئالوڭكردنە، تىببىنىكردى كەسەك لەھەمبەر پەيوەندىيەكانى سەرسامى و
ھەزى كەسەك لەھەمبەر خۇيدا دەبىتە ھۇي ئەوھى ئەويش ھەزى بۇ كەسى بەرانبەر
بچىت و پىي سەرسام بىت، ئەمەيش لەبەر دوو ھۇيە:

۱. چوونكە كاتى كەسەكەي دىكە پىي سەرسام دەبىت يان خۇشىدەوئىت بەمە
يارمەتى دەدات ئامانجەكانى وھەدىھاتنى، لەبەرئەوھە ئەم خۇشەويستىيە تەنانەت
لەھەمبەر ھەمان ئەو كەسەدا ھىزى پىدەبەخىشەت، ئەمەيش وای لىدەكات بتوانى
كارىگەرىي لە رەفتارى بكات، ھەرۋەھا ئەوھى بۇ دابىندەكات كە تەنانەت لەكاتى
ئامادەنەبوونىشىدا لەھەمبەريدا وھەفادار بىت.

۲. خۇشەويستىيە كەسەك بۇ كەسەكە ھەستىكى بەھىزترى پىدەبەخىشەت لەھەمبەر
بەھا كەسىيەكەي خۇيدا و خودى خۇي پى دەسەلمىنى و ھەست دەكات كەسىكى
گرنگە.

لەگەل ئەمەيشدا ئەمە ماناى ئەوھە نىيە كەوا تاك بەرەو ئەو كەسانەش
بەكپشەدەكرىت كە ستايشىكى دەكەن و خۇيشى دەزانىت شايانى ئەو ستايشە نىيە،
يان لەھەمبەر ئەو كەسەي سىفەتى باشى دەخاتە پال و خۇيشى دەزانى ئەو سىفەتەنە
لە ناخىدا نىيە، چوونكە لە چەندان لىكۆلئىنەوھەدا ئەوھە بەدىاركەوتوۋە كە ئەو
كەسانەي لەھەمبەر كارىكى بچووكدا ستايش كراون لەھەمبەر ئەو كەسانەي كەوا
ستايشيان كرىوون كاردانەوھەيان ئەرىيى نەبوۋە، بەلكو كاردانەوھەي ئەو كەسانە زۆر
بوۋە كە لەھەمبەر كارىكى باشدا ستايش كراون. ھەرۋەھا ئەوھەيش روونبوۋەتەوھە كە

ئەو کەسانە ی لە هەمبەر کارێکی باشدا بە شیۆه یه کی نەریی هەلسەنگینراون بیزارییان زۆر لەو کەسانە زۆرتر بوو کە بەهۆی کارێکی بچووکەو بە شیۆه یه کی نەریی هەلسەنگینراون.

کەمکردنەوه ی توندیی ئاستی نیگه رانی و متمانە بەخۆنەکردن

کاتی کە سێک هەست بە نیگه رانی دەکات هاوڕێیه تی ئەو کەسانە دەکات کە دەیه سه یئنه وه و پاداشتی ده کەن. چەندان لیکۆلینه وه ئەجام دراون و ئەوه یان سه لماندوو کە ئەو کەسه ی هەست بە نیگه رانی دەکات بۆ هاوڕێیه تی کردنی خه لگانی دیکه حەزێکی زۆرتری هه یه، چونکه حەزکردن بە هاوڕێیه تی له گەل پتربوونی نیگه رانیدا پتر ده بیٔت. بەلام سه باره ت به جۆری ئەو کەسانە ی کەوا کەسه ی نیگه ران هەلێانده بژیریت ئەوه روونبووه ته وه کەوا کەسه ی نیگه ران هه ول نادات له گەل کەسه ی دیکه دا په یوه ندی و هاوڕێیه تی بگری، به لکو ئەو کەسه هەلده بژیریت کەوا هه لۆیسته که ی به هی خۆی بچیت، واتا وه ک خۆی نیگه ران بیٔت. لیکۆله ران ئەو هۆیانه یان روونکردوو ته وه کەوا له کەسه ی نیگه ران ده کات هاوڕێیه تی کەسه ی نیگه رانی وه ک خۆی بکات، هۆیه کانیش ئەمانه ن:

۱. هه لاتن یان سووربوون، چونکه کاتی کەسه ی له هه لۆیسته ی نیگه رانیکاردا ده ژیه ت، وا هەست ده کات قسه کردن له گەل ئەو کەسانە ی کە له هه مان هه لۆیسته ی ئەودان یارمه تیده ری ده بیٔت بۆئه وه ی پلانیک دابڕێژن و له وه لۆیسته رزگارین و خۆیان له ئازاره کە به دوور بگرن.

۲. کەمکردنەوه ی نیگه رانی به رێگه ی راسته وخۆ، چونکه قسه کردن له گەل خه لگانی دیکه دل ده حه سیئیه ته وه و وه ها ده کات هه ردوولایه ن پشتی به کتری بگرن، به مه یش ئازایه تی بال به سه ریاندا ده کیشیٔت.

۳. روونکردنه وهی راستییه کان، چونکه کاتی مه لوئیسته که بۆ که سه که نوییه یان لیله، مه ولئی بیوچان ده دات بۆ نه وهی هاورپییه تی له گه ل خه لکی دیکه بکات به لکو مه لوئیسته که ی بۆ روونبکاته وه و به رچاوپروونییه کی پی ببه خشیت.

۴. که مکردنه وهی نیگه رانی به ریگه ی نا راسته وخۆ، چونکه قسه کردن له گه ل که سانی دیکه وه ها له که سه نیگه رانه که ده کات سه رقان بیت و له نیگه رانی دور بکه ویته وه و بیر له وه نه کاته وه که ناخۆ دوا ی که میکی دیکه چ هیدمه و سزا و ده ره نجامیکی چاوه پروانکراو رووبه پرووی ده بیته وه.

۵. هه لسه نگاندنی خود، چونکه که سی نیگه ران پیویستی به که سیکی دیکه هه یه که پاساو بۆ هه لچوون و هه ستوسۆزه کانی بهینتیته وه، بوونی پیداو یستی هه لسه نگاندنی خود وه که هه ولئیکی که سه نیگه رانه که یه بۆ هاورپییه تی خه لکانی دیکه، نه مه یش له لایه ن چه ندان لیکنۆینه وه وه پشتراست کراوه ته وه.

به لام ئایا خه لک له پیداو یستی هاورپیگرتن وه که یه کن کاتی نیگه رانی روویان تیده کات؟ لیکنۆله ران نه وه یان دۆزیوه ته وه که وا که سه کان له مه دا جیاوازن و نه م جیاوازیه ش هه ندیکی ده گه ریته وه بۆ ریزیه ندیی تاک له نیو خوشک و براکانی، نه وه شیان روونکردووته وه که منداله یه که مه کان (که وره کان) له خانه واده کانیا ندا له نه وانی دیکه پتر دووچاری نیگه رانی بوونه ته وه و له و کاته ی نیگه رانی روویان تیده کات پتر چه ز به هاورپییه تی که سانی دیکه ده که ن. نه م جیاوازیه ی نیوان تۆبه ره و پاشه به ره یان به نه زموون و تاقیکردنه وه ی هه ردووکیان لیکندا وه ته وه و هۆیه که شیان بۆ چۆنیه تی مامه له کردن و ره فتارکردنی خانه واده لیکندا وه ته وه له هه مبه ر هه ردووکیا ندا:

یه که م: دایک وه لām و کاردانه وه ی له هه مبه ر مندالی تۆ به ره پتره و له هه مبه ر منداله کانی دوا ی ئه ودا که متره، چونکه دایک زۆر به خیرایی وه لāmی مندالی تۆ به ره ده داته وه و ده یه وی هوی نیگه رانییه کانی نه هیلی و ماوه یه کی دریزتر له گه لیدا ده مینیتته وه، به لām له گه ل مندالانی دواتردا به م شیوه یه نییه. کاتی مندالی دووه میش دیتته سه ر دونه او وه دایکه که ئه زمونی له په روه رده کردنی مندال وه ده سه ته ینا وه و که متر به ره و پیلی مندالی دووه ده چیت و زۆر به دوا ی هاوار و قیزه یدا ناچیت و ماوه یه کی زۆریش له ته کیدا نامینیتته وه. به لām له هه مبه ر مندالی چواره م و پینجه مدا هینده گرنگی به قیزه یان نادات و پشتگویی ده خات. هه روه ها ده بینین مندالی یه که م به وه ده ناسریتته وه که نیگه رانی و که مکردنه وه ی نیگه رانییه که به سۆز و خۆشه ویستی خه لکانی دیکه ده به ستیتته وه، به لām ئه م به سخته وه یه له لای مندالی پاشه به ردا نابیندری.

دووه م: مندالی پاشه به ره که سانیک له ده ورو به ریدان که وا ده یترسینن و نیگه رانی ده که ن، به لām مندالی تۆ به ره نا که ویتته نیو ئه م هه لویسته وه، نه گه ر بکه ویتته نیویشیه وه زۆر به ده گه من ده بیت، چونکه کوپی گه وره کوپی بچووکتر ده ترسینن و سته می لیده کات (کوپه گه وره که ش) که سانی گه وره له چواره وریدان که حه سانه وه و ئارامیی بۆ ده سه ته به ر ده که ن، چونکه خه لکانی دیکه له هه مبه ر مندالی بچووکتردا سته مکارن و له هه مبه ر مندالی گه وره دا یان مندالی یه که مدا نیگه رانییه که ی که متر ده که نه وه.

جا له به ر ئه وه یه که مندالی تۆ به ره و تاقانه له خانه واده دا کاتی گرفتاری نیگه رانی ده بنه وه پتر پیوستیان به هاوپییه تی خه لکانی دیکه ده بیت.

کەمکردنەوهی توندیی متمانه بەخۆنەکردن و پەيوەندیی بە

بەگێشکردنەوه

لیکۆلینەوهکان ئەوهیان روونکردووەتەوه کە هەرچەندە ئاستی متمانه بەخۆکردن
 نزم بێت، کەسە کە پتر پێویستی بەوه هەیە خەلکانی دیکە باوەشی بۆ بکەنەوه و
 پەسندی بکەن و پتریش پێویستی بە خۆشەویستی خەلکانی دیکە دەبێت، واتا
 باوەشکردنەوهی خەلک و پەسندکردنیان پێداویستییهکی زۆر بەهێزتر لە پێداویستی
 ئەو کەسە وەدیدههێنێت کە لەلایەن کەسی متمانه بەخۆکەردا دیتەدی، لەبەر ئەوه
 پەسندکردن و باوەشکردنەوه بۆ کەسیکی بێ متمانه یان ئەو کەسە متمانه
 بەخۆکردنی لاوازه، دەبێتە هۆی بەگێشکردنیکی بەهێزتر هەرچەندە متمانهی ئەو
 کەسە بەخۆی نزمتر بێت. هەر وهها دەرەنجامەکانی لیکۆلینەوهکان سەبارەت بە
 بابەتی پەسندکردن و باوەشکردنەوه بۆ هاورپیەتی کەسانی دیکە ناماژەیان بەم
 خالانەیی خوارەوه کردووه:

* ئەو کەسە متمانهی بەخۆی کەمە رقی لەو کەسە دەبێتەوه کەوا
 رەتیدەکاتەوه، ئەو رقی لەو کەسە زۆر پترە کە متمانهی بەخۆی هەیە و
 کەسێک رەتیدەکاتەوه.

* ئەو کەسە متمانهی بەخۆی کەمە ئەو کەسە زۆر خۆش دەوێت کە پەسندی
 دەکات و باوەشی بۆ دەکاتەوه، هەلبەتە لەمەیشدا خۆشەویستییهکی لەهەمبەر ئەو
 کەسە پەسەندی کردووه لەخۆشەویستی ئەو کەسە زۆر زۆرترە کە متمانهی بەخۆی
 هەیە و کەسێک خۆشیدەوێت.

* لەوکاتەى کەسە کە نازانى ئەو کەسەى باوەشى بۆ کردووە تەوێ چ کەسێکە ناخۆ کەسێکە پەسندی دەکات یان رەتیدەکاتەو، ئەو کەسەى متمانەىەکی زۆری بەخۆى هەیه پێیوايه کەسە کە خوشیدەوێت، بەلام ئەو کەسەى متمانەى بەخۆى نییه باوەپری وەها نییه .

بەم شیۆهیه هەریه کە لە کەمکردنەوێ توندیی نینگەرانی و کەمکردنەوێ متمانە بەخۆنەکردن دەبنە هۆى وەدیھێنانى بەکێشکردنى نیوان کەسەکان، چونکە ئەو کەسەى لە دۆخى نینگەرانییدا هەول دەدات هاوڕێیەتى لەگەڵ خەڵک بەکات بۆ ئەوێ نینگەرانییەکی کەم بکەنەو، هەرەها لەدۆخى نەمانى متمانە بەخۆبوونیشدا هاوڕێیەتى خەڵکانى دیکە قبوڵ دەکات بۆ ئەوێ متمانە بەخۆکردنى پتەوبییت .

گونجان و ویکچوون

ئەگەر کارلێکی کۆمەلایەتی لە نێوان کەسێک و کەسێکی دیکە یان کۆمەلێک کەس هاتەدی، ئەوا پێویستە بیروبۆچوونی کەسە کە لە گەڵ بیروبۆچوونی کەسانی دیکە نزیک بێت، رەفتاریشی بە رەفتاری ئەوان بچێت، ئەمەیش لە ئەنجامی چەندان هۆکاری دەروونی تاکە کەسی و کۆمەلایەتی و هەلۆیستی و چەندان هۆکاری دیکە دێتەدی، ئەم دیاردەیه بە گونجان و ویکچوون ناو دەبرێت.

رەفتاری گونجان و ویکچوونیش وەها پێناسە دەکرێت بەوەی کە رەفتاریکە و مەبەست لێی وەدیهێنانی چاوەپوانی و پیشبینیکانی کۆمەلایەتی لە رۆی ئەو رەفتارە پێوەرییهی کە لە ئەندامەکانی داوای دەکات، رەفتاری گونجاو و ویکچووی تاکیش لەسەر بنەمای درککردنی ئەو چاوەپوانی و پیشبینیانەوه بونیادنراوه.

زاراوەی گونجان و ویکچوون ئاماژە بەو هەلۆیستانە دەکات کە کەسە کە هان دەدات بەهۆی بینین و روانین لە کەسێک یان کەسانی دیکە کە هەمان رەفتار دەکەن، رەفتاریکی دیاریکراو بکات و رەوتێکی دیاریکراو بگرێتە بەر

جۆره کانی گونجان و ویکچوون

وهك پيشتریش پیناسه ی ویکچوون و گونجانمان کرد به مانای وه رگرتن و ولزیبوونه له هه مبه ر کاریگه ری کۆمه له و خۆ چواندن پێی، دابه شیش ده بیته سه ر دوو جۆری سه ره کی، نه وانیش:

۱. گونجان و ویکچوونی هاوشیوه

هیچ ده رفه تیکی هه لبژاردن و گۆران له به رده م که سه که دا نا هیلتیه وه، به لکو به مۆرکیکی دیاریکرای کی که لتووری و رۆشنبیری مۆرکراوه، یانیش به چه ند خوو نه ریتیکی خانه واده یی رهنگی ده کات، له هه ردوو دۆخیشدا زۆر قورسه ئه م مۆرک و خوو نه ریتانه بگۆرپدرین. ئیمه ناتوانین نه و زمانه بگۆرپین که له گه لماندا نشونمای کردووه، هه روه ها ناتوانین نه و خۆراکه بگۆرپین که وا کۆمه لگه که مانی پێی ده ناسریتیه وه، به لکو نه و شته ی له سه ری په روه رده کراوین که و ره کراوین له گه ل سه لیه ی تایبه تی که سیمان ده گونجیت. نه م جۆره ویکچوون و گونجانه پێیده گوتریت پاشکۆبوونی کۆمه لایه تی.

۲. گونجان و ویکچوونی جووله

نه میش پاشکۆبوونیکی ریزه ییه و به سه ر که سه که دا ناسه پیندری که خۆی به گشت ورده کارییه کانی رهنگ بکات و سه دا سه د بکه ویته ژیر کاریگه رییه که یه وه، به لکو ناراسته یه کی گشتیی پێده به خشییت و نه و سه ره به ستیه ی پێده به خشریت که له نه جامدانی رهفتاره کانیدا نازادییه کی هه بییت و هینده خۆی به ورده کارییه کان نه به ستیه وه، نه م سه ره به ستبوونه له رهفتارکردندا گۆرانی رهفتار ده گرتیه وه به شیوه یه ک له گه ل هه لومه رچی ژبانی نوێ بگونجیت، و اتا گونجان و ویکچوون له م دۆخدا نوێ ده کرتیه وه و له گه ل هه لومه رچی هه نووکه ییدا ریته ده کات و ده گونجیت،

بۆنمونه: ئىمە زۆرىي رىگەكانى ژيانمان دەگۆرپىن، جا چ لە خۆراك و پۇشاك بىت يانىش لە مامەلە و رەفتاركردن بىت لەگەل خەلك (لە دۆخى جەنگ) ئەوساكە ئەو گونجان و وىكچوونە لەلايەن ئىمەو دەبىتە گونجان و وىكچوونى جوولە.

ئەو ھۆكارانەي كار لە ھەلئويستى وىكچوون و گونجان دەكەن

ئەمانەي خوارەو گرىنگتەين ئەو ھۆكارانەن كەوا كارىگەرىي لە ھەلئويستى وىكچوون و گونجان دەكەن ھەروەك چۆن لە لىكۆلەينەوكانى Asch & Crutch Field و چەندانى دىكەدا بەدىاركەوتوون

پەكەم: ھۆكارى كەسى

۱. ھۆكارەكانى ئەقلى: لىكۆلەينەوكان ئەوەيان دەرخستوو كە گونجاو و وىكچووەكان زىرەكەيان لە نەگونجاو و وىكەنچووەكان كە مترە و لە رووى ھزىشەو ھەژارن و لە كرىدەكانى درككارىشدا چەقبەستوو و ھەستاون.

۲. ھۆكارەكانى پالئەرى: لە پىوەرەكانى كەسيدا ئەو بەدىاركەوتوو كە گونجاو و وىكچووەكان لە ھىزى (مىنىتيدا) كەمترىن نمرە و كەمترىن تواناى بەرھەلستىكردىنى فشاريان ھەيە، ئەو ھەش روونبوو تەو كە گونجاو و وىكچووەكان لە رووى وىژدانىيەو زۆر رەق و چەقبەستوون، ھەروەھا لەخۆوھىيان (تلقائى) كە مترە و پالئەرەكانىيان زۆر دەچەپىنن و نىگەرانتەر ديارن.

ھەروەھا ئەو ھەش دۆزراو تەو كە ئەو جۆرە كەسانە بەرەو ھەستكردىن بە كەموكورتى بىتواناى دەچن و متمانەيان بەخۆيان نىيە.

له و هؤکارانه ی کار له هه لویستی گونجان و ویکچوون ده کات ترس و نیکه رانییه، چونکه نه و که سانه ی له هه ندی نه زموندا نیکه رانییه کی زوریان هه بوو له گه ل سروسشی که سانی دیکه پتر گونجانیان پیشان ددها. هه روه ها نه وهش روونبووه ته وه نه و که سه نیکه رانانه ی پیشبینی نه وه یان ده کرد هیدمه ی کاره بایی لییان بدات، له خه لکانی دیکه پتر خویان له گه ل کاریکه ریبه کانی هه لویسته که دا ده گونجانده.

۳. نه و هؤکارانه ی په یوه نندیان به ناراسته و به هاگانه وه هه یه: نه وه روونبووه ته وه که گونجان چند ناراسته و به هایه کی ته قلیدی و ناکاری پیشان ددهات که زور له نه گونجاوه کان پتره، له بهر نه م هؤیه که سی گونجاو و ویکچوو چند حه زکی دیاریکراوی پیشه یی هه یه، بۆ نمونه: ده بینن نه و کاروپیشانه هه لده بزیریت که جهخت له سه ر به ها ته قلیدیبه کانی کومه لایه تی ده که نه وه، وه ک: کاروباری پۆلیس و کاره نووسینگه ییبه کان و کاری بانکه کان و هتد.

به لام که سی نا نه گونجاو و ویکنه چوو حه ز و مه یلی له گه ل حه ز و مه یلی نه و پیشانه ده گونجیت که پپووستیان به داهینانی هونری و دۆزینه وه ی زانستییه وه هه یه، وه ک هونه رمه ندان و موسیقییه کان و نووسه ر و رۆژنامه وانان و زانایانی بیرکاری و فیزیا و نه اندازیارانی بیناسازی.

سه باره ت به و شتانه ی په یوه نندیان به ناراسته کانی دایبابیه وه هه یه، نه وه بینراوه که گونجاو و ویکچوووه کان دایبابانیان وه ک وینه یه کی نمونه یی ده بینن، به لام که سانی نا نه گونجاو ناسازگار له حوکمدانیان له سه ر دایبابانیان که سانی بابه تین ئینجا چ له ستایشکردن بیت یانیش له لومه کردنیان بیت. دایک و باوکی گونجاو و له باریش به وه

دەناسرىنەۋە كەۋا لە پەرۋەردە كۆردنى مىندالانىيان ئاراستەي تەقلىدىي توندوتىژيان ھەيە، لە كاتىكدا كەسانى نەگونجاۋ و نالەبار كەسانى نەرم و لىپوردەن.

۴. ئەو ھۆكارانەي پەيوەندىيان بە پەيوەندىي ھەيە لەگەل خەلكانى دىكەدا: ئەۋە روونبوۋەتەۋە كەۋا كەسى گونجاۋ و لەبار زۆر بە خەلكانى دىكەۋە سەرقالە، بەلام كەسانى نا لەبار و نەگونجاۋ سەرقالىيەكى كەمترى ھەيە، ئەمەيش دەگەپتەۋە بۆ پىشتبەخۆبەستان و ئاراستە سەرىەخۆييەكانى. ئەۋەيش روونبوۋەتەۋە كەۋا پەيوەندىيەكانى كەسى گونجاۋ و لەبار بەخەلكانى دىكەۋە مۆركىكى نەرىيى ھەيە، واتا پىشت بە خەلكانى دىكە دەبەستىت، لەھەمان كاتىشدا ئاراستەكانى مەمانە نەكۆردن بەخەلكانى دىكە لە دەروونىدا پىكەيت.

دوۋەم: ھۆكارەكانى ھەلۋىستى

۱. ئەو ھۆكارانەي پەيوەندىيان بە كۆمەلەۋە ھەيە

ئەلف) قەبارەي كۆمەلە: ھەرچەندە قەبارەي كۆمەلە گەرەتر بىيىت، فشارى لەسەر تاك پتر دەبىت بۇنەۋەي خۆي لەگەلىدا بگونجىيىت. بەلام ئەم كارىگەرىيەي قەبارەي كۆمەلە لە ئاستىكى دىارىكراۋدا دەۋەستىت، جا ئەگەر قەبارەي كۆمەلەكە دۋاي ئەمە پترىۋو ئەم زىادىۋونە ھىچ كارىگەرىيەكى نامىتى. Asch ئەۋەي دۆزىۋەتەۋە كاتى كەسى بەرھەلستكار بەتەنھا يەك كەسە، ملكەچكۆردن بۆ بەرھەلستىكەي زۆر كەم دەبىت واتا كەسى دىكە زۆر بەكەمى لەگەلىدا دەگونجىت. كاتىكىش دوۋكەس بەرھەلست دەبن كەسى دىكە كەمىكە ملكەچيان دەبىت، بەلام بە بوۋنى سى يان چۋار بەرھەلستكار ملكەچىي كەسەكە دەگاتە تروپك بەشئوۋەيەك ملكەچى و گونجانى لەگەلىاندا يەكسانە بە ملكەچى و خۆگونجاندىن لە ھەمبەر پەنجا

کەس و پتر. بەلام ئەمە بەو مانایە نییە کە یەک کەس کاریگەری بەسەر ئەوی دیکە نابێت، چونکە راویۆچوونی بەرھەڵستکارانە لەگشت ھەلومەرجێکدا ھەیە، ئەگەر دووکەس شستیکی درکپێکراوی لێیان بینی زۆر سانایە ئەو دووکەسە یەکیان راویۆچوونی ئەوی دیکە بگورپێت تاکو لەگەڵ راویۆچوونی ھاوڕابێت.

(ب) کۆدەنگی و کۆ رایی لەنیۆ ئەندامانی کۆمەلەدا؛ کاتی ئەندامیکی کۆمەلە دژ بە راویۆچوونی کۆمەلە کە دەبێت و بەرھەڵستیی دەکات، رەنگە کاریگەرییەکی بەھێز لە ئاستی یەکگرتوویی ئەو ئەندامانەی کۆمەلە بکات کە وا پشتگیری ئەو رایە دەکەن، چونکە ئەگەر وەھا رێککەوت کە ئەندامانی دیکە پشتگیری لە بۆچوونە دژە کە بکەن رەنگە بێتە ھۆی دووکەرتبوونی کۆمەلە کە و رای دژ و بەرھەڵستکاری بەھێز بێت، جا لێرەدا بوونی کەمێنە یەکی بەرھەڵستکار بە دیاردە کەوێت.

(ج) فراوانبوونی بواری کۆمەلایەتی کۆمەلە: کۆمەلە تەنھا بە شێوە یەکی خۆپێبەسبوون (اکتفاء الذاتی) نازێت، بەلکو دەبێتە بەشیکی بواری کۆمەلایەتی کە لە بازنەکە ی خۆی فراوانترە، وەک بواری سیاسی و کۆمەلایەتی و ھەلومەرجی میژوویی. ریزە ی ئەو گونجانە ی کە فشاری بە کۆمەلە دەیسەپێنێ بەو بوارە فراوانترە کاریگەر دەبێت، بۆنموونە کاتی کەشی گشتی رێبازیکی دیاریکراوی سیاسی رەتدەکاتەو، حەزی ئەندامەکانی کۆمەلە کە بەرەو خۆگونجاندن لەگەڵ کەشی گشتیی ئەم رەتکردنەو ھە بەھێزتر دەبێت.

(د) یەکگرتوویی و پتەویی کۆمەلە: لەتیبینیەکانی ژبانی رۆژانەماندا ئەو ھەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەو کۆمەلە ئە ی زۆر یەکگرتوون بۆ بلاوکردنەو ھە تجانس لەنیوان ئەندامەکانیاندا بەتواناترن.

ھ) ۋەدىھېئانى ئامانجى بەكۆمەل؛ ئەمەش كارىگەرى كۆمەلە بەھىزتر دەكات و يارمەتدەرى گونجان دەبىت كاتى كۆمەلە ئامانجىكى دەبىت و دەپەوى ۋەدىھېئى.

ئەو ھۆكارانەى وابەستەى پەپوھندىي تاكن بە كۆمەلەوھ:

ئەلف) پىگەى كەسانى بەرھەلىستكار لە كۆمەلەدا بەنىسبەت تاك و بۆچوونى لەھەمبەرىياندا، ئايا ۋەھا تەماشايان دەكات بەۋەى كە پىگەيان لەو بەرزترە. ئەگەر ئەمە روويدا ئەوا كارىگەرىيان بەسەرىدا زۆر دەبىت و بەئاسانى لەگەلىاندا دەگونجىت، بەلام ئەگەر لەگەلى جياۋازبوون و لەگەل ئەو ھاورپىيانەى كە لەھەمبەرىياندا ھەست بە يەكسانى دەكات، ئەوا جياۋازىي نىۋان خۆى و خۆيان مەملانئىيەكى توندوتىز لە دەروونىدا دروست دەكات.

ھەروھە شتىكى دىكەش كارىگەرى بەسەر پىكەتەى كۆمەلە دەكات ئەگەر ھاتوھ ئەم كۆمەلە بە كۆمەلەى ھاورپىيان يان كۆمەلەى بىگانەكان بوون، لەنىۋان ھاورپىياندا تاك ھەست بە ئاسايش دەكات بۆيە لەۋە ناترسى لەگەلىان نەگونجىت، بەلام لەلەيەكى دىكەۋە رىز لە راۋبۆچوونى ھاورپىيانى دەگىت. لىرەۋە لەگەلىان رىكەكەۋىت و لەۋە دەترسىت رىز و خۆشەۋىستيان لە دەست بدات ئەگەر بىت و دىيان بوەستىتەۋە. ئەگەر تاكىش لە كۆمەلەدا تاك و نامۇ بوو، ھەستكردى ۋەك ھەستى ئەو پىاۋە پەراۋىزخراۋە دەبىت كە سوورە لەسەر بەدەستھېئانى ھەستوسۆزى كۆمەلە و پەسندكردىيان، بۆيە زۆر بەئاسانى لەگەلىاندا دەگونجىت.

ب) پىگەى تاك لە كۆمەلەدا؛ ھەرچەندە پىگەى تاك لە كۆمەلەدا بەرزىۋىۋە ئەگەرى گونجانى كەمتر دەبىتەۋە، چوونكە ئەو كەسەى پىگەى بەكى ئابورى ھەيە

پالنه ری بۆ خۆگونجاندن لاواز ده بیته و نایه وی پینگه یه کی دیکه له هی ئه و به رزتر بیته ، به لام له گه ل نه مه یشدا چه زیکی زۆری هه یه بۆ ئه وه ی له پێوه ره کانی کۆمه له لانه دات بۆ ئه وه ی پینگه ی خۆی له ده ست نه دات. هۆلندیر پیتیوایه که هه رچه نده پینگه ی تاک له کۆمه له دا به رزیوویه وه ترسی له لادان له پێوه ره کان زۆرتر ده بیته واتا سووره له سه ر ئه وه ی له و شتانه لانه دات که وا کۆمه له چاوه پوانییان لێی هه یه له سه ری به وات.

(ج) پینگه ی سۆسیۆمه تریانه ی تاک له کۆمه له دا: Harvey and Consalvi
 په یوه ندی نیوان گونجان و په سندکردنیان (له لایه ن کۆمه له وه) شروقه کردووه و شیمانه ی ئه وه بیان کردووه که هه رچه نده پله ی سۆسیۆمه تری تاک به رزیوویه وه ، واتا هه رچه نده پله ی په سندکردنی تاک له لایه ن کۆمه له وه به رزیوویه وه ، نه گه ری گونجانی له گه ل کۆمه له دا که متر ده بیته وه و پله ی ئه م گونجانه یش دادبه زی. راستی ئه م شیمانه یه سه لمینراوه و له ده ره نجامه کانیشدا ئه وه روونبووه ته وه که ئه و که سانه ی زۆرترین پشکیان له ستایش و په سندکردنی کۆمه له دا هه یه ، که مترین گونجانیان له گه لیدا هه بووه ، دوا ی ئه ویش نه گونجاو و ناله بار که مترین پشکی له ستایش و په سندکردن هه یه له لایه ن کۆمه له وه ، به لام ئه وه ی نیوه راستی داره که ی گرتووه و که وتووه ته نیوه نده وه له پله ی ستایش و په سندکردنی کۆمه له وه له هه مبه ر ئه ودا ئه وا له هه موویان پتر له گه ل کۆمه له دا گونجاو بووه .

۳. ئه و هۆکارانه ی په یوه ندیپان به بابته ی گونجانه وه هه یه ، واتا په یوه ندیپان به وروژینه ر و ناگادار که ره وه هه یه :

ئه لف) لیلی وروژینه ر و ناگادار که ره وه : هه رچه نده وروژینه ر یان بابته ی درککردنه که بۆ که سه که لیل بیت زیاتر چه زی کردووه له گه ل حوکمی کۆمه له دا

بگونجیت، واتا جووله کانی به ره و گونجان به هیژتربووه، پشتر استکردنه وهی پروپاگنده باشترین نمونه ی نه م دؤخه یه.

(ب) سهر لیتیکچوونی تاک سه بارهت به جیاکردنه وهی نیوان وروژینه ره کان: بؤنمونه کاتی داوا له که سیک ده کریت حوکم له سهر کومه لیک بینراو بدات بؤ نه وهی یه کیکیان ه لبریزیت و له گال وروژینه ریکی دیکه به به کی بگریت و به یه کترین بچوینی، دوو دلییه که ی توندتر ده بیت نه گهر هاتوو نه و شته بینراوانه ویکچوو بن، بؤنمونه نه گهر له دریزیدا له یه کتری نریک بن، له م دؤخه دا متمانه ی به خوی که متر ده بیته وه و پتر پشت به خه لکانی دیکه ده به ستیت.

(ج) نریکبوونه وهی حوکمه کان له سهر وروژینه ره که دا: هرچه نده حوکم و داوه ری تاک له حوکم و داوه ری خه لکانی دیکه نریکتر بوو، بؤ وه رگرتنی راوبؤچوونی خه لکی حه زی به هیژتر ده بیت، واتا گونجان رووده دات هه روه ک چؤن جیاوازی نیوان حوکمی تاک و کومه له که م بوو، چونکه له م دؤخه دا زؤر ئاسانه تاک داوه ری و حوکمیک قبول بکات که زؤر به حوکمی خوی بچیت له وهی حوکمیک ه لبریزیت که زؤر له حوکم داوه رییه کانی دوور بیت.

نمره کانی گونجان

Charles and kiesler گرنکیی له یه کتر جیاکردنه وهی نیوان ته نها ملکه چی و ملدان و نیوان نه و گونجان ه یان روونکردووه ته وه که له سهر بنه مای قبولکردنی که سی تایبه ته وه دارپژراوه. چندان به لگه و شایه تیان هیناوه ته وه و ده یسه لمینن که نه و فشاره تونده ی نامانجی ملیپکه چکردنه ره نگه وه ها له تاکه که س بکات خوی له گال کومه له دا بگونجینیت، به لام ته نها کاریگه رییه کی ساده ی له وه دیه پتانی قبولی تایبه تی

تاکدا دەبێت. فشاری زۆر لەسەر تاکەکانی کۆمەلە چەکیکی دووسەرەیه و رەنگە وەها لە تاک بکات پتر بەرەڵستی ئاراستە و رەوتەکانی کۆمەلە بکات.

لەسەر بنەمای دەرەنجامی زۆریە لیکۆلینە وەکان، روونبوو تەوێ کە گونجان چەند ئاست و نمرە یەکی هەیه، ئەوانیش:

١. گونجانی رووکەشانی بەرچاو، واتا گونجانی دیار بەبێ گونجانی ناوکی، ئەمەیش لەو کاتەدا روودەدات کە تاک ملکە چی داواکارییەکانی کۆمەلە دەبێت و لەپێناو وەدیهێنانی ئامانجە بەکۆمەلەکان و کەسییەکان دان بە راویۆچوونەکانیدا دەنێت، ئاشکرایە کە ئەمە لەسەر بنەمای بیروباوەڕی تاک نییە. زۆریە جار ئەم جۆرە گونجانە فریسییە (نفاق).

٢. گونجانی ناوکی یان یەگرتن و ئاویتەبوونی خودی لەگەڵ کۆمەلەدا، ئەم جۆرە گونجانە رێککەوتنیکە لە دەرەو و ناو وە لەگەڵ کۆمەلەدا، ئەم جۆرە گونجانە لەگەڵ راویۆچوون و رەفتاری کۆمەلە دەرەکی و ناوکی، بەلام جۆرە گونجان و ویکچوونیکە تەواو نییە و ناگاتە قوڵترین ئاست. چونکە تەنها تا ئەو ئاستە بەنیو دەروونی تاکدا قوڵ دەبێتەوێ کە وەها بکات تاکە کە لەگەڵ خەڵکانی دیکەدا بگونجێت، واتا بەرێژە ئێجمادانی ئەو رۆلە یە کە خەڵکانی دیکە چاوەپوان ئێجمادی بەدات.

٣. گونجانی باوەڕ (ایمان): لەو کاتەدا دیتەدی کاتی گونجانی رووکەش و بەرچاو دەبێتە باوەڕهێنان بەو بەهایانە کە تاک لەپێناویدا رێگە دەبێت. بەلام ئەم جۆرە گونجانە چەند نمرە یەکی هەیه، بەو مانایە هەندی جار رەهایە و هەندی جاریش رێژەییە، ئەمەیش بەندە بە رێژە ئێسوودانە کەوا بەهاکان دەبێتەدی،

نایه تیکی قورئان هیه که گوزارشت له م جوړه گونجانه دهکات، نایه ته که ده لیت
 (قالت الأعراب أ منّا قل لم تؤمنوا قولوا اسلمنا ولما یدخل الأیمان فی قلوبکم) (سورة
 الحجرات) مه به سستی نایه ته که نه وه یه که باوه پ له لای نه م نه ته وه یه هیشتا
 نه گه یشتووه ته پله ی نه و باوه په ره هایه ی که له سه ر بنه مای وه رگرتن و هه لمزینی
 ته وای به هاکانی نیو نیسلام بونیادنراوه.

بەشى شەشەم

چەمكە سەرەككەكان لە

دەروونناسىي كۆمەلەيەتيدا

★ ئاراستە دەروونىيى كۆمەلەيەتتەيەكان

★ بەھاكان

★ رۆلەكانى كۆمەلەيەتى

★ راي گشتى

★ دەمارگىرى

ئاراسته دەروونییە کۆمه لایه تییه کان

Social Attitudes

پیشه کی

ئاراسته دەروونییە کۆمه لایه تییه کان به گرنگترین دەره نجام و به ره می کرده ی شیانندی کۆمه لایه تی داده ندرین، له لای گشت تاکیک پیکدیت و له هه مبه ر تاک و کۆمه له و ده ستگه و هه لویسته کاندا چهند ئاراسته یه ک گه شه پیده دات.

هیئیرت سپینسهری فه یله سووفی ئینگلیزی به که م که س بووه که له سالی ۱۸۶۲دا ئەم زاراوه یه ی به کاره یناوه، کاتی گوتی: گه یشتنمان به چهند ئە حکامیکی دروست له پرسه وروژینه ره کانی زۆریه ی بیژبازییه کاندا، به راده یه کی زۆر پشت به ئاراسته ئە ندیشه ییه که مان ده به ستیت کاتی گوئ له م بیژبازییه راده گرین و به شداری تیادا ده که یین.

له و بابه تانه ی که زۆریه مان ئاراسته مان له هه مبه ریاندا پیکه یناوه، پرسه کانی ئاین و هاوسه رگیری زوو و هینانی ئافره تیکی کارگه ر و ریکخستنی راده ی وه چه خستنه وه و خویندنی کچ له خویندنی بالا و پیشه ی وانه گوتنه وه به بیگانه کان و کاره سه ره به سه سه رمایه دارییه کان و سۆسیالیزمییه کان و تیکه لیبونی هه ردوو ره گه ز و هتد.

پیناسه کردنی ناراسته

* دؤخیکی نامادهیی و ته یاریوونی ده ماری و دهروونی و ریڅخستنه له میانی
شاره زایی تاك و کاریگه ریبه کی ناراسته کارانه و دینامیکیانه ی له سر کاردانه وهی تاك
ده بیټ بؤ گشت نه و بابهت و هه لویستانه ی که کاردانه وه که ده یوریوژنی.

* ریڅخستنیکي و هرگراوه و سیفته تی به رده و امبوونیکي ریژه یی نه و بیروباوه پانه ی
هه یه که تاك له هه مبه ر بابه تیک یان هه لویستیکدا پیکیده هینیت و ناماده ی ده کات بؤ
نه وه ی کاردانه وه ی هه بیټ، کاردانه وه که شی له لای خودی تا که که دا با شتر بوونیکي
هه یه .

* خولیا و ناراسته گری و ناماده یی پیشوه خته ی تا که بؤ هه لسه نگانندی بابه تیک
یان هیمایه کی نه و بابه ته به ریگه یه کی دیاریکراو.

* ناماده ییه کی دهروونی یان ناماده باشیبه کی نه قلیی ده ماری و هرگراوه بؤ
کاردانه وه و وه لامدانه وه یه کی نه رییی یان نه رییی به ره و که س و شت و بابهت و
هه لویست و هیماکانی نه و ژینگه یه ی که نه م کاردانه وه یه ی تیادا ده وروژنی.

* دؤخیکی ناماده یی نه قلی و ده ماریبه که له میانی نه زمونه کان و شاره زایی
پیشوی مرؤډ پیکهاتوه و کار بؤ ناراسته کردنی کاردانه وه و وه لامدانه وه ده کات
به ره و نه و بابهت و هه لویستانه ی په یوه ندییان پییه وه هه یه .

* چه زکردنی به هه سترکردن و ره فتارکردن و بیرکردنه وه به ریگه یه کی دیاریکراو
له هه مبه ر خه لگانی دیکه و ریڅخراوه کان و بابه ته کان و هیمایه کان.

تایه ته ندیه کانی ئاراسته

- ئاراسته کان وه رگبراون و مروؤ فیریان ده بیته و شتیکی بۆماوه یی و زگماکی نین.
- په یوه ندیی به وروژینه ره کان و هه لۆیسته کانی کۆمه لایه تییه وه هه یه.
- له بۆشاییدا دروست نابیت، به لکو به رده وام په یوه ندیی نئوان تاک و بابه تیک له بابه ته کانی ژینگه له خۆیده گریته.
- به پیتی ئه و وروژینه رانه ده گۆرپیت که په یوه ندییان پیتی هه یه و لیتی جیاوازن.
- پتر لایه نی خودی به سه ریدا زاله نه ک بابه تی.
- هه ندیکیان لیلان و هه ندیکیان روونن.
- هه ندیکیان به هیزن و به ره لستی ده ستکاریکردن و هه موارکردنه وه ده که ن و هه ندیکیشیان ده ستکاریکردنیان ئاسانه.
- ئاراسته به ئامراز و شیوازی جۆراوجۆر ده پیتورپیت و هه لده سه نگیتنرپیت.
- ئاراسته به رده وام ده که ویته نئوان دوو لایه نی به رانه ر که یه کتیکیان ئه ریپیه و ئه وی دیکه شیان نه ریپیه و بریتین له پشتگیریکردنی ره ها و به ره لستیکردنی ره ها.

پیکهاته کانی ئاراسته

* پیکهاتهی مهعریفیانهی ئاراسته: پیکهاتهی مهعریفی بریتیه له گشت ئه و کرده درککاری و بیروباوه پ و هزرانهی که په یوه نندیان به بابه تی ئاراسته وه هیه و گشت ئه و بیانوو و به لگانهی تاک ده گریته وه که له پشت په سندرکدنی بابه تی ئاراسته که ده وه ستن، جا ئه گه ر بابه ته که له کرۆکی خۆیدا کرده هیه کی به باشتردانانی بابه تیک بیت له بابه تیکی دیکه ئه و کرده که پێویستی به هندی پرسی کرداری وه که جیاکردنه وه و تیگه یشتن ده بیت، پیکهاتهی مهعریفی ئاراسته ش له دۆخی پێوانی ئاراسته ی هه مبه ر ئافره ت روونده بیته وه له ئاست کاردا، ئه مه یش له ئاستی توانای کارکردن و نه نجامدانی کاره که دا به دیارده که ویت.

* پیکهاتهی سۆزیانهی ئاراسته (هه لچوونی): له میانی هه سته سۆز و هه زی که سیک له هه مبه ر بابه تیک و راده ی رووتیکردن و په سندرکدن و خۆ لی دهورگرتن و خۆشه ویستی و رقی له هه مبه ریدا به دیارده که ویت، هه روه ها پیکهاتهی سۆزیانهی ئاراسته له میانی ئه و وروژانه دا به دیارده که ویت که پرسی چوونه ده ره وه ی ئافره ت بۆ کار و دلخۆشی و رقی هه ندی که س له هه مبه ر ئه م پرسه دا به دیارده که ویت.

* پیکهاتهی رهفتاریانهی ئاراسته، پیکهاتهی کارکرد (الادا) یان خولیا و ئاراسته گریی بۆ نه نجامدانی کار: پیکهاتهی رهفتاریانهی ئاراسته له کاردانه وه ی کرده ی هه مبه ر ئاراسته به ریگه یه ک له ریگه کان به دیارده که ویت، چونکه ئاراسته کان وه ک ئاراسته کاره کانی رهفتاری مرۆف کار ده که ن و پالی پێوه ده نین کاریکی نه رییی ئه نجام بدات کاتی ئاراسته ی نه رییی ده بیت له هه مبه ر بابه ته کانی دیکه دا، پیکهاتهی رهفتاریانهی ئاراسته له هه مبه ر ده رچوونی ئافره ت بۆ کارکردن له به جیه یشتنی میرد له لایه ن ژن و ژن له لایه ن میرد و مندال له لایه ن باوکه وه به دیارده که ویت.

په‌یوه‌ندی نیوان پیکهاته‌کانی ئاراسته

پیکهاته‌کانی ئاراسته به‌چه‌ندین هۆکاری جۆراوجۆر کاریگر ده‌بن، له‌وه‌هۆکارانه‌وه‌رووبه‌ره به‌چه‌مکه‌ فراوانه‌که‌ی، جا‌نه‌گر‌خانه‌واده‌ بیت‌یان‌فیرگه‌ و‌کۆمه‌لگه‌ به‌خوو‌و‌عاده‌ت‌ و‌به‌ها‌باوه‌کانیه‌وه‌ . ئاراسته‌کان له‌ واقیعی‌هه‌لومه‌رجی‌ ئابووری‌ و‌ کۆمه‌لایه‌تی‌ و‌سیاسی‌ و‌ له‌میانی‌ کرده‌ی‌ کارلیکی‌ کۆمه‌لایه‌تی‌ و‌سیستمی‌ ئایینی‌ و‌ ئاکاری‌ و‌ ئه‌زمونه‌کانی‌ که‌سی‌ نیو‌هه‌لویسته‌ جۆراوجۆره‌کانی‌ کۆمه‌لایه‌تی‌ هه‌لده‌قولی‌ت، بۆنموونه‌: پیکهاته‌ی‌ ره‌فتاری‌ به‌ یاسا‌به‌رزه‌فتکاره‌کانی‌ منی‌ بالا‌و‌ فشاره‌کانی‌ کۆمه‌لایه‌تی‌ و‌ ئابووری‌ کاریگر‌ ده‌بیت، پیکهاته‌ی‌ مه‌عریفیش‌ به‌و‌ به‌لگه‌و‌ راستییانه‌ کاریگر‌ ده‌بیت‌ که‌وا‌خه‌لکی‌ خاوه‌ن‌ راوی‌چوون‌ و‌ شاره‌زا‌ و‌ به‌رنامه‌ی‌ زانستی‌ و‌ ئایینی‌ و‌ رۆشنی‌بری‌ له‌به‌ر‌ ده‌ستیانه‌ و‌ له‌میانی‌ نامرازه‌کانی‌ راگه‌یاندن‌ په‌خش‌ ده‌کری‌ن. به‌لام‌ سه‌باره‌ت‌ به‌ په‌یوه‌ندی‌ ئه‌م‌ پیکهاتانه‌ به‌یه‌کتریه‌وه‌، له‌نیوان‌ تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی‌ ئاراسته‌دا‌ ده‌توانین‌ وێنای‌ بوونی‌ په‌یوه‌ندییه‌کی‌ نه‌رییی‌ بکه‌ین، بۆنموونه‌ کاتی‌ باوکێک‌ باوه‌پی‌ به‌ چوونه‌ ده‌ره‌وه‌ی‌ کۆپه‌که‌ی‌ هه‌یه‌ بۆ‌ ئه‌وه‌ی‌ بچیته‌ بازار‌ و‌ شت‌ بکری‌ت‌ به‌لام‌ له‌ رووی‌ هه‌لچوونییه‌وه‌ ئاسوده‌ نییه‌ به‌وه‌ی‌ کۆپه‌که‌ی‌ به‌ته‌نها‌ بتوانی‌ ئه‌م‌ کاره‌ بکات، هه‌روه‌ها‌ له‌هه‌مان‌ کاتی‌شدا‌ رێگه‌ی‌ پێناده‌ت‌ بچیته‌ ده‌ره‌وه‌، له‌به‌رئه‌وه‌ پێشبینی‌ ئه‌وه‌ ناکری‌ت‌ که‌ له‌م‌ دۆخه‌دا‌ مامه‌له‌کانی‌ په‌یوه‌ندی‌ به‌رزین.

له‌ خواره‌وه‌دا‌ باس‌ له‌ ده‌ره‌نجامانه‌ ده‌که‌ین‌ که‌وا‌ لی‌کۆلینه‌وه‌کان‌ له‌باره‌ی‌ گونجانی

پیکهاته‌کانی‌ ئاراسته‌کانه‌وه‌ پێی‌گه‌یشتون

په کهم: گونجانی پیکهاته کانی ناراسته له رووی هیزه وه:

لیره دا هیزه واتای توندیی ناراسته که ده گه به نیت و پیکهاته کانی ناراسته له م سئ
جوړه ی خواره وه دا به هیزه و بیتهزه ده بن:

۱- پیکهاته کانی معریفی: هیزه کی زوری هه یه نه گه ر هاتوو زانیاری که سه خاوه ن
ناراسته که له هه مبه ر بابه تی ناراسته که دا زانیاری نه و توین که بابه ته که له بهر چاوی
وه هالیده که ن زور باش یان زور خراب بیته بهر چاوی، جا له نیوان نه م دوو جه مسره دا
چند پله یه کی باشی و خرابی هه ن، و اتا نه م زانیاریانه زور به توندی پشتگیری له
بابه ته که ده که ن یانیش زور به توندی دژی ده وه ستنه وه.

۲- پیکهاته کانی ویزدانی: نه گه ر هاتوو له هه مبه ر نه و بابه ته ی که ناراسته که بوی
ده چیت وزه یه کی ویزدانی زور نه رییی و وزه یه کی ویزدانی زور نه رییی هه لبرگرت زور
به هیزه ده بیته. و اتا یان به ته واوی روو له بابه ته که ده کریت خوشویستیبه کی زور له
هه مبه ریدا ده بیته، یانیش رق و خو دوورگرتن له هه مبه ر بابه ته که دا په یدا ده بیته،
له نیوان نه م دوو لایه نه ش چند پله یه کی هیزه و بیتهزه هه ن.

۳- پیکهاته کانی کرداری: نه گه ر هاتوو ناماده یی که سه خاوه ن ناراسته که کارابیت
زور به هیزه ده بیته، به لام نه نجامدانی کار یارمه تیده ری بابه تی ناراسته که ده بیته یان
ده بیاریزیت، یان نه گه ر ناماده یی که سه که بو زیانگه یانندن به و بابه ته و دژایه تیکردن و
ویرانکردنی ناماده ییبه کی ته واو بیته، له نیوان نه م دوو لایه نه شدا چند پله یه کی هیزه و
بیتهزه هه ن.

دووهم: گونجانی پێکھاتەکانی ئاراستە لە رووی جۆراوجۆربوونی رەگەزەکانی جۆراوجۆری رەگەزەکانی گشت جۆریک لە جۆرەکانی پێکھاتەکانی ئاراستە، بەم شیوەیە خوارەو بە دیار دەکەون:

۱- پێکھاتەکانی مەعرەفی: ژمارە ی رەگەزەکانی لە کەمترین ئێ و زانیاریانەو دەگۆرین کە تا کە لە بارە ی شتیگەو و دەستیان دەهێنێ تا دەتوانیت شتەکانی دیکە لە یەکتی جیا بکاتەو و دواتر دەگاتە ئێ و ئاستە ی زانیارییەکی تەواوی لە مەمبەر شتە کە دا هەبێت و کۆمەلێک بپروباو و هزی لە بارەو پێکەهێنێ.

۲- پێکھاتەکانی وێژدانی: بە نەیسبەت ژمارە ی رەگەزەکانی دەگۆریت و لە سۆزێکی ئەرێیی یان نەرێیی لە مەمبەر بابەتی ئاراستە کەو بۆ کۆمەلێکی گەورە ی هەستەکانی مەمبەر ئێ و بابەتە، رەنگە کە سێک لە مەمبەر کە سێک هەست بە هاو پێتەتی و سۆز و ریزگرتن و سەرسامبوون بکات و لە مەمبەر کە سێکی دیکە شدا تەنھا هەست بە کە مە مە یلێک بکات.

۳- پێکھاتەکانی کرداری: لە رووی ژمارە ی رەگەزەکانیەو جیاوازه لە تەنھا نامادەییەکی کرداری بۆ یارمەتیدانی بابەتێک و یان هێرش بردنە سەری دەستپێدەکات تا دەگاتە کۆمەلێکی گەورە ی نامادەیی کرداری لە مەمبەر ئێ م بابەتە دا، چونکە ئێ و کەسە ی ئاراستە ی پشتگیریکردنی عەرەبی هەیه لە هەلوێستیان دژ بە ئیسرائیل ، رەنگە بە شیوەیەکی مادی و مەعنەوی نامادەیی یارمەتیدانی عەرەبی هەبێت و وە ک بە رگریکاریک لە پرسە کە یان ببێتە هاوسەنگەریان- هەر وە ها رەنگە جگە لە پشتگیریکردن بە قسە هیچ نامادەییەکی کرداری نەبێت.

۱۹۵۹ Kaiz and Stotland لە زانکۆی میشیگانی ئەمریکادا لیکۆلینەووەیەکی سەبارەت بە و گونجانە کرد که لە ئەنجامی پەيوەندی و وابەستەیی نیتوان جۆرەکانی ئاراستەکان سەری هەڵدابوو، لەرووی ژمارەى پێکھاتەکانی هەر جۆرێک، بەپیتی ئەم لیکۆلینەووەیە ئاراستەکانی دابەشکردووەتە سەر ئەم بەشەکانی خوارەووە:

۱- ئەو ئاراستەکانی پەشت بە پێکھاتە ویزدانییە زۆرەکان دەبەستن و لە بەرانبەریندا تەنھا کەمترین ژمارەى ریتتیچووی پێکھاتەکانی مەعریفی و کەمترین مەیلی کرداری هەن.

۲- ئەو ئاراستە ئەقلیانەى کە پێکھاتەى مەعریفی زۆریان هەبە جگە لە پێکھاتە ویزدانییە بە ژمارە کەمەکان و ئامادەیی کردارییان نییە، ئەم جۆرە ئاراستەکان وەك ئەوانی پێش خۆی یارمەتیی پێشبینیکردنی وردی رەفتاری ئابندەیی نادات.

۳- ئەو ئاراستەکانی ئامادەییەکی کردارییان هەبە و لەهەمبەر ئەو بابەتانەى کەوا کەسەکە بەشیۆهەیکى دیاریکراو هەلیسەنگاندوون چەند حەزێکی کرداری دەنوینن، لەگەڵ کەمترین ناوہپۆکی ریتتیچووی مەعریفی.

۴- ئەو ئاراستەکانی پێکھاتەکانی هاوسەنگن، لە پێکھاتە مەعریفیە بەسوودەکان و ئامادەییە کردارییەکان و پێکھاتە ویزدانییەکان پێکدێت و لەگەڵ پێکھاتە مەعریفی و کردارییەکاندا هاوسەنگی دەهێننە دی.

بەکورتی و پوختی ئەو سێ جۆرە پێکھاتەى ئاراستە بەشیۆهەیکى زۆرگەرە پەيوەندیان بەیەکەوہ هەبە و هەر یەکیکیشیان بە رێگەىکی تاییەت کار دەکەن و ئەرکیکی تاییەت ئەنجام دەدەن و چەند زانیارییەکی پێشکەش دەکەن کە بۆ تێگەیشتن لە ئاراستەکان یارمەتیمان دەدەن.

سەرھەڵدانی ئاراستەکان

ئاراستەکانی ھەرکەسێک بە ھۆی سێ رێگی سەرھەکییەو سەرھەلەدەدەن،
ئەوانیش:

یەکەم: پەيوەندی راستەوخۆ بە بابەتی ئاراستەکە.

دووەم: کەوتنە بەر کاریگەری ئەو رێکخستنە کۆمەلایەتیانەیی کە گشت لایەنەکانی
ژيان دەگرنەو.

سێیەم: کەوتنە بەر کاریگەری راگەیانندن دەبیتە ھۆی پیکھێنانی ئاراستەیی نوێ و
گۆڕینی ئەو ئاراستانەیی کە پێشتر پیکھاتوون. لێرەدا زۆر بە وردی باس لە گشت
رێگەکان دەکەین.

پەيوەندی راستەوخۆ بە بابەتی ئاراستەکە

مەبەستمان لە پەيوەندی بە بابەتی ئاراستەکە لە رێگەیی شارەزایی و ئەزموونی
راستەوخۆیە کە دەبیتە ھۆی پیکھێنانی ئاراستە لە ھەمبەریدا، دوو جۆرە شارەزایی
راستەوخۆ ھەن کە چەندان لیکۆلینەو و بەدواداچوونیان بۆ کراو، ئەوانیش:

۱- شارەزایی و ئەزموون لە ھەرگرتنی ھیدمە و نەھامەتی لایەنی بەرجەستە.
زۆربەیی لیکۆلەرەن باوھەریان و ھەھایە کە تاقیکردنەو و ئەزموونی ھیدمەیی بە بابەتەکە
رەنگە ببیتە ھۆی سەرھەڵدانی ئاراستە بەرھەو لای ئەو یان گۆڕانی ئاراستە
لە ھەمبەریدا، چەندان نمونە ھەن کە پشتگیری ئەم راستییە دەکەن، لەوانە
وەرچەرخانەکانی ئایینی و ئەو شلەژانە نیرۆسیسیانەیی کە لە ھیدمەکانی جەنگەو
سەرھەلەدەن.

۲- شارەزایی و ئەزموونی راستەوخۆ لە سەر شیوھە پەيوەندییەکی دووبارەبووھەو
وێژان کە ئەکە دەکات. ئەم جۆرە شارەزایی و ئەزموونە چەندان لیکۆلینەوھە

لەبارەو کراوە کە زۆریەیان لە ھەمبەر کارلێکی کۆمەلایەتی نیو کۆمەلەبوو لە سەرھەڵدانی ئاراستەکانی ئەندامەکانی کۆمەلەدا.

کەوتنە بەر رێکخستەکانی کۆمەلایەتی گشت لایەنەکانی ژیان

دەگرێتەو

گرنگترین ئەم رێکخستنانەش :

۱. رێکخستنی خانەوادەیی - کە ئەرکی شیانندی کۆمەلایەتیانە ی منداڵ دەگرێتە

ئەستۆ.

۲- ئەو کۆمەلانی کەوا نەوجەوان لە رەوتەکانی بەرەو گەشتن بە قۆناغی

پێگەیشن دەکەوێتە بەر کاریگەرییان و گرنگترینیان کۆمەلەیی ھاورپێیان و ھاورپۆلانی

فێرگەن.

۳- ئەو رێکخستە تاییەتانەیی کەوا تاك لە ھەلومەرجی تاییەتیدا ملکەچیان دەبێت

، ئەم جۆرە رێکخستنانە کە متر باون و تەنھا ژمارەییەکی کەمی کەسەکان ملکەچیان

دەبن، وەك ئەو زیندانە سیاسیانەیی کە بۆ ماوەییەکی زۆر لە بەندیخانەدا بەند دەکرێن و

دەکەونە بەر شۆردنەوێ میشک - یان وەك ئەو کەسە نیرۆسیسیانەیی کە بە

شیکردنەوێ دەروونی چارەسەر دەکرێن.

کەوتنە بەر کاریگەرییەکانی راگەیاندن

تاك لە پێکھێنانی زانیارییەکانی سەبارەت بە شتەکان و کەسەکان و سیستەمەکان

ناتوانی تەنھا پشت بە خۆی ببەستێت، بە لێکو ھەر دەبێ بۆ تەواوکردنی ئەو زانیاریانە و

دانیابوون لە راستییەکانیان پشت بە سەرچاوەیی دیکە ببەستی. منداڵ لەم

مەسەلەیدا پشت بە داایابی و فێرخواز پشت بە مامۆستاکی و کەسی دیندار پشت

بە پیاوانی ئایینی دەبەستێت. ئێمە بۆ وەرگرتنی زانیارییەکان سەبارەت بە چەندان

بابەتی جۆراوجۆر پشت بە ئامرازەکانی راگەیاندن دەبەستین، لە رۆژنامەوانییەو بگرە

تا ده گاته رادیو و تله فزیون و هتد. که واته به نیسبت هه موومانه وه مندال و گهنج و پیگه یشتووانمان، زانیارییه کان له ریگه ی نیوه ندیکه وه بق نیمه ده گوازیته وه نهک به هوی ریگه ی په یوه ندیکردنی راسته و خق به بابه تی ناراسته که، نامرزی گواستنه وه که ش زمانه، که رچی هه ندی لیکوله ر گرنگی نامرزه نا زمانه وانیه کان له په یوه ندی و کاریگری زه قتر ده که نه وه.

پایه داریی ناراسته کان

ناراسته به وه پیتاسه ده کریت که به شیوه یه کی ریژه یی جیگیر و پایه داره و زوریه ی توژیینه وه کان نامارزه یان به م راستیه کردوه، چه ند تا قیکردنه وه یه ک بق پیوانی ناراسته ی گه شه کردنی مندالنی سپیپیست له هه مبه ر ره شپیسته کان ناماده کراوه و نامارزه یان به وه کردوه که مامه له کانی په یوه ندی نه م توژیینه وه یه به زیادبوونی ته مه نی مندال زیاد ده کات، واتا به پتربوونی گه شه کردنه وه ناراسته که به ره و جیگیری و پایه داریی پتر ده چیت، هه روه ها لیکولینه وه کان نه وه یان به دیارخستوه که جیگیر بوون و پایه دارییه که له لای نه و که سانه دا سه ره له ده دات که ناراسته ی تونده پویانه ی نه رییی و نه رییان هه یه.

ده توانین بلین نه و ناراستانه ی که ده کری به پله یه کی زور به جیگیریان دابنیین و زور زه حمه ته بتوانری گورانیان به سه ردا بیت، به تاییه ت له دۆخی:

* هیزی ناراسته که و چه سپان و به رزیبونه وه ی به هایه که ی.

* زیادبوونی پله ی روونبوونه وه ی دیمن و روخساره کانی ناراسته ی تاک.

پیشبینیکردنی رەفتار لە ئاراستەدا

لەبارەی ئەگەری پیشبینیکردنی رەفتاری تاك لە ئاراستەکانییەو ئەوا پشت بە جۆری ئاراستەکە دەبەستی، بۆنموونە شتێکی کردەییە پیشبینیی بەرھەلستی کەسێک بکەین لە ھەمبەر بێرپار و فەرمانەکانی دەسلات لە بەرھەلستیکردنی دژ بە پڕۆژەکان، ھەرۆھا ئەو کەسە باوھەری بە ئاینیکی دیاریکراو ھەبە ئەگەری ئەو ھەبە ئاراستەکانی خۆی لە ھەمبەر بابەتی دیکە وەک فێرکردنی منداڵ و ھاوسەرگیری بە شتانەو بھەستیتەو کە رەنگدانەو ھە کاریگەری بە ھاکانی ئاینیی تاکەکەبە و چەمک و تیگەیشتنەکە لە ھەمبەر شتە باش و خراپەکاندا لەمیانی بیروباوەرپەکانیدا رووندەبیتەو.

بەھوھندیی ئاراستە بە ئاراستە کەرداری

ئەگەری ئەو نۆر نۆرە کە ئاراستە و اچەیی و قسەیی تاك لەگەڵ ئاراستە کەردارییەکە یەک نەگرتەو و ویکچوونیان لەنیواندا نەبیت، لیکۆلینەو ھەبەکی نۆر لەبارەیی ئەم مەسەلەییەو ئەنجام دراو، لەوانە توێژینەو ھەبەکی Zeif، بۆنموونە ھەندێ بیروبووچوونی پڕوپووجی وەک رەشبینی لە ھەمبەر ژمارە ۱۳ لەلای ئەمریکییەکاندا ھەبە، لەکاتی زانینی ئاراستە و اچەیی و قسەییەکانیان لە ھەمبەریدا ئەو روونبووھتەو کە باوھەریان بەم مەسەلەییە نییە و ئاراستە و اچەیی و قسەییەکانیان بەراورد کردوو و لەمیانی دانانیان لەنێو ھەلوێستەکانی کەرداری ئاراستە کەردارییان لە ھەمبەر ئەو بیروبووچوونە پڕوپووجەدا روونبووھتەو، تەنھا دوو لەو کەسانەیی کە خرابوونە بەر لیکۆلینەو ھەبە ئاراستە کەردارییان لەگەڵ ئەو شتەدا چوونیک بوو کە

به قسه دەریان برپوه، به لام نهوانی دیکه رهفتاری کردارییان له گه ل ئاراسته واژه بیه کاندای نه هاتوو ته وه و ویکچوونیان له نیواندا نه بووه.

پیکهاتی ئاراسته کان

چهند بپردۆزیک هه ن که لیکدانه وه بۆ پیکهاتی ئاراسته کان ده که ن، پیش باسکردنی نه و بپردۆزانه باسی نه و هۆکاره سه رکییانه ده که یه ن که له پیکهاتی ئاراسته کاندای کاریگه رییان هه یه :

۱) رهنگه بۆماوه کاریگه ریییه کی زۆر که می به سه ر کرده ی پیکهاتی ئاراسته کاندای هه بیت: نه مه یش له میانی جیاوازییه بۆماوه بیه کانی تاکه که سی وه که هه ندی تاییه تمه ندی جه سته یی و زیره کی روونده بیته وه، به لام هۆکاری گرنه گتر له پیکهاتی ئاراسته کاندای ده وره به ره به مانا فراوانه که ی، نه مه یش له میانی کارلیککردن ده بیت له گه ل ره گزه کانی.

ب) دایباب رۆلێکی سه ره کی له کرده ی شیانندی کۆمه لایه تیانه ی مندالدا ده گێرن و ده توانن نه و ئاراسته تاکه که سی و کۆمه لایه تیانه ی پێبیه خشن، نه مه یش به حوکمی کۆنترۆلکردنی نه و هۆکاره سه ره کیانه ی خواره وه له پیکهاتی ئاراسته کاندای:

۱- پاداشت و سزا (شیرنه مه نی و گه مه و زه رده خه نه بۆ کردن و په سندنکردن و ره تکرده وه و رووگرژی و بیه شکردن له گه مه و سه یران و پاداشته کان).

۲- راگه یاندن و نه و زانیاریانه ی له قۆناغه یه که مه کانی گه شه کردندا ده گاته مندال: چونکه مندال بۆ وه لایمی گشت پرسیا رێکی و نه و پرسیا ره رۆژانه بیانه ی که بنه مای ئاراسته و بیروباوه پ و به ها و چه مه کانی پیکده هینی (خیر، شه پ، جوان، ناشرین،

هەق، ناھەق، حەلال، حەرام، پەسندکراو، رەتکراو و ھتد.) دەرووبەر بە باشترین وەلامکەر دەزانیت.

(ج) فیرگەش رۆلێکی گرنگ لە پیشخستن و پیکھێنانی ئاراستەکانی فیرخوواندا دەگێریت، ئەمەیش لەمیانێ کارلێکی دەبێت لەگەڵ ھاوتەمەن و مامۆستایانی. ھاوپێییانی ھاوتەمەن peers لە قۆناغەکانی خۆپێنددا گرنگترین کۆمەلەی مەرجەیی منداڵە. ھەرۆھا چەند رەگەزێکی دیکە کۆمەلایەتی ھەن کە تاک پەیوەندییان لەگەڵدا دەگریت و بەردەوامی و بەچەندان شیوێ جیا جیا کارلێکیان لەگەڵدا بەرقەرار دەکات (پۆلیسی ھاوچوو، فرۆشیار، بەقال، کەنناس، پۆستەچی و ھتد...).

(د) کۆمەلگەیش بە دابونەریت و بەھا باوەکانی و ھۆکارە کاریگەرەکانی رۆلێکی گرنگ لە پیکھێنانی ئاراستەکاندا دەگێریت.

بیردۆزەکانی لێکدانەوێ پیکھاتنی ئاراستەکان

* یەکەمین بیردۆزەکانی پیکھاتنی ئاراستەکان بیردۆزەکەی ھایدەر، ناوبراو پێیوایە کە دوو جۆرە پەیوەندی خۆیان لە پەشت ئاراستەکانی ھەمبەر کەس و شتەکاندا ھەشارداو، ئەم دوو جۆرەیش بریتین لە:

(أ) پەیوەندی یەک (Unit Relationship) وەک قسە یەکێک کاتی دەلی کتیب دەخوینیتەو، ئەم دەستەواژە بە ناماژە بە پەیوەندی (یەکەکە) دەکات لەگەڵ کتیبەکەدا کە ئێویش خۆپێندنەوێ بەبێ ھیچ ناماژەکردنێک بە ئاراستە و ھەلوێستێکی وێژدانی لە ھەمبەر کتیبەکەدا.

(ب) جۆری دووه می په یوه ندییه که په یوه ندی سۆزی (Sentimental) ه که تیایدا زاراهه کانی وه ک رقی لیده بیه وه، خۆشیده ویت، ره تیده کاته وه، پیتی باشه و هند تیادا به کار دیت.

هایدر له پیکهاتی ئاراسته کاندایا ماژه به جۆر و چه شنه په یوه ندییه که ده کات که به سیستمی نیوکمب ده چیت چونکه ده لیت که دوکه سی (ا) و (ب) په یوه ندی و وابه سته یی له گه ل یه کتریدا دروسته که ن و ئه وانیش به رۆلی خۆیان په یوه ندی و وابه سته ییه کی سۆزی له گه ل شت و که سیتی دیکه دا به رقه رار ده که ن که نیوی (س)، هایدر پیتیوايه خه لگ که ز به جۆری په یوه ندییه هاوسه نکه کان ده که ن. ئاراسته ی لایه نه په یوه ندداره کانیش رۆلیکی گرنگ له هاوسه نگی په یوه ندییه کان و نه بوونیشیدا ده گپن.

* بیردۆزی دووه می لیکدانه وه ی پیکهاتی ئاراسته کان بیردۆزه که ی سکنه ره له فیروونی مه رجداری کرداری ئاراسته کاندایا.

خه لگ به داوی که مکردنه وه ی ئازار و زیاد کردنی دلخۆشیاندا ده گه پین و هه ولی بۆ ده دن، مروفیش ئه و ره فتارانه دوویاره ده کاته وه که دلخۆشی و شادومانیه که یانی زیاد کردوه، بۆ نمونه: ئه و که سه ی له چیشته خانه یه کدا که بۆ یه که م جار رویتیکردوه داوی سنییه که خواردنی برژاوه کات و به و خۆراکه دلخۆشده بیت که پیشکه شی ده کیت، دوویاره ده چیته وه چیشته خانه که و له ئاینده دا که ز به داوا کردنه وه ی هه مان سنییه خۆراکه ده کات. سکنه ناوی له م جۆره فیروونه ناوه فیروونی مه رجداری کرداری (operant Conditioning) که به م شیوه یه ی خواره وه یه:

- چیشته خانه - وروژینه ر و ئاگادار که ره وه ی سروشتی.

- داواکردنی سینییەك شتی برژاو- وەلامدانەو وە کاردانەو.
- خۆراکە باشەكە- پتەوکردن.
- ئەگەری دووبارە سەردانیکردنەوێ هەمان چیشخانە و داواکردنی هەمان خۆراک- ئاراستە فێرکراوەكە.

ئاراستەى دەروونیش بە چەند ھۆناغێکدا تێدەپەرێت گە گرنگترینیان:

۱. رویشتن بە شارەزایی و ئەزموونی تاکەكەسی بەشەکی کە پەيوەندیان بە بابەتی ئاراستەو هەیه.
۲. تەواوبوون و کاملبوونی تاقیکردنەو و ئەزموونەکان و گونجانیان لە یەكەیهکی هەمەکیدان.

۳. تاییبەتمەندی ئەم کۆمەلە شارەزایی و ئەزموونە و جیاوازییان لە ئەوانی دیکە و بەدیارکەوتنیان لە وێنە و دیمەنەکانی ئاراستەى گشتیی دەروونیدا.
۴. گشتاندن و پیادەکردنی ئەم ئاراستەیه بەسەر ئەو دۆخ و ھەلوێستە تاکەكەسیانەى کە رووبەرۆی تاک دەبنەو و پەيوەندیان بە بابەتی ئاراستەكەو هەیه.

جا لەبەرئەوێ ئاراستەکان ریگی فێرکراوانەى گونجانن، یان خووخەى ئالۆزن، ئەواگەشەکردنەكەى لەسەر چەند بنەمایەکی پێوەریانەى فیزیوون دەپوات کە چۆنیەتی فیزیوونی تاک لەھەمبەر ئەو ئاراستانەدا لیکدەداتەو، ئەم بنەمایانەش بریتین لە: وابەستی و ھەرچەرخان و دابینکردنی پێداویستی.

زۆریەى بەلگەکان ئاماژە بەو دەكەن کە ئێمە ھەستوسۆزەکان و خولیاکانی کاردانەو لەمیانى پەيوەندی و وابەستیی و دابینکردنی پێداویستیەکان و تێرکردنی رەمەكەکانەو فێر دەبین، بۆ نمونە: لەو کەسانەى کە بەھۆی تاقیکردنەو یەکی ناخۆش پەيوەندی و وابەستیەکیان لەگەڵ ئێمەدا ھەیه فیزی ترس دەبین و بەردەوام خۆمانیان لێ بەدوور دەگرین، ئەو کەسانەشمان خۆشەوێن کە تاقیکردنەو و

ئەزمۇنى دىلخۆشكەرەنە بەوانمان دەبەستىتەوۈە و لىيان نرىك دەبىنەوۈە، كاتىكىش خۇمان لە ھەلۆىستە ناخۆشەكان بەدوردەگرىن و لە ھەلۆىستە دىلخۆشكەرەكان نرىك دەبىنەوۈە، ئەوا ئىمە پىداووستىبە سەرەتايىبەكانى خۇمان بۇ شادومانى و ھەسانەوۈە وەدەپىناوۈە، زۆرىبەى ئاراستە سەرەككەپپەكانىشمان لە قۇناغى مندالىدا وەردەگرىن ئەمەيش لەمىانى كرىدەى كارلىكى كۆمەلایەتى لەگەل دايىاب و گشت ئەندامانى دىكەى خانەوادەدا دىتەكايەوۈە، مندالىش بەزۆرى ئاراستە بەھىزەكانى ھەمبەر دايىابى گەشەپىدەدات چوونكە پىداووستىبەكانى بۇ دەھىننەدى و ھەستى ھەسانەوۈەى بۇ دروستدەكەن. بوونى دايىابىش وابەستەى ھەستى مندالە بە دلارامى و بەختىارى و ئاسايش. لەگەل تىپەرىبونى كاتىش و لەگەل بەسترانەوۈەى دايىاب بە سزاکانى مندالەوۈە و لەگەل گریدرانى دايىاب بەسەرچاوەى ھەسانەوۈە و دىلخۆشىى مندالەوۈە لەمىانى رەفتاركرىدىان لەگەل مندالەكەدا لەكاتى كرىدەى پەروەردەكرىندا، ئاراستەكانى مندال بەرەو دايىابى لەپىشوو پتر ئالۆزتر و دژىبەكتر دەبىت.

قۇناغەكانى پىكھاتنى ئاراستەكان

ئاراستە لەكاتى پىكھاتن و شكلىگرىبوونىدا بەم قۇناغانەدا تىدەپەرىت:

۱. قۇناغى درككارىى مەعرىفى، تىايدا تاك درك بە وروژىنەرەكانى ژىنگە دەكات و لەسەر بنەماى ئەمانىشەوۈە رەفتار دەكات و بۇ تاكەكە زانىارى و ئەزمۇون وەدەستدەھىنىت و ۈەك چوارچىۈەبەكى مەرچەعى لىدىت.

۲. قۇناغى ھەلسەنگاندن؛ بەپىى ئەو چوارچىۈە مەعرىفەى كە لەبارەبەوۈە پىكى ھىناوۈە تىايدا تاك لەگەل وروژىنەرەكان كارلىك دەكات. جگە لە زۆرىبەى ئەو ھەستوسۆزانەى كە پەبىوۈەندىيان پىبەوۈە ھەبە.

۳. قۇناغى بىرىاردان؛ تىايدا تاك بىرىرىكى تايبەت بە جۆرى پەبىوۈەندىبەكانى بەو وروژىنەرەنە و رەگەزەكانىان دەدات، جا ئەگەر بىرىارەكە ئەرىبىى بوو ئەوا تاكەكە

ئاراسته‌یه‌کی نهرییه له‌هم‌مبەر ئه‌و باب‌ه‌ته‌دا پیکه‌یتناوه، ئه‌گەر بپارێه‌که‌ش نهرییه بوو واتای ئه‌وه‌یه ئاراسته‌یه‌کی نهرییه له‌هم‌مبەر باب‌ه‌ته‌که‌دا پیکه‌یتناوه.

ئه‌و هۆکارانه‌ی کاریگه‌رییان له پیکه‌یتنانه‌ی ئاراسته‌کاندا هه‌یه :

ئه‌و هۆکارانه‌ی که به‌شداری له پیکه‌یتنانه‌ی ئاراسته‌ی تاکه‌کاندا ده‌که‌ن زۆر و تیکچرژاون، هه‌ندیکیان په‌یوه‌ندیان به‌ فیژیۆن و ئه‌زمونه‌کانی پیشووه‌ هه‌یه، هه‌ندیکیشیان په‌یوه‌ندیان به‌ کۆمه‌له‌کانی مه‌رجه‌ی و پیکه‌ته‌ی که‌سیتی تاکه‌وه هه‌یه، ئیستا به‌رجه‌سته‌ترین ئه‌و هۆکارانه ده‌خه‌ینه‌په‌و که کاریگه‌رییان له پیکه‌یتنانه‌ی ئاراسته‌کاندا هه‌یه.

۱- کاریگه‌ری ئه‌زموون و شاره‌زاییه‌کان له پیکه‌یتنانه‌ی ئاراسته‌کاندا:

له‌لای ئیمه‌ چه‌ندان ئاراسته له‌هم‌مبەر باب‌ه‌تی جۆراوجۆر په‌یدا ده‌بن و پیکه‌یتنانه‌ی ئه‌گەر هاتوو زانیاری پێویست و شاره‌زایی پیشوومان له‌باره‌وه هه‌بێت، چونکه‌ مرۆڤ له‌گه‌ڵ که‌سانی دیکه‌دا له‌ دۆخی کارلێکی به‌رده‌وامدا به‌وه‌ له‌گه‌ڵیان ده‌چێته‌ ئیو چه‌ند په‌یوه‌ندییه‌کی کارلێکی تیکچرژاو، ئه‌م په‌یوه‌ندی و کارلێکانه‌ی که‌ تاک له‌گه‌ڵ خه‌ڵکانی دیکه‌دا پیکه‌یتنه‌ی، له‌میاندا چه‌ندان ئه‌زموون و شاره‌زایی به‌رفراوان وه‌ده‌سته‌ده‌یتیت که‌ ره‌نگه‌ دلخۆشکه‌ر یانیش ئازاربه‌خشی بن، له‌به‌رئه‌وه‌ کلینگر جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌کاته‌وه‌ که تاکه‌کان چه‌ز به‌ دووباره‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و رووداوانه ده‌که‌ن که پێیدا گوزه‌ریانکردووه و شتی دلخۆشکه‌ر بوون، ئه‌مه‌یش وایان لێده‌کات ئاراسته‌ی نهرییه له‌هم‌مبەریدا پیکه‌یتن، هه‌روه‌ها ئاراسته‌ی نهرییه له‌هم‌مبەر ئه‌و شتانه‌دا پیکه‌یتنه‌ی که تاقیکردنه‌وه و ئه‌زموونی ئازاربه‌خشی بۆ دروستکردوون.

رهنگه تاك له هممبهر نه و رووداوانه ی كه ویکچووی رووداوه کانی ژیانی رابردووی نه ون و نه و ناراستانه ی له هممبهریاندا پیکهیناوه به ره و گشتاندنی تاقیکردنه وه و نه زمونه دلخوشکهر و نازاربه خشه کانی پیشووی بچپته وه، بویه نه و نه زمونه که سییانه ی تاك له هلوپسته کومه لایه تیبیه کاندا پیداندا تیپه ریوه رولیکي گرنگی له پیکهینانی ناراسته کومه لایه تیبیه کانیاندا هه یه .

هه روه ها نه و زانیاریانه ی تاك له هممبهر بابه تی دیاریکراو و نه زمونی پیشوودا وه ده ستیانده هینیت، گه وره ترین کاریگری له پیکهینانی ناراسته نه ریپی و نه ریپیه کانی هممبهر نه و بابه تاندا ده بیت.

۲- پیکهینانی ناراسته کان له ریگه ی لاساییکردنه وه وه

تاكه کان له زوریه ی کاته کاندا چه ز به لاساییکردنه وه ی نه و ره فتارانه ده که ن که پیدانوايه له لایه ن کومه لگه وه پاداشتیان ده کریت یان خاونه کانیان به هویانه وه سه رکه وتن وه ده سنده هینن، نه مه یس پیدده گوتریت فیروون به لاساییکردنه وه . هه روه ها خه لک خویان له لاساییکردنه وه ی نه و ره فتارانه به دور ده گرن که پیدانوايه له سه ریان سزا ده درین، نه مه یس له ترسی که وتن به سزادانه، بونمونه : خه لک شتی کانزایی ناخه نه نیو پلاکه کانی کاره باوه، نه که له بهر نه وه ی پیشتر که وتونه ته بهر هیدمه ی لیدانی کاره باییه وه، به لکو نه و زانیاریانه یان وه ده ستهیناوه که نه م کرداره چه نده زیانبار و مه ترسیداره، یانیش پیشتر بینوویانه که وا که سانیک به هوی نه نجامدانی نه م کرداره وه دوچاری هیدمه ی کاره بایی بوونه ته وه . به پچه وانه ی نه مه یسه وه ده بینین زوریه ی فیرخوازان لاسایی ره فتاری چاکی فیرخوازیکی

سەرکەوتوو دەکەنەو بەهێوای ئەوێ پاداشت بکۆن و ئەو پالپشتییە وەدەستبەینن
کە فێرخوازه سەرکەوتوو کە وەدەستبەیناوه .

هەر لەم بارەیهو بەباندۆرای ریبەری فێرکردنی کۆمەلایەتی ئاماژە بەو دەکات کە
تاکەکان کاردانەو و ئاراستەى نوێ لەمیانى تیببىنیکردنى رهفتارى خه‌لکانى دیکه‌ى
نیو کۆمەلگە فێردەبن و دواتریش لاسای دەکەنەو، چونکە لاساییکردنەوێ
کۆمەلایەتی یارمەتی تاک دەدات بۆ پیکهاتنى ئاراسته‌کانى له‌مه‌به‌ر ئەو بابەتانه‌ى
کە لەلای ئەودا نەبوون، جگە لە کاریگەری و هێزی لاساییکردنەو لە بەهێزکردن و
پالپشتیکردنی رهفتاره‌ ئه‌ریبیه‌ په‌سندەکان و سستکردنی رهفتاره‌ نه‌ریی و
ناپه‌سندەکان، له‌به‌رئەو مندال زۆریه‌ى ئاراسته‌کانى خۆى له‌میانى لاساییکردنەوێ
تاکەکانى نیو خانەواده‌که‌یدا پیکه‌هێنى، لاسای دایباب و خوشک و برا گه‌وره‌تره‌کانى
دەکاتەو. لێره‌و لاساییکردنەو، بە کۆنترین هۆکاره‌ کاریگه‌ره‌کانى پیکه‌هێنانى
ئاراسته‌کان و گرنه‌ترینیان داده‌ندریت، چونکە ئاراسته‌کان ئەو ئاوێنه‌یه‌ن که‌وا ئاستى
کاریگه‌ری خانەواده‌ به‌سه‌ر منداله‌کانى له‌ قۆناغه‌ زووه‌کانى ته‌مه‌ندا و ئاستى
ملکه‌چى مندال و یاخیبوونه‌که‌شیان پیشان دەدات، له‌به‌رئەو په‌یوه‌ندییه‌کى به‌هێز
له‌نیوان ئاراسته‌کانى خانەواده‌ و ئاراسته‌کانى مندالاندا هه‌یه‌ و دهره‌نجامى زۆریه‌ى
تویژینه‌وه‌کان راستى ئەم مه‌سه‌له‌یه‌یان سه‌لماندوه .

۳. ئەندامیه‌تی کۆمه‌له‌ له‌ پیکه‌هێنانى ئاراسته‌گاندا

گشت تاکیک ئەندامى کۆمه‌له‌یه‌کى دیاریکراوه‌ و ره‌نگه‌ تاک ئەندامى چه‌ندان
کۆمه‌له‌یش بێت، له‌به‌رئەو ئاراسته‌کانى هەر تاکیک پيشاندەرى بیروباوه‌پ و پتوه‌رى
کۆمه‌له‌که‌یه‌تى ئەگه‌ر هاتوو کۆمه‌له‌که‌ ته‌با و به‌گه‌رتوو بوو. فشارى کۆمه‌له‌ له‌سه‌ر

ئەندامەكانى ھۆكارىكى گرنكى پىكھىننى ئاراستەكانىيە. زۆرىي ئاراستەكانى فېرخوزان لە ھەمبەر تەواوكردن و تەواونەكردى خويئندندا لەمىانى ئاراستەكانى ھاوپۇلان و ھاوپىيە نزيكەكانى فېرگەوە دىارىي دەكرىن، چوونكە كارىگەرىي ئەم ھاوپىيانە زۆر بەھىزە، لەبەرئەوە يەكبوون و تەوانەوە لەگەل ھەندى كەسىتىي كۆمەلەيەتيدا رۆلىكى گرنگ لە وەرگرتنى ھەندى ئاراستەي كۆمەلەيەتىي زۆرىي تاكەكاندا دەبىنئيت.

۴- كارىگەرىي كەسىتىي تاك لە پىكھىننى ئاراستەكاندا:

تايبەتەندىيەكانى كەسىتىي تاك رۆلىكى گرنگ لە پىكھىننى و گەشەپىدانى ئاراستەكاندا دەبىنن، چوونكە مرۇفە ھەز بە وەرگرتنى ئەو ئاراستانە دەكات كە لەگەل تايبەتەندىيە كەسىيەكانى دەگونجىت و بەردەوام پالپشتىي بوونەكەي دەكات، ئەو ئاراستانەيش رەتدەكاتەوە كە دژ بەو تايبەتەندىيانەن.

۵- كارىگەرىي ھۆكارە رۇشنىرىيەكان لە پىكھىننى ئاراستەكاندا

ھۆكارەكانى رۇشنىرىي و شارستانى بەگشت سىستەمە ئابىنى و سىياسى و ئاكارى و ئابوورىيەكانىيەوە رۆلىكى گرنگ لە پىكھىننى ئاراستەكانى تاكدا دەگىپن، چوونكە ھۆكارە كەلتورىي و رۇشنىرىيە باوہكانى كۆمەلگەيەك، لە ھەردوو رەوتە ئەرىيى و نەرىيەكاندا رۆلىكى گرنگ لە گەشەپىدان و پىشخستنى ئاراستە باوہكانى كۆمەلگەدا دەگىپئيت، چوونكە رۇشنىرىي و كەلتور بەگشت ئەو زانىارىيە زۆرۇزەوەندانى دەستەبەريان دەكات كەلتورى مەعريفىيانەي مرۇفە لەمىانى ئامرازە جۇراوجۇرەكانى نىو كۆمەلگەدا پىكدەھىنئيت، جا ئەگەر لە رىگەي خانەوادەوە بىت، يانىش لە رىگەي فېرگە و ھاوپىيان و شوپىنەكانى پەرسىتندا بىت، يانىش لە رىگەي ئامرازە

جۇراوجۆرەكانى راگە ياندنەو ە بىت. كۆي ئەمانە بەسن بۆنەو ەي بەشدارى لە گەشەپىدان و پىشخستنى ئاراستەكاندا بكن، بەلام چوونكە كارىگە رىيەكانى رۆشنىبىرى لە كۆمەلگەدا جۇراوجۆر و نۆروزەو ەندن، ئەوا ئەو زانىارىانەي پىشكەشيان دەكەن رەنگە دژبەيەك و ناكۆك بن، ئەمەيش دەبىتە ەزى پىكەيتنانى ئاراستەي ئەرىيى لەلەي ەندى كەس و لەلەي ەندىكى دىكەش ئاراستەي ئەرىيى پىكەدە ەيتىت، لەبەرنەو ە ەردەبى تاك سەبارەت بە ەر بابەتەك ئەو ئاراستەيە ەلېزىتت كە لەگەل چوارچىو ە مەرجەيەكەيدا دەگونجىت جا ئەگەر ئەرىيى بىت يانىش ئەرىيى.

جۆرەكانى ئاراستەكان :

۱. ئاراستە گشتى و تايبەتەكان (جۆرىيەكان)

ئاراستەي گشتى ئەو دياردەيە دەگرىتە خۆي كە لە گشت رەھەندەكانيدا بە بابەتى ئاراستەكە دادەندىت، چوونكە بەشپۆيەكى ەمەكى لەخۆي دەگرىت و رووناكاتە لايەنە بەشەككەيەكانى و لە وردەكارىيەكانى ناكۆلىتەو ە، بە چاوپۆشەين لە ەر تايبەتەندىيەكى دىكە كە لەوانى دىكەي جىباكاتەو ە، وەك ئاراستەي ەمبەر ئىستىعمار بە گشت شپۆ ە دىمەنە جۇراوجۆرەكانى، ەروەھا ئاراستەي ەمبەر ەلاواردنى رەگەزپەرستانە بە گشت ئاستەكانى و لە گشت ئەو كۆمەلگەيانەي كەوا ئەم دياردەيەيان تىادا دەبىندىت و ەتد. بەلام ئاراستەي جۆرايەتى(تايبەت) تەنھا يەك بەشى ئەو دياردەيە دەگرىتەو ە كە گوزارشت لە پرسى ئاراستەكە دەكات، بەشپۆيەك تەنھا جەختى لەسەر دەكاتەو ە و خۆي لە قەرەي دياردەكە نادات وەك گشتىك، چاوپۆشەيش لە پەيوەندىيە بەشۆكەيەكانى دىكەي دياردەكە دەكات، وەك ئاراستەي

هه مبه ر ئیستعماری سه ریازی به ته نها، یان ئاراسته ی هه مبه ر هه لاواردنی ره گه زبه رستی نیوان ره شپیتست و سه پپیتسته کان.

ئاراسته گشتیه کان پتر پایه دارتر و سه قامگیرتن له ئاراسته تایبه تیه کان، ههروه ها ئاراسته تایبه ته کانیش ره وتیک ده گرنه بهر که له کرۆکی خۆیاندا ملکه چی چوارچیوه ی ئاراسته گشتیه کانن، له بهرئوه ئاراسته کان پشت به ئاراسته گشتیه کان ده به ستن و پالنه ره کانی خۆیانی لێ وه رده گرن.

۲. ئاراسته کانی به کۆمه ل و ئاراسته کانی تاکه که سی:

ئاراسته به کۆمه له کان نه و ئاراستانه که له نیوان ژماره یه کی زۆری خه لگ سه باره ت به بابه تیکی دیاریکراو هاوبه شن، رهنگه ئاراسته یه کی هاوبه ش له لای ژماره یه کی زۆری خه لگ له هه مبه ر سه رۆکی ولات یان سه رکرده یه ک، یان به ره م و که ره سه ته یه کی دیاریکراو و هند پیکبیت.

به لام ئاراسته تاکه که سییه کان خودین و په یوه ندی و وابه سه بیان ته نها به خودی تاکه که سه که وه هه یه له هه مبه ر دیارده یه کی دیاریکراودا، چونکه مرۆڤ ئاراسته کانی خۆی له میانی چوارچیوه مه رجه عیه که ی خۆیدا پیکده هینیت که شیوازی ژبانی تایبه تی ده گرتیه خو و له خه لگانی دیکه ی جیا ده کاته وه، بۆنمونه: کاتی تاکیک ئاراسته یه ک له هه مبه ر هاوکاریکی کار و جۆره پۆشاکیکی تایبه ت و پسپۆرییه کی دیاریکراوی بواری خۆیندن پیکده هینیت و هند.

۳. ئاراسته ئاشکرا و نهینیه کان:

ئاراسته کان له و کاته دا به ئاشکرا له قه له م ده درین که ک تاک له راگه یاندن و قسه کردن له باره یه وه روگیر نابیت، چونکه په یوه ندی به سیستمی به ها باوه کانی

کومه لگه وه هه یه که باوه پری پی پی هه یه و له لای گشت خه لکانیشه وه په سندرکراوه، به شیوه یه ک تاک له کاتی راگه یاندنیدا دوو چاری هیچ فشاریک نابیته وه که بیته هژی زیان و رووگیری، ریک وه و ته کانی ماموستا له هه مبه ر فیخووانیدا هر له یه که م چاپیکه و تنیدا به وه ی که حز به سیستم دهکات و رقی له هه روزه نا و بی سهره به ریی ده بیته وه، له به رنه وه هه رده بی زور به وردی پاریزگاری له واده کان بکریت.

به لام ناراسته نه نیییه کان نه و ناراستانه که وا تاک له کاتی راگه یاندن و گوزارشت لیگردنیدا هه ست به رووگیری و ته نگه تاوی دهکات و هه ول ده دات له خه لکانی بشاریته وه و له دلی خویدا به نه نیی بیه یلیته وه، نه که هه ر نه مه به لکو کاتی پرسیاری لیده کریت رهنگه نکولیش له و ناراسته یه بکات، چونکه له لایه ن زورینه ی خه لکه وه سه پیندراوه و دوو چاری شهرمی ده کاته وه.

مروژ له کومه لگه یه کی دینداردا ناتوانی گوزارشت له ناراسته بیباوه پرییه کانی (الحاد) بکات، هه روه ها له ترسی ژیانی خو ی له هه مبه ر ده سه لاتی سیاسی کومه لگه که ی هه تد ناتوانی گوزارشت له ناراسته دوژمنکاریه که ی بکات.

۴- ناراسته به هیژ و لاوازه کان:

ناراسته کان له هه مبه ر بابه تیک له لای تاک به هیژ ده بن، نه مه ییش له و ره فتاره ییدا ره نگدانه وه ی ده بیته که له توانای به دیارده که ویت بۆ روودانی گوزارکاری پیویست له و بابه ته دا.

بۆ نمونه کاتی که سی هه له یه که ده بینیت و دژی ده وه سستیته وه و هه لده چیت و هه ول ده دات به و په ری هیژ و توانای خو ی دووری بخاته وه، نه مه ییش به هژی نه و ناراسته به هیژه یه که دژ به هه له پیکیه یتاوه، هه روه ها نه و که سه ی دژی گشت کاریکی

تیکده رانه دوهوستیتته وه وه های لیده کات به گشت هیژ و توانای خوی و به قسه و گوفتاره وه به هوی پالنه ری هستی نیشتمانییه وه دژی بوهوستیتته وه .

به لام نه و که سهی هه لویستیکی لاوازی له هه مبه ر بابه تیکدا هه بیته، نه و له میانی رهفتاریکه وه ده بیته که به کمی کاریکه ری له دروستکردنی گزپانکاری پیویست له و بابه ته دا به دیار ده که ویت، نه مهیش له به رنه وه به که هه ست به پیداویستی نه م جوړه گزپانکاریه ناکات، له به رنه وه ناراسته که ی بۆ گزپان و کاریکه ری لاواز ده بیته .

۵. ناراسته نه رییه و نه رییه کان

ناراسته کانی تاك نه رییه دهن له و کاته ی به ره و شتیکی دیاریکراوی دهن، هه روه ها نه و ناراستانه په یوه ندییان به پشتگیریکردنی کزی نه و شتانه وه هه به که له گشت لایه نیکه وه په یوه ندیی پییه وه هه به، نه مهیش واده کات له سه ر شیوه ی به رگریکردن و بانگهیشتکردنی خه لک بۆ نه و ناراسته به له رهفتاری تاك رهنگ بداته وه، وه ک ناراسته ی هه مبه ر پاکوخواوینی که خوی له قالبی بانگه شه کردن بۆ پاکیی شارو مال و شوینه گشتیه کاندا ده بینیتته وه .

به لام ناراسته نه رییه کان نه و ناراستانه که خه لک له بابه تیکی دیاریکراو دوور ده خه نه وه، نه مهیش وایان لیده کات کزی نه و شتانه ره تبکاته وه که په یوه ندییان به بابه ته که وه هه به، بۆیه بانگه شه بۆ به ره له ستیکردنی ده کزیت، وه ک هه لاواردنی ره گه زپه رستانه له هندی ولات، چوونکه ناراسته ی نه رییه له لای تا که کان پیکدیت و له سه ر شیوه ی تیکه ل نه بوون و گوشه گیری و نه نجامنه دانی هاوسه رگیری و به شدارینه کردن له ده سولات و ناراسته و راوبۆ چوونه کاندا له رهفتاریاندا درده که ویت .

وهرگرتن و خستنه پووی نیوان ناراسته و راوبوچوون پشککی مەزنی له بیرکردنه وهی زانایان داگیرکردوه و لایه نه کانی نه و جیاوازیانه ی که روونبووه ته وه له یه کیان جیا ده کاته وه نه مانه ن:

یه که م: راوبوچوون گوزارشتیکی راشکاوانه یه له ناراسته یه کی شاراو، نه م شاراو یه ی که Thirstone به هۆیه وه ناراسته له راوبوچوون جیا ده کاته وه چه ند وینه یه کی جیاوازی له لای زۆریه ی زانایان وهرگرتوه، وه ک:

۱- به ته وه ریوون: واتا ناراسته نه و ته وه ره ده نوینی که زۆریه ی راوبوچوونه کان به ده وریدا ده خولینه وه و راوبوچوون و باوه پ و ناراسته ش به دوای یه کتریدا ده نوینی، به م شیوه و ریزیه ندیه شه وه نمره کان له ته وه ریوون به رز ده بنه وه.

۲- متبوون: به و مانایه یه که راوبوچوون گوزارشتیکی سه رتا پاگیره له ناراسته یه کی چه شار دراو و بوون و قه واره که ی به شیوه ی هه لئنجان (استنتاج) هه ست پیده که یه ن.

۳- شیمانیه ی یان نهستی: به و مانایه ی ناراسته قه واره یه کی شیمانیه ی یان گۆپاوی نیوه نده (وسیط)، به لام رای گۆپاوی دیارده یه که و ده کری تیبینی بکری ت.

نه م جیاکارییه ی نیوان راوبوچوون و ناراسته کان هه ره موویان کۆکن له گه ل نه و گۆشه نیگایه ی که وه ها له راوبوچوون ده نواریت که لایه نیکه زۆر خو به دیارخه ره، به لام وه ها ناراسته ده بینیت که لایه نیکه ناسه قامگیره و زۆر زه حمه ته به شیوه یه کی نه زموونی لئی بکۆلدریته وه، چونکه له هه ستی تایبه تی که سه که دا هه یه.

دووهم: جیاوازی دووهمیش که هەندی کەس پێیانوایە راویۆچوون و ئاراستەکان لەیەکتری جیا دەکاتەو ئەو یە که راویۆچوون باس لە چەند پرسێکی واقعی دەکات، بەلام ئاراستە باس لە پرسە چێژیەکان دەکات، واتا راویۆچوون مادە - هەوالییەکان دەگرێتەو، بەلام ئاراستەکان مادە ی هەلسەنگاندنی دەگرێتەو.

سێیەم: راویۆچوون بیروباوەڕیکە و تاوتوویی پیشبینی و خەملاندنەکانی تاک دەکات لەهەمبەر رووداوەکاندا، بەلام ئاراستەکان شەنوکەوی حەز و خۆزگەکانی کەسەکە دەکەن لەهەمبەر رووداوەکاندا، بۆنموونە بیروباوەڕی تاک بەو ی کە ئەگەری ئەو هەیه یاسای لەسێدارەدان رەت بکریتەو راویۆچوونیکە، بەلام ئەگەر ئەم گریمانە یە بوو حەز و خۆزگی رەتکردنەو ی یاساکە، ئەوا ئەو بیروباوەڕە دەبیتە ئاراستە.

چوارەم: راویۆچوون بیروباوەڕە و واقعیەت و دینامیکیەت هاوتەریب لەگەڵیدا ناپۆن، بەلام ئاراستە بیروباوەڕیکە بە دینامیکیەت دەناسرێتەو و رووکردنە ئامانج هاوتەریبی دەپوات.

ئەو ی لەگشت ئەم جیاکاریانە ی نێوان راویۆچوون و ئاراستە لەلای ئێمەدا گرنگە سوودی کردارییە، بۆنموونە: بەشیوە یەکی کرداری ئەو هە سەلمیندراو هە که ریزبەندی پیشاندانی زانیارییەکان واتا پیشکەشکردنی کەسی پشستگێریکار لەپیش پیشکەشکردنی کەسی بەرھەڵستکار لە پرۆیاگەندە ی کاریگەر دا لەو مادە یە جیاوازه که راستی (بیروپاکان) پیشکەش دەکات لەدۆخی مادە ی پرسەکانی هەلسەنگاندندا (ئاراستەکان) دۆخی دووهمە که کاریگەرییەکی زۆرترە.

سروشتی ناراسته دهروونییه کان و رهه نده کانی

ناراسته دهروونییه کان بریتین له نامادهیی تاک بۆ پێشکه شکردنی هیماو بابه تیکی دیاریکراو، جا به شپوهیه کی ئه ریی بیته یان به شپوهیه کی نه ریی ئه و چه ند بیروباوه پو ویزدانیه تیکه له هه مبه ر بابه تیگ یان چه ندان بابه تی ده رووبه ری کومه لایه تی، هه روه ها شتیکی وه رگپراوه و به ره و جینگیری و پایه داری و به رده وامی ده چیت. هه روه ها چه ند دۆخیکی ده روونییه و کاریگه ری به سه ر ئه و کرداران ه وه ده بیته که تاک وه ک ئه رکێک بۆ هه لویسته جوړاوجۆره کان ئه نجامیان ده دات.

راوبۆچوونیش ته نها گوزارشتیکی زمانه وانیه له ناراسته، به لام ده کری له ره فتاری نا زمانه وانی گوزارشت له ناراسته کان بکریته، ناراسته کانیش هه ردوو لایه نی ویزدانی و مه عریفی له خۆده گرن، لایه ن و دیمه نی مه عریفی بیروباوه پی که سییه و ئه و ره گه زانه ده نوینی که وه سفی بابه تی ناراسته کانی ده روونی و تاییه تمه ندی و په یوه ندیه که ی به باته کانی دیکه وه ده کات، هه ر به م پێشه ناراسته کان بیروباوه په کان له خۆده گرن، به لام گشت بیروباوه پێک ناراسته نین، چونکه ئه گه ر ناراسته کان رێکخران له بونیادی قووچه کیدا ئه و گونجان و هه ماهه نگیی به هاکان له خۆ ده گریته، واتا ناراسته کان له چواره وری ناوکیکدا ده خولینه وه که ئه وانیش ئه و به هایانه ن که تاک پێیان ه وه پابه ند ده بیته.

کاتیکیش تاوتویی توندی ناراسته کان ده که ین، ئه و له ده روازه ی هیزی ره گه زی ویزدانیه ده ده ین، پێوه ره کانی ناراسته کانیش توندی ویزدانیه تاک ده پێویته جا ئه گه ر له گه لیدا بیته یانیش دژی بیته. ره هه نده کانی ناراسته کانیش: به گشتیبوونی ناراسته و تاییه تمه ندبوون و پله ی تاییه تمه ندبوونی بیروباوه په کانه، مه به ستیش له تاییه تمه ندبوون ژماره ی ئه و بیروباوه پ و ره گه زانه ی مه عریفه یه که ناراسته که ده یگریته

خۆ. به شیوه یه کی گشتیش ئاراسته ی دهروونی هه رچه نده ساده بیته به شیوه یه کی ئاسانتر ده تواندری بگوردریت، ههروه ها ره هه ندیکی دیکه هه یه له ره هه نده کانی ئاراسته کان ئه ویش ژماره ی ئه و پێوه ندانه یه که سیستمیکی ریکوپیتی به هاکان و هیزی ئه و پێوه ندانه یه، بۆنموونه ئه گه ر ئاراسته که به ره و مولکیه تی تاکه که سی بوو ئه و به شیوه یه کی زۆر به هیزی به سیستمیکی ریکوپیتی به هاکانی ئاینی ده به ستریته وه، ئه و سا زۆر به زه حمه ت ده توانری بگوردریت. ئه گه ر ئاراسته که ش په یوه ندیی به سیستمیکی ریکوپیتی به هاکانه وه هه بوو به شیوه یه کی توندوتۆل به بیروکی تاک له هه مبه ر خۆیدا ده به ستریته وه و گۆرانه که شی ئالۆزتر ده بیته.

ههروه ها دیمه ن و روخساریک له دیمه نه کانی ئاراسته کاندایه یه ئه ویش په یوه ندیه تی به ره فتاری دیار و به رچاوه وه، هه ندی ئاراسته هه ن که بونیادیان هه یه و وه ها ده کات له وانی دیکه دا پال به ئه نجامدانی ره فتاره وه بنیت.

هه وه کانی بۆ گۆرینی ئاراسته کان یان به ره و ره گزی ویژدانیه یانیش به ره و مه عریفیه، هه ندی که سیش پێیانوایه گۆرانی کرۆکی له یه کیکیاندا ده بیته هۆی گۆرانی ره گزه که ی دیکه، له به ره وه گرنگترین ره هه ندیک که زانایان له شروقه کردندا ده یانگرت به ر ئاستی سه رکه وتن و هه ماههنگی و به دوایه کداهاتنی بوو له ره گزه کانی ئاراسته کان و نیوان ئاراسته کان خۆیان و نیوان ئاراسته و به هاکان و نیوان به هاکان و به هاکان، چونکه تاکه کان ئاگادارییه کی ته وایان له هه مبه ر ئاراسته ده روونییه کانی خۆیاندا نییه. رهنگه دژیوون له نیوان ئاراسته کان و ئاراسته کان و به هاکان و به هاکانی دیکه دا رووبدات، تیبینی کردنی ئه م دژیوونه ش رهنگه له سه ره تادا هیدمه به تاک بگه یه نی به لام سوودی ئه ریانه ی خۆی هه یه، چونکه کاتی خه لک ده زانن دژیوون له ئاراسته کانیاندا هه یه ئه و زانیاریه ریگه بۆ سه ر له نوێ په ره ده کردنه وه یان و چاندنی به های نوێ له ده روونیاندا خۆشه کات.

گرنگترین ئەو هەلۆیستانەى که دژیوونی ئەو ئاراستانەى تیا دا هەلده قولى ئەوانەن که وا گوزارشتیان لیده کریت و پە یوه نندیان بە و رۆلانه هە یه که تاك ناچاره له هەلومه رجیکدا شتیک دە ریب ریت و له هەلومه رجیکى دیکه شدا شتیکى دیکه بلیت، ئەمەیش دە بیته هۆى تاوانبارکردنی به فریسی (نفاق). زۆر بە ی کهس هەن هەندى شت دە لاین که پێچه وانەى کرداره کانیانە. له روخسارێکی دیکەى ئاراسته کانیانیش ئەو هە یه ئیمە وه های نابینین هە لقولایى ناخمان بیت و بە شیک بیت له ناخمان، بە لکو وهك تایبه تمە ندییه کی ئەو بابە تە ی له قە لە م دە دە یین که له هە مبه ریدا گوزارشت له ئاراسته کانیان دە کات، بۆ نمونه ئەو ئە مریکیه ی له هە مبه ر هاوولاتیبه ره شپێسته کانی ده مارگیر و ره گه زپه رسته، ئە گەر پرسیار له باره ی ره گه ز په رستیه که ی بکه ییت ده ست به ژماردنی سیفته خراپه کانی ره شپێسته کان ده کات وهك ئە وه ی ئەو تایبه تمە ندیانه له بوون و قه واره و پیکهاته ی ره شپێسته کاندای شتیکى راسته قینه بیت.

لایەنه ئەرکییه کانی ئاراسته کان (ئەرکی ئاراسته کان)

۱. ئەرکی ئامرازیانەى خو گونجاندى سوودخوازی (سوودخوازی خو گونجاندى): ئاراسته کان زۆر بە ی ئامانجه کانی تاك دە هیئنه دی و له وه هە لۆیسته جوراوجۆرانه ی که رووبه پرویان دە بیته وه توانای خو گونجاندى پیده به خشن و یارمه تیده ری تاك ده بیت بۆ ئە وه ی پە یوه ندىی دروست و ئاسایانه و گونجینه ر له کۆمه لگه که ی به یئیته دی.

۲. ئەرکی بهرگریکردن له من (ئەرکی بهرگریکارانه): تاك له وه ده پارێزیت له جیهانی ده ره وهیدا دان به شته راسته قینه کانی تایبه ت به خودی خو ی و واقعی تالی ژیا نی خو ی دابنیت، بۆ یه تاك بۆ شکست و بی توانایی له وه ده یئانی ئامانج و

پاراستنی ریز و گەورەیی و شانازی بە خۆکردن چەند ئاراستە یەك بۆ پاساوهینانەو و پێكدەهینیت، بۆنموونە كاتی ئاراستە یەكی نەرییی لەهەمبەر پرۆگرامی خویندن و مامۆستا پێكدەهینیت بۆ ئەو ی پاسا و بۆ شكستی خۆی بهینیتەو.

۳. ئەركی گوزارشتکردن لە بەهاگان (ئەركی وەدیپەنانی خود): تاك چەند ئاراستە یەك دەگریته بەر كه رهفتار و ناسنامە و پێگە ی لە كۆمەلگەدا دیاریی دەكات و تیایدا بەهۆی گوزارشتکردن لەو ئاراستانە ی لەگەڵ بەهاکانی دەگونجیت و پێوہی پابەندە، بیرۆكە ی لەهەمبەر خۆیدا تیربوونێك دەدۆزیتەو و بە راشكاوی گوزارشت لە پابەندبوونەکانی دەكات و دانیان پێدا دەنیت.

۴. ئەركی مەعریفی (ئەركی رێكخستن): واتا گونجان و هەماهنگی رهفتار لە هەلۆیستە جۆراوجۆرەكاندا بەشیوہ یەكی جێگیر و پایەدار رێچكە یەك دەگریته بەر و بەندە بە پێداویستی تاك بۆ دونیابینیەكە ی لەسەر شیوہ ی بونیادیکی رێكخراو. دەتوانین گرنگترین ئەركەکانی ئاراستە دەروونی كۆمەلایەتیەكان لەم خالانە ی خوارەو دا كۆبکەینەو:

۱. ئاراستە رێگە ی رهفتار دیاریی دەكات و لێكیدەداتەو.
۲. ئاراستەكان سەبارەت بە هەندێ لایەنی نیو ئەو بواریی كه تاك تیایدا دەژیەت كرده پالئەری و هەلچوونی و درككاریی و مەعریفییەكان رێكدەخات.
۳. ئاراستەكان لە كۆمەلە جۆراوجۆرەكان و ئەو كەلتووریی تاك تیایدا دەژیەت لە رهفتار و قسە و كردار و كارلێکی تاك لەگەڵ خەك رهنگدانەو ی دەبیت.
۴. ئاراستەكان لە هەلۆیستە دەروونییە جۆراوجۆرەكان و لەنیو جۆرە گونجان و هەماهنگی و یەكبوونێكدا بەبێ دوودلی و بیرکردنەو لە گشت هەلۆیستێك توانای

رەفتار كۆرۈنۈش ۋە بېرىلدىن بۇ تاك دەپ خەسەتتەن ۋە گەشت جارىك بېرىلدىنە ۋە سەربە خۇيانەي بۇ فەراھەم دەكەن.

۵. ئاراستەكان ۋەنەي پەيۋەندىي نىۋان تاك ۋە جىھانە كۆمەلەيەتتەي كەي رووندىكەنە ۋە دەيكىشەن.

۶. ئاراستەكان كاردانە ۋەكانى تاك لەھەمبەر كەس ۋە شت ۋە بابەتەكان بەشىۋەيەك دەخەنە سەر رەۋت كە نىمچە جىگىر ۋە پايەدارە.

۷. ئاراستەكان تاك ھان دەدەن بەشىۋەيەك دەستنىشانكراۋ درك بە بابەتەكانى ژىنگەي دەرەكەي بىكات ۋە ھەست بىكات ۋە بېرىكاتە ۋە.

۸. ئاراستە راگەيەندراۋەكان گوزارشت لە خۇگۇنجاندى تاك دەكەن لەھەمبەر ئەۋ پىۋەر ۋە بەھا ۋە بېرۋاۋەپانەي كە لە كۆمەلگە ياندا باۋە.

ھەمۋار كۆرۈنۈش ۋە دەستكارى كۆرۈنۈش ئاراستەكان

ھەرچەندە ئاراستەكان بە جىگىرى ۋە پايەدارىيەكەي رىژەي دەناسرىنە ۋە بەلام دەكەي بگۇپىن، ئەمانەي خوارە ۋە گىرنگىرەي رىگەكانى كۇپىن (دەستكارى كۆرۈنۈش ۋە ھەمۋار كۆرۈنۈش) ئاراستەكان:

۱. كاتى تاك ئەۋ كۆمەلەيە دەگۇرپىت كەۋا پەيۋەستىيەتى (گۇرپىنى كۆمەلەيە مەرجەيە); ئەگەر تاك ئەۋ كۆمەلە مەرجەيەيە گۇرپى كەۋا پەيۋەستىيەتى ۋە پەيۋەستىيەتى خۇي بۇ كۆمەلەيەكەي دىكە راگە ياندا كەۋا ئاراستەي جۇراۋجۇرى ھەيە، ئەۋا لەگەل گوزەركۆرۈنۈش كاتدا ھەز بە گۇرپىن ۋە ھەمۋار كۆرۈنۈش ۋە ئاراستە كۆنەكانى دەكات (گۇرپىنى يانە ۋە دەستگە ۋە پىشە ۋە ھەند).

۲. گۆرینی هه لۆیست؛ ئاراسته کانی تاك به گۆرانی ئه وه هه لۆیستانه ده گۆریت كه وا گۆزه ریان پێدا ده كات، له وانه گۆزه ركردنی تاك به ره وه ئاستێکی به رزتری ئابووری كۆمه لایه تی ئه وا کاریگه ری له ئاراسته کانی ده كات و ده یانگۆریت وه ك ئه وه فێرخوازه ی كاتی ده بیته مامۆستا هه لۆیستی ده گۆریت.

۳. گۆرانی ناچارانه ی رهفتار؛ رهنگه هه ندی جار تاك به هۆی گۆرانی هه ندی هه لومه رجی ژیان وه ك هه لومه رجی کاروپیشه و شوینی نیشته جیبوون، ناچار بیت ئاراسته کانی بگۆریت. له لێکۆلینه وه کاندایه وه به ده رخراوه كه ئه وه ئافره ته سپیپێستانه ی ناچاربوون له گه ل ئافره تانی ره شپێست نیشته جیبین هه سته دوژمنایه تیان كه متر بووه ته وه و پتر سۆز و خۆشه ویستیان له هه مبه ر ره شپێسته کاندایه پیشانداوه .

۴. په یوه ندی راسته وخۆ به بابه تی ئاراسته كه (شاره زایی و ئه زموونی راسته وخۆی هه مبه ر بابه ته كه)؛ په یوه ندی راسته وخۆ به بابه تی ئاراسته كه وه رێگه به تاك ده دات له چه ند لایه نیکی نوێیه وه ئاشنای بابه ته كه بیت، ئه مه يش واده كات تاك ئاراسته کانی له هه مبه ریدا بگۆریت، جا نه گه ر لایه نه ئه رێیه کانی دۆزییه وه به ره وه باشت ده چیت ، هه روه ها نه گه ر ئه وه لایه نانه ی ده یاندۆزیته وه نه رێیی بن به ره وه خراپتر ده چیت.

۵. گۆرانکاری له بابه ته كه دا؛ نه گه ر گۆرانکاری له خودی بابه ته كه دا سه ریه لدا و تاكه كه درکی پێكرد، ئه وا ئاراسته کانی له هه مبه ر بابه ته كه دا ده گۆرین، چونكه هه رچه نده رۆشنبیری جووتیار و شاره زاییه کانی پتربوون ئه وا ده بیته هۆی گۆرانی ئاراسته کان له هه مبه ریدا.

۶. کاریگەری زانیارییهکان؛ باشتەین ئامرازێک کە بەهۆیەوه گۆپان لە ئاراستەکاندا دروستدەبێت، گەشتنی راستی و ئەو بابەتانەن کە پەییوەندیان بە بابەتی ئاراستەکانی تاکەوه هەیە، ئەمەیش پەشت بە راویچوونی شارەزایان و پەسپۆپان و ئەو سەرچاوانە دەبەستێت کە لە هەلبژاردنی زانیارییه جۆراوجۆرهکاندا پەشتی پێدەبەستێن، بۆنموونه ئەو سەرچاوانە بۆ مندال دایبایی و ئەو کەسانەن کەوا تیکەلی مندال دەبن، بۆ فێرخوازانیش کتیب و مامۆستاکانیانە، بۆ کەسیکی دینداریش پیاوانی ئایینی و ئامرازەکانی راگەیانندن و فیلمەکانی سینەمایی و پیاوانی کار و سیاسەتمەداران و هتد. ئەمانە هەر هەموویان ئەو بەرچاوی روونییە دەبەخشن و یارمەتیدەرن بۆ ئەوێ بەشیوەیهکی راستەوخۆ ئاراستەکانی تاک بگۆپن جا بەرەو لایەنی ئەریی بێت یانیش نەریی.

هەرۆهە ریگەیهکی دیکە ی گۆپان و هەموارکردنەوهی ئاراستەکان ریگە ی گۆپانی رۆل و ریگە ی راکێشانی مۆژ و کاریگەری ئامرازەکانی راگەیانندن و رووداوه گرنگەکان و رای نۆرینه و پەسپۆپان و گەتوگۆکردن و بپیری بەکۆمه له.

لهو هۆکارانهش کە گۆپینی ئاراستەکان ئاسان دەکەن، ئەمانەن؛

- لاوازی ئاراستەکان و نەچەسپاوی و رهگدانه کوتاوییه کە ی.
- بوونی ئاراستە ی هاوتەریب و یەکسان له هیزدا.
- دابه شبوونی راویچوون له نیتوان ئاراسته جۆراوجۆرهکاندا.
- پیکنه هاتن و نا روونیی ئاراستەکانی تاک له هەمبەر بابەتی ئاراستە کە دا.
- بوونی شارەزایی و ئەزموونی راستەوخۆ کە پەییوەندیی بە بابەتی ئاراستە کە وه

- نەبوونی دژە کاریگەری و وروژێنەر.
- رووکەشی و پەراویزیبوونی ئاراستەکان وەک ئەو ئاراستانەی لە یانە و سەندیکایەکاندا پێکدێن.

ئەو ھۆکارانەی گۆڕانی ئاراستەکان ھۆرس دەکەن، ئەمانەن:

- ھیز و چەسپاویی ئاراستە کۆنەکە.
- روونییەکی زۆر لە روخسار و دیمەنەکانی ئاراستە تاک.
- تەنھا ھەولدان بۆ گۆڕانی تاکەکان نەک کۆمەلەکان وەک ھەمەکیەک.
- تەنھا ھەولدان بە وانەبیژی و سیمینار و بلاوکراوەکان بۆ گۆڕینی ئاراستەکان.
- چەقبەستنی ھزری و رەقیی راویزچوونی تاکەکان.

گۆڕینی ئاراستەکان بە باوەرپێھێنان:

ئایا دەکرێ ئاراستەکانی تاک بگۆڕدین؟ خەڵک چۆن کاریگەری لەسەر ئاراستەکانماندا بەجێدەھێلن؟ چ شتێک وادەکات ملکەچی خەڵ تاندنەکان و فشارەکانی دەرەکی ببین و ھەندێ جار ھەندێ ئاراستە قبوڵ بکەین و ھەندیکیشیان بەتەواوی رەتبکەینەو؟

دەبێ ئێمە سێ گۆراو دەستنیشانبکەین کە رۆلێکی گەورەیان لە کاریگەری دروستکردن لەسەر بڕیارەکانماندا ھەیە بۆ رەتکردنەوھێ ئاراستەیک و قبوڵکردنی بەکێکی دیکە، ئەوانیش ئەمانەیی خوارەوھن:

- سەرچاوەی پەيامەکە ، بەواتایەکی دیکە کێ خاوەنی پەيامەکە.
- ناوھ پۆکی ئاراستەکە، وانا ناخۆ پەيامێکی دیاریکراو چی دەلێت.
- سروشتی کەسی وەرگر لەھەمبەر ناوھ پۆکی پەيامەکە.

يەكەم: سەرچاۋەي باۋەرپېھىئان (سەرچاۋەي پەيام)

خودى يەك پەيامى ديارىكراۋ كارىگەرىيەكەي بە چۆنىەتتى گوتن و دەرىپىن و راگە ياندنى كەسى پەيامەين دەگۆرپت. زۆر ئاسانە ئەۋە روونبەينەۋە كە ئەۋ كەسانەي كارىگەرىيەكەي زۆرت لىدەكەن، ئەۋكەسانەن كە خۆشەۋىستى و دۆستايەتتەكەت لەگەلئاندا ھەيە و بە ئەزمونى خۆت دەزانىت لە قسەكاناندا راستگۆن، ئەگەر كەسەكە شارەزا و پىسپۆر و دلسۆز و ناۋبانگىكى باشى ھەبىت كارىگەرىيەكەي پتر دەبىت، يانىش ئەگەر لە بابەتتىكى ديارىكراۋ سەرنجراكىش بىت بەلام شارەزايىەكى بەرزى لە بابەتەكەدا نەبىت.

ئامرازەكانى راگە ياندنىش رۆلئان لە رەۋاجدان بە قسەكەرەكە و دروستكردى وئەيەكى سەرنجراكىش و سەرنجراڭەكىشدا ھەيە پىش ئەۋەي دەست بە وتار و قسەكەي بكات.

ھەرۋەھا چەند ھۆكارىك ھەن كە پەيۋەندىيان بە كەسىتتى تاكەكەۋە ھەيە، ۋەك كارامەيە كۆمەلەيەتتەكانى بۆ بەرزەفتكردىن و كۆنترۆلكردى گۆنگرەكان و تۋانادار بوون بۆ بەرزەفتكردىن دۆخى مىزاجى بۆ ئەۋەي بەشپۆەيەكى ھەلچۈنى گۆنگرەكانى بوروزىنى و سەرنج و گرنگيدانىان رابكىشىت. بۆيە كەسانى ھىمەن و شەرمەن كارىگەرىيەكى كەمترىان لەۋكەسانە ھەيە كە باۋەرپان بەخۆيان ھەيە.

دوۋەم: تايبەتمەندىيەكانى پەيامەكە و ناۋەرۆك و تايبەتمەندىيە ئەۋ

شەي دەگۆترپت:

ئەو شتە ی دەگوتریت هەردە بێ باوە پێپێنەریبیت و نابێ لەگەڵ لۆژیک و ئەقل
 دژیبت، هەروەها دەبێ گوێگر بە جوانی تیببگات و لە ئاستی هۆشیاری و درککردنی
 دوور نەبیت و سادەبیت لە ناوەڕۆکە کەیدا چەندان بە لگە ی باوە پێپێنەری هەبیت،
 ئەگەر بابەتە کەش کە مێک ئالۆزبوو وەها باشترە هە لێنجانە کان (استنتاجات)
 بە شێوە یەکی راستە و خۆ بخزێنە پوو.

وشە ی خۆیندراوە ش لە وشە ی بیستراو باشترە و کاریگەری زۆترە،
 کاریگەرییە کە یشتی پە یوهندیی بە رێگە و شێواژەکانی پێشکە شکردنی بپروکە کە و
 کات و شوینی گونجاو وە هە یە.

سێیەم: تاییبەتە ندییەکانی گوێگران "سروشتی ئەو کەسە ی ناوەرۆکی

پە یامە کە وەردەگریت"

ئەو پە یامە ی کە و ئاراستە ی کۆمە لێک سە باز کراوە تە وە هە مان ئەو کاریگەرییە ی
 نابیت ئەگەر بیت و ئاراستە ی کۆمە لێک مامۆستا بکریت. هەروەها گوتاری کە سێک
 سە بارە ت بە ئازادی ئافەرە ت کاریگەری جیاوازی دەبیت لە نێو کۆمە لێک لە و
 ئافەرە تانە ی کە و باوە پریان بە ئازادی ئافەرە ت هە یە، بە لام کاتی لە شوینیکی ئایینی
 دەخویندریتە وە رەنگە ئەم کاریگەرییە ی نەبیت.

لێکۆلینە وە کان ئە وە یان دەرخستوو کە ئە وانە ی هە ست بە کە موکورتی دە کە ن و
 باوە پریان بە خۆیان نییە و ناتوانن خۆیان بسە لمینن، زۆریە ی جار دە توانرێ بە ئاسانی
 ئاراستە تاییبە تە کانیان بگۆردریت ئەگەر هاتوو تە واولە بیروبوچوونە کان پێشوویان
 دلنیا نە بوون، بۆ نمونە ئە و کە سانه خۆیان حە ز بە وە دە کە ن باوە پ بە راویوچوون و

بېرپاره کانی خه لکانی دیکه بکه ن و هندی جاریش به ره لستی و که له ره قی پیشان ده دن و ناراسته کانیان به ناسانی ناگوریت.

هه روه ها لیکولینه وه کان نه وه یان روونکردوه ته وه که سانی به هه ژموون و ده سته سه رداگر زور به ناسانی باوه رپان پیده هینریت نه گه ر په یامه که له که سیکه وه ده رچوو بیت که له سه رچاوه و پۆستیکی به رزدا بیت، نه و که سانه ش که راهی زیره کییان نزمه زور ده که ونه ژیر کاریگه ری ریکلامه کان و بینینش له وشه پتر کاریگه رییان لیده کات، به لام زیره که کان به به لگه ی ناویده ی نه قلی کاریگه ر ده بن، هه روه ها مینه له نیرینه پتر ده که ویده به ر کاریگه ری و هندی که سیش چه ز ده که ن که سانی دیکه په سند بکه ن نه گه ر هاتوو نه م په سند کردنه راو بو چوونی زورینه ی خه لک بیت.

گونجان و نه گونجانی بیروباوه پ و رهفتار و ناراسته کان

له ژبانی روژانه ماندا تیبینی نه وه ده که ین که ناراسته کانی مروژ به گونجاو و ته با دیته پیشچاو له گه ل په کتریدا، به لام بناغه ی نه م گونجان و هه ماهه نگییه به زوری لوژیکیکی توندوتیز نییه، به لکو پتر له لوژیکی ده روونی نزیکه، نه مه ییش نه و لوژیکیه یه که ده روونناسی کۆمه لایه تی له ژیر ناوینشانی گونجانی مه عریفی Cognitive Consistency توژیینه وه ی له باره وه ده کات، دانپیدا نراو و راستیی یه که می گونجانی مه عریفیش نه وه یه هه موومان هه ولی دروستکردنی گونجان و ته بایی نیوان بیروباوه پ و ناراسته و رهفتاره کانمان ده ده یین، نه گونجان و ناته بایی نیوان نه مانه ییش دۆخیکی گزئی و وروژان دروستده کات که پالمان پتوه ده نیت نه و پیکهاتانه

هەمواریکەینەو و بیانگۆڕین بۆئەوێ سەر لەنوی بگونجێنەو، نەك هەر ئەمە بەلگو بگەنە ئاستی تەبایی و گونجانی لۆژیکی.

گونجان و تەبایی نیوان بیروباوەر و ئاراستەکان لەژیانی رۆژانەماندا شتیکی باوە، چونکە ئەگەر باوەرمان بەو هینا که سەفەرکردن بە شەمەندەفەر لە سەفەرکردن بە ئوتومبیل سەلامەتترە، ئەوا چەند ئاراستەیهکی ئەرێیمان لەهەمبەر شەمەندەفەرەکان و وێستگەکانی هیالی ئاسنیندا دەبیت. لەم دۆخەدا وایدەچیت ئاراستەکانمان بەشیوەیهکی سروشتی سەرچاوەیان لەو بیروباوەرپانەو گرتبێ که پشتگیری لێدەکات، لەمەیشدا شتیك دروستدەبیت ئەویش ئەوێهە که هەرچەندە تاك باوەرپی بە راستیی شتیك کرد- لەئەنجامی دروستکردنی حەز و هاندان- ئەوا پلەیی باشتردانانەکەیشی دەگۆریت، ئەم جۆرە گونجانە کەسانی بواری دەروونناسیی پێدەلێن پاساو Rationalization، بۆنموونە ئێمە ئەو شتانە دەپارزینینەو که باوەرمان پێیان هەیە، بەپێچەوانەشەو هەر راستە. کاتی ئێمە شتیك بەباش دەزانین و حەزی لێدەکەین دەبێ باوەر بە راستی و جوانیەکەیشی بهینین، واتا ئەو شتەئێمە حەزی پێدەکەین خۆمان ناچار دەکەین باوەرپی پێبهینین که راستە، ئەمەیش ئەو شتەیه که پێی دەلێن (ئەو بیرکردنەوێهە که خۆزگەکان دینیتەدی Wiahfull Theinkin، واتا چوونیه کبوونی هزرەکان لەگەڵ حەزەکان، بۆنموونە (ئەوێ لەشتیک بترسیت دیتەپێی).

بیردۆزی نه‌گونجان و دژبۆونی مه‌عریفی

Cognitive Dissonance

ئهو بیردۆزه‌یه که لیۆن فستنګر ۱۹۵۷ دایناوه و پێیوابه که ئه‌و شته‌ی پال به‌تاکه‌وه ده‌نیت ئاراسته‌کانی بگۆرپیت و هه‌مواریان بکاته‌وه، بۆونی دۆخیکه له نه‌گونجانی مه‌عریفی، واتا کاتی تاک دوو بیرۆکه‌ی ده‌بیت (دوو ئاراسته و راوێچوون) واتا دژبه‌یه‌کن، ناتوانی له‌رووی ده‌روونیه‌وه بیانخاته نێو یه‌ک قالدیه‌وه و به‌یه‌که‌وه بیانگۆجینی، جا ئه‌م نه‌گونجانه ده‌بیته هۆی ته‌نگه‌تاوییه‌کی ده‌روونی و گرژیه‌ک بۆ تاک دروسته‌کات و پالی پێوه‌ده‌نیت که ميبکاته‌وه یان له‌ناوی بیات، ئه‌مه‌یش ئه‌و بیرۆکه‌یه‌یه که له بیردۆزی پالنه‌ره‌کانی ئه‌و ره‌فتاره‌وه وه‌رگیراوه که پێیوابه دۆخی برسپه‌تی گرژیه‌ک له تاکدا دروسته‌کات و پالی پێوه‌ده‌نیت به‌دوای خۆراکدا بگه‌رپیت.

کاتی تاک دوو بیرۆکه‌ی دژ به‌یه‌کی ده‌بیت، یان به‌واتایه‌کی دیکه بیروپاڤ ئاراسته‌کانی له‌گه‌ڵ ره‌فتاره‌کانیدا جیاوازن، زۆر به‌ساده‌یی مانای ئه‌وه ده‌بیت که ژیان بپه‌وده و بپمانایه. هه‌روه‌ک چۆن ئه‌لبیر کامۆی فه‌یله‌سوف و نووسه‌ری فه‌ره‌نسی ده‌لێت (مرۆڤ بۆونه‌وه‌ریکه ژیانی له‌پێناو ئه‌وه‌دا خه‌رج ده‌کات باوه‌ر به‌خۆی به‌یتنی که ژیانی بپه‌وده نییه)

جا چۆن باوه‌ر به‌خۆمان به‌یتن که بۆنمان بپه‌وده نییه؟ واتا چۆن دژایه‌تی و نه‌گونجان که مبه‌که‌ینه‌وه و ئاراسته‌کانمان له‌گه‌ڵ ره‌فتاره‌کانمان بگۆنجین؟ بیردۆزی نه‌گونجان و دژبۆونی مه‌عریفی تاوتوی چه‌ندان جۆری دژبۆون ده‌کات، به‌لام به‌رجه‌سته‌ترینی ئه‌وانه‌ی تاوتوی کردوون ئه‌و دژبۆونه‌یه که ده‌بیته هۆی ئه‌وه‌ی پال

به تاكه وه بنیته رهفتاریك بكات، ئەم بیردۆزه پێیوایه هه‌رچه‌نده دژیوون و نه‌گونجانی رهفتار له‌گه‌ڵ ئاراسته‌دا پتر و روونتر بیته، ئەوا گه‌وره‌ترین پله‌ی گۆرپانی ئاراسته رووده‌دات. فستنگر و کارل سمیس ئەزموونیکێ زۆر به‌نرخیان ئەنجام دا و تیایدا گه‌یشتنه ئەو ئەنجامه‌ی که ئەو رهفتاره‌ی ده‌بیته هۆی دژیوون و نه‌گونجانی مه‌عریفی، ده‌بیته هۆی گۆرپینی ئاراسته‌ کاتی و روژاندنی ئەم رهفتاره به‌که‌مترین پله‌ی فشار بیته جا ئەگه‌ر فشاره‌که پاداشت بیته یانیش سزا. ئەم بیردۆزه بێژبازی و لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی زۆری نایه‌وه، وه‌ك گوتمان ئەم بیردۆزه پشت به‌ پالنه‌رایه‌تی ده‌به‌ستیت، چونکه نه‌گونجانی نیوان رهفتار و ئاراسته‌کانی پیشووی تاک پالی پێوه ده‌نیته ئاراسته‌که‌ی بگۆریت. ئۆرۆنسۆن پێیوایه دژیوونه‌که له‌وه‌ لۆیستانه‌دا توند ده‌بیته که هه‌ر شه‌ له‌ وینه‌ی خود بكات، چونکه هه‌ره‌موومان هه‌ز ده‌که‌ین به‌ جوانترین وینه‌ ده‌ریکه‌وین، ئەگه‌ر پاساوێکی به‌هێز بۆ ئەم دژایه‌تییه‌ نه‌بیته پهنایش نابینه‌ به‌ر ساخته‌یی، کاتیکیش رهفتاره‌کان ده‌ره‌نجامی نه‌رییی مه‌ترسیداریان ده‌بیته، ئەوا توانا و به‌رپرسیاریه‌تیشمان پتر ده‌بیته، به‌مه‌یش راده‌ی دژیوونه‌که پتر ده‌بیته. هه‌رچه‌نده دژیوونه‌که‌ش پتر ببیته توانامان بۆ گۆرپینی ئاراسته‌کان پتر ده‌بیته و پێچه‌وانه‌ی ئەمه‌یش بیردۆزی درک‌کردن به‌خود Self Perception هه‌یه و پێیوایه ئاراسته‌کان هێنده‌ گرنگ نین و هه‌یچ گرژیه‌کیش روونادات کاتی رهفتار دژی ئاراسته‌ ده‌بیته، خه‌لکیش ئاراسته‌کانیان ناگۆرین به‌لکو تیبینی رهفتاره‌کانیان ده‌که‌ن و ئاراسته‌کانی خۆیان لێ هه‌لده‌هینجن، چونکه ئەو شته‌ی ده‌کرێ تیبینی بگۆریت رهفتاری ده‌ره‌کی و به‌رچاوه، هه‌یچ کرده‌یه‌کی پالنه‌ریش نییه که ئەمه له‌خۆ بگۆریت.

هەرچۆنێک بێت ئەوا هەندێ لە کەسانی بواری دەروونناسی و بەتایبەت زانستی سیاسی هەن کە پشت بە بیرۆکەی گونجان و هەماهەنگی ئاراستە و بیروباوەڕ و رفتار نابەستن، بە لکو پێیانوایە کە زۆربەی بیروباوەڕەکانمان بە شێک نین لە سیستمیکی گونجاوی بەها و بیروباوەڕەکان، بە لکو بیروباوەڕەکان وەک بەشۆکە و دوورگەی دابراو هەن و گشت راویۆچوونیکش لە باوەڕ ئاراستە و ئەو درکردنە کۆمەلایەتیە پێکدەیت کە ئەم راویۆچوونە بە دەستیدەهێنێت.

پێوانی ئاراستەکان

پێوانی ئاراستەکان شتێکی بەسوودە چونکە پێشبینیکردنی رفتار ئاسان دەکات و تیشک دەخاتە سەر راستی و هەڵەیی توێژینەوه گشتییە تیورییەکان، هەروەها ئەگەر بمانهوی بەرهو بابەتێکی دیاریکراو گۆڕان و هەموارکردنەوه بۆ ئاراستەکانی کۆمەلە بکەین سوودبەخش دەبێت. ئامانجی پێوانی ئاراستەکان بریتیە لە زانینی کۆکی و ناکۆکی و رێکەوتن و دژایەتیکردنی ئاراستەکان و زانینی توندیی ئاراستە و زانیاریی جێگیر.

لە مەرجەکانی پێوانی ئاراستەکان روونیی بابەتی ئاراستەکە و سادەیی و گرنگیە کە یەتی لە هەمبەر پشکینراوەکانەوه.

دەتوانین ئامرازەکان و شیوازەکانی پێوانی ئاراستە دەروونییەکان پۆلین بکەینە

سەر چوار جۆری سەرەکی، کە ئەوانیش:

۱. شیوازەکانی تێبینیکردنی رفتار.

۲. شیوازەکانی لکاندن (الاسقاطی).

۳. پێوهەرەکانی پێوان و خەملاندنی خودی.

۴. شیۆازه کانی ناسین و ناشنابوون به ئاراسته کان له میانی گۆپاوه کان و کاردانه وه کانی فیسسیۆلۆژی.

ئێستا به رجه سته ترینی ئه و پێوه رانه ده خهینه پوو که له بواری دەروونناسی کۆمه لایه تیدا به کاردین:

پێوه ری بوگاردس (ماوه ی کۆمه لایه تی، ره هه ندی کۆمه لایه تی) ۱۹۲۸

پێوه ری ره هه ندی کۆمه لایه تی ئه و به که و ده سته واژانه له خۆده گریت که هه ندی هه لۆیستی ژیان ده نوینن بۆ گوزارشتکردن له مه ودا ی کۆمه لایه تی بۆ پێوانی لیبورده یی و ده مارگیری و رق و نزیکایه تی و دووریه که ی له هه مبه ر کۆمه لایه ره که زه رست و گه لی دیاریکراو. پێوه ری بوگاردس له پێوه ره کۆبووه وه کانه Commutative که تیایدا به که کان له گه ل به کتریدا گری ده درین. واتا ئه و که سه ی له م پێوه ره دا وه لایه پرسیا ری (۲) به به لئ و رازیبوون ده داته وه، ده بی وه لایه پرسیا ری (۱) یش به به لئ و ره زامه ندی بداته وه، هه روه ها ئه و که سه ی به به لئ و ره زامه ندی وه لایه پرسیا ری ژماره (۳) ده داته وه، ئه وا وه لایه ژماره (۱) و (۲) به به لئ ده داته وه و به م شیوه به ئه و که سه ی وه لایه پرسیا ری که به به لئ و ره زامه ندی ده داته وه ده بی له پێوه ره هه مه کیه که دا پله ی بالاتر له و که سه وه ده سته یی که به نه خیر وه لام ده داته وه، نمره کانی تاکیش به زانی نی ژماره ی ئه و به کانه حسیب ده کرین که به به لئ و ره زامه ندی وه لایه داونه ته وه.

بوگاردس ویستویه تی ئاستی قبولکردن و رقبوونه وه ی ئه مریکیه کان له هه مبه ر ئەندامانی گه لانی دیکه بزانی ت، به واتایه کی دیکه له لایه ک ویستویه تی ئاستی دوورکه و تنه وه ی کۆمه لایه تیا نه ی نیوان ئه مریکیه کان خۆیان و له لایه کی دیکه

ئەمىرىكىيەكان و رۆلەي گەلانى دىكەي بۆ روونىتتەوہ. ھەوت وەلامەكەي پىئوہرى بۆگاردس وەك ھىلگىشىكى پەلەپە بۆ نىزىكى و دوورى رەھەندى كۆمەلەيەتى و وەلامى يەكەم بەرزترىن نمرەي نىزىكبوونەوہيە و بەرزترىن نمرەي دووركەوتنەوہيش وەلامى ھەوتەمە و پىيادەكردنى زۆر ئاسانە.

ئەمەي خوارەوہ نمونەي پىئوہرى رەھەندى كۆمەلەيەتىي بۇگاردسە

نمرە كۆمەلەكان	زۇنيان ئى دەخوازىم و شوويان پىئەكەم	ھاوپۇتەتيان لەگەلدا دەكەم	دەمە دراوسىيان	لە كاردا ھاوكارىيا ن دەبىم	وہك ھاوولائىيە كى ولاتكەم قېووليان دەكەم	وہك ميوان و سەردانىكەر ى ولاتكەم قېووليان دەكەم	لە ولاتكەم دوورىان دەخەمەوہ
ئىنگلىز							
فەرەنسىيەكا ن							
ئەلمانىيەكان							
توركەكان							
ھىندىيەكان							
جولەكەكان							
زىجىيەكان							

پټوهره یه ك رهه ند یه كسانه كانی پرستون ۱۹۳۵

پټوهره كه له كومه لیک یه كه و دهسته واژه پټكهاتووه كه هر یه كه یان كیشی تایبته و به هایه کی گوزارشته كریان له هم بهر دڅخه كه یدا هیه به نیسبته پټوهره كه وهك گشتیک، به لام سه بارهت به ریگه و شیوازی ناماده كړنی پټوهره كه و پیشكه شكړنی كیشی تایبته به گشت دهسته واژه یه ك نه وه یه كه توپزه ر ژماره یه کی زوری نه وه دهسته واژانه كړه كاته وه كه له سه د پترن و نه و ناراسته یه ده پټویت كه ده یه وی بیپټویت و رومالی ناستی ریكه وتن و ره تكدنه وه و په سندر كړن و رقبوونه وه و خو دوورگرتن دهكات، دواتر هر دهسته واژه یه ك له سه ر كاغه زیکي جیاواز ده نووسیت و دهسته واژه كان ده خاته به رچاوی كومه لیک حوكمده ری پسپوړ و داوا له هر یه كیكیان دهكات دهسته واژه كان بخنه نیو خانه یه ك له (۱۱) خانه كه، به شیوه یه ك زوری به دهسته واژه نه رییه كان له خانه ی ژماره (۱) دا ده بیته و نه رییتریان له (۱۱) و ناوه ندییه كانیس له (۶) داده نیته و دهسته واژه نا روون و لیله كان و نه گونجاوه كان و دووباره كانیس لاده بات و گونجاوترین دهسته واژه هه لده بژیریت، به شیوه یه ك یه كیتك و یه كیتكي ديكه به هه مان نمره له یه كتری دوور ده كه ونه وه و دهسته واژه كان له پټوهره كه دا به شیوه یه کی هه په مه کی و نارپکی به ره و خوار و به ره و سه ره وه ده نووسرین و تاكیش له رووی کاریگه ری دهسته واژه كه به سه ر خوی و ناستی گونجانی ناوه پړكه كه ی له گه ل ناراسته كانی خودی خوی حوكمی له سه ر ده دات.

پټوهره كه له ۲۰-۵۰ دهسته واژه پټكدیت و له سه ر پشكینراو پټویسته نیشانه ی (+) له به ران بهر نه وه دهسته واژانه دابنی كه پټیوایه ره زامه نده له سه ری و له گه لیدا ده گونجیت، جا هه رچه نده به های نمره ی پشكینراو نزمبوویه وه ناراسته كه ی پتر

لايەنگرى بابەتەكەيە. ئەمانەي خوارەوہ نمونەيەكى روونکردنەوہى رینگەكەي پرستون بۆ پىوانى ئاراستەي جەنگ:

- ھىچ پاساويك بۆ جەنگ نىيە.
- جەنگ كىشمەكىشىكى تال و بىسودە.
- دەستكەوتەكانى جەنگ لە خرابەكانى زۆر كەترە.
- جەنگ لەناوبردنىكى مروفەكانە و ھىچ پىويست نىيە.
- بەرزترين ئەركەكانى پىا و ئەوہيە لەپىئا و دەپھىئانى شكۆى ولاتەكەيدا بچەنگىت.

- ھەندى راوبۆچون ھەن لايەنگرى جەنگن.
- لە ھەلومەرجى ديارىكراودا جەنگ بۆ دەپھىئانى دادپەرەوى پىويستە.
- زۆر قورسە بېيار لەسەر ئەوہ بەدەين كە ئاخۆ جەنگ سوودبەخشە يان زيانبەخش.

شىوہى كۆتايى پىوہرەكەي (پرستون)

دواي ئەجامدانى حىسابەكانى پىشوو و دانانى نمرە لەبەر دەم گشت دەستەواژەيەكدا، ئەو دەستەواژانە ھەلدەبژىترين كە دەبنە شىوہى كۆتايى پىوہرەكەو زۆربەي جارىش پىوہرەكەي ناوبرا و بەپىي ئەم بنەمايانەي خوارەوہ لە ۲۰ دەستەواژە پىكدىت:

۱- دواي لادانى دەستەواژە بيكەك و نەگونجاوہكان، ئەو دەستەواژانە دەمىئنەوہ

كە ئەو مەرجانە وەدەيدەھىئەن كە پىشتر باسگران.

۲- تهنه به یه کیک له و دهسته واژانه دهسته لده گریت که به های نیوه نده که ی (الوسیطی) یه کسان ده بیت.

۳- دهسته واژه کان به دریزی پیوه ره که ریکده خرین که له ره زامه ندیی ته و او دهسته پیده کات و له ره تکرده وهی ته و اویش کۆتایی دیت و ره چاوی یه کسانیی دووری نیوان دهسته واژه کان ده که یین، و اتا جیاوازی نیوان نیوه ندی نمره ی گشت دهسته واژه کان یه کسان بیت که به پیی توانا به دوایدا دیت.

له سه ره ئه م بنه مایانه ی خواره وه بریار له سه ره هه ئبژاردنی رسته کانی کۆتایی پیوه ره که دهمین:

ا- روونی واژه یی و دیاریکردنی مه به ست له رسته که (به کارهیتانی ئاستی چاریه گی بۆ جیاکردنه وهی دهسته واژه روونه کان و دیارینه کراوه کان).

ب- دابه شکردنی رسته کان له نیوان مه و دای پیوه ره که له زۆر ره زامه ند بوونه وه بۆ ره تکرده وهی توند، رسته کانیش له رووی قبولکردن و ره تکرده وه وه به رجه سته بوونه که ی روونده که نه وه ، دای ئه وه ی ده خریته به ر دهستی داوه ره کان و بریار ده ره کان.

ج- ئه و رسته نه لا ده درین که به های نیوه ندییان (الوسیطی) یان یه که ، تهنه یه ک جاری به سه .

د- یه کسانیی دووری نیوان یه که کانی پیوه ره که، و اتا تا ده کریت ده بی جیاوازی نیوان نیوه ندی نمره کانی هه ر رسته یه ک یه ک بیت.

بیادەکردنی پیۆهرەکه

لە کاتی بیادەکردنی پیۆهرەکه بەسەر ئەو پشکینراوانە ی که مەبەست پیوان و دەستنیشانکردنی ئاراستەکانیانە، داویان لێدەکریت نیشانە یە ک بە چوار دەوری ژمارە ی ئەو دەستەواژە یە دا بکێشن که هەست دەکەن لە گە لێان دە گونجیت و لە سەری رە زامە نەن. نەمرە ی پشکینراویش نۆهەند (وسیطی) نەمرە ی ئەو دەستەواژانە یە که رە زامە ندیی لە سەر دەر دە بریت، بۆ نەموونە: ئە مە ی خوارە وە هە ندی دەستەواژە ی پیۆهەری ئاراستە یە لە هە مە بر جە نگدا که (لە سرستۆن وە رگراوە).

۱- شەرەفی نە تە وە یی گرنگی خۆ ی هە یە و جە نگیش تاکە ئامرازی پاراستنە یی
 ۱,۳.

۲- کاتی جە نگ رادە گە یە ندی ئە ر ک وە های پیویست دە کات خۆ مان رادە ستی
 بە پیۆهە رایە تی ئامادە کردنی سە ریازان (تجنید) بکە ی ۲,۵.

۳- جە نگ و ناشتی بۆ پیشکە و تەن پیویستن ۵,۴.

۴- بە رزترین ئە و شتە ی تە مامان پیی هە یە و ئاواتی بۆ دە خوازین وازە ی تانی
 بە شە کێ یە لە جە نگ ۵,۶.

۵- پیشکێ کردنی ماف و دەروونی مۆیسی لە کاتی جە نگدا هۆی تاوانە
 جۆراو جۆره کانه ۸,۴.

۶- لە سەر گشت دە و لێ تیک پیویستە یە کسەر چە کە کانیا ن دا بنین ۱۰,۶ .

ئە گەر پشکینراو لە سەر دەستەواژە کانی ۵,۴,۳ رازیبوو ئە و نەمرە کە ی بە کسانە بە

$$۲,۵+۵,۶/۲ = ۸,۱۰/۲ = ۵,۴$$

پۆموری لیکرت (کۆ هه ئسه نگانده کان) ۱۹۳۲

پۆموره که ی لیکرت له هه مبه ر چه ند بابه تیک ژماره یه ک ئاراسته ی به کاره یناوه :
(کۆمه له کان، ده سته گه کان، رووداوه کان، تاکه که سه کان... هتد) و له پلکانه یه کی
په یژه یی پینچ قۆناغ و خال یان جهوت یان تۆ پیکهاتوو

۱   ۲   ۳   ۴   ۵   ۶

دهسته واژه	نۆدر رازیم	بیلایه نم	ناپازیم	هه رگیز رازی نیم
------------	------------	-----------	---------	------------------

۱   ۲   ۳   ۴   ۵   ۶   ۷

دهسته واژه	ته واو رازیم	نۆدر رازیم	تا ئاستی رازیم	رایه کی دیاریکراوم نییه	تا ئاستی دژم	نۆدر دژم	ته واو دژم
------------	--------------	------------	----------------	-------------------------	--------------	----------	------------

به رده وام   نۆدر جار   هه ندی جار   که میک   به ده گهن

داوا له پشکینراو ده کریت نیشانه ی (+) له شوینه دابنیت که له گه ل ئاراسته که یدا
ده گونجیت له هه مبه ر گشت ده سته واژه کاندایه رازیوونی ته واوه و ته ناپازیوون و
دژیوونی ته واو.

به لام به رجه سته ترینی ئه و هه نگاوانه ی بونیادی ئه م پۆموره له خۆیده گریت
ئه مانه ن:

۱. دیاریکردنی ئه و بابه ته ی که نیاز وایه بپۆریت و دابه شکردنی بۆ سه ره گه زه
سه ره کییه کانی.

۲. پیناسه کردنی بابه ته که به شیوه یه کی پیاده کاری (اجرایی)، به مه به سستی گه یشتنه به تیگه یشتن و به رچاو روونیه کی دیاریکراوی بابه ته که که له لایه ن ئه وانیه مامه له ی له گه لدا ده که ن ریکه وتنی له باره وه کرابیت.
۳. بۆنموونه ئه گهر ویستمان له هه مبه ر پرسی دیموکراسیدا ئاراسته ی فیترخووانی زانکۆیه ک بیپۆین، ئه وا ده بئ بۆ چه مکی دیموکراسیانه پیناسه یه کی دیاریکراو بۆ مه به سته که بکریت.
۴. پرسیماری کراوه ئاراسته ی کۆمه له یه کی دیاریکراوی پشکینه ران ده کریت و داوایان لیده کریت لایه نه گرنگه کانی چه مکه که باسبکرین.
۵. وه لآمه کانی کۆمه له که شیده کرینه وه و له سه ر شیوه ی برگه ی مانا دیاریکراو و روون و کورت داده پیژرین.
۶. ئه م برگانه به شیکیان نه ریئی و به شیکیشیان نه ریئی ده بن.
۷. هه ندی برگه ی دیکه ش بۆ ئه م برگانه زیاد ده کرین و له ئه ده بیاتی بابه ته که و شاره زایی لیکۆله ر و که سانی پسپۆر و شاره زا و تاییه تمه ند وه ده ستدین.
۸. ئه وسا کۆمه له یه کی زۆری برگه مان ده بییت که هه ره موویان په یوه ندییان به و بابه ته وه ده بییت که ده مانه وی بیپۆین.
۹. له کاتی پیوان و هه لسه نگانندی بابه تیکی دیاریکراودا برگه کان پیشکشی کۆمه لیک شاره زا ده کرین که له بابه ته تاییه ته که دا پسپۆرن به وه ی که پیناسه یه کی دیاریکراو بۆ بابه ته که دابنریت و داوا له گشتیان ده کریت حوکم له سه ر برگه که بده ن به وه ی برگه ی باشن یان خراپ، یان ئاخۆ پتویستیان به هه موارکردنه وه هه یه بۆ پیوانی ئه وشته ی که نیازمانه بیپۆین.

۱۰. ئەو بره گانه ی زۆریه ی داوه ران ره زامه ندیبا ن له سه ر داوه وه رده گیرین، بره گه کانی بیکه ش لاده برین، به و مانایه ی ئیمه ئەو بره گانه وه رده گیرین که ۸۰٪ داوه ران پێیانوايه ئەو تایبه ته ندیه ده پتووت که بۆ پێوانی دانراوه .

۱۱- به مه به ستی دلنیا بوون له روونی رینمایي و ریکاره کانی پێوه ره که و دۆزینه وه ی بره گه لیل و نارۆشنه کانی نیوی و دیاری کردنی ئەو کاته ی که پشکینراوان بۆ وه لامدانه وه پتووستیا ن پێی هه یه، ده بی گشت بره گه کان بره گه کان به نه ریسی و نه ریبه وه له کاتی به دیارخستندا به شیوه یه کی هه ره مه کی ریزیه ندبکری ن، دواتر پینچ جیگره وه یا ن وه لام بۆ وه لامدانه وه ی هه ر بره گه یه ک دیاری ده کری ن ئەوانیش بریتین له (نۆر رازیم، دوودلم، نارازیم، نۆر نارازیم). چونکه ئەم ئاست و ماوه پینجینه یه ی جیگره وه و وه لامه کان له ئاست و ماوه ی سیینه پتر ده رفه ت بۆ پشکینراو ده ره خستی گوزارشت له هه لویستی خۆی بکات. دواتر رینماییه کانی وه لامدانه وه له سه ر بره گه ی پێوه ره که داده ندری و تیایدا گرنگی وه لام به شیوه ی بابه تی بۆ بره گه کان و جه ختکردنه وه له سه ر ئەوه ی که مه به ست له پێوه ره کان بۆ مه به سته کانی لیکۆلینه وه ی زانستییه، روونده کریته وه. بۆیه داوا یا ن لیده کری ت وه لام بده نه وه و ناوی خۆیا ن نه نووسن، ده رخسته که (استبیا ن) به سه ر کۆمه له یه کی هه ره مه کی فی رخوازا ندا دابه ش ده کری ت و هه ها باشتره ژماره یا ن له (۱۰۰) فی رخوازی کو پ و کچ که متر نه بی ت، لیکۆله ریش ئەو کاته دیاری ده کات که فی رخوازا ن بۆ وه لامدانه وه ی بره گه کان به سه ریا ن بر دووه، هه روه ها ئەو بره گه لیل و نارۆشنانه ییش دیاری ده کات که فی رخوازا ن پرسیا ری زۆریا ن له باره یه وه کردووه بۆ ئەوه ی هه موا ربکریته وه.

۱۲. بۆ سه حدانی فورمه کانیش به پپی ئه و پینج وه لām و جیگره وه یه ی بۆی دانراوه ده بی کیش و به های گشت برکه یه کی ده رخسته که دیاری بکرت، ئه م به هایه ش له نیوان (۱-۵) نمره یه . جا له به رنه وه ی برکه کان دابه شکره و نه ته سه ر برکه ی ئه ریئی ونه ریئی، بۆ وه لāmی زۆر رازیم (۵) نمره و (۴) نمره بۆ جیگره وه که و (۳) نمره بۆ جیگره وه (دودل) و (۲) نمره بۆ رازی نیم و یه ک نمره بۆ زۆر به توندی ناپازیم داده نریت. برکه کانیش له دۆخی نمره ی نه ریئیدا پیچه وانه ده بنه وه .

۱۳. ده رهینانی هیزی جیا کردنه وه بۆ گشت برکه یه ک له برکه کانی پیوه ره که، ئه مه ییش بۆ هه لباردنی ئه و برکه نه یه که توانای جیا کردنه وه یان هه یه له نیوان ئه و وه لāmده ره وانه ی که له تایبه ته ندییه که دا به هیزن و ئه وانه ش که بیه زن، ئه مه جگه له وه ی که کرده ی شیکردنه وه ی برکه کان بۆ بونیادنانی پیوه ره کان به مه رجیکی سه ره کیی ریبازی لیکرت داده نریت.

ئه وه ی شایانی ئاوپلیدانه وه یه ئه وه یه ریژه ی تاکه که سه کانی نمونه (عینه) ی جیا کردنه وه که بۆ برکه کان نابی له (۱-۱۵) که متر بیت، ئه مه ییش بۆ که مکردنه وه ی ده رفه ته کانی ریکه و ته له وه لāmده ره وه . هه ره ها ئه م ریژه یه دوو مه رج وه ده سته هینی که ده بی له نمونه ی جیا کارییه که دا هه بن، ئه و دوو مه رج ه ش بریتین له قه باره و جیا جیایی.

ئه مه ییش مانای ئه وه یه ئه گه ر پیوه ره که له بیست برکه پیکبیت، ده بی نمونه ی پیوانه که ژماره که ی ۱۰۰ که س بیت بۆ ئه وه ی وه لāmی پیوه ره که بده نه وه .

۱۴. سه حدانی فورمه کان، بۆ هه ر فورمیک نمره ی گشتییه ده رده هینریت که بریتییه له کۆی نمره کانی له سه ر گشت برکه یه ک له برکه کانی پیوه ره که .

نمره کانی وه لأمده ره وه کان به شیوه یه کی سه ره ره موخوار و له به رزترین نمره بۆ نزمترین نمره له سه ر گشت فۆرمیکدا ریگده خریت و ریزبه ند ده کریت، دواتر ریگ وه ک نمره نزمه کان ۲۷٪ نمره بالاگان و ه رده گرین، نه وسا دوو کۆمه له مان ده بیته که بناغهو پیکهاته ی هه ره کیکیان (۷۲) فۆرم ده بیته و کۆی فۆرمه کانیش (۴۵) فۆرم ده بن. دوا ی ده ره یانی نیوه ندی حیسانی و لاریونه وه ی پیوه ره ی گشت بره گیه ک تاقیکردنه وه ی تائی (-t) بۆ دوو نمونه (عینه) ی سه ره خو به کارده هینریته نه مه ییش بۆ به راوردکردنی ریژه ی مامناوه ندی نمره ی هه ردوو کۆمه له که یه. نه گه ره ده ره نجامه کانی تاقیکردنه وه تائیه که نه وه ی پیشان دا که جیاوازییه ک و ناماژه یه کی نامارییانه له نیوان ناوه ندیه تی (متوسط) ی گشت بره گیه ک له کۆمه له بالاگه و له نیوان نیوه ند (متوسطی) بره گیه کۆمه له نزمه که دا هه یه، نه وا مانای وایه که بره گه که توانای جیاکردنه وه ی نیوان هه ردوو کۆمه له به رز و نزمه که ی هه یه، بۆیه نه م بره گیه له پیوه ره که دا ده مینتیته وه، به لام نه و بره گانه ی جیاوازیی نه و توپیان له نیواندا نییه که ناماژه یه کی ناماریانه ی هه بیته، نه وا له پیوه ره که لاده برین چونکه توانای جیاکردنه وه ی نیوان هه ردوو کۆمه له که یان نییه.

۱۵. هه روه ها ده تواندری هه ر ریگه یه ک له ریگه کانی شیگردنه وه ی بره گه کان به کاربه یندریته، وه ک په یوه ندی نمره ی بره گه کان به نمره ی هه مه کی پیوه ره که، به م ریگه یه ده تواندری ناستی گونجانی بره گه کان له پیوانی دیارده ی ره فقا ریدا دیاریی بکریته.

پۆوهری ئوزجود بۆ جیاگردنه وهی سمانتیکی (تویژینه وهی

شیکردنه وهی ماناکان) ۱۹۵۰.

ئوزجود پێیوابه گشت واژه و ویناندیک دوو مانا و چه مکی له لای تاکدا ههیه، یه که میان مانایه کی رینماکارانه ی مادیه (ئه و پرسانه ی ده رپینی ئه م واژه و ویناندانه بۆ شته کان پشتراستده که نه وه، و اتا به کارهینانی ئه م واژه و ویناندانه له هه مبه ریاندا راست ده رده چیت) بۆ نمونه واژه ی مال ئه و شوینه یه که به دیوار ده وره دراوه و خانه واده تیایدا نیشته جی ده بیت، دوو هه میش مانای هه لچوونی ویزدانیه سۆزی شتیکه، و اتا که له که بوونی شاره زایی هه لچوونی و ویزدانیه له چوارده وری واژه یه که رهنگه دلخۆشکه رانه و نا ئاسایی بیت، یانیش به هیز و بیهیز بیت و هتد... ئه و جۆره ده توانی کاردانه وهی که سیک له هه مبه ر بابه ته که دا دیاری بکات، جا له ژۆر تیشکی ئه مه دا پۆوهری ئوزجود له سه ر ئه و بنه مایه بونیاد ده نریت که ئه و ویناندانه به پشکینراو ببه خشیت که ئاماژه به که س و گیاندار و بیگیان و سیستمه کانی کۆمه لایه تی و هتد بکات بۆ ئه وهی ده ستنیشانی پایه که ی بکات له نیوان دوو کۆمه له سیفه تی دژبه یه کی وه ک جوان- ناشرین- گه وره- بچوک- هیز- لاواز و به م شیوه یه.

پۆوهری هه لسه نگاندن له لای ئوزجود له جهوت مه ودا پیکدیت:

باش:--:--:--:--:--:--: خراپ

هیمای X ئاماژه به بهخت و نه سیبی ئه و که سه ده کات که پرسیا ری لیده کریت

له رووی باشه و خراپه وه، باش:--:--:--:--:--:--: X: خراپ

پشکینراو ئاگادار ده کریت وه که نیشانه که به شیوه یه کی دیاریکراو له سه ر یه ک

مه ودا دابنیت نه ک له سه ر دوو مه ودا یان له سه ر ناوهری مه وداکان، ده بی له وه ش

دۇنيابىت كە نىشانەكەى داناۋە و نابى لەيەك نىشانە پتر دابنىت، بەپىي ئەم پىۋەرە

لە پەيوەندىي نىۋان سىفەتە جۇراۋجۆرەكان، سى ھۆكارى بەرپرس ھەن ئەوانىش:

۱. ھۆكارى جوان و ناشرىن: باش و خراپ جوان ناشرىن - دلخۆشكەر - دلتەنگكار،

بەختيار - نابەختيار، دەستپاك - خائىن، بەھادار.... ھتد.

۲. ھۆكارى ھىز و بېھىزى: رەق - نەرم، قوول - تەنكاۋ، ئازا - ترسنۆك، زىر -

لووس، گەرە - بچوك، بەھىز بېھىز، قورس - سووك و .... ھتد

۳. ھۆكارى چالاک و تەنبەلى: خىرا - ھىۋاش، چالاک - تەنبەل، گەرم - سارد، گرز -

خاۋ. ھتد

پىۋەرى بەكۆمەلى جتمان ۱۹۴۷

جتمان ھەولداۋە پىۋەرىكى بەكۆمەلى پەيزەدارى پلەبەپلە دابھىنى و مەرچىكى

گرنگىي تىادا ۋە دىبھىنى ئەۋىش ئەۋەپە ئەگەر تاك لەسەر دەستەۋاژەپەك رەزامەندى و

بەلئى پىشان دا سەدا سەد مەبەستى ئەۋەپە كە لەسەر ئەۋ دەستەۋاژانەشدا

رەزامەندى و بەلئى پىشانداۋە كە لەخوار دەستەۋاژەپەكە مە و لەسەر گىشت ئەۋ

دەستەۋاژانە بەلى و رەزامەندى پىشان نەداۋە كە و كەوتۈنەتە سەرۋەپە

دەستەۋاژەكەپە يەكەم جارەۋە.

جا نمرەپە كەسەكەپش ئەۋ خالەپە كە دەستەۋاژەكانى سەرۋە لە دەستەۋاژەكانى

خوارەۋە جىا دەكاتەۋە، بىگومان رەزامەندى لەسەر دەستەۋاژەكانى سەرۋە داۋە و

نەخىر و نارەزايى لەھەمبەر دەستەۋاژەكانى سەرۋە نەداۋە.

ئەمەپە خوارەۋە نمونەپە پىۋەرىكى جتمانە بۆ پىۋانى ئاراستەپە تاكەكان

لەھەمبەر ئەۋ پشك و بەشەپە كە دەپى تاك لە رۆشنىبىرىدا ۋە دەستى بەپىنى:

۱. كۆتايى ئاستى زانكۆيى بۇ رۆشنىبىركردنى تاك بەس نىيە

بەلى: : : : نەخىر

۲. كۆتايى خويىندى ئامادەيى بۇ رۆشنىبىركردنى تاك بەس نىيە.

بەلى: : : : نەخىر

۳. كۆتايى خويىندى ناوەندى بۇ رۆشنىبىركردنى تاك بەس نىيە

بەلى: : : : نەخىر

۴. كۆتايى خويىندى سەرەتايى بۇ رۆشنىبىركردنى تاك بەس نىيە.

بەلى: : : : نەخىر

۵. دەبى رۆشنىبىرى تاك لە خويىندەنەو و نووسىن پتر بىت.

بەلى: : : : نەخىر

ئەم پىوەرە تەنھا بۇ پىوانى ئەو ئاراستانە دەست دەدات كە دەتواندىرى

دەستەواژەي پلەبەپلەي تىادا دابندىت.

تاقىكردنەوەكانى دانەپال (الاسقاطية)

تاقىكردنەوەكانى دانەپال بە رىگەيەكى پىوانى ئاراستەكان دادەنرىت و

ئاراستەكانى تاك لەھەمبەر بابەتىكى دىارىكراو دەپىوت بەبى ئەوئى بزانى ئامانجى

پىوانەكە چىيە، چوونكە ئەو ئاراستە دەروونىانەي بە شىئوئەيەكى خۇكارانە لە

وئەلامەكانى تاكدا بەدىاردەكەون لەھەمبەر ئەو وروژىنەرانەي تاك دەكەوتتە بەر

كارىگەريانەو، بە شىئوئەيەك لە شىئوئەكان دۇخى ئەقلىي تاك پىشان دەدەن، بەم

رىگەيە رىگە بە پىشكىندراو دەدرىت خۇي وئەلامەكان بداتەو دواتر نمرە بۇ ئەم

وئەلامانەي دادەندىت و لەلايەن شارەزايانى ئەم تاقىكردنەوانە دىارى دەكرىن.

تاقیکردنه‌وه‌کانی دانه‌پال دابه‌ش ده‌کرینه‌ سه‌ر دوو به‌ش، ئه‌وانیش:
 وروژینه‌ره‌کانی دانه‌پال و ره‌فتاری گوزارشتیه.

(ا) وروژینه‌ره‌کانی دانه‌پال:

ئه‌م ریڤه‌یه‌ دوو شیواز له‌خۆیده‌گریت ئه‌وانیش تاقیکردنه‌وه‌کانی وینه‌ لیله‌کان و
 گه‌راندنه‌وه‌ و گه‌رانه‌وه‌ی سه‌ربه‌ستانه‌یه.

۱. تاقیکردنه‌وه‌کانی وینه‌ لیله‌کان.

لیره‌دا هه‌ندی وینه‌ی لیله‌ و نارۆشن ده‌خرینه‌ به‌رچاوی پشکیندراو، بۆنموونه
 کۆمه‌له‌یه‌کی کرێکاران و سه‌رۆکه‌که‌یان، یان کۆمه‌له‌ی سه‌ریاز و جووتیاران و زنجی و
 ئافره‌تان و هتد تیادایه‌، داوا له‌ پشکیندراو ده‌کریت باسی ئه‌و شتانه‌ بکات که وینه‌که
 گوزارشتیان لیده‌کات، یانیش داوای لیده‌کریت گوزارشتی وینه‌کان بنوسیت.

۲. ریڤه‌ی گه‌راندنه‌وه‌ و گه‌رانه‌وه‌ی سه‌ربه‌ستانه‌ (التداعی الحر): له‌م ریڤه‌یه‌دا

که‌سه‌که‌ هه‌ندی له‌نیۆ کۆمه‌له‌یه‌کی دیکه‌ی وشه‌کاندا له‌و وشانه‌ پیشکه‌ش ده‌کات که
 په‌یوه‌ندیان به‌ بابه‌تی ئه‌و ئاراسته‌یه‌وه‌ هه‌یه‌ که مه‌به‌ست شروقه‌کردنیه‌تی و داوای
 لیده‌کریت یه‌که‌مین وشه‌ و بیروکه‌ باس بکات که له‌کاتی بیستنی‌دا به‌رگویی ده‌که‌ویت.
 هه‌روه‌ها شیوازی ته‌واوکردنی رسته‌ش هه‌یه‌ که تیایدا هه‌ندی رسته‌ی ناته‌واو پیشکه‌ش
 به‌ پشکیندراو ده‌کریت و داوای لیده‌کریت به‌ یه‌که‌مین ئه‌و وشانه‌ی به‌ زه‌ینیدا دیت
 ته‌واوی بکات، ره‌نگه‌ رسته‌که‌ش له‌باره‌ی پرس و گه‌ل و پیشه‌ و کۆمه‌له‌ و
 تاکه‌که‌سیک و هتد بیٔ.

ههروهها شیوازی تهواوکردنی رستهش ههیه و تیایدا له باره ی مهسه له یهکی کۆمه لایه تی دیاریکراودا چیرۆکیکی ناتهواو پیشککش به پشکیتندراو ده کریت و دواتر داوای لیده کریت تهواوی بکات.

دواتریش شیوازی پرسیا ری دانه پال ههیه، رهنکه توێژه ر چه ندان پرسیا ر له پشکیتنراو بکات وهك (ئهگه ر بوویته سه رکرده و ملیۆنیرێك چیده کهیت)، له کاتی شیکردنه وه ی وه لāmی پشکیتنراوان توێژه ر نه وه ی بۆ روونده بیته وه که گوزارشت له وه لāmدهانه وه نه ستیا نه ده کات که به بی مه به ست داویانه ته پال نه و با به تانه ی که توێژه ره که مه به ستی بووه ئاراسته که یان له هه مبه ریدا بزانیته.

ب- رهفتاری گوزارشتی:

بۆ شروۆه کردنی ئاراسته کانی مندالان له هه مبه ر با به ته کانی کۆمه لایه تی وهك ئاراسته یان له هه مبه ر دا ییابان و مامۆستایان و هاو پێیان و هتد گه مه و بووکۆله و که ره سه ته کانی دیکه ی گه مه کردن به کار ده هیندرین، مندالیش له کاتی گه مه کردن له هه مبه ر نه و که سی تیا نه دا له هه لویسته جۆراو جۆره کانی کۆمه لایه تیدا گوزارشت له ئاراسته ی خۆی ده کات.

ههروهها شیوازی گێرانی رۆلی کۆمه لایه تیش به کار ده هیندریت (سایکۆ دراما و سۆسیۆ دراما) ئه م شیوازه ش مۆرینۆ دا یناوه که تیایدا تاك به به شداریکردن له گه ل خه لکانی دیکه دا هه لویستیکی کۆمه لایه تی ده نوێنی.

به هاكان Values

پیشه کی

به هاكان به دیاریکه ریکی گرنکی رهفتاری کۆمه لایه تی داده ندرین و ده ره نجامی گرنکیدانه كان و چالاکیه كانی تاك و کۆمه له یه .

به هاكان له لایه ن زانایانی دەروونناسه وه گرنکیه کی زۆر گه وه یان پیدراوه و پیدانوايه په یوه ندیی پته وی به که سیتیه وه هیه، پیشیانوايه به زانیی به هاکانی که سیک ده تواندری ئاشنای که سیتیه که ی بین و بیناسین.

چه مکی به هاكان

* به هاكان بریتین له و پتوه ره ویزدانی و هزریانه ی که تاك باوه پی پتیا ن هیه، ههروه ها به هۆیه وه به قبولکردن و ره تکردنه وه مامه له له گه ل شته كاندا ده که ن.
* سمیس پتیاويه به ها به هه موو ئه و شتانه ده گوتریت که شایانی گرنکی پیدانی تاکن له هه مبه ره چا وکراوه مادی و مه عنه وی و کۆمه لایه تی و ئاکاری و ئاینی و ستاتیکیه کانه وه .

* لبیت وه ها پتیا سه ی به ها ده کات به وه ی که پتوه ریکی حوکمدانه و تاك و کۆمه له كان له نیوان کۆمه لیک جیگروه وه له وه لویستانه دا به کاریده هینن که پتویستیان به بریار و رهفتاریکی دیاریکراو هیه .

* به ها کۆمه لیک بنه ما و رتوره سمی پتوه ریی هیه و په یوه ندیی به ناوه رۆکه کان ی واقعیه وه هیه که تاك له میانی کارلیتکردنی له گه ل هه لویست و ئه زمونه

جؤراوجؤره کانه وه وهک مه رجیکی داده نی، نهو مه رجش داده نیت که له روی کومه لایه تیبه وه په سند بکریت.

* به هاکان نهو دؤخه ی پالنه رایه تین که نامازه به پیوره که سیبه کومه لایه تیبه کان دهکات، یان ناراسته گرتنیکی سه ره بستانه و هه لېژدردراوانه یه به ره و نه زموونیک و پابه ندبوونیک پته و نهو ره تکرده وه به ش له خؤده گریت که له سه ره تای کرداردا کاریگه ری له سیستمی هه لېژاردن دهکات.

* به هاکان بریتین له چند ریخراوه یه کی نالۆزی بنه ما و ره وته نه قلبه هه لچوونیه گشتیندراوه کانی هه مبه ر که س و شت و ماناکان، جا نه گه ر به باشتر دانانه که له خه ملاندنه جؤراجؤر و جیاوازانده راشکاوانه بیت یانیش شاره وه و ناوه خنی بیت. نه م به باشتر دانانه له نیوان په سند کردنه کانه وه دریز ده بیته وه و ده روات و ده وه ستیت و به ره تکرده وه ش کۆتایی دیت.

* به هاکان بریتین له کومه لیک نهو بنه ما و پیوره رانه ی که وا کومه لگه یه ک له ژیر تیشکی نهو نه زموونانه دایانده نیت که به سه ریدا که له که بوون و له نه نجامی کرده کانی بژاری کومه لایه تیدا پیکدیت و تاکه کانی کومه لگه بو ریخستنی په یوه ندیبه کانی نیوانیان له سه ری ریکه وتوون.

* به هاکان چند ویناندنیکی دینامیکی راشکاو و په نهانن که وا تاک و کومه له یه ک جیاده کاته وه و نه وه یش دیاری دهکات که چ شتیک له روی کومه لایه تیبه وه په سنده، هه روه ها کاریگه ری له هه لېژاردنی ریگه و شیواز و نامراز و نامانجه تایبه ته کانداه بیت و رووخسار و دیمه نه کانیشی له ناراسته ی تاکه کان و کومه له کانی

چه شنه کانی رهفتار و بیروباوه پ و پیوه ره کۆمه لایه تییه کانیاندا بهرجهسته ده بیته و پیوه ندیی له گه ل پیکهاته کانی بونیاده کهش ده کات.

* مهروه ها (بری) پیویایه که شتیکی باش یان خراپه .

* مهروه ها (بری) پیویایه که به ها گرنگیدانه، واتا گرنگیدان به هر شتیکی، نه گه ر

هر شتیکی گرنگیی پیبدریت، به های خوی وه ده سته هیئی.

* مهروه ها ثورندایک وه ها پیناسه ی به ها ده کات که چند به باشتر دانانیکن و خوی

له چیژ و نازاری مرؤفدا حه شار داوه .

* مهروه ها بارسۆنز وه ها پیناسه ی به ها ده کات که ره گه زیکی له پیکهتانی هر

یه که له سیستمی که سیتی و بونیادی کۆمه لایه تییدا هاوبه شه . له هه مان کاتدا پیویایه

به ها ره گه زیکه له سیستمی هیمایانه ی په سندکراوی کۆمه لگه و ئه رکی خۆیشی وه ک

پیوه ر و بنکه ی هه لبژاردنی نیوان شته دژه کان و ئاراسته کردنی ریکخراو و فه راهه م

بووی تاک له هه لویتدا نه نجام ده دات.

لیكدانهوی بهاكان

یهگەم: لیكدانهوی خودیی بۆ بهاكان:

بهناوبانگترینی ئەو زانایانەى كه له لیكدانهوی بهاكاندا لایەنگرى ئاراستەى

خودین:

ئەمیل دۆركھایم

ناوبراو به تیپوانینیکی خودیانه دەپوانیتە بهاكان كه راوبۆچوون رەتدەكاتەو و پێیوایه كه بهاكان حوكمیكى دابراون لەوكەسەى كه پەيوەندیى به بابەتەكەو هەیه، واتا پەيوەندیى به تاییبەتمەندیى ئەو شتە هەیه كه پێى وەسفدەكریت، بەو مانایەى بهاكان لە ساتى حوكمداندا بە سیفەتیكى سەربەخۆ و دابراو لە چۆنیەتیى هەستپێكردنیدا وەسف دەكریت. دۆركھایم پاساوى بۆ ئەم رەتكردنەو هەیه بەو باوەرە هێناوەتەو كه پێیوایه هیچ پەيوەندییەك لەنیوان تاییبەتمەندیى بابەتیى شتەكان و بهاكاندا نییه، جەختیشى لەسەر ئەو كردووەتەو كه بهاكان خەملاندنێكن و بەندن بە شتەكانەو، كەواتە بەهەلەلای دۆركھایمدا لەو پەيوەندیەدا سەرھەلەدات كه شتەكان بە دیمەن و روخسارە جۆراوجۆرەكانى نمونە بالاكان گری دەدات و دیمەن و روخساریكى ئەم نمونەیهش ئاشكرا دەكات. لەلای دۆركھایم بەهای شتێك تەنها بەھۆى هەندى هزرى میسالى و نمونەى بالآ و ویتاندى بەكۆمەلى راستەقینە و پەسندەو هەلەسەنگیندری و بەو شتانە دەبەستریتەو كه خەلك دەتوانن دركى پێبەن و پەيوەندییەكى زۆر پتەویشى بە ژيانى كرداریى خەلكانەو هەیه و لە ژيان دابراو نییه، بەپرای دۆركھایم بەبى سەرھەلەدانى نمونە بالاكان كۆمەلگە ناتوانى پێكبیت و بەردەوام بیت. ھەرەھا بەھاكانیش جۆراوجۆر دەبن و دەگۆرین، چونكە لە

سروشتی خودی شتەکانی جیهانی دەرەکی سەرھەڵدەدات و بەشیۆه‌یه‌کی یەکسان و بەرجەستەش کاریگەریی لە کۆمەلگە ناکات.

دۆرکھایم حوکمی و بنەمایەکانی بەھای دابەش کردوووتە سەر دوو جۆر:

۱- بنەما و حوکمەکانی ھەلسەنگاندن (بابەتی) گوزارشت لە پەیوەندیی نێوان دوو لایەن دەکات و مانای ئەو شتانە یە کە تاک وەک بەھای شتەکان دەبیینێت.

ب- بنەما و حوکمە واقیعییەکان رافەئ شتەکان و بوونەوەرەکان دەکەن و گوزارشت لەو چۆنیەتیە دەکەن کە بەھۆیەو ھەندئ شت و بابەت دەبینن، بە مانایە ئیمە حەزمان لە ھەندئ شتە و رقمان لە ھەندئ شت دەبیتەو، ھەردوو جۆریشیان نمونەئ بالآ وەک پێوەرئکی حوکمدان بەکار دەھێنن، بۆ نمونە لە دۆخی یەکەمدا نمونەئ بالآ وەک ھیمای ئەو شتە بەکار دێت کە وادەکات ئەو شتە پرسێک بیت و ئەقل درکی پێبکات، بەلام دۆخی دووھم ئەو شتە دەبیتە ھیمای و سومبولی نمونەئ بالآ لەسەر ئەو شیۆه‌یەئ کە وادەکات وێناندنی ئەو شتە ببیتە شتێکی کردەئیی بۆ خەلک.

پوختەئ راوێچوونی دۆرکھایم لە ھەمبەر مانای بەھا بریتیە لەوئ کە : بەھای شتێک لە خودی ھەمان بابەتدا بەدیار ناکەوئ، بەلکو ئەو کاریگەری و شوێنەوارانەئ کە بەپێئ خەملاندنی خود لێئ ھەلدەھوئ. ئەمەئیش خودئکی تاکەکەسی نییە بەلکو خودئکی دەستەجەمعیە.

دووھم: لێکدانەوئ بابەتی بۆ بەھاگان:

ئەمەئیش پێیوایە کە بەھای شتەکان لەخودئ شتەکەدایە و گوزارشت لە سروشتەکەئ دەکات، بەمانایەکی دیکە ئەو کەسانە پێیانوایە بەھای شتەکان بابەتیەو

له خود و ههستوسۆزی مرۆفه کان دابراوه، ههروهه به شیوهیهکی دابراو له نه زموونی ژیانی واقعی دیاری ده کریت، له بهرتهوه به هاکان جیگیرن و ناگۆرین.

ئه فلاتون له لایه نگرانی بابه تیوونی به هاکانه، ههروهه باسی سی نمونهی بالای کردوه، راستی و خیر و جوانی، چونکه ئه مانه به پرای ناوبراو به زترین مانا و بالاترین به ها و شکومه ندرتین پیگن و هیچ شتیکیش له مانه ده رناچیت. بۆیه ئه فلاتون ههق و راستی له لایه نی مه عریفه و زانست داناوه، خیریشی داوه ته پال تاکار و رهفتار، جوانیشی خستوه ته پال هونهر و گونجان و هارمۆنی. ئه فلاتون ئه م هزره به رزانه ده گه پینتیه وه جیهانیکی دیکه که ئه م جیهانه واقعییه نییه، جیهانیکه و فه نا نابیت و شته کانی نۆوی وه که ئه وهی پۆیسته کامل و ته واو عیارن، واتا جیهانی ئایدیایی یان جیهانی راستی و ههق و خیر و جوانییه.

سپیه م: لیکدانه وهی گشتیانه ی به هاکان:

بیردۆزی گشتی به هاکان (General Theory of Value)

خاوه نی ئه م بیردۆزه فه یله سووفی کومه لایه تی رالف بارتۆن پیرییه. ئه م بیردۆزه چه مکی (گرنگی پیدان) وه که ته وهر و پایه ی لیکدانه وهی به هاکان هه لده بژیریت، ناوه پۆکی ئه م بیردۆزه یه ئه وهیه که گرنگیدان به هه ر شتی که واده کات شته که به هادار بیت به پتی ئه م هاوکیشه یه ی خواره وه:

س به هادار- که واته گرنگیدانیک به س هه یه.

واتا به هاکان و نرخه کان له گرنگیدان و چه زوه هه لده قولین و گرنگیدان و چه زله

به هاوه هه لئا قولین.

	به باشتردانان	نه وهی باشه هه بیته	ریژگرتن له میوان
	میسالیانه	نه وه دیاری ده کات هیوا بۆ چی ده خوازی هه بیته	کارکردن بۆ دنیا وه نه وهی هه تاهه تایه تیایدا بژیته.
گشتیانه	گشتی	بلاوبونه وه و باوه به ته که ی له گشت کومه لکه دا هه به .	گرنگی ئاین، هاوسه رگری
روونی	تایبته	به یوه ندی به چه ند هه لویستیکی دیاریکراوی تایبته یان کومه له به کی تایبته وه هه به	جه ژنه کان
	دیار	نه وهی راده که به ندری به قسه گوزارشتی لیده کریت	راژهی کومه لایه تی
	نادیار	له تبیینکردنی چه ز و ئاراسته کان بوونه که ی هه سته پیده کریت	رهفتاری سیکسی
دهوام	به رده وام	ماوه به کی زۆر ده مینیتته وه و له نه وه به که وه بۆ نه وه به کی دیکه ده گوازیته وه	دابونه ریته کان
	تیژ تیپه پ	کاتی و تیژ تیپه پ و کورته و زوو نامینیت	مۆده

پۆلینکردنی بەهاکان

گرنگیی بەهاکان

بەهاکان رۆلێکی گرنگیان لە ئاراستەکردنی رهفتاری تاکه کهس و کۆمه له کائدا ههیه، چونکه له هه مبه ر ئه و موماره سه کرداریانه ی که ئه نجامی ده دات به ره و ده رکردنی حوکم و بریاردانیان ده بات، هه روه ها بنه مای ساغ و دروستی بونیادی تایبه ته ندانه ی په روه رده بیه و به شداری له پیکه یتانی قه واره و بوونی ده روونی تاکدا ده کات چونکه:

۱. ههستی مه به ستداری به تاک ده به خشیته له هه مبه ر گشت ئه و شتانه ی ئه نجامی ده دات و له گه یشتن به و مه به سه یارمه تیده ری ئاراسته کردنی ده بیته.
۲. هه روه ها زه مینه و بناغه ی یه کگرتوویی کاری تاکه کهسی و به کۆمه له فه راهه م ده کات.
۳. وه ک بنه مایه ک بۆ حوکمدان له سه ر رهفتاری خه لکانی دیکه وه رده گیریت.
۴. توانای ئه وه به تاک ده به خشیته که بزانی چاوه پوانیی چی له خه لکانی دیکه هه یه و کاردانه وه کانیان چیه.
۵. توانای هه ستردن به هه له و راستی به تاک ده به خشیته.
۶. یارمه تیده ری تاک ده بیته بۆ به رگه گرتنی به رپر سیاریه تی له هه مبه ر ژبانی خۆی بۆ ئه وه ی بتوانی له بوونی که سیانه ی خۆی تیبگات و له و پرسانه ی ژبان ورد بیته وه که به لایه وه گرنگه و ده بیته هۆی هه ستردن به ره زامه ندی.

تايپە تەندىيەكانى چەمكى بەھا

۱. بە مۆركىكى كۆمەلەيەتى مۆر دەكرىت: لە چوارچىۋەيەكى دىيارىكراۋى كۆمەلەيەتى سەرگەي خۆي ۋەردەگرىت.
۲. بە خۇدبىوون دەناسرىتەۋە: گىشت كەسىك لە ئىمە بەشۆەي تايپەتى خۆي مەست بە بەھاكان دەكات.
۳. بە رىژەبىيۋون دەناسرىتەۋە: لەروۋى كات ۋ شۆيئەۋە بە رىژەبىيۋون دەناسرىتەۋە، چۈنكە ئەۋەي لەم شۆيئەدا گونجاۋە رەنگە بۆ شۆيئىكى دىكە نەگونجاۋ بىت.
۴. ھەروەھا بە ھوۋچەكى دەناسرىتەۋە: لەلای گىشت كەسىك رىزىبەندىيەكى پلەبەپلە مەيە لە گرنكىداند.
۵. بەۋە دەناسرىتەۋە كە تواناي گۆرانی ھەيە: تواناي گۆرانی مەيە بە گۆرانی مەلومەرجەكانى كۆمەلەيەتى.
۶. بە بەگىتىبۋون دەناسرىتەۋە: مۆركىكى گىشتى نەتەۋەيى ۋ ھاۋبەش لەنىۋان گىشت چىنەكاندا پىكىرىت.
۷. بەھاكان جۆرىك راۋبۇچوون ۋ ھوكمدان لەسەر كەس ۋ شت ۋ مانا دىيارىكراۋەكان دەردەكات.
۸. مىسالىانەيە.
۹. بەھاكان ئەزموون، چۈنكە بوونيان تەنھا بە كەسەكە بەندە ۋ بۆ كەسەكە دەبىت.
۱۰. بەھاكان دوو جەمسەرن: چۈنكە يان ئەم بوونەن يانىش ئەۋ بوونە، ھەق يان نامەقن، باشن يان خراپن.

ئاراسته و به هاگان و په یوه ندیی نیوانیان

ئاراسته و به هاگان دۆخی وه رگیرون (پالنه ری وه رگیرون)، هر چه نده ده تواندری وده ها له ئاراسته و به هاگان پرواندری که دۆخیکن له دۆخه کانی پالنه ری و تاییه تمه ندیی دیاریکردنی پئیشبینیکراو و په سندرکراوه کانتن، به لام وه ک باوه توژیینه وه بۆ هه رییه کیکیان وه ها نه نجام ده دریت که هه ردوکیان جیاوازین، رهنگه گرنگترین جیاوازییه کانی نیوانیشیان نه مانه ی خواره وه بیته:

۱. تاکه گان هینده یان ئاراسته هه یه که زۆر له به هاگانیان زۆرتره.

۲. به هاگان له رووی په یوه ندییان به روشنبیرییه وه له ئاراسته گان جیاوازین، چونکه روشنبیری به زۆری به های دیاریکراوی هه یه و ناگوتری ئاراسته ی دهروونی هه یه.

۳. له به ره وه ی ئاراسته گان له سه ر شیوه ی یه که و به شی پارچه پارچه کۆده بنه وه، نه وا به هاگان نه و ناوکه ن که ئاراسته گان بۆ ئاراسته کردنی رهفتار بۆ ماوه یه کی دووردریژ به ده وریدا کۆده بنه وه، نه مه یش بۆ گه یشتنه به و نامانجه ی که هیزی کیشکردنی هه یه.

۴. ئاراسته گان پتر ده که ونه به ر نه گه ری گۆرانه وه، به لام به ها سه ره کییه گان پتر پایه دارتر و سه قامگیرتر و به رده وامترن.

۵. هر چه نده ره گه زی هاویه ش له نیوان ئاراسته گان و به هاگاندا هه یه، به لام پیویست نییه گونجانیان له نیواندا هه بیته، بۆنمونه نه و ئاراسته یه ی که تاک پیی وابه سته و پابه ند ده بیته رهنگه چه ند به هایه کی له لا دروست بکات ته واو له و به هایه جیاوازی بیته که له که سیکی دیکه دا دروستیده کات، چونکه رهنگه که سیکی وه ک پابه ندبوونیکی کۆمه لایه تیانه باوه پی به زه روهرتی یارمه تیدانی هه ژاران هه بیته، به لام رهنگه که سیکی دیکه له پیتناو نه وه ی هه ست به به رزی و سه رکرده یی بکات باوه پی به زه روهرتی یارمه تیدانیان هه بیته.

۷. ئەگەر هەر کۆمه له ئاراسته یهك له هه مبه ر به ها یان چه ند به هایه ك كۆبوونه وه كه به ناوك دابنرێن و بچه نه و دۆخه ی كه پێی ده گوتریت گونجان و وێكچوونی به هاكان، نه وا تاك چه ند به هایه کی هه یه كه به گونجاوترین و وێكچووترین به ها داده ندرین و رهنگه له گه له یه كتریشدا دژین، بۆ نمونه: نه و دۆخه ی رێككه وتوه كان و خوینده وارانێ و لاتانی تازه پێگه یشتوو پێیدا گوزهر ده كه ن وه ك بیروباوه رپێکی سیاسی بانگه شه ی دیموكراسی و یه كسانی ده كه ن و له رێگه ی هه لبژاردنه كانه وه داوای نوینه رایه تی سیاسی ده كه ن و ده چنه نیو هه لبژاردنه كان و سه ركه وتن وه ده سته ده یین له رێگه ی ده ستوور و یاساكانه وه پابه ندی كاری سیاسی ده بن، به لام به شیوه یه ك ره فتار له گه له ژن و كچه كانیاندا ده كه ن كه هیه جیاوازییه کی له گه له ره فتاری باوك و باپیرانیاندا نییه .

چه ندان نمونه هه ن ئاماژه به و نمونه نه ده كه ن و گوزارشتیکی روون له سه ر هه بوونی دژایه تی و فریسی (نفاق) ی تاكه كه س له نیوان نه و شتانه ی كه وه ك ئاراسته یه ك گوزارشتیان لیده كات و ره فتاره كانی له هه لۆیسته كردارییه كان و جیاوازیی ئاراسته كانی له هه لۆیستێك بۆ هه لۆیستێکی دیکه دا.

۸. پێوانی به هاكان به زۆری له سه ر ژماره یه کی دیاریكراوی نه و به هایانه دا بونیاد ده ندرین كه رهنگه وه ك ناوكێك بن و ئاراسته جۆراوجۆره كان له ده وریدا بخولینه وه، نه م به هایانه ش نه مانه ن:

* به های تیوری: خاوه نه كه ی به لایه وه گرنگه به هۆی نه زموون و ره خنه گرتن و نه قله وه به دوا ی راستیدا بگه رپیت، نه مانه ییش به زۆری بیرمهند و فه یله سووفه كانن.

* به های ئابوووری (كرداری): گرنگیدانه كه به رژه وه ندخوازانه یه (به ره م، بازاردۆزی، به كاربردن) نه مانه پیاوانی كار ده گریته وه.

* به هاكانی ستاتیکی: تیایدا گرنگی به شیوه و گونجان و هارمۆنیا ده دریت، نه مه ییش هونه رمه نده كان ده گریته وه.

★ به هاگانی سیاسی: (دهسه لات): گرنگی به کاری سیاسی و چاره سه رکردنی گرفته کانی جه ماوه ر ده دات. ئەمه پیاوانی سیاسی ده گریته وه.

★ به هاگانی ئاینی: گرنگیدانه که ی له سه ر زانینی ره چه له ک و ئەسل و فەسل و چاره نووسی مرؤفدا چرپوو هته وه و باوه پری وایه هیزیک هیه و کۆنترۆلی جیهانی کردوو ه. ههروه ها پابه ندبوونه به رپوره سمه کانی ئاینی (پیاوانی ئاینی).

وه رگرتن و وه ده سه تهینانی ئاراسته و به هاگان

ئاراسته و به هاگان به م ریگه یانه ی خواره وه وه ده سه تنده هیندرین و وه رده گیرین:

- به که وتنه به ر بابه تی ئاراسته که.

- به کارلیککردن له گه ل ئەو که سانه ی پابه ندی ئاراسته که ن.

- یان به هۆی بوونی ئاماده یی پته و و قوول له که سییتی تاکدا، ئەمه ییش به هۆی

ئەو به هایانه وه ده بیته که له ریگه ی پهروه رده کردنی خانه واده ییه وه وه ده سه تهاتوو ه.

بۆ روونکردنه وه ی چۆنیه تی وه رگرتن و وه ده سه تهینانی ئاراسته و به هاگان (له و کاته ی تاک ده که ویته به ر بابه تی ئاراسته که)، ده توانین هه ندی ئاراسته ی نه ریی خۆمان له هه مبه ر هه ندی که س و بابه ت وه ها لیکبه ینه وه به وه ی که به ئەزموونی ناخۆش و خراپه وه به ئیمه وه وابه سته ن و له م سۆنگه یه وه په یوه ندییان له که لماندا کردوو ه، چوونکه ره نگه به پیتی ئەزموونی کرداریمان له گه ل که سه کانه وه هه ندی که سمان خۆشبویت و رقمان له هه ندی که سیش بیته وه. ههروه ها وه رگرتن و وه ده سه تهینانی ئاراسته و به هاگان له کاتی کارلیککردن له گه ل ئەو خه لکانه دا به دیارده که ویت که پابه ندی ئاراسته که ن، ئەمه ییش هۆیه که ی ده که رپته وه بۆ زۆریه ی ئەو ئاراسته و به هایانه ی که له ئەنجامی کرده ی شیانندی کۆمه لایه تیدا وه رمانگرتوون،

چۈنكى خانەوادە بەرپىسى نامادە كىردى مىندالە بۇ ژيان لەگەل ئەو كۆمەلگەيەي تىايدا دەژىتە و وئىنەيەكى بىچووكىراوہى كۆمەلگەيەكى گەورەترە. ھەرۈھە بۆماوہىش رۇئىكى لە ۋەرگرتن و ۋەدەستەيتانى ئاراستە و بەھاكاندا ھەيە، چۈنكى نۆربەي جار ۋەھا روودەدات كە تىكراي چالاكى مىندالەك بەھۇي چالاكى رۇئىنەكانىوہ نۆر بەرز بىت، بۆيە ئەو مىندالە چالاكە بەپىي چالاكىيەكەي خۇي ناچار دەبىت رووبەرووي ئەو تەگەرانە بىتتەوہ كە ژىنگەكەي بەسەرىدا سەپاندوۋە، ئەمەيش پىچەوانەي ئەو مىندالەيە كە مۇركى خاوي و چەچەبفەي بە بەسەرىدا زالە، ئەمەيش كارىگەرىي لە پىكھاتنى كەسىتتى ھەردووكياندا دەكات.

ھەرۈھە مىندالە ھەيە پىكھاتە جەستەيەكەي باشە و ھەندىكى دىكەشيان لاوازن، لە بەرئەوہ پىكھاتەي جەستەيە ھەريەكىيان كارىگەرىي لە جۇرى ئەو كارلىكە دەكات كە لەنىۋان خۇي و دەرووبەرەكەيدا دىتەدى. ھەر ئەو ۋەندەش بەس نىيە كە تاك بگەوئتە بەر ئاراستە و بەھاكانەوہ بۆئەوہى ۋەرىانبگرىت و ۋەدەستيان بەئىت، چۈنكى ھەردەبى پالئەرىك ھەبىت و كىردەي ۋەرگرتنەكە ئاسانبات، لە ۋەھۇكارە رىخۇشكەرانەش چۈنە نىۋ دەورى كەسىتتى باوكە بەھۇي كارلىكەوہ، ھەرۈھە ھۇكارىكى دىكەش ھەيە كەوا كارىگەرىي لەسەر ئەم مەسەلەيەدا ھەيە ئەمەيش پىكھاتەي خانەوادەيە، چۈنكى مىندالەيەكەي خانەوادە كەسىتتىيەكى ھەيە كە لە كەسىتتى مىندالەي ناوہنجى و پاشەبەرەدا جىاوازە، گىرنگىرەن ھۇكارىش دەسەلاتى باوكان و پىكھاتە و بونىادى خانەوادە و چۆنىتتى پىرەوكىردى ئەو دەسەلاتەيە لەلەين دايابەوہ. جا ئەگەر داياباب لە دەسەلاتەكەياندا داپلۇسىنەر و ستەمكار بوون، ئەوا دەبىتە ھۇي پىكھاتنى ئاراستەيەك لە ھەمبەر جىھاننىكدا كە تەوەرەكەي رىقوكىنەو داپلۇسىن و دىكتاتورىيەتە.

بنه‌ماکانی فیژیوون و وەرگرتنی به‌ها و ئاراسته‌کان.

۱. مادام ئاراسته و به‌هاکان فیژی تاک ده‌کرین و وه‌ده‌ستدین، ئەوا چه‌ندان بنه‌مای فیژیوون له وه‌رگرتن و فیژیوونیدا پیاده ده‌بیت، له جۆره‌کانی فیژیوون و زانیاریشدا فیژیوونی کلاسیکیانه‌ی مەرگی و فیژیوونی مەرگیی نامرازیه به گشت شته‌کانی وه‌ک به‌یه‌کتره‌ستنه‌وه و وروژینه‌ره‌کان و کاردانه‌وه و پته‌وکردن (سزا و پاداشت) و پالپشتیکردن و گشتاندنی وروژینه‌ره‌کانی ویکچوو، به‌م شیوه‌یه دایک پێداووستیه‌کانی مندال وه‌دیده‌هینیت و ره‌مه‌که‌کانی تێرده‌کات و ئەگەر برسێبوو خۆراکی پێده‌دات. بۆیه دایک له‌لای مندال به‌کرده‌کانی تێرکردن ده‌به‌ستریته‌وه، له‌وکاته‌ش که منداله‌که برسی نییه دایک ده‌بیته وروژینه‌ریک و هه‌سانه‌وه و دانیایی پێده‌به‌خشیت، بۆیه پالنه‌ریک له ده‌روونی منداله‌که له‌هه‌مبهر دایکی پێکدیت، ئەم‌یش ئەو ناوکه‌یه که پێوستیی بۆ خۆشه‌ویستی و په‌سندبوونی کۆمه‌لایه‌تی لێ سه‌وز ده‌بیت و دواتریش ده‌بیته هۆی وه‌رگرتن و وه‌ده‌سته‌پێتانی ئاراسته و به‌هاکان. مندال بۆ رازیکردنی دایکی ریگه‌ی فیژیوون و پاکوخاوینی ده‌گریته‌به‌ر، بۆیه کاتی ده‌چیته نیو کۆمه‌لگه‌وه، خانه‌واده چه‌ندان تۆوی به‌ها و ئاراسته‌ی له ده‌روونی مندالدا چاندوه، ئەم کرده‌یه‌ش جگه له‌وه‌ی کرده‌ی فیژیوونه کرده‌ی ئالۆیترکردنی کۆمه‌لایه‌تیشه، چونکه دایابان وه‌ک مندالان دانوستانیان ده‌بیت واتا وه‌رده‌گرن و ده‌به‌خشن و هه‌ر یه‌کیکیشیان (له ریگه‌ی پاداشته‌وه) ره‌فتاری ئەوی دیکه پته‌و ده‌کات.

۲. مندال له ریگه‌ی لاساییکردنه‌وه‌وه فیژی ئاراسته و به‌هاکان ده‌بیت، فیژیوونه‌که‌ش به‌بێ بوونی پاداشت و پالپشتیکردنی ره‌فتاریی به‌شیوه‌یه‌کی زه‌ق و به‌بێ مه‌به‌ستی فیژیوون دیته‌دی، چونکه زۆریه‌ی جار ده‌بینین مندالانمان زۆریه‌ی ئەو

رهفتار و قسانه له ئیمه فیریبوون که هیوامان دهخواست لیمان فیرنه بوویان، به لام به بی مه به ست و ویستی ئیمه و به بی ناگایی خویانه وه فیریبوون، ههروه ها مندالان له هاوړپتیانی فیرگه دا به ریگه یه کی سه ریپی فیری واژه و رهفتار ده بن.

۳. ههروه ها له و هۆکارانه ی له گه ل نه بوونی کرده ی پاداشنکردنیشدا ده بنه هوی وه ده سته پتیان و وه رگرتنی نه و به ها و ناراستانه ی که لاسایی کردنه وه ی پی لیکده درپته وه، چوونه نیو رۆلی که سیتییه کی نمونه یی و وه رگرتنی پیوه ره کومه لایه تیه کانیته ی، به م هویوه ده زانی چ شتی هه له یه و چ شتی کیش راسته، ههروه ها هر له م پیودانگه شه وه ویزدان پیکدیت، چوونکه په یوه ندییه سوزیه کان به و که سه ی مندال ده چپته نیو ده وریه وه له گرنگرتن نه و هۆکارانه یه که فیریوونی به هاکانی ناکاری سه رچاوه ی لیوه ده گرن. نه وه ی زۆریه ی زانایانی ده روونیش له سه ری کۆکن نه وه یه که ره هه نده کانی کرده ی چوونه نیو ده ور به شیوه یه که مندال ریچکه ی نه و نمونه یه ده گرتنه به ر که چووته نیو رۆله که ی و لاسایی گشت رهفتار و پالنه ر و ناراسته و بیرۆکه کانی ده کاته وه.

جیاکردنه وه ی نیوان به ها و ناراسته کان

دهتوانین ده ستنیسانی سروشتی تیکچرژانی نیوان به ها و ناراسته کان به م

خالانه ی خواره وه دیاریی بکه ین:

- هه ردووکیان ناراسته کاری رهفتارن.

- هه ردووکیان چه مکی وه رگیراون.

- ده کری هه ردووکیان هه موار بکرین و بپیورین.

- هه ردووکیان له سی ره هه ندی مه عریفی و ویزدانی و رهفتاری پیکدیتن.

- هەردووکیان لە پیکهینانی بیروباوەرەکاندا بەشداریان.
- بەلام جیاوازییەکانی نیوانیان ئەمانەن:
- بەها لە ئاراستە بەردەوامتر و پایەدارتر و جیگیرترە.
- بەها بە بناغەی ئاراستە دادەندریت.
- بەها لە ئاراستە زۆر داخراوترە.
- بەها لە ئاراستەکان پتر رەفتار ئاراستە دەکات.
- زۆری جار بەهاکان مۆرکیکی کۆمەلایەتیان هەیە ئەم مۆرکەشیان لە ئاراستە زۆرترە.

رۆڵەکانی کۆمەلایەتی

کۆمەلگە سیستمیکی ئاویتەیه و لە کۆمەلێک یاسا و سیستم پێکھاتوو، یەك سیستمیش لە کۆمەلێک رەگەز (کەسەکان) پێکھاتوو و پەيوەندییەکی کۆمەلایەتی دیاریکراو بەیەکیان دەبەستێتەو، بەو کارلێکە کۆمەلایەتیانەش کاریگەر دەبێت کە لە ھەلۆیستە جۆراوجۆرەکانی کۆمەلایەتیدا لەنیوانیاندا بەرپۆە دەچیت و لەنیوەندی کۆمەلایەتیدا کۆی رەفتارەکانی تاک و دەوەرەکە یان کۆمەلێک لەو دەورانە ی پێکدەھێنیت کە لە خەلکانی دیکە جیا دەکاتەو.

چەمکی رۆل

* سینفۆرد و ھا پیناسە ی رۆل دەکات بەوہی کە ویناندنی رەفتارە و پەيوەندی بە کەسێکی دیاریکراو و سیفەتە کەسییەکانییەو ھەبە، چونکە گوزارشتیکە لە پێداویستیەکانی کەسێک.

* رۆل دەرەنجامی ھەلومەرجی دەروونی و کۆمەلایەتی، واتا بە رەچاوەکردنەکی ئامازە بەو کردارە دەکات کە تاکەکان بەشیوەیەک ئەنجامی دەدەن لەگەڵ بونیادی کۆمەلایەتیدا بگونجیت.

* رۆل رەفتاری تاکە لە ھەلۆیستیکی دیاریکراو کە پەيوەندییە دیاریکراوەکانی کۆمەلایەتی دیارییان دەکەن.

* رۆل شیواز و کۆمەلێک ستایلە کە بەھۆیەو تاک لە ھەلۆیستیکی دیاریکراودا بەپێی پێوەرە دانراوەکان رەفتاریکی پێویست و چاوەروانیییکراو ئەنجام دەدات.

* لیمان وەها پیناسەى رۆلّ دەکات بەوەى که ریکخستنى ئاراستەکان و ئەو تاکانەىە که لە سیستمى پەيوەندییەکانى کۆمەلایەتیدا سەر بە دۆخیکى دیاریکراون.

* کۆتریل وەها پیناسەى رۆلّ دەکات: کۆمەلێک کاردانەوہى مەرجییە که لە ھەلۆیستیکى کۆمەلایەتیدا بەشیۆوہیەکی ناوہکی لەلای کەسەکەدا بەیەکترى وابەستەن و گوزارشت لە شیۆازیکى وروژینەر دەکات بۆ وروژاندنى کۆمەلەىەکی یەکسانى کاردانەوہ مەرجییە پتەو و یەکگرتووہکانى نیۆ ھەمان ھەلۆیست.

چەمکى لینتۆن بۆ رۆلّ: کۆمەلێک لەو کردارانەىە کەوا کەسێک ئەنجامى دەدات و جەخت لەسەر داگیرکردنى شوین و پێگەىەک دەکاتەوہ. لینتۆن رۆلّى بە پێگە و پێگەشى بە کەسەکان بەستاوہتەوہ.

بەلام سەبارەت بە چەمکى میرتۆن لەھەمبەر رۆلّدا، پێیوایە کە گشت پێگە و مەلەبەندیکی کۆمەلایەتى چەندان رۆلّ دەکاتە پێیوستى ئەک تەنھا رۆلّێک.

ناوېراو دەستەىەک شیۆازى کۆمەلایەتى دیارییکردووہ کە کۆمەلێک رۆلّ بەشیۆوہیەکی یەکسان بەیەکەوہ دەبەستیتەوہ و بۆ سووککردنەوہى گرزى و کێشمەکێشى نێوان رۆلّەکان لە کاتى کارکرد و پیاوہکاریدا زۆرتىرین رێژەى سیستم دیارىی دەکات.

۱. گرنگیدانى پتر بە رۆلّەکان ئەک شتەکانى دیکە.

۲. دابەشکردنى رۆلّەکان لەنێوان ئەو کەسانەى کۆمەلێک رۆلّیان ھەىە.

۳. رەچاوکردنى کۆمەلێک رۆلّ لەھەمبەر داواکارى و پێداویستییە دژبەىەکەکان.

۴. ھاوکارىی ئالۆیترکراو لەنێوان ئەو کەسانەى یەک پێگە و پۆستیان ھەىە.

۵. کەمکردنەوہى ئەو رۆلّانەى کە پێگەکە دەیسەپێنى.

۶. ديارىكرىنى ئەو چالاككىيەي پەيوەندىي بە رۆلەكەوۋە ھەيە بۆ ئەوۋەي
لەكئىشمەكئىش خۇ ببوئىرن.

بەلام پىئاسەكەي پارسۇنۇز پىئوۋايە رۆل: (رەگەزىكى ھاۋبەشى نىۋان بونىادى
كۆمەلەيتى و كەسىيە).

سىستىمى رۆلەكان ئەلەي پارسۇنۇز:

پارسۇنۇز باۋەپى وەھايە دابەشكرىنى كار لە سىستىمى كۆمەلەيتىدا بوۋەتە ھۆي
فرەبوون و جىاۋازىي رۆلەكان، ھەر كۆمەلەيەك لەو رۆلە تايبەتمەندە بەيەكتر
بەستراۋانەش سىستىمىكى دىيارىكرۋى بونىادى كۆمەلەيتى پىكدەھىنن، بۆنمۈنە
سىستىمى خانەۋادە بە كۆمەلەيەك رۆلى جىاجىا دەناسرئتەۋە: باوك كۆمەلەيەك رۆل
ئەنجام دەدات و دايك و كورپىش كۆمەلەيەكى دىكەي رۆلەكان ئەنجام دەدەن، بەلام
لەگەلئىدا دەبنە تەۋاوكەر. سىستىمى پىشەيش كۆمەلەيەك رۆلى جىاۋاز دەگرئتە خۇ كە
لەنىۋان يەكترىدا بۆ ۋەدەپىئاننى مەبەست و ئامانجەكانى سىستىمى پىشە يەكتر تەۋاۋ
دەكەن (پىشەي فېربوون و بازرگانى و پارىزەرى)، سىستىمى پىشە جۆراۋجۆرەكانىش
بە گۆرانى پىداۋىستى و بەرپىرسىارىەتئىيەكانى پىشەكە دەگۆرئت.

ھەرچەندە تەمەنى كەسىتئىيەكەش زۆرترىيەت ژمارەي ئەو رۆلانە زىاد دەبن،
ھەرۋەھا پلەي گونجان لە جىبەجىكرىنى رۆلە جۆراۋجۆرەكان بە گەبىشتنى كەسىتى بە
قۇناغئىكى پىشكەۋتۋوانەي پىگەبىشتنى دەروونى و جىاكرىدەۋە و درىكرىد و يەكبوون
لەگەل كۆمەل و بەھا و پىۋەرەكانى باۋ دىتەدى. گشت تاكئەك لە تاكە كارلئەككەرەكان
لە سىستىمى كۆمەلەيتىدا كۆمەلەيەك رۆلى جىاۋازىان ھەيە، ھەر رۆلئىكىش رۆلئىكى دىكە

تەواو دەكات و كارىگەرىي لەگەلدا ئالۆيەر دەكات، بەلام ھەر ھەموويان وەك دەره نجامىكى بزافى ھاوبەش (ھاوکارانەى تەواوکار بۇ وەدەيەتتەنى ئامانجى ھاوبەشى كۆمەلەيەتى لەسەر رەوتى گونجانن).

رەفتار و ناوہ پۆكى رۆل لە كەسەك بۇ كەسەكى دىكە و لە سىستەمەك بۇ سىستەمەكى دىكە و لە رۆشنىبەريەك بۇ رۆشنىبەريەكى دىكە دەگۆرپەت، واتا لە كۆمەلگەيەك بۇ كۆمەلگەيەكى دىكە رۆشنىبەريەكە دەگۆرپەت، پەيوەندىي نىوان (سىستەم) و (رۆلەكانىش) ئەوہيە كە سىستەم كۆمەلەك رۆلە.

تايبەتمەندى و شەقلە جياكەر مەھكەنى رۆلەكان وەك سىستەم:

چەندان تايبەتمەندى و شەقلى جۆراوجۆر مەن گرنگترىنيان:

- جۆراوجۆرىي ئەو رۆلەنى كە سىستەم پەك دەھەينن.

- رۆلەكان جۆراوجۆر و جياوازن بەلام وابەستەى يەكتەين و يەكتەرى تەواو دەكەن.

- رۆلەكان لە سىستەمدا تايبەتمەند و پەسپۆرپانەن.

- گشت رۆلەك بەرەو وەدەيەتتەنى مەبەست و ئامانجى ديارىكراو ئاراستەى خۇيان

وہر دەگرن.

- رەفتار و ناوہ پۆكى رۆل لە كەسەك و كەسەكى دىكە و لە سىستەمەك بۇ

سىستەمەكى دىكە و لە رۆشنىبەريەك بۇ رۆشنىبەريەكى دىكە دەگۆرپەت.

سروشتی رۆلی کۆمەلایەتی:

رۆلی کۆمەلایەتی بەو دەناسرێتەوێه که سروشتیکی پیشببینیکارانەى ھەبە و رینگە خۆشەدەکات بۆئەوھى لە چوارچێۆھى رۆلەکانى کۆمەلایەتیدا پیشببینى جۆر و چەشنەکانى رەفتارى پیشببینیکراو بکریت، وەك نینگەرانیى کاتى یەكەم رووبەرووبوونەو، گزىی کاتى یەكەم دەستبەکاربوون لە کارێك و دوورکەوتنەو لە مەترسى و پێکەنین لەکاتى بیستنى نوکتە. ئەم تايبەتمەندییە گرنگترین سیفەتە پێویستەکانى ئاراستەکردنى رەفتارە، چونکە مرۆف پیشببینى رەفتارى پیشببینیکراو دەکات بۆ ئەوھى بە رەفتاریکی گونجاو رووبەرووی ببیتەو.

ھەرۆھا رۆل بەو دەناسرێتەوێه که سروشتیکی پێۆھریانە (ناچاریانە)ى ھەبە، ئەم تايبەتمەندیەش لەو پەيوەندییە کۆمەلایەتیانەدا بەدیاردەکەوئیت که پیشتر مرۆف تاقى کردووەتەو و پیشببینى جۆراوجۆرى لەبارەیانەو پێکھێناو و بوو تەشتیکی پێۆھرى، بۆیە دژبوون لەگەڵ ئەم پیشببینیانە دەبیتە ھۆى توورپەیی و قیزھاتنەو و ناپەزایى و سەرسوومان، بۆنمونە: نوکتەيەك دەلێم ..... پێدەکەنى، باس لە غەمەکانى خۆم دەکەم.... لەگەلمدا ھاوسۆز دەبیت، نھینییەکی لە لا باس دەکەم ..... دەپيارێزى، کچ گەمەى کچانە دەکات: وەك دوورین و کارى ناومال، کوپیش گەمەى کوپانە دەکات، ئەگەر مەسەلەکەیش بەم شیۆھى نەبوو، دەبیتە ھۆى سەرسوومان و نامۆبوون.

لێرەو دەبینین که رۆلی کۆمەلایەتی بەم شتانەى خوارەو وەسفدەکریت و

دەناسرێتەو:

– رۆلی کۆمەلایەتی ئاماژە بە پێگەى کۆمەلایەتی دەکات و پێۆھ پابەند دەبیت.

- سروشتی رۆل به جۆری رهفتاره پیشببینیکراوه که ده به ستریتته وه.

- رۆل سروشتی پیشببینیه کانی ههیه، دژیوون له گه ل ئه م پیشببینیا نه ش ده بیتته

هژی توورده بوون و قیزهاتنه وه و ناره زایی و سه رسوپمان.

ناوه پۆکی رۆل:

پارسۆنز پییوایه که رۆل به گۆرانی ئه و ناواخن و ناوه پۆکه ده گۆرپیت که په یوه نندی به هه لومه رچی بونیادی و کومه لایه تی و دهروونی و بۆماوه ییه وه هه یه، ههروه ها ناوه پۆکی رۆل به پنتی به یه که یشتنی نیوان کۆی ئه و هه لومه رجانه داده ندریت و ناوه پۆکی رۆله که ش به پیی گۆران و وه رچه رخانه کومه لایه تییه کانی نیو کومه لگه ده گۆرپیت و گۆرانی پیگه ی کومه لایه تیش به پیی جیاوازی ته مه ن و ره گه ز و پیگه ی کومه لایه تی ده گۆرپیت. ههروه ها ئه وه شی روونکردووه ته وه که رۆلی دایک (واتا ئه و ئه رک و کردانه ی که رۆل پیکده هیتن) به ژماره و ته مه نی مندالان ده گۆرپیت، کۆی ئه مانه ش کاریگه ری له چۆنیه تی ئه نجامدانی رۆل و ئه رکی دایکانه ده کات، ههروه ها ناوه پۆکی رۆلی پیشه یی به گۆرانی پیگه و شوینی تاک له سیستمی پیشه یی ده گۆرپیت، چوونکه پیکهاته کانی رۆلی پیشه یی له ترۆپکی په یژه ی پیشه ییدا جیاوازه له پیکهاته ی به که مین پلیکانه کانی ئه م په یژه یه.

که واته رۆل به گۆرانی ناوه پۆکه که ی ده گۆرپیت و ناوه پۆکیش به گۆرانی هه لومه رچی

ده وروبه ره وه ده گۆرپیت.

مه به ستیش له هه لومه رچی ده وروبه ر، ئه مانه ی خواره وه ن:

- گۆرانکاری و پیشکه وتنه کانی کومه لایه تی.

- پىنگە و شوپىنى كۆمەلایەتیانەى تاك له سیستمەكەدا.

- پىداووستىبە جۆراوجۆرەكانى تاك.

- تواناكانى تاك.

بەلام ناوەرۆك و رەگەزەكانى رۆل ئەمانەن:

۱- بەها و پىوەرە باوەكانى كۆمەلگە.

ب) ئەو پابەندبوونە ئاكارىیانەى كە داواكارىبەكانى رۆلەكان و رەفتارى پەيوەست بە ھەردووکیان دیارىی دەكات، ئەم پابەندبوونانەش لەچەند سەرچاوەیەكى جۆراوجۆرەو ھەلدەقولتین، لەوانە: ئەو ئایدۆلۆژیا باوانەى كە گوزارشت لە رۆشنبیریى كۆمەلگە و سروشتى پەيوەندیبە باوەكانى نێوان رەگەزەكانى كۆمەلگە دەكات لەنێو بونیادەكەدا و ھەرۆھا رەگەزەكانى بايۆلۆژىش.

بارسۆنز بەشیوہیەكى دىكە ئەو رەگەزانەى پۆلینكردنەوہ كە رۆل پىكدەھیتن، ئەوھىشى بەدیارخستووہ كە رۆلەكان لە چوار رەگەزى سەرەكى پىكدیت ئەوانیش:

ا) رەگەزەكانى ئەقلى (مەعرفى): گوزارشت لە پىوەرەكانى ئایدۆلۆژى دەكات و ئەقل بەسەر سۆزدا زالدەكات.

ب) رەگەزمەكانى وپژدانى (سۆزى) گوزارشت لە رەگەزەكانى دەروونى دەكات و ھاندەر و پالئەر بە مرقۇ دەبەخشیت.

ج) رەگەزمەكانى ئاكارى (ھەلسەنگاندن و راستكردنەوہ) تىبىنى پەيوەندیبەكان و ھاوسەنگى نێو سیستمى كۆمەلایەتى دەكەین.

گێرانی رۆل:

مه بهست له گێرانی رۆل: نه جامدانی رهفتار و نه و چالاکیه دیاریکراوه به که چاره روان ده کریت تاک له هه لۆیستیکدا نه جامی بدات.

(بۆرت) پێیوایه که کارکرد " اداء" کردارێکی ده روونی (که سییه) دواتریش به گێرانی توانا و تایبه ته ندیه که سییه کان له که سیکه وه بۆ که سیکه دیکه ده گێریت ، به لام (کۆیر و یوه) که ناراسته ی کۆمه لایه تی له لیکدانه وه ی کارکرد به کاردینن، پێیانوایه که گێرانی رۆل دیارده یه کی کۆمه لایه تییه و نه مه به پێگه ده به ستنه وه، چونکه گێرانی رۆل واتا رهفتاری کرداری تاک له هه مبه ر نه و پێگه و پۆسته ی هه یه تی.

هه روه ها بارسۆنز گێرانی رۆلی له چوارچێوه ی هه لۆیسته ی کۆمه لایه تیدا به دیارخستوه به وه ی که وه لامدانه وه و کاردانه وه یه بۆ پێشبینیه کانێ خه لکانی دیکه و وه دیه ینانی پێوه ره کانێ کۆمه لایه تی، به لام جیاوازی له کارکرد ده گه رێته وه بۆ جیاوازی له فێربووندا.

به م شیوه یه ده توانین بڵین که گێرانی رۆله کان ته نها داواکارییه بونیاده ییه کانێ کۆمه لایه تی حوکمی به سه ردا ناکات، به لکو به و سیفه ته ده روونیه که سییه نه کاریگر ده بیته که پال به تاکه وه ده نین رووبکه نه رۆلێک له رۆلی دیکه به باشتری دابنن. هه روه ها نه م سیفه ت و تایبه ته ندی و شه قله که سی و ده روونیا نه کار له چۆنیه تی کارکرده که ده که ن (جیاوازیه کانێ تاکه که سی).

جیاوازیی له کارکرد ته نانهت له جوارچیتوهی یهك رۆل یان رۆله ویکچووهدکان دیارده یه کی ناسایی و دروستی کومه لایه تییه .

* گێرانی رۆل به رای نهلبورت په یوه ندیی به که سه وه هیه له روی توانا و تایبه تمه ندییه که سییه کانی، به لام گێرانی رۆل به پای کوبر و یوه په یوه ندیی به پینگهی کومه لایه تی وه هیه . بارسۆز گێران و نهجامدانی رۆل به پیشبینی و چاوه پوانییهدکانی خه لکانی دیکه ده به ستیته وه .

* نهلبورت جیاوازیی خه لک بۆ گێرانی رۆل به توانای تاک و تایبه تمه ندییه که سییه کانیان ده به ستیته وه . به لام کوبر و یوه جیاوازیی خه لک له گێرانی رۆل به جیاوازیی پینگه ده به ستنه وه . به لام بارسۆز جیاوازییه که به جیاوازیی له فیزیووندا ده به ستیته وه .

گرنگیی گێرانی رۆله کان

- گێرانی رۆل به شیوه یه کی گونجاو که وره ترین کاریگه ری به سه ر به رده وامی وه زیفیانه ی سیستمی کومه لایه تیدا هیه .

نیوکمب گرنگیی به باسکردنی په یوه ندیی نیتوان پالنه ری رهفتاری رۆل و خودی رۆله که داوه، به و واتایه ی رۆلت له کومه له دا کومه لیک نه رکت ده خاته سه رشان، چه ندان مافیشته بۆ ده سه به ر ده کات. نه م نه رک و مافانه یش له ژێر سایه ی پتوه ر و رۆشنبیری تاکه کانی کومه له دا دیاریی ده کریت.

بارسۆز پتییوایه پیشبیبیهدکانی رۆله کان په یوه ندیی به سیستمی کومه لایه تییه وه هیه و له گه ل رینمایی و ریوشوینه کانی به های کومه له دا ته واو ده بیته و تاکه که سیش

لەگەڵیدا دەتوێتەو و ئاوێتە ی دەبێت، و اتا بەشیۆه یەکی دەروونی پێیەو و گری دەدریت (لەپووی بۆچوونی کەسی) و کۆمەلایەتیەو (لەرووی بۆچوونی پێوەرە باوەکانی کۆمەلایەتیەو): کەواتە پێشبینییەکان بەم و اتا بە دەبنە بەشێک لە سیستمی کەسی، لەهەمان کاتیشدا بەشێکی رۆشنبیری گشتیی باو لە بونیادی کۆمەلایەتی پێکدەهێنی. هەرەها رۆلێکی سەرەکیش لە کردە ی کارلێکی کۆمەلایەتیدا دەگێرێت.

رەفتاری رۆل:

- رەفتاری رۆل و اتا رەفتاری تاك لە چوارچۆه ی ئەو رۆلە ی بۆی دیاریکراو و لە چوارچۆه ی گروپێکی دیاریکراو و چەشنە رۆلێکدا چاوەروانی لێدەکرێت، رەنگە ئەم رەفتارەش لەگەڵ رۆلە کەدا بگونجێت یانیش نەگونجێت، و اتا رەنگە رەفتاری رۆلە کە لەگەڵ رۆلە کە بگونجێت یانیش نەگونجێت، وەك ئەو ی مامۆستا وانە کە بەشیۆه یەکی باش یان خراب رافە بکات، یانیش لە پۆلدا جگەرە بکێشێت یان نەکێشێت، چوونکە رافە کە لەگەڵ رۆلێ مامۆستادا دەگونجێت بەلام جگەرە کێشانە کە وەها نییە. نیوکمب رۆل و رەفتار لەیەکتەری جیا دەکاتەو و دەلێت: رۆل چەمکێکی کۆمەلایەتیە و لە گشت ئەندامانی ئەو کۆمەلە یە ی پێگە یەکی دیاریکراو داگیر دەکەن، ئاماژە بە چەشنە کارێکی پێشبینیکراو دەکات، بەبێ ئەو ی رەچاوکردنی کەسێتیان، بەلام نیوکمب وەها وەسفی رەفتاری رۆل دەکات بەو ی ئەو کردارانەن کە تاك لەکاتی گێرانی رۆلدا ئەنجامی دەدات. رەفتاری رۆلێش ئەو رێگە یە کە تاك بەپێی درککاری خۆی لەهەمبەریدا بەشیۆه یەکی ناوکی رۆلە کۆمەلایەتیەکان دەنوێنی کە لەگەڵ پێشبینییەکانی خەلکانی دیکە ی نێو کۆمەلە و کۆمەلگە کەیدا دەگونجێت.

* رهفتاری تاك له یه ك كاتدا گشتی و تاییه ته، چونكه ژيانی تاییه تمان به ژيانی گشتیمان کاریگرده بیټ و ژيانی گشتیشمان به به رده وامی به ژيانی تاییه تمان کاریگر ده بیټ.

* رهفتاری دیاریکراو له چوارچپوهی پټوره ره کانی کومه لایه تیدا دیاریکری رۆلی کومه لایه تیبیه نه و که سه ش تا ناستیکی زۆر پابه ند ده کات که نه م رۆله ده بینیت.

* نابیی رهفتاری نه و رۆله جؤراو جؤرانهی که وا تاك نه نجامیان ده دات دژیه یه ك بن، چونکه نه مه ده بیټه هوی دارووخانی که سیتیبیه که ی.

* کومه له رهفتاری نه و رۆله دیاریی ده کات که وا خه لکانی دیکه له هر تاکیکی داوا ده کەن کاتی نه م رۆلانه نه نجام ده دن، نه و تاکه ی که له رۆلیکوه ده چپته سه ر رۆلیکی دیکه وه له سه ری پټویسته رهفتاری رۆله نوییه که فیریبیت " وه ك نه و فیرخوازه ی خویندنی ته و اوکریوه و ده بیټه ماموستا.

* رهفتاری (فعلی) رۆل جیاوازیه کی که می له نټوان نه و نووکه سدا هیه که هه مان رۆل ده گپن، به لام جیاوازیی پټکهاته ی نه قلی هه ر دووکیان یان نه و بواره وروژینه ره کومه لایه تیانه ی ده یگر نه به ر جیاوازه و هه روه ها بۆ یه ك که سی دیاریکراویش له کاتیک بۆ کاتیکی دیکه ده گورپټ و جیاوازه.

* رۆلی کومه لایه تی نه و رهفتاری تاك دیاریی ده کات که خه لکانی دیکه چاوه پوانن نه نجامی بدات، هه روه ها نه و رهفتاره ی خه لکانی دیکه ش دیاریی ده کات که وا تاکه که له کاتی نه نجامدانی رۆله که یدا چاوه پوانیی لییان هیه " فیرخوازان چاوه پوانیی چیان له ماموستا هیه و ماموستاش چاوه پوانیی چی له فیرخوازان هیه ".

نیوکمب ئاماژەى بە کۆمەلێك هۆکار داوه که یارمەتیدەرى یەکیەتیى گێرانی رۆلن،

ئەوانیش:

(ا) تاییبەتمەندی و شەقلە زگماکییە بایۆلۆژییەکانی تاک.

(ب) ئەو هەلومەرجە تاییبەتمەندانەى که تاک تیاياندا فێرى گێرانی رۆل دەبێت.

(ج) یەکیبوونی درککردنی خود.

(د) ئەو کۆمەلەى تاییبەتمەندی دەبەخشیته ئاراستەکانی خەلك.

نیوکمب ئەو هۆکارە کاریگەرانه له گێرانی رۆل پۆلیندەکاتە سەر ئەو هۆکارانهى که

پەيوەندیان بە کەسیتی تاکەوه هەیه، هەر وهها ئەو هۆکارانهش که پەيوەندیان بە

ریکخستنی کۆمەلایەتییه وه هەیه، چونکه هۆکارەکانی أ و ب و ج پەيوەندیان بە

کەسیتییه وه هەیه و (د) پەيوەندیی بە ریکخستنی کۆمەلایەتییه وه هەیه. نیوکمب

پالنه رهکانی گێرانی رۆلی بە کەسیتی بەستاوه ته وه.

دیاریکەرەکانی رۆلەکان:

(ا) درککردنی هاوبەش بەو پێگە و شوێنەى که تاک له بونیادی کۆمەلایەتیدا

داگیریدەکات: ئەمەیش واتای ئەوه دەگەیهنی که درککردنی تاکەکانی کۆمەلەیهك

بەوهى که بەهێزەکان پێگەکانی دەسەلات داگیر دەکەن و بپروبوچوونیان له

دیاریکردنی کەسانی بێدەسەلات و سەرکردە و شوێنکەوتوان له نێو تاکەکانی

کۆمەلگەدا یەکدەگریتەوه و کۆک دەبێت.

(ب) ئەو پیشبینیانەى تاکەکانی کۆمەلە له هەمبەر رهفتاری ئەو کەسانە هەیانە که

پێگەى دیاریکراو له بونیاد و سیستمی کۆمەلایەتیدا داگیر دەکەن، چونکه ئەو

کەسەى پێگەیه‌كى بەرز و بەهێز داگیردەكات، زۆر بەئاسانى و كارايیەوه كار لە خەلكانى دىكە دەكات، سەركردهش پێشنيارى بونیادنەر و سوودبەخش پێشكەش دەكات و شوێنكەوتووش خۆى لە پێشكەشكردى پێشنيار بەدوور دەگریت و لەسەرى پێویستە لەهەمبەر بیروبوچوونەكانى سەركردهدا رەزامەندى پيشان بدات.

(ج) پێوهر و بەهاكانى كۆمەلایەتى: بریتین لەچەند پێشبینییەكى هاوبەش كە گشت تاكەكانى یەك سیستى كۆمەلایەتى تیايدا هاوبەشن، ئەم پێشبینیانەش جۆرەكانى رەفتارى گونجاو دیارى دەكات كە لەهەمبەر هەلوێستى كۆمەلایەتیدا پەسندن و لەهەمبەر گشت كەسێكى شتىكى ناچارانەیه و دەبێ پێوهرى پابەند بن و دەتوانن بە ئەرك و مافەكانى رۆل ناوى ببەین.

جیاوازی رۆلەكانى كۆمەلایەتى

رۆلەكانى كۆمەلایەتى لەژێر تیشكى ئەم پێوهرانەى خوارەودا جیاواز دەبن:

★ ناچارى و هەلبژاردن (الجبر والاختيار): هەندىكیان بەسەر تاكداسەپاون هەندىكیشیان شتى خۆیستەن و تاك خۆى دەتوانى هەلیانبژیریت، بۆنموونە رۆلى ئەمەن (مەندال و پێگەیشتوو) مەرۆف هێچ بژاړىكى تیايدا نییه، بەلام رۆل لە كاردا (ئەندازیار، پارێزەر، مامۆستا، پزىشك و هتد) تاك خۆى هەلیاندهبژیریت.

★ سەرتاپاگیرى: رۆلەكان لە سەرتاپاگیرى خۆیاندا جیاوازن، رەنگە گەنجىك لە كۆمەلەیه‌كدا سەركرده بێت و لە كۆمەلەیه‌كى دىكە شوێنكەوتوو بێت.

★ دیارىكردى رەفتار: بۆنموونە رۆلەكانى سەربازى بەشپۆهیه‌كى زۆر چەقبەستوو دیارى كراون، بەلام هەندى رۆلى دىكە هەن بۆ گۆران و جیاوازی بواریكى فراوانتریان تیادايه (ئاستى دیارىكردى رەفتار).

★ بەردەوامى: رۆلى ئىن و پىياو و پىشەيى لەنىئو كۆمەلگەدا بەردەوامە ھەزۋەھا ھەندى رۆل ھەن بۇ ماۋەيەكى كەم بەردەوام دەبن ۋەك: پالتۇراۋىك يان رىگە پىدراۋ بۇ ئەنجامدانى كارىكى ديارىكراۋ يان ئەۋكەسى بۇ يەكلاكرىنەۋەي كىشەيەك ئەركىكى خراۋەتە سەرشان.

★ گرنگى و بەناۋبانگى: رۆلى ھاۋولاتىيەكى ئاسايى ۋەك رۆلى زانا و دكتورىكى نەشتەگەر نىيە لە روۋى ئاسانى و قورسىيەۋە.

ھەممە جۇرىي رۆلەكانى كۆمەلەيەتى

تاك تەنھا يەك رۆلى كۆمەلەيەتى نىيە، بەلكو بەپىي ئەۋكۆمەلە جۇراۋجۇرانەي تاك بەشدارىيان تىادا دەكات رۆلەكەي دەگىرپىت و ھەمچەشەن دەبىت، بۇنمۇنە: سەركردە رۆلى خۆي ۋەك سەركردەيەك دەگىرپىت و لەھەمان كاتىشدا ھاوسەر و باۋكە لە خانەۋادەكەي و ئەندامە لە يانەيەكى ۋەرزىشى و كۆمەلەيەكى سىياسى، رەنگە تاكىك لە بەيانىندا مامۇستا بىت و لە شەۋانىشدا فىرخۋازى خويندىنى بالابىت. لەسەر تاك پىۋىستە رىگەيەك بدۇزىتەۋە بۇ ئەۋەي رۆلە ھەمچەشەنەكانى لە رەۋتىكى رىكوپىك و بەيەكتەر ۋابەستە و تەۋاۋكەردا دابنىت. تاك لەسەردەمى مندالىەۋە و لە ميانى شىاندنى كۆمەلەيەتىيەۋە چەندان رۆلى ھەمچەشەنى بەدۋايەكداھاتوۋ فىردەبىت و رۆلى خۆي ۋەك كورپ يان كچىك و دواترىش ۋەك برا و خوشك و دواترىش ۋەك فىرخۋاز و دواترىش ۋەك گەنج و دواترىش ۋەك ئىن يان پىياو و دواترىش ۋەك فەرمانبەر و دواترىش ۋەك ھاوسەر و دواترىش ۋەك دايك يان باۋك و دواترىش ۋەك ھاۋولاتىيەك ۋەتد فىر دەبىت.

فیربوونی رۆله کانی کۆمه لایه تی

تاک ئەو رۆله کۆمه لایه تیانه ی که له کۆمه له جۆراوجۆره کاندایه نجامیان ده دات واتا له میانای پێره وکردنی پێوه ره کانی کۆمه لایه تییدا و به هۆی کرده ی شیانندی کۆمه لایه تییه وه وه ریانده گریت، فیربوونی رۆله کانی به کرده یه کی کۆمه لایه تیانه داده ندریت که مانه وه و به رده وامی بۆ کۆمه لکه ده سته به ر ده کات.

کرده ی فیربوونی رۆله کانی کۆمه لایه تی و بنه ما و ریسایه زاندراره کانی بیردۆزی فیربوون، وه ک پالپشتیکردن له خۆیده گریت و تاکیش کرده ی رۆلی کۆمه لایه تی له ریگی فیربوونی مه به سته دار و فیربوونی روکه شانیه ی خۆکارانه وه فیرده بیته، کرده ی چوونه نیو ده ور و یه کبوونیش رۆلیکی گرنگ له م بواره دا ده گێپن و تیایدا تاک ئەو جۆر و چه شنه ره فتارانه فیرده بیته که تاییه ته به خه لکانی دیکه و قبولکردنی هه ره وه ئەوه ی تاییه ت بیته به تاکه که سه که، دواترش ئەو ئامانج و به هایانه ی که سانی دیکه و کۆمه له ی دیکه په سند ده کات و له گه ل ئامانج و به ها کانی خۆی ئاویتته یان ده کات.

دابه شکردنی رۆله کانی کۆمه لایه تی

دابه شکردنی رۆله کان له نیوان ئەندامه کانی کۆمه له دا نه رکی کۆمه لایه تی ده هینیتته دی و ده بیته پێویستییه کی ده روونی تاک و هه سته زه روره تی ریزگرتن له لایه ن خه لک و وه دیه پتانه و نه نجامدان و کارلێکی کۆمه لایه تی سه رگه که یه تی. هه ره ها دابه شکردنی رۆله کان بۆ گه یشتن به ئامانجه کانی یارمه تیده ر ده بیته کاتی هه ر که سه و رۆلی خۆی ده گێپیت.

رۆله کانی به ره وتیکی دانپیدانراوی ئەندامانی کۆمه له که دابه ش ده کریت، تیبینی ئەوه ش ده کریت ره نگه رۆله که ته نها به ئامازه کردن به رۆلی دیکه وه سفبکریت که

په یوه ندییان پییه وه هه یه و له کرده ی کارلیکی کۆمه لایه تیدا ته واوی ده کات، چونکه رۆلی مامۆستا له ژیر تیشکی په یوه ندییه کانی به رۆلی فیخرخواز و هاوکاران و به پیوه به ره وه لئی ده نواردی، ئه م کرده یه ش له لایه ن مه سه له یه که وه حوکمی به سه ردا ده کریت که پیی ده گو تریت (پیشبینیه کانی رۆل) واتا ئه رگ و مافه ئالویرکراوه کانی نیوان ئه و تاکانه ی که ئه و رۆلانه ده گپن و ته واوکه ری رۆلی تاکه که سه که یه و تاکه کانی دیکه ش - ئه وانیه ی کارلیکی له گه لدا ده که ن - له میانیه ئه نجامدانی رۆله کۆمه لایه تییه کانیان هه ولی وه ده یه ئانی ئه م پیشبینیانه ده دن. یه کیک له نمونه کانی دابه شکردنی رۆله کانی ش رۆلی هر ئه ندامتیکی تیپی تۆپی پییه، ره نگه ئه و تاکه ی رۆلیکی کۆمه لایه تی ئه نجام ده دات له و سنوورانه ده ربچیت که بۆی ده ستنیشانکراوه، به لام به به رده وامی پیوه ی پابه ند ده بیت.

کیشمه کیشی نیوان رۆله کان

له کاتی ئه نجامدان و گپرانی رۆله کاندای ره نگه هه ندی ناکۆکی و تیکچرژان و کیشمه کیشی تیادا بیت، کیشمه کیشیش له و کاته دا سه ره له ده دات کاتی گۆرانیکی کۆمه لایه تی له ژیا نی تاکدا دروسته بیت، بۆ نمونه: کاتی له چینیکی کۆمه لایه تییه وه به هۆی نزمبوونه وه ی ناستی ئابووری داده به زیته چینیکی دیکه ی نزمتر و هند.

یه کیک له هۆیه کانی کیشمه کیشی رۆله کان درکردنی تاکه به خودی خۆی به وه ی که دوو رۆل یان پتر ئه نجام ده دات و هه ردووکیشیان له گه ل هه ندی هه لۆیستی دیاریکراو ده گونجین و له گه ل هه لۆیستی دیکه ش ناگونجین، بۆ نمونه: وه ک ئه و پۆلیسه ی له سه ری پیویسته برایه تاوانکاره که ی ده ستگیر بکات. کیشمه کیشی نیوان

رۆلەكان دياردەيەكە و گرفتى پچران و لەبەريەك ھەلۆھشانەوھى بونيادى كۆمەلەيەتى
يان نەگونجانى نىوان كەسىتى و بونياد پيشان دەدات. كيشمەكيشى رۆلەكان
كاريگەرييەكى نەرييان بەسەر كەسىتيدا دەبىت و چەندان گرفت دەھىنيتە ئاراوہ.

- ئەو پيشبىنيانەي لە چوارچىوہى سىستىمى كۆمەلەيەتيدا پەيوەندىيان بە
رۆلەكانەوہ ھەيە لە روى روونى و پلەي گونجان و كۆبەندى و ريكەوتنى نىوان
كەسەكانەوہ دەگۆرپت. گرژيش لەو كاتەدا ديتەپيشى كە روونى لە پيشبىنيەكاندا
نەبن، ئەم گرژيەش لە دلنيا نەبوون لە پيشبىنيكردنى رەفتارى رۆلدا سەر ھەلدەدات،
ئەمەيش وەھا لە ئەجامدەرانى ئەو رۆلانە دەكات ناچارىن روونكردنەوہى پتر بكن بۆ
ئەوہى گۆپرانى رۆل و كارلەككردن بەردەوام بىت.

دوورەھەند و روخسارى نەگونجان لەھەمبەر پيشبىنيكردنى رۆلەكانەوہ ھەيە كە
يەككىيان پەيوەندىي بە نەگونجان و ناكۆكى ئەجامدەرانى رۆلەوہ ھەيە، ئەوى
ديكەش بەھەر ئەجامدەريك كە ريكەوتن رەتبكاتەوہ، ھەروەھا گرژى و نيكەرانى و
ئيفليجبوون لەوكاتەدا روودەدات كاتى ئەرك و مافى گشت لايەك رووندەبىتەوہ. رەنگە
نەگونجان و ناكۆكى نىوان ئەجامدەرانى رۆلەكان لە چوارچىوہى سىستىمى رۆلەكاندا
لەھەمبەر پيشبىنيەكان يەككە لەم پىنج شىوہە بە بگريتەخۆ:

(أ) نەگونجان و ناكۆكى لەسەر ديارىكردنى پيشبىنيەكانى رۆل.

(ب) نەگونجان و ناكۆكى لەسەر ئاست و قوولپى ئەو رەفتارەي كە رىگەي پىدراوہ و

ئەوہش كە لە چوارچىوہى رۆلەكەدا رىي پىنەدراوہ.

(ج) نەگونجان و ناكۆكى لەسەر ئەو ھەلۆيستانەي كە پيشبىنيەكانيان بەسەردا

پيادە دەبىت.

د) نه گونجان و ناکۆکی له سه ره ئه وهی که ئاخۆ رهفتاره پيشبينيکراوه که ناچار يانه يه يانيش خۆيستانه يه .

ه) نه گونجان و ناکۆکی له سه ره ئه وهی که ئاخۆ چ پيشبينييه که له کاتی روودانی کيشمه کيش له نيوان رۆله کاندا به باشت ر داده ندریت .

رهنگه نه گونجان له باره ی رۆلی ژن له کۆمه لگه که ماندا نمونه يه کی باش بێت که کۆی ئه م ناکۆکیانه ی تياردا ده بيندریت به نيسبه ت ئه و ميترانه ی که باوه ريان به يه کساني نيه ، ليژه دا نه گونجان که له مانه ی خواره وه دا به ديار ده که ویت :

- وازه يتانی ژن له کار و پيشه به و باوه رپه ی که ته نها ژنی ماله وه يه .

- ئه و باوه رپه ی که پيويابه کاری به شه کی ريگه ی پيدراوه ، به لام کاری هه مه کی ريگه ی پينه دراوه .

- ئه و باوه رپه ی که پيويابه کاری ژن ته نها له کاتی پيويستبوون به لايه نی مادی ريگه ی پينه دریت .

- باوه رپه ی ميژد به وه ی که هه رگيز نابي ژن کاربکات ، هه روه ها ئه و هه سته ش که وه های پيياشته ره ژن کارنه کات .

- باوه رپه ی ميژد به وه ی که ئه رکه خانه واده ييه کانی ژنه که سه رليستی گرنگايه تيه و باوه رپه ی ژنیش به پيچه وانه ی ئه م رايه .

ئه مه يش ده بيه ته هۆی کيشمه کيشی نيوان لايه نه کان و کيشمه کيشی خودی کاتی تاک بيه ربوؤ چوونی دژبه يه کی ده بيه ت . گونجانیش له گيترانی رۆله کاندا به بناغه ی سه رکه وتن داده ندریت .

- بارسۆنز پێیوایە تاك له و چوارچێوه كۆمەلایەتییهی تیایدا دەژیەت چەندان رۆلی كۆمەلایەتی دەگێرێت كه رەنگە لەنێوانیاندا هەندێ جیاوازی و تێكچەرژان و دژبوونیان تیادا هەبێت، كێشمەكێشیش لەكاتی دژبوون و جیاوازییەكانی رۆلەكاندا دیتەكایەوه، لەلای بارسۆنز كۆمەلگە خالی نییه له ئیشوونازاری تاكهكانی بەدەست كێشمەكێشی رۆلەكان، گرزی و كێشمەكێشی نێوان رۆلەكان لەو كۆمەلگەیاندا باوه كه رێكخستنێکی گەرە و ئالوژی بونیادی هەیه و زۆر زۆرتەرە له هی كۆمەلگە سادە و بچووكەكان. ناوبراو پێیوایە كێشمەكێشی نێوان رۆلەكان زۆر بەروونی لەسەر شیۆهی كێشمەكێشی ناوهکی بێنومێدكردنە دەرەكییەكان یانیش هەردووکیانەوه بەدیاردەكەوێت. هەرۆهە رەنگە لەسەر شیۆهی رووبەرۆبوونەوهی تاكبێت لەهەمبەر ئەو رۆلانەهی كه پێشبینییەكانی نێوی دژبەیهك دەوستنەوه و ناگونجین، ئەمەیش دەبێتە هۆی بەدیاركەوتنی چەند هەلوێستێك كه زۆر زەحمەتە گونجان و هەماهەنگی و كامڵبوونی نێوان كەسێتی و سیستمی كارلێکی كۆمەلایەتی رووبەدات.

كێشمەكێشی نێوان رۆلەكان دیاردەیهكە و گرفتێ كامڵبوونی سیستمی كەسێتی و لەیهكترانانی بونیادی كۆمەلایەتی و نەگونجانی نێوان كەسێتی و بونیادەكە پێشان دەدات و رەنگە دەرەنجامی كارلێکی نێوانیان بێت.

هەرۆهە كێشمەكێش زۆر بەتوندی له كێشمەكێشی نێوان رۆلەكانی خانەوادهیی و رۆلەكانی پیشەبیدا بەدیاردەكەوێت (دایكایەتی - جەختكردنەوه لەسەر تاییهتەندی و پەيوەندییەكانی ویزدانێ)(كارکردن-جەختكردنەوه لەسەر گشتیەتی و بەرچاوردوونی لەهەمبەر پەيوەندییەكان).

زانایانی دەروونناس و کۆمەڵناس چەندان هەولیان داوێ بۆ ئەوەی کێشە کێشی
رۆڵەکان لێکبدەنەوێ:

۱. لێکدانەوێ کۆمەلایەتی: پێیوایە کێشە کێشی دژبەونی داواکارییە
کۆمەلایەتیەکانە لە کاتی جێبەجێکردنی رۆڵەکان لە هەلۆیستیکدا، هەروەها
دەستە پاچەیی خەڵکە لە هەمبەر رێکەوتن لە سەر چەندان راوێچوونی پەسند.
۲. لێکدانەوێ تاکە کەسی: پێیوایە کێشە کێشی نێوان رۆڵەکان دەبێتە هۆی
گرفتاریبونی تاک بە دەست نیکە رانی و گرژی لە کاتی جێبەجێکردنی داواکارییەکانی
رۆڵەکان.

پەيوەندىيەکان لە کۆمەڵەدا ئەمیانى ئەو رۆلە جۆراو جۆرانەى کە

تاک لە کاتی کارى بە کۆمەڵدا ئە نجامیان دەدات

لەم بەشەدا باس لە هەندى رۆلى گرنگ و بەسوود دەکەین کە رەنگە تاک لە
کۆمەڵەکاندا بیانگێرێت، ئەمەى خوارەوێ پۆلینکردنێکی ئەو رۆلە وەزىفیانەى کە
ئەندامانى کۆمەڵەى کى دیاریکراو دەبێت، ئەم پۆلینکردنەش لە سەر بنەماى گفتوگۆی
نێوان (بێن) و (شیتش) بۆ ئەم رۆلانە بونیاد نراوێ.

ئەم دوو زانایە باسى سى جۆرە رۆل دەکەن، ئەوانیش: ئەو رۆلانەى پەيوەندىيان
بە کۆمەڵەوێ هەي، ئەو رۆلانەى یارمەتیی بونیاد و تۆزەنکردنەوێ کۆمەڵە دەدەن،
هەروەها رۆلى تاکە کەسى خودى. ئەم دوو زانایە لە ژێر هەر جۆرە رۆلێکدا کۆمەڵێک
رۆلیان پۆلینکردووە کە ئەندامانى کۆمەڵە بۆ پێشخستنى جۆر و شێوانى کارى
بە کۆمەڵ ئە نجامى دەدەن.

یه‌که‌م: ئەو رۆلانه‌ی په‌یوه‌ندییان به‌ ئه‌رکی کۆمه‌له‌وه‌ هه‌یه (Group

(Task Roles

ده‌رووخولی ئەو ئه‌رکانه‌ ده‌دات که‌وا خراونه‌ته‌ سه‌ر شانی کۆمه‌له‌وه‌، چونکه‌ ئەندامی‌کی کۆمه‌له‌ ده‌ست به‌ ئاسانکردنه‌وه‌ و هه‌ماهه‌نگیی هه‌ول و کۆششی کۆمه‌له‌ ده‌کات له‌ ئەنجامدانی ئەو ئه‌رکه‌ به‌شیوه‌یه‌کی په‌سند، بریتین له‌و رۆلانه‌ی خواره‌وه‌:

۱- ده‌ستپێشخه‌ری (Initiator-Contributor) که‌ له‌هه‌مبه‌ر ئه‌رکی به‌کۆمه‌له‌ و چۆنیه‌تی ئەنجامدانی پێشنیاری بیر و شیوازی جۆراوجۆر ده‌کات.

ب) داواکاری زانیاریه‌کان (Information Seeker) که‌ پێشنیاره‌کان روونده‌کاته‌وه‌ و داوای هه‌ندی له‌و راستی و زانیاریه‌ فه‌رمیانه‌ ده‌کات که‌ په‌یوه‌ندییان به‌بابه‌تی توێژینه‌وه‌که‌ هه‌یه‌.

ج) داواکردنی راوێچوون (opinion Seeker) (ئه‌وه‌ی بیربۆچوونێک یان شیمانه‌یه‌ک روونده‌کاته‌وه‌ که‌ په‌یوه‌ندی به‌ گرفته‌که‌وه‌ هه‌یه‌.

د) به‌خشه‌ری زانیاریه‌کان (Information Giver) ئه‌وه‌ی که‌ له‌میانی شاره‌زایی و ئەزمونه‌کانیه‌وه‌ راستیه‌کان ده‌خاته‌ پوو و گرفته‌کان روونده‌کاته‌وه‌.

ه) به‌خشه‌ری رایه‌کان (Opinion Giver) ئه‌وه‌ی گوزارشت له‌و بیربۆچوونانه‌ ده‌کات که‌ وه‌های داده‌نێت په‌یوه‌ندی به‌ ئه‌رکه‌که‌وه‌ هه‌یه‌، به‌تایبه‌تیش رای خۆی له‌وه‌ی که‌ ده‌بی به‌های کۆمه‌له‌که‌ له‌سه‌ری بێت.

و) روونکه‌ره‌وه‌ (Elaborator) ئه‌وه‌یه‌ که‌ راه‌ی هه‌زه‌کان ده‌کات یان نمونه‌ و نواندێکی له‌باره‌وه‌ ده‌دات و پێشنیاره‌کانی ئەندامه‌کانی کۆمه‌له‌ هه‌موار ده‌کاته‌وه‌، هه‌روه‌ها هه‌ول ده‌دات پێشبینیی کاردانه‌وه‌ی پێشنیاره‌کان و چاره‌سه‌ره‌که‌ بکات.

ن) ریڅخهر (Co – Ordinator) نه وهی که په یوه ندی نیوان هزره کان روونده کاته وه و هه ول ددهات به یه کیان ببه ستیته وه، یانیش هه ولی ریڅخستنی بزافه تاکه که سیه کانی نیو هه ول و کوششی کارایانه ی به کومه له ددهات.

ح) ریڅخوشکر (Orientor) نه وهی که چالاکی و گفتوگویه کانی نه ندانان پوخت ده کاته وه له پیناو نه وهی توانایان پېببه خشیت له نامانجی گشتی کومه له که پېگه ی خویان ببینن، یانیش چند پرسیارک ده وروژینی و په یوه ندی به و ناراسته یه وه هه یه که بیژبازی و گفتوگوی کومه له له سه ری ددهوات.

گ) هه لسه نگینه ری ره خنه گر (Evaluatir – Critice) نه وهی هه ول ددهات به ناماژه کردن به نه رکی سه رشانی کومه له، شته وه دده ستها توه کانی کومه له هه لسه نگینی.

ی) چالاکیه خش (Energizor) نه وهی که نه ک تنه هانی کومه له ددهات بو وه دده ستھینان و نه نجامدان، به لکو هانیا ن ددهات به ناستیکی جوړی باشتر نه نجام بدن و وه دده ستبهینن.

ک) که سی هونه ری ریکار و ریوشوینه کان (procedural Technician) نه وهی به نه نجامدانی نه رکه یه ک ریتمی و بیزارکاره کانی وه ک دابه شکردنی ماده کان و سه رله نوی ریڅخستنه وهی کورسییه کان و هند کاری کومه له ناسان ددهات.

ل) تو مارکار (Recorder) نه وهی به پاراستنی دوسییه و پیشنیار و پریار و دده نجامی گفتوگویه کانی کومه له ولی " یادگی کومه له " ده گپیت.

دووم: ئەو رۆلانى ھى يارمەتيدەرى دامەزراندن و نۆزەنكرندەھى

كۆمەلەيە Group Building and Maintenance Roles

ئەم رۆلانى پەيوەندىي بە كارى كۆمەلەھە ھەيە ھەك كۆمەلە، ئامانجىشى پتەوكردنى ئەو ھەلۆيىست و كارامەبىيەنەيە كە پەيوەندىي بە كارى بەكۆمەلەھە ھەيە و بۇ مانەھە و يەكەيتىي كۆمەلە پتويىستە.

(ا) ھاندەر (Encourager) ئەھەيە كە بەگشت گوروتتاو و دەستخۆشيكردنەھە بەشدارىيەكانى ئەندامان پەسند دەكات و لەمىانى ئەمەيشەھە بۇ ھەرگرتنى بىرورپاي خەلكان و تىگەبىشتىيان ھەستىكى گشتى دەخولقېتىنى. ھەرھە بەھۇي پېشنىياركردنى دىيارىكردنى ئاستى بەشدارىكردنى ھەر تاكىك بۇ رىگە خۆشكردن لەپىتاو بەشدارىكردنى زۆرتىن ژمارەي ئەندامان ھاندەرە لەپىتاو مانەھە و بەردەھامى، كاتى ھاندەر ئەم رۆلەي دوايى دەگىرپىت پىي دەلېين پاسەوان (Gate-keeper) و رىخۆشكەر (Expediter).

(ب) گونجىنەر (Harmonizer) ئەھەي لە كېشەمەكېش و ناكوكىيەكانى نىوان ئەنداماندا نىتوھندكارىي دەكات، ئەو نەك تەنھا يارمەتيدەرى لابرندى گىزىيەكانە، بەلكو لەمەيش گىرنگىر ئەنجام دەدات، ئەويش پاراستنى يەكگرتويى كۆمەلەيە.

(ج) (Compromiser) ئەھەي كە لە بىزىيازىيەكى دىيارىكراودا و لەمىانى ۋازەيتىنانى لە ھەلۆيىستى خۆي، پېشكەوتنى كۆمەلە بەرھە ئامانجە گشتىيەكانى ئاساندەكات.

د) دانەری پێوەر (Standard- Setter) ئەو هی ئەو مەبەستە دیاریی دەکات کە کۆمە لێ هەولی وەدیھێنانی دەدەن و پێوەرێک بۆ هەلسەنگاندنی جۆری وەدەستھاتوو و ئەنجامدانەکانی کۆمە لێ دادەنێت.

ه) چاودێری کۆمە لێ (Group Observer) هەروەھا بە چاودێری کردەش دەناسرێت، هەر ئەویشە تۆماری لایەنە جۆراوجۆرەکانی چالاکیی کۆمە لێ دەپارێزێت و تێبینی و لێکدانە وەکانی بۆ کۆمە لێ دەگێرێت وە بۆ ئەو هی لێ هەلسەنگاندنی ئەنجامدان و وەدەستھاتوو وەکاندا یارمەتی کۆمە لێ بەدات.

و) شوێنکەوتە (Follower) ئەو هی بەشیوەیەکی سەرەکی و لەوانە یە زۆرتایبەت، لەکاتی بێراردانی کدا رۆلی گۆنگر بگێرێت. لەوانە شە لێ بێراری کدا لەگە ل کۆمە لێ دا رێکات. جا لەبەر ئەو هی لەگە ل کۆمە لێ دا رێدەکات نابێتە کۆسپی رێگە و رەفتاریکی نوژمنکارانە ناکات بۆیە دەتوانین رۆلێکە ی بە یارمەتیدەری تۆزەنکردنە وە (ھیانە) ی کۆمە لێ دا بنێین.

سێیەم: رۆلێ تاکە کەسییە بە کۆمە لێ کان

(Individual Self- Serving Roles)

ئەو رۆلانەن پە یوەندیان بە و کردارانە وە هە یە کە هەندی ئەندام بۆ وەدیھێنانی پێداویستیە تاکە کەسیەکان ئەنجامی دەدەن و تەگەرە دەخەنە بەردەم کۆمە لێ لێ وەدیھێنانی نامانجەکانی، لەو رۆلانەش:

ا) دوژمنکارانە (The Aggressor)

لێرە دا هەندی تاک چەند چەشنە رەفتاریک دەکەن کە رەنگە بچنە قالیی کە مکردنە وە ی ریز و شکۆ و بیرو بۆ چوون و بەھا و باو پەرەکانیان، یان گرتنە بەری

رهوتی سه رزه نشتکردنی هه ندی ئه ندام و کۆمه له و زۆده پریکردن له گالته ی نازار به خش.

(ب) په کخهر (The Blocker):

لێره دا ئه ندام هه لۆیستی بیژیا زکی که له ره ق و به ره چه ره وه ی گشت پیشنیاریک ده بینی، دژی راو بو چوونی خه لکانی دیکه ده وه ستیته وه به شیوه یه ک که له سنووری ئه قل بجیته ده ری، هه روه ها ره نگه هه ول بدات بگه پتته وه بو پیشنیار و بابته ی که پیشتر کۆمه له گفتوگۆی له باره وه کردووه یان ره تیکردووه ته وه .

(ج) ئه و که سه ی به دوای پینگه و شکۆدا ده گه ریته (The Recognition- Seeker)

لێره دا ئه ندام له میانی شانازیکردن به پاله وانیه تی و ده ستکه وته که سییه کانی هه ول ده دات سه رنجی خه لک بو خۆی رابکیشیت و به رده وام دژی ئه وه ده وه ستیته وه بجیته هه لۆیستی شوینکه وته و ژۆرده ست.

(د) دانپێدانهر (The Self- Confessor)

لێره دا ئه ندام چاوپیکه وتنی کۆمه له به کارده هینیت بوئه وه ی باس له و بیروبوچوونه تاییه ت و بیروباوه پ و ئاراسته هزیبانه ی بکات که به هیچ شیوه یه ک په یوه ندی به ئه رکی کۆمه له نییه .

(ه) گه مه کار (The Play Boy)

لێره دا ئه ندام به گالته و لاقرتی و گزینی بابته کانی گفتوگۆ و ده رچوون له هۆلی کۆبوونه وه کان، گوزارشت له گرنگینه دانی خۆی ده کاته وه .

(و) بهرزهفتکاری زال (The Dominator)

لیره دا نه دنامه که بؤ زال بون و به کاره پتانی کومه له که و هندی نه دنام هه ول دودات دهسه لاتی خوی دوپا تباته وه. رهنکه نه م رهفتاره دهستبه سه رداگره شیوهی ستایش کردن و جه ختکردنه وه له سه ر شکری خوی و به خشینی فرمان و په یوه ندیی پچراندن له گه ل خه لکان به خوی وه بگریت. رهنکه هندی قسه بکات که ناماژه به لووتبلندی و متمانه به خوکردنی زیاد له پیوست بکات.

(ز) نه و کهسهی به دواي سؤزدا دهگه رپت (The Help – Seeker)

لیره دا نه دنامه که دهیه وی له ریگه ی درخستنی هستنه کردن به ناسایش و شله ژان و بیژراندنی خودی خوی سؤزی هندی نه دنام و کومه له به شیوه کی نؤر ناما قول بؤ خوی رابکیشیت.

(ح) پاشه کسه کار: (The Withdrawer)

لیره دا نه دنامه که هیچ گرنکیه ک به گفتوگویه کانی کومه له نادات و له چالاکیه کانیشیان به شدار نابیت، رهنکه نه م دهسته و اژانه ش بلتیه وه " نه م کومه له یه له کاره کانیدا پیشنه که وتوه، جا بؤچی هریه که و له نیمه به تهنه هه ولی چارسه رکردنی گرفته که نادات؟.

(ک) وتاریبیز (Speech – giver)

لیره دا کوی گرنکیدانه کانی که سه که پیشکه شکردنی وتاریکه به چند و اژه یه کی کړچوکال که تیایدا باس له میسالیه ته کان دهکات، هه روه ها تیشک ده خاته سه ر نه و شتانه ی که ده کری بکری و نه م وته یه شی به سه ردا پیاده ده بیت: (که لکه له ی حهیرانیکی که وتوه ته سه ر و دهیه وی بیه ژی)."

(ل) نهو کهسهی ده لیت: راسته..... به لام" : (yes.... But)

لیزه دا رۆلی خۆی وه ها ده گپیت و ده لیت: نهوهی هیژا گوتی راسته و من له که لیدام، به لام راوبۆچونه که ی زۆر لۆژیکی نییه " یانیش رهنگه نه م دهسته واژه به گزیکات: " فلانه که س زۆر سیفته تی جوانی هه به، به لام مرۆفیتیکی خۆپه رسته و ته نها به رژه وه ندیی خۆی مه به سه "

(م) کهسی خۆ مه لاسدهر و راوچی (The Hunter)

لیزه دا نه ندامه که زۆریه ی جار رۆلی که سیتیکی بیده نگ ده گپیت، به لام خۆی مه لاس داوه و به دوا ی نه وه دا ده گپیت دوو که س تیکه ریدات یان دژیوونی قسه و گو فتاره کانی که سیک به دیاربخات. نهو که سه زۆریه ی جار کاره کان ناسان ده کاته وه به که راندنه وه یان بۆ یه ک هۆ، یانیش گرنگیه کی زۆر ده داته بابه تیکی کرچوکالی لاوه کی.

(ن) کهسی بارینه ری ناوه کان: (Name Dropper)

لیزه دا نه ندامه که کومه له که به کومه لیک ناوی نووسه ر ده رپشینی، یانیش هه ندی ناوی که سانی به رزی نیو ده ستگه و ده سترۆیشته وان ده ناخنیته نیو قسه کانی بۆ نه وه ی گرنگیه کی تایبه ت به قسه کانی بدات و ترشو خۆی پیدایه بکات.

- هه ردوو زانا گیب و گیب پۆلینکاریه کی کردارییان بۆ زۆریه ی نهو رۆلانه پیشنیار کردوه که له به ره ته وه پیشنیاری (بن و شیتس) بوو، نه وان پیشنیاری پینج جۆری گشتیی سه رکرده ییان کردوه، نه وانیش:

(ا) ده سته پیشخه ری: (Initating) واتا که یشی نه وه یه کاری به کومه ل بکریته شتیکی جولاوه یان هه ولی جوولاندنی بدریت، وه ک پیشنیاری هه نگاوی کار و دیاریکردنی مه به سته یک، یان پیشنیارکردنی شیوازیک، یانیش روونکردنه وه ی پرسیک.

(ب) ریکخستن: ماناکه یشی نه وه یه کاریگه ری له سه ر کاری کۆمه له و پله ی خیراییه که ی دروستبکریت، وه ک پوختکردنه وه و ئاماژه کردن به کاتی دیاریکراو یان گه پاندنه وه ی مه به ست بۆ زه یین و نه ندیشه کان.

(ج) راگه یاندن: (Informing); وانا به خشینی زانیاری و راوبۆچوون به کۆمه له .

(د) پالپشتیکردن: (Supporting) وانا دروستکردنی که شیکی سۆزی که نه دامانی کۆمه له له یه کتری نزیک بکاته وه له پینا و نه و نه رکه ی خراوته سه رشانی کۆمه له و لادانی گرژی کرده ی به شداریکردن له کار ئاسانتر بکات ، یانیش گوزارشت له هه ستوسۆزی کۆمه له ده کات و هانیان ده دات.

(ه) هه لسه نگاندن: (Evaluating) وانا یارمه تیدانی کۆمه له بۆ هه لسه نگانندی برپار و مه به ست و شیوازه کانی کار، وه ک هه لبژاردنی ئاستی گه یشتن به کۆپایی و تیبینیکردنی شیوازی کاری به کۆمه له .

رای گشتی

Public opinion

چهمکی رای گشتی به نده به چه مکی ناراسته کانه وه، رای گشتیش بۆ زؤر که س
بابه تیکی گرنگه .

چهمکی رای گشتی :

رای گشتی وه ها پیناسه ده کریت که ته نها گوزارشتیکی واژه یی قسه ییه سه باره ت
به ناراسته و رای گشتی. رای گشتی گوزارشتی کومه له و کومه لگه و جه ماوهری
گشتییه له هه مبه ر راوبۆچوون و هز و بیروباوه پ و ناراسته کانی له کاتیکی دیاریکراودا
له هه مبه ر بابته و پرس و گرفتیکی بیزارکه ر که وا زؤری نازار ده دات.

هه ندیک که س رایان وه هابه که را ناراسته یه، هه ندیکی دیکه یش پینانوايه که
جیاوازییه کیان له نیواندا هه یه، جیاوازییه کانیش بریتین له :

۱. راوبۆچوون گوزارشتیکی واژه یی قسه ییه له ناراسته و نه و به هابه ش که تاک
باوه پی پتی هه یه روپۆشه مه عریفیه که ی ناراسته یه .

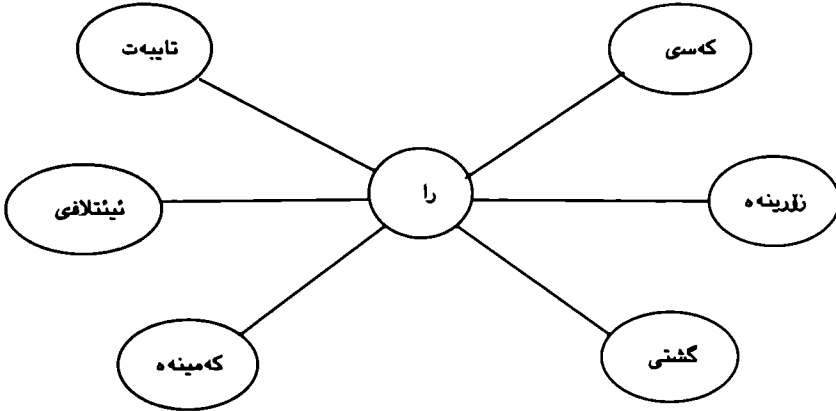
۲. راوبۆچوون له چینیکی سایکۆلۆژییه که جیاوازه له چینی ناراسته .

۳. را جیاوازه له ناراسته له روی په یوه ندیی نه رکیانه ی به ره فتاره وه .

۴. نه و کاته را بوونی ده بیته که ناراسته کان نه توانن توانا به تاک و کومه له

ببه خشن بۆ نه وه ی رووبه پووی هه لۆیسته کان ببنه وه .

جۆره‌کانی را

رای کەسی: ئەو رایە یه‌ که تاك دواى بپرکردنه‌وه له بابە‌تیکی دیاریکراو له‌هه‌مبەر خۆیدا پێکیده‌هێنێ.

رای تایبەت: ئەو رایە یه‌ که تاك دەپیارێزێت و نایدركێنێ تهنه‌ها بۆ کەسه‌ زۆر نزیکه‌کان و جی‌ متمانه‌کان نه‌بێت.

رای ئینتلافی: گونجان و رێککه‌وتنی هه‌ندێ راوبۆچوونه‌ له کاتیکی دیاریکراو و له‌ ژێر هه‌لومه‌رجی دیاریکراوی ئینتلافه‌که‌دا.

رای زۆرینه: نوینه‌رایه‌تی رای پتر له ۵۰٪ ده‌نگی کۆمه‌له‌یه‌کی کارا ده‌کات.

رای کەمینە: نوینه‌رایه‌تی رای که‌متر له ۵۰٪ ده‌نگی نه‌ندامانی کۆمه‌له‌ ده‌کات.

رای گشتی: له کۆمه‌له‌ی رای گشتیدا ده‌ره‌نجامی ئەو رایه‌یه‌ که له‌ چه‌ندان را پێکدێت.

جۆره‌کانی رای گشتی:

دابه‌شبوونه‌کانی رای گشتی فرهن و دابه‌شبوونی توند و دابرنین، مه‌به‌ستیش له دابه‌شکارییه‌که ریکخستنه، به‌شیوه‌یه‌که ئه‌و راوبۆچوونانه له‌یه‌کتری جیا‌بکرتنه‌وه، جا بۆ روونکردنه‌وه‌ی گشت رای‌ه‌که به رای‌ه‌کانی دیکه، ده‌توانین رای گشتی دابه‌ش بکه‌ینه سه‌ر ئه‌م به‌شانه‌ی خواره‌وه:

۱. رای نیشتمانیانه‌ی گشتی:

مه‌به‌ست ئه‌و رایه گشتیه‌یه که په‌یوه‌ندی به ده‌وله‌ته‌وه هه‌یه و ده‌سه‌لات پشتی پێده‌به‌ستیت و به گونجان و نه‌گه‌ری پێشبینیکردن ده‌ناسریتنه‌وه، زۆربه‌ی جار نێوه‌پۆک و ناواخنه‌که‌ی پرسه‌کانی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یی له‌خۆ ده‌گریت.

۲. رای گشتی هه‌ریمی:

پێشکه‌وتنی کۆمه‌لگه‌کانی هاوچه‌رخ و گه‌لانی هاوسی یارمه‌تیده‌ری به‌دیارکه‌وتنی ئه‌م جۆره رایه گشتیه‌ی بوون، ئه‌م جۆره‌یان جه‌خت له‌سه‌ر نزیکبوونه‌وه‌ی ئه‌و ده‌وله‌تانه ده‌کات که سه‌ر به یه‌که هه‌ریمن (هه‌رچه‌نده له‌ روی بونیاده‌وه له‌یه‌کتری دابراون)، ئه‌م جۆره له‌نیوان ده‌وله‌تانی یه‌که هه‌ریمدا باوه، ره‌نگه نێوه‌ندکاریکی نیوان رای گشتی نیشتمانی و رای گشتی نێونه‌ته‌وه‌یی بێت، بۆنموونه: ئه‌و پیریارانه‌ی له یه‌کیه‌تی ئه‌وروپی و کۆمه‌له‌ی ولاتانی عه‌ره‌بیدا ده‌رده‌چن، له‌و جۆره‌ن.

۳. رای گشتی جیهانی:

ئەو رایه یه که نوینه رایه تی سه رجه م گه لانی جیهان ده کات له هه مبه ر پرسیتی دیاریکراوی وه که هه لاواردنی ره که زی، چونکه زۆربه ی گه لانی جیهان ئەگه ر نه لێن هه ر هه مووشیان سیاسه تی هه لاواردن ره تده که نه وه، به لام ئەمه بوونی که مینه یه کی نیو ئەو گه لانه ره تناکاته وه که ئەم سیاسه ته ده گرنه به ر. هه روه ها رای گشتی جیهانی دژ به به کارهێنانی چه کی ئەتۆمی و چه کی کیمیایی وه ت.

۴. رای گشتی جوۆری:

ئەم جوۆره یان ره نگه له سه ر ئاستی نیشتمان وه ره یم و جیهاندا بیته و گوزارشتیکه له رای چین و که رتیکی دیاریکراو له هه مبه ر پرسیتی دیاریکراو، وه که: راوبۆچوون له هه مبه ر شیاندنی کۆمه لایه تی و سیستمی په روه رده یی و پێوه ره کانی کۆمه لایه تی.

جوۆره کانی رای گشتی:

* خۆمه لاسده ر یان مته بوو: زۆر به روونی و راشکاری به دیار ناکه ویت.

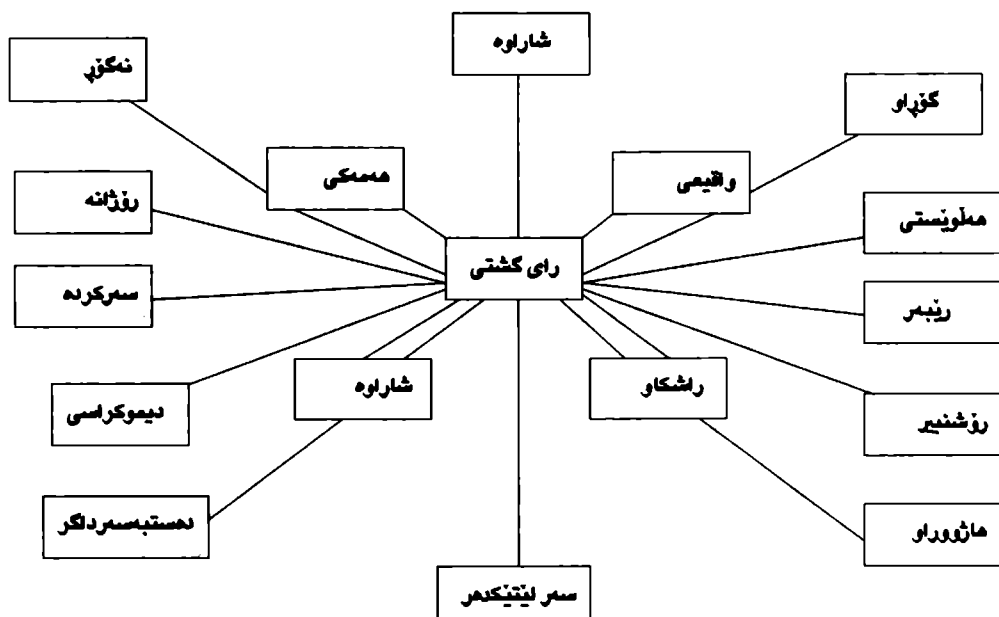
* کرداری/ واقعی: له لای کۆمه له ده بیته ره فتاریکی کرداری (پارته کان، خۆپیشاندانه کان).

* شاراهه/ ناوه کی: به هۆی ترسی کۆمه له له ده ره نجامه کانی گوزارشت لیکردنی ناتوانی ده ربهردریت.

* راشکاو/ دیار: به بی ترس گوزارشت له را و ناراسته کانی خه لک ده کات.

* جیگیر (به ریژه): له خوو و نه ریته کان سه رچاوه ده گریته.

* گوژاو (کاتی): به هۆی کاریگه ربوون به ریکلام و ناگادارییه کانه وه دروستده بیته.

* هەمەکی: (سەرتاپاگیر): کۆکرهوه، بەردەوام، نەریت، بەهاکانی ئاین،/

سیستەمەکانی شیاندن

* هەلۆیستی: لەهەمبەر گرفتێکی کاتی لە هەلۆیستیکی دیاریکراودا بەدیاردەکهوێ.

* رۆژانە: بە رووداوهکانی رۆژانە کاریگەر دەبێت.

* رێبەر: کار لە نامرازهکانی راگەیاندن دەکات و پێی کاریگەر نابێت و رۆلی لە

گۆرینی راویۆچوون و ئاراستهکانی خەلکاندا هەیه.

* سەرکردە: راویۆچوونی سەرکردەکان و پیشەنگەکان و بیرمەندان.

* رۆشنبیر: راویۆچوونی کۆمەلە ی رۆشنبیران.

* هاژووراو: راویۆچوونی نۆزینە ی خەلکی رهشۆکی.

* دیموکراسی: لەسەر سەربەستی و گفتوگۆ بونیاد نراوه.

★ دەستبەسەرداگر: سەرگی خۆی لە چوارچێوەیەکی دەستبەسەرداگردا
وەردهگریت.

★ سەرلێتیکدەر: لە چوارچێوەی پرۆپاگەندە و دەنگۆیەکاندا خۆی دەبینیتەوه.

تایبەتەندییەکانی رای گشتی

تایبەتەندییەکانی رای گشتی جۆراوجۆرن و دەکرێ بەم شێوەیە دیاری بکری:

۱. رای گشتی وە دەستدەهێنیت و رهگوریشەکی لە ژینگەی کۆمەلایەتی و
رۆشنبیری کۆمەلگەوهیه.

۲. پەيوەندی و وابەستەیی لەگەڵ جەماوەردا پەیدا دەکات، لەگەڵ ئەوهی
گوزارشتیک نیه له ویست و خواستی، بەو واتایە لەگەڵ راویچوونی نۆزینە
ناگونجیت.

۳. لەلایەن دەسلاتیکی دیاریکراو و ناسەپیندری و وهك سرووشی دەسلات نیه.

۴. پشت بە زانیاری و داتا و چەمک و ئەزمون دەبەستیت.

۵. ئەقل و سۆز حوکمی بەسەردا دەکەن.

۶. دەتواندری بپیوری و شروقه بکریت.

۷. لە چەند ئاستیکەوهیه: ناوهخۆیی تەنگەبەر، نیشتمانی، نەتەوهیی، جیهانی.

۸. بە سرهوتن و متبون دەمینیتەوه و لەو کاتەدا خۆی بەدیار دەخات که

پێویستیان پێی بیت.

۹. لە دۆخەکانی توندوتیژی و جەنگدا ئەقڵی خۆی لە دەست دەدات.

۱۰. لە دۆخەکانی خاویوونەوه و پشتگوێخستندا دەخەویت.

۱۱. بەو نەهامەتی و کارەساتانە کاریگەر دەبیت که دووچاری گەل و نەتەوهیهك

دەبنەوه.

پیکهاتنی رای گشتی

رای گشتی له سه ر بنه مای کارلیکی کۆمه لایه تی و دانوستان (به خشین و وه رگرتن) ی نێوان هاوولاتیانی پینگه یشتووی نیو که شیککی کۆمه لایه تیانه ی دیموکراسی و به هۆی ئه و گفتوگۆیه به کۆمه ل و نامانداره پیکدیت که له پیناوا به رژه وه ندیی گشتی ئه نجام ده دریت.

چهند هۆکارێک هه ن که وا رۆلێکیان له پیکهاتنی رای گشتیدا ده بیت:

۱. رۆشنبیری و ئاستی خویندنی تاکه کان.
۲. ئاین و بیروباوه ر و به هاکان.
۳. شیانندی کۆمه لایه تیانه ی تاکه کان.
۴. ئاستی رووداوه کانی ناوخوای و نه ته وه یی و جیهانی.
۵. رێبه رایه تی / سه رکردایه تی.
۶. نێوه ند و نامرازه کانی راگه یانندن و په یوه ندیی جه ماوه ری.
۷. گفتوگۆی گشتی و میهره جانه کان.
۸. ده نگۆ و پرپاگه نده کان.
۹. دۆخی گشتیی ئابووری و کۆمه لایه تی.

به لām مه رج و پێویستییه کانی پیکهاتنی رای گشتی ئه مانه ن:

۱. بوونی زمانیکی هاوبه ش و توانای ریکه وتن له سه ر مانا سه ره کییه کان.
۲. ناماده یی کۆمه له کان بۆ گونجانندی راو بۆ چوونه کانیان.
۳. کیفایه تی گفتوگۆی گشتی.

پیکهاتنی رای گشتی بە چەند قۆناغێکدا گوزەر دەکات کە دەتوانین

لەمانەى خوارەویدا پوختیان بکەینەوه:

۱. سەرھەڵدانی گرفت و بابەتیک جا ئەگەر مەرگەساتیک بیّت یان تاوانیک.
۲. درککردن بە گرتەکە کاتی درک بە رەھەندەکانی دەکریت.
۳. گفتوگۆکردن لەسەر گرتەکە بۆ تاوتویکردن و بینینی لایەن و مەترسییەکان و ئەو ھۆکارانەى کاری تیا دا دەکەن.
۴. بە دیارکەوتنی پیشنیارەکان بۆ چارەسەکردنی گرتەکە.
۵. کێشەکیشی نیوان راویۆچوونەکان و روانگەکان.
۶. ھەوینبوونی راویۆچوونەکان بە مانای پیکهاتنی ئاراستە باوہکان.
۷. ریککەوتنی بەکۆمەل، لێرەدا کۆمەلەکە لەسەر چارەسەری مامناوہندی ریکدەکەون.
۸. رەفتاری بەکۆمەل کە تیا دا رای گشتی وەر دەچەرخیندریتە رەفتاریکی بەکۆمەلێ وەک خۆپیشاندان و بروسکە و ھتد.

ئەرکەکانی رای گشتی

۱. دیاریکردن و نوێکردنەوہ و گۆرینی پێوہرەکانی کۆمەلایەتی.
۲. پشتگیریکردنی دەستگەکانی حکومی و کۆمەلایەتی.
۳. رەچاوکردنی پێوہرەکانی کۆمەلایەتی و بەھاکانی ئاکاری.
۴. بەرھەودان بە رووحی مەعنەویی گشتی و پالپێوہنان و بەگۆرپوتاوکردنی بەرھەو پرسە گرنگە گشتییەکان.

کاریگەریی رای گشتی لەسەر رەفتاری تاك و کۆمەل

رای گشتی بەم شیوەیە لای خوارەووە کاریگەریی لە رەفتاری تاك و کۆمەل

دەکات:

* رای گشتی ئەو بزاڤ و رەفتارانەی تاك و کۆمەل دیاری دەکات کە پەیوەندییان بە

پرسەکانی گشتییەو هەیە، هەرەو هە لەخۆگەری بەشداریی خەلکە لەنیو خۆیاندا

سەبارەت بە هەندێ بیروباوەڕ کە لە رەفتاری کۆمەلایەتیدا یەکیان دەخات.

* رەفتاری سەرکردهکان لە کۆمەلە و کۆمەلگە دیموکراسیدا بە ئاراستەکانی رای

گشتی کاریگەر دەبێت (ویستی گەل)، دواتر سەرکردهکان بە شیوەیەکی کرداری گرنگیی

بە زانیی رای گشتی دەدەن. رەزاهەندیی رای گشتی لە سەرکرده و دەسەلاتدا بەردی

بناغەیی ئاساییکردنەو و پتەوکردنی سیستمی دەسەلات و سەقامگیری و بە

جەماوەرییوونەو.

* رای گشتی رووخسارەکانی ئاراستەکانی سیاسی و دەسەلات لە نیو دەولەت و

لەنیوان دەولەتێک و دەولەتێکی دیکەدا دیاری دەکات. زانیی رای ئازادانەیی گشتیی

گەل بە هەنگاوی یەکەم دادەندریت بەرەو یەکەمین دیموکراسی لە کێشانی نەخشەیی

سیاسەتی حوکم و دەرکردنی ئەو بپیارانەیی کە گوزارشت لە ویستی گەل دەکەن و

لەگەل پێداویستی و هەلومەرجی مادی و مەعنەوی بەرژەو هەندیەکانی دادەندریت لە

ئێستە و ئایندەدا.

* رای گشتی بۆ ئاگادارکردنەو هە کۆمەلگە لە هەمبەر پرسیی نەخۆشی و مەترسی

بە هێزێک دادەندری.

* یارمه تیده ری کۆکردنه وه و چرکردنه وهی رای گشتییه بۆ یه کخستنی کۆمه لۆ به ره و ئامانجیکی گشتی.

* رای گشتی له بواره کانی کۆمه لایه تی و ئابووری و سیاسی و هتد کاریگه ری له ژیا نی گشتی ده کات.

* زانی نی رای گشتی یارمه تی کړده ی پلانی کۆمه لایه تی و په ره وه رده یی و ئابووری و سیاسی ده دات، هه روه ها یارمه تی چاره سه رکړدنی گرتنه کانی کۆمه لایه تی و ئابووری و په ره رده یی و سیاسی کۆمه له ده دات.

* زانی نی ئاراسته ی رای گشتی له ژیا نی رۆژانه دا یارمه تی پێشبینی کړدنی ره فتاری تاکه کان و کۆمه له کان ده دات.

* رای گشتی سنووری چه رامکراوه کان و سزادانه کان و به رپر سیاریه تی تاک و کۆمه لۆ دیاری ده کات. شه رع له رای گشتیدا بنه مای یاسا و بنه ماکانی ریکخستن و شیوازه کانی ژیا نی کۆمه لۆ وه رده گری. له هه مبه ر هه ر یاسایه کیش رایه کی گشتی پیکدی ت که هه م لایه نگر و هه میش دژیه تی، نوینه رانی گه ل له نه نجوومه نی گه لدا گوزارشت له رای گشتی و دانانی یاسا کاندایه کهن.

* رای گشتی له پیکه پێنانی شاره زاییه تاکه که سی و به کۆمه له کان و ده وله مه ندرکن و پته وکردن و گونجاندن له گه ل کۆمه لگه و ره گه زه کانی رۆشن بیری به که ی رۆلئیکی گرنکی هه یه.

* رای گشتی کار له پته وکردن و پالپشتی کړدنی ره فتاری ئاسایانه ی به کۆمه لۆ و به ره له سته ره فتاری لاده رانه ی به کۆمه لۆ ده کات.

* رای گشتی روئیکی گرنګ له کرده ی گورپان و گورپانی کومه لایه تیدا ده گتیریت و پالپشتیی دهسته و دامه زراوه کانی کومه لایه تی دهکات دهستی له گورپنی ناراسته کاندای ده بیت. جا نه گهر پیش نه وهی رای گشتی له سهر شیوه روون و راشکاوه کیدا به دیار بکه ویت، تواندرا ناشنای رای گشتیی شاراوه و متبوو ببین و ناشکرای بکه ین نه وای ده توانین گورپانی پیویست نه نجام بده ین.

* رای گشتی ره چاوی پیوه ره کانی کومه لایه تی و دابونه ریت و ناکار و به ها و نمونه بالاکان دهکات.

* رای گشتی گیانی مه عنه ویی کومه له ده پاریزیت و به رزی ده کاته وه نه گهر هاتوو به هیز و پته و بوو، گوزارشت له ریکه و تنی به کومه لی نیو کومه له دهکات.

* رای گشتی پیگه ی که سه کان و سیستم و دهسته و کالاکان به رزده کاته وه و دایده به زینتی.

تویژینه وه و پیوانی رای گشتی

(کرتش و کرچفیلد) ی زانا چه ندان هه نگاویان بو شروقه کردنی رای گشتی دهستنی شان کردوه، نه م هه نگاوانه یش بریتین له:

۱. دیاریکردنی گرفت و شیماننه کان و کومه لگه ی شروقه کراو.

۲. دانانی پلانی تویژینه وه و هه لیزاردنی نمونه (العینه).

۳. ناماده کردنی که رهسته کانی پیوان و ته یارکردنیان.

۴. تویژینه وه ی شترانی (استطلاعی).

۵. کاری مهیدانی.

بەلام رینگەکانی پێوانی رای گشتی ئەمانەن:

۱. تیبینییهکی راستەوخۆ لە پانتاییهکی فراواندا.
۲. چاوپێکهوتنهکانی کەسی.
۳. گفتوگۆیهکانی بەکۆمەڵ و پێشنیارکردنی پرسەکانی جەماوەر.
۴. شیکردنەوهی دەنگۆ بەشیۆهیهکی سایکۆلۆژی و لۆژیکی و جێبهجێکردنی بەشیۆزێکی زانستی.
۵. رینگەکانی لکاندن (الاسقاطیة).

گۆرین و هەموارکردنەوهی رای گشتی

دەتواندراوێ رای گشتی بگۆرێت و هەمواریکێتەوه، ئەمەیش بەهۆی ئەو رینگەیانە دەبێت کە بەهۆیوه ئاراستەکان دەگۆرێن، بەلام دەبێ ئەم خالانەی خوارەوهی بۆ زیاد بکێت:

۱. نامرازەکانی راگەیاندن و پەيوەندی جەماوەری و رووداوه گرنگەکان و سەرکردە و رێبەرەکان رۆلێکی گرنگ لە گۆرین و هەموارکردنەوهی رای گشتیدا دەگێن.
۲. هەندێ جار گۆرینی رای گشتی پێوستییەکی نەتەوهیی و نیشتمانی و ئابووریە بۆ وهدهێنانی بەرژەوهندی کۆمەڵە.
۳. بەرژەوهندی کۆمەڵگە دەبێ گرنگترین پێودانگی گۆرینی رای گشتی بێت.
۴. ئەو رایە گشتیانەی کە پەيوەندییان بە رێپەرسمەکانی ئایینی و بیروباوەرەکانەوه هەیە، زۆر بەتوندی بەرهەستیی گۆران دەکەن.

۵. كرده ی گۆپینی رای گشتی له هه مبه ر نه و پرسانه ی له نه ندیشه و هزری خه لك نه چه سپیون كاریکی ئاسان ده بیته .
۶. گۆپینی رای گشتی به شیوه یه کی له خۆوه یی (تلقائی) ده بیته له ژیر تیشکی نه و گۆپانكاربیانه ی کاریگه ربیان له ژیان ی خه لك و كۆمه لكدا هه یه .

دەمارگیری و رەگەزپەرستی:

چەمکی رەگەزپەرستی

* رەگەزپەرستی ئاراستەیهکی نەرییە واتا ئاراستەیهکە و پال بە تاکەو دەنیت رەفتاریکی دوژمنکارانە بکات دژی تاک و کۆمەلەیی ئەو تاکانەیی سەر بە کۆمەلەیهکی دیاریکراون.

* رەگەزپەرستی ئاراستەیهکی دوژمنکارانەیه دژی کەسێک کە سەر بە کۆمەلەئێکی دیکەیه، هیچ ھۆیکیش بۆ ئەو رەگەزپەرستی نواندە نییە لەھەمبەر ئەو کەسە تەنھا ئەو نەبیت کە سەر بە کۆمەلەیهکی دیکەیه، واتا بەچەند سیفەتێک دەناسرێتەو کە وەسفکردنێکی ئەو کۆمەلەیهیه و ناپەزایی خاوەن ئاراستە رەگەزپەرستیەکە دەورۆزینی.

* دەمارگیری ئاراستە و ھەلۆیستیکیی بۆ پاساوە کە تاک تیایدا نامادەیه لەھەمبەر کۆمەلە و تاکێکدا بە رێگەیهکی پشتگیریکار یان دژباوەر بەنیت و رەفتار بکات و ھەست بکات.

* کۆمەلەیی رەگەزپەرست / کۆمەلەئێک کەسن خۆیان بەو ھەژمار دەکەن یان خەلک وەھایان لەقەلەم دەدات کە لە سیفەتێک یان پتر لەگەڵ خەلک ھاوبەشن یانیش دژن، وەک سیفەتەکانی:

ئاین و رەگەز و زمان و ھتد.

* ئاراستەیی رەگەزپەرستی: ئاراستەیی کەسێکە لەھەمبەر تاکێکی کۆمەلەکانی رەگەزپەرست کە سەر بەوان نین، یانیش لەھەمبەر گروپێکی کۆمەلەیهکی دیاریکراو یانیش لەھەمبەر ھەرھەموویانە.

سەرھەڵدانی رەگەزپەرستی

هەرچەندە شتیك هەبە کە پێیدەگوتیت نامادەیی بۆ رەگەزپەرستی، وەڵی رەگەزپەرستی شتیكە کە تاك لە دەورووبەرەکە ی وەریدەگریت و فیزی دەبیت و شتیکی بۆماوەیی نییە. رەگەزپەرستی لەئەنجامی ئەو هەلۆیست و ئەزمونانەو دەبیت کە تاك وەك دەرهەنجامی زنجیره‌یه‌کی کارلێکە کۆمەلایەتیگان گوزەریان پیا‌دا دەکات، هەروەها دەرهەنجامی زنجیره‌یه‌ک لەو کارلێکە کۆمەلایەتیانە یە کە بەنیۆ تاکەکان و کەسانی دەورووبەریانەو گوزەر دەکات. توێژینەوکان ئەو هیان روونکردووەتەو کە دەمارگیری و رەگەزپەرستی لەلای هەندی مندالدا لەتەمەنی سی چوار سالی‌دا سەر هەڵدەدات، چونکە کاتی مندال دەگاتە تەمەنی سی سالی، دەتوانی تاکەکانی کۆمەلەکە ی خۆی و تاکەکانی کۆمەلەکانی دیکە لەیەکتری جیاکاتەو. هارتلی لە توێژینەو کە ی خۆیدا سی قۆناغی خستوووەتەپوو کە رەگەزپەرستی گوزەری پیا‌دا دەکات:

۱. قۆناغی جیاکردنەو: مەبەست توانای مندالە بۆ جیاکردنەو ی تاکە جۆراو جۆره‌کانی کۆمەلە رەگەزپەرستییه‌کان.
۲. قۆناغی چوونە نیۆ دەور: مەبەست لێی ناویتەبوون و توانەو ی خودی تاکە لەو کۆمەلە یە کە تیا‌یدا دەژیەت و لەگەڵیدا دەبیتە یەک.
۳. قۆناغی هەلسەنگاندن: لەم قۆناغە دا ئەو کاردانەوانە بەدیاردەکەون کە نامازە بە جۆرێک خۆ بەگەرەترزانیان یان جۆرێک هەستکردن بە کەموکورتی دەکەن، ئەمەیش

بەپێی ئەو حوکمدانە دەبێت کە منداڵ هەست دەکات کۆمەلگە لەسەر کۆمەلەکەی داویەتی.

* لەو ھۆکارانەی دەبنە ھۆی رەگەزپەرستی چەند ھۆکارێکن پەيوەندیان بە تاک و ئەو ھۆکارانەو ھەبە کە لە چوار دەوریدان:

۱. ئەو ھۆکارانەی پەيوەندیان بە تاکەو ھەبە: رەگەزپەرستی دەگەرێتەو ھۆی چەند ھۆبەکی رۆشنیبری و کەلتوری و رۆلێکی سەرھەکی لەسەر بنەمای ئەو پالئەرانەدا دەگێن کە تاک ھەست بە پالئەرانەکانی تیربوونیان دەکات، لەوانە ئەو دابونەریتانەی کە رەگەزپەرستی مێژوویی و ھۆکاری ئابووریان ھەبە و تاک ھەول دەدات پاساوی بۆ رەفتارە دوژمنکارەکانی بەینیتەو و بیگەرێنیتەو سەرئەو رەگەزپەرستانە.

ھەندیک ھۆی دیکە ھەن وەک ھەولدانێ تاک بۆ وەدبەیتانی پێداویستیەکانی وەک ھەستکردن بەو ھۆی کە پێگەبەکی بەرزتری لە خەلکانی دیکە ھەبە یانیش ھەستکردن بەو ھۆی لە خەلکانی دیکە باشترە. ھەر ھەروەھا رەنگە چەند پێداویستیەکی ئابووری تاک بەرەو رەگەزپەرستی پالبدەن، چونکە رەگەزپەرستی و لیکەوتە رەفتاریەکانی بە تاک ھەندێ کۆمەلەو دەنوسین و دەبنە چەند سیفەتێک کە وایان لێدەکات ھاوولاتیانی پلە نزم بن ئەگەر پلە ھەبێت.

ھەر ھەروەھا لکاندنیش رۆلێکی لەو رەفتارەدا ھەبە، رەنگە تاک بۆ خۆ دەریازکردن لە ھەستکردن بەو کەموکورتیانەی لە رەفتار و کەسبیتییەکاندا ھەستی پێدەکات ھانی بدات ئەم کەموکورتیانە بە خەلکانی دیکەو بەلکێنیت.

۲. ئەو ھۆکارانەى پەيوەندىيان بە شتەکانى دەورو بەرى تاکەو ھەيە: رەنگە تاک بە ژيانکردن لەگەڵ دابونەریت و پتوەرەکان و گشت ئەو کیشمەکیش و بېھويانەى تيايدا ھەيە رۆلئىكى گرنگ لە گەشەپيدان و بلاوکردنەو ھى رەگەزپەرستى دەمارگيريدا بيبئیت.

خانەوادە رۆلى لە گەشەپيدانى ئەم ئاراستەيەدا دەبئیت، رۆلەکەيشى يان بەشپو ھەيەكى راستەوخۆيە وەك سرووشبەخشين(تلقين)، يانیش نا راستەوخۆيەو بەھۆى درککردنى رەفتار و قسەى دايبابەنەو ەدیتەکايەو ە کاتى باس لە تاکەکانى کۆمەلە جۆراو جۆرەکان دەکەن، ھەر ھەا ھاوسپيەتى و ھاوپرپيەتى رۆلى لە گەشەپيدانى ئەم ئاراستەيەدا ھەيە، چونکە منداڵ ئاراستە و بەھا و رەفتارەکانيان لى وەر دەگريئ و پتيان کاریگەر دەبئیت. ھەر ھەا رەنگە ئەو ھۆکارە راميارانەى کەوا کۆمەلگە گوزەريان پيادا دەکات يارمەتيدەرى بلاوبونەو ھى چەند سيفەتئىكى ديارىکراو ببن و خەلکى نيو ئەو کۆمەلگەيە ھەول بەدەن بە کۆمەلەيەكى ديارىکراوى بلکئین، ھەندى ھەلومەرجيش ھەن کە رووبەرووى کۆمەلگە دەبنەو ە تاکەکان تيايدا دەژيەن و دەبنە ھۆى بلاوبونەو ھى دەمارگيرى و رەگەزپەرستى، لەوانە:

* ھەرچەندە جياوازی و ناکۆکى لەنيوان ئەو کۆمەلانەدا ھەبئیت کەوا کۆمەلگەيان لى پیکھاتوو، ئەوا دەمارگيرى و رەگەزپەرستى پتر سەرھەلەدات و بلاو دەبئتەو، چونکە بوونى چەند کۆمەلەيەك کە سەر بە نەژاد و ناین و کەلتورى جۆراو جۆر بن، زەوييەكى بەپيتى گەشەکردنى رەگەزپەرستى و دەمارگيریيە.

* تويزينه وەکان نامازەيان بەو کردوو ھەرچەندە گۆرانی کۆمەلایەتى خيراتر بئیت ئەوا رەگەزپەرستى و دەمارگيرى پتر دەبئیت، چونکە تیکچوونى سيستم و

دەستگەکانی کۆمەلایەتی و ئەو بەهایانە بەدوای خۆیدا دەهێنێت کە تاک باوەرپی پێیان هەیە، ئەمەیش دەبێتە هۆی دروستکردنی جۆرە نێگەرانی و ناهاوسەنگییەك، لەبەرئەووە تاکەکان وەك هۆکارێکی داپۆشینى نێگەرانییەكەیان و تێكچوونی بەهاکان پەنا دەبەنە بەر دەمارگیری و رەگەزپەرستی.

* نەزانی و نەبوونی دەرفەتەکانی پەيوەندیکردنی نێوان کۆمەلە جۆراوجۆرەکانی نێو کۆمەلگە.

* کۆپێرکێکردن لە بوارەکانی کار و ترسان لەو شکستەى کە هاوتەریب لەگەڵ کۆپێرکێدا دێت، رەنگە ئەو تاکەى لە کۆپێرکێ دەترسێت ئەو کەسانە بچەوسینیتهووە کە رەگەزپەرستی و کۆپێرکێی لەگەڵدا دەکەن، بۆ ئەوەى لە خرابەى کۆپێرکێیەکانیان بەدوور بێت.

* سوودوەرگرتنى خراب (استغلال) دەبێتە هۆی رەگەزپەرستی و دەمارگیری، رەنگە کۆمەلەیهك دژی کۆمەلەیهكى دیکە رەگەزپەرستی و دەمارگیری بنویسن و چەند سیفەتێکیان بخەنە پال کە دەبنە پاساوێك بۆ سوود وەرگرتنى خراب لەو کۆمەلەیه، رەنگە خراب سوود وەرگرتنەكەش ئابووری یان سیاسى و کۆمەلایەتی بێت.

* رەنگە تاکەکانی نێو زۆرینەیهك بەمەبەستى یەكخستن و بەهێزکردنى پەيوەندییەکانی نێوان تاکەکانی زۆرینەكە لەهەمبەر کەمینهکان پەنا ببەنە بەر رەگەزپەرستی و دەمارگیری.

* زیادبوونی قەوارەى کەمینه، هەرچەندە قەوارەى کەمینه پترببێت کێشمەکێشى نێوان زۆرینە و کەمینه پتر دەبێت.

* ئه وه روونبووه ته وه که ئه و کۆمه لگه یانه ی ریگه به تاکه کانی ده دات له چینیکه کۆمه لایه تی بچنه چینیکه دیکه وه، ده بیته هۆی دروستکردنی جۆره ترسیک له رکابه ری و کێپرکی له هه مبه ر ئه و گوزه رکردن و گواسترانه وه یه، ره نگه ئه و تاکه ی سه ر به چینیکه که متره له وه بترسیت که سه کانی دیکه پێی بگن یانیش شوین و پینگه که ی داگیر بکن.

* پیکهینه ره کانی ده مارگیری و ره گه زپه رستی

۱. لایه نی مه عریفی: درککپیکراوه کان و ئه و بیروپایانه ی که تاک له هه مبه ر کۆمه له ی دیکه پیکهینه وه.

۲. لایه نی ویزدانی: هه ستوسۆز و هه لچوونه کانی تاک له هه مبه ر ئه و کۆمه لانه.

۳. لایه نی ناراسته گری و خولیاپی: به ره و گرتنه به ری سیاسه تیکه دیاریکراو ده چیت وه که ئه و ریگه و ریبازه ی که ده بی به هۆیه وه مامه له له گه ل کۆمه له کانی دیکه بکات.

لیکلانه وه ی ده مارگیری و ره گه زپه رستی

یه که م: بیردۆزی خراپ سوود وه رگرتن (استغلال).

ده مارگیری و ره گه زپه رستی ناراسته یه که چینیکه خراپ سوود وه رگر به مه به سستی وه سفکردنی گروپیک خه لک به که موکورتی له نیو کۆمه لگه دا بلاویده که نه وه، بۆ ئه وه ی ئه م چینه بتوانی به خراپ سوود له گروپه که بگرن. که سانی سه ر به م بیردۆزه پێیانوایه ده مارگیری و ره گه زپه رستی وه که هۆکاریکه سبیبیسته کان بووه بۆ چه وساندنه وه و خراپ سوود وه رگرتن له زنجیه کان.

ئەم بێردۆزه پشت به کۆمه‌لێک شیمانە دەبەستیت که پێیانوایه په‌یوه‌ندی له‌نیوان کارلێکی نیوان که‌سه‌کان و ئاستی به‌رهمه‌ پێشبینیکراوه‌کان هه‌یه که ده‌ره‌نجامی ئەم کارلێکه‌یه و ئاقیبه‌تی ئەم ده‌ره‌نجامانه و کاریگه‌ریان له‌سه‌ر هێشتنه‌وه و تۆژه‌نکردنه‌وه‌ی ئەو کارلێک و گۆرانه‌دا دیاری ده‌کات، جا بۆ ئەوه‌ی ئەمه‌ روونبکه‌ینه‌وه، شیمانە‌ی ئەمه‌ ده‌که‌ین:

دوو جو‌ره کۆمه‌له‌ی دیاریکراوه‌ن و هه‌ر یه‌کیکیان باوه‌ریان وه‌هایه که به‌رژه‌وه‌ندییه‌که‌ی په‌یوه‌ندییه‌کی پێچه‌وانه‌یی به‌ به‌رژه‌وه‌ندیی ئەوی دیکه‌وه هه‌یه و په‌یوه‌ندیی به‌ هه‌چ کۆمه‌له‌یه‌کی دیکه‌ نییه، جا له‌م دۆخه‌دا تا‌که‌کانی هه‌ر دوو کۆمه‌له‌ دژ به‌ به‌رژه‌وه‌ندیی و ده‌سته‌که‌وتنه‌کانی کۆمه‌له‌که‌ی دیکه‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆیان ده‌پاریزن و ده‌سته‌به‌ری ده‌که‌ن و ده‌رفه‌ته‌کانی وه‌دیه‌یتانی پتر ده‌که‌ن. به‌ واتایه‌کی دیکه‌ هه‌ر کۆمه‌له‌یه و هه‌ولێ که‌مکردنه‌وه‌ی ده‌رفه‌ته‌کانی کۆمه‌له‌که‌ی دیکه‌ ده‌دات بۆ ئەوه‌ی له‌سه‌ر حیسابی یه‌کتری ده‌سته‌که‌وت وه‌ده‌سته‌یه‌ین، واته‌ هه‌ر کۆمه‌له‌یه‌ک ئه‌وپه‌ری هه‌ولێ خۆی ده‌خاته‌ گه‌ر بۆ پترکردنی ده‌رفه‌ته‌کانی وه‌ده‌سته‌یتانی قازانج له‌سه‌ر حیسابی ئەوی دیکه‌، ئەم‌ه‌یش به‌ بناغه‌یه‌کی پته‌وی ئەو ده‌مارگیری و ره‌گه‌زه‌په‌رستییه‌ تونده‌ داده‌ندریت که له‌ هه‌ر کۆمه‌له‌یه‌که‌دا دژی ئەوی دیکه‌ سه‌ر هه‌لده‌دات. جا گروپ و کۆمه‌له‌که‌ی دیکه‌ هه‌ول ده‌دات له‌سه‌ر حیسابی کۆمه‌له‌ و گروپه‌که‌ی دیکه‌ هه‌ی خۆی بۆ وه‌دیه‌یتانی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی به‌کاربه‌یتیت، ئەگه‌ر بێت و هه‌چ دابونه‌یت و یاسا و پێوه‌ریک نه‌بوو که ریگه‌ له‌ سوود وه‌رگرتنه‌ خراپه‌که‌ی بگرتیت. توندی هه‌ی ده‌مارگیری و ره‌گه‌زه‌په‌رستی له‌نیوانیدا به‌نده‌ به‌ به‌راوردکردنی هه‌ر یه‌کیکیان، ئاستی به‌راوردکاریه‌که‌ش وه‌ها پێناسه‌ ده‌کریت: ئەو ده‌ره‌نجامه‌یه که تا‌ک پێیوایه مافی خۆیه‌تی وه‌ده‌سته‌یه‌یتیت، جا ئەگه‌ر ئاستی به‌راوردکاری هه‌ردوو

کومه له که په کسان بوو، نه وا توندیی کیشمه کیش و دوزمنایه تی و ره گه زپه رستی و ده مارگریبه که پتر ده بیت، نه گه جیاوازیه که ش له نیوانیاندا زور بوو، کیشمه کیش و دوزمنایه تی و ره گه زپه رستی و ده مارگریبه که که متر ده بیته وه. رهنگه هر نه مه بیش بیت که لیکدانه وه بۆ لاوازی هیزی ره گه زپه رستی نیوان نه مریکیه ره شپسته کان و سپیپسته کان ده کات کاتی داواکاریبه کانی ره شپسته کان نزم بوو، داواکاری سپی پیسته کانیش زور به رز بوو، جیاوازی نیوانیشیان گه وره و بوشایی نیوانیشیان فراوان بوو، به لام کاتی ناستی به راوردکاریبه که له لای ره شپسته کان زور بوو، بووه هویی توند تر بونی ناستی ره گه زپه رستی و ده مارگری و دوزمنایه تی، رهنگه نه م بیردوزه یارمه تیده ری شیکردنه وه ی زوریک له جوړه کانی ره گه زپه رستی و ده مارگری سروشتی و نه ژادپه رستی بیت.

به پوختی، نه م بیردوزه جهخت له سر نه وه ده کاته وه که ده مارگری و ره گه زپه رستی له نه جامی په یوه ندیی نیوان کارلیکی که سه کان و ناستی ده ره نجامه پیشببینیکراوه کانی نه م کارلیکه ده بیت، نه مه بیش و اتاکه ی نه وه په که هر دوو کومه له ی دربه یه ک و کیشمه کیشدار بۆ پتر کردنی ده رفته کانی وه دیه پنیانی ده سته که وته کانی له سر حسینی لایه نه که ی دیکه نه و په پری هیز و هه ولی خویان ده خه نه گه ر.

دووهم: بیردوژی شارستانی تی (به شارستانی بوون)

نه م بیردوزه بانگه شه ی نه وه ده کات که هه نگاونانی خه لک له ژیانی گوندیبه وه بۆ ژیانی شار، جوړه ها ترس و نیگه رانی به دوا ی خویدا ده هیئت، چونکه ژیانی شارستانی له ژیانی گوندی نالوژتره و بۆ گه یشتن به ناستیکی گونجاوی ژیان هه ول و کیپرکیبه کی زورتری گه ره که، هه روه ها نه و ترسه شی تیا دایه نه گه یه نه نه و ناستی که ژیانی شارستانی لیمانی ده خوازیت و ده ترسین له گه یشتن به م ناسته شکست به پنین و رقمان له هه موو نه و که سانه ش ده بیته وه که شکستیان هیناوه، چونکه نه و

رۆله مان وه بیردینیتیه وه که رهنگه ئیمهش شکستی تیا دا بهینین، له بهرئه وه سه رکه وتنمان پتویستی به کتپرکی و بینه به رده و هه لئیکی دهروونی و جهستی یی زۆد شه که تکه ره وه هیه، بۆیه رقمان له و ئاسته ده بیتیه وه رقمان له و که سه ییش ده بیتیه وه که وه که ده ره نجامتک پئیگه یشتوه .

سییه م: بیر دۆزی بیهوابوون یان قۆچی قوربانی

ئه م بیردۆزه بانگه شه ی ئه وه ده کات که ده مارگیری و ره گه زپه رستی ده ره نجامی بیه وایی و قوربانیبوونی که سه خاوه ن ئاراسته که یه، چونکه ژیا نی خه لک له م سه رده مه دا ته ژیه له بیه واییه کان، ئه مه ییش واده کات خۆزگه و ئاواته کانی نه ینه دی و تاک نه توانی پئدا و یستییه کانی ده سه به ر بکات. زۆریه ی جار ییش بیه و ابوون ده بیتیه هۆی په یدا بوونی ره فتاری دۆژمنکارانه و تاک ناتوانی دۆژمنایه تیه که ی ئاراسته ی ئه و وروژینه رانه بکات که بووه ته هۆی وروژاندنی خولیا و ئاراسته دۆژمنکاریه کانی، بۆیه له ریگه ی کرده ی گۆرین و وه رچه ر خاندنه وه دۆژمنایه تیه که ی ئاراسته ی تاکه که سی گروپ و که مینه کان ده کات، جا ده مارگیری و ره گه زپه رستی به پئی ئه م بیردۆزه ده ره نجامی لکاندن ی که موکورتی و هه سته کردن به گونا می تاکه به و خه لکانه ی که به قۆچی قوربانی داده ندرین.

گه شتاندنی
ره گه زپه رستی و
دۆژمنایه تیه که
به سه ر تاک و
کۆمه لیه یی دیکه .

دۆژمنایه تی و
ره گه زپه رستی و
حه زی گوزار شه کردن
له بیه واییه که.

ده سه ته پاچی یی که سی
بیه ویا له کار دانه ره
له مه سه ر سه رچا وه
راسته قینه که.

بیه و ابوون/هه سته کردن
به بیه وایی به هۆی
شه کسته یینان له شه تیکی
دیاریکراو.

چوارەم: بێردۆزی دەوروبەر

ئەم بێردۆزه بانگەشەیی ئەو دەکات کە دەمارگیری و رەگەزپەرستی ئاراستەبە کە مندال فیزی دەبێت و وەریدەگریت، مندال فیزی ئەو دەبێت لە کۆمەلگە کەیدا چەندان گروپی جۆراوجۆر هەن، هەروەها فیزی ئەو هەش دەبێت کە سەر بە گروپ و کۆمەلەبە کە دیاریکراوە و فیزی ئەو هەش دەبێت کە هەر گروپە و سیفەتی تایبەت بەخۆی هەیە و لەسەری پێویستە لە هەمبەر ئەو گروپانەدا رەفتاری دیاریکراو بکات و رەزامەندی و پەسندکردنی کۆمەلە کەیی و دەستبەینی، جا ئەگەر کۆمەلە کەیی خۆی دژی کۆمەلە و گروپیکە دیکە دەمارگیر و رەگەزپەرست بوو، لەسەری پێویستە دەمارگیر و رەگەزپەرست بێت چونکە گونجان لە گەڵ رەوتەکانی کۆمەلە کەیی خۆی کاریکی گرنگە. بەم شێوەیە دەمارگیری و رەگەزپەرستی تاک تەنھا رەنگدانەوی ئەو شتانەبە کە تاک لە کاتی گەشەکردنیدا فیزی بوو.

پینجەم بێردۆزی فینومینۆلۆژی

ئەم بێردۆزه لە لێکدانەوی رەگەزپەرستیدا بە رەچاوکردنی گشت ئەو هۆکار و هیزانەیی کاریگەرییان لەسەر هەلۆیستەکانی ئێستەدا هەیە پشت بە بنەماو بناغەیی شارەزایی و ئەزمونی ئێستە ئەو هەلۆیستە دەبەستی کە تاک پیاویدا گوزەر دەکات، چونکە رەفتاری تاکیک لە هەلۆیستیکدا پشت بە درککردنی دەبەستیت لە هەمبەر ئەو هەلۆیستەدا و لە دیاریکردنی درککردنی هەلۆیستیکیشدا چەند راستییەکی بابەتی کاریگەری و رۆل و دەستەوەردانیان هەیە، جا لەسەر ئەم بنەمایەدا رەنگە تاکیک هێرش بکاتە سەر کۆمەلەبە کەییان ئەندامیکە کۆمەلەبە کەیی دیاریکراو، چونکە بە هەر شە و وروژنەری نیگەرانی و رقی خۆی لە قەڵەمی دەدات، یانیش

سێفەتی ناپەسندی لێدەبێت. زۆر جاریش تاك له بەر هەبوونی هەندێ رفەتار ئەم ئاراستە یە هەلەبژێری کە بەراستی رق و کینه و بێزانندن دەوروزێنی، یانیش چەند ھۆکاریکی خودی ھە یە کە پە یوھندییان بە کەسە دەمارگیرە کە ھە یە و کاریگەری لە درککردنە کە ی دەکات و ھە ی لێدەکات شتی ھە ی لە و کەسانە دا بێنییت کە رق و قیزھاتنە ھە ی دەجولینن یانیش ھەردوو ھۆکار بە یە کە ھە ی کاریگەرییان دەبێت.

بۆنموونە: ئەمریکیەکی سپیپێست لە بواری کۆمەلایەتیدا کەسیکی جوولە کە بە قولبەر و فیلاوی و ساختە کار دادەنێت.

کەمکردنە ھە ی رەگەزپەرستی و بەرپەرچدانە ھە ی

۱. بە دیارخستنی خراپی و زیانە دەروونیەکانی رەگەزپەرستی.
۲. ناشنابوون بە ھۆ و پالئە رەکانی رەگەزپەرستی و گەشتن بە و راستی و زانیارییانە ی کە ھە لە یی ئەم ھۆکارانە دەسەلمینن و لە ناو بردنی ھۆیەکانی گەشە کردنی رەگەزپەرستی.
۳. بلاوکردنە ھە ی بنەمایە دروستەکانی دیموکراسی و بە ھاکانی مرۆیی و بنەمایەکانی لیبوردە یی کۆمەلایەتی.
۴. پەخشکردنی گیانی ھاوسۆزی نیوان تاکەکانی کۆمەلگە بە ھۆی شیانندی منداڵ لە سەردەمیکی زۆر زوو ھە ی.
۵. بە شدارپێکردنی تاك له ئەندامیەتی کۆمەلە یە کە دژ بە ھیچ کۆمەلە یەکی دیکە رەگەزپەرستی و دەمارگیری تیا دا نەبێت.

۶. هاندانی تاك بو تیکه لیبون و په یوه ندیی نیوان کۆمه له کان و ره خساندنی
 دهرفته له بهردهم نه و خه لکانه ی نه ژاد و نه ته وه و ئاینی جیاوازیان هیه بوئه وه ی
 کارلیکیان له گه ل یه کتریدا هه بیته و بتوانن به یه که وه بژیهن، چونکه پترکردنی
 دهرفته کانی کارلیکی نیوان که سه کان و کۆمه له کان، دهرفته تی که مکردنه وه ی
 ده مارگیری و ره گه زپه رستی پتر ده کات.

به‌شی‌ه‌وتهم

سه‌کرده‌یی

★ سەرگىر دەيى

★ چەمكەكەي.

★ سەرگىر دايەتى و سەرگىر كايەتى.

★ بىردۆزەكانى سەرگىر دايەتى.

★ جۆرەكانى سەرگىر دايەتى.

★ راھىنان لەسەر سەرگىر دايەتى

چەمکی سەرکردەیی

چەمکی سەرکردەیی وەها پێناسە ی بۆ دەکرێت کە هونەری کاریگەری دروستکردنە لەسەر کەسەکان و ئاراستەکردنێانە بە شێتۆهێک لە پێناو گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو گوێپراپەلی و ریزیان وە دەستبێنی. یانیش هونەری هەماهنگی دروستکردنە لەنیوان تاک و کۆمەلەکان و هاندانیانە بۆ گەیشتن بە مەبەستیکی خواستراو. هیمان پێیوایە تاک بەهۆی سەرکردایەتیەو دەتوانی ئاراستەکاری و کاریگەری دروستبکات و هزر و هەست و رهفتاری کەسان بەرزەفت بکات. تۆماس گۆردنیش پێیوایە کە سەرکردەیی ئەرک و شەقل و تاییبەتەندییە کە بە ئەزموون و فێربوون وە دەستدێت.

سەرکردەيى و سەرۆكايەتى

Leader Ship and presidency

يەكەم: سەرۆكايەتى لەسەر بنەماي سىستم دادەرىژرئىت و دەرەنجامى دانپىدانانى تاكەكانى كۆمەلەيەك نىيە.

* سەرۆك بەپىي بەرزەوەندىيەكانى ئامانچ ھەلدەبژئىت، واتا خودى كۆمەلەكەي ئامانچكە ديارىي ناكەن.

* سەرۆكايەتى بەكەمە ھەستوسۆزىكى ھاوبەش و كارى كەمى ھاوبەش دەناسرئىتەو.

* دووربىيەكى گەورەي كۆمەلەيەتى لەنىوان سەرۆك و ئەندامانى كۆمەلەدا ھەيە و سەرۆك ھەلدەدات بۆ وەدبەيئانى ئامانچەكانى وەك ھۆكارىك بۆ ناچاركردى كۆمەلە بەكارى بەيئى..

* سەرچاوى دەسەلاتى سەرۆك لە دەرەوەي كۆمەلەوەيە.

دوووم: سەرکردايەتى، سەرکردايەتى لەنىو كۆمەلەوە دوستدەبئىت.

* كوردەي كىپركىكردىن لەلەين ئەندامانى كۆمەلەوە لە پىش سەرکردايەتى دىت.

* كۆمەلە دەستنىشانى ئامانچەكان دەكات نەك سەركرده.

* كارلىكى نىوان سەركرده و شوينكەوتوانى زۆر بەھىزە و مەرجىكى سەرەكىي سەرکردايەتىكردە.

* دەسەلاتى سەركرده لە دەستى كۆمەلەدايە و ھەر ئەوان ھەلئىدەبژئىرن و شوينى

دەكەون.

رهفتاری سه رکرده بیانه

گشت لی کۆلینه وه کان کۆکن له سه ر نه وه ی که رهفتاری سه رکرده بیانه له و کردار و رهفتارانهدا به دیارده که ویت که وا سه رکرده نه نجامیان دهدات، له روی وه زیفیشه وه وابه سته ی نه مانه ی لای خواره وه یه :

- وه دیهینانی ئامانج و مه به سته کانی کۆمه له .

- نۆژه نکرده وه و مشتوما لکردن و پالپشتیکردنی به کگرتووی و هیزی کۆمه له .

رهفتاری سه رکرده بیانه ئاراسته ی وه دیهینانی ئامانج و مه به سته کانی کۆمه له

ده گریته بۆ:

- پیشکه شکردنی پیشنیاره کردارییه بونیادنه ره کان.

- مه لسه نگانندی کاری کۆمه له و ره چا و کردنی پیشکه وتنه که ی له مه مبه ر

ئامانجه کاندای.

- ریگرتن له گشت نه و کارانه ی سوود به ئامانجه کان نابه خشن.

- پیشکه شکردنی نه و چاره سه رانه ی که به شدارن له وه دیهینانی نه و ئامانجان.

به لام رهفتاری سه رکرده بیانه ی ئاراسته کرا و به ره و پاراستنی پتهوی و یه کگرتووی

کۆمه له ده چیت و گشت نه و شتانه ده گریته وه که پیداو یستییه کانی کۆمه له که

ده هینه دی، وه ک:

- هاندان و دنه دانی نه ندامان.

- که مکرده وه ی توندی نه و گرزییه ی که رهنگه به هر هۆیه ک له هر کۆمه له یه کدا

سه ر هه لبدن.

- رهخساندنی دهرفهت بۆ گشت ئەندامانی کۆمه له بۆ ئه وهی گوزارشت له راوبۆچوونی خۆیان بکن.

گرنگترین تاییه ته نیدییه کانی رهفتاری سه رکرده ییانهش ئەمانه ن:

۱. دهستپیشخه ری و داهینان و بهردهوامی و بهرته مایی (طموح): کۆمه له چاوه پوانیان له سه رکرده هیه که له گشت ئەندامه کانی کۆمه له که پتر دهستپیشخه ری له کاره بیته و بۆ داهینان و ئافراندن له هه لۆیسته کانی کۆمه لایه تیدا له هه موویان به توانا تر بیته و بهردهوامی و بهرگه گرییه که ی له هه مووان پتر بیته.

۲. کارلیکی کۆمه لایه تی: کۆمه له ئه و چاوه پوانیییه یان له سه رکرده هیه که له کارلیکی کۆمه لایه تیدا له گشت ئەندامانی دیکه ی کۆمه له به شداری و چالاکیی پتر بیته.

۳. بهرزه فته کردن: رهنگه سه رکرده له کهسانی دیکه پتر چه ز به بهرزه فته کردن و پایه بلندی و بهرزیی پینگی کۆمه لایه تی بکات و پتر دهسه لات و هیزی له بهر دهستدا بیته.

۴. نوینه رایه تیکردنی دهره گیانه ی کۆمه له: سه رکرده وه ک نوینه ریکی دهره کیی کۆمه له له کۆمه له کانی دیکه و تاکه کانی دیکه ی دهره وه ی کۆمه له که نوینه رایه تی کۆمه له که ی دهکات.

۵. په یوه نیدییه کانی گشتی: سه رکرده بهرزه فته که ریکی په یوه نیدییه گشتییه ناوه خۆیییه کانی نیوان ئەندامانی کۆمه له یه، ئەمه ییش بۆ راگرتنی په کگرتوویی نیوانیانه.

۶. کاملبوون؛ سهرکرده کار بۆ وه دیهتانی کاملبوونی کۆمه لایه تی نیو کۆمه له که ی دهکات و ههول ده دات گرژی و ناکرکییه کان که م بکاته وه و کۆمه له که له یه کتری نزیك بکاته وه.

۷. پلاندانان و سیستم و ریکخستن؛ پلاندانان بۆ رهفتاری کۆمه لایه تی یانه ی کۆمه له و ریکخستنی رهفتاره که و ریکخستن و ئاراسته کردنی راکیشانی بیرکۆیی (ترکین) ی کۆمه له له سهر ئامانجه کان.

۸. راگه یاندن؛ به خشینی زانیاری به ئەندامانی کۆمه له که ی له هه مبه ر راستیی پرسه کان و دواتریش زانیارییه کان ده که نه ئەندامانی کۆمه له و له وانیشه وه ده گاته کۆمه له ی دیکه.

۹. په سندرگدن و دانپیدانانی دوو لایه نه له نیوان سهرکرده و شوینکه وتوووان؛ گوزارشتکردن له و په سندرگنه و ره چاوکردنی هه ستوسۆزی خه لکان، ده بی ئه مه به رهفتار پیشان بدات.

۱۰. هه ماهه نگیی دهروونی کۆمه لایه تی؛ جیگیری و پایه داری و سه نگینی و کاریگه رنه بوون به ره خنه و قبولکردنی ره خنه به سینگیکی کراوه و داننان به هه له و ده ستپیشخه ریکردن بۆ چاککردنه وه ی هه له کان ده گرته وه.

کاریگه ریی کۆمه له له سهر رهفتاری سهرکرده ی سهرکه وتوو له مانه ی خواره وهدا به دیار ده که ویت؛

۱. کارلیکی کۆمه له له گه ل سهرکرده و یارمه تیدانی بۆ جیبه جیکردنی ئه و پلان و ته گبیرانه ی که وا کۆمه له که ده که په ننه ئامانجه خواستراوه که ی.

۲. به کارهیتانی کارامهیی له وروژاندنی گرنگیدانی سه رکرده، نه مهیش یارمه تیده ری سه رکه وتن و وه دیهیتانی به رژه وه ندییه کانی کۆمه له که یه.
۳. درککردنی کۆمه له به هه له و لایه نه که موکورتیداره کانی بوئه وه ی کۆمه له به کارامه ییه وه بتوانی که موکورتییه که ی پرپکاته وه، نه مهیش هه ر له پیناو وه دیهیتانی به رژه وه ندییه کانی کۆمه له یه.
۴. له سه ر کۆمه له پێویسته به خۆیان پرسه ساده کان چاره سه ریکه ن و باری سه رشانی سه رکرده سووک بکه ن.

بیردۆزه گانی سه رکرده یی

یه کهم: بیردۆزی تایبه تمه مند و شه قله کان Trait Theory

لیکۆلینه وه گانی تایبه ت به سه رکرده یی جه ختیان له سه ر شرو فیه کردنی که سیتی و تایبه تمه ندیه جه سته یی و نه قلی و هه لچوونی و کۆمه لایه تییه گانی کردوه ته وه . ئه م بیردۆزه له سه ره تادا وه ها سه رییه لدا که پئیوابوو سه رکرده یی تایبه تمه ندیه کی یه کگرتوو (موحده) و سه رکرده کان له هر کوئییه ک بن ، به بی ره چاو کردنی جۆری سه رکرده و هه لویست و روشنبیری و که لتوره جیاوازه گانیان پیی ده ناسرینه وه ، به لام ئه م بیردۆزه له به رانه ر نه و واقیعه دا خۆی نه گرت که پئیویایه چه ندان جۆره سه رکردایه تی له روشنبیری و که لتوری جۆراوجۆردا سه ره له ده دن، راسته که چه ند تایبه تمه ندیه کی هاوبه ش هه یه که له نئو گشت سه رکرده گاندا باوه ، به لام به لگه کان ئاماژه به وه ناکه ن که سه رکردایه تی تایبه تمه ندیه کی هاوبه ش بیته .

ده ره نجامی تووژینه وه و لیکۆلینه وه کان بریتی بوون له چه ند لیستیکی تایبه ت به تایبه تمه ندیه باشه گانی سه رکرده ، له وانه :

۱. تایبه تمه ندیه گانی جه سته یی: سه رکرده کان له شوینکه وتوووه گانیان بالایان دریزتره ، و کیشیان قورپستره و نه گه ر ئامانجیشیان جه نگ بیته به هیزتره ، هه روه ها له شوینکه وتوووه گانیان چالاکتر و سه رزنده ترن .

۲. تایبه تمه ندیه گانی نه قلییه مه عریفی: سه رکرده کان بۆ پیشبینیکردنی شته کتوپره کان و خۆ ئاماده کردن له هه مبه ریان و له رووی زیره کیی گشتیه وه له شوینکه وتووونیان زیره کتر و روشنبیرتر و پر زانیاریتر و دوربینتر و به تواناترین ، به شیوه یه کی باشتیش ره فتار له گه ل شته کتوپره کان ده کات و له رووی درککردن و

بیرکردنه وه ئاستی بهرزتره و لهرووی ره وانبیزی و به ده مودویی ئاستی بهرزتره و و به شیوه یه کی باشتر حوکم له سه ره سه له کان ده دات و له بریارداندا خیراتره .

۲. تایبه تمه ندییه کانی هه لچوونی: سه رکرده کان لهرووی هه لچوونی و پینگه یشتنی هه لچوونی و هیزی ئیراده و متمانه به خۆکردن و به رزه فککردنی خوده وه ده ناسرینه وه .

۴. تایبه تمه ندییه کانی کۆمه لایه تی: گیانی هاوکاری هه یه و گیانی مامه له کردن له نیو شوینکه و تووانیدا په ره پیده دات و توانای هه یه له گه ل کۆمه له هاوکاری بکات ، نوکته باز و قسه خۆشه و بۆ پاراستنی ئەندامانی کۆمه له و ره چاوکردنی هه ستوسۆزیان و به ده سه ته پینانی متمانه یان و دروستکردنی متمانه به خۆکردن له نیو دهروونی ئەنداماندا به تواناتره . سه رکرده له گشت ئەندامانی دیکه پتر چه زی له به شداریکردنی ئەرییه له چالاکییه کانی کۆمه لایه تیدا و به تواناتره بۆ دروستکردنی گیانی به رزی مه عنه وی له کۆمه له دا و کارامه تره له پاراستنی .

۵. تایبه تمه ندییه کانی گشتی: که سیکی خاکییه و پابه ندی به هاکانی روحی و مرۆیی و پیوه ره کانی کۆمه لایه تییه و کارزانه و شاره زایی ته ولوی هه یه و گیانی شانازیکردنی هه یه و ده سته پک و داوینپاک و پاریزگاری له کات ده کات .

گرنگترینی ئەو بیرۆکه سه ره کییه ی که ده توانین له بیردۆزی تایبه تمه ندییه کاندا به ده سته به یین ئەوه یه که شیواز و مۆرکیکی نه گۆر نییه گشت سه رکرده یه ک له گشت کات و شوینیکدا پیتی بناسرینه وه و تیایدا هاوبه ش بن .

دووهم بیردۆزی وهزیفی Functionak Theory:

به پیتی ئەم بیردۆزه سه رکرده یی ئەنجامدانی ئەو ئه رکه کۆمه لایه تیانه یه که یارمه تیده ری کۆمه له یه بۆ وه دیه پینانی ئامانجه کانی . لیره دا وه ها له سه رکرده یی

ده نواردیته که ئه رککی ریکخستنکارییه. کهسانی سه به م ریبازه گرنگیی به و پرسیاره ده ده ن: چۆن ئه رکه سه رکرده ییه کانی نیو کۆمه له دابه ش ده کریت؟ رهنگه دابه شکردنی ئه رکه سه رکرده ییه کان به شیوه یه کی زۆر به رفراوان بیته و دیاریکولو و تهنگه به ریش بیته به ئاستیک که گشت ئه رککی سه رکرده یی له یه که که سدا کۆ ده بیته وه ئه ویش سه رکرده یه. گرنگترین ئه رکه کانی سه رکرده ی کۆمه له یه کیش ئه مانه ن:

* پلاندانان، پلاندانان بۆ ئامانجه کانی دوور مه ودا و نزیک مه ودا.

* دانانی سیاسهت: سه رکرده له چوارچۆیه یه کدا ده جولیته که تیایدا ئامانجه کان

له سی سه رچاوه وه دیاریی ده کرین:

- سه رچاوه کانی سه روو: له ده سه لاته بالا کانی کۆمه له مه روو که دۆخی کۆمه له کانی

سه ربازی.

- سه رچاوه کانی خواروو: له بریاری کۆی نه ندامانی کۆمه له پیکدیت.

- له خودی سه رکرده وه: کاتی ده سه لاتی بالا و خودی کۆمه له که ریگی پینده ده ن

سیاسه ته کان دابنی.

* نایدۆلۆژی: له زۆربه ی کاته کانداه و هه سه رچاوه ی هه ز و بیروباوه پ و به مایه کانی

کۆمه له کارده کات.

* شاره زایی و ئه زموون: سه رکرده وه که شاره زا و پسه پۆ و سه رچاوه ی شاره زایی

هونه ری و کارگیپی و زانیاریی کۆمه له داده ندریت.

* به رپۆه بردن و جیبه جیکردن: جوولاندنی کارلیکی کۆمه لایه تی و ریکخستنی

سیاسهت و ئامانجه کانی کۆمه له و چاودیریکردن.

* دادومر و نیوه نندگار: سرکرده دادومر و نیوه نندکاری له هه مبه رگشت نه و کیشمه کیش و بینه و بهردانه دا دهکات که له نیو کومه له دا دینه کایه وه.

* پاداشت و سزا: سرکرده سرچاوه ی پاداشت و سزایه، نه مه یش یارمه تی ریکاری و هه ماهه نگیی نیو کومه له ده دات.

* نمونه و نالگریه که و چاوی لیده کریت: بۆ نه ندامانی کومه له که ی نمونه ی بالای ره فتاری جوانه.

* سیمبولی کومه له یه: سیمبول و بهرده و امییه که ی له نه نجامدانی نه رکه کانی.

* وینه ی باوکه: هیمای یه کببون و چوونه نیو ده وره.

سییه م: بیردۆزی هه لۆیستی Sitnational Theory

نه م بیردۆزه وه ها له و نه رکه و ره فتاره ده نواریت که گوزارشتی لیده کات و تاک له هه لۆیستیکی دیاریکارودا نه نجامی ده دات به وه ی که خودی سرکردایه تییه. نه م بیردۆزه نامازه به وه ده کات که نه ندامی کومه له ره نگه ببیته سرکرده شی، به تایبه ت له وه لۆیستی که تیایدا ده توانیت چهند نه رکیکی سرکرده یی نه نجام بدات به شیوه یه که له گه ل خودی هه لۆیسته که دا بگونجیت، نه و تاکه ی له هه لۆیستیکدا ده بیته سرکرده مه رج نییه له هه لۆیستیکی دیکه دا ببیته سرکرده.

نه م بیردۆزه نامازه به وه ده کات که " سرکردایه تی په یوه ندیی نیوان هه لۆیست و که سیتی سرکرده یه " و که س و هه لۆیسته که ش له کرده ی کارلیک و ناویته بووندا ده بن، نه مه یش مانای نه وه یه هه لۆیسته جوراوجۆره کان پتویستیان به سرکرده ی جوراوجۆر هه یه و هر یه کینکیان چهند تایبه تمه ندیه کیان هه یه ریگه یان بۆ خۆشده کات سرکردایه تی هه لۆیستیک بکن که له رووی پیکهاته و داواکارییه کانیه وه له گه ل نه وی

دىكە جياوازه. ھەر لىزەو دەستەواژەى (پىاوى كاتى گونجاو) سەرىھەلدا و بەھەندى لەو سەركردانە دەگوتىت كە لەھەلومەرجى ديارىكراودا بەديار دەكەون و لە ھەلۆىستى ديارىكراودا ئەركى سەركردايە تىكردنى كۆمەلەكان بە سەركەوتوى دەگرە ئەستق و سەركردايە تىكردنەكەيش لەگەل توانا و ئامادەبىيەكانياندا دەگونجىت.

چوارەم بىردۆزى كارلىككردن Ineractional Theory

ئەم بىردۆزە لەسەر بنەماى كاملكردن و كارلىكى نىوان گشت گۆراوھ سەركەبىيەكانى سەركردايەتى بونىاد نراوھ كە ئەمانەن:

- سەركردە و كەسىتى و چالاكىيەكەى لە كۆمەلەدا.
- خودى كۆمەلەكە خۆى و بونىاد و پەيوەندى نىوان تاكەكانى و تايبەتمەندى و ئامانجەكانى و ساىكلۆلۆژىاي كۆمەلە.

- ئەو ھەلۆىستانەى كە ھۆكارە ئابورىيەكان و ھەلومەرجى كار و سەروشتەكەى ديارىيان دەكات. ئەمەيش پىشت بە كارلىكى سەركردە لەگەل شوپىنكەوتووان و درككردنى سەركردە بۆ خودى خۆى و درككردنى سەركردە لەلایەن شوپىنكەوتووانى و درككردنى جەماوەر لەلایەن سەركردەوھ و كارلىكى كۆمەلایەتى دەبەستى. ھەرەھا سەركەوتنى سەركردە بەندە بە تواناى كارلىككردنى لەگەل شوپىنكەوتووانى و ھەدپەتتەنى ئامانجيان و چارەسەركردنى گرفتەكانيان.

پىنچەم: بىردۆزى پىاوى مەزن (سەرووش) Great Man Theory

كەسانى سەر بەم بىردۆزە جەخت لەسەر ئەوھ دەكەنەوھ كە ھەندى پىاوى مەزن لە كۆمەلگەدا بەرجەستە دەبن و بەدياردەكەون، ئەمەيش لەبەر توانا و بەھرە مەزنەكانيان و تايبەتمەندى و بلىمەتییە ئاناسايیەكەيانە كە وایان لىدەكات بىنە

سهرکرده، جا نه و هه لویسته کومه لایه تییه ی روویه پرووی ده بنه وه هه ر جۆرێك بێت. نه م بیره دۆز پێیوایه سهرکرده هیزی به کیشکردنی که سیانای هیه و کومه له وه که سێکی میسالی لئی ده نواین که هیژیکی هیه و له هه له کردن به دووره و په یوه ندیان له که لیدا له سهر بنه مای پشتگیریکردنی ته واوه و ده بنه لایه نگری سهرسه ختی و هه ر نامازه یه کی سهرکرده بۆیان ده بیته فرمانێك که ده بی جیبه جی بکریت.

سهرکرده و شوینکه وته گانی

جیاوازی نیوان سهرکرده و شوینکه وته گانی جیاوازییه له پله دا نه ک له جۆردا، ده توانین شوینکه وته گان به پێگه و بنه مای دروستکردنی سهرکرده یی دابنێین، نه مه ییش له دوو لایه ندا:

۱. سهرکرده به بی بوونی شوینکه وته بوونی نابیت.

۲. سهرکرده یه تی له ریگی درکردنی تاکی کومه له گانه به وه ی که نه و کاره ی یه کێکیان نه نجامی ده دات کاریگه ری نه ریئی له پیشکه وتنی کومه له دا هیه به ره و وه دیه یانی نامانجه گانی و نواتر وه ک سهرکرده یه که هه لیده بژێرن.

شوینکه وته گان له کارلیکی کومه لایه تی پێگه یه کی به رزو قورساییه کی زۆریشیان له په یوه ندییه ئالوێرکراوه گانی نیوان سهرکرده و شوینکه وته گانیدا هیه و له په یوه ندییه نیوان هه ر دوو لادا روونده بیته وه و له میانی کارلیکی کومه لایه تی و دیاریکردنی پێوه ره گانی کومه لایه تی و رۆلی هه ر یه که له سهرکرده و شوینکه وته گانی دیاری ده کریت، نه م په یوه ندییه دایابیه جا نه گه ر خۆشه ویستیش تیایدا که م و ده گمه ن بێت و ترسیشی زۆر بێت په یوه ندییه که (زۆر داپلۆسینه ر) ده بیته، نه گه ر خۆشه ویستییه که زۆر بیته و ترسه که ش که م بێت په یوه ندییه که (بێگه رد) ده بیته.

جۆره‌کانی سه‌رکردایه‌تی و که‌شی کۆمه‌لایه‌تی

چه‌ندان جۆری سه‌رکردایه‌تی هه‌ن که جۆراوجۆرن و به‌ جی‌او‌ازیوونی په‌یوه‌ندی نیوان سه‌رکرده و شوپنکه‌وته‌کانی ده‌گۆرین.

یه‌که‌م: سه‌رکردایه‌تی دیموکراتیانه Democratic Leadership

سه‌رکردایه‌تی دیموکراسی له‌سه‌ر بنه‌مای ریزگرتنی که‌سیتی تاک و نازادی له‌ هه‌لبژاردن و باوه‌په‌په‌تان و بریاری کۆتایی زۆرینه و موماره‌سه‌کردنی زۆترین ریزه‌ی ئاراسته‌کردن و به‌رگه‌گرتنی به‌رپرسیاریه‌تی و خۆگری و مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ خه‌ک به‌شیوه‌یه‌کی به‌رپزانه‌ بونیاد نراوه. سه‌کرده‌یش بۆ ژيانیکی باشت‌کار بۆ چاک‌ترکردنی ده‌رفه‌ته‌کانی خه‌لکانی دیکه‌ ده‌کات. سه‌رکرده‌ی دیموکراسی گه‌نۆکیه‌ به‌کۆمه‌له‌کان هه‌ن ده‌دات و یارمه‌تی کۆمه‌له‌ ده‌دات بۆ بریار دان له‌سه‌ر دانانی سیاسه‌ته‌کان، چونکه‌ راویژ پێشکه‌ش ده‌کات کاتی پتویستی به‌وه‌ هه‌بیت و هه‌نگاوه‌کانی جیگه‌وه‌ به‌دیارده‌خات که‌ ده‌توانی بۆ وه‌ده‌په‌تانی ئامانجه‌کان به‌ه‌وێژین.

دووهم: سه‌رکرده‌ی دیکتاتۆری Autocratic Leadership

له‌سه‌ر بنه‌مای راویژچوون سه‌پاندن بونیادنراوه و شیوازه‌کانی داسه‌پاندن و ناچارکردن ده‌گریته‌ به‌ر و رینگه‌ به‌هیچ گه‌نۆک و تیکه‌یشتنیک نادات و له‌سه‌ر بنه‌مای ئاراسته‌کردنی خه‌لکان به‌ ده‌رکردنی بریاره‌کان وه‌ستاوه. سه‌رکرده‌ی دیکتاتۆری و خۆسه‌پین تاکه‌ بریار به‌ده‌سته‌ له‌وه‌ی که‌ خه‌ک چێ بکات و چێ نه‌کات و له‌کۆی و که‌ی نه‌نجامی بدات. له‌ کۆمه‌له‌ دابراوه و هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی مرۆیی به‌ کۆمه‌له‌که‌ی نابه‌ستیته‌وه. ئەم جۆره سه‌رکرده‌یه‌ ده‌بیته‌ هۆی توندکردنی ده‌سه‌لات و ریکۆپیتی

لە کار و پتکردنى بەرھەم، بەلام رەنگدانەوہیەکی نەرتیى بەسەر کەسیتیى تاکەکان و دروستکردنى ھەستوسۆزى دوژمنکارانە و یاخیبووندا ھەبە.

Laisses Fair (بەھەر اوژمنا)

Leadership

سەر بەستى تەواو بە ئەوانى دیکە دە بەخشیت بەبى ئەوہى دەست لە کاروباریان وەر بەدات. سەر کردەى بێ سەر و بەر زانیاری دەگە بە نیتە شوینکە و تەکانى و لە رەفتار کردندا سەر کەوتنى تەواویان پیدە بەخشیت، ئەم جۆرە سەر کردەى بەوہ دەناسریتەوہ کە لە رووى بەرھەمى کارەوہ کەمترین بەرھەمى ھەبە، ئەمەیش وەھا لە تاک و شوینکە و تووہکانى دەکات لە رەفتار کردن ھەست بە بزبوون و بیتوانایى بکەن و متمانەش بەخۆیان ناکەن.

ئەم خشتەبەى خوارەوہ گرنگترین لایەن و روخسارەکانى جۆرەکانى سەر کردایەتى دیاریى دەکات لە رووى: کەشى كۆمەلایەتى، سەر کردە، تاکەکان، لەھەمبەر بەجێھێشتنى سەرۆک بۆ شوینی خۆى و ، رەفتارى كۆمەلایەتى:

جۆرى سەر کردەى	سەر کردەى باوەرپێھێنەرى دیھوگراسى	سەر کردایەتى دیكتاتۆرى یان ناچارکەر دابلۆسینەر و ئۆتوکراتى.	سەر کردایەتى (بى بەندوبار) سەر بەستى رەھا
کەشى كۆمەلایەتى	و مدیھینەنە پیداوێستى بەکانى ھەریەکە لە سەر کردە و خەلگى تىادا باوہ/	دیكتاتۆرى و دەستبەسەر داگر و دابلۆسینەر و ناچارکەرە.	بە ھەر اوژمنا بە (بى) بەندوبارە) چوونکە تاکەکانى كۆمەلەن و سەر کردە سەر بەستى

<p>تهواوی بی کۆتوبه ندیان ههیه.</p>		<p>ریزگرتنی دوولایمه نه بۆ مافهکان ههیه / سیاسه تمکان له نه نجامی گفتوگۆی به کۆمه له مه دیاری دهگرین / به ره برسیاریه تی و کارمهکان له سه ره بریاریکی به کۆمه له مه دابه شه دهگرین.</p>	
<p>بیلایه نه و به شیوهیهکی زۆر که م به شه داری دهکات. و زۆر به که می گیانی هاوکاری پیهان دهدات و لیدوانهکانی له سه ره کار روو که شهانهیه و ههول نادات رهوتی کارمهکان ریکبخت یان چاکتری بکات و نه ستایشی که سه دهکات نه رهخن شه له که سه دهگریت.</p>	<p>ته نهاخۆی ده ستنبه شانی سیاسه تمکان دهکات ، ههنگاوهکانی کار و لایه نهکانی چالاک و چۆری نهو کاره دیاری دهکات که تابه ته به هه ره تاکێک، به شیوهیهکی کرداری به شه داری له کاری کۆمه له ناگات ته نه لهو کاته دا نه بیه ت که کارێک وهک دهوونه دهخاته پوو، چه نه دان فه ره مان ده ره دهکات دزی چه زی کۆمه له ده مو سه ته ته مه وه، هه ره خۆی ته مه وه ری سه ره نه چ و گر نه گیدانی کۆمه له مه و گر نه گیه به هیه شه ته مه وه ی گو نه رابه لیه نه نه دامانی کۆمه له دهدات.</p>	<p>به شه داری له گفتوگۆیهکانی کۆمه له دهکات، له گفتوگۆیهکانی اندا هانی کۆمه له که ی ده دات و ناره سه ته یان دهکات و زان یاری ده به خ شه ته نه نه دامهکانی له هه مه به ره ههنگاوهکانی کار و نهو ئامانه جه ی هه ولی وه دیه نه نه نه نه نه نه نه سه ره کرده دیاری یان دهکات، سه ره به سه تی دابه شه کردنی کار ده داته نه نه دامان و له سه ته نه نه نه نه نه نه نه ره خنه گرتنیه دا بابه ته یه و هانی ره خنه گرتن دهدات.</p>	<p>سه ره کرده</p>

<p>به سەربەستى تەواوۋە ھاوپۇ و ھاوکارانى خۇيان ھەلەمبۇزۇرن.</p>	<p>قۇناغماكانى كار ھەنگاۋ بە ھەنگاۋ جىبەجى كارماكان دمكات بەشىۋەيەك بەھىج شىۋەيەك ناتوانن بزنانن ھەنگاۋماكانى دواتر چىن، پاننىش پلانەكە تەواۋە پان نا، ناتوانن ھاوکارانى كارى خۇيان ھەلەمبۇزۇرن، بەلكو سەمەركردە ھاوکارماكانىان بۇ ھەلەمبۇزۇرن.</p>	<p>ھەر تاكىك ھەست بە گرنگى بەشدارىكردى نەزىيانەى خۇى دمكات لە كرىدى كۆمەلایەتیدا، كاتىكىش پىۋىستىان بە راۋپۇزى ھونەرى دەپىت، سەمەركردە چەندان پىشنىارىان بۇ دمكات و مافى سەربەستى ھەلبۇزاردنى ھاوکاران و ئەو كارانەيان ھەپە كە بەپىنى حەز و تۋاناکانىان ھەلەمبۇزۇرن، ئەوان كورۇتاۋ و پالئەرىان بۇ كار زۇرە، كۆمەلەكەيان زۇر پەكگرتوۋ تەبان و گىانى مەنەۋىيان بەرزە.</p>	<p>تاكەكان</p>
<p>ئەگەر سەمەركردە لە شوپنى خۇى لادرا پان شوپنى خۇى جىپەشت رەنگە بەرھەم لە ئانامادىپى و لادرانىدا پەكسان پان كەمتر پان پىز پىت لەۋەى كە ئانامادىپىت، ئەمەش بەپىنى</p>	<p>ئەگەر سەمەركردە شوپنى خۇى جىپەشت پان لادرا رەنگە بېپتە ھۇى ھەلۋەشەنەۋى كۆمەلەكەۋ سىستېۋونى گىانى مەنەۋى.</p>	<p>ئەگەر سەمەركردە شوپنى خۇى بەجىپەشت، پان لادرا، ئەۋا بەرھەم لە نەپۋون و لادرانى سەمەركردە و ئانامادىپونىشیدا پەكسانە، ھەرۋەھا چالاكىش.</p>	<p>ئەگەر سەمەركردە شوپنى خۇى بەجىپەشت</p>

<p>هه لومهرجی کارلیکی کۆمه لایه تییه.</p> <p>به موه دهناسرێتهوه که متمانهی نیوان تاکهکان له لایهک و متمانهی نیوان تاکهکان و سه رکرده له لایهکی دیکه موه مامناوهندیییه و بیزاربوون و نیگهرانیش به پلهیهکی مامناوهندیییه.</p>	<p>به گیانی دوزمنکارانه و رفتاری تیکههرانه و زۆری کێرکی و رکابههری و ملکهچکردن و نهرێبوون باوه، تاکهکان ههست به که موهکورتی و دهستهپاچهیی دهکن و پتر پشته به سه رکرده دههستن و بێ متمانهمی دوولایهنه له نیوان تاکهکان له لایهک و له نیوان تاکهکان و سه رکرده بای کێشاهوه، ههروهها ماستاوکردن بۆ سه رکرده و رهقوونهوه له ههمان کاتدا بای دهکێشیت، ههروهها ههستکردن به بێهواوی و بێههشبوون و نیگهرانی و ناسمهگهری و تونلایی خوو خله</p>	<p>رفتاری کۆمه لایه تی به ههستکردنی دوو لایهنه ههردوو لایه متمانه و دۆستایه تی و خۆشهویستی نیوان تاکهکان و سه رکرده دهناسرێتهوه، ههروهها ههستکردن به سه مگهری و ههسانهوهی دهروونی بالی کێشاهوه</p>	<p>رفتاری کۆمه لایه تی</p>
---	---	--	--------------------------------

<p>سستیوونی گیانی مهعنهوی بان دهکیشیت.</p>		
--	--	--

خۆ راهینان له سه ر سه ر کرده یی و سه ر کرده یی تی

ئه گه ر وه ک تایبه ته ندیبه کی که سیتی بنواپینه سه ر کرده یی تیکردن، ئه وا زۆریه ی تایبه ته ندیبه که سیبه کان شتیکی بۆ ماوه یی نین و له ده وریه ره وه وه رده گپین، ئه گه ر وه ک رۆلکی کۆمه لایه تیش لیتی بنواپین ئه وا له چوارچێوه ی پێوه ره وه رگیراوه کانی کۆمه لایه تی دیاریی ده کړیت، لێره وه ئه م وه ته کۆنه پوچ ده بیته وه که ده لێ: سه ر کرده کان له دایکه بن، دروستناکړین."

له کاتیکدا بۆچوونی نوێ له هه مبه ر سه ر کرده یی تیدا پێیوایه که تا ک ده توانی فیتری بییت و خه لکیش له سه ری راهیندری، سه ر کرده ش دروسته کړی پتر له وه ی له دایک ده بییت" لێره وه پێویستی و گرنگیدان به پراوه کړدن له سه ر سه ر کرده یی زه قبوویه وه . له رێگه کانی پراوه کړدنیش له سه ر سه ر کرده یی رێگه ی (رۆلگیرانه) که بێردۆزی مۆرینۆیه و تا ک له وه لویسته جۆراجۆرانه دا رۆلی سه ر کرده یی ده گپیت که زۆر به هه لویسته کانی ژبانی رۆژانه ده چیت، هه ندیکیش پێیانوایه که پراوه کړنه که به م قۆناغانه دا گوزه ر ده کات:

* به فیتریوون و ئاشنابوون به و لایه نه ره فتاریانه ده سته پیده کات که پێویسته تا ک فیریان بییت.

* دواتر رۆلی ئه نجامدانی ره فتاره که دیت.

* دواتر ئەو شتانەى لە قۆناغى پراوەکردندا تاك فیزیان بووه دەیگوازیتەوه بۆ قۆناغى کارى راستەقینەى سەرکردایەتی.

ئەو ھۆکارانەى کە یارمەتیدەرى پراوەکردن ئەسەر

سەرکردایەتیکردن، ئەمانەن؛

۱. راھینانى کردارى لەسەر سەرکردایەتیکردن لە کۆمەلەکاندا، چونکە کۆمەلە کارىگەرپىیەكى زۆرى لە دیاریکردن و ھەموارکردنى رەفتارى تاك و بریار و ئاراستەکانیدا ھەبە، ئەمەیش لە ھەریەکە لە سەرکردەى و شوینکەوتەبیدا دەرفەتى وەرگرتنى زانیارى و شارەزایى دەپەخسیتى.
۲. بونیادنانى کۆمەلەى راھینان بەشیۆھەك گۆپان پەسندبكات و ئامادەى گەشەکردن بێت.
۳. ئالۆیژکردنى پەیوھەندى و بیروپایەکان و تاوتویژکردنى گرفت و چارەسەرەکان لەنۆیان راھینەران و پراوەکاراندا بەو پەپى سەرپەستى و روونییەوھ.
۴. پراوەکردن و فیزیوونى داڕژراو لەسەر بنەمای شارەزایى و مومارەسە لە گەشیکى دیموکراسى و تیبینیکردنى راھینەر لە سەرکردایەتیکردنى کۆمەلە و تیبینیکردنى ئەندامەکانى دیکەى کۆمەلە.
۵. پراوەکردن لەسەر رەخنەى بونیادنەرانە و قبوڵکردنى بەشیۆھەك توانای ھەموارکردنى رەفتارى ھەبێت بەرەو باشتر.
۶. پراوەکردن بۆ روونى بیرکردنەوھ و بریاردان و خیرا دەستپێکردنى کار بەتایبەتیش کتوپرەکان.

۷. به خشینی به پرسیاریه تی به گشت که سیک که حهزی لیتیکات و بتوانی هه لیسوریتیت و بهرگی بگریت.
۸. ناویته بوونی راسته قینه تی ته او له گه ل به نامه کانی راهینان و پراوه کردن، به شیوه یه که له دوی کوتایی هاتنی ماوه ی پراوه کردنه که دابینکری گۆپینی رهفتاری پراوه کاربیت.
۹. بوونی راهینه ریکی به توانا و لیهاتوو که زانیاری و شاره زایی بیه خشیتته پراوه کاران و ده بیتته سه رمه شقیکی چاک.
۱۰. خویندنه وه و توپژینه وه کردن له دهرووناسیی، به تاییه تیش دهرووناسیی کومه لایه تی بو زانیاری په یاد کردن له سه رهفتاری کومه لایه تی و پالنه ره کانی و کارلیکی کومه لایه تی.
۱۱. نه رمی و گونجانی به نامه کانی راهینان به شیوه یه که بتواند ری به چه ندین ریگه و شیوازی جیاجیا به پتی سروشت و داواکاریه کانی هه لو یسته که به نامه ی جۆراو جۆر پیپره و بگریت.

بهشی هه شته م

ده ورو بهر و ره فتاری

کۆمه لایه تی

★ دەووبەر و رهفتاری کۆمه لایه تی

* کاریگه ری دهروونیا نه ی شوین.

* دیارده ی قه ره بالغی شوینی.

دهوربه ر و رهفتاری کومه لایه تی

زانایانی دهرووناس گرنکیان به کاریگریه دهروونی و کومه لایه تیبه کانی کومه لگه و قه ره بالقی داوه و یه که م جار لیکولینه وه یان له سه ر رهفتاری ناژه لاندنا کردوه به تایبه تیش مشکه کان، دواتر زانایان له تاقیگه کانیاندا هاتوونه ته دهروه و چوونه ته دهوربه ری راسته قینه و له ناژه لانیسه وه چوونه ته سه ر شروفه کردنی مروفه، نه مهیش بووه ته هوی نه وهی له سالی ۱۹۵۰ دا زانستیک سه ره لبدات که به دهرووناسی دهوربه ر ناودیر بگریت. له تاقیکردنه وه یه کدا تویره رانی په یمانگی نه ته وهی نه مریکی بز دروستی نه قل تویره نه وه یه کی نه زمونیان کرد و خانویه کی چوار ژوریان بز کومه لیک مشکه چیکرد که رزینگه یه کی بازنه یی به یه کیانی ده به ستانه وه و به شیوه یه ک چیکرابوون که نه و مشکانه ی له لیواره کانی ژوره که دا بوون ده بویه بهر له وهی بگنه شوینی تایبه تی خویان یه که م جار به ژوره مه رکه زیبه کاندنا تیپه رن، به م شیوه یه ژوره مه رکه زیبه کان (۸۰) مشکیان تیادا بوو، نه م ژماره یه ش دوو هینده ی ژماره گونجاوه که بوو که (۳۲) مشکه . لیکوله ره کان له مه رجه نه زمونیبه که یاندا که بالی به سه ر تاقیکردنه وه که دا کیشابوو سه باره ت به رهفتاری کومه لایه تی و دهروونی له سه ر مشکه کان به دوا ی شروفه کردنی کاریگریه کانی نه م مه سه له یه دا چوون، مه سه له که یش بریتیبوو له چیری دانیشتون له خانوو که دا، دواتر لیکوله ران تیبینی هندی گزپرانکاری سهیری رهفتاری و کومه لایه تیان کرد که به سه ر مشکه کانی ژیر تاقیکردنه وه که دا ده هاتن. مه رچه نده نه و مشکانه خواردنیکی زور و نامرازه کانی حه سانه وه یان بز فه راهم کرابوو، تیبینی نه وه کرا زوره ی مشکه کان له روی شوینی حه وانوه و خوراک و خواردنه وه مافی

نه وانی دیکه یان پیشیل ده کرد. نیره مشکه کانیش توندوتیژی و نوژمنکاریان گرتبوویه بهر، هندیکیشیان نه رتیبیبون و کشانه وه یان هه لبرژاردبوو، به لام مشکه مییه کان ته نبلئی و پشتگوئخستنی بیچوه کانیاں کردبوویه پیشه، هیچ بیچوه مشکیکیش نه ییده توانی بگاته قزناغه گونجاوه کانی پتگه یشتن، بویه سیستمی کومه لایه تی بیان تیکچوو و هه راوزه نا و توندوتیژی ته نبلئی و هه لوه شان وه ی ره فتاری بالی به سر ژیاناندا کیشابوو.

ئه م تاقیکردنه وه یه ی سه ره وه نمونه ی کاریگری ده ورویه ره به سر ره فتاری کومه لایه تیانه ی تاکه کس، له راستیدا گرنگیدانی زانایانی دهرووناس به کاریگری ژینگه له سر ره فتاری مرؤف به بنه مای سه ره کی بیردۆزی فیزیوونه وه لکاو هه له کاتی سه ره لاندانیدا و له میانی نه و هاوکیشه یه ی که واتسونی رتبه ری قوتابخانه ی ره فتاری دایناوه که پتی وایه: "ره فتار نه رکی که سه نه ک ده ورویه ره، واتا که س به ناماده ییه جۆراو جۆره کانیه وه له چوارچپوه یه کی ده ورویه ریدا ده ژیه ت و هه ردوکیان کاریگریه و کاریگری دروستکردن ئالویر ده که ن.

دوای نه مه زانایانی دهرووناس توژیینه وه کانیاں برده ده ره وه ی تاقیگه کانیاں و له چوارچپوه یه کی ده ره کی ده ستیان به شروقه کردنی ره فتاره کان کرد، توژیینه وه ی دهرووناسیی ده ورویه ری جهخت له سر تیبینی کردنی ره فتاره کان ده که نه وه هه وه ک چۆن له چوارچپوه سروشتیه که یدا رووده دات نه ک له هه لوئسته دیاریکراوه نه زمونییه کاندا. نه م توژیینه وانه گرنگی خویان له سر ده ورویه ری سروشتی و کاریگریه کانیه به سر جۆره کانی ره فتار و شیوازه کانی کارلیکی کومه لایه تییدا چر ده که نه وه، به م پییه ده ورویه ره وه ک گۆراوئیکی سه ره خوی لیدیت که خوی له

لێکۆلینەوه‌کان جیاده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها دەروونناسی بواری دەوروپەر وه‌ها له‌ په‌یوه‌ندی نیوان کەس و ژینگه‌ ده‌نوارپت به‌وه‌ی که په‌یوه‌ندی تیکچرژان و به‌یه‌که‌وه‌ لکانه، به‌ واتایه‌ی ره‌فتاری تا‌ک هه‌موار ده‌کرپته‌وه و ده‌گورپت به‌ ریزه‌ و شیوه‌ی نه‌و کاردانه‌وه‌یه‌ی که ژینگه‌ وه‌ک کاردانه‌وه‌یه‌ک له‌هه‌مبه‌ر ره‌فتاردا په‌یشانی ده‌دات.

دەروونناسی بواری دەوروپەر تاوتۆیی پرسی درککردنی تا‌ک ده‌کات به‌ دەوروپه‌ره‌که‌ی، به‌وه‌ی که شتیکی بیهاوتا و قورساییه‌کی زۆری له‌ په‌یشبینیکردنی ریزه‌ی نه‌و کاریگه‌رییه‌دا هه‌یه که ده‌وروپه‌ر له‌سه‌ر تا‌که‌که‌ی به‌جی ده‌هیلێ. زانایانی دەروونناسی بواری دەوروپه‌ر له‌کاتی دا‌رشتنی یاسا و بنه‌ماکان و بیردۆزه‌کانیاندا په‌شت به‌ تیبینی و ده‌ره‌نجامی تو‌یژینه‌وه‌کانی نیو لیکۆلینه‌وه‌کانی نه‌ترۆپۆلۆژی (مرۆفناسی) و دەروونناسی کۆمەلایەتی ده‌به‌ستن. ئاما‌نجی دەروونناسی بواری دەوروپه‌ریش ژیانیکی با‌شتی مرۆییه، چونکه‌ کاتی تو‌یژینه‌وه‌ له‌باره‌ی په‌یسبووندا ده‌کرپت، ته‌نها له‌پیناو زانست و زانیاری و خودی تو‌یژینه‌وه‌که‌ نییه، به‌لکو بۆ به‌رزه‌ف‌تکردنی دیارده‌ی په‌یسبوونه‌که‌یه به‌شیوه‌یه‌ک دا‌بینک‌ری زالبوون بی‌ت به‌سه‌ر کاریگه‌رییه‌ نه‌رۆییه‌کان، واتا‌ پتر گ‌رنگی به‌ لایه‌نی پیاده‌کاریی ده‌ده‌ن نه‌ک تیوری.

كارىگەرلىك دەروونىيەكانى شوۋن

لايەنى سەرەكىي ژىنگە ئەو شوۋنەيە كەوا تىايدا دەژىن، رەفتارى تاكىش بەپىي گۆپرانى دەوربەرەكەي دەگۆرپىت، رەنگە كاردانەۋەكانى لە گوند و ناۋچەيەكى شاخاۋى جىاواز بىت، ھەر ھەما لە تايبەتمەندىيەكانى خۇيدا دەگۆرپىت ئەگەر لە شوۋننىكى چۆل يان لە مالاۋە بىت لە ۋەي كە بالەخانەيەكى پەر لە خەك و دانىشتوان و شوۋننىكى قەرەبالغدا بىت. جا پرسىيارە سەرەكىيە كە ئەۋەيە ئەو كارىگەرى و شوۋنەۋارە رەفتارىيە تاكەكەسى و كۆمەلەيەتياۋە چىن كە ژيانكردن لە شوۋننىكى تايبەتدا دروستى دەكات و لە شوۋننىكى دىكەش دروستى ناكات؟ بەر لە ۋەلامدانەۋەي ئەم پرسىيارە باسى ھەندىك لە ۋەچەمكەنە دەكەين كە ۋەبەستەي بەكارھىنانى شوۋنە.

شوۋننى تايبەتەي بۇ دەروون شتىكە

زۆرەي جار كاتىك كەسىك ھەول دەدات وتارىك بخوۋننىتەۋە يان نەيىيەك بىر كىنى توورە دەيىن، چوونكە مۇۋەپپۇسىتى بەۋە ھەيە بەشىكى ژيانى لە چاۋ و گوۋى خەك بەدور بىت، پىۋىستى تايبەت يان تايبەتمەندى ماناى داپرانى شوۋننىيە، رەنگە لە مالى خۇتدا تايبەتمەندىت دىيارىكراۋ و سنوورداتر بىت لە ۋەي لە شوۋننىكى قەرەبالغ دا بىت. تايبەتمەندىش چەند دۇخىكە كە (ۋستەن) بەم شىۋەيە باسىدەكات:

* تەنبايى و خۇ داپرىن لە شوۋننىكى دورە دەست و دورە چاۋ، ئەمەيش لەۋ كاتەدايە كە دەجىتە سەر پىخەف و ژورەكەت بۇ ئەۋەي كارىكى تايبەت بەخۇت بىكەيت ۋەك: خوۋنندن و راكشانى سەر بەست و نووسىن بەي ئەۋەي خەلكانى دىكە دەست لەم كاروبارانەت ۋەرىدەن.

* شوینی خانە وادهیی ئەمەیش پە یوهندی به تایبه تمەندی دوو کەس یان پتر هەیه که له شوینیکی وهک مال و ئوتومبیل و کورسیهکی نیو باخچه یه کدا هاوبه شن، یان ئەو شوینه تایبه تهی که دوو هاوپی له سەری داده نیشن و گفتوگو له سەر پرسه که سییه کانیا ندا ده که ن.

* نادیا ری: دۆخیکی تایبه تمەندییه که تاک خۆی تیا دا ده خزینی، ئەمەیش شوینیکی گشتیه یان پاسیکه، تاک هەست به حەسانه وه و هیمنی ده کات ئەگەر له هەندی شوینی گشتیه وهک سینما و شه قام و ناوچه یه کدا بی ت که وا که س نه ینا سیت.

جا بۆ ئەوهی جیاوازی نیوان ته نیایی و گوشه گیری بزانی ده بی حوکمدانی تاک له باره یه وه بزانی، ئایا به ویستی خۆی بووه یان به سەریدا سه پیتندراوه؟ یه کێک له به ندرکراوه کان له توێژینه وه یه کدا باسی جیاوازی نیوان ته نیایی و گوشه گیری و پیویستی مرۆف بۆ تایبه تمەندی ده کات و ده لیت: له خانە واده که م دایان پرپوم و له گشت پیدایستییه ک بیبه شیان کردوم و بهری تیشکی خۆریان لیمگرتوه و به بی هیچ شتیک وازیان لیم هیناوه و گول و دره ختیان به ده رگه ی ئاسنین گۆرپوه ته وه، له سه رووی ئەو دالته نگیه ی که به سه رمدا زال بووه حەزی خۆ کوشتنیشم هیه، به لام دۆزینه وهی خۆم و هزره کانم دلم خۆشده که ن، تا ئەو کاته ی شیوازیک ده بیننه وه بۆ ئەوهی له به هه شتی هزره کانم بیبه شم بکه ن ئەوا من سه ره ستم. مرۆف ده توانی به بی سه ره ستی له جووله کردن بژیته، به لام ناتوانی به بی ئازادیی ئەقلی و زانیاریی ئەقلی بژیته، هەر به هۆی سه ره ستی و زانیارییه که مرۆف سه رچاوه ی هیوا ی خۆی له م شوینه ناخۆشه و ناخۆشترین شویندا ده دۆزیته وه و ده توانیت بژیته.

چه‌ندان هۆکاری جۆراوجۆر هەن وەها له‌ خه‌لکی ده‌که‌ن به‌دوای تایبه‌تمه‌ندیدا

بگه‌ڕێن:

* تێرکردنی هه‌ستکردن به‌ تاکایه‌تی و سه‌ریه‌خۆیی که‌سی.

* نازادبوونی هه‌لچوونی و ده‌ریازبوون له‌ بیهیوایی و فشاری ده‌روونی، به‌تایبه‌ت

ئه‌گه‌ر سه‌رچاوه‌که‌ی ژیا‌ن بێت له‌گه‌ڵ خه‌لکانی دیکه‌.

* هه‌ندی که‌س به‌هۆی ئه‌و ده‌رفه‌ته‌ی تایبه‌تمه‌ندی بۆ هه‌لسه‌نگاندنی ده‌روون

بۆیانی ده‌ره‌خسێنی، پێویستی‌ان به‌ تایبه‌تمه‌ندی هه‌یه (پیاوانی به‌رپۆه‌بردن له‌کاتی

به‌ریاردانه‌کاندا).

* ئه‌و که‌سانه‌ی نیگه‌رانن و هه‌یا‌ن پێباشتره‌ تێکه‌لی خه‌لک نه‌بن و دووریکه‌ونه‌وه‌.

گۆشه‌گیری و تایبه‌تمه‌ندی له‌یه‌کتری جیاوا‌زن، چونکه‌ گۆشه‌گیری هه‌ولی

تا‌که‌که‌سه‌ بۆ ته‌نیا‌بوون له‌ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو بۆ وه‌دیه‌پێنانی ئاما‌نجێکی دیاریکراوی

هه‌لچوونی و ئه‌ق‌لی، به‌لام گۆشه‌گیری به‌پێچه‌وانه‌وه‌ ئاما‌زه‌ به‌وه‌سته‌ ده‌کات که

ته‌نیا‌بوونی تا‌ک له‌ شوێنێکی دیاریکراو‌دا به‌بێ هۆیه‌ و به‌سه‌ریدا سه‌پێندراوه‌، یانیش

به‌هۆی هه‌ستکردنیه‌تی به‌ که‌موکورتی و ده‌سته‌پاچه‌یی له‌وکاته‌ی تێکه‌لی خه‌لک

ده‌بێت و به‌خه‌لکانی دیکه‌ ده‌کات.

جینگه‌ی داخه‌ زۆریه‌ی خانه‌واده‌کانی عه‌ره‌بی و هه‌یا‌ن پێباشتره‌ له‌ شوێنی

هاویه‌شدا بژیه‌ن به‌بێ ئه‌وه‌ی رینگه‌ به‌ تا‌که‌کانیا‌ن بده‌ن که‌مه‌ سه‌ریه‌ستی و

تایبه‌تمه‌ندییه‌کیان هه‌بێت، ئه‌مه‌یش سه‌رچاوه‌ له‌ هه‌ندی هه‌زی نا‌دروستی تایبه‌ت به‌

یه‌کگرتوویی خانه‌واده‌یی و هه‌ماهه‌نگیی خه‌زانی ده‌گرت، به‌لام ئه‌مه‌ چه‌ندان گرفت و

سکالای ده‌روونی ئه‌وتۆ به‌دوای خۆیدا ده‌هێنی که‌ ئێستا بواری باسکردنی نییه‌.

شوێنی کەسی؛ ماوەی نێوان ئێمە و خەڵکانی دیکە و ماوەی نێوان تۆ و هاوڕێیەکتە چەندە لە و کاتە گفتوگۆ دەکەن؟ ئایا هەمان ماوەی نێوان تۆ و کەسێکی بێگانەیه؟ یان مەودای نێوان تۆ و کەسێکی دیکە ی ماوڕه گەزته؟ ئەگەر بە جوانی وردبیتەوه دەبینیت مەودای نێوان تۆ و خەڵکانی دیکە بە پێی پێگەی هەر یەکیکیان و و جیاوازیی هەستوسۆزت لە بەرانبەر یان و قوولی پەيوه نديت لە گەلێاندا و بە پێی چوارچۆیە کۆمەلایەتی و تەمەن و رەگەز و ئاین دەگۆرێت.

هەر کەسێک سنوورێکی شوێنی نەبێندرایی هەیه و هەول دەدات ریزی خۆی بسەپێتی و پێمانوایە کە ریزگرتنمان لە سنووری خەڵکی و نەبەزاندنی سنووره شوێنییەکیان و سەرەتاتیکی نەکردن لە هەمبەر ئەو سنووره جۆرێکە لە رێکگەوتنی ناوەکی بۆ ریزگرتنی دوولایەنە ئالۆیگرایی سنووری کەسی هەردوو لا. بە پێی رای (هۆل) خەڵک لە کاتی بەرکەوتن یان بە خەڵکانی دیکە بە چوار رێگە مەودای شوێنی بە کار دەهێنن.

* پەيوه نديی گەرم و گور و پتەو؛ بەرکەوتنی جەستەیی لە خۆی دەگرت و زۆربە ی جاریش پەيوه نديیەکی قوولی نێوان دوو کەسە وەك قۆل لە یە کتری هەلکێشان و دانانی قۆل لە سەر شانی کەسی هاوڕێ و سەماکردن. هەندێ جاریش مەودای نزیک ی نێوان دوو کەس ئاماژە ی پەيوه نديی قوولی نییه، چونکە کاتی کەسێک لە شوێنیکی گشتیدا قۆلێکی لە سەر شانی رەگەزێکی جیاواز دادەنێت، رەنگە رق و تووڕەیی بوورژینی، کاتیکیش فێرخواز قوولی دەخاتە سەر شانی مامۆستا کە ی رەنگە نەبیتە هۆی ئاسوودەیی، بەلام بە پێچەوانەوه ئەگەر مامۆستا قۆلی لە سەر شانی فێرخوازێکی

دانا رهنگه ئاسوودهیی دروست بکات، ههروهها دۆخی کهسی ژۆردهست و سه رۆکیش وههائه.

* مه وداي کهسی: ئه ویش مه وداي نزیکی و دورییه له هه مبه ر رۆیشتن و دانیشتن.

* مه وداي کۆمه لایه تی: ئه و مه ودايه که له کاتی تیکه ل بوونمان به چالاکیی جۆراوجۆری کۆمه لایه تی ئیته و خه لکانی دیکه له یه کتری داده بریت، بۆنمونه: له گفتوگۆیه کانی کۆمه لایه تیدا خه لک له نزیکی یه کتری ده وه ستن و داده نیشن به شیوه یه ک بتوانن گوییان له قسه کانی یه کتری بیت، ئه مه ییش شتیکی جیگیره جا ئه گه ر ئه وانهی گفتوگۆ ده که ن هاوپی بن یانیش کهسانی بیگانه بن.

* مه وداي گشتی و فه رمی: وه ک مه وداي نیوان فیخرخوازان و مامۆستایان له وانه، مه وداي وتاریبژ له جه ماوه ر.

مه وداي نیوان که سه کان له کاتی ئالۆی کردنی دیاریکراو له شارستانییه ک بۆ شارستانییه کی دیکه ده گۆریت، بۆ نمونه مه ودا له ولاتی عه ره بیدا هینده نزیکه که هندی جار ده گاته راده ی به ریه ککه وتن و له جیهانی عه ره بیدا شتیکی په سنده، به لام ئه مریکییه کان که متر په سندی ده که ن و مه وداي نیوانیان دورتره، جا له به ر جیاوازیی شارستانییه کانی مرۆیی له دیاریکردنی مه وداکانی نیوان تاکه کان له کاتی گفتوگۆدا شتیکی سه رنچراکیشه که تیبینیی بکه یت کاتی ئینگلیزی ک چاوی به که سیکی خۆره لاتی ده که ویت بۆ ئالۆی کردنی گفتوگۆیه کی دیاریکراو، که سه خۆره لاتییه که نزیکی ده وه ستی و چه ند هه نگاوێک نزیکی ده بیته وه به لام که سه

ئه مریکیه که خۆی دوا ده خات و ده کشیته وه دواوه، له به رئه وه ئه و خۆره لاتییه ی ده چپته کۆمه لگه یه ک که رۆشنبرییه که ی ئینگلیزی یان ئه مریکیه، وا هه ست ده کات

كە لووتيان بەرزە و بەئاسانى ھاوپپەيەتى قبول ناكەن. ھەرۈھەكەسە خۆرئاۋايىيەكەش كاتى دېتە ولاتانى خۆرەلاتى لە جۆرى مەوداكان تېناكات و ھەستەكەت خۆرەلاتىيەكان كەسانى دوژمنكارانە و ھەلپەدارن، رەنگە ئەم ھەلانەيش لەكاتى كارلىككردن لەنيوان تاكەكانى شارستانىيە جۆراۋجۆرەكاندا بېنە ھۆى خراب گونجان، ئەمەيش دەرنجامى تېنەگەيشتە لە مەوداكان و جۆرەكانى بەرکەوتنەكان و كارلىكى گشت شارستانىيەك.

دیاردەمی چەریی دانیشتوان و قەرەبالیقی شوینی

قەرەبالیقی شوینی دەبیتە هەزی داپووخان و تیکچوونی شیوەکانی رەفتاری مرۆیی و داپووخانی سیستمی کۆمەلایەتی. لیکۆلینەوهکان ئەوهیان روونکردووەتەوه که قەرەبالیقی لە شوینە میللییەکاندا هۆکاریکی یارمەتیدەری بلابوونەوهی تاوان و نەخۆشییەکانی جەستەیی و دەروونییە.

کاردانەوهکانی خەلک لەهەمبەر قەرەبالیقی جۆراوجۆرە و چەندان شیوەی جیاجیا وەرەگریت، لەوانە گرژیی فیسئۆلۆژی کاتی لێدانی دل زیاد دەکات و رێژنەکان دەردراوهکان دەردەدەن و ماسوولکەکان گەرژ دەبن، رەنگە کاردانەوهی خەلک لەهەمبەر قەرەبالیقی بە هەلاتن بێت لە شوینەکه ئەگەر بتوانن ئەمە بکەن یانیش رەنگە کاردانەوهی دوزمنکارانە و بێهواپی بگرنەبەر هەرۆک لە تابوورە دووردیژەکانی تۆرەگرتندا روودەدات. کاتی مەرۆفیش ناتوانی رابکات رەنگە کاردانەوهکی بە خۆگونجاندن بێت لەبەرانبەر هەلۆیستەکه و هەلەدان بێت بۆ رووبەرووبوونەوهی ئەو بێهواپییەکی که قەرەبالیقی دروستیدەکات، ئەمەیش بە پیشاندانی ئەتەکیت و ئەدەب و ریزگرتن لە خەلکان دیتەدی.

رێژەییبوونی کاردانەوه لەهەمبەر قەرەبالیقی و کەلەکەبووندا

کاردانەوه پشت بە درککردنی کەسی دەبەستیت لەهەمبەر هەلۆیستەکهدا، فریدمان

سی هۆکاری دەستنیشانکردووه که کاریگەریی لەو درککردنە دەکات:

١. جۆری ئه‌و که‌سانه‌ی له‌ چوارده‌وری تۆدا قه‌ره‌بالغه‌یان دروستکردوه: چونکه ئی‌مه قه‌ره‌بالغی دروستده‌که‌ین ئه‌گه‌ر که‌سه‌کان هاو‌پێی نی‌و ئاهه‌نگ و شوینیکی گشتی بن.

٢. سروشتی ئه‌و چالاکیه‌ باوه‌ی که له شوینه قه‌ره‌بالغه‌که‌دا هه‌یه: ئی‌مه هه‌ست به‌ جار‌سپوون و ته‌نگه‌تاوی ده‌که‌ین کاتی شوینه قه‌ره‌بالغه‌که‌ کاریه‌ری له‌ هه‌سانه‌وه که‌سییه‌که‌مان بکات، وه‌ک قه‌ره‌بالغی له‌به‌رده‌م په‌نجه‌ره‌ی بانک و سینه‌ما. هه‌روه‌ها ره‌نگه‌ ته‌قه‌بۆلی قه‌ره‌بالغی بکه‌ین ئه‌گه‌ر ها‌توو کاریه‌ری له‌ هه‌سانه‌وه‌مان نه‌کرد، چونکه‌ بینینی فیلمیکی سینه‌مایی له‌ هۆلیکی سیخناخی پ‌ر له‌ خه‌لک دووچاری ته‌نگه‌تاویمان ناکات ئه‌گه‌ر شوین و کورسییه‌کی گونجاومان هه‌بێت.

٣. نه‌زموونی پیشوو و ئاستی په‌سندکردنی دەروونیا‌نه‌ی قه‌ره‌بالغی: هه‌رچه‌نده تۆ چیژ له‌ سواریبوونی پاس و شه‌مه‌نده‌فه‌ر وه‌رناگریت، به‌لام خۆت له‌سه‌ر پشتگۆیخستنی ته‌نگه‌تاوی و به‌رگه‌گرتنی هه‌لوێسته‌که‌ راده‌هێنیت (به‌وه‌ی خۆت له‌سه‌ری رابه‌هێنیت) چونکه قه‌ره‌بالغی پرسیکی ریزه‌بیه‌ و ره‌نگه‌ هۆلی نمایشی سینه‌مایی پ‌ر و سیخناخ بێت به‌لام به‌وه‌ ناچیت قه‌ره‌بالغ بێت، چونکه‌ بوونی خه‌لکانی دیکه‌ کاریه‌ری نابێت و ده‌توانم شاشه‌که‌ ببینم، به‌لام بوونی که‌سی سییه‌م له‌ ژووریکدا ره‌نگه‌ ئه‌و هه‌سته‌م له‌لا دروستبکات که‌وا شوینه‌که‌ قه‌ره‌بالغه‌ ئه‌گه‌ر به‌وێت له‌گه‌ل که‌س دانه‌نیشم جا ئه‌گه‌ر ژووره‌که‌ ژۆریش فراوان بێت.

ره‌نگه‌ کاریه‌ری و شوینه‌واره‌ مرۆبیه‌ دەروونیه‌کان بگۆرین و نه‌رێی و نه‌خۆشیاویش نه‌بن، چونکه‌ هه‌ندی هه‌لوێست هه‌ن که له‌وانه‌یه‌ قه‌ره‌بالغی بیه‌ته‌ هۆی

هه‌ستکردن به‌ره‌زانه‌ندی و دلخۆشی، وه‌ك بینینی گه‌مه‌کانی تۆپی پێ و میهره‌جانه‌کانی میلی و جه‌ژنه‌کان.

کاردا نه‌وه له‌هه‌مبهر قه‌ره‌بالغی به‌گۆرانی که‌سه‌کان ده‌گۆریت، چونکه به‌پێی لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی فریدمان بوونی جیاوازی ره‌گه‌زی له‌ کاردا نه‌وه‌ی هه‌مبهر قه‌ره‌بالغیدا به‌دیارکه‌وتوو و پیاوان به‌ دوژمنکارییه‌وه کاردا نه‌وه‌یان له‌هه‌مبهر قه‌ره‌بالغیدا ده‌بیت، به‌لام ژنان به‌ ره‌زانه‌ندییه‌وه کاردا نه‌وه‌یان ده‌بیت و حه‌زی هاوکاریکردنیان له‌م هه‌لومه‌رجانه‌دا پترده‌بیت، هه‌روه‌ها بوونی ئافره‌ت کاریگه‌ری نه‌ریتی قه‌ره‌بالغی له‌لای پیاو که‌مه‌دکاته‌وه و حه‌زی دوژمنکاری و کێپه‌کی دادبه‌زینیت.

ژیان له‌ شاردا

زانایانی دەروونناس شروقه‌ی کاریگه‌ری ده‌رووبه‌ری شاری ده‌که‌ن له‌سه‌ر ره‌فتارداو نه‌وه‌یان بۆ رووبه‌وه‌ته‌وه چه‌ند جوهره‌هه‌فتاریک هه‌ن له‌ شاردا بلاو ده‌بنه‌وه که هه‌ندیکیان باشن و هه‌ندیکیشیان خراپن، چونکه هه‌رچه‌نده‌ شار چرپی دانیشتوانی زۆره و ئه‌م چرپیه‌ش وه‌ها ده‌کات ده‌ره‌نجامی نه‌ریتی وه‌ك نامۆبوون و بیهیوایی و گیانی تیکده‌ری لیکه‌وێته‌وه، به‌لام ژانی شاربۆ پیشکه‌وتنی رۆشنیبری و ئابووری و زانستی و چالاکي و جووله‌ده‌رفه‌تی پتر و گه‌وره‌تر ده‌ره‌خسینی، با چه‌ند نمونه‌یه‌ك سه‌باره‌ت به‌ ژانی شار به‌پێنینه‌وه: زۆر له‌میژنییه‌ کچیکم بینی که له‌ کاته‌ی که‌ ویستبووی بۆ ماله‌وه‌ بگه‌رێته‌وه به‌ چه‌قۆ کوژرابوو، که‌سیکی (وینستۆن) که‌ ئیستا تا ژانی ماوه‌ له‌ به‌ندیخانه‌ی نیویۆرکدا به‌ندکراوه‌ به‌چه‌قۆ لێی دابوو، که‌ کوژراوه‌که‌ زۆر به‌ره‌لستی کردبوو بۆیه‌ پیاوه‌که‌ تا گیانی ده‌رده‌چیت به‌چه‌قۆ لێی ده‌دات، سه‌یره‌که‌ له‌وه‌ دابوو که‌ به‌لای که‌مه‌وه ٣٨ که‌س

گۆییان له هاواری کچه که ببوو و کرده ی کوشتنه که یان بینیبوو، به یی ئه وه ی خۆیان له مه سه له که وه ربه دن، لێره دا گرفته که په یوه ندی به ژیا نی شاره وه هیه، ئه ویش دوو دلی خه لکه له پیشکه شکر دنی یارمه تی به خه لکانی دیکه. بۆیه زانایانی دەروونناس په نایان برده بهر شرو فه کردنی دیار ده ی پیشکه شکر دنی یارمه تی وه ک ره فتاریک که مه رج و سنوور به ندی خۆی هیه و ئه و پرسیا ره شیان کرد: ئایا ئه و ره فتاره نه رییه له هه مبه ر ره فتاری پیشکه شکر دنی یارمه تی به خه لکانی دیکه له لایه نه تاریکه کانی سروشتی مرۆیه بۆ هه لاتن له بهر پرسیا رییه تی و خۆ دوور گرتن له مه ترسی، یانیش مه سه له یه که و هه لومه رچی ژیا نی شاره مه تر سیداره زه به لاحه کان ده یسه پی نی؟ زانایان چه ندان تاقی کرد نه وه یان کرد له وانه ئه م تاقی کرد نه وه یه بوو: وه های دابنی تۆ له شاریکی زۆر گه وره دایت و چاوه پروانی هاتنی پاسیت و کتوپر له نزیک تۆدا پیاویکی غه واره به دوو دار شه قه وه له ته نیشتت ده که ویتته سه رزه وی که پییه کانی که چیان لێ تراوه، ئایا له م دۆخه دا یارمه تی ده ده ییت؟ بۆ وه لامدانه وه ی ئه و پرسیا ره دوو تو یژه ری دەروونی بۆ زانی نی چۆ نیه تی کار دانه وه ی خه لک له هه مبه ر که سانی بیگانه ی نیو شاره کاندایه زموونیکی واقعیان ئه نجام دا و پراوه یان به که سی ککرد بۆ ئه وه ی رۆلی پیاویکی ده سه تپا چه بگێر یت که دوو دار ده سته له ده سه ته، داوایان لێی کرد له چه ند شو یینیکی جیا جیا ی وه ک ویت ته گه کانی پاسی نیویۆرک ٦٠ جار خۆی بکه وینی، ده ره نجامه که گه شبینانه بوو، چوونکه نزیکه ی (٥٠) که س ده سته ی یارمه تی یان بۆ در یژ کرد (٨٣٪)، هه مان نو اندیا ن له فرۆکه خانه کرد به لام ته نها (٢٥) که س ده سته یان بۆ در یژ کرد (٤١٪). ئیستا ئه و هۆیه باوه پیه یته رانه ی ئه و

جیاوازییه له هه لویستیکه وه بۆ هه لویستیکی دیکه چبیه؟ نایا جۆری خه لکه که به له نیو فرۆکه خانه کان و پاسه کاندان؟.

هه ردوو لیکۆله بانگه بستی نه و که سانه یانکرد که دهستی یارمه تییان درێژکردبوو بۆ نه وهی له هۆیه کان بکۆلنه وه، له نه نجامدا نه وه روونبوویه وه که جیاوازییه کان بۆ ناشنایی شوینه کان ده که پینه وه، چونکه نه و خه لکانه ی سواری ئۆتۆبیس ده بن نه مه به به رده وامی ده که ن و هه ست به دلنیا یی ده که ن، به لام خه لکانی نیو فرۆکه خانه کان له هه لویستیکی ناباون و به سه لامه تی خۆیان و کاته کانی که یشتن و سه فه رکردنه وه سه رقالن.

له به رنه وه ناکرێ لیکدانه وه بۆ کاریگه ری ره فتاریی ژیا نی شار بکریت، به واتایه کی دیکه ریژه ی نه و شله ژانه ده روونی و نامۆبوونه چه نده که وه ها ده رده که ویت په یوه ندی به ژیا نی شاره وه هه یه؟

ره نگه ژیا نکردن له گه ل خه لکانی بیگانه دا و ناچار بوونمان بۆ مامه له کردن له گه ل زۆریه ی جۆره کانی مرۆی نیو شاره گه ره کان که هه یچ په یوه ندییه کی سۆزی به ئیمه یان نابه ستیته وه، ببیته هۆی وروژاندنی هه سترکردن به نامۆبوون و گوئیینه دان، ره نگه نه و گرژییه ی له تیجچوونی مامه له کردن له گه ل زۆریه ی خه لکی و په یوه ندی دروستکردنی ناپیویست له گه لیا ندا پال به که سه کانه وه بنیت چه ند مه ودا یه کی ده روونی له نیوان خۆیان و خه لکانی دیکه دا به یلنه وه، نه مه یش خودی نامۆبوونه که یه. هه ره ها له وانه یه تیگدان و له ناویردنی مۆلک و مالی گشتی و توندوتیژی له و شتانه بن که سه رچاوه یان له پیویستی مامه له کردن له گه ل جه ماوه ری جۆراو جۆر و گۆراو گرتبی، له به رنه وه ی مرۆ هه سته کات بزر و نادیاره. هاوپییه تیش له شاردا نه و پرسیاره بۆ

زانایانی دهروونی دروستده کات ئایا دروستکردنی هاوپییه تی نیو شاره کان له هی گونده کان قورستره .

یه کیک له زانایانی دهروونی بواری دهووبه ر ویستی به شیوه یه کی نه زمونی له مه دلنیا بیته وه، بۆیه چه ند پرسیاریکی ئاراسته ی دوو کۆمه له فیترخواز کرد که کۆمه له یه کیان له زانکۆیه کی تایبه ت به شاریکی گه وره بوون و نه وی دیکه شیان له زانکۆیه که دا ده یانخویند که که وتبووه ناوچه یه کی دیهاتی. نه م دوو کۆمه له یه له روی تایبه تمه ندیه کانی وه که ره گه ز و ته مه ن و تاقیکردنه وه کانی که وتنه به ر ژیا نی شاری و گوندی له پیشووتردا، یه کسان بوون. له سه ره تادا هه ر کۆمه له یه و له میانی دووه م مانگی هاتنیان بۆ کۆلیژ به ته نیا چاوپیکه وتنیان له گه لدا نه نجام درا، دواتر کۆمه لیک پرسیار به ته نها ئاراسته ی هه ر یه کیکیان کرا بۆ نه وه ی ژماره ی هاوپییا نی هه ر تاکیک بزاندی، له نه نجامدا روونبوویه وه که نه و فیترخوازانه ی له ناوچه گوندیه کاندا هاتبوون ژماره یه کی زۆرتریان هاوپی هه بوو که ریژه که ی دوو هینده ی ریژه ی هاوپی نه و فیترخوازانه بوو که له شار هاتبوون.

لیکۆله ر دوای تپه رپوونی چه وت مانگ به سه ر هاتنیان بۆ کۆلیژه که و مانه وه یان له وی، هه مان پرسیار و چه ند پرسیاریکی دیکه ی له کۆمه له که کرد، له نه نجامدا ژماره ی هاوپییا نی فیترخوازه شارییه کان به رزبوویه وه و بووه هۆی نه مانی جیاوازی هه ردوو کۆمه له له روی هه بوونی هاوپی و ژماره ی بینینه کان. هه روه ها نه وه ش روونبوویه وه که فیترخوازی شار پیشبینی نه وه ده که ن بۆ پیکه یانی هاوپییه تی به خیرایی، له فیترخوازی گوند پتر رووبه رووی ته نگوچه له مه بینه وه، نه مه یش له به ر ترسانه له که سانی بیگانه و گومان و متمانه نه کردنه له کاتی بینینی که سانی نامۆ له

شاره گه وره کاندایا. جا له کاتی پرسپارکردن له گه وره ترین گرفته کانی ژیان له ژینگه ی کومه لایه تیانه ی زانکوډا، لیکولر نه وه ی بژ روونبوویه وه که فیترخووانی شار گوزارشتیان له هندی گرفت کرد که په یوه ندی به ناسایشه وه هیه، به لام فیترخووانی زانکوژی گوندی گوزارشتیان له و گرفتانه کرد که په یوه ندی به نه بوونی توانای ریڅخستنۍ کاته کانی خویندن هیه به هوی سهردان و په یوه ندیبه کومه لایه تیبه کان و بهرکه وتنه چاوه پرواننه کراوه کان.

هروه ها لایه نیکی نه ریڼی دیکه ی ژیانۍ شاری وهرگرتنی شاره زایی و نه زموونی فراوانتره به هوی بهرکه وتن به جوړه مړیبه جوړاوجوړه کان و جیاوازه کانه وه، نه وه یش روونبووه ته وه که فیترخووانی شار گوتوویانه چاوپنځه وتنیان به هاوړپیه کانیان له هه لومه رچی قولتر ده بیت وانا له میانۍ نالویرکردنی سهردانه کان و ناهه ننگه کانی نیو ماله کانه وه ده بیت، نه مه یش له نیو فیترخووانی زانکوچه گوندیبه که دا به دیارنه که وت، چوونکه هاوړپیه تیان قولتره.

هروه ها کاریگره یبه کانی ژیان له شاره کاندایا له دیارده ی قهره بالغی ده په ریته وه و زوربه ی جاریش شاره گه وره کان و پایته خته زه به لاهه کان به هوی ره خساندنۍ دهرفه تی پیشکه وتنۍ روشنبیری و نابووری و زانستی خه لکانۍ زور بوخویان راده کیشن، چوونکه له هه مبر هندی که سدا ده بینین چالاکۍ و جووله و کردار په یوه ندی به شاره وه هیه.

له گه ل بزاف و هه لومه رچی پیشکه وتنۍ نابووری و روشنبیریدا ریژه ی که سانی بیگانه پتر ده بن، و له م جوړه ژینگه یه دا کیپرکی و دوژمنایه تی و پشتگوڅخستن و پتر ده بیت.

* قه ره بالفی و دهره نجامه کانی وه ک تاوان و لادانه کان و نه خووشییه کانی دهروونی و جهسته بی و گزژی پتر ده بیته.

* په یوه ندییه کان مۆرکیکی نا شه خسی وهرده گرن و نامۆبوون پتر ده بیته.

* ئاشنایه تی هه ندی شوین که متر ده بیته وه، له بهرئه وه خه لک خو یان له په یوه ندییه کانی هاوپییه تی و هاوکاریکردنی خه لکانی دیکه به دوور ده گرن.

* هه رچه نده شار ته ژییبه به مۆؤ به لام هه ست ده کات که سیک ی بززه، له بهرئه وه زۆر ئاسانه هه ست به وه بکات (که س گرنگیم پینادات، جا من بۆ گرنگی بده م).

هه سترکردنی تاک به بزریبوون له خه لکانی دیکه، یان ده بیته هۆی ئه وه ی له میان ی کرداری چاکه وه خۆی به خه لکان بناستی، یانیش تیکه لی ئه و کارانه بیته که قه ده غه کراو و حه رامکراون، که رچی هه یچ پیشکه وتنیکی کۆمه لایه تی له مه دا به دی ناهینیت.

لیکۆله ران پێیانوایه که دیارده کانی وێرانکردنی مۆلک و مالی گشتی به هۆی سووتان و نه مانی ته زووی کاره با بۆ ماوه یه کی زۆر دوور دوور دێژ له شاره گه وره کاندای له ئه نجامی هه سترکردنی تاکه که سه به وه ی که بززه و که س نایناسیت.

بەشى نۆيەم

پىادەكارىيەكانى

دەروونناسىي كۆمەلەيەتى

★ راگه یانندن.

★ په یوه ندییه کانی گشتی.

★ ریکلام و پروپاگه نده.

★ ئاگاداری

★ په یوه ندییه دینامیکیه کانی نیوان ئەندامانی کۆمه له ی فیرگه یی

راگەيانندن؛ Information

پېناسەى راگەيانندن:

كردهى بالوكردنەوه و پېشكەشكردى زانىارىي دروست و راستى رoon و ھەوالى راست و بابەتى ورد و واقىعى دىارىكراو و ھزى لۆژىكى و راوبۆچوونى بەجىيە لەگەل ناوھىنانى سەرچاوه كانىيان ۋەك راژەيەكى بەرژەوھەندىي گشتى.

لەسەر گفئوگۆ و دىالۆگ و باوھ پېپھىنان بونىادنراوھ و رەوتىكى دىموكراسىيانە دەگرىتەبەر، ئامانجىشى گەشەكردىن و ھەماھەنگى و گونجىانى كۆمەلایەتى و شارستانى و بەرزكرنەوه و پېشخستنى راي گشتىيە بەھۆى رۆشنىكرنەوه و رۆشنىبىركردنىيەوھ. ھەرۆھە كارىگەرىي كىردارى لە رەفتار و تاك و كۆمەلەكاندا دەكات.

ساىكۆلۆژىي راي رايانندن

كردهى راگەيانندن كردهى پەيوھەندىكرتنى نىوان پەخشكەر (مرسل)ى بوارى راگەيانندن و ۋەرگەر (مستقبل) جەماوھەرە لە رىگەى ئامرازەكانى راگەيانندن (رۆژنامە، تەلەفزیون.... ھتد) كە بەھۆيەوھ پەيامى راگەيانندن لەسەر شىوھى (ھىماى زمانەوانىي وىنەدارەوھ) لە لايەكەى دىكەوھ دەگوازيىتەوھ، ئۆرگانى دەمارىش رۆلى سەرەكىي لە ۋەرگرتنى پەيامى راگەيانندا ھەيە بەو پىيەى و رۆژىنەرىكە و تاك و كۆمەلەكان كاردانەوھيان لە ھەمبەرىدا دەبىت.

كاردانەوھ لە ھەمبەر پەيامى راگەيانندا چەندان كردهى دەروونىي لەخۆيدەگرىت بەو پىيەى و رۆژىنەرىكە بۆ ئەوھى ۋەرگەرەكان بەو شىوھەي لىيان چاوھەرواندەكرىت

په یامه کان وهریگرن، به لام ده بی سهرنجراکیشبیټ و بیزارکه رنه بیټ و له گه ل
 پیکهاته کانی که سیټی تاک و مؤرکی نه ته وهی که سیټیدا بگونجیت. هه روه ها له گه ل
 نه و باره دهروونیه دا بگونجیت که تاک و کومه له تیایدا ده ژین، ده بی له گه ل پالنه ر و
 ره مه ک و پیداو یستییه کان و نه زمون و فیله کانی به رگری و فیژیون و چه ندان
 دیاریکه ری دیکه ی کاردانه وه شدا بگونجیت. کاردانه وه ش له هه مبه ر په یامی راگه یاندندا
 بهنده به وهی که ناخو ساده یه یان نالوزه، راسته وخو یان ناراسته وخویه، تیروپره یان
 که موکورتیداره، روونه یان لیله.

ده توانین گرنکترین هوکاره کانی په یامی راگه یاندن له م خالانه ی خواره وه دا
 پوختبکه ینه وه: "پوختکرده وه که ش هی نیبراهیم نیمامه، ۱۹۶۸.

* ویکچرون و به شداریکردن و هاوبه شی له نه زموننه کان و نه وینانه ی که له لای
 هه ری که له نیره ری (راگه یاندنکار) و وهرگر (جه ماوه) دا هه یه، به شیوه یه ک هیماکان
 به که لگیان بیټ و پیی ناشنا بن و کاردانه وه یان له هه مبه ریدا هه بیټ.
 * وروژاندن و راکیشانی ناگایی وهرگر و به کاره یانی نه و هیمایانه ی و اتاکانیان
 روون و ناشکرایه.

* به ستنه وهی په یامی راگه یاندن به پیداو یستییه کانی ناینده و پیشنیارکردنی
 چاره سه ری تیروپر بوی، ناشبیټ له گه ل دابونه ریته کاند ا دژبیټ.

* ره چاوکردنی دوخی دهروونیا نه ی ناینده و وردی له هه لبراردنی کات و شوینی
 گونجاو و نامرزی سوو دبه خش.

* گرنکیدان به و واژانه ی که وهرگر ده توانیټ تییانبگات و به پیی پاشخانه
 کومه لایه تی و نابوورییه که ی کاردانه وهی له هه مبه ر یاندا هه بیټ.

* دەریازیوون لەو هۆکارانهی تیکدان و لیتکردن (تشویش) که ده بیته کۆسپی بهردهم تیکگه یشتنی نیوان نیره و وه رگر، چەندان نمونه لەم بارهیه وه هەن، وهك: قورسپی تیگه یشتن له په یامی راگه یاندن و خیرایی پیشکه شکردنی).

ئیهراهم ئیمام (١٩٦٩) هەندیک تیبینی سه بارهت به ناوه پۆکی راگه یاندن و کاریگه ریه که ی له جه ماوه ر پوختکردوه ته وه:

* له دۆخی پیشاندانی پرسیک به جه ماوه ر و به تایبته ته گەر رۆشنیرییه کی به رزی هه بوو، ده بی دوو رای جیاواز پیشکه ش بکرین، به لام له دۆخی ئه و جه ماوه ره ی که رۆشنیرییه کی که مه و پرسه که ی له لا گرنگه، ئه وه نده به سه ته نها راوبۆچوونه که بخریته پوو.

* ده بی که سی راگه یاندنکار به بابه تیوون پابه ندبیت و خۆی له بیلایه نیی رووکه شانه و لایه نگریی شاراوه ی هه مبه ر به ک راوبۆچوون به دوور بگریته.

* خستنه پووی دوو راوبۆچوون به یه که وه بۆ جه ماوه ر وهك پاراستنیک ده بیته بۆئه وه ی نه چیتته سه ر راوبۆچوونه که ی دیکه کاتیک پیشکه شی ده کریته، به لام ته گەر جه ماوه ر به شیوه یه کی ئاشکرا پابه ندی راوبۆچوونیک بیت و دواتر له چوارچێوه ی سه ره ستیدا باوه ری پیتی هینا ئه وا ئه وه نده به سه جه ماوه ر بخریته به ر به ک راوبۆچوون

* هیزی کاریگه ری ناوه پۆکی راگه یاندن له کاتی رافه کردن و بلاوکردنه وه یاندا له گزپینی راوبۆچوون به هیزتر ده بیته نه ک له ئاماژه پیکردن و نمایشکردن.

* هه رچه نده ریگه ی دیاریکردنی ئاماژه کان له به ردهم جه ماوه ردا روون و دیاریکراو بوون ئه وا گزپین و وه رچه رخانندی راوبۆچوون بۆ ره فتار ئاسانتر ده بیته.

* هه چهنده به کارهینانی هه پشه و ترساندن وه ک هۆکارێک بۆ کاریگری دروستکردن له رابوؤچوون و گوپینی پتربوو، کاریگریه کی که متری ده بیټ، هه چهنده که متری به کاریټ کاریگریه کی زۆتر ده بیټ.

* راگه یاندنی کاردانه وه و وه لامدانه وه سه رکه وتوووه کانی په یامی راگه یاندن ده بیټه هۆی سه ره لدان و دروستکردنی کاردانه وه و وه لامدانه وه ی نوټی سه رکه وتوووه تر.

* پشتبه ستن به پیداو یستییه دهروونییه کان و وه دیهینانیان و پالنه ره دهروونییه کانی ره فتاری مرۆی کرده ی راگه یاندن ئاسانتر ده کهن، به لام دروستکردنی پیداو یستی نوټی دهروونی و هاندان بۆ وه رگرتن و فیروونیان، زۆر قورستر ده بیټ. گرنگترین پتوه ره کانی داوه ریکردن له باره ی سه رکه وتنی راگه یاندن (مامه له و کاردانه وه ی جه ماوه ره)، جا بۆ ئه وه ی راگه یاندن سه رکه وتن وه ده سستی، ده بیټ په یامه کی وه دیهینانی پیداو یستییه دهروونییه کانی جه ماوه ره بیټ که گرنگترینیان ئه مانه ن:

- پیداو یستی بۆ به خشینی زانیاری و کات به سه ربردن.
- پیداو یستی بۆ هه وال له هه مبه ر گرفته کانی هه نووکه یی.
- پیداو یستی بۆ به رزکردنه وه ی ئاستی زانیاری و روشنبیری گشتی.
- پیداو یستی بۆ پالپشتیکردنی ئاراسته کانی دهروونی و پتوه ره کان و به ها و بیروباوه ره کان و هه موارکردنه وه یان له گه ل هه لویسته نوټیه کاندا.
- هه روه ها راگه یاندن بۆ سه رکردایه تیکردن کاریگری و گرنگی خۆی هه یه، چوونکه ئامرازی گواستنه وه ی زانیارییه له سه رکردایه تییه وه بۆ بنکه ی جه ماوه ری. سه رکردایه تی له باره ی ئاراسته کانی بنکه کانی جه ماوه ری و جه ماوه ر و

پیداویستییه کانیاں راپۆرتی ورد به رزده کاته وه، ئه رکه کانی راگه یاندن بریتین له مانه ی خواره وه:

* ئه رکی روشنبیرکردن.

* ئه رکی په روه رده یی و فیژکردن.

راگه یاندن دیالۆگ له گه ل ئه قلی جه ماوه ر ده کات نه ک ره مه که کانی، ئامانجه روشنبیرییه کانیشی گه شه پیدانی بیژۆکه و بیژکردنه وه ی ره خنه گرانه و پیشکه شکردنی زانیارییه کانه، ئامانجیشی پترکردنی زانیاری و باوه ره یینان و تیژگه یشتنه. راگه یاندن و ئامرازه کانی له گشت کرده کانی په روه رده و فیژکردندا ده توانن یارمه تیده ری مامۆستا بن. به رنامه کانی فیژکردنیش له ئیستگه و ته له فزیۆن و هند ته واوکه ری کاری مامۆستان، فیژکردنی به رنامه داریش روونترین پیشکه وتنه کانی فیژکردنی هاوچه رخن. راگه یاندن کرده یه کی سه ره کییه له په خشکردنی هزه پیشکه وتنخوازه نوویه کان و ئه زانیارییه ی په یوه ندییان به پیشکه وتنی زانستی و ته کۆلۆژی هیه و له نه هیشتنی نه خوینده واریشدا رۆلی هیه و رۆلیکی گرنگیشی له ته واوکردنی روشنبیری ئه که سانه دا هیه که پیشکه وتنی فه رمی واز لیدین.

پلاندانی راگه یاندن

ده بی راگه یاندن له سه ر بنه مای پلانیکی تاوتویکراوی زانستی و شرۆفه کردنی ریکۆپیک و ئه و لیکۆلینه وه ورده زانستیانه دابریژریت که تایبه تن به هه لۆیستی راگه یاندن وه ک گشتیک، هه روه ها ده بی پلان بۆ په یامی راگه یاندن و جه ماوه ر و ئامرازی راگه یاندن و کرده ی راگه یاندن دابندریت. ده بی پلانه که له گه ل پلانی سه رتاپاگیری نه ته وه ییدا له بواره کانی رامیاری و کۆمه لایه تی و په روه رده یی به کتری

تەواو بکن، ھەرۆھا دەبی شروۆھی دابونەریتەکان و بەھا و ئاراستەکان و رای گشتی بکات، چونکە ئامانجی وەدیھیتانی گۆرانە لە رەفتاردا، دەبی پلانەکەیش بکریتە بەرنامە ی جیبە جیکاری و چەند ستراتییژیک و بۆ زانینی ئاستی سەرکەوتن و کەموکورتییەکان و وەدیھیتانی ئامانجە خواستراوەکان بچیتە بەر ھەلسەنگاندنی بەردەوام.

ھەرۆھا لە دیاریکردنی ئامانجە کورتمە وداکاندا وردی بکریتە پیشە، دەبی ئامانجەکانیش وەدیھیتانیان کردەیی و ریتتیچوو بن، پلانی راگەیانیش پێویستی بە ژمارەبەکی زۆری زانا و شارەزا و ھونەری و پەسپۆران ھەبە لە زۆری ئو بوارانە ی کە پەییوەندییان بە راگەیاندنەو ھەبە.

راگەیانداکار

کەسی راگەیانداکار کەسیکی بەرپرسە لە جیبە جیکردنی کۆی ئو شتانە ی پێشتر باسمانکردن ، ھەرۆھا بەرپرسیاریەتی گەیانندی راستی و زانیاری و ئو ھەوالانە ی لەسەر شانە کە بەشیۆھەکی زانستی و ھونەری کاریگەرۆھە رافە کراون، ئو زانیاری لە سەرکردایەتیەکانی دەنگی جەماوەرۆھە دەگەبە نیت (ئو رۆلی نیۆھند و کەسی سێیەم دەبینیت).

ئامرازەکانی راگەیانندن

★ راگەیانندی رۆژنامەوانی: بریتیە لە پەخشکردن و پێشکەشکردنی زانیاری و ھەوال و راستی و پرس و ھزرەکان لە رێگە ی رۆژنامە و گۆزارەکانی گشتی و تاییبەت کە تیایدا سوود لە وشە ی چاپکراو و وینە وەر دەگریت. کۆنگرەکانی رۆژنامەوانی

رۆلێکی مەزن و تایبەتیان هەیه بە تاییهت ئەگەر بە شێوه یه کی گونجاو پلانی بۆ دابندریت. رۆژنامه وانیی ئازاد پێگه یه کی هینده گرنگی داگیر کردوه که زۆر کهس پێیده لێن دەسه لاتی چواره م.

له تاییهت هندییه کانی راگه یاندنی رۆژنامه وانی وه رزبیبوون و دووباره کردنه وه و به خشینی سه ره سستی هه لێژاردنی کاتی گونجاوه و له هه ر کاتی کدا ئەو دهرفته به خوینهر ده به خشیته چاو به بابته کاندایه خشیته وه، ئەو توانایه شی پێده به خشیته ئەصلی ماده راگه یاندنیه که بپاریزیت و ده توانی به شێوه یه کی به ربلاو په خشبکریته و تیچوونیشی هه رزانه. به لام که موکورتی و لایه نه نه رییه کانی راگه یاندنی رۆژنامه وانی ئەوه یه که پێویستی به زانینی خویندن و نووسین هه یه، جگه له مەیش زۆریه ی خوینهران ته نها مانشیته کان و هندی ناوونیشانی کورت ده خویننه وه (مه به ست کرده ی په راویز کردنه).

راگه یاندنی رادیۆیی؛ راگه یاندنی رادیۆیی بریتییه له په خشکردن و پێشکه شکردنی زانیاری و هه وال و راستی و بابته و رووداو و هه ز و بیروبوچوونه کان له ریگه ی په خشکه ره وه (رادیۆ). ئامانجیشی په خشکردنی رۆشنیبری و پاراستنی به هابه کانی زانستی و هونه ری و نه ته وه یی و ئاکاری و ئاینیه کان و چاره سه رکردنی گرفته کانی کۆمه لایه تی و هاندانی به هره و داهینانه کان و سه رگه رمکردنی جه ماوه ره.

له تاییهت هندییه کانی راگه یاندنی رادیۆیش ئەو زیندوو یه تییه که دهنگی مرۆیی و مۆزیک و گۆرانی و نواندن و گهفتوگۆیه راسته وخۆیه کان دهسته به ری ده کهن، هه ره ها تاییهت هندییه کی دیکه شی هه یه و گوئیگر پێویستی به هیه لیکۆلینه وه یه که ئەزموونێکی پێشوو نییه. جۆراو جۆریوونی به رنامه کانی رادیۆیی به شێوه یه که که

خزمه تی حه ز و ئاسته جوړاوجوره کانی روښنبری ده کات و له گه ل گشت ته مه نه کانیشدا ده گونجیت. به لام له که موکورتیه کانی راگه یانندی رادیوی جوړاوجوریونی بهرنامه کانه، نه مه یش لیتاگه پریت به دوا د اچوون بؤ په یامیکی دیاریکراوی راگه یانندن بکریت. زورجاریش شه پوله کان تیکه ل ده بن نه مه یش ئاستی کوالیتی په خشه که تیکه دات و کرده ی گوگرتنه که ش شکست دینیت. دیاریکردنی کاتی بهرنامه کانیش له م جوړه راگه یانندن دا هه یه که له بهرچه ندان هؤ خه لک ناتوانی گوئیان لیتگریت.

راگه یانندی ته له فزیونی؛ بریتی به له په خشکردن و پیشکه شکردنی زانیاری و هوال و راستی و بابت و رووداوه کان له ریگه ی ته له فزیونه وه.

له ته له فزیوندا بهرنامه ی روښنبری جوړاوجور و سه رتا پاکیر و ئاینی و مندالان و ئافره تان و ریکلام و ئاگادارکردنه وه ی فیرکاری پیشکه ش ده کریت. به هیزترین تایبه تمه ندی ته له فزیون کورکردنه وه ی تایبه تمه ندیه کانی ئامرازه کانی بیستن و بینینه له یه ک کاتدا، نه مه یش وه های لیده کات به هیزترین ئامرازی راگه یانندن بیت له روی کاریگه ریبه که ی له سره ده رووندا. که موکورتیه که یشی نه وه یه تیچوونی زوره.

راگه یانندی سینه های؛ په خشکردن و پیشکه شکردنی زانیاریه کان و هوال و راستی و بابت و رووداو و هزر و بیروبوچوونه کانه له ریگه ی سینه ماوه.

له ته ک فیلمه ئاساییه کانیشدا فیلمی دیکومینتاری و فیرکاری و ئاراسته کاری و زانیاری گشتیش هن. سووده کانیشی نه وه یه راگه یانندن و فیرکردن و سه رکه رمکردن به یه که وه کؤ ده کاتوه، که موکورتیه که یشی نه وه یه پیوستی به کاتیکه ده بی بؤی دیاری بکریت و رهنگه زورجار خه لکان نه و کاته یان نه بیت.

ریکلام: بلاوکردنه وه و پیشکه شکردنی زانیاری و هه والّ و بابه ته کان و راستیه کان و هزر و بیروبوچوونه کانه له ریگه ی هه ئامرازکی راگه یاندنه وه، بو راگه یاندنی په یامیکی بازرگانی و هند له گشت بواره کاندای که ئامانجی دروستکردنی کاریگه ریه کی باشه له دهروونی خوینه ران و گوپگران و بیسه ران و بینه ران. سوود و تاییه تمه ندییه کانیشی نه وه یه رۆلکی گرنگی له دابه زاندنی نرخه کاندای هه یه. که موکورتییه کانیشی نه وه یه پیویستی به پاره یه کی قه به یه که زۆریه ی جار له سه ر حیسابی به کار به ر و کریکارانه. هه روه ها رهنگه وینه ی کرچوکالّ و رهنگی زۆر زه قی تیادا به کار بیّت که نه مه یش ده بیته هۆی تیکدانی لایه نی ئاکاری و سه لیه قه و چیژ.

راگه یاندن به پیشانگه کان: بریتییه له پیشکه شکردنی زانیاری و راستی و بابه ته کان له ریگه ی پیشانگه یه ک که له شوینیکی گونجاودا ده کریته وه، رهنگه گشت ئامرازه کانی دیکه ی راگه یاندنیشی تیادا بیّت وه ک نامیلکه و په خشکراوه کانی سه ر دیوار و لافیته و نمونه ی به رجه سه ته و ئاگادارییه کان، هه روه ها رهنگه پیشانگه که گشتی یانیش تاییه ت و نیونه ته وه یی یانیش ناوخۆیی بیّت.

★ راگه یاندن له ریگه ی سه رکرده کانی راوبوچووندار: پیشکه شکردنی زانیاری و هه والّ و بابه ت و رووداو و هزره کانه له ریگه ی راوبوچوون و سه رکرد راسته و خۆیه کانی کومه له کانه وه، به لام مه رجه نه وه که سانه کاریگه ریه کی سه رکرده بیان هه بیّت وه ک مامۆستا و پیاوانی ئاینی و سه رۆکی سه ندیکا و ده سه ته و دامه زراوه کان.

پەییوەندییەکانی گشتی: Public Relation

پەییوەندییەکانی گشتی: ئەو هەول و کۆششە بەردەوامە پلاندارانەن کە بەرپۆه بەرایەتی دەستگەیەك ئەنجامی دەدات بۆ گەیشتن بە تێکگەیشتنی دوولایەنە و پەییوەندیی دروستی نێوان دەستگەكە و ئەو جەماوەرە ی کە لە دەرەو و ناو وە بەهۆی پەخشکردن و راگەیانندن و پەییوەندیی کەسییەو مامەلە ی لەگەلدا دەکات، بەشیۆه یەك لە کۆتاییە کەیدا هەماهەنگی نێوان دەستگەكە و رای گشتی بێتەدی، ئەمەیش سی لایەنی گرنگ دەگرێتەو:

- * هەلسەنگاندن و پێوانی رای گشتی و روونکردنەو ی رەهەند و روخسارەکانی جەماوەر لەناو وە و دەرەو ی دەستگە کەدا و هەماهەنگی کردن لەگەلدا.
- * دانانی بەرنامە ی چاک بۆ هەلسەنگاندنی ئەم مەبەستە.
- * بەکارهێنانی نامرازی کاریگەر بۆ کاریگەری دروستکردن لەسەر رای گشتی.

سایکۆلۆژیای پەییوەندییەکانی گشتی:

پیاوانی کار گرنگی بە شروۆفەکردنی بیروبووچوون و ئاراستە ی تاک و کۆمەلەکان و پالئەری رەفتارەکانی کۆمەلایەتی و دروستکردنی کاریگەری و گۆرپان دەدەن. گرنگترین لایەنەکانی دەروونی لە پەییوەندییەکانی گشتیدا ئەو یە کە پەسپۆرەکانی لەگەل مرۆفدا مامەلە دەکەن (تاک و کۆمەلەکان) کە لە رووی کەسیتی و بەها و پێوهر و بیروباوەر و پێداویستی و پالئەرەکانەو جیاوازییان لەنێواندا هەیه. لەبەرئەو لەسەر کەسانی بواری پەییوەندییەکانی گشتی پێویستە لەسەر بنەمای هاوکاری و خوۆشەویستی بۆ رێکخستنی پەییوەندییەکانی مرۆیی بەشیۆه یەکی زانستی و بابەتی

شروڤه ی رهفتاری تاك و كۆمه له كان بكن، ههروهها پیاوی سهركه وتووی كار متمانه به خۆی و زانسته كه ی دهكات و متمانه ی خه لك وه دهسته دهیتیت، روونترین ئامانجه كانی په یوه ندییه كانی گشتیش ره چاوكردنی په یوه ندییه ساغ و دروسته كانی مرۆیه له كۆمه لگه و وه دهسته هینانی خۆشه ویستی جه ماوهر و کاریگه ریی دروستکردن له سه ر رای گشتی و وه دهسته هینانی پشتگیریه كه ی و ره خساندن كی شیکێ دروستی ده روونیه .

ئه ركه كانی په یوه ندییه كانی گشتی

* لیکۆلینه وه و هه لسه نگاندن ئاراسته كانی رای گشتی و كاردانه وه كانی جه ماوهر.
* پلانپێژی و كێشانی سیاسه تی په یوه ندییه گشتی له دهستگه و پلاندانان و دامه زراندن په یوه ندییه دروست و تیکگه یشتنی دوو لایه نه ی نێوان دهستگه كه و دهستگه كانی دیکه ههروهها له نێوان دهستگه كه و ئامرازه كانی راگه یاندن و په یوه ندییه نێوان دهستگه كه و دامه زراوه كانی حكومه تی.

* هه ماهه نگی دروستکردن له نێوان دهستگه كان و به رژه وه ندییه كانی جۆراوجۆر له نێو كۆمه لگه دا بۆ وه دیهینانی هه ماهه نگی له كارلیکی كۆمه لایه تیا نه ی كۆمه لگه .
* پێشكه شكردنی راو بۆ چوونی هونه ری به ئه نجومه نی به پێوه بردن و به شداریکردن له دانانی پلان بۆ سیاسه تی دهستگه كه و ئاگادارکردنه وه ی به پێوه به رایه تییه دهستگه كه و رافه كردنی خزمه تگوزارییه كانی و ئه و رۆله ی كه ئه نجامی ده دات به شیوه یه کی ساده و ئاسان و راستگۆیا نه .

* به ره مه هینانی ئامرازه كانی راگه یاندن و بلاوکردنه وه ی ئه و هه والانه ی په یوه ندییه بان به دهستگه كه وه هه یه و پشتگیریه رای گشتی وه دهسته دهیتیت.

* دروستکردنی په یوه نندی دۆستانه که له سه ر بنه مای تیځکه یشتنی دوولایه نه ی نیوان ده سته که و تاکه کان و نیوان خودی تاکه کان و نیوان کومه له کانی ناوه وه و دهره وه ی کومه له که دا داپیژراوه .

* خزمه تکردنی کارگه ران و گرنگی پیدانیان له رووی دهروونی و کومه لایه تی و ته ندروستیبه وه .

بنه ما و ریبازه کانی په یوه نندیه کانی گشتی:

* ده سته پیکردن له نیو خودی ده سته که و کارکردن بۆ دۆزینه وه ی تیځکه یشتنی دوولایه نه له نیوان ده سته که و گشت نه و که سانه ی کاری تیادا ده که ن.

* ره چا و کردنی راستگویی و ده سته پاکي له رافه کردنی کۆی نه و شتانه ی که له ده سته که دهره چن، نه مه یش بۆ وه دیه پتانی متمانهی جه ماوهره .

* پابه نده بوون به شیوازی پیشه یی و ئامانجه کانی کار و گرتنه به ری بنه ما و به هایه به رزه کان له گشت ره فتاریکدا .

* دوورکه و تنه وه له وه رگرتنی هه لویستی به رگریکردن و داپوشینی لایه نه خراپه کان و سه رلیشیتواندن .

* پیشاندانی راستیبه کان به شیوه یه کی راشکاوانه و روون و نه شارदानه وه یان .

* به شداریکردن له خو شگوزهرانیی کومه لگه ، ناشیبی ته نها به پیشکه شکردنی زۆرتین قازانجی مادی ده ست هه لگیرییت .

* هاوکاریکردن له گه ل ده سته کانی دیکه و ره زامه ندی و ریځکه و تن له سه ر هیله سه ره کیبه کان له که شی په یوه نندیه کانی گشتی بۆ وه دیه پتانی سه رکه و تن .

* پێرە و کردنی ریبازەکانی لیکۆلینەوێ زانستی لە چارەسەرکردنی گشت گرفتێکدا بۆ گەشتن بە بریارێکی دروست کە لەسەر بنەمای واقع داپێژرا بێت.

ئەوانەى لە پەيوەندییەکانى گشتیدا کار دەکەن:

ئەو کەسانەى لە پەيوەندییەکانى گشتیدا کار دەکەن دەبێت چەندان سیفەتیان هەبێت، لەوانە:

* پێگەشتن و کاملی لە کەسێتیدا بە شیۆهێکی جەستەیی و ئەقلی و کۆمەلایەتی و هەلچوونی.

* زیرەکی گشتی و توانای داھێنان و نوێگەری و بێرکردنەوێ لۆژیکى و نووسینی باش و گوزارشتی روون و توانای باوەرپێھێنان.

* ھێمنی هەلچوونی و خوگرى و گەشبینی.

* توانای مامەلەکردن لە گەل خەلک بە شیۆازێکی ھاوکارانە و متمانەکردن بە جەماوەر و پیکھێنانی پەيوەندیی باش لە گەل سەرۆکەکانى کار و توانای لە ئەستۆگرتنی بەرپرسیاریەتیی کۆمەلایەتی.

* بەرپرسی و لیھاتوویی و راستگویی و دەستپاکی و دادپەرورەى و قیافەى باش و ئاكارى جوان و رێکوپێکی.

* زانیارییەکی تەواو لە ھەمبەر راگەیاندن و ئامرازە جۆراوجۆرەکانى و خویندنى دەروونناسى بە تايبەتیش دەروونناسی کۆمەلایەتی.

پلانی دانانی بهرنامه گانی په یوه ندییه گانی گشتی

دهبی پلانی بهرنامه گانی په یوه ندییه گانی گشتی له سر بنه مای وه دپهیتانی ئه م

ئامانجان دابریژیت:

* رافه کردن و لیکدانه وهی سیاسه تی دهستگه و ئامانجه گانی بۆ جه ماوهر.

* لادانی ئه و کۆسپوته گه رانه ی ده که ونه بهرده م دهستگه که.

* وه دهستهیتانی ره زامه ندیی جه ماوهر له هه مبه ر کاری دهستگه که.

* بهرزکردنه وهی گیانی مه عنه وی و دابینکردنی هاوکاری بۆ وه دپهیتانی

ئامانجه گان.

* ئاراسته کردنی به پیره به رایه تی دهستگه که له باره ی پلانی دهستگه که.

* دهبی شرفه ی جه ماوهر له ناوه وه و دهره وهی دهستگه که به شیوه یه کی

تیره وه سه ل ئه نجام بدریت.

* دهبی پلانه که له لایه ن که سانی پسپۆره وه دابنریت.

* دهبی پشت به په یوه ندیی راسته وخۆ ببهستی به جه ماوهره وه.

* دهبی ئه و بهرپرسیاره تانه دیاری بکات که له سر ئاستی تاک و کۆمه له وه

په یوه ندییان به جیه جیکردنی پلانه وه هه یه.

* دهبی ئامانجی سه ره کی ئه وه بیته سیاست و چالاکیه گانی کۆمه له که به

جه ماوهر بناستیته.

جۆره گانی پلاندانانیش ئه مانه ن:

* پلانی خۆپاریزی کورتمه ودا.

* پلانی خۆپاریزی دوورمه ودا.

- * پلانى چارهسەرکار بۆ چارهسەرکردنى گرفتهكان.
- * پلاندانان بۆ دۇخەكانى كتوپر و گرفتهكانى كتوپر.

بوارەكانى پەيوەندیى گشتى

۱. پەيوەندیىەكانى گشتى لەگەل جەماوەرى ناوہخۆیى (لەگەل کارگەرانى نىو دەستگەكە).
۲. پەيوەندیىەكانى گشتى لەگەل جەماوەرى دەرهكى (كرىكاران و بەشداران و ھاوبەشان و دابەشكاران و ھتد).
۳. پەيوەندیىەكانى گشتى لەگەل كۆمەلگەى ناوہخۆیى.
۴. پەيوەندیىەكانى گشتى لەگەل نامرازەكانى راگەياندن.
۵. پەيوەندیىەكانى گشتى لەگەل دەستگەكانى حكومى.

بوار	نامانج	نامرازەكانى وەدپەيتنانى نامانجەكان
بوارى پەيوەندیىەكانى گشتى لەگەل كۆمەلگەى ناوہخۆیى	بەخشىنى ھەوال و سىياسەت و سىستەمەكانى دەستگەكە. راكيشانى ئۆرتەرىن كارگوزار و كارگەر لە رۆلەكانى كۆمەلگەى ناوہخۆیى	پەيوەندیىەكانى كەسى و سىياسەتى دەرگەى كراوہ. سەردانىکردنى كەسىتتیبە گەرەكانى دەستگەكە.
	بەشدارىکردن و وابەستەى بە ژینگەى ناوہخۆیى و بەشدارىکردن لە پيشخستن.	داوہتكردى تاكەكانى كۆمەلگە بۆ سەردانىکردنى دەستگەكە.
	ھاوكارىکردن و دروستكردى پەيوەندیى چاك لەگەل دەستگەكانى	راگەياندن بە رۆژنامە و گوڤار و فيلم و چاپەمەنىيەكان.

<p>شـرۆفه کردنی پیکهاتـه ی کۆمه لگه ی نیتوخیی له روی جۆری ته من و ره گه ز و ئاستی بژۆی و رۆشنبیری و ئاراسته کان.</p>	<p>دیکه . - راستکردنه وه ی ئه و زانیارییه نادروسـتانه ی که به هـۆی کیپرکیکردنه وه له میشکی تاکه کان دروستبووه</p>	
<p>- ده رکردن و چاپکردنی ریتنمای ده سنگه که . - ده رکردنی گۆفاری تاییه ت به ده سنگه که . - سه ره رشتیکردنی به ره مهیتانی فیلمه کانی راگه یانـدنی تاییه ت به ده سنگه که . - په یوه ندیی که سی و داوه تکردنی خه لک بۆ ئاهه نگه کان و لایه نه کانی دیکه ی چالاکیه کان.</p>	<p>- پته وکردنی په یوه ندییه کان له گه ل که سـانی رۆژنامه نووس و راگه یانـدنکارانی نیتو رادیۆ و ته له فزیۆن و ئامرازه کانی دیکه ی راگه یاندن . - کۆکردنه وه ی گشت ئه و شتانه ی که سه باره ت به ده سنگه که و ده سنگه کانی دیکه ده نووسرین . - په خشکردنی زانیاری و داتا کان بۆ گه یشتن به زۆرتـرین ژماره ی جه ماوه ر .</p>	<p>په یوه ندییه کانی گشتی له گه ل ئامرازه کـانی راگه یاندندا</p>
<p>- په یوه ندیی راسته وخۆ به که سیتی و به رپرسیانی . - به خشینی بلاوکراوه کان به ده سنگه کانی حکومه ت . - داوه تکردنی به رپرسیانی حکومی بۆ ئاماده بوون له وانه و سیمینارانه ی که له بۆنه ی جۆراوجۆردا به پێوه ده برین .</p>	<p>- پالپشتیکردنی هه موو ئه و شتانه ی که په یامی ده سنگه که له پیناو خزمه تی نیشتمان وه دیدینیت . - ئاگادارکردنه وه ی ده سنگه کانی حکومه ت له هه مبه ر چالاکیه کانی ده سنگه که . - پالپشتیکردنی په یوه ندییه کانی که سی له نیتوان ده سنگه که و دامه زراوه و به رژه وه ندییه جۆراوجۆره کانه وه .</p>	<p>په یوه ندییه کانی گشتی له گه ل ده سنگه کانی حکومه ت</p>

<p>- به‌پێوه‌بردنی کۆبوونه‌وه‌ی خولی و دامه‌زاندنی لیژنه‌ی هاوێشه‌ له‌نیوان به‌پێوه‌به‌رایه‌تی و تاکه‌کان بۆ شروۆفه‌کردنی حه‌زه‌کانیان.</p> <p>- په‌یوه‌ندی که‌سی راسته‌وخۆ له‌ رینگه‌ی چالاکیه‌کانه‌وه‌.</p> <p>- بلاوکردنه‌وه‌ی بلاوکراوه‌ی تایبه‌ت به‌ هه‌لبژاردنی کارگوزاران و سیستمی پاداشت و سه‌رمووچه‌ به‌رزکردنه‌وه‌ و دیاری و مۆله‌ته‌کان.</p> <p>- ناردنی وتاره‌کانی که‌سی و بی‌تاقه‌کان له‌ بۆنه‌کاندا.</p> <p>- به‌خشینی پاداشتی هانده‌رانه‌.</p> <p>- داوای نه‌خۆشخانه‌ و ماله‌کاندا.</p> <p>- پێوه‌کردنی سیاسه‌تی ده‌رگه‌ی کراوه‌ له‌نیوان به‌پێوه‌به‌رایه‌تی و نیوانیان.</p> <p>- سووریوون له‌سه‌ر سه‌روه‌ری یاسا له‌ مامه‌له‌کانیان.</p>	<p>- کارکردن بۆ په‌کگرتوویی ناوخویی کۆمه‌له‌ و په‌یوه‌ندی به‌باشه‌کان.</p> <p>- به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی هۆشیاری له‌نیوانیاندا و ئاگادارکردنه‌وه‌یان له‌هه‌مبهر به‌پرێسیاریه‌تیا بۆ کۆمه‌لگه‌ و گرنگی رۆلیان له‌ پێشکه‌وتنی نیشتمان.</p> <p>- چاندنی تۆوی متمانه‌ و دلنیا له‌ ده‌روونیان.</p> <p>- بلاوکردنه‌وه‌ی رۆشنی و رێنمایی به‌ ئامانجی به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستیان.</p> <p>- به‌رزکردنه‌وه‌ی توانای به‌ره‌مه‌پێنان و هاندانی په‌یوه‌ندی نیوانیان و نیوان به‌پێوه‌به‌رایه‌تیبه‌که‌یان و دا‌بینکردنی خزمه‌تگوزاریه‌کانیان.</p> <p>- نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی بنه‌مای پیاوی گونجاو له‌ شوینی گونجاو بۆ دا‌بینکردنی سه‌قامگیری له‌ کاردا.</p> <p>- نزیکردنه‌وه‌ی نیوانی کارگوزاران له‌ به‌شه‌کانی جۆراوجۆر و ئاگادارکردنه‌وه‌یان به‌وه‌ی که‌ په‌ک کۆمه‌له‌ی په‌کگرتوون.</p> <p>- به‌خشینی ئه‌و زانیاریانه‌ی داوای ده‌که‌ن.</p> <p>- هاندانیان بۆ پالێشتیکردنی</p>	<p>په‌یوه‌ندیه‌کانی گشتی له‌گه‌ڵ جه‌ماوه‌ری نیوخویی</p>
--	---	---

<p>- به‌رپټوه بردنی ټاهه‌نگه‌کان و به‌رنامه‌کانی څرڅ‌ش‌گوزهرانی و گه‌شت و سه‌یران.</p> <p>- به‌شداریکردنیان له به‌رپټوه بردن و دانانی سیاسته‌ته‌کان.</p> <p>- دامه‌زړاندنی سیستمی دروستکردنی سکالاً بڼ شروفه‌کردنی گرفته‌کانیان.</p>	<p>ناوبانگی ده‌ستگه له‌لای جه‌ماوهری دهره‌کی.</p>	
<p>- په‌یوه‌ندیی که‌سی راسته‌وڅو و چا‌وپټکه‌وتنه تاکه‌که‌سی و به‌کومه‌له‌کان.</p> <p>- نه‌نجامدانی سه‌ردانه‌کان و رڼک‌سستی سه‌ردانه‌کانی به‌رپرسانی ده‌ستگه‌که بڼ‌گوره به‌رپرسان و داوه‌تکردنیان بڼ ده‌ستگه‌که بڼ‌وه‌ده‌سته‌تینانی متمانه.</p> <p>- به‌رپټوه بردنی ټاهه‌نگه تایبه‌ته‌کان له بڼه‌کان و داواتکردنیان.</p> <p>- پښ‌شکه‌شکردنی دیاریه‌کانی یادگاریی و به‌خشینی دیاریه هانده‌ره‌کان.</p> <p>- نه‌نجامدانی کږبوونه‌وهی تایبه‌ت به‌ده‌ستگه و داوه‌تکردنیان.</p> <p>- به‌رپټوه بردنی وانه‌ی گشتی و</p>	<p>- دروستکردنی په‌یوه‌ندیی باش و تی‌که‌گه‌یشتنی دوولایه‌نه.</p> <p>- وه‌ده‌سته‌تینان و گه‌شه‌پیدانی متمانه‌ی دوو لایه‌نه‌ی نیوان ده‌ستگه و نیوانیان.</p> <p>- هاندانیان بڼ پاراستنی مامه‌له‌یان له‌گه‌ل ده‌ستگه‌دا.</p> <p>- شروفه‌کردنی گروپه‌کانیان و ناراسته‌کانیان و راوبڼ‌چوونه‌کان و هزه‌کانیان.</p> <p>- شروفه‌کردنی گرفته‌کانیان و هه‌نگاونانی نه‌رییی بڼو چاره‌سه‌رکردنیان.</p> <p>- دروستکردنی‌نه‌و په‌یوه‌ندیان‌ه‌ی که‌هاورپټیه‌تی و هاوکاری و په‌گگرتوویی له‌گه‌ل رکابه‌ره‌کاندا دروستده‌که‌ن.</p>	<p>په‌یوه‌ندیی‌ه‌کانی گشتی له‌گه‌ل جه‌ماوهری دهره‌کی</p>

<p>به شداریکردن له سیمیناره کان. - هاوکساریکردن له گهه به پێوه به رایه تییه گانی دیگه له ده سنگه دا له راهێنان پێگردنی کارگوزاران بۆ چۆنیه تییه په یوه ندی گرتن له گهه جه ماوه ری ده ره کی</p>	<p>- گواسته وهی هزده کانیه سان و راوبۆ چه سوونه گانیان بسو به پێوه به رایه تییه ده سنگه . - هاندانیان بسو نه وهی نه و زانیارییه نه پێشگهش به ده سنگه بکه ن که ده توانن ببیه خشن.</p>	
---	---	--

پروپاگاندە Propaganda

بلاوکردنەوێ زانیارییە بە پیتی ئاراستە یەکی دیاریکراو لە لایەن تاک یان کۆمەڵەوێ وەك هەولێدانێکی سیستماتیک بۆ کاریگەری دروستکردن لە رای گشتی و گۆڕینی ئاراستەکانی تاکەکان و کۆمەڵەکان بە بەکارهێنانی ئامرازەکانی راگەیانندن و پەيوەندیی جەماوەرییەوێ. ئامانجی پروپاگاندە سەرکردایەتیکردنی تاکەکان و کۆمەڵەکانە بۆ وەرگرتنی بیرۆکە یەك، یان ئەنجامدانی کارێك کە سەر بەستی ئەوێان هەیه ئەنجامی بدەن یانیش ئەنجامی نەدەن. پروپاگاندە وتویژ لەگەڵ تاک و کۆمەڵەکاندا دەکات بە مەبەستی ئاراستەکردنی هزر و رەفتار و وەدەستەهێنانی دەرهنجامێکی دیاریکراو.

بانگخوێ

پیاویکی گشتییە خۆی بە و پرسیانەوێ سەر قالدە کات کە پەيوەندیان بە بەرژەوێندییەکانی کۆمەڵەوێ هەیه، بەردەوامیش لەگەڵ جەماوەری کۆمەڵگە یە کدا لە پەيوەندی دایە. بانگخوێ پێویستی بەوێه رۆشنبیرییەکی گشتی و فراوان و شارەزاییەکی زۆر و کەسیتییەکی خۆشەویست و سەرنجراکێشی هەبێت و سایکۆلۆژیای جەماوەری خۆیندبێتەوێ، دەبێ و تاربیژ و نووسەریکی کاریگەریش بێت.

جۆرەکانی پروپاگاندە

۱. پروپاگاندە ی ئاپنی: یە کە مین جۆری پروپاگاندە یە.
۲. پروپاگاندە ی سپی: (ئاشکرا): ئامانجە کە ی روون و بونیادنەرانیە و تیایدا بانگخوێ خۆی ئاشکرا دەکات و مەبەستەکانی بە دیاردە خات.

۳. پروپاگندهی سیاسی؛

۴. پروپاگندهی بازرگانی؛ (بۆ پرژده و بهر مه مه کان).

۵. پروپاگندهی رهش (دهمامکدار)؛ له سه ر بنه مای به رزکردنه وهی دروشمی

بریقه داری وهک سه ر به سستی و شوپشگیپی و هتد بونیاد ده نریت و چه ندان شیواز و قالب له خۆ ده گریت و دروستده کات (دیکتاتورییه کان، سه هیونیزم، داگیرکه ران، تیرۆرستان) هه روه ما چه ند هاوواتایه کی وهک (فیرعه ونییه کان له جیات میسر ییه کان) به کاردینن و وینه ی کاریکاتیپی و گالته و لاقرتیش به کارده هیتن.

۶. پروپاگندهی دژ؛ له سه ر بنه مای جیاکردنه وهی پروپاگندهی هه له و

ناشکراکردن و هیرشکردنه سه ری به شیوه یه کی راسته وخۆ بونیاد ده نریت.

نامرازهکانی پروپاگنده:

کرنگترین نه و نامرازانه ی له هیرشی پروپاگنده دا به کاردین نه مانه ن:

۱. نامرازهکانی دهنگی؛ رادیۆ، سه رووده کان، گۆرانییه کان، وتاره کان، دهنگۆ.

۲. نامرازهکانی بینراو؛ پیشانگه کان، میهره جانه کان، نامازهکانی تیشکی،

رهنگه کان، په یکه ره کان، پۆشاکه کان، نیشانهکانی سه ر سنگ و مل، په یکه ری یاده وهی تذکاری، نیشانهکانی بازرگانی.

۳. نامرازهکانی دهنگیی بینراو؛ فیلمهکانی سینه مایی، ته له فزیۆن،

شانۆگه رییه کان.

۴. چاپکراوهکان؛ رۆژنامه کان، گۆفاره کان، کتیبه کان، بلاوکراوه کان، لافیته کان،

هه لوسراوه کان.

۵. دەستگە و شاندەکان: رۆشنییری، وەرزی، ئەو شاندانە ی دەنێدرێتە دەرهوه.

۶. کۆبوونە و مەکان: کە لە هەلمەتەکانی پەرپاگەندەکانی هەلبژاردندا ئەنجام

دەدرێت.

۷. کۆنگرەکانی رۆژنامەوانی: لە پەرپاگەندەکانی سیاسیدا ئەنجام دەدرێت.

سایکۆلۆژیای پەرپاگەندە

پەرپاگەندە وێژێتەریکی دەرهکیبە و کار لە رهفتاری تاک و کۆمەلگە دەکات، گرنگترین ئەو شتیوانە ی پەرپاگەندە بە کاریاندههینیت سرووشبەخشین و دروستکردنی هەز و باوهپێهێنان و هەزی تاک بۆ لاساییکردنەوه بە کاردینیت. گرنگترین شتیوانە گرنگەکانیش دووبارەکردنەوه و بەردەوام راکێشانی سەرئنج و هەمەجۆرکردن و کورتکردنەوهیە. پەرپاگەندە کاریگەری کۆمەلە ی مەرجه ی لە رهفتاری تاکەکان بە کاردەهینیت، لێرهوه پشت بە پێداویستی خەلک بۆ خۆ گونجاندن لەگەڵ کۆمەلە بە کاردینیت. لە بنەمایەکانی پەرپاگەندەش هەلوانە بۆ گەشتن بە راکێشانی سەرئنجی زۆرترین ژمارە ی جەماوەر و پشتبەستن بە هەز دروستکردن و جوولاندنی هەز و هاندان و هینانەوه ی نمونە و پێشکەشکردنی نمونەکان.

پەرپاگەندە یارمەتیدەری پێکھێنانی بیروبووچوون و گۆرینی ئاراستەکان و هەموارکردنەوه ی رهفتارە، لەبەرئەوه دەبێ شەرۆفە ی رای گشتی و ئاراستەکان و رینگەکانی گۆرین و هەموارکردنەوه ی رهفتار بکریت. پەرپاگەندە قەرەبەقەرە ی پێداویستیەکانی دەروونی دەپوات، لەبەرئەوه دەبێ شەرۆفە ی پێداویستیەکانی بانگهێشتراوهکانی وەک ئاسایش و پێگە و خۆشگوزەرانی و شارەزاییەکانی نوێ بکریت. هەرەها کەسی بانگخواز جەخت لەسەر شتەکان دەکاتەوه بۆ وەدیهێنانی

پیداووستیه کانی وهك سه قامگیری خانه وادهیی و ئابووری و ئاسایشی کهسی و نه ته وهیی و هتد، بۆ وه دیه پێنانی ئامانجه کانیشی نه وازشی هه لچوون و سۆزه کان ده کات و خۆشه ویستی و دۆستایه تی و هه ستوسۆزی جه ماوه ر ده نوینی، گوپوتای جه ماوه ریش ده وروژنییت و به لینی وه دیه پێنانی ئه و شتانه ده دات که له ده رووندا خۆشه ویستن.

گرنگترین شیوازه کانی پروپاگهنده ی سه رکه وتوو شرۆفه کردنی سایکلۆژیای جه ماوه ره، گرنگترین بنه مایه کانیشی هه لبژاردنی ساته سایکلۆژییه کان و کاته گونجاوه کانه بۆ پیشاندانی هزه کان و بیروپوچوون و ئه و راستییانه ی په یوه ندییان به پروپاگهنده که وه هیه. کهسی بانگخواز و پروپاگهنده کار سوود له رووداوه گرنگه کانی وهك: وهك سه رکه وتنه کان و جیژنیکی نه ته وهیی و بۆنه یه کی ئاینی و هتد ده بینن. سوود له هه لویسته لیل و ته مومژاوییه کانیش ده بینن. لیره وه ئه و شتانه روونده کاته وه که له لای جه ماوه ر لیل و شاراوون، ئه مه یش به شیوازیك به پیره ده دات که خزمه ت به ئامانجه کانی بکات.

کاریگه ریی پروپاگهنده له سه ر ره فتاری تاك و کۆمه له

بلا بوونه وه ی پروپاگهنده و کاریگه ریه که ی له سه ر ره فتاردا له سه ر کهس و کات و شوین ده وه ستییت، چونکه پروپاگهنده له و که سانه دابراو نییه که وا له رووی ناویانگو شاره زایی و هیزی کیشکردن و ئاستی متمانه ی جه ماوه ر پێیان و ئامانج و ئامرازه کانیان که ئاخۆ کارایه یان ناکارا، ئه حجامی ده دن. هه روه ها له و که سانه ش دانا بپیت که وا که وتوونه ته به ر کاریگه ریی پروپاگهنده وه له رووی تاییه ته ندی و

پیداویستی و ناراسته و ناستی فیږکردن و روښنبرییان که ناخو پروپاگنده په سند دهکن یانیش نا، هروهه لاهه لویسته کومه لایه تیانهش دابراو نییه که تیایدا رووده دات له رووی شوین و پروپاگنده که وه که ناخو قبولی دهکن یان نا. نه گهر هاوسه نگی کومه لکه تیکچوو و شوپشی سیاسی تیایدا سه ریبه لدا یان گتو پراتیکی ته کنولوی و نابوری و کومه لایه تی تیایدا سه ریبه لدا، نه وا کاریگری پروپاگنده پتر ده بیت، به لام هه رچه نده گونجان و هاوسه نگی له کومه لکه دا پتر بوو، کاریگری که یی که یی که متر ده بیت هه. پیویستیش نییه کاریگری که یی راسته و خو بیت، به لام رهنکه کاریگری که یی که دورمه و دای له سر رهفتاردا هه بیت. له وانه شه بیت هه یی کاریگری که یی که پیچه وانه یی، چوونکه رهنکه که سی بانگخواز و پروپاگنده کار بیت هه قوریانی نه و شته ی هیوای بق ده خوازیت، واتا درق بکات بق نه وه ی باوه پ به خوی بهینیت.

شرفه کردن و شیکردنه وه ی پروپاگنده

له شرفه کردن و شیکردنه وه ی پروپاگنده دا جهخت له سر هه لمه تی پروپاگنده و زانینی سه رچاوه که ی و نامانج و ناوه پوک و نامرازه کانی ده کرتته وه، هروهه جهخت له سر نه و هه لویستانهش ده کرتته وه که له چوارچیه ویدا به پیره ده برین و جهخت له سر کاریگری به رهفتاریه کومه لایه تی به کانیشی ده کرتته وه، له رووی:

- له رووی سه رچاوه که یه وه، ده بی سه رچاوه که ی بزاندریت و جهختی له سر

بکرتته وه نه وه ییش بزاندری که وا کی نه نجامی ده دات.

- ههروهها له رووی ئامانجه که یه وه: ده بی ئه وه بزاندی که ئاخۆ له پیناو بهرژه وهندی نه ته وه یه یانیش له پیناو سوودی ده ستگه و تاک و کۆمه له یه که یانیش پروپاگه نده یه بۆ هزریکی نوی و پارتیکی سیاسی.
- له رووی ناوه پۆکه که یه وه، ده بی شروقه ی ناوه پۆکی بهرنامه کانی ئیستگه یی و ته له فزیۆنی و به دوا داچوونه کانی رۆژنامه وانی و ماده ی کتیبان و بلاوکراوه کان بکریت و ئه وه شیبکریته وه که ئاخۆ چه نده فرۆفیلی پروپاگه نده یی تیا دایه .
- له رووی ئامرازه کانی وه: ده بی شروقه ی گونجانی بکریت له گه ل پتوه ره کانی کۆمه لایه تی و به ها کانی ئا کاری و ئاینی و هتد.
- له رووی کاریگه ریه ره رفتاریه کۆمه لایه تی به کانی وه، ده بی شروقه ی ئاستی کاریگه ریه که ی بکریت له سهر تاک و کۆمه له کان و ئاستی گۆپینی ئاراسته و ره فتاره کانیان و هتد.

ئاگادارى وريكلام Advertising

ئاگادارى برىتتېيە لە پەخشكردنى زانىارى و داتايەكان سەبارەت بە ھزر و كالا و خزمەتگوزارىيەكان و ناساندنيان لە جۆرەھا ئامرازی راگەياندن لە بەرانبەر كرىيەكدا بەمەبەستى دروستكردنى پەسندكردنى جەماوەر لە ھەمبەريدا.

ئەو كەسانەى لە ئاگادارىيەكاندا كار دەكەن:

- راگەيەنەر: برىتتېيە لە بەرھەمھيئەرى كالا و خاوەن بېرۆكەكە جا ئەگەر تاكەكەسنىك بېت يانئيش دەستگەيەك بېت.

- ئاژانسى ئاگاداركردنىو ھەكان: كۆمپانىيا يان دەستگەيەكى پەخش و ئاگاداركردنىو ھەيە و زانىارىيەكان لە راگەيەنەرەكان وەردەگرتت و لە ئامرازە جۆراو جۆرەكانى خۆيدا بلاويان دەكاتەو.

ئامرازەكانى ئاگادارىيەكان

رىگەى بەكارھاتوون بۆ گواستەنەو ھە گەياندننى پەيامى راگەياندن بە جەماوەر، گىرنگىرىن ئامرازەكانى ئاگادارىيەكانئيش، وئىنەكانى سەردىوار و تابلۆيەكانى ئاگادارىيەكان و ھەلئاسراوھەكان و فلېكس و بلاوكراوھ تىشكىيەكان و لاقىتەى ئاسايىن، ھەرەھا ئامرازەكانى ھاتوچو و پەنجەرەى شوئىنە بازىرگانىيەكان و پىشانگەكان و رۆژنامە و چاپكراوھەكان و سىنەما و تەلەفزيۇن و رادىئو و تىشئىرتى يارىزانەكان، و يارىگەكانئيش بۆ ئەم مەبەستە بەكارئىن.

ئاگاداری و ریکلام و کاریگه ریبه که ی له سه ر تاك و کۆمه له

ئاگاداری رۆلی ئاراسته کردن و سه رنجراکیشان ده بینیت و پتر به ره و ره مه ک و پالنه ر و هه لچوونه کانی مرۆف ده چیت نه ک هزر و نه قل، نه مه یش له پیناو وه ده یتانی ئامانجه کانیه تی. ئامانجی هه موارکردنه وه و ده ستکاریکردنی ره فتاره کانه وه ک بریاردان له سه ر کپینی شتیک یان وه رگرتنی بیروکه یه ک یانیش سوود وه رگرتن له خزمه تگوزارییه ک. گرنه گرتن ئامانجی ئاگاداری و ریکلامه کانیش ره و اجدانی راسته وخۆیه به کالاً و خزمه تگوزاریه ک و هاندانی جه ماوه ر و راکیشانیه تی به ره و راکیشانیان و به رزکردنه وه ی گیانی مه عنه ویی کرێکاران، نه مه یش به زه فکردنه وه ی سیفته به باشه کانیان و ریگه کانی ره فتارکردنیان له گه ل خه لکدا دیته دی. ده بی ره چاوی پیوه ره کانی کۆمه لایه تی و ئاراسته کانی ده روونی و رای گشتی بکریت. هه روه ها ئامانجی ئاگادارییه کان پێراگه یاندن و سوودبه خشین و باوه پێپه ینان و هاندانی مرۆف به نه نجامدانی ره فتاریک له ژیر تیشکی نه و شته ی له ئاگادارییه که دا هاتوه .

سایکۆلۆژیای ئاگاداری و ریکلام

ئاگاداری هه لۆیستیکی درککاریانه ی گشتیه که وه ها له تاك ده کات به هۆی نه و هه لۆیسته ی له لای دروسته بیت و به پیی کاریگه ریبه که ی دواتر کاردانه وه ی هه بیت ، گرنه گرتن نه و یاسا درککاریانه ی ئاگادارییه کان سوودی لێده بینن، نه مانه ن:

یاسای دووباره کردنه وه: چونکه نه و ماده یه ی بوونه که ی له درککردندا دووباره ده کریته وه ئاسانتر وه بیری تاك دیته وه و کاریگه ریبه که شی له نه وانی دیکه باشت ر ده بیت.

پاسای سهرلیستی؛ چونکه نه و نه زمونانه ی تاک بۆ به که م جار گوزهریان پیدادا ده کات گه پاندنه وه ی له وانی دیکه ئاسانتر ده بیټ.

پاسای توندی؛ هه رچه نده وروژینه ره کان به هیژتر بوون نه واکاریگه ریبه که ی به هیژتر ده بیټ و یارمه تیده ری گه پاندنه وه ی ده بیټ.

گرنگترین ئامانجه کانی ئاگاداریش وروژاندن و راکیشانی ئاگایی و سهرنجی زۆرتین ژماره ی تاکه کانه، گرنگترین ئامرازه کانی راکیشانی سهرنج له ئاگاداریبه کاندانه مانه ن:

- فراوانی نه و پانتاییه ی داگیری ده کات.

- درژی نه و ماوه یه ی تیایدا پیشکesh ده کریت.

- سهرنجراکیشه ریبه که ی به هۆی رهنگه کانی ناوی و ئاسان بینینی.

- ئاگاداری جووله دار پتر سهرنج راده کیشیت.

- باشی شیوازی نمایشکردنی و روونی گوزارشت لیکردنی بۆ ئاسانکردنی کرده ی تیگه یشتن و وه رگرتنه وه.

- باشی دیزاین و ده رهینانه که ی و ریکخستنی به شه کانی بۆنه وه ی وه که یه که یه کی ته واکرتوو بیته به رچاو.

- شوینی گونجاو هه ره که له لاپه ره ی به که م و کوتایی روژنامه و زنجیره درامایه کان و نیوان گورانیبه کاندانه خریته روو.

- میانپۆی له ماده ی ئاگاداریبه که و ریژه ی ئاخین و قه ره بالغی زیاد له پتویست.

- به کارهینانی وردی ئامرازه کانی بیستن و بینین له رووی رهنگ و دهنگ و هه لپژاردنی که سیتیبه کاندانه.

- نوښکری و هه مه پره ننگ کردن یارمه تیده ری راکیشانی سه رنجه، جا نه گره له روی قه باره و رهنګبیت، یانیش ده سته واژه و وینه کانه وه بیت. ناگاداری و ریکلامه کان سود له هه لچونه کان وهرده گرن، چونکه هه ولی دروستکردنی که شتیکی خوش و په سندکراو ددهات و سود له گورانی و سرود و موزیک و رهنګه بریسکه داره کان و شیوه هونه ریبه کان وهرده گریت، هه روه ها به شیوه یه کی روون سرووش به کارده هیئت. ناگاداری و ریکلام بق ده سته به رکردنی رای جه ماوهر پشت به باوه پپه پینان ده به ستیت، که واته ده بی باوه پپه پینهر و لوزیکی بیت. ناگاداریبه کان روو له رهمه ک و پالنه ره کانی مروف ده کن و له کاتی ریکلامکردن بق بون و پوشاک سود له کومه لیک رهمه ک وهرده گرن، وه ک وینه ی نافرته تان، هه روه ها مانشیتی سه رنچراکیش و وروژینه به کارده هیئت. هه روه ها ریکلام سود له پالنه ره کانی وه که هزی شترانین و به مولککردن ده بینیت.

له و بنه مایه سه رکیبانه ی که ده بی ره چاوبکرین وه دیه پینانی پیداویستیبه ده روونیبه کانی جه ماوهره وه: پتویستی تاک بق ناسایش و دلارامی و حسانه وه، بویه ناگاداری و ریکلامه کان سود له و پیداویستیانه وهرده گرن، چونکه به رده وام تاکه کان جهخت له سه ر وه دیه پینانی ناسایش و دلارامی و حسانه وه ده که نه وه. جا ناگاداریبه کان به به کاره پینانی نه و شتانه ی پروپاگنده یان له باره وه ده کات سود له پیداویستی تاک وهرده گریت بق ژیانیکی باشتر و به ختیاریه کی ته واوتر و تهنروستیبه کی پته وتر، بویه وه ها پیشانده دات که به کالایه کانی خوی که شبینی و تیروانینی رووناکتر بق ناینده یه کی که شتر فراهام ده کات.

پەيوەندییە دینامیکییەکانی نیوان ئەندامانی کۆمەڵە

قوتابخانەیی

۱. پەيوەندییە نیوان فێرخوازان، فێرگە کار بۆ گوجانندن و هەمامەنگی دروستکردنی نیوان فێرخوازان دەکات، ئەمەیش بە وەدیهێنانی پێداویستییهکانیان و پەسندکردنی فێرگە و هەستکردنیان بە پەيوەستبوون بە فێرگە دەبێت، ئەمەیش بەهۆی گفتوگۆیەکان و زۆرکردنی چالاکییەکان و کارکردن بۆ دابەشکردنی فێرخوازان لە پۆل بە پێی بنەمای گوجانی نیوانیان دەبێت.

۲. پەيوەندییە نیوان فێرخوازان و مامۆستایان؛ دەبێت ئەم جۆرە پەيوەندییە هاوسۆزی و ریزگرتنی دوولایەنە بەسەردا بکێشێت. مامۆستا رۆلی خۆی وەک سەرکردە یەک دیاری دەکات و بۆ گەیشتن بە ئامانجی روون و دیاریکراو یارمەتی فێرخوازان دەدات و لەکارێشدا دەرفەتی بەشداریکردنیان پێدەبەخشێت و بە ستایشکردن و ریزیان لێدەگرێت و بۆ تێکەڵبوون و برەودان بە شیوازی گفتوگۆکردن پتر هانیان دەدات.

۳. پەيوەندییە نیوان مامۆستایان؛ پشت بە ناشنایەتی و هۆگری و گوجان و هاوکاری نیوانیان و بیروپاگۆرپنەوهیان دەبەستێت بۆ دانانی پلانی ئایندهیی و دابەشکردنی بەرپرسیاریهتییهکان و ئەرکەکانی نیوانیان.

کەش له کۆمه‌له‌ی قوتابخانه‌دا

منداڵ له فێرگه‌دا فێرده‌بێت، ئەم فێرگه‌یه‌ش بریتییه له چەند کۆمه‌له‌یه‌ك و خۆی له پۆله‌كان و ئەو کۆمه‌له‌یه‌دا ده‌بینێته‌وه كه فێرخواز ده‌چێته ریزیانه‌وه. کۆمه‌له‌ی فێرگه‌یه‌ش وه‌ك کۆمه‌له‌كانی دیکه‌ی مرۆیی رێبه‌ر و سه‌رکرده‌یه‌کی هه‌یه و چەند تاییه‌تمه‌ندییه‌کی تیا‌دا ده‌بینرێت كه بۆ سه‌رکرده‌یه‌ تیکردنی کۆمه‌له‌كه‌ رێگه‌ی بۆ خۆشده‌كات.

رۆلی مامۆستا له یارمه‌تیدانی گشت فێرخوازانك بۆ چاره‌سه‌رکردنی گرفته‌كان و په‌رینه‌وه له قۆناغی پشتبه‌ستن به‌ خه‌لكانی دیکه‌ به‌ره‌و قۆناغی سه‌ربه‌خۆیی و متمانه‌به‌خۆکردنی فێرخوازه‌وه به‌دیاره‌كه‌وێت. هه‌روه‌ها فێرخواز له هه‌ستکردن به‌ كه‌موکورتی و ئەو شله‌ژانانه‌ به‌دوور ده‌خاته‌وه كه سه‌رچاوه له هه‌ستی خۆ به‌كه‌مگری ده‌گرن و به‌جیا له هه‌ر فێرخوازانك ده‌نواریت و ئەو ئه‌ركانه‌یان ناخاته سه‌رشان كه له سه‌رووی توانای خۆیانه‌وه بن. مامۆستا به‌ ره‌خساندنی ئەو چالاکییه‌ جو‌راوجۆرانه‌ی كه تیا‌یدا ئەم هه‌لبژاردنه‌ی تیا‌دا شك‌لگیر ده‌بێت رۆلی له یارمه‌تیدانی فێرخواز هه‌یه بۆ ئەوه‌ی هاوڕێیه‌كانی و ئەو كه‌سانه هه‌لبژیرێت كه له‌گه‌لی ده‌گودجین.

تاییه‌تمه‌ندییه‌كانی کۆمه‌له‌ی فێرگه‌یی

- هه‌ستی هاوبه‌ش به‌ په‌یوه‌ستبوون، وه‌ك هه‌ستی فێرخوازی فێرگه‌ به‌وه‌ی كه خۆیان و ئەو کۆمه‌له‌یه‌ی ده‌یانگرێته خۆ به‌ك شتن.

- بوونی چه‌ز و گرن‌گیدان و به‌های هاوبه‌ش كه تاكه‌كان له‌نیوان خۆیاندا له‌سه‌ری رێكده‌كه‌ون بۆ کارلێکی کۆمه‌له‌یه‌تی پالنه‌ریان ده‌بێت، واتا کاریه‌گه‌ریوون و کاریه‌گه‌ری دروستکردنی نیوان تاكه‌كان و کۆمه‌له‌كان.

- بوونی ئامانجێک یان چەند ئامانجێکی ھاوبەشی کۆمەلەکە کە تاکەکان ھەولی وەدیهێتانیان دەدەن.

پۆل وەك کۆمەلە

کۆمەلە ی پۆل لە کۆمەلگە ی فیترخووازان پیکدیت، ھەندئ ھۆکار ھەن کە یارمەتیدەری گەشپیدانی زۆریە ی کارامەییە کۆمەلایەتیەکانی فیترخووازان و گرنگترینیان ئەمانەن:

۱. تەلاری فیترگە لە رووی قەبارە و فراوانی، چونکە فیترخووازی نیو پۆلیکی قەرەبالغ ناتوانی پەییوھندی کۆمەلایەتیانە لە نیوان خۆی و ھاوپۆلانی و نیوان خۆی و مامۆستایەکانی دروستبکات، ھەر ھە دەبینین کە کۆمەلە ی فیترخووازان لە ریزەکانی دواوە جیاوازان لە فیترخووازی ریزی پیشەوہ لە رووی گرنگیپیدان و بەشداریکردنیان لە گفتوگۆیەکاندا.

۲. ئاستی ئابووری و کۆمەلایەتی نیوان فیترخووازی پۆل، ئەم ھۆکارە رۆلیکی گەورە ی لە گەشەپیدانی کارامەیی ئەو فیترخووازانەدا ھەبە کە سەر بە چینی کۆمەلایەتی و ئابووری جۆراوجۆرەکانن، فیترخووازان لە ھەلبژاردنی کۆمەلە ی ھاوپێتیاندا پشت بە گونجانیان دەبەستیت لە گەل ئاستی ئابووری و کۆمەلایەتیاندا.

۳. جیاوازی زۆر گەورە ی نیوان فیترخووازان لە تەمەندا، ئەم ھۆکارە لە کاتی تیکەلبوونیان لە گەل فیترخووازی قوناغەکانی سەر ووترا کە شیکێ نااسایی بو فیترخووازی پۆلە سەرەتاییەکان دروست دەکات وەك: بەشداری گەورە ترەکان لە چالاکیەکاندا.

ئەركى كۆمەلەي پۇلى فيرگەيى لە كارلىككردندا

لە كۆمەلەي پۇلى فيرگەييدا چوار ئەرك ھەن كە كار بۇ كارلىككردنى نيوان تاك و كۆمەلەكان دەكەن:

۱. كۆمەلەي پۇلى فيرگەيى دەتوانى كار بۇ گەشەپيدانى پيداويستىي تاك بكات بۇ فيرپوون لە كۆمەلەي پۇل، چوونكە فيرخوازان رووبەرووي چەندان گرفت دەبنەوہ كە ناتوان بەتەنيا چارەسەرى بكن و ھەردەبى چارەسەرىكى بەكۆمەلەي بۇ بدۆزئەوہ، چوونكە مامۇستا يارمەتىي فيرخواز دەدات بۇ ئەوہى لەگەل ھاوپۇلانيدا لە ھەلوئىست و چالاكيە جۇراوجۆرەكاندا كارلىك بكات.

۲. فيرخواز لەميانى كارلىكى لەگەل ھاوپۇلانيدا و لەرىگەي چالاكيەكان و كارەكانى بەكۆمەلدا

دەتوانى خودى خۇي بدۆزئەوہ و بەرمەمى ھەبيت و داھيتان و بكات

۳. پۇلى فيرگەيى بە تاقىگەيەكى تاقىكردنەوہى فيرخواز دادەندىت، چوونكە تىپروانين و تىگەيشتنى بۇ ژيان و رەفتارە كۆمەلەيەتتەكانى و پەيوەندىيەكانى بەخەلكانى دىكەوہ دەبيتە ھۇي ئەوہى فيرخواز بتوانى بۇ ھەلباردنى تىپروانينەكان لەھەمبەرياندا دەرەتتىكى گونجاو بدۆزئەوہ.

۴. لەميانى كارىگەرىي كۆمەلەي پۇل و فشارەكانى لەسەر فيرخوازدا بۇئەوہى خۇي لەگەل ئەو سىستم و پىوہرانەدا بگونجىتتە كە لەگشت بوارەكانى چالاكيەكەيدا پەسندى كردوہ، بۇئەوہى فيرخواز بتوانى ناشناي چۆنيەتىي پىكھاتنى ئەو پىوہرە كۆمەلەيەتتەكانى بەت كە ھول دەدات خۇي لەگەلياندا بگونجىتتە، ھەروہا دەتوانى لە رەفتارى ھاوپۇلانى تىبكات و بتوانى پەيوەندىيە

بارەكانى نىۋان تاكەكانى كۆمەلەكە دەستنىشانىكات و ئەو پالئەرانەى بۇ روونىيەتەو
 كە خۇيان لە پشت رەفتارى تاكەكانىدا مەلاس داوہ .

رۆلى بەرپۆەبەراپەتییى فىرگە لە كارلئىكى كۆمەلەى پۆلىدا

۱. دەبى وەها لە فىرخواز بنوادرئىت كە يەكەيەكى بايۇلئزى دەروونىيە و
 پىداويستىيى تايبەت بەخۇى ھەيە، واتا لە رووى زىرەكى و ھەز و ئاراستەدا جىاوازىي
 تاكەكەسىي لەنىۋان خۇى و ھاورپىكانىدا ھەيە و لەسەر بەرپۆەبەراپەتییى فىرگە پىويستە
 گرنگىي تايبەتییى پىبىدات.

۲. دەبى وەها لە فىرخواز بنوادرئىت كە يەكەيەكى كۆمەلەيەتییە و لەگەل گشت
 يەكەكانى دىكەدا كارلئىك دەكات(مەبەست لە فىرخوازانى دىكەيە).

۳. رۆلى مامۇستا لە كارلئىكى كۆمەلەى پۆلىدا لە قبولكردنى گشت گرتەكانى
 تاكەكانى پۆلەكەدا بەدىار دەكەوئىت كە ھەولى چارەسەر كردنى بدات و دەبى
 لەپەيوەندىيەكانى خۇى لەگەل فىرخوازاندا بابەتى بئىت و ئەو چارەسەر بەكۆمەلە
 پىشكەش بكات كە زۆرىنە سوودى لى وەردەگرن.

بەرپۆەبەرى فىرگە و كۆمەلگەى ناوخۇيى

بە رەچاوكردنى ئەوھى كە بەرپۆەبەرى فىرگە سەر كرده يەكە و سەر كودايەتییى
 كۆمەلئىك تاك دەكات و كارىگەرىي لەسەريان ھەيە و كارەكانىيان ئاراستە دەكات،
 دەبى كۆمەلگەى بەلاوہ گرنگ بئىت

۱. ئەگەر بەرپۆەبەرى فىرگە ھەز بەوہ بكات لە كۆمەلگەدا كارا و كارىگەرىيەت،
 دەبى ئەمە لەمىيانى كۆمەلە جۇراوچۆرەكانى كۆمەلگەى ناوخۇيى و پەيوەندىيە
 ئالوئىركراوہكانى نىۋان خۇى و ئەندامانى ئەم كۆمەلەنە وەرىگرت و ھەلىبەئىنجى.

٢. له میانی ئه م کارلیکه وه یارمه تی به پۆه بهر ده دریت بۆ ئه وه ی پلانه کانی جیبه جی بکات، بۆ ئه وه ی فیرگه بگاته ئه و ئامانجانه ی که له پیتا و خزمه تکردنی کۆمه لگه ی ناوخۆیدا دایناوه .

٣. سه رکه وتن و گونجانی به پۆه بهر له کاره کانیدا و ئه و رووداو و گرفتانه ی که چوار ده وریان ته نیوه، نه ک هه ر له فیرگه به لکو له کۆمه لگه ی ناوخۆی چوارده وری فیرگه شدا که زۆریه ی که سانی نیو فیرگه له گه ل خۆیاندا هیناویانه .

٤. ده بی ئه وه ره چاو بکریت که هه لسانی فیرگه به رۆلی پهروه ده بیانه له کۆمه لگه دا ته نها ئه رکی فیرگه نییه و به ته نها به و نا کریت، به لکو ده بی نیوه ندی دیکه هه بن و کاریگه ری پهروه ده بیانه له تاکه کان بکه ن، وه ک مال و شوینه کانی په رستن و هتد، ده بی کۆی ئه م نیوه ندانه بۆ ئه م مه به سته ده ست له نیو ده ستی به پۆه بهر بنین .

٥. ده بی به خێوکاران و به پۆه بهران و مامۆستایان ئه وه ره چاوبکه ن که به ستنه وه ی فیرگه به ژینگه ته نها له میانی پلانی چاکترکردنی گه شه کردنی فیرخوازدا ده بیته .

٦. به پۆه بهری فیرگه ده توانی ئه م هۆکارانه ی خواره وه به کاریتی بۆ ئه وه ی په یوه ندی خۆی له گه ل کۆمه لگه ی ناوخۆی پته و تر بکات .

- سه ردانیکردنی دایباب بۆ فیرگه و سه ردانیکردنی مامۆستایان بۆ مالی فیرخوازان و که سانی شاره زای نیو کۆمه لگه .

- کردنه وه ی فیرگه بۆ فیرکردنی گه وران بۆ ئه وه ی هاوولاتیان هه ست به بهای فیرگه بکه ن .

- دانان و ئاماده کردنی بهرنامه ی ئاشناکردن و ناساندن بۆ ئه وه ی ئه وه به کۆمه لگه ی ناوخۆی پیشان بده ن که فیرگه خه ریکی چیه و چ چالاکییه ک ئه نجام ده دات .

- نه جامدانی چهند چالاکیه ک که وا خه لکانی نیو کومه لگه ی ناو خویی له کومه لگه دا ههست به کاریگه ریبه به هیزه که ی بگن، وه ک به شدار یی پیکردنی فیرخووزان له خاوینکردنه وه ی شار و نه مام چاندان و ههفته ی هاتووچوو و هتد.

په یوهندی نیوان مال و فیرگه

مال به شیکی کومه لگه یه، به لام پته وکردنی په یوهندی نیوان مال و فیرگه که به ریوه به ری گشتیی ده یوروزینی، له بهر نه م هزیانه ی خواره وه زور گرنکه:

۱. رهنگه نه و ماله ی فیرخووز تیایدا گه وره بووه سه رچاوه ی زوری به نه و تهنگوچه له مانه بیته که له فیرگه دا به سه ر فیرخووز دیت و به ریوه بهر ناتوانیت چاره سه ریکی بو بدوزیتته وه ته نها له و کاته دا نه بیته که ناشنای گشت هه لومه رج و کاریگه ریبه کانی مالی فیرخووزه که بیته.

- به ریوه بهر نه و بریارانه ده رده کات که په یوهندیان به فیرخووزانه وه هه یه، جا بو نه وه ی کارایی و کاریگه ری هه بیته، هه رده بیته مالی فیرخووزان نه م بریارانه بزنان، بو نه وه ی نه وانیش ریژ له بریاره کانی فیرگه بگرن و بچنه واری کردارییه وه.

- ده رکردنی ریکار و ناراسته کاری و ریتمایی له هه مبه ر زه روره تی په یوهندی ئورگانه کانی فیرگه به ماله کانه وه، بو نه وه ی بتوانی زانیاری و ریتمایی بیه خشیتته به خیوکاری فیرخووزان و نه و توانایه یان پتیبه خشیت مندالانیان هه لسه نگینن و بزنان له بواری ره فتار و خویندندا چ که موکورتیبه کیان هه یه.

۴. بو نه وه ی دلوهریکردن و بریاردانه کانی فیرگه له سه ر ره فتاری فیرخووزان و چالاکیه کانیان راست و دروست بن، هه رده بی به ریوه به رایه تی فیرگه هه لومه رجی ماله وه ی فیرخووزه که ره چاو بکات.

نهو سه رچاوه عه ره بیان نهی سوودیان لیوهرگیراوه.

١. ابراهیم أبو عمشة: ١٩٨١، الثقافة و التغير الاجتماعي، بیروت، دار النهضة العربية.
٢. ابراهیم احمد أبو زید: ١٩٨٧، سایکولوجیة الذات و التوافق النفسي، الاءسکندریة، دار المعرفة الجامعیة.
٣. أبراهیم عثمان: ١٩٩٢. مبادئ علم الاجتماع، عمان، منشورات جامعة القدس المفتوحة.
٤. ابراهیم ناصر: ١٩٨٥، الانثربولوجیا الثقافية، عمان، منشورات جامعة الاردنیة.
٥. أحمد ابو زید: ١٩٦٨، سایکولوجیة الرأي العام ورسالة الديمقراطية، القاهرة، دار النهضة.
٦. أحمد عبد العزيز سلامة: ١٩٧٧، علم النفس الاجتماعي، القاهرة، دار النهضة العربية.
٧. احمد لطفي بركات: ١٩٨٢، القيم و التربية، الرياض، دار المريخ.
٨. اوتوکلینبرغ: علم النفس الاجتماعي، ترجمة، حافظ الجمالی، بیروت، دار المكتبة الحیاة، ١٩٦٧.
٩. بروان: ١٩٦٠، علم النفس الاجتماعي في الصناعة، ترجمة محمد خیری وأخرون، القاهرة، دار المعارف.
١٠. توفیق مرعی، ١٩٨٤، احمد بلقیس: المیسر في علم النفس الاجتماعي، ط٢، عمان، دار الفرقان.

١١. جابر عبد الحميد جابر: ١٩٦٤، عماد الدين سلطان، الفرد وسيكولوجية الجماعة، القاهرة، دار النهضة العربية.
١٢. حامد عبد السلام زهران: ١٩٩٤، علم النفس النمو، القاهرة، عالم الكتب.
١٣. حامد عبد السلام زهران: ١٩٧٧، علم النفس الاجتماعي، القاهرة، عالم الكتب.
١٤. حامد الفقي : ١٩٨٤، سايكولوجية الفرد فى المجتمع، الكويت، دار القلم.
١٥. حسن محمد خيرالدين: ١٩٦٩، العلاقات العامة، القاهرة، مكتبة عين شمس.
١٦. حمزة مختار: ١٩٨٢، أسس علم النفس الاجتماعي، ط٢، القاهرة، دار البيان العربي.
١٧. خليل صابات: ١٩٦٩، الاعلان، تاريخه، أسسه، وقواعده، فنونه وأخلاقياته، القاهرة الانجلو المصرية.
١٨. زهير غزاوي: ١٩٩٣، نمو القيم والاتجاهات عن الطفل ما قبل المدرسة، بيروت، دار المبتدأ.
١٩. سعد جلال: ١٩٨٥، المرجع في علم النفس الاجتماعي، القاهرة، دار الفكر العربي.
٢٠. سناء الخولي: ١٩٨٦، الأسرة و الحياة العائلية، الاسكندرية، دار المعارف.
٢١. سيد احمد عثمان: ١٩٧٠، علم النفس الاجتماعي التربوي، ج ١، القاهرة، مكتبة الأنجلو المصرية.
٢٢. سيد أحمد عثمان: ١٩٧٤، علم النفس الاجتماعي، ج٢، القاهرة، مكتبة الأنجلو المصرية.
٢٣. سيد غنيم: ١٩٨٧، سيكولوجية الشخصية، القاهرة، دار النهضة العربية.
٢٤. شاكر مصطفى سليم: ١٩٧٥، مقدمة في الانثروبولوجيا، بغداد، مطبعة بغداد.

٢٥. شارل بلوندل: ١٩٦٢، المدخل الى علم النفس الاجتماعي، ترجمة حكمة هاشم، القاهرة، دار المعارف.

٢٦. صالح محمد أبو جادو: ١٩٩٨، علم النفس التربوي، عمان، دار المسيرة للنشر و التوزيع.

٢٧. صالح محمد أبو جادو: ١٩٩٨، سايكولوجية التنشئة الاجتماعية، ط١، عمان، دار المسيرة للنشر و التوزيع.

٢٨. صلاح مخيمر و عبدة ميخائيل رزق: ١٩٦٠، المدخل، الى علم النفس الاجتماعي، القاهرة، مكتبة الأنجلو المصرية.

٢٩. ضياء زاهر: ١٩٨٤، القيم في العملية التربوية، القاهرة، مؤسسة الخليج العربي.

٣٠. عادل حسين: ١٩٦٢، العلاقات العامة، الاسكندرية، منشأة المعارف.

٣١. عباس محمد عوض: ١٩٨٠، في علم النفس الاجتماعي، بيروت، دار النهضة العربية.

٣٢. عبدالله الرشدان، ١٩٨٥، علم الاجتماع التربوي، جدة، دار الشروق.

٣٣. عبد الله عبد الهي: ١٩٨١، المدخل الى علم النفس، القاهرة، مكتبة الخانجي.

٣٤. عبد التواب هديب: ١٩٦٢، و السيد محمود زكي، القيادة، القاهرة، دار الفكر العربي.

٣٥. عبد الطليم عباس قشطة: ١٩٨٠، الجماعات والقيادة، العراق، وزارة التعليم العالي و البحث العلمي.

٣٦. عبد الحميد لطفي: ١٩٨٢، علم الاجتماع، القاهرة، دار المعارف.

٣٧. عبد الرحمان عدس، محي الدين توق: ١٩٩٨، مدخل الى علم النفس، عمان، دار الفكر.
٣٨. عبد الرحمان محمد عيسوي، ١٩٧٤، دراسات في العلم النفس الاجتماعي، القاهرة، النهضة العربية.
٣٩. عبد الستار ابراهيم: الانسان و علم النفس، الكويت، سلسلة عالم المعرفة.
٤٠. عبد اللطيف محمد خليفة: ١٩٩٢، ارتقاء القيم، دراسة نفسية، الكويت، المجلس الوطني للثقافة و الفنون والآداب.
٤١. عطوف محمود ياسين: مدخل الى علم النفس الاجتماعي، بيروت، دار النشر، ١٩٨١.
٤٢. فؤاد البهي السيد: علم النفس الاجتماعي، القاهرة، دار الفكر العربي، (د،ت).
٤٣. فوزية نياب: ١٩٦٦، القيم والعادات الاجتماعية، القاهرة، دار الكتاب العربي.
٤٤. فهمي سليم الغزوي واخرون: ١٩٩٢، المدخل الى علم الاجتماع، عمان، دار الشروق.
٤٥. كمال محمد المغربي: ١٩٩٥، السلوك التنظيمي، عمان، دار الفكر.
٤٦. كمال دسوقي: ١٩٧٧، الاجتماع ودراسة المجتمع / ط١ ، القاهرة، مكتبة الأنجلو المصرية.
٤٧. كمال دسوقي: ١٩٦٩، دينامية الجماعة فى الاجتماع و علم النفس الاجتماعي، القاهرة، مكتبة الأنجلو المصرية.
٤٨. لويس مليكة: قراءات في علم النفس الاجتماعي، المجلد الأول، القاهرة، الدار القومية للطباعة (د،ت).
٤٩. لويس مليكة : ١٩٨٩، سيكولوجية الجماعات و القيادة، ج١، القاهرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب.

٥٠. محمد أحمد الزعبي: ١٩٧٩، التغيير الاجتماعي بين النظرية والتطبيق، عمان، دار

المجدلاوي

٥١. محمد الدقس: ١٩٩٧، التغيير الاجتماعي.

٥٢. محمد عاطف غيث وآخرون: ١٩٨٨، الانثروبولوجيا الثقافية، الاسكندرية، دار

المعرفة الجامعية.

٥٣. محمد عماد الدين اسماعيل وآخرون: ١٩٨٢، كيف نربي أطفالنا، القاهرة، دار

النهضة العربية.

٥٤. محمد عودة الريماوي: ١٩٩٣، في علم النفس الطفل، عمان، دار زهران للنشر و

التوزيع.

٥٥. محمد فرج: ١٩٨٠/ البناء الاجتماعي و الشخصية، القاهرة، دار النهضة.

٥٦. محمد الهادي عفيفي، ١٩٧٥، التربية والتغير الثقافي، ط٤، مكتبة الانجلو

المصرية.

٥٧. محمد وليد البطش، هاني عبد الرحمن: ١٩٩٠، البناء القيمي، لدى طلبة الجامعة

الاردنية، مجلة دراسات.

٥٨. محمود السيد أبو النيل: ١٩٨٥، علم النفس الاجتماعي، ج١، ج٢، القاهرة، دار

النهضة العربية.

٥٩. مختار التهامي: ١٩٦٧، الرأي العام و الحرب النفسية، القاهرة، دار المعارف.

٦٠. معن خليل عمر: ١٩٨٤، نحو علم اجتماع تربوي، بغداد، منشورات وزارة الثقافة

والاعلام.

٦١. مصطفى فهمي: مجالات علم النفس المجلد الأول، القاهرة، مكتبة مصر.

٦٢. مصطفى فهمي ، محمد القطان: فى علم النفس، المجلد الأول، القاهرة، مكتبة

المصر.

٦٣. مصطفى سويف: ١٩٨٧/ الأسس النفسية للتكامل الاجتماعي، القاهرة، مكتبة
انجلو المصرية.
٦٤. مصطفى سويف: ١٩٦٦، مقدمة في علم النفس الاجتماعي، القاهرة، مكتبة
الأنجلو المصرية.
٦٥. مها زحلوق، علي وطفة، ١٩٩٥، الشباب وقيم واتجاهات و مواقف، دمشق،
مطبعة الاتحاد.
٦٦. منيرة حلمي: ١٩٨٧، التفاعل الاجتماعي، القاهرة، مكتبة الانجلو المصرية.
٦٧. منير المرسي سرحان: ١٩٨٧، في اجتماعات التربية، القاهرة، مكتبة الأنجلو
المصرية.
٦٨. نواف كنعان: ١٩٨٠، القيادة الادارية، الرياض، دار العلوم.
٦٩. نازلي صالح: ١٩٨٧، التربية والمجتمع، القاهرة، مكتبة الأنجلو المصرية.
٧٠. وصفي عاطف: ١٩٧٥، الانثروبولوجيا الثقافية، مصر، دار المعارف.

له گه ل چه ندان سه رچاوه ی دیکه ی ئینگلیزی.

ئیمه یلی وه رگیتړ [@yahoo.com197sana_sana](mailto:sana_sana197@yahoo.com)

مؤبایلی وه رگیتړ: ٠٧٥٠٣١٠٧٩٨٣

ناومرۇك

بابەت	لاپىرە
پىشەكى	۵
بەشى يەكەم: بابەتەكانى دەروونناسىي كۆمەلەيەتى	۷
دەروازە:	۹
پىناسەي دەروونناسىي كۆمەلەيەتى:	۱۰
كارلىككردن	۱۴
كارلىكى كۆمەلەيەتى و كارىگەرىي كۆمەلەيەتى:	۱۴
پىشكەوتنى مېژووييانەي شىرۇفەكردنى دەروونناسىي كۆمەلەيەتى	۱۹
دامەزىنەرانى دەروونناسىي كۆمەلەيەتى:	۲۲
قۇناغەكانى دەروونناسىي كۆمەلەيەتى ئە ۱۹۴۰-۱۹۸۰	۲۳
گرنگىي دەروونناسىي كۆمەلەيەتى ئە بواریەكانى ژياندا:	۲۵
كۆمەنگە بەشىنومەيەكى گشتى:	۳۰
دەروونناسىي كۆمەلەيەتى و ئەو زانستانەي پەيوماندىيان پىنەوۋە ھەيە	۳۱
دەروونناسىي كۆمەلەيەتى ئەنيوان دەروونناسىي و كۆمەلناسىدا	۳۷
بەشى دوووم: رىياز و بەرنامەكانى لىكۆلىنەوۋە ئە دەروونناسىي كۆمەلەيەتى و بىردۆزە ناراستەكراوۋەكان بۆ توتىزىنەوۋە لەم بواریەدا..	۴۱
نامانجەكانى لىكۆلىنەوۋەي زانستى	۴۳
رىياز و بەرنامەي ئەزموۋنى	۴۴
- رىيازى وەسفى (نا ئەزموۋنى)	۴۶

- ۴۷ ..... رېئازى مېژوويى
- ۴۸ ..... ئەزمونىگەرىي مەيدانى
- ۴۹ ..... رېنگەكانى كۆكردنەۋى زانىيارى
- ۵۳ ..... ھۆكارەكانى لايەنگرى (تەيىز) ئە لېكۆلېنەۋەكانى دەروونىدا
- ۵۴ ..... ئەۋ بېردۆزە دەروونىيەنى بەشدارى ئە لېكادانەۋى رەقتارى كۆمەلەيەتيدا دەكەن
- ۵۴ ..... يەكەم : بېردۆزى شېكردنەۋى دەروونى و دەرووناسىي كۆمەلەيەتى / فرۇيد
- ۶۴ ..... دوۋەم : بېردۆزى وروژاندىن و كاردانەۋە و دەرووناسىي كۆمەلەيەتى (رەقتارى)
- ۶۸ ..... سېيەم : بېردۆزى بوۋار و دەرووناسىي كۆمەلەيەتى (كېرت لېقىن)
- ۷۸ ..... چۈارەم : سۇسپۇمەترى ئە لاي جاكوب مۇرىنۇ
- Social Representation ..... بېردۆزى نەمەيش و ناساندنى كۆمەلەيەتى
- ۸۱ ..... شەشەم : سايكۆلۇژىي گەلان و مۇركى نەتەۋەيى
- ۸۹ ..... جەۋتەم : بېردۆزى سايكۆلۇژىي جەماۋەر
- ۹۰ ..... ھەشتەم : بېردۆزى رەمەكەكان ئە لاي ماکدۇگل
- ۹۳ ..... نۇيەم : بېردۆزى كىرچىلىك
- ۹۶ ..... دەيەم : بېردۆزەكانى دانە پال
- ۱۰۳ ..... بەشى سېيەم : شىياندن و پەرۋەردەي كۆمەلەيەتى
- ۱۰۵ ..... شىياندن و پەرۋەردەي كۆمەلەيەتى
- ۱۰۵ ..... پېناسەي شىياندنى كۆمەلەيەتى
- ۱۰۸ ..... ئامانجەكانى شىياندنى كۆمەلەيەتى
- ۱۰۹ ..... شىۋە و جۈرەكانى شىياندنى كۆمەلەيەتى

- ۱۱۰ ..... روئی شیاندنی کومه لایه تی له پیکهینانی بونیادی دهروونیدا
- ۱۲۷ ..... نامرازهکانی راگه یاندن:
- ۱۲۹ ..... دستگهکانی ناینی
- ۱۳۱ ..... بهشی چواره م: چه مکهکانی خود
- ۱۳۳ ..... خود:
- ۱۳۳ ..... چه مکی خود:
- ۱۳۶ ..... ریزو بههای خود esteem- Self
- ۱۳۸ ..... نهو بیردوژانهی باسیان له مهسه لهی ریزو و بههای خود کردووو
- ۱۴۱ ..... شیوه و جوړهکانی چه مکی خود
- ۱۴۴ ..... تاییه تمه ندییهکانی چه مکی خود
- ۱۴۶ ..... سروشتی کومه لایه تیانهی خود
- ۱۴۷ ..... کاریگه رییه کومه لایه تییهکان له چه مکی خود:
- ۱۵۱ ..... بهشی پیتنجه م: کومه له
- ۱۵۳ ..... چه مکی کومه له
- ۱۵۳ ..... تاییه تمه ندییهکانی کومه له
- ۱۵۴ ..... هه ندی تاییه تمه ندی کومه له
- ۱۶۰ ..... گرنگی کومه له
- ۱۶۱ ..... جوړهکانی کومه لهکان
- ۱۶۳ ..... دینامیکیهکانی کومه له Group Dynamics
- ۱۶۴ ..... بنه مایهکانی دینامیکیه تی کومه له

- ۱۷۱ ..... رىگەكانى لىكۆلېنەۋە: شىۋازمەكانى لىكۆلېنەۋە ئە دىنامىكىيەتى كۆمەلەدا
- ۱۷۱ ..... يەكەم: تۈزۈلۈش ھەمى بۈۋارى:
- ۱۷۲ ..... دوۋوم: ئەزمۇۋىنگەرىيى سۈۋىتى:
- ۱۷۴ ..... سىيىم: ئەزمۇۋىنگەرىيى بۈۋارى:
- ۱۷۵ ..... چۈۋارم: ئەزمۇۋىنگەرىيى كەردارى
- ۱۷۸ ..... پىۋومەكانى كۆمەلەيتى
- ۱۸۰ ..... پىنكەتەن و كارىگەرىيى پىۋومەكانى كۆمەلەيتى
- ۱۸۷ ..... پىۋومەكانى پتەۋى و يەكگرتۈۋىيى كۆمەلە:
- ۱۸۸ ..... ئەۋ ھۆكارانەى كار ئە پتەۋى و يەكگرتۈۋىيى كۆمەلە دەمكەن:
- ۱۹۴ ..... پىنكەتەى دىمۇكراسى و نۇتۇكراتىيى كۆمەلەكان
- ۱۹۶ ..... كۆمەلەكانى مەرجەى و پتەۋى و يەكگرتۈۋىيى كۆمەلە
- ۱۹۷ ..... جۇرمەكانى كۆمەلەكانى مەرجەى
- ۱۹۹ ..... كارلىكى كۆمەلەيتى
- ۱۹۹ ..... چەمكى كارلىكى كۆمەلەيتى
- ۲۰۰ ..... مەرجەكانى كارلىكى كۆمەلەيتى
- ۲۰۲ ..... نامرازمەكانى كارلىكى كۆمەلەيتى
- ۲۰۳ ..... قۇناغەكانى كارلىكى كۆمەلەيتى
- ۲۰۴ ..... ھۆكارە كارىگەرمەكانى نىۋ كارلىكى كۆمەلە
- ۲۰۵ ..... كەردمەكانى كۆمەلەيتى ۋەك رەھەندىكى كارلىكى كۆمەلەيتى
- ۲۲۵ ..... ئەۋ ھۆكارانەى ۋەدىيەنەرى بەكىشكەردەن

- ٢٣٨ ..... گونجان و ویکچوون
- ٢٣٩ ..... جۆرمکانی گونجان و ویکچوون
- ٢٤٠ ..... ئەو ھۆکارانەی کار لە ھە ئۆیستی ویکچوون و گونجان دەمکن
- بە شەشی شەشەم: چەمکە سەرەکییەکان لە دەروونناسی
- ٢٤٩ ..... کۆمەلایەتیدا
- ٢٥١ ..... ئاراستە دەروونییە کۆمەلایەتیەکان Social Attitudes
- ٢٥١ ..... پێشەکی
- ٢٥٢ ..... پێناسەکردنی ئاراستە
- ٢٥٣ ..... تاییە تەندییەکانی ئاراستە
- ٢٥٤ ..... پێکھاتەکانی ئاراستە
- ٢٥٥ ..... پەییوندی نیوان پێکھاتەکانی ئاراستە
- ٢٥٩ ..... سەرھە ئدانێ ئاراستەکان
- ٢٦١ ..... پایەداریی ئاراستەکان
- ٢٦٣ ..... پێکھاتنی ئاراستەکان
- ٢٦٨ ..... ئەو ھۆکارانەی کاریگەرییان لە پێکھاتنی ئاراستەکاندا ھەیە:
- ٢٧٢ ..... جۆرمکانی ئاراستەکان:
- ٢٧٨ ..... سروشتی ئاراستە دەروونییەکان و رەھەندەکانی
- ٢٨٠ ..... لایەنە ئەرکییەکانی ئاراستەکان (ئەرکی ئاراستەکان)
- ٢٨٢ ..... ھەموارکردنەو و دەستکاریکردنی ئاراستەکان
- ٢٨٥ ..... گۆڕینی ئاراستەکان بە باوەرپێھێنان:
- ٢٩٠ ..... بیردۆزی نەگونجان و دژبوونی مەعریفی Cognitive Dissonance

- ٣٠٩ ..... Values به هاكان
- ٣٠٩ ..... چه مکی به هاكان
- ٣١٢ ..... ئیکدانهومی به هاكان
- ٣١٧ ..... پۆلینکردنی به هاكان
- ٣١٨ ..... تاییه تمه ندییه کانی چه مکی به ها
- ٣١٩ ..... ئاراسته و به هاكان و په یومندی نیوانیان
- ٣٢١ ..... وەرگرتن و ودمستهینانی ئاراسته و به هاكان
- ٣٢٣ ..... بنه ماکانی فیربوون و وەرگرتنی به ها و ئاراسته کان
- ٣٢٦ ..... رۆله کانی کۆمه لایه تی
- ٣٢٦ ..... چه مکی رۆل
- ٣٢٨ ..... سیستی رۆله کان له لای پارسۆنز؛
- ٣٣٠ ..... سروشتی رۆلی کۆمه لایه تی؛
- ٣٣١ ..... ناوهرۆکی رۆل؛
- ٣٣٣ ..... گیرانی رۆل؛
- ٣٣٤ ..... گرنگی گیرانی رۆله کان
- ٣٣٥ ..... رهفتاری رۆل؛
- ٣٣٧ ..... دیاریکه رمکانی رۆله کان؛
- ٣٣٨ ..... جیاوازیی رۆله کانی کۆمه لایه تی
- ٣٣٩ ..... هه مه جوړی رۆله کانی کۆمه لایه تی
- ٣٤٠ ..... فیربوونی رۆله کانی کۆمه لایه تی

- ٣٤٠ ..... دابه شکردنی رۆله کانی کۆمه لایه تی
- ٣٤١ ..... کیشمه کیشی نیوان رۆله کان
- ٣٤٥ ..... په یوه ندییه کان له کۆمه لدا له میانی نه و رۆله جوړاو جوړانه ی که تاک له کاتی کاری به کۆمه لدا نه نجامیان دمدا ت
- ٣٥٤ ..... رای گشتی Public opinion
- ٣٥٤ ..... چه مکی رای گشتی :
- ٣٥٦ ..... جوړه کانی رای گشتی :
- ٣٥٩ ..... تاییه تمه ندییه کانی رای گشتی
- ٣٦٠ ..... پینکها تنی رای گشتی
- ٣٦١ ..... نه رکه کانی رای گشتی
- ٣٦٤ ..... تووژینه وه و پیوانی رای گشتی
- ٣٦٥ ..... گوړین و هه موارکردنه وهی رای گشتی
- ٣٦٧ ..... ده مارگیری و رهگه زپه رستی :
- ٣٦٧ ..... چه مکی رهگه زپه رستی
- ٣٦٨ ..... سه ره لدا نی رهگه زپه رستی
- ٣٧٢ ..... لیکدانه وهی ده مارگیری و رهگه زپه رستی
- ٣٧٧ ..... که مکردنه وهی رهگه زپه رستی و به رپه رچدانه وهی
- ٣٧٩ ..... به شسی هه وته م: سه رکرده یی
- ٣٨١ ..... چه مکی سه رکرده یی
- ٣٨٢ ..... سه رکرده یی و سه رۆکایه تی Leader Ship and presidency
- ٣٨٣ ..... رهقتاری سه رکرده ییانه

- ٣٨٧ ..... بێردۆزەکانی سەرکردەیی
- ٣٩٣ ..... جۆره‌کانی سەرکردایه‌تی و کەشی کۆمه‌لایه‌تی
- ٣٩٨ ..... خۆراھێنان ئەسەر سەرکردەیی و سەرکردایه‌تی
- ٤٠١ ..... بەشی هه‌شته‌م: دەورووبەر و ره‌فتاری کۆمه‌لایه‌تی
- ٤٠٣ ..... دەورووبەر و ره‌فتاری کۆمه‌لایه‌تی
- ٤٠٦ ..... کاریگه‌رییه‌ دەروونییەکانی شوێن
- ٤١٢ ..... دیاردەمی چڕیی دانیشتوان و قه‌ربالیی شوێنی
- ٤٢١ ..... بەشی نۆیەم: پیاده‌کارییه‌کانی دەروونناسی کۆمه‌لایه‌تی
- ٤٢٣ ..... راگه‌یاندن: Information
- ٤٣٢ ..... په‌یوه‌ندییه‌کانی گشتی Rubic Relation :
- ٤٤٢ ..... پروپاگه‌نده Propaganda
- ٤٤٨ ..... ئاگاداری وریکلام Advertising
- ٤٥٢ ..... په‌یوه‌ندییه‌ دینامیکیه‌کانی نیوان ئەندامانی کۆمه‌له‌ی قوتا بخانه‌یی
- ٤٥٩ ..... ئەو سەرچاوه‌ عه‌ره‌بیانه‌ی سوودیان لیۆمەرگیاوه
- ٤٦٥ ..... ناومرۆك

دەروونناسىي كۆمەلەيەتى

نارىن

بۇ چاپ و بلاوكردنه وه/مه وليتر

تەلەفون: ۲۵۱۱۹۸۲ ۶۶ (۰۰۹۶۴)

www.nareenpub.com